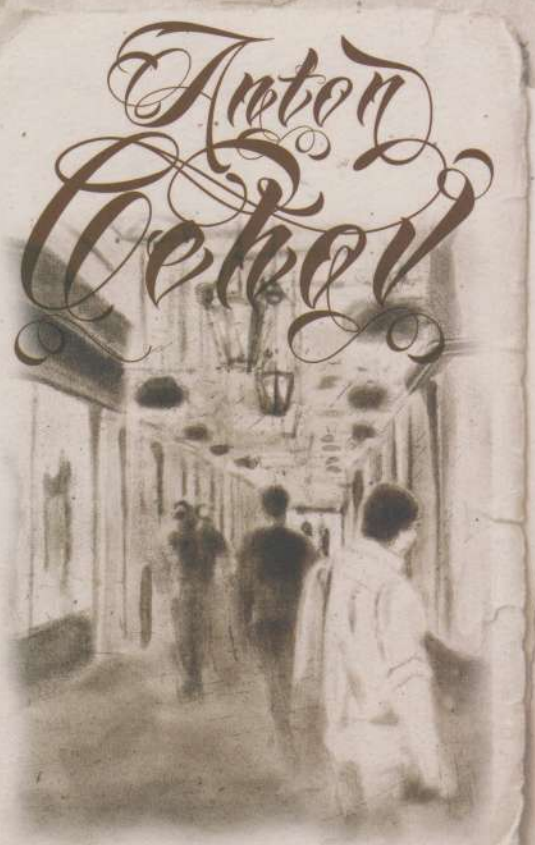
Seçme Öyküler 3 • Kısa Hikâyeler

Türkçesi: Nuri Yıldırım

Anton Çehov

yordam edebiyat

Nuri Yıldırım

1969 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmasının ardından aynı fakültede asistan olarak göreve başlamış, 1978 yılında doçent olmuştur. 1973-1975 yılları arasında UNDP bursu ile Universitiy of Californ̦ia (Berkeley), 1979-1981 arasında Türkiye-SSCB Kültürel İşbirliği Programından yararlanarak Moskova Devlet Üniversitesi (MGU) İktisat Bölümü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. 12 Eylül̇ döneminde (1983) üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda bırakılan Nuri Yıldırım, 1989-2000 yılları arasında çeşitli Türk banka ve firmalarını temsilen Moskova'da görev yapmış, bu sayede Rus dili ve kültürünü öğrenme fırsatı bulmuştur. 2000 yılında öğretim üyeliğine dönerek Yıldız Teknik Üniversitesi (İİBF) İktisat Bölümü'nde çalışmaya başlamıştır. 2007 yılında profesör unvanını almış, 2010 yılında bu üniversiteden emekli olmuştur. İktisat alanındaki kitap ve makaleleri dışında Rus edebiyatı üzerine çalışmaları ve Rusçadan Türkçeye edebiyat çevirileri bulunmaktadır. Bunlar, Çehov'dan *Seçilmiş Hikâyeler* (Cem Yayınları, Ocak 2016), Lermontov'dan *Zamanımızın Kahramanı* (Cem Yayınları, Aralık 2017), Gonçarov'dan *Oblomov* (Yordam Edebiyat, Aralık 2017) ve Dostoyevski'den *Yeraltından Notlar* (Yordam Edebiyat, Eylül 2018) adlı eserlerdir.

Seçkide yer alan öyküler Rusça aslından çevrilmiş olup bunlardan "Sıkıcı Bir Hikâye", "Şişman ile Zayıf", "Bektaşiüzümü", "Aşk Üzerine", "Tatlım", "Nişanlı Kız" adlı öyküler ilk olarak Cem Yayınevi tarafından Çehov - *Seçilmiş Hikâyeler* adıyla 2016 yılında basılmıştır. Diğer öykülerin çevirisi ilk kez yayımlanmaktadır.

Yordam Edebiyat'ta

ANTON ÇEHOV YAPITLARI

Seçme Öyküler 1 • Kent Hikâyeleri
Türkçesi: Hasan Âli Ediz

Seçme Öyküler 2 • Taşra Hikâyeleri
Türkçesi: Hasan Âli Ediz

Seçme Öyküler 3 • Kısa Hikâyeler
Türkçesi: Nuri Yıldırım

Seçme Öyküler 4 • Uzun Hikâyeler
Türkçesi: Nuri Yıldırım

Seçme Oyunlar • Üç Kızkardeş-Vişne Bahçesi
Türkçesi: Hasan Âli Ediz-Mete Ergin

ANTON ÇEHOV

SEÇME ÖYKÜLER
3

KISA HİKÂYELER

TÜRKÇESİ
NURİ YILDIRIM

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 64 • **Seçme Öyküler 3: Kısa Hikâyeler** • Anton Çehov
ISBN 978-605-172-207-8 (Tk) - ISBN 978-605-172-337-2 • *Türkçesi:* Nuri Yıldırım
Düzeltme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Nisan 2019
© Yordam Kitap, 2019

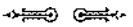
Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılâp Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 10614)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

SEÇME ÖYKÜLER

3

KISA HİKÂYELER

İçindekiler

Metinlerde Geçen Unvanlar 9

Sözlükçe 11

Şişman ile Zayıf · Тольстый и тонкий 15

Çavuş Prişibeyev · Унтер Пришибеев 18

Cadı · Ведьма 24

Kaştanka · Каштанка 40

Sıkıcı Bir Hikâye · Скучная история 64

Kara Keşiş · Черный монах 136

Öğrenci · Студент 175

Edebiyat Öğretmeni · Учитель словесности 180

Cinayet · Убийство 209

Mujikler · Мужики 245

Bektaşiüzümü · Крыжовник 284

Aşk Üzerine · О любви 297

Tatlım · Душечка 308

Noel Haftasında · На святках 324

Piskopos · Архиерей 330

Nişanlı Kız · Невеста 351

Seçkide Yer Alan Hikâyeler Üstüne Notlar / *Nuri Yıldırım* . 375

Metinlerde Geçen Unvanlar

(14 basamaklı Çarlık barem tablosundan)

Taynıy sovyetnik (3. Basamak): Gizli danışman, müsteşar. Bakan yardımcısı, senatör, büyükelçi, general gibi üst görevleri kapsayan unvan.

Statskiy sovyetnik (5. Basamak): Sivil danışman, müşavir. Sivil bürokraside genel müdür yardımcısı, vali yardımcısı, orduda albaylığa denk düşen unvan.

Kollejskiy asessor (8. Basamak): Sivil bürokraside büro amiri, şef, denetçi, orduda binbaşılığa denk düşen unvan.

Titulyarnıy sovyetnik (9. Basamak): Unvan danışmanı. Küçük memur, orduda yüzbaşıya denk düşen unvan.

Kollejskiy sekretar (10. Basamak): Evrak memuru, kâtip, orduda teğmene denk düşen unvan.

Metinlerde Geçen Yortu ve Oruçlar

(Gregoryen –yeni– takvime göre)

Ayak yıkama töreni: Paskalyadan bir önceki haftanın perşembe günü (Kutsal Perşembe) kutsal ekmek ve şarap ayini ile birlikte yoksul birinin ayaklarının yıkanması töreni düzenlenmektedir.

Aziz Aleksis yortusu: 17 Mart.

Aziz Nikola günü: Yılda iki kez, 6 Aralık ve 22 Mayıs.

Bağışlama günü (Proşçenıy dyen): Büyük oruç öncesi son pazar günü bağışlama günüdür, tüm Ortodokslar birbirlerinin günahlarını affeder.

Büyük oruç: Paskalya'dan yedi hafta önce başlayan, etli sütlü yiyeceklerin yasaklandığı en uzun oruç.

Danyal peygamber ve üç kutsal genç yortusu: 17 Aralık.

Epifani yortusu: Hz. İsa'nın vaftiz günü, sudan haç çıkarma bayramı, 6 Ocak.

Eski inanç (Starovera): Çar I. Aleksey döneminde (1645-76) gerçekleştirilen dinî reformlar sırasında halk eski inancı sürdürenler ve yeniyi kabul edenler olarak ikiye bölündü (raskol-büyük bölünme) ve daha sonraları yasadışı duruma düşen eski inanç taraftarları Volga ve Kafkasya bölgelerine sürüldü.

Gece ayini (Vsenoşçnaya): Ortodoks kilisesinde yortular ve pazar günleri arifesinde düzenlenen gece ayini.

Giritli on çilekeşler günü: 5 Ocak.

Kutsal haçın yüceltilmesi (Vozdvijenie) yortusu: 14 Eylül.

Kutsal Cuma, Çile Cuması (Strastnaya Pyatnitsa): Paskalyadan iki gün önceki cuma, Hz.İsa'nın çarmıha gerildiği gün.

Meleğin müjdesi yortusu: 25 Mart. Cebrail'in kutsal bakire Meryem'e hamile kalacağını müjdelediği gün.

Meryem Ana yortusu: (Tanrı doğuran) Meryem'in ölümü (göğe yükselişi) yortusu, 15 Ağustos.

Maslenitsa (Blini bayramı): Paskalyadan yedi hafta önce, büyük orucun arifesinde kutlanan, kışın sona erişini, baharın gelişini temsil eden dinî bayram, apakurya. Bayram, *blini* denilen yassı hamur işi (krep) ile karşılandığı için *blini bayramı* olarak da adlandırılır.

On iki İncil okuması: Kutsal Cuma'da çarmıha gerilen Mesih'in acılarını anmak için İncil'in dört farklı versiyonundan yapılan uzun dua okuma ayini.

Palmiye Pazarı: Hz. İsa'nın Kudüs'e son girişini simgeler. Paskalya Pazarı'ndan bir önceki pazar günü kutlanır. Kudüs halkı Hz. İsa'yı palmiye dallarıyla karşıladığı için bu adı almıştır. Kuzey ülkelerinde yortuya katılanlara palmiye yerine söğüt dalları ya da yaprakları dağıtılır.

Petrov günü: Aziz Petrov'un (Pyotr, Petrus) ve Aziz Pavel'in (Pavlus) isim günleri aynı olup 29 Haziranda karşılanır.

Pokrov günü: Sonbaharla kışın buluşmasını temsil eden, 14 Ekim'de kutlanan, Meryem Ana'ya adanmış yortu.

Saf Pazartesi (Çistıy ponedelnik): Büyük orucun başladığı pazartesi günü. Bir gün öncesi (pazar) bağışlama günüdür.

Uspenski orucu: 14-27 Ağustos arası tutulur, Meryem Ana'nın ölümüne ithaf edilmiştir.

Yegori günü: Aziz çilekeş Georgi (Yegori) günü, 23 Nisan.

SÖZLÜKÇE

(Türkçeleştirilmeden Bırakılan Rusça Sözcükler)

At arabaları:

Brıçka: Dört tekerlekli, üstü deri, içi kumaş kaplamalı, hafif araba. Üstü açık ve yaysız olan türleri de vardır.

Kolyaska (Kaleska): Dört tekerlekli, yaylı, üstü körüklü, çift atlı araba, fayton.

Tarantas: Dört tekerli, sarsıntıyı azaltıcı donanımı olan, üstü kapalı, konforlu uzun yol arabası.

Drojki: Tek ya da iki kişilik, üstü açık, yaylı, hafif gezinti arabası. Hız (koşu) amaçlı olanlara koşu drojkisi denir.

Lineyka (TDK: brik): Oturma yerleri boylamasına yerleştirilmiş üstü açık araba.

Çorbalar:

Borşç: Pancar çorbası. Kırmızı pancar, patates, soğan, maydanoz, havuç gibi sebzelere iri et (bazen balık) parçaları eklenerek pişirilen geleneksel Rus ve Ukrayna çorbası.

Okroşka: Soğuk içilen geleneksel Rus çorbası.

Solyanka (Selyanka): Lahana turşusu, hıyar turşusu, mantar, iri et ya da balık parçaları ile pişirilen geleneksel Rus çorbası.

Şçi: Lahana çorbası. Lahana, mantar, havuç, soğan gibi sebzelere iri et (bazen balık) parçaları eklenerek pişirilen geleneksel Rus çorbası.

Ölçü birimleri (eski Rus ölçüleri):

Desyatina: 1.09 hektara eşit alan ölçü birimi

Funt: 409.5 gram (Rus libresi, ağırlık ölçüsü).

Pud: 16.38 kg. (ağırlık ölçüsü)

Arşın: 71.1 cm. (uzunluk ölçüsü)

Sajen: 2.13 m.

Versta (verst): 1.06 km.

Verşok: 4.45 cm.

Vedro (Kova): 10-12 litre (bölgeye ve zamana göre değişen bir hacim ölçüsü).

Babuşka: Nine, büyükanne.

Beryoza: Akağaç, huş ağacı, ak kayın gibi adlarla anılsa da, kayın türü, beyaz gövdeli, düz ve uzun bir ağaç olan 'beryoza'nın Türkçede tam karşılığı yoktur. Rusya coğrafyasının sembollerinden biridir.

Daça: Ailelerin yazlarını geçirdikleri şehir dışındaki müstakil, bahçeli ev, yazlık.

Gospodin / Gospoja: Beyefendi, bey / Hanımefendi, hanım.

Knyaz: Prens.

Kvas: Siyah çavdar ekmeği ya da çavdar ununa malt eklenerek üretilen, %1-2 oranında alkol içeren geleneksel Slav içeceği. Kvastan söz eden kayıtlar 1056 yılına kadar geri gitmektedir.

İzba (İzbe): Rus köy evi.

Jimnazyum: Çarlık Rusya'sında gelirli ailelerin çocuklarını gönderdikleri, Latince, Yunanca eğitimine özel bir önemin verildiği orta eğitim kurumu, lise. Rusya'da ilk jimnazyum 1726 yılında Petersburg'da açıldı, 1804 yılından itibaren bütün vilayetlere yayıldı.

Kaşa: Yulaf, karabuğday, darı ya da pirincin su veya sütle kaynatılması suretiyle pişirilen, çok yaygın olarak tüketilen geleneksel Rus lapası.

Kisel: Ekşimsi nişastalı meyve jölesi.

Mujik: Rus köylüsü

Peç: Rus fırını (ocağı). Üzerindeki düz alanda kışın oturulur ve yatılır. Rus köy evi "izbe"nin ayrılmaz bir unsurudur.

Pirog (çoğulu pirojki): Mayalı hamurdan, yarım ay şeklinde fırında ya da yağda pişirilen, içine et, balık ya da lahana konulan geleneksel Rus böreği.

Seni (Taşlık): Rus evlerinde kışın soğuğun içeriye girmesini önlemek amacıyla evin girişine yapılan, taş döşemeli küçük kapalı mekân. Islak dış giysiler, çizme, şemsiye vb. burada bırakılarak eve girilir. Türkçede tam karşılığı bulunmayan bu sözcük "taşlık" olarak çevrildi.

Slivki: Sütün üzerinde yağlı tabaka oluşacak kadar bekletilmesi veya sütün krema makinasından geçirilmesi suretiyle elde edilen krema, kaymak.

Smetana: Ruslara özgü, çok yaygın tüketilen, ekşitilmiş sütün kaymak tabakasından ya da ekşitilmiş slivkiden üretilen bir süt ürünü, krema.

Krendel: Fırında pişirilen, 8 rakamı ya da B harfi şeklinde sert, peksimet benzeri yumurtalı bir hamur işi.

KISA HİKÂYELER

Şişman ile Zayıf

NİKOLAYEVSKİ Garında iki dost karşılaştılar. Birisi şişman, öteki zayıftı. Şişman az önce gar lokantasında öğle yemeğini yemişti. Yağlı dudakları olgun vişneler gibi parıldıyordu. Şarap ve turunç çiçeği kokuyordu. Zayıf ise az önce vagondan inmişti. Eli kolu bavullar, bohçalar, karton kutularla doluydu. Kurutulmuş domuz eti ve kahve telvesi kokusu yayıyordu etrafa. Onun hemen gerisinde uzun çeneli, zayıf bir kadın ile uzun boylu, süzgün gözlü, liseli bir genç yürüyordu. Karısı ve oğluydu bunlar.

Şişman zayıfı görünce:

"Porfiriy!" diye bağırdı. "Sensin değil mi? Gözümün nuru! Görüşmeyeli kaç yıl oldu!"

Zayıf, şaşkın halde:

"Aman yarabbi! Mişa! Çocukluk arkadaşım! Nereden çıktın sen?"

İki dost üç kez kucaklaşıp, yaşla dolu gözlerle uzun uzun bakıştılar. Her ikisi de tatlı bir kendinden geçmişlik içindeydi.

Söze zayıf başladı:

"Sevgili dostum! Hiç ummuyordum! Ne sürpriz! Hele dur sana şöyle güzelce bir bakayım! Tıpkı eskisi gibi yine öyle yakışıklı! Yine öyle sevimli, öyle şık! Ah, Tanrım! Ee, nasılsın? Zengin mi oldun? Evlendin mi? Gördüğün gibi ben evliyim. İşte karım, Luiza. Kızlık soyadı Vantzenbah'dır... Lüteryendir... Bu ise oğlum Nafanail, üçüncü sınıf öğrencisi. Nafanya, bu benim çocukluk arkadaşım! Lisede beraber okumuştuk!"

Nafanail bir an düşündü, sonra şapkasını çıkardı.

"Lisede beraber okumuştuk!" diye devam etti Zayıf. "Hatırlıyor musun, sana nasıl sataşıyorlardı? Okula ait resmî defteri sigarayla yaktığın için sana *Herostrat** diye takılıyorlardı. Jurnalciliği sevdiğim için bana da *Ephialt*** adını takmışlardı. Ha, ha, ha!.. Çocuktuk! Korkma, Nafanya! Yaklaşsana ona... Bu ise karım, kızlık soyadı Vantzenbah... Lüteryen."

Nafanail bir an düşündü, sonra babasının arkasına saklandı.

Şişman, arkadaşının yüzüne coşkuyla bakarak:

"Ee, nasıl yaşıyorsun, dostum? Nerede çalışıyorsun? Rütben ne?" diye sordu.

"Memurum, azizim! İki yıldan beri 8. dereceden memurum ve Stanislav nişanım var. Maaş kötü... Yerin dibine batsın maaş, aldırma! Karım müzik dersleri veriyor, ben de el işi, ağaçtan sigara tabakaları yapıyorum. Harika kutular! Tanesini bir rubleye satıyorum. On tane veya daha fazla alana indirim yapıyorum, anlıyorsun ya. Şöyle böyle geçinip gidiyoruz. Bakanlıkta çalışıyordum, şimdi buraya aynı bakanlıkta kısım şefi olarak atandım... Artık burada çalışacağım. Peki, ya sen nasılsın? Herhalde artık *sivil danışman* filan olmuşsundur, ha?"

"Hayır, azizim, daha çık," dedi Şişman. "Gizli danışmanlığa kadar yükseldim... İki yıldızım var."

Zayıfın ansızın beti benzi attı, olduğu yerde taş kesildi. Ardından, yüzü yaygın bir gülümseyişle dört bir yana doğru eğildi. Âdeta yüzünden ve gözlerinden etrafa kıvılcımlar saçıldı. Büzüldü, ufaldı, kamburlaştı... Bavulları, bohçaları, kutuları da büzülüp kırıştı sanki... Karısının uzun çenesi daha bir uzadı. Nafanail hazır ol vaziyetine geçti. Üzerindeki resmî okul ceketinin bütün düğmelerini iliklediği.

"Bendeniz, zatıâlileri... Çok memnun oldum! Çocukluk arkadaşım, böyle diyebilirim, böyle ansızın ricale yükselmiş! Hi hi hi!"

---

* Herostratus: Sırf ünlü olabilmek için Artemis Tapınağı'nı yakan Yunan deli (M.Ö. 356). *–Rusça editörünün notu* [*Rus. ed.*]

** Ephialt: Perslere dağlardaki gizli geçidi gösterip halkına ihanet eden delikanlı. *–Rus. ed.*

Şişman, yüzünü ekşiterek:

"Haydi canım! Bu tavırlar da ne oluyor? Biz seninle çocukluk arkadaşıyız, şimdi burada üste saygının ne gereği var?"

Zayıf daha da büzülerek kıs kıs güldü:

"Aman efendimiz... siz ki... Zatıâlilerinin lütufkâr dikkatleri... Âdeta hayat veren su gibi... İşte, zatıâlileri, bu oğlum Nafanail... karım Luiza, Lüteryen, bir çeşit..."

Şişman bir şeyler söyleyerek karşı çıkmak istedi, fakat Zayıf'ın yüzünde öylesine yoğun bir kulluk, mest olma ve aşırı saygıdan ileri gelen bir ekşilik ifadesi vardı ki, müsteşarın midesi kalktı. Başını öte yana çevirdi ve vedalaşmak için elini uzattı.

Zayıf uzatılan elin yalnızca üç parmağını sıktı, bütün gövdesiyle yere eğildi ve bir Çinli gibi "hi-hi-hi" diye kıs kıs güldü.

Karısı gülümsedi. Nafanail topuklarını birbirine vurdu, bu arada kasketini düşürdü. Her üçü de tatlı bir kendinden geçmişlik içindeydi.

1883

Çavuş Prişibeyev

"Çavuş Prişibeyev! Bu eylül ayının üçünde polis Jigin'e, volost muhtarı Alyapov'a, bekçi Yefimov'a, olaya tanık olan Ivanov ve Gavrilov'a ve ayrıca altı köylüye söz ve fiillerinizle hakaret etmekle suçlanıyorsunuz. Üstelik adı ilk üç sırada zikredilen kişiler resmî görevlerinin başındayken hakaretinize maruz kaldıklarını iddia etmektedir. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?"

Sert yüzlü çavuş Prişibeyev âdeta büzülüp ufalmış bir halde hazır ola geçerek hırıltılı, boğuk bir sesle, emir verir gibi, her sözcüğün üstüne basa basa konuşmaya başladı:

"Zatıâlileri, Sayın Sulh Hâkimi! Görünen o ki, kanunun tüm maddeleri itibariyle her çeşit durumu çift taraflı olarak doğrulamak için bir sebep bulunabilir. Suçlu olan ben değilim, onlardır. Bütün bu olanlar, huzur içinde yatsın, şu ceset yüzünden! Ayın üçünde karım Anfisa ile sessizce, efendi efendi yürüyorduk. Bakıyorum, kıyıda farklı türde insanlardan oluşan koca bir kalabalık toplanmış. 'Hangi hakla bu halk burada toplanmış?' diye soruyorum. 'Ne için? Yoksa kanunda halkın sürü halinde dolaşabileceği mi yazıyor? Dağılın!' diye bağırıyorum. Halk evlerine dağılmak üzere itişip kakışmaya başlıyor. Bekçiye, ense köklerine vurarak kalabalığı dağıtmasını emrediyorum..."

"Müsaade buyurun, siz polis değilsiniz, muhtar da değilsiniz, halkı dağıtmak niçin sizin göreviniz olsun?"

Salonun farklı köşelerinden:

"Onun görevi değil! Değil!" sesleri yükseldi. "O bizi canımızdan bezdirdi, Zatılileri*! On beş yıldan beri bu adama tahammül ediyoruz. Görevini bırakıp döndüğü halde, köyü bırakıp kaçsak bile ondan kurtulamıyoruz. Herkese zulmediyor!"

Tanıklık yapan muhtar:

"Tamamen doğru, Zatılileri!" dedi. "Hepimiz şikâyetçiyiz. Bu adamla bir arada asla yaşanmaz! Kutsal tasvirler taşıyarak bir yürüyüş mü ya da bir düğün mü yapıyoruz, herhangi bir şey mi kutluyoruz, her yerde bu adam; bağırıp çağırıyor, gürültü patırtı çıkarıyor, düzen sağlamaya kalkışıyor! Çocukların kulaklarını çekiyor, herhangi bir şey olmasın diye karılarımızı gizli gizli gözetliyor, başımıza tam bir kaynata kesilmiş... Daha geçenlerde ev ev dolaşıp şarkı söylenmemesini, ateş yakılmamasını tembihliyordu. Kanunda şarkı söylenebileceğine dair bir maddenin olmadığından bahsediyordu."

Sulh hâkimi:

"Müsaade buyurun," dedi muhtara, "tanıklık yapmak için daha sonra zamanınız olacak, şimdi bırakın Prişibeyev konuşmasını sürdürsün. Devam edin, Prişibeyev!"

Çavuş hırıltılı bir sesle:

"Başüstüne!" dedi. "Siz, zatılileri, bir araya toplanmış halkı dağıtmanın benim işim olmadığını buyurdunuz... Çok güzel... Ya bir kargaşa çıkarsa? Halkın herhangi bir rezalet çıkarmasına hiç izin verilir mi? Kanunun hangi maddesinde halka özgürlük verileceği yazıyor? Ben buna izin veremem. Eğer onları ben dağıtmazsam, cezalandırmazsam, bunu başka kim yapacak? Hiç kimse gerçek düzenin ne olduğunu bilmiyor, hatta denebilir ki, zatılileri, aşağı tabakadan insanlarla nasıl başa çıkılacağını bütün koca köyde yalnızca ben biliyorum, ben her şeyi kavrayabiliyorum, zatılileri!

* Sıradan, eğitimsiz insanlar Çarlık Rusya'sında rütbe ve unvana göre değişen karmaşık hitap şekillerini doğru kullanmayı beceremezdi. Burada yargıca, "vaşe visokorodie" (siz yüksek soylu) yerine "vaşeskorodie" (yüksek sözcüğününün ilk hecesini atlayarak) diye hitap etmektedirler. *–çev.*

Ben mujik değil bir çavuşum, müstafi levazım çavuşu; Varşova'da karargâhta görev yaptım, ordudaki görevimden istifa edince itfaiyeci oldum. Hastalık nedeniyle itfaiyeyi bıraktıktan sonra erkek öğrencilerin gittiği klasik pro-gimnaziya'da* kapıcılık yaptım... Yol, yöntem, düzen nedir bilirim. Ya mujik? O sıradan, basit bir adam, hiçbir şeyden anlamaz; o beni dinlemek zorundadır, zira bu onun da yararınadır. Söz gelişi, bu davayı örnek alalım... Halkı dağıtıyorum; kıyıda kumların üzerinde boğulmuş bir insanın cesedi duruyor. 'Bu ceset hangi gerekçeyle burada bulunuyor?' diye soruyorum. 'Düzen, nizam bu mu? Sen, polis, ne bakıp duruyorsun? Neden amirlerine bildirmiyorsun?' diye soruyorum. Mekânı cennet olsun, bu adamın belki kendisi boğulmuştur, belki de mesele başka türlüdür, Sibiryalık bir iştir. Belki bu bir cinayettir... Polis Jigin'e gelince kılını kıpırdattığı yok, sadece sigarasını tüttürüyor. Jigin kalabalığa 'Sizin bu akıl hocanız da nereden çıktı böyle?' diye soruyor. 'Nereden buldunuz bu adamı? Sanki biz onsuz ne yapacağımızı bilmiyor muyuz?' diyor. Polise, 'Anlaşılan senin bir şey bildiğin yok, aptal herif, öylesine burada gözü kapalı dikilip duruyorsun,' diye çıkışıyorum. 'Vilayet polis komiserine dünden haber verdim,' diyor bana polis. 'Neden vilayet polisi?' diye soruyorum ona. 'Suda boğulma, boğarak öldürme ve benzeri olaylarda vilayet polisi ne yapabilir? Bu bir ceza davası, özel hukuk davası... Hemen gospodin savcıya, hâkimlere özel haberci gönder,' diyorum. 'Yapman gereken ilk iş bir tutanak tutmak ve bu tutanağı gospodin sulh hâkimine göndermek,' diyorum. Polis ise söylenenleri dinliyor ve sürekli olarak sırıtıyor. Mujikler de öyle. Hepsi gülüyor, zatıâlileri! Bu sözlerimi yemin ederek de tekrarlayabilirim. İşte şu kişi gülüyordu, işte bu da gülüyordu, Jigin de gülüyordu. 'Ne sırıtıp duruyorsunuz?' diye soruyorum. Polis ise bana, 'Sulh mahkemesi bu tür davalara bakmaz' diyor. Bu sözleri beni zıvanadan çıkardı."

Konuşmasına ara veren çavuş, polis memuru Jigin'e dönerek:

* 1864 yılından itibaren jimnazyumun olmadığı illerde açılan dört yıllık genel ilköğretim kurumu, ortaokul. *–çev.*

"Sen böyle dedin mi, demedin mi?" diye sordu.

"Dedim," diye yanıtladı polis.

"İşte, herkes söyleneni duydu; sen nasıl olur da sıradan halkın önünde böyle, 'sulh mahkemesi bu tür davalara bakmaz' dersin. Duymayan kalmadı bu sözleri, bunu nasıl yaparsın?.. Zatıâlileri, bu sözler beni çileden çıkardı, hatta bütün gövdemle ürperdim. Tekrar et bakalım, diyorum ona, söylediğini tekrar et, ipsiz herif! Bir kez daha aynı sözler... Gospodin sulh hâkimi hakkında nasıl bu şekilde konuşursun diye ona tekrar soruyorum. Sen bir polis olarak yoksa iktidara mı karşı geliyorsun? Hımm! Gospodin sulh hâkimi eğer isterse, diyorum ona, bu şüphe uyandıran davranışların yüzünden seni vilayet jandarma şubesine sevk edebilir, bunu biliyor musun? Gospodin sulh hâkiminin, diye soruyorum, bu politik sözlerinden dolayı seni nereye sürebileceğini biliyor musun? Muhtara gelince, o da, 'Sulh hâkimi kendi yetki sınırlarını aşan konularda hiçbir şey yapamaz, o sadece küçük davalara bakar,' diyor. Aynen böyle söylüyor, bunu herkes duyuyor... Sen hükümeti küçük düşürmeye nasıl cüret edersin diye soruyorum ona. Ben şakaya gelmem diyorum, kardeşim, aksi halde fena olur. Varşova'dayken ya da erkek öğrencilerin gittiği klasik pro-gimnaziya'da kapıcılık yaparken bu tür uygunsuz sözcükler duyar duymaz hemen yakında jandarma var mı diye sokağa bakardım. 'Hey atlı jandarma gel buraya!' der, her şeyi ona rapor ederdim. Burası ise köy, kime haber vereceksin?.. Tepem attı. Bugünkü halkın keyfilik ve itaatsizlik batağı içine böylesine gırtlağına kadar batmasına üzüldüm, kolumu yukarı kaldırarak gerildim ve... ama öyle kuvvetlice değil, şöyle kuralına göre, hafifften, zatıâlileriniz hakkında bir daha bu tür sözler söylemeye cüret edemesin diye... Polis muhtardan yana çıktı tabii. Derken, ben de polise doğru hamle... Ok yaydan çıktı... Çok kızmıştım, zatıâlileri, hem onsuz da, pataklamadan da olmuyor ki... Eğer budala adamı dövmezsen bu senin hanene günah olarak yazılır. Hele bu eğer bir görev içinse... eğer düzensizlik söz konusuysa..."

"Müsaade buyurun! Düzensizliği, kargaşayı kimin önleyeceği belli. Polis, muhtar, bekçi bunun için var."

"Polis her şeye yetişemez, ayrıca polis benim kadar bilemez, olayları benim kadar kavrayamaz."

"Fakat şunu artık kafanıza sokun, bu sizin göreviniz değil!"

"Ne dediniz? Nasıl benim görevim olmaz? Tuhaf... İnsanlar bir şeyleri bozuyor, ama bu benim görevim olmuyor, öyle mi? Onları övmem mi gerekiyor yoksa? İşte bakın, şarkı söylemeyi yasaklıyorum diye size beni şikâyet ediyorlar... Şarkılarda sanki güzel olan ne var? Herhangi bir işle meşgul olacaklarına tutup şarkı söylüyorlar... Ayrıca, akşamları ateş başında oturma modası da başladı. Yatıp uyumak gerek, oysa onlar sohbet ediyor, kahkaha atıyor. Hepsi bende yazılı!"

"Sizde yazılı olan neymiş?"

"Kimlerin ateş başında oturduğu yazılı."

Prişibeyev cebinden yağ lekeleriyle kaplı bir kâğıt çıkardı, gözlüklerini takarak okumaya başladı:

"Ateş başında oturan köylüler: İvan Prohorov, Savva Nikiforov, Pyotr Petrov.

Asker karısı Şustrova: Dul, Semyon Kislov ile evlilik dışı, ahlaksızca bir ilişki yaşıyor.

İgnat Sverçok: Büyücülük yapıyor, karısı Mavra ise bir cadıdır, geceleri gidip başkalarına ait inekleri sağıyor."

"Bu kadar yeter!" diyerek tanıkların sorgulamasına geçti hâkim.

Prişibeyev çavuş gözlüğünü alnına doğru kaldırarak kendisini onaylamadığı açıkça belli olan sulh hâkimine hayretle baktı. Yuvalarından dışarı fırlamış gözleri parlamakta, burnu pancar gibi kızarmaktaydı. Bir hâkime, bir tanıklara baktı, hâkimin neden bu kadar tedirgin olduğunu, salonun değişik köşelerinden neden kâh bir mırıltının, kâh bastırılmış bir gülüşün duyulduğunu bir türlü anlayamadı. Kararı da anlamakta güçlük çekti: Bir ay hapis cezası.

Şaşkınlık içinde kollarını açarak:

"Ne için? Hangi kanun gereğince?" diye söylendi.

Dünyanın değiştiği, bu dünyada yaşamanın artık imkânsız olduğu kafasına dank etmişti. İç karartıcı, hüzünlü düşünceler onu esir aldı. Fakat salondan çıktığında karşısında kendi aralarında bir şeyler konuşan bir araya toplanmış köylüleri görünce alışkanlığı ağır bastı ve hazır ola geçerek, hırıltılı, kızgın bir sesle:

"Hey kalabalık, dağılın bakalım! Toplanmayın! Haydi evlerinize!" diye bağırdı.

1885

Cadı

GECE yaklaşıyordu. Diyaçok Saveli Gıkin kilisenin bekçi evinde, kocaman yatağına uzanmış yatıyordu; genellikle tavuklarla aynı zamanda uyuma gibi bir alışkanlığı olmasına rağmen henüz uyumamıştı. Alacalı bulacalı basma parçalarından dikilmiş yağlı yorganının bir kenarından kızıla çalan sarı renkli sert saçları, diğer kenarından çoktan beri yıkanmamış kocaman ayakları gözüküyordu. Dışarıya kulak kesilmişti... Bekçi evi kilise duvarına bitişikti, tek penceresi kırlara bakıyordu. Kırda ise gerçek bir savaş cereyan etmekteydi. Kim kimi diri diri mezara gömüyor, kimin mahvı için doğa böyle kükreyip kuduruyor anlamak zordu, fakat dinmek bilmeyen bu uğursuz uğultuya bakılırsa birilerinin başı fena halde dertte olmalıydı. Yenilmez bir güç kırda birilerini önüne katmış kovalıyor, ormanda ve kilisenin çatısında kükreyerek esiyor, pencereyi hınçla yumrukluyor, her şeyi koparıp fırlatıyordu; öte yandan, savaşı kaybetmiş birileri de acı acı uluyor ve ağıt yakarcasına ağlıyordu... Hazin yakarış bir pencereden, bir çatıdan, bir sobanın içinden duyuluyordu. Bu bir yardım çağrısı değildi; üzüntünün ve geç kalındığının, kurtuluşun imkânsız olduğu gerçeğinin bilincine varılmasının bir ifadesiydi. İnce buz tabakasıyla kaplanmış kar yığınlarının ve ağaçların üzerinde gözyaşını andıran su damlacıkları titreşiyor, toprağın ve eriyen karın oluşturduğu siyah sulu çamur yollardan ve patikalardan dışarı taşıyordu. Sözün kısası, yerde don çözülüyordu, fakat gökyüzü karanlık gecenin içinden bunu göremiyor ve bütün gücüyle eriyen toprağın üzerine ha babam lapa lapa

yeni kar serpiyordu. Rüzgâr ise bir sarhoş gibi yalpalayarak geziniyor, karın yerde kalmasına izin vermiyor, karanlıkta onu canı istediği gibi fırıl fırıl döndürüyordu.

Gıkin somurtarak bu şamatalı müziğe kulak kabartıyordu. Meselenin can alıcı noktası ise, dışarıdaki bu curcunanın nereye varacağını, bu işte kimin parmağının olduğunu Gıkin'in bilmesi ya da en azından tahmin etmesiydi.

Yorganın altından parmağıyla birilerini tehdit ederek:

"Ben bi-li-yo-rum!" diye mırıldandı. "Her şeyi biliyorum."

Diyaçoğun karısı Raisa Nilovna pencerenin önünde bir iskemlenin üzerinde oturuyordu. Başka bir iskemlenin üzerindeki teneke lambanın kendi gücüne güvenmeksizin ürkekçe yaydığı zayıf, titrek ışık Raisa'nın geniş omuzlarını, vücudunun iştah kabartan güzel hatlarını, yere kadar uzanan kalın saç örgülerini aydınlatıyordu. Kadın ham çuval bezinden çuval dikiyordu. Elleri hızla hareket ediyor, buna karşılık bütün gövdesi, gözlerinin ifadesi, kaşları, etli dudakları, beyaz boynu âdeta donup kalmışçasına sabit duruyor, tekdüze, mekanik işe yoğunlaşmış olmanın etkisiyle bütün uzuvları uykudaymış gibi hareketsiz bir görünüm arz ediyordu. Arada bir ağrıyan boynunu dinlendirmek için başını kaldırıyor, bir an için kar fırtınası uğultusunun geldiği pencereye bakıyor, sonra tekrar başını eğerek çuvalını dikiyordu. Kalkık burnunun ve gamzelerinin süslediği güzel yüzünde hiçbir ifade yoktu, ne bir arzu, ne keder, ne de sevinç. Zira güzel bir şadırvan fışkırmadığı zaman hiçbir mana ifade etmez.

Raisa sonunda elindeki çuvalı bitirdi, onu bir kenara koydu, tatlı tatlı gerinerek donuk, hareketsiz bakışlarını pencereye çevirdi... Camlarda gözyaşını andıran su damlacıkları kayıyor, beyaz lekeler oluşturan kısa ömürlü kar taneleri diyaçoğun karısına bakıyor ve hemen eriyordu...

"Gel uyu artık!" diye homurdandı diyaçok.

Karısı sessizliğini bozmadı. Fakat ansızın kirpikleri oynadı, gözlerinde bir şeye dikkat kesildiğini ifade eden bir parıldama

oldu. Yorganın altından sürekli olarak karısının yüz ifadesini gözetleyen Saveli başını dışarı çıkararak:

"Ne oldu?" diye sordu.

Karısı alçak sesle:

"Hiçbir şey... Sanki birisi buraya doğru yaklaşıyormuş gibi geldi bana..." diye yanıt verdi.

Diyaçok el ve ayaklarıyla üzerindeki yorganı kenara itti, yatakta dizi üzerine oturarak boş gözlerle karısına baktı. Lambanın ürkek ışığı diyaçoğun kıllı, çiçek bozuğu yüzünü aydınlatıyor, sert, birbirine dolaşmış saçlarının üzerinden kayarak geçiyordu.

"Duyuyor musun?" diye sordu karısı.

Oturduğu yerde elini şakağına koyup düşünceye dalmasına engel olunduğu için sinirlenen diyaçok tekdüze bir ulumaya dönüşen tipi sesinin içinden, güçlükle, sivrisinek vızıltısını andıran tiz bir inilti duydu.

"Posta arabasıdır..." diye homurdandı, duruşunu değiştirerek çömeldi.

Kilisenin üç verst uzağından posta yolu geçiyordu. Rüzgârlı havalarda, rüzgâr yoldan kiliseye doğru estiğinde bekçi evinde yaşayanlar arabaların çıngırak seslerini duyabiliyorlardı.

"Tanrım, böyle bir havada hiç yola çıkma hevesine kapılır mı insan?" diye iç geçirdi karısı.

"Devlet görevi. İstesen de istemesen de yola çıkacaksın..."

İnilti sesi bir süre havada öylece asılı kaldı, sonra kayboldu.

"Geçip gittiler," diyerek yatağa uzandı Saveli.

Diyaçok daha yorganına sarınmaya fırsat bulamadan çok belirgin bir çıngırak sesi duydu. Endişeyle karısına baktı, yatağından dışarı fırladı, peçin kenarında bir aşağı bir yukarı paytak paytak yürüdü. Çıngırak sesi bir süre daha devam etti, sonra bıçakla kesilmiş gibi birden durdu.

Diyaçok yürümeyi kesti, gözlerini kısarak karısına baktı:

"Duyulmuyor..." dedi.

Bu sırada tipi şiddetle pencereyi dövüyor, tiz bir çınlama sesiyle karışık bir inilti işitiliyordu... Saveli'nin rengi attı, boğazını temizledi, çıplak ayaklarıyla döşemeye pat pat vurarak yeniden gezinmeye başladı. Karısına hınçla bakarak, hırıltılı bir sesle:

"Postacı yolunu kaybetmiş olmalı!" dedi. "İşitiyor musun? Postacı yolu şaşırdı!.. Ben... Ben biliyorum! Gerçekten... anlamıyorum..." diye mırıldandı. "Ben her şeyi biliyorum, lanet seni."

Karısı gözünü pencereden ayırmaksızın, alçak sesle:

"Sen neyi biliyorsun?" diye sordu.

"Bütün bunların senin başının altından çıktığını biliyorum, cadı!" dedi diyaçok. "Senin işin, cehennemde yanasıca! Bu tipi de, postacının yolu şaşırması da... Hepsini senin eserin! Senin!"

Karısı sakin bir tavırla:

"Delirmişsin sen, ahmak..." dedi.

"Uzun zamandan beri seni izliyorum. Evlendiğimizin daha ilk gününde sende kancık kanı olduğunu fark etmiştim."

Hayretler içinde kalan Raisa omuz silkti, haç çıkararak:

"Tüh!" diye tükürdü. "Sen de haç çıkar, aptal herif!"

Aceleyle gömleğinin eteğine sümküren diyaçok, ağlamaklı, boğuk bir sesle:

"Cadı cadıdır," diye sürdürdü. "Benim karım olmana, ruhban sınıfı mensubu bir aileden gelmene rağmen, günah çıkarıyormuş gibi dürüstçe, nasıl bir kadın olduğunu sana söyleyeceğim... Evet, nasıl olur? Tanrım, bizi koru, merhamet et! Geçen yıl Danyal peygamber ve üç genç yoldaşı yortusu arifesinde tipi esmişti. Peki, ne olmuştu? Ustabaşı donmamak için bize sığınmıştı. Sonra Aziz Aleksis yortusunda nehrin üzerindeki buz kırılmıştı, bölge polisini bize getirmişlerdi... Bütün gece burada seninle çene çalmıştı, lanet olasıca, sabah dışarı çıktığında yüzüne bakmıştım, gözlerinin altında halkalar, yanaklarında çukurlar vardı. Başka? Uspenski orucunda iki kez gök gürültülü fırtına çıkmıştı, her ikisinde de avcı geceyi geçirmek için bize sığınmıştı. Her şeyi gördüm, lanet olası avcı! Bu kadar yeter! Bakın, yengeç gibi kızardı kadın! Aha!"

"Sen hiçbir şey görmedin," dedi karısı.

"Öyle, ha? Bu kış, Noel'den hemen önce, Giritli on çilekeşler günü fırtına tam bir gün bir gece devam etmişti... Hatırladın mı? Yöneticinin kâtibi, köpek herif, yolu şaşırıp buraya gelmişti... Ona bile gönlün kaydı, bir kâtibe, tüh! Onun yüzünden mübarek havaya sövüp saymıştım. Şeytan, sümüklü, bücür, yüzü kabarcıklarla dolu, boynu da eğri... Haydi yakışıklı olsa yine neyse, ama öyle mi, tüh! Şeytan!"

Diyaçok nefeslendi, dudaklarını silerek dışarıya kulak kesildi. Çıngırak sesi duyulmuyordu; fakat rüzgâr şiddetli darbelerle çatıyı dövüyor, pencerenin altından karanlıkta birtakım tıkırtılar geliyordu.

"Şimdi yine aynı şey..." diye sürdürdü konuşmasını Saveli. "Postacının yolu şaşırması boşuna değil! Eğer postacı seni aramıyorsa yüzüme tükür! Oh, şeytan işinin ustası ve iyi bir yardımcıdır. Onu döndürüp dolaştıracak ve sonunda buraya getirecektir. Bunu bi-liyor ve gö-rü-yo-rum! Örtbas edemeyeceksin, çenebaz şeytan seni, şehvet düşkünü putperest seni! Tipi başlar başlamaz senin kafanın içinden geçenleri derhal okudum."

Diyaçoğun karısı gülümseyerek:

"İşte, al sana bir aptal!" dedi. "Ne yani, sana göre, o odun kafana göre fırtınayı ben mi çıkarıyorum?"

"Hımm... Sırıt bakalım! Senin işin ya da bir başkasının, fakat şu hep dikkatimi çekiyor: Ne zamanki senin kanın kaynamaya başlıyor, peşinden hemen fırtına geliyor, fırtına ise beraberinde buraya birtakım deliler getiriyor. Her seferinde hep böyle oluyor. Demek ki, bu senin işin!"

Diyaçok daha ikna edici gözükmek için parmağını alnına dayadı, sol gözünü kapadı, şarkı söyler gibi sözcükleri uzatarak:

"Çılgınlık!" diye devam etti. "Yehudavari bir günahkârlık! Eğer sen cadı olmayıp gerçekten bir insan olsaydın, kendi öz aklınla düşünür, buraya gelenlerin ustabaşı, avcı ya da kâtip olmayıp onların

kılığına girmiş şeytan olduğunu anlardın. Ah! Keşke düşünebilseydin!"

Raisa kocasına acıyarak baktı, iç geçirerek:

"Evet, sen bir ahmaksın, Saveli!" dedi. "Babam hayattayken, burada yaşarken sıtma tedavisi için ona köylerden, mezralardan, Ermeni köylerinden, farklı halklardan insanlar gelirdi. Neredeyse her gün gelirlerdi ve kimse onlara şeytan demezdi. Fakat bize yılda bir, fırtınalı havada birazcık ısınmak için biri gelecek olsa, sen, ahmak adam, hayrete düşer, hemen kafana türlü türlü fanteziler sokarsın."

Karısının mantığı Saveli'yi duygulandırmıştı. Çıplak ayaklarını daha ayrık basarak durduğu yerde dikilmeye devam etti, başını eğip düşünceye daldı. Kuşkularından yüzde yüz emin değildi, karısının samimi ve kayıtsız üslubu karşısında şaşırdı, kafası daha da karıştı. Fakat biraz düşündükten sonra yine de başını sallayarak:

"Yaşlı ya da çarpık bacaklı birileri gelse neyse, ama gecelemek isteyenler hep gençler... Niçin böyle oluyor? Sadece ısınmak içinse gelsinler, ama onlar şeytanı eğlendirmek istiyor. Hayır, kadın, bu dünyada sizin karı milletinden daha kurnaz bir yaratık yoktur! Sizin gerçek beyniniz bir sığırcığınkinden daha küçüktür, buna karşılık kurnazlıkta şeytana taş çıkartırsınız, uuu! Göklerin kraliçesi bizi korusun! İşte postacının çıngırağı çaldı. Zaten fırtına başlar başlamaz ben senin kafanın içinden geçenlerin tümünü okumuştum. Büyü yaptın, kancık seni!"

Sabrı tükenen karısı:

"Ne diye üstüme üstüme gelip duruyorsun, lanet olasıca!" dedi. "Zift gibi yapıştın üzerime!"

"Yapıştım, çünkü, eğer bu gece, Tanrı esirgesin, bir şey olursa... Beni dinliyor musun? Eğer öyle bir şey olursa sabah hava aydınlanır aydınlanmaz kalkıp Dyokovo'ya, Peder Nikodim'e gideceğim ve her şeyi anlatacağım. 'Peder Nikodim, şöyle şöyle oldu, yüce gönüllüğünüzle beni affedin, fakat o bir cadı!' diye-

ceğim. 'Neden?' diye soracak. 'Hımm... nedenini mi öğrenmek istiyorsunuz?' 'Buyurun, anlatın...' Şöyle şöyle oldu diye ben de her şeyi anlatacağım. Vah olsun sana kadın! Sadece kıyamet günü değil, bu dünyadaki hayatında da cezalandırılacaksın. Dua kitabında siz kadınlara çeşitli duaların yazılmış olması boşuna değil!"

Ansızın pencere camı vuruldu, vuruş öylesine kuvvetli ve sıradışıydı ki, Saveli'nin beti benzi uçtu, korkudan olduğu yere çömeldi. Karısı da yerinden sıçradı, onun da rengi kaçmıştı.

Kapının dışından gür, kalın sesli birisi:

"Allah rızası için açın da biraz ısınalım," diye seslendi. "Kim yaşıyor burada? Bir iyilikte bulunun! Yolumuzu kaybettik!"

Pencereden bakmaya korkan Raisa:

"Kimsiniz?" diye sordu.

İkinci bir ses:

"Postacı!" diye yanıtladı.

Saveli elini sallayarak:

"Büyün boşa gitmedi," dedi karısına. "Tam isabet! Haklıymışım... Bana bak, sakın ha!"

Diyaçok ancak iki sıçrayışta yatağına atlayabildi, kuş tüyünden döşeğinin üzerine devrildi, öfkeli öfkeli burnundan soluyarak yüzünü duvara çevirdi. Biraz sonra soğuk hava cereyanını sırtında hissetti. Kapı gıcırtıyla açıldı, eşikte tepeden tırnağa karla kaplı uzun boylu bir insan figürü göründü. Onun arkasından bir ikincisi belirdi, yine kardan bembeyaz...

İkinci figür hırıltılı, kalın sesiyle:

"Posta balyalarını getireyim mi?" diye sordu.

"Orada bırakacak değilsin ya!"

Birinci figür talimatını verdikten sonra başlığını çözmeye başladı, fakat yarısında çözmekten vazgeçip aceleyle çekip kasketiyle birlikte kafasından çıkardı, öfkeyle peçin üzerine fırlattı. Ardından üzerindeki paltoyu çekip çıkardı, onu da aynı yere attı ve selamlaşmadan evin içinde bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı. Postacı

sarışın bir gençti, üzerinde yıpranmış üniforması ve kızıl kahverengi çizmeleri vardı. Gezinerek kendini ısıtan postacı, masanın üzerine oturdu, çamurlu ayaklarını çuvallara doğru uzattı, çenesini yumruğuna dayadı. Soğuktan yer yer kızarmış solgun yüzü hâlâ biraz önce tipide yaşadığı eziyet ve stresin izlerini yansıtıyordu. Öfkeden çarpılmış, yolda yaşadığı fiziki ve moral ıstırabın taze izlerini taşıyan, eriyen kardan ıslanmış kaşları, bıyığı ve yuvarlak sakalıyla bu yüz güzel bir yüzdü.

Sıcak bir yerde olduğuna hâlâ inanamadığını açıkça belli eden postacı, bakışlarını duvarlarda dolaştırarak:

"Tam bir köpek hayatı!" diye mırıldandı. "Neredeyse kayboluyorduk. Eğer sizin ışığınız olmasaydı, artık ne olurdu bilmiyorum... Bütün bunların ne zaman biteceğini ancak Tanrı bilir! Bu köpek hayatının sonu yok." Postacı sesini alçalttı, gözlerini yukarı kaldırarak evsahibesine baktı. "Biz nereye geldik acaba?" diye sordu.

Silkinip canlanan Raisa, kızararak:

"Gulyayevski tepesinde, General Kalinovski'nin yurtluğundasınız," diye yanıt verdi.

Postacı, sırtında kocaman bir deri balya ile kapıya sıkışmış bulunan arabacıya dönerek:

"Hey Stepan, duydun mu? Gulyayevski tepesine gelmişiz," dedi.

Arabacı kesik kesik, hırıltıyla nefes alıp vererek:

"Evet... Yolumuzdan çok uzaklaşmışız," dedi ve tekrar dışarı çıktı. Biraz sonra ilkinden daha küçük bir balya ile döndü; ardından yine gitti, bu kez postacının geniş bir kemere takılı kılıcını getirdi. Bu, Judith'in, Holofernes'in yatağı başındayken elinde tuttuğu kılıcın* ucuz popüler baskılarda resmedildiği tarzda uzun, düz bir kılıçtı. Arabacı balyaları duvarın dibine bırakarak taşlığa çıktı, orada oturdu ve piposunu yaktı.

"Yoldan geldiniz, belki çay içmek istersiniz?" diye sordu Raisa.

Postacı kaşlarını çatarak:

* Caravaggio'nun *Judith Holofernes'in Kafasını Keserken* (1598-99) adlı tablosu kastediliyor. –*Rus. ed.*

"Çay içmeye vaktimiz mi var?" dedi. "Biraz içimizi ısıtıp hemen kalkmamız gerek, aksi halde posta trenini kaçıracağız. On dakika oturup sonra yola devam edelim. Yalnız bir iyilik yapın, bize yolu gösterin."

"Bu hava Tanrı'nın bir cezası!" diyerek iç geçirdi Raisa.

"Evet... Siz burada ne yapıyorsunuz, kimsiniz?" diye sordu postacı.

"Biz mi? Burada yaşıyoruz, ev kiliseye ait. Kilise mensubuyuz... İşte kocam, şurada yatıyor. Saveli kalksana, gel de merhabalaş! Eskiden burası papaz bölgesiydi, kilisenin papazı vardı, bir buçuk yıl önce lağvedildi. Tabii, toprak sahibi beyler burada yaşarken etrafta insan çoktu, cemaat vardı, kiliseyi açık tutmaya değiyordu; şimdiyse beyler yok, takdir edersiniz ki onlar olmadan din adamları geçimini sağlayamaz, üstelik en yakın köy Markovka buraya beş verst uzaklıkta bulunuyor. Saveli şu anda kadro dışı... Bekçinin işini o yapıyor, kiliseye göz kulak olmakla görevli..."

Postacı bu arada Raisa'dan şunu da öğrendi, eğer Saveli generalin karısına gidip ondan piskoposa bir mektup yazmasını rica etseymiş, ona daha iyi bir görev verebilirlermiş, fakat kocası generalin karısına gitmek istemiyormuş, çünkü o tembel ve insanlardan korkan birisiymiş.

"Ne de olsa ruhban sınıfındanız," diye ekledi diyaçoğun karısı.

"Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?" diye sordu postacı.

"Kilisenin çayırı ve bostanı var, fakat bunlardan elimize fazla bir şey geçmiyor," diyerek iç geçirdi Raisa. "Dyakovo papazı Peder Nikodim bizim burada hem kış, hem de yaz Aziz Nikola günü ayinlerini yönetir, kıskanç biridir, neredeyse bütün mahsulü kendi alır. Bize arka çıkan kimse yok!"

"Yalan söylüyorsun!" diye homurdandı Saveli. "Peder Nikodim kutsal bir ruha sahiptir, o kilisenin aydınlatıcı ışığıdır; eğer alıyorsa yönetmeliğe uygun olarak alıyordur."

"Sizinkisi ne kadar da sinirli!" diyerek gülümsedi postacı. "Çoktan beri mi evlisin?"

"Büyük perhizden önceki son pazar dördüncü yıla girdik. Babam daha önce bu kilisede diyaçoktu. Ölümünden önce, benim düzenimin bozulmaması için kilise meclisine başvurarak buraya güvey adayı olarak bekar bir diyaçok atanmasını istedi. Böylece onunla evlenmiş oldum."

Bakışlarını Saveli'nin dönük sırtına çeviren postacı:

"Aha, demek bir taşla iki kuş vurdun!" dedi. "Hem kadroyu kaptın, hem de evlendin."

Saveli sabırsızlıkla ayaklarını oynattı, duvara doğru iyice yanaştı. Postacı masadan kalktı, gerinerek posta balyasının üzerine oturdu. Biraz düşündükten sonra balyaları elleriyle mıncıkladı, kılıcın yerini değiştirdi, bir bacağını yere yaslayarak yayılıp oturdu. Kolunu başının altına koydu:

"Köpek hayatı!" diye mırıldanarak gözlerini kapadı. "En kötü Tatar'a bile böyle bir hayat dilemem!"

Odaya çok geçmeden sessizlik çöktü. Yalnızca, Savili'nin burundan solumalarıyla, uyuyan postacının –her seferinde uzun ve derin bir "k-ğ-ğ-ğ" sesi çıkararak– düzenli ve yavaş nefes alışları duyuluyordu. Arada bir postacının boğazından tekerlek gıcırtısına benzer bir ses geliyor, irkilen bacağı balyaya sürtünerek hışırtılı sesler çıkarıyordu.

Saveli yorganın altında sağa sola dönmeye başladı, fark ettirmeden etrafa göz gezdirdi. Yanaklarını iki avucuna dayamış halde iskemlede oturan Raisa postacının yüzünü seyrediyordu, bakışları şaşırmış, korkmuş birinin bakışları gibi sabitti.

"Ee, ne gözünü dikmiş bakıyorsun?" diye öfkeyle fısıldadı Saveli.

Gözünü postacının sarı saçlı başından alamayan Raisa:

"Sana ne oluyor? Yat yattığın yerde!" dedi.

Saveli öfkeyle ciğerlerindeki tüm havayı dışarı boşaltarak yüzünü sertçe duvara döndü. İki üç dakika sonra yine huzursuzca sağa sola dönmeye başladı, doğrulup dizi üzerine oturdu, kollarıyla yastığa dayanarak yan yan karısına baktı. Karısı ise hâlâ kımılda-

madan oturuyor ve misafire bakıyordu. Yanakları solgunlaşmıştı, gözleri garip bir ateşle parlıyordu. Diyaçok boğazını temizledi, karnının üzerine kayarak yataktan indi, postacının yanına giderek yüzünü mendille örttü.

"Neden örttün?" diye sordu karısı.

"Işık gözüne gelmesin diye."

"Işığı tamamen söndür öyleyse!"

Saveli güvensizlik okunan bakışlarla karısına baktı, dudaklarını lambaya doğru uzattı, fakat hemen önceki konuşmalarını hatırladı, ellerini çırparak:

"Sakın şeytani bir kurnazlık olmasın bu?" diye haykırdı. "Kadın soyundan daha kurnaz bir yaratık var mı acaba?"

Canı sıkılan Raisa kaşlarını çatarak:

"Ah, uzun etekli şeytan!" diye homurdandı. "Ben sana gösteririm!"

Raisa daha rahat edebilmek için oturuş şeklini değiştirdi ve tekrar gözlerini postacıya dikti. Yüzünün örtük olması onun için önemli değildi. Bu adamın yüzünden çok onun genel görünümüyle, özgün, değişik haliyle ilgiliydi. Göğsü geniş ve güçlü, elleri ince ve güzeldi, erkeksi düzgün bacakları Saveli'nin iki "kütük"üne kıyasla çok daha güzel ve erkeksiydi. Hatta kıyaslanamazdı bile!

Saveli bir süre ayakta bekledikten sonra:

"Ben uzun etekli bir şeytan olsam bile, onun burada uyuması gerekmez..." dedi. "Evet... Devletin verdiği bir görevi yerine getiriyorlar, sonra bize onları niçin alıkoydunuz diye hesap sorarlar. Eğer işin mektupları taşımaksa, taşıyacaksın, uyumak da neymiş..."

Saveli taşlığa seslenerek:

"Hey, sen! Arabacı..." diye bağırdı. "Adın ne senin? Size yolu göstereyim, tamam mı? Sen de kalk, posta taşırken uyunmaz!"

Galeyana gelen Saveli postacıya doğru atıldı, ceketinin yeninden tutarak çekti.

"Hey, zatıâlileri! Gidecekseniz artık gidin, eğer gitmeyeceksiniz, yine de böyle olmaz... Uyumak uygun düşmez."

Postacı sıçrayarak oturdu, cansız bakışlarını bekçi evinin duvarlarında dolaştırdı, sonra tekrar yattı.

Saveli postacının yeninden tuttu, sözcükleri peş peşe hızla sıralayarak:

"Fakat ne zaman gideceksiniz?" diye sordu. "Posta gidilecek yere tam zamanında varmak demektir, beni duyuyor musun? Size yolu göstereyim."

Postacı gözlerini açtı. İçi ısınmış, ilk tatlı uykunun etkisiyle mayışmış ve henüz daha tam kendine gelememiş bir halde, âdeta bir sis perdesinin içinden diyaçoğun karısının ak gerdanını ve baştan çıkarıcı sabit bakışlarını gördü. Gözlerini kapadı ve sanki bütün bunlar bir rüyaymış gibi gülümsedi. Ardından yumuşak bir kadın sesi duydu:

"Böyle bir havada nasıl gidilir? Şöyle sağlam bir uyku size iyi gelirdi."

Saveli telaşla atıldı:

"Peki ya posta n'olacak? O zaman postayı kim götürecek? Yoksa sen mi götüreceksin? Sen mi, ha?"

Postacı tekrar gözünü açtı, Raisa'nın yüzüne, oynaşan gamzelerine baktı, nerede olduğunu, Saveli'nin kim olduğunu hatırladı. Bu dondurucu karanlıkta yola çıkmak zorunda olduğu düşüncesi soğuk bir ürperti şeklinde bir anda tepeden tırnağa tüm gövdesine yayıldı, titreyerek büzüldü.

"Bir beş dakika kadar daha uyuyabilirdim," dedi esneyerek. "Nasıl olsa geç kaldık..."

Taşlıktan arabacının sesi duyuldu:

"Belki de tam zamanında varırız; hiç belli olmaz, bakarsın şansımıza tren tehir yapar."

Postacı ayağa kalktı, miskin miskin gerinerek paltosunu giymeye başladı. Misafirlerin gitmeye hazırlandığını gören Saveli duyduğu sevinçten at kişnemesini andıran bir kahkaha kopardı.

Yerden balyayı kaldırmaya çalışan arabacı:

"Yardım etsene!" diye seslendi Saveli'ye.

Diyaçok koşarak geldi, posta balyasını arabacıyla birlikte avluya taşıdılar. Postacı başlığının düğümünü çözmekle meşguldü. Diyaçoğun karısı gözlerini postacının yüzünden alamıyordu, âdeta onun içine akıp ruhuna girmek istiyordu.

"Bari bir bardak çay içseydiniz..." dedi.

"Ben hayır demezdim..." diye yanıtladı postacı, "ama, görüyorsunuz, onlar hazırlandı bile! Nasıl olsa geç kaldık bir kere."

Bakışlarını yere indiren Raisa postacının yenine dokunarak:

"Siz kalın!" diye fısıldadı.

Başlığının düğümünü sonunda çözmeyi başaran postacı kararsızlık içinde başlığı arkaya doğru savurarak dirseğinden geçirdi. Raisa'nın yanı başında dikilip durmak yüreğine sıcak bir duygunun doğmasına sebep olmuştu.

"Senin ne kadar... boynun..." diyerek iki parmağıyla Raisa'nın boynuna dokundu, kadının karşı koymadığını görünce eliyle onun omuzlarını ve boynunu sıvazladı.

"Vayy, ne kadar..."

"Kalsaydınız... Çay içseydiniz..."

Dışarıdan arabacının sesi duyuluyordu:

"Nereye koyuyosun yükü öyle? Sen, diyaçok efendi onu enine koysana!"

"Kalsaydınız iyi olurdu... Bakın, rüzgâr nasıl uluyor!"

Daha tam uyanmamış, gevşetici, körpe uykunun efsununu üzerinden henüz silkip atamamış olan postacının içinde ansızın güçlü bir arzu kabararak tüm benliğini esir aldı, uğruna posta balyalarını, posta trenini... dünyada her şeyi unutabileceği bir arzu! Kaçacakmış ya da saklanacakmış gibi ürkek ürkek kapıya baktı, diyaçoğun karısını belinden kavradı, ışığı söndürmek üzere lambaya doğru tam eğiliyordu ki taşlıkta ayak sesleri duyuldu ve arabacı eşikte belirdi... Saveli ise arabacının omzundan bakıyordu. Postacı hızla ellerini aşağı indirdi ve derin düşüncelere dalmış gibi bir poz takındı.

"Her şey hazır!" dedi arabacı.

Postacı kısa bir süre daha ayakta bekledikten sonra uykunun etkisini üzerinden tamamen attığını göstermek istercesine kafasını sertçe salladı ve arabacının peşinden yürüyerek dışarı çıktı. Raisa içeride yalnız başına kaldı. Dışarıdan gelen seslere kulak verdi:

"Ee, haydi, otur da bize yolu göster!"

İlk çıngırak baygın baygın çaldı, peşinden ikincisi duyuldu ve uzun, narin bir zincir oluşturan ahenkli çıngırak sesleri bekçi evinden uzaklara doğru dört bir yana yayıldı.

Çıngırak sesleri yavaş yavaş azalarak duyulmaz hale gelince Raisa yerinden fırlayarak kalktı, odada bir aşağı, bir yukarı sinirli sinirli yürümeye başladı. İlk başta rengi solgundu, sonra tamamen kızardı. İçindeki nefret yüzünü çirkinleştirdi, kesik kesik nefes alıp vermeye, gözleri vahşi, kudurmuş bir öfkeyle parıldamaya başladı. Odada tıpkı bir kafesteki gibi volta atarken, kızgın demir çubukla korkutulan bir kaplanı andırıyordu. Bir an için durarak yaşadıkları odaya baktı. Odanın neredeyse yarısını duvar boyunca uzanan, kirli bir döşek, yorgan, gri, sert yastıklar ve çeşit çeşit, ne idiği belirsiz paçavradan oluşan kocaman yatak kaplamıştı. Bu yatak, tıpkı Saveli'nin, hevese kapılarak, her yağladığında başında dimdik duran saçları gibi çirkin, amorf bir yığın görünümüne sahipti. Yatak ile soğuk taşlığa açılan kapı arasındaki boşluğu üzerinde çömlek kapların ve asılı bezlerin bulunduğu isten kararmış peç dolduruyordu. Şu anda dışarıda bulunan Saveli de dâhil, burada her şey o derecede kirli, yağ lekeleriyle öylesine kaplı ve isliydi ki, bu pisliğin ortasında beyaz bir kadın boynu ve ince, yumuşak bir kadın cildi görmek insana garip geliyordu. Raisa yatağa doğru atıldı, bütün bu pis pılı pırtıyı etrafa savurmak, yırtıp lime lime etmek ve üzerinde tepinmek istercesine kollarını öne uzattı, fakat âdeta bu pisliğe dokunmaktan korktu, sıçrayarak geri çekildi, odada bir aşağı bir yukarı gezinmeye devam etti...

Saveli iki saat sonra üstü başı karla kaplı halde yorgun argın eve döndüğünde Raisa çoktan soyunmuş ve yatağa girmişti. Gözleri kapalıydı, fakat yüzündeki belli belirsiz kas hareketlerinden

Saveli onun uyumadığını tahmin etti. Yolda dönerken yarına kadar susacağına ve karısına dokunmayacağına dair kendisine söz vermişti, fakat eve gelince onu aşağılamamak için verdiği sözü tutamadı.

"Büyün işe yaramadı, postacı gitti!" dedi, pis pis sırıttı.

Karısı cevap vermedi, sadece çenesi titredi.

Saveli acele etmeksizin soyundu, karısının üzerinden tırmanarak yatağın duvar tarafına geçip yattı.

"Ne tür bir eş olduğunu yarın gidip Peder Nikodim'e anlatacağım," diye mırıldandı, büzülerek yumak halini aldı.

Raisa hızla yüzünü kocasına çevirdi, ateş saçan gözlerle ona bakarak:

"Sayemde elde ettiğin iş senin olsun," dedi. "Artık ormanda kendine yeni bir kadın ararsın! Ne tür bir eşmişim demek, ha? Allah belanı versin! Başıma ekşidin, düş yakamdan, miskin herif! Affet Tanrım!"

"Hadi, hadi... Uyu!"

"Ne kadar bahtsızım!" diyerek ağlamaya başladı karısı. "Eğer sen olmasaydın belki bir tüccarla ya da asil ruhlu birisiyle evlenebilirdim. Senin yerine başkasıyla evlenseydim, şimdi kocamı seviyor olacaktım! Sen de bu şekilde kara gömülmeyecek, anayol üzerinde böyle titreyip donmayacaktın, zalim!"

Diyaçoğun karısı uzun süre ağladı. Sonunda derin derin iç geçirerek sakinleşti. Pencerenin ardında tipi hâlâ uluyordu. Peçin ve bacanın içinde, duvarların dış yüzünde sanki birisi acı acı ağlıyordu; Saveli, ağıt sesinin kendi içinden, kulaklarından geldiğini sandı. Karısıyla ilgili kuşkuları konusunda bu akşam kesin olarak ikna olmuştu. Karısının şeytani güçlerin yardımıyla rüzgâra, tipiye ve posta troykalarına hükmettiğinden artık en ufak bir şüphesi yoktu. Fakat bu gizem, bu doğaüstü, vahşi güç sadece kocasının başına dert açmıyor, yanında yatan kadına, Saveli'nin daha önce farkına varmadığı özel, anlaşılmaz bir cazibe de veriyordu. Aptallığından bu cazibenin farkında olmayan Saveli karısını şairane bir bakışla

şöyle bir süzünce karısı ona sanki daha ak pak, daha zarif, daha ulaşılmaz göründü...

"Cadı!" diye öfkeyle söylendi. "Tüh, iğrenç yaratık!"

Bu arada karısının sakinleşmesini ve nefes alış verişinin düzelmesini bekleyen Saveli her şey normale dönünce parmağıyla onun ensesine dokundu... kalın saç örgüsünü bir süre eliyle tuttu, fakat karısı bunları hissetmedi... Cesareti artan Saveli bu kez karısının gerdanını okşamaya başladı.

"Çek elini!" diye bağıran Raisa, Saveli'nin burun kökünü dirseğiyle öyle bir dürttü ki gözlerinden kıvılcımlar saçıldı.

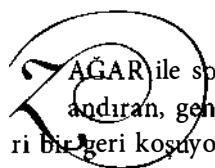
Saveli'nin burun acısı kısa süre sonra geçti, ama ıstırabı hâlâ sürüyor.

1886

KAŞTANKA*

Bölüm I: Yaramazlık

AĞAR ile sokak köpeği kırması, yüzü tıpkı bir tilkininkini andıran, genç, kestane renkli dişi köpek kaldırımda bir ileri bir geri koşuyor ve huzursuzca sağa sola bakıyordu. Arada bir duruyor, ağlayıp sızlanarak üşümüş patilerinin önce birini, sonra diğerini yukarıya kaldırıyor ve kaybolmasıyla sonuçlanan böyle bir olayın nasıl olup da gerçekleşebildiğine akıl erdirmeye çalışıyordu. Gününü nasıl geçirdiğini ve sonunda bu yabancı kaldırıma nasıl düştüğünü çok iyi hatırlıyordu.

Günü, efendisi marangoz Luka Aleksandrıç'ın kalpağını giymesi, kırmızı bir şala sarılı ahşap bir nesneyi koltuğunun altına yerleştirerek, "Kaştanka, gidelim!" diye bağırmasıyla başladı. Kaştanka, adını işitir işitmez, yattığı marangoz tezgâhının altındaki yongaların içinden çıktı, tatlı tatlı gerindi ve efendisinin peşinden koştu. Luka Aleksandrıç'ın müşterileri o kadar uzakta oturuyordu ki, marangoz, her birini tek tek dolaşıp işini bitirmeden önce kuvvet toplamak için birkaç kez meyhaneye uğramak zorunda kaldı. Kaştanka yolda hiç de uygun olmayan davranışlarda bulunduğunu çok iyi hatırlıyordu. Bu yürüyüşe çağrıldığı için duyduğu sevinçten havalara fırlıyor, havlayarak atlı tramvaylara saldırıyor, evlerin avlularına girerek diğer köpeklerin peşinden koşuyordu. Marangoz onu sık sık gözden kaybediyor, yürüyüşünü keserek öfkeyle yanına çağırıyordu. Hatta bir keresinde, yüzünde kızgın bir ifadeyle, onun

* (Ru.) Kaştan: Kestane demektir. *–çev.*

tilkiye benzer kulağını avuçlamış, başına okşar gibi pat pat vurmuş ve sözcükleri uzatarak:

"Seni...koleradan...ge-be-re-si-ce!" demişti.

Luka Aleksandrıç, bütün müşterileri dolaştıktan sonra kız kardeşine uğradı, orada bir şeyler yiyip içti, kız kardeşinden çıkınca önceden tanıdığı bir ciltçinin dükkânına girdi, ciltçiden sonra meyhaneye, meyhaneden çıkınca başka bir arkadaşına uğradı... ve bu böyle devam edip gitti. Kısaca, Kaştanka tanımadığı bu kaldırımda kendini bulduğunda artık akşam olmuştu ve marangoz, bir ayakkabı tamircisi* kadar sarhoştu. Kollarını sallıyor, güçlükle nefes alarak mırıldanıyordu:

"Günah içinde doğurdu anam beni!** Ah, günahlar, günahlar! Şimdi burada caddede yürüyor ve sokak lambalarını seyrediyoruz, ama ölür ölmez kızgın cehennemde yanacağız..."

Yahut da iyi yürekliliği tutuyor, Kaştanka'yı yanına çağırarak ona:

"Sen, Kaştanka," diyordu, "böceksi bir yaratıktan başka bir şey değilsin! Bir doğramacı marangozun yanında neyse, sen de insanın yanında aynen 'o'sun."

Marangoz onunla bu şekilde konuşurken ansızın bir müzik sesi yükseldi. Kaştanka çevresine bakındı ve caddede doğrudan onun üzerine doğru gelmekte olan bir askerî alay gördü. Sinirlerini rahatsız eden yüksek müzik sesine dayanamayarak telaşla kendi etrafında dönmeye ve ulumaya başladı. Kaştanka, marangozun korkmak, haykırıp bağırmak ve havlamak yerine yaygın yaygın gülümsediğini, hazır ol durumuna geçip beş parmağıyla selama durduğunu büyük bir şaşkınlıkla izledi. Efendisinin gürültüyü protesto etmediğini gören Kaştanka daha da yüksek sesle uludu ve kendini kaybederek fırlayıp karşı kaldırıma geçti.

---

* Çarlık Rusya'sında karıları tarafından evden kovulan mahallenin alkolikleri şişelerini alıp en yakındaki ayakkabı tamircisine gidermiş. Ayakkabı tamircilerinin çok içki içmesi bununla açıklanmaktadır. *–çev.*

** Mezmurlar, 51:5. Nitekim suç içinde doğdum ben, Günah içinde annem bana hamile kaldı. *–çev.*

Kaştanka kendine geldiğinde müzik artık çalmıyordu ve alay da gitmişti. Hızla diğer kaldırıma, efendisini bıraktığı yere koştu. Heyhat! Marangoz orada yoktu. Hızla önce ileriye, sonra geriye doğru koştu, bir kez daha yolun öteki tarafına seğirtti. Marangoz âdeta yer yarılıp yerin içine girmişti... Kaştanka efendisinin izini kokusundan bulmayı umarak kaldırımı koklamaya başladı, ancak alçağın birisi biraz önce yeni lastik ayakkabılarıyla buradan geçmişti. Tüm hassas kokular bu pis kauçuk kokusuyla öylesine karışmıştı ki, onları ayırt etmek olanaksızdı.

Kaştanka ileri geri ne kadar koşsa da efendisini bulamadı ve bu arada karanlık bastırdı. Caddenin her iki tarafında sokak lambaları yanıyor, evlerin pencerelerinden ışıklar gözüküyordu. Tüy gibi hafif, kuşbaşı kar yağıyor, kaldırımı, atların sırtlarını, arabacıların şapkalarını beyaza boyuyordu. Gecenin karanlığı ne kadar koyulaşıyorsa nesneler de o kadar çok beyaz görünüyordu. Tanımadık müşteriler, Kaştanka'nın yanından, onun görüş alanını kapatarak ve onu ayaklarıyla iterek, durmadan bir ileri bir geri geçip duruyordu (Kaştanka bütün insanlığı efendiler ve müşteriler olarak eşit olmayan iki sınıfa ayırmıştı. İki sınıf arasında esaslı bir fark vardı; efendiler onu, yani Kaştanka'yı dövme hakkına, Kaştanka ise müşterileri baldırlarından ısırma hakkına sahipti). Müşteriler bir yerlere yetişmek için acele ediyorlardı ve hiçbirisi Kaştanka'ya en ufak bir ilgi göstermiyordu.

Hava tamamen karardığında Kaştanka'nın içini bir umutsuzluk ve korku sardı. Binalardan birinin girişine sokuldu ve acı acı ağlamaya başladı. Luka Aleksandrıç ile bütün gün süren yolculuk onu halsiz bırakmıştı, kulakları ve patileri üşüyordu ve en kötüsü korkunç derecede açtı. Bütün gün dişlerinin arasından sadece iki lokma bir şey geçmişti, ilki ciltçide yediği bir lokmacık nişasta, ikincisi de meyhanelerin birinde tezgâhın yanında bulduğu sucuk kabuğuydu, hepsi bu kadar!

Kaştanka eğer insan olsaydı, muhtemelen şöyle düşünecekti: "Hayır, bu şekilde yaşamak mümkün değil! Kendimi vurmalıyım!"

Bölüm II: Esrarengiz Yabancı

Ama Kaştanka hiçbir şey düşünmedi, sadece ağladı. Yumuşak, hafif kar sırtını ve başını tamamen kapladığında, bitkinlikten derin bir uykuya daldı. Ansızın bina giriş kapısında bir şakırtı duyuldu, gıcırtılı seslerle açılan kapı Kaştanka'nın böğrüne çarptı. Kaştanka sıçrayarak kalktı. İçeriden müşteri sınıfına ait birisi çıktı. Kaştanka acı acı bağırıp onun ayakları dibine düştüğü için adam Kaştanka'yı görmezlikten gelemedi. Eğilip ona:

"Köpekçik, sen de nereden çıktın?" diye sordu. "Seni incittim mi? Vah, zavallı, zavallı... Neyse kızma, kızma... Özür dilerim."

Kaştanka kirpiklerine yapışmış karların arasından yabancıya baktı, önünde kısa boylu, şişman, tıraşlı yüzlü, tombulca bir adam duruyordu. Başında silindir şapkası vardı, kürklü paltosunun önü açıktı. Yabancı, parmağıyla Kaştanka'nın sırtındaki karları temizlerken: "Ne ağlıyorsun?" diye sürdürdü konuşmasını. "Efendin nerede senin? Kaybolmuş olmalısın. Zavallı köpekçik! Şimdi seninle ne yapacağız?"

Yabancının sesindeki sıcaklığı ve sevecenliği hisseden Kaştanka onun elini yaladı ve daha da yürek yakan bir tarzda sızlanmaya başladı.

"Ah, seni güzel şey, komik şey!" dedi yabancı. "Tıpkı bir tilki! Eh, ne edersin, yapacak bir şey yok, haydi benimle gel! Belki bir işimize yararsın... Haydi, *fuite*!*"

Yabancı dudaklarını şapırdatarak eliyle Kaştanka'ya yalnızca "gidelim" anlamına gelebilecek bir işaret yaptı. Kaştanka adamın peşinden gitti.

Çok değil, yarım saat sonra Kaştanka kocaman, aydınlık bir odanın döşemesinde, başını yana doğru eğmiş oturuyor ve masanın başına geçmiş yemeğini yiyen yabancıyı merak dolu sevecen bakışlarla süzüyordu. Yabancı yemeğini yerken onun önüne de küçük parçacıklar atıyordu... Ona önce ekmek ve yeşil peynir kabuğu

* (Fr.) Fuite: Kaçak, firarda olan. –*Rus. ed.*

verdi, sonra küçük bir et parçası, onu yarım dilim börek ve tavuk kemikleri izledi. Açlıktan öylesine hızlı yiyordu ki, yediği şeylerin tatlarının ayırdına varamıyordu. Ve ne kadar çok şey yiyorsa, açlığını o kadar güçlü hissediyordu. Kaştanka'nın atılan lokmaları nasıl çiğnemeden yırtıcı bir açgözlülükle yuttuğunu gören yabancı:

"Vay canına, efendilerin seni çok kötü beslemiş! dedi. "Ne kadar da zayıfsın! Bir deri bir kemik..."

Kaştanka oldukça çok yedi, yemekten âdeta sersemledi, buna rağmen kendini hâlâ aç hissediyordu. Yemekten sonra odanın ortasında bacaklarını uzatarak serilip yattı, bütün gövdesinde hoş bir rehavet hissediyor, kuyruğunu sallıyordu. Yeni efendisi koltuğa yayılıp purosunu içerken, Kaştanka kuyruğunu sallıyor ve bir yandan da, kendisi açısından nerede olmanın daha iyi olduğu sorusuna yanıt arıyordu: Yabancının yanında mı, yoksa marangozun yanında mı? Yabancının yaşadığı ortam yoksul ve çirkindi; divan, koltuklar, lambalar ve halılardan başka bir şey yoktu ve oda boş gibi gözüküyordu. Marangozun evinde ise her yer ağzına kadar eşyalarla doluydu; masa, marangoz tezgâhı, yonga yığınları, rendeler, keskiler, testereler, kafes içinde kanarya, yalak... Yabancının evi hiçbir şey kokmuyordu; marangozun evindeyse her zaman duman vardı, etrafa harika tutkal, vernik, yonga kokuları yayılırdı. Ancak, yabancının çok önemli bir üstünlüğü vardı, bol yiyecek veriyordu; onun hakkını teslim etmek gerek, Kaştanka masanın önünde oturup yabancıya sevecenlikle bakarken, yabancı, ona bir kez bile vurmadı, onu tekmelemedi ve asla "Defol buradan, lanet olası!" diye bağırmadı.

Yeni efendi purosunu bitirince dışarı çıktı ve bir dakika sonra elinde küçük bir minderle geri döndü. Minderi divanın yanına, köşeye koyarak:

"Hey, sen köpekçik, gel buraya!" dedi. "Yerin burası, uyu!"

Daha sonra lambayı söndürerek dışarı çıktı. Kaştanka minderе uzandı ve gözlerini kapadı. Sokaktan havlama sesi duyuldu, Kaştanka o sese yanıt vermek istedi, ansızın içine bir hüzün çök-

tü. Luka Aleksandrıç'ı, oğlu Fedyuşka'yı, tezgâhın altındaki rahat yerini hatırladı... Marangozun ağaç rendelediği ya da yüksek sesle gazete okuduğu, Fedyuşka'nın ise genellikle onunla oynadığı uzun kış gecelerini hatırladı... Fedyuşka arka ayaklarından tutup çekerek onu tezgâhın altından çıkarır, onunla öyle hileli oyunlar oynar, ona öyle numaralar yaptırırdı ki, Kaştanka'nın gözlerinin önünde yeşil renkler uçuşur, bütün eklem yerleri ağrırdı. Fedyuşka onu arka ayakları üzerinde yürümeye zorlar, zavallıyı çan yerine koyarak kuyruğundan tutup şiddetle sallar, ciyak ciyak bağırtır ve havlatırdı. Bazen ona tütün koklatırdı... Özellikle şu numara çok acı vericiydi: Fedyuşka bir ipin ucuna et parçası bağlar ve eti Kaştanka'nın önüne koyardı. Kaştanka eti yutunca Fedyuşka kahkahalar atarak ipi çeker, eti onun midesinden geri çıkarırdı. Kaştanka'nın hatıraları ne kadar canlı ve parlaksa, ağlayıp sızlanmaları da o denli güçlü ve hüzünlü oluyordu.

Yorgunluk ve sıcak yatak çok geçmeden hüzne ağır bastı... Kaştanka uykuya daldı. Rüyasında köpekler koşuyordu. Bugün caddede gördüğü, gözünün üstünde beyaz leke olan, burnundan aşağıya keçeleşmiş yünler sarkan, bol tüylü yaşlı kaniş de aralarındaydı. Fedyuşka elinde çelikten bir oymacı kalemiyle kanişin peşinden koşuyordu, sonra Fedyuşka'nın kendisi aniden gür tüylerle kaplanıyor, neşeyle havlamaya başlıyor ve nasıl oluyorsa birden kendini Kaştanka'nın yanında buluyordu. Daha sonra Kaştanka ve Fedyuşka şefkatle birbirlerinin burunlarını kokluyor ve koşarak sokağa çıkıyorlardı...

Bölüm III: Çok Hoş Yeni Tanışıklıklar

Kaştanka uyandığında hava aydınlanmıştı, caddeden sırf gündüzleri duyulabilecek türden gürültüler geliyordu. Odada kimsecikler yoktu. Kaştanka gerinip esnedi, gücenik ve somurtkan bir ifadeyle odanın içerisinde dolaşmaya başladı. Köşeleri, mobilyaları kokladı, hole göz attı, ama ilginç hiçbir şey bulamadı. Hole açılan kapı dışında başka bir kapı daha vardı. Kaştanka biraz düşündük-

ten sonra kapıyı ön ayaklarıyla tırmalayarak açtı ve diğer odaya girdi. Pazen bir örtüyle kaplı karyolada bir müşteri uyuyordu; Kaştanka bu müşterinin dünkü yabancı olduğunu anladı. "Rırrr" diye homurdandı, ancak dünkü akşam yemeğini hatırlayınca kuyruğunu salladı ve koklamaya başladı.

Kaştanka yabancının giysilerini ve çizmelerini kokladı ve güçlü bir at kokusu aldı. Yatak odasında başka bir odaya açılan kapalı bir kapı daha vardı. Kaştanka tırmalayarak ve göğsüyle iterek onu da açtı ve açar açmaz acayip, kuşku uyandıran bir kokuyla karşılaştı. Kötü bir durumla karşı karşıya geleceğini sezinledi, homurdanarak ve çevresini kollayarak kirli duvar kâğıtlarıyla kaplı küçük odaya girdi ve korku içinde hemen geri çekildi. Hiç beklenmedik, korkunç bir şey görmüştü. Gri bir kaz, boynunu ve başını yere doğru eğip, kanatlarını açmış, tıslayarak doğrudan ona doğru hamle yapmıştı. Kazın biraz ötesinde beyaz bir erkek kedi minderin üzerinde yatıyordu. Kedi, köpeği görünce, sıçrayıp yerinden kalktı, sırtını yay biçiminde kamburlaştırarak kuyruğunu dikeltti, diken diken olmuş tüyleriyle o da Kaştanka'ya mırladı. Kaştanka gerçekten korkmuştu, ancak korkusunu belli etmemek için yüksek sesle havlayarak kedinin üzerine atıldı... Kedi sırtını daha da kamburlaştırarak öfkeyle miyavladı ve köpeğin kafasına bir pençe indirdi. Kaştanka geri sıçrayarak dört ayağı üzerine çömeldi, yüzünü kediye doğru uzattı, yüksek sesle ciyak ciyak havlayarak sızlandı. Bu arada arkadan yanaşan kaz onu sırtından gagaladı, acıttı. Kaştanka sıçrayıp kazın üzerine atıldı...

"Neler oluyor?" diye yüksek sesle bağırdı öfkeli bir ses.

Üzerinde robdöşambrı, dudaklarında purosuyla yabancı girdi içeriye.

"Bu da ne demek oluyor? Haydi, yerlerinize!"

Yabancı kediye yaklaştı, kambur sırtına hafifçe vurarak:

"Fyodor Timofeiç, bu da ne demek oluyor? Kavgaya mı tutuştunuz? Ah, seni ihtiyar düzenbaz! Yat aşağı!"

Kaza dönerek:

"İvan İvanıç, haydi yerine!" diye bağırdı.

Kedi uysallıkla minderine yattı ve gözlerini kapadı; suratının ifadesinden ve bıyıklarından, öfkelenip kavgaya karıştığı için kendisine kızdığı belli oluyordu. Kaştanka gücenik, şikâyetçi bir edayla mızmızlanıyor, kaz, boynunu yukarı kaldırmış, hızlı hızlı, ayırt edilir bir şekilde, heyecanla bir şeyler anlatıyordu, ama söyledikleri katiyen anlaşılmıyordu.

"Tamam, tamam!" dedi esneyerek evin efendisi. "Barış içinde, dostça yaşamalıyız."

Kaştanka'yı okşayarak konuşmasını sürdürdü:

"Sana gelince, kestane renkli, korkma! Bunlar iyi arkadaşlar, seni incitmezler. Dur bakalım, seni ne diye çağıracağız? İsmin olmadan olmaz, azizim."

Yabancı biraz düşündükten sonra:

"İşte, buldum... Sen 'Tyotka'* olacaksın... Anladın mı? Tyotka?

Yabancı birkaç kez "Tyotka" diye tekrarladıktan sonra odadan çıktı. Kaştanka oturup etrafı gözetlemeye başladı. Kedi minderinde hareketsiz yatıyor ve uyuyor numarası yapıyordu. Kaz ise boynunu uzatmış, ayaklarıyla aynı noktayı çiğneyerek, hararetle çabuk çabuk bir şeyler anlatmayı sürdürüyordu. Görünüşe bakılırsa bu çok akıllı bir kaz olmalıydı; uzun nutuklarından sonra her seferinde şaşkın halde geri çekiliyor ve kendi konuşmasına hayran kalmış bir tavır takınıyordu... Kazı dinleyip onu "Rırrr" diye yanıtlayan Kaştanka köşeleri koklamaya girişti. Köşelerden birinde duran küçük yalağın içinde ıslatılmış nohut ve çavdar kabuğu gördü. Nohutu denedi, lezzetsizdi, sonra çavdar kabuğunu tattı ve ondan yemeye başladı. Kaz, yabancı bir köpeğin kendi yemini yemesine katiyen gücenmedi, tersine daha bir heyecanla bir şeyler söyledi ve ona güvenini göstermek için kendisi de yalağa yanaşarak birkaç tane nohut yedi.

* (Ru.) "Teyze, hala." *–çev.*

Bölüm IV: Mucizeler Tükenmez

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra yabancı, elinde kapı ya da П harfine benzer tuhaf bir şeyle geri döndü. Çok kaba bir şekilde birbirine çivilenmiş bu ağaç çerçevenin üstteki kirişinde bir çan asılıydı, çana ise bir tabanca bağlanmıştı. Çanın dilinden ve tabancanın tetiğinden aşağıya ipler sarkıyordu. Yabancı pi harfine benzeyen çerçeveyi odanın ortasına koydu, uzun uzun birtakım şeyleri birbirine bağladı, çözdü, yeniden bağladı; sonra kaza bakarak:

"İvan İvanıç, buyurun!" dedi.

Kaz ona yaklaştı ve bekleme pozuna geçerek durdu.

"Haydi!" dedi yabancı. "En başından başlayalım. Her şeyden önce etrafa selam ver ve reveransta bulun! Daha canlı!"

İvan İvanıç boynunu yukarı kaldırdı, dört bir yana başını salladı ve ayağını yere sürterek ses çıkardı.

"İşte böyle, bravo! Şimdi öl!"

Kaz sırtüstü yatarak ayaklarını yukarı kaldırdı. Buna benzer önemsiz birkaç numara daha yaptıktan sonra, yabancı aniden başını ellerinin arasına aldı, yüzüne bir dehşet ifadesi kondurarak bağırmaya başladı:

"İmdat! Yangın! Yanıyoruz!"

İvan İvanıç pi şeklindeki çerçevenin yanına koştu ve ipi gagasıyla yakalayarak çanı çalmaya başladı. Provadan çok memnun kalan yabancı, kazın boynunu sıvazlayarak:

"Bravo, İvan İvanıç!" dedi. "Şimdi, varsay ki, sen bir kuyumcusun, altın ve pırlanta alıp satıyorsun. Şimdi de şunu gözünde canlandır: Dükkânına geliyorsun ve orada hırsızlarla karşılaşıyorsun. Bu durumda ne yaparsın?"

Kaz, gagasıyla diğer ipi yakaladı ve çekti, o anda kulakları sağır eden bir silah sesi duyuldu. Kaştanka çan sesinden çok hoşlanmıştı, şimdiyse silah sesi onu öylesine coşturmuştu ki, "П"nin etrafında koşmaya ve havlamaya başladı.

Yabancı ona:

"Tyotka, yerine geç!" diye bağırdı. "Kes sesini!"

İvan İvanıç'ın görevi silah patlatmayla bitmemişti. Yabancı onu daha sonra bütün bir saat boyunca kendi etrafında bir ip üzerinde dönmeye zorladı, ona kamçı şaklattı, ayrıca kazın engeli aşması, çemberin içinden geçmesi, şaha kalkması, yani kuyruğunun üstüne oturup ayaklarını sallaması da gerekiyordu. Kaştanka gözlerini İvan İvanıç'tan alamayarak heyecandan uludu, birkaç kez tiz bir sesle havlayarak kazın peşinden koşmaya kalkıştı. Hem kendini hem kazı yorgun düşürüp perişan eden yabancı alnındaki terleri silerek:

"Marya, Khavronya İvanovna'yı buraya çağır!" diye bağırdı.

Bir dakika sonra bir homurtu duyuldu... Kaştanka sızlanıp söylendi, korkusuz, gözü pek bir ifade takındı, ama yine de ne olur ne olmaz diye düşünerek yabancının yanına biraz daha sokuldu. Kapı açıldı, yaşlı bir kadın içeriye göz attı, bir şeyler söyleyerek çok çirkin, siyah bir domuzu odaya aldı. Domuz Kaştanka'nın sızlanmalarına aldırış etmeden burnunu yukarı kaldırarak neşeyle homurdandı. Görünüşe göre, efendisini, kediyi ve İvan İvanıç'ı görmekten çok mutlu olmuştu. Domuzun bütün hareketlerinde, sesinde, kuyruğunu titretmesinde, kediye yaklaşarak burnuyla onun karnına hafifçe dokunmasında, sonra kazla bir şeyler üzerine konuşmasında büyük bir sevecenlik, iyi yüreklilik hissediliyordu. Kaştanka böylesi tiplere karşı sızlanmanın, havlamanın bir fayda getirmeyeceğini derhal anlamıştı.

Evin efendisi "П"yi kenara çekerek:

"Fyodor Timofeiç, buyurun!" diye bağırdı.

Kedi doğruldu, tembel tembel gerindi, sırf görevi olduğu için yaptığını belli ederek domuzun yanına geldi. Evin efendisi "Haydi, Mısır piramidinden başlayalım," diyerek uzun uzun bir şeyler açıkladı, sonra "Bir... İki... Üç!" diye emirler verdi. "Üç" komutu söylenir söylenmez İvan İvanıç kanatlarını çırparak sıçrayıp domuzun sırtına çıktı... Kanatları ve boynuyla dengesini sağlayarak domuzun kıllı sırtındaki yerini sağlamlaştırdı. Uyuşuk ve tembel Fyodor Timofeiç, kendi sanatını hor gördüğünü, bu sanatın beş

para etmediğine inandığını açıkça belli eden bir ifade takınarak domuzun sırtına tırmandı. Sonra gönülsüzce kazın üzerine çıktı ve arka patileri üzerine dikeldi. Yabancının Mısır piramidi dediği şey böylece gerçekleştirilmiş oldu. Kaştanka sevinç taşkınlığından keskin bir çığlık attı. Tam bu sırada yaşlı kedi esnedi, dengesini kaybederek kazın sırtından düştü. İvan İvanıç sarsıldı, o da düştü. Yabancı bağırdı, elini kolunu sallayarak yeniden bir şeyler açıklamaya girişti. Yorulmak nedir bilmeyen patron piramitle bir saat daha zaman geçirdikten sonra İvan İvanıç'a kediye binmeyi öğretti, daha sonra kediye nasıl sigara içeceğini gösterdi, vs. vs...

Eğitim yabancının alnında biriken terleri silip odadan çıkmasıyla sona erdi. Fyodor Timofeiç mağrur bir edayla puflayarak minderine yattı ve gözlerini kapadı. İvan İvanıç yem kabına yöneldi. Domuzu yaşlı kadın alıp götürdü. Bu kadar çok sayıda yeni deneyim sayesinde Kaştanka günün nasıl geçtiğini fark etmedi. Akşam olduğunda da, minderiyle birlikte onu kirli duvar kâğıtlı odaya yerleştirdiler, geceyi Fyodor Timofeiç ve kazın yoldaşlığı eşliğinde geçirdi.

Bölüm V: Yetenek! Yetenek!

Aradan bir ay geçti. Kaştanka her akşam lezzetli yemeklerle beslenmeye ve Tyotka diye çağrılmaya artık alışmıştı. Yabancıya ve yeni ev arkadaşlarına da alıştı. Hayat tereyağından kıl çeker gibi sorunsuz akıp gidiyordu.

Her yeni gün aynı şekilde başlıyordu. Genellikle, ilk İvan İvanıç uyanıyordu, uyanır uyanmaz Tyotka'nın ya da kedinin yanına giderek boynunu yana eğiyor ve ikna edici bir şekilde heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Tabii, dedikleri yine anlaşılmıyordu. Bazen de başını iyice yukarı kaldırarak uzun bir monolog söylüyordu. Tanışmalarının ilk günlerinde Kaştanka kazın çok zeki olduğu için çok konuştuğunu düşünüyordu, ancak aradan biraz zaman geçince ona olan bütün saygısını kaybetti. İvan İvanıç uzun nutuklarıyla ona yaklaştığında artık kuyruğunu sallamıyor, onu kimseye uyku

uyutmayan bezdirici bir geveze olarak aşağılıyor ve en ufak bir nezaket göstermeksizin ona "rırrr" diye hırlıyordu.

Fyodor Timofeiç ayrı tür bir beyefendiydi. Uyandığında ne bir ses çıkarır ne de kımıldardı, hatta gözlerini bile açmazdı. Hiç uyanmazsa sanki çok daha mutlu olacaktı, zira hayattan pek hoşlanmıyordu. Hiçbir şey onun ilgisini çekmiyordu, bütün tavır ve davranışlarına uyuşukluk ve özensizlik egemendi. Her şeyi küçümsüyordu, hatta lezzetli yemeklerini yerken bile tiksintiyle pufluyordu.

Kaştanka uyanınca odaların hepsini dolaşır ve köşeleri koklardı. Evin her yerinde dolaşabilme ayrıcalığı yalnızca ona ve kediye verilmişti. Kazın kirli duvar kâğıtlı odanın eşiğinden dışarı çıkması yasaktı. Khavronya İvanovna ise avluda kümes gibi bir yerde yaşıyordu, sadece eğitim sırasında ortaya çıkıyordu. Evin efendisi geç uyanıyordu ve çayını içer içmez numaralarını öğretmeye başlıyordu. "П"ye benzeyen çerçeve, çember, kamçı her gün odaya getiriliyor ve hemen hemen aynı gösteriler prova ediliyordu. Eğitim üç dört saat sürüyordu, öyle ki bazen Fyodor Timofeiç bitkinlikten bir sarhoş gibi sendeliyor, İvan İvanıç gagasını açıyor ve güçlükle nefes alıyordu. Evin efendisiyse kıpkırmızı kesiliyor, alnında biriken terleri silmeye yetişemiyordu.

Eğitim ve yemek sayesinde gündüzler ilginç geçiyordu ama akşamları sıkıcıydı. Patron genellikle akşamları kazı ve kediyi yanına alarak bir yerlere gidiyordu. Yalnız başına kalan Tyotka minderine yatıyor ve kederlenmeye başlıyordu... Hüzün Tyotka'yı gafil avlıyor, tıpkı karanlığın odayı zapt etmesi gibi, keder de farkına varmadan ağır ağır onu ele geçiriyordu. Tyotka'nın önce her türlü hevesi, havlama, yemek yeme, odalarda koşuşturma ve hatta etrafa bakma arzusu kayboluyordu; sonra hayalinde, ne tam köpek ne de tam insan olan, sevimli, hoş ama tuhaf, iki belirsiz, bulanık figür canlanıyordu. Bu imgeler düşüne girince Tyotka onlara kuyruk sallıyordu ve ona, sanki bu düşsel varlıkları bir zamanlar bir yerde görmüş ve sevmiş gibi geliyordu... Uyandığında her seferinde rüyasına girenlerin tutkal, yonga ve vernik koktukları hissine kapılıyordu.

Kaştanka yeni hayatına tamamen alışıp, bir deri bir kemik kalmış bir sokak köpeğinden, özenle bakılmış tok bir av köpeğine dönüştüğünde, bir gün, patron eğitim öncesinde onu okşayarak:

"Zamanımız geldi, Tyotka, işe başlayalım," dedi. "Aylak aylak oturduğun yeter. Senden bir artist yaratmak istiyorum... Artist olmak istiyor musun?"

Ve patron ona çeşitli hünerler öğretmeye başladı. İlk derste iki ayak üzerinde durmayı ve arka ayaklar üzerinde yürümeyi öğretti. Bu, Tyotka'nın müthiş hoşuna gitti. İkinci derste, arka ayakları üzerinde sıçrayarak hocasının yeterince yukarıda tuttuğu şekeri kapması gerekiyordu. Daha sonraki derslerde Tyotka dans etmeyi, ip üstünde yürümeyi, müzik eşliğinde ulumayı, zili çalmayı, tabancayı patlatmayı öğrendi. Bir ay içinde Mısır piramidinde Fyodor Timofeiç'in yerini alabilmeyi başaracak hale geldi. Büyük bir heves ve istekle öğreniyor, başarılarıyla mutlu oluyordu. Dili dışarıda ip üzerinde koşmak, çember içinden sıçrayarak geçmek, yaşlı Fyodor Timofeiç'e ata biner gibi binmek ona olağanüstü bir zevk veriyordu. Başarılı her numarasını keskin, coşkulu bir havlama ile tamamlıyordu, hayretler içinde kalan hocası da sevinip coşuyor, ellerini ovuşturarak:

"Yetenek! Yetenek!" diyordu. "Şüpheye yer bırakmayan bir yetenek! Muhakkak başarılı olacaksın."

Tyotka "yetenek" sözcüğüne öylesine alıştı ki, hocası bu sözcüğü her telaffuz ettiğinde, sanki yetenek onun takma adıymış gibi havalara sıçrıyor ve dönüp ona bakıyordu.

Bölüm VI: Huzursuz Gece

Tyotka bir rüya görüyordu, güya kapıcı elinde süpürge onu kovalıyordu. Korkuyla uyandı.

Oda sessiz, karanlık ve oldukça havasızdı. Pireler ısırıyordu. Tyotka daha önce karanlıktan korkmazdı ama her nedense şimdi büyük bir korkuya kapılmıştı ve havlamak istiyordu. Patronu yan odada gürültüyle nefes alıp vererek uyuyordu; aradan biraz

zaman geçmişti ki, bu kez domuz avludaki bölmesinde homurdanmaya başladı. Sonra her şey yeniden sustu. Yemek düşündüğünüz zaman içinizdeki sıkıntıyı unutursunuz, Tyotka da böyle yaptı ve gündüzün Fyodor Timofeiç'ten tavuk bacağını nasıl çaldığını, onu misafir odasında dolapla duvar arasındaki, örümcek ağları ve tozla kaplı boşluğa nasıl sakladığını düşündü. Şimdi, tavuk bacağı yerinde duruyor mu diye gidip bakmak hiç de kötü olmazdı. Patronun onu bulup yemiş olması büyük olasılıktı. Fakat sabah olmadan odadan çıkmak yasaktı, kural böyleydi. Tyotka bir an önce uyumak için gözlerini kapadı, deneyimlerinden, ne kadar çabuk uyursa o kadar çabuk sabah olacağını biliyordu. Ancak, hemen yanı başında ansızın acayip bir çığlık koptu, Tyotka irkilerek sıçradı, dört ayağı üzerine kalktı. Çığlık atan İvan İvanıç idi; ama onun her zamanki o ikna edici gevezeliklerine benzemiyordu bu çığlık; açılan bir kapıdan çıkan gıcırtıyı andıran, vahşi, keskin ve yapay bir sesti. Karanlıkta bir şey göremeyen ve ne olup bittiğini anlayamayan Tyotka'nın korkusu daha da arttı, "rırrr" diye sızlanıp homurdandı.

Aradan biraz, iyi bir kemik parçasını tamamen kemirip yemeye yetecek kadar bir zaman geçti. Çığlık bir daha yinelenmedi. Tyotka yavaş yavaş sakinleşti ve uyuklamaya başladı. Rüyasında iki büyük siyah köpek gördü. Köpeklerin yan taraflarından ve kalçalarından, geçen yıldan kalma keçeleşmiş tüyleri çaput gibi sarkıyordu. Büyük bir leğenden iştahla yal içiyorlardı, kaptan etrafa beyaz buhar ve enfes bir koku yayılıyordu. Köpekler arada bir Tyotka'ya bakıyor, ona dişlerini göstererek "Sana vermeyeceğiz!" diye hırlıyorlardı. Derken evden sırtında kürklü paltosuyla bir mujik çıktı, köpekleri kamçıyla kovaladı. Tyotka leğene yanaşıp yaldan içmeye başladı, ama mujik avludan çıkar çıkmaz köpekler Tyotka'nın üzerine saldırdılar. İşte, tam bu sırada o keskin çığlık yeniden duyuldu.

İvan İvanıç:

"K-ge! K-ge-ge!" diye bağırıyordu.

Tyotka uyandı, sıçradı, minderinden kalkmadan acı acı havladı. Ona, İvan İvanıç değil de bir başkası, yabancı birisi çığlık atıyor gibi geliyordu. Ne hikmetse domuz da avluda, yattığı yerden tekrar homurdanmaya başlamıştı.

Derken, şıpıdık şıpıdık terlik sesleri duyuldu, üzerinde robdöşambrı, elinde mumla patron odaya girdi. Mumun titreyen ışığı kirli duvar kâğıtları üzerinde ve tavanda oradan oraya hopluyor ve karanlığı kovalıyordu. Tyotka odada yabancı birisinin olmadığını gördü. İvan İvanıç döşemenin üzerinde oturuyordu ve uyanıktı. Kanatlarını iki yana açmıştı, gagası da aralıktı; sanki çok bitkin ve susamış bir görünümü vardı. Yaşlı Fyodor Timofeiç de uyumuyordu, çığlık onu da uyandırmış olmalıydı.

"İvan İvanıç, neyin var?" diye sordu patron kaza. "Neden çığlık atıyorsun? Hasta mısın?"

Kaz yanıt vermedi. Patron onun boynuna dokundu, sırtını sıvazlayarak:

"Garip birisin. Ne kendin uyuyorsun ne de başkasını uyutuyorsun," dedi.

Patron mumla birlikte odadan çıkınca oda yeniden karanlığa büründü. Tyotka'nın içindeki ürperti geçmemişti. Gerçi kaz artık çığlık atmıyordu ama Tyotka yeniden odada bir yabancının olduğu duygusuna kapılmıştı. En kötüsü de, bu yabancı görünmez ve şekilsiz olduğu için onu ısırmak da imkânsızdı. Tyotka her nedense bu gece mutlaka çok kötü bir şey olacak diye düşünüyordu. Fyodor Timofeiç de huzursuzdu; Tyotka minderinde onun nasıl kıpır kıpır kıpırdadığını, esneyip kafasını silkelediğini duyuyordu.

Caddede bir yerlerde bir evin bahçe kapısına vuruyorlardı, avludaki köşesinden domuzun homurtuları duyuluyordu. Tyotka sızlanarak ön ayaklarını ileriye doğru uzatıp gerdi, başını patileri üzerine koydu. Ona, bahçe kapısının çalınmasında da, her nedense bir türlü uyuyamayan domuzun homurtularında da, bütün bu karanlıkta ve sessizlikte de, tıpkı İvan İvanıç'ın çığlığında olduğu

gibi iç karartıcı, ürkütücü bir şeyler saklı gibi geliyordu. Her şeyde, herkeste bir huzursuzluk ve endişe vardı, peki neden? Bu görünmez yabancı da kimdi? İşte, Tyotka'nın hemen yanı başında iki sönük yeşil kıvılcım bir an için parlayıp kayboldu. Tanışmalarından bu yana Fyodor Timofeiç ilk kez Tyotka'nın yanına geldi, acaba ne istiyordu? Tyotka onun patisini yaladı, niçin geldiğini sormadan, farklı tonlarda sessizce uludu.

"K-ge! K-ge-ge!" diye yine çığlık attı İvan İvanıç.

Kapı yeniden açıldı, elinde mumla patron girdi içeriye. Kaz yine eskisi gibi kanatları yana açık, gagası aralık halde oturuyordu.

"İvan İvanıç!" diye seslendi patron.

Kaz yerinden oynamadı. Patron kazın önüne, döşemeye oturdu, bir dakika kadar sessizce ona baktı. Sonra,

"İvan İvanıç!" diye sürdürdü konuşmasını. "Bu da ne demek oluyor? Yoksa ölüyor musun? Ah, şimdi hatırladım, şimdi hatırladım!" diye bağırarak başını elleri arasına aldı.

"Bunun sebebini biliyorum, gündüzün at senin üstüne basmıştı. Aman tanrım! Aman tanrım!"

Tyotka patronun neden bahsettiğini anlamadı, ancak onun yüz ifadesinden korkunç bir şeyi beklediğini anladı. Suratını, yabancı birisinin oradan içeriye baktığını düşündüğü karanlık pencereye doğru çevirdi ve uludu.

"O ölüyor, Tyotka!" dedi patron, ellerini çırparak. "Evet, evet, ölüyor! Odanızdan içeriye ölüm ayak bastı. Ne yapacağız şimdi?"

Patron benzi solmuş, telaşlı halde, iç çekerek ve başını sallayarak yatak odasına döndü. Karanlıkta kalmayı ürkütücü bulan Tyotka da onun peşinden gitti. Patron yatağına oturdu ve birkaç kez:

"Aman tanrım, ne yapmalı?" diye yineledi.

Tyotka, onun niye bu kadar üzüldüğüne ve telaşa kapıldığına bir anlam veremeden, patronunun ayakları dibinde gezindi, anlamaya çalışarak onun her hareketini dikkatlice izledi. Minderini çok seyrek terk eden Fyodor Timofeiç de patronun yatak odasına

geldi, patronun ayaklarına sürtündü. Başını, âdeta içindeki can sıkıcı düşünceleri silkeleyip düşürmek istercesine sallıyordu. Yatağın altına girdi ve kuşkulu bakışlarla etrafı izledi.

Patron bir fincan tabağına musluktan su doldurarak yeniden kazın yanına gitti. Tabağı önüne koyarak, şefkatle:

"İç, İvan İvanıç!" dedi. "İç, iki gözüm!"

Fakat İvan İvanıç ne su içti ne de gözünü açtı. Patron kazın başını tabağa doğru eğdi, gagasını suya batırdı, ancak kaz yine içmedi. Kanatlarını iki yana doğru daha da yayarak açtı, başı tabağın içinde öylece kaldı.

Patron, iç geçirerek:

"Hayır, yapılacak bir şey kalmadı!" dedi. "Her şey bitti. İvan İvanıç'ı kaybettik!"

Patronun yanaklarından aşağıya doğru parlak damlalar, tıpkı yağmur yağarken pencere camlarında oluşan su sızıntıları gibi ağır ağır indi. Ne olup bittiğini anlayamayan Tyotka ve Fyodor Timofeiç kıvrılıp patrona sokuldular ve dehşet içinde, uzun uzun kaza baktılar.

Üzgün üzgün iç geçiren patron:

"Zavallı İvan İvanıç!" dedi. "Bense ilkbaharda seni daçaya götürmeyi ve orada, birlikte yeşil çayırlar üzerinde yürümeyi hayal ediyordum. Sevgili hayvan, benim güzel yoldaşım, artık sen yoksun! Sensiz şimdi ben ne yapacağım?"

Tyotka'ya, sanki aynı şey onun başına da gelecekmiş gibi geldi; yani, aynen bu şekilde, sebebi belli olmadan o da gözlerini kapayacak, bacaklarını gerecek, ağzını açacak ve herkes onu dehşet içinde seyredecekti. Görünüşe bakılırsa aynı düşünceler Fyodor Timofeiç'in kafasının içinden de geçiyordu. Yaşlı kedi hiçbir zaman şu andaki kadar asık suratlı ve karamsar olmamıştı.

Şafak söktü, Tyotka'yı gece o denli korkutan görünmez yabancı artık odada yoktu. Ortalık iyice aydınlanınca kapıcı geldi, kazı ayaklarından tutarak alıp götürdü. Biraz sonra yaşlı kadın odaya girdi, o da kazın yem kabını alarak odadan çıktı.

Tyotka misafir odasına gidip dolabın arkasına baktı, patron tavuk bacağını yememişti, koyduğu yerde, tozlar ve örümcekler arasında duruyordu. Ancak, Tyotka üzüntülüydü, içi sıkılıyor ve ağlamak istiyordu. Tavuk bacağını koklamadı bile, divanın altına girip uzandı ve ince bir sesle uslu uslu sızlanıp ağlamaya başladı:

"Sku-sku-sku!*

Bölüm VII: Başarısız Bir İlk Gösteri

Güzel bir akşam patron kirli duvar kâğıtlı odaya girdi, ellerini ovuşturarak:

"Haydi..." dedi.

Daha başka şeyler söyleyecekti, ama konuşmadı, odadan çıktı. Dersler sırasında onun yüz ifadesini ve ses tonlamasını mükemmel şekilde inceleyip öğrenen Tyotka, patronun telaşlı, kaygılı ve muhtemelen kızgın olduğu tahmininde bulundu. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra patron odaya geri döndü ve:

"Bugün Tyotka ve Fyodor Timofeiç'i yanımda götüreceğim," dedi. "Sen, Tyotka, Mısır piramidinde, toprağı bol olsun, İvan İvanıç'ın yerini alacaksın. Nasıl sonuçlanacağını şeytan bilir! Hiçbir şey hazır değil, hiçbir şey baştan sona öğrenilmiş değil, az prova yaptık. Rezil olacağız, başaramayacağız!"

Patron bir kez daha odadan dışarı çıktı, bir dakika sonra sırtında kürk paltosu, başında silindir şapkasıyla geri döndü. Kediye yaklaştı, onu ön ayaklarından tutarak yukarı kaldırdı ve paltosunun göğsüne yerleştirdi. Buna Fyodor Timofeiç oldukça kayıtsız kaldı ve hatta gözlerini açıp bakmak zahmetine bile katlanmadı. Öyle anlaşılıyordu ki, onun için kesinlikle hepsi birdi; yerde uzanmak ya da ayağından tutulup yukarı kaldırılmak, minderinde yatmak ya da patronun kürkünün içine gömülmek asla fark etmiyordu...

"Tyotka, gidelim!" dedi patron.

---

* Rusça Skulit (Sızlanma, ağlaşma) fiilinden türetilmiş belli bir anlam taşımayan bir hece. *–çev.*

Tyotka patronun dediklerinden hiçbir şey anlamaksızın, kuyruğunu sallayarak onun peşinden gitti. Bir dakika sonra kızağın içinde patronun ayakları dibinde oturuyor ve onun, soğuktan ve heyecandan büzülmüş bir halde, "Rezil olacağız, başaramayacağız!" diye mırıldanışlarını dinliyordu.

Kızak ters çevrilmiş bir çorba kâsesine benzeyen tuhaf, kocaman bir binanın önünde durdu. Binanın, üç cam kapıdan oluşan uzun girişi bir düzine parlak ışıklı lambayla aydınlatılmıştı. Gıcırtılı sesler çıkararak açılan kapılar, girişte bir aşağı bir yukarı hareket eden birikmiş kalabalığı âdeta yutan birer ağız gibiydi. Çok sayıda insan vardı, koşar adım girişe yanaşan atlar da sık sık görülüyordu, ama görünürde köpek yoktu.

Patron Tyotka'yı elleriyle kaldırarak kürklü paltosunun göğsüne, Fyodor Timofeiç'in bulunduğu yere soktu. Burası karanlık, havasız ama sıcaktı. Tyotka, bir an için iki donuk yeşil kıvılcımın parlayıp kaybolduğunu gördü, komşusunun soğuk ve sert patilerinden rahatsız olan kedi gözlerini açmıştı. Tyotka kedinin kulağını yaladı ve mümkün olduğu kadar rahat yerleşebilmek arzusuyla, kediyi soğuk patileriyle örseleyerek telaşla yerinde debelendi. Umutsuzluk içinde başını paltodan dışarıya çıkardı, fakat hemen öfkeyle homurdandı ve başını yeniden içeriye çekti. Tyotka'ya, sanki ağzına kadar ucubelerle dolu, kötü aydınlatılmış, muazzam büyüklükte bir oda görmüş gibi geldi. Odanın her iki yanına sıralanmış bölme ve kafeslerden korkunç suratlar, at yüzlü, boynuzlu, uzun kulaklı suratlar dışarı bakıyordu. Hele bir tane devasa şişman bir surat vardı ki, burnunun yerinde bir kuyruk duruyordu, ağzından dışarıya iki uzun sivri kemik dimdik fırlayıp çıkmıştı.

Kedi Tyotka'nın patileri altından kısık sesle miyavlamaya başladı, fakat tam o anda palto iki yana geniş bir şekilde açıldı, patron "hop!" der demez Fyodor Timofeiç ve Tyotka yere, döşemenin üzerine atladılar. Şimdi artık gri tahta duvarları olan küçük bir odanın içerisindeydiler. Odada sabit, aynalı küçük bir masa, bir tabure ve köşelerde asılı çaputlar dışında başka bir şey yoktu, Lamba ya da

mum yerine duvara çakılı küçük bir boruya tutturulmuş yelpaze biçiminde parlak bir ışık yanıyordu. Fyodor Timofeiç, Tyotka'nın karıştırdığı tüylerini yalayarak düzeltti, taburenin altına geçip yattı. Tedirginliği giderek daha da artan patron ellerini ovuşturarak soyunmaya başladı... Evde her zaman, pazen yatak örtüsünün üzerine uzanmaya hazırlanırken nasıl soyunuyorsa yine aynen öyle soyundu. Yani, iç çamaşırı dışında her şeyini çıkardı. Sonra tabureye oturdu, aynaya bakarak kendisi üzerinde çeşitli, akla gelmez değişiklikler yapmaya başladı. İlk önce başına saçları ortadan ayrılmış bir peruk giydi, peruğun boynuza benzer iki dik perçemi vardı. Sonra yüzünü beyaz bir şeyle kalın bir şekilde boyadı ve beyazın üzerine kaşlar, bıyık ve yanaklara al lekeler çizdi. Antikalıkları bununla da bitmedi. Yüzünü ve boynunu böylece kirlettikten sonra, çok sıradışı, hiçbir şeye benzemeyen, Tyotka'nın daha önce ne evde ne de sokakta gördüğü tuhaf bir kıyafet giymeye başladı. Gözünüzün önüne, küçük burjuva evlerde perde ve mobilya kaplaması olarak kullanılan kumaşlara benzeyen basmadan dikilmiş, kocaman çiçeklerle kaplı çok geniş bir pantolon getirin. Koltukaltlarından itibaren düğmelenmiş, bir paçası kahverengi basmadan, diğer paçası parlak sarı renkte bir pantolon! Geniş pantolonun içinde kaybolan patron, ayrıca, yuvarlak, büzgülü, kocaman bir yaka taktı, basmadan dikilmiş sırtında altın yıldız olan bir ceket giydi, ayaklarında farklı renkte çoraplar ve yeşil potinler vardı.

Tyotka'nın gözleri de aklı da karıştı, her şey alacalı bulacalı olmaya başladı. Beyaz yüzlü, çuvalı andıran bu vücudun kokusu patronun kokusuydu, sesi de tanıdıktı, patronun sesiydi. Ancak, şüphenin Tyotka'nın içini kemirdiği anlar da oluyordu, böyle anlarda bu alacalı bulacalı kişiden kaçmak ve havlamak istiyordu. Yeni mekân, yelpaze biçimindeki ışık, koku, patrondaki dönüşüm, bütün bunlar Tyotka'nın içinde tarifi zor, belirsiz bir korku yarattı ve onun, mutlaka korkunç bir şeyle, örneğin, burnunun yerinde kuyruğu olan şişman suratlı yaratıkla karşılaşacağı gibi bir önseziye kapılmasına yol açtı. Bunlardan başka, duvarların

arkasında, uzakta bir yerde iğrenç bir müzik çalıyor ve arada bir anlaşılmaz bir uğultu sesi geliyordu. Tyotka'yı sakinleştiren tek bir şey vardı, o da Fyodor Timofeiç'in soğukkanlılığıydı. Taburenin altında huzur içinde uyuyor ve tabure hareket ettiğinde bile gözünü açmıyordu.

Frak ve beyaz yelek giymiş birisi odaya göz attıktan sonra:

"Şimdi Miss Arabella çıkıyor. Ondan sonra sizin sıranız," dedi.

Patron hiçir yanıt vermedi. Masanın altından küçük bir bavul çıkardı, oturup beklemeye başladı. Dudaklarından ve ellerinden tedirginliği görülebiliyordu, Tyotka onun nefes alışlarındaki titremeyi duyabiliyordu.

Kapının arkasından birisi:

"Mr. George, buyurunuz!" diye bağırdı.

Patron ayağı kalktı, üç kez haç çıkardıktan sonra taburenin altından kediyi aldı ve bavula soktu. Alçak sesle:

"Gidelim, Tyotka!" dedi.

Tyotka olup bitenden bir şey anlamadan patrona yaklaştı, patron onu başından öptü, sonra onu da Fyodor Timofeiç'in yanına, bavula soktu. Sonrası karanlık... Tyotka kediyi çiğnedi, bavulun çeperlerini tırmaladı, öylesine korkmuştu ki, havlayamıyordu bile; bavul dalgalar üzerindeymiş gibi sallanmaya, titremeye başladı...

Patron, yüksek sesle:

"İşte, huzurlarınızdayım!" diye bağırdı. "İşte, huzurlarınızdayım!"

Tyotka, bu bağırmadan sonra bavulun sert bir şeye çarptığını ve bu çarpmanın etkisiyle bavulun sallanmasının durduğunu sandı. Çok gürültülü, gür bir uğultu sesi duyuldu, birisini pataklıyorlardı, bu pataklanan her kimse, ki muhtemelen burnunun yerinde kuyruğu olan o ucubeydi, öyle bir gürültüyle gürledi ve güldü ki bavulun kilitleri titredi. Patron keskin bir sesle şiddetli kahkaha atarak -ki, o evde hiçbir zaman böyle gülmezdi- bu gürültüye karşılık verdi.

Patron, uğultuyu bastıracak kadar güçlü bir ses çıkarmaya gayret göstererek:

"Ha!" diye bağırdı. "Saygıdeğer seyirciler! İstasyondan doğrudan buraya geldim. Büyük annem öteki dünyayı boyladı ve bana bir miras bıraktı. Bavulda çok ağır bir şey var, altın olmalı mutlaka... Ha-a! Bir bakıyorsun, içinde bir milyon var! Şimdi açalım ve bakalım..."

Bavulun kilidi şakırdadı. Parlak ışıklar Tyotka'nın gözünü kamaştırdı; bavuldan sıçrayıp dışarı fırladı; uğultu, çığlık sesleriyle şaşkına dönmüş halde, acı acı havlayarak bütün hızıyla patronunun çevresinde dönmeye başladı.

"Ha!" diye bağırdı patron. "Fyodor Timofeiç Amca! Sevgili Tyotuşka! Sevimli akrabalar! Şeytan görsün yüzünüzü!"

Patron karnının üzerine kuma atladı, kediyi ve Tyotka'yı yakalayarak kucağına aldı. Tyotka, kendisini sıkıca tutan patronun kolları arasından, kaderin onu sürüklediği bu yeni dünyaya şöyle bir göz atıverdi. Boyutların bu denli devasa olması onda şok etkisi yarattı, bir dakika kadar öylece şaşkınlık ve hayranlık içinde donup kaldı. Sonra patronun kucağından kurtularak, izlenimlerinin çarpıcılığından, bir topaç gibi kendi etrafında dönüp durdu. Yeni dünya çok büyüktü ve parlak ışıklarla doluydu; nereye baksan, döşemeden tavana kadar her yerde yalnızca yüzler görünüyordu, yüzler, yüzler ve başka da hiçbir şey!

"Tyotuşka, rica ediyorum, oturun lütfen!" diye bağırdı patron.

Komutu hatırlayan Tyotka sandalyenin üzerine sıçradı ve oturdu. Patronuna baktı. Patronun bakışları her zamanki gibi yine ciddi ve sevecendi, ancak yüzüne yayılmış geniş ve sabit bir gülümseme onun suratını, özellikle ağzını ve dişlerini biçimsiz, çirkin gösteriyordu. Patron kahkaha atıyor, zıplayıp sıçrıyor, omuzlarını içeri çekiyor ve güya, binlerce seyircinin önünde olmaktan çok sevinç duyuyormuş gibi bir poz takınıyordu. Tyotka patronun neşesinin içtenliğine inandı, ansızın, bu binlerce kişinin kendisine baktığı gerçeğini bütün benliğiyle hissetti, tilki suratını yukarıya kaldırarak neşeyle uludu.

"Tyotuşka, siz oturunuz," dedi patron. "Biz amca ile Kamarinski dansı yapalım!"

Fyodor Timofeiç ayağa kalktı ve kayıtsızca dört bir yana baktı, kendisinden aptalca bir numara göstermesini istemelerini bekledi. Asık suratla, cansızca ve özensizce dans etti; hareketlerinden, kuyruğundan ve bıyıklarından onun kalabalığı, parlak ışıkları, patronu ve hatta kendisini bile hor gördüğü, küçümsediği açıkça belli oluyordu... Gösterinin ona ait kısmı bitince esnedi ve oturdu.

Patron:

"Haydi, Tyotuşka!" dedi. "Seninle önce şarkı söyleyelim, sonra da dans ederiz. Tamam mı?"

Patron cebinden bir kaval çıkardı ve çalmaya başladı. Müziğe katlanamayan Tyotka sandalyenin üzerinde huzursuzca debelendi ve uludu. Dört bir yandan bağrışmalar ve alkış sesleri yükseldi. Patron eğilerek seyirciyi selamladı ve gürültü sona erince yeniden çalmaya başladı... Tam en yüksek perdeden bir sesin çıkarılacağı sırada, yukarılarda oturan seyircilerden birisi, bir çocuk sesi:

"Baba!" diye bağırdı. "Bu, gerçekten, Kaştanka!"

Çınlayan, tiz bir sarhoş sesi:

"Evet, Kaştanka, ta kendisi!" diye onayladı. "Kaştanka! Fedyuşka, tanrı canımı alsın ki, bu Kaştanka! *Fuite!*"

Üst balkonlarda birisi ıslık çaldı ve biri çocuk, diğeri erkek sesi, iki kişi ciğerlerinin bütün gücüyle:

"Kaştanka! Kaştanka!" diye köpeği çağırmaya başladı...

Tyotka irkildi ve sesin geldiği yöne baktı. İki yüz, birisi sarhoş, tıraşlı, sırıtkan, diğeri tombul, kırmızı yanaklı ve korkmuş iki yüz gözüne çarptı, tıpkı parlak ışığın bir süre önce çarptığı gibi... Tyotka hatırladı, sandalyeden aşağı düştü ve kumun içinde çırpınıp debelendi, sonra fırladı, sevinç çığlıkları atarak bu yüzlere doğru fırlayıp koştu. Islıkların ve "Kaştanka! Kaştanka!" diye bağıran titrek çocuk sesinin eşlik ettiği kulakları sağır eden bir gürültü, uğultu koptu.

Tyotka sıçrayarak önce bariyerlerin, sonra birilerinin omuzları üzerinden atladı, kendini bir locada buldu. Bir üstteki balkona ulaşabilmesi için yüksek bir duvarı aşması gerekiyordu. Yukarı sıçradı, ancak duvarı aşacak kadar yükseğe sıçrayamadı, gerisin geri kayarak düştü. Sonra omuzdan omuza geçerek, birilerinin elini, yüzünü yalayarak sürekli yukarıya, daha yukarıya doğru çıktı ve nihayet üst balkona ulaştı...

Yarım saat sonra Kaştanka caddede, tutkal ve vernik kokan kişilerin arkasından gidiyordu. Luka Aleksandrıç sendeliyor, hem içgüdüsel olarak, hem de deneyimlerinden ders çıkararak, su kanalından mümkün olduğu kadar uzakta yürümeye çaba gösteriyor ve bir yandan da:

"Günah uçurumunda yuvarlanıp gidiyoruz..." diye mırıldanıyordu. "Sen, Kaştanka bir şaşkınsın. Doğramacı, marangozun yanında neyse, sen de insanın yanında aynen osun!"

Luka Aleksandrıç'ın ardından başında babasının kasketi olduğu halde Fedyuşka yürüyordu. Kaştanka arkadan her ikisinin sırtına bakıyor, sanki çok uzun zamandan beri onların arkasından gidiyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu. Ve hayatının bir dakika bile kesintiye uğramadan aralıksız akıp gittiğine seviniyordu.

Kaştanka kirli duvar kâğıdıyla kaplı odayı, kazı, Fyodor Timofeiç'i, lezzetli yemekleri, dersleri, sirki hatırladı; hepsi şimdi ona uzun, karmakarışık, bunaltıcı bir rüya gibi geliyordu...

1887

Sıkıcı Bir Hikâye

(Yaşlı Bir Adamın Anılarından)

I

RUSYA'DA Nikolay Stepanoviç adında, en yüksek unvanlara ve çeşitli nişanlara sahip, saygıdeğer, bir profesör yaşamaktadır. Profesörün o kadar çok Rus ve yabancı madalyası bulunmaktadır ki, bir vesileyle bu madalya ve nişanları üzerine taktığında öğrencileri onu ikonostaz* diye çağırırlar. Kurduğu tanışıklıklar hep en yükseğinden, aristokratik tanışıklıklardır; son yirmi beş otuz yıl, hatta belki daha uzun bir süre zarfında Rusya'da onun yakın bir tanışıklık kurmadığı tek bir ünlü bilim adamı dahi yoktur. Şimdilerde dostluk edecek kimsesi kalmamıştır, ancak geçmişten söz açacak olursak, profesörün çok ünlü dostlarının oluşturduğu uzun listenin sonunda ona en içten ve en sıcak duygularla dostluklarını sunan Pirogov, Kavelin**, şair Nekrasov gibi isimler bulunmaktadır. Tüm Rus üniversitelerinin üyesi olduğu gibi yurt dışında üç üniversitenin de üyesidir. Vesaire, vesaire. Tüm bunlar ve söylenebilecek daha pek çok şey benim ismimi oluşturur.

İsmim çok yaygın olarak bilinen bir isimdir. Rusya'da her okumuş yazmış kişi ismimi bilir, yurt dışında ise üniversite kürsü ve bölümlerinde ismim "ünlü ve saygıdeğer" ön ekleriyle birlikte zik-

* İkonostaz (iconostasis): Ortodoks kiliselerinde aziz tasvirleri bölümü. *–çev.*

** Nikolay İ. Pirogov (1810-1881) Petersburg Tıp Akademisi profesörü, askerî sahra cerrahisinin kurucusu; Konstantin D. Kavelin (1818-1885) liberal görüşlü hukukçu, tarihçi ve sosyolog. *–Rus. ed.*

redilir. İsmim kamuoyu ve basında suiistimal edilmesinin ya da saygısızca, boş yere kullanılmasının kötü bir zevkin işareti sayılacağı az sayıdaki şanslı isimden biridir. Bu böyledir ve böyle olmak da zorundadır. İsmim ünlü, kendisine parlak yetenekler bahşedilmiş ve tabii yararlı bir insan anlayışıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Çalışkanım ve bir devenin sabır ve dayanma gücüne sahibim, bu önemlidir; yetenekliyim, bu ise daha da önemlidir. Ayrıca şunu da ekleyelim, iyi eğitilmiş, alçakgönüllü ve dürüst bir insanım. Hiçbir zaman edebiyat ve siyaset dünyasına burnumu sokmadım, cahil kimselerle polemiğe girerek ün kazanma peşinde koşmadım ve ne yemek masalarında ne de dostlarımın mezarı başında nutuk söyledim... Bir bilim adamı olarak ismimde tek bir leke bile yoktur ve bu konuda hiç kimse olumsuz bir şey söyleyemez. İsmim talihli bir isimdir.

Bu ismin sahibi, yani ben, 62 yaşında, kel kafalı, takma dişli ve tedavisi bulunmayan sinirsel *tik* nöbetlerinden mustarip bir insanı temsil ediyorum. İsmim ne kadar parlak ve güzelse, kendim de bir o kadar zayıf ve çirkinimdir. Halsizlikten başım ve ellerim titriyor; boynum, Turgenyev'in kahramanlarından birisininki* gibi, kontrbasın boynuna benziyor. Göğsüm içeri doğru çökük, omuzlarım dardır; konuşurken ya da ders anlatırken ağzım bir yana eğilir, güldüğümde bütün yüzümü yaşlı, ölgün kırışıklıklar kaplar. Bu acıklı görünüşümde etkileyici tek bir şey bulamazsınız; yalnızca belki şu hariç tutulabilir: Sinirsel tik nöbetlerim tuttuğunda, yüzümde öylesine sıradışı bir ifade belirir ki, beni gören herkesin kafasında "bu adam mutlaka kısa bir süre içinde ölecek" şeklinde inandırıcı, iç karartıcı bir düşünce doğar.

Derslerimi her zamanki gibi hiç de fena anlatmıyorum. Eskiden olduğu gibi, dinleyicilerin dikkatini iki saat boyunca yine avcumun içinde tutabiliyorum. Tutkum, açıklamalarımın edebî düzeyi ve mizah yeteneğim, kuru, sert, sahte sofularınki gibi me-

* Turgenyev'in "Lüzumsuz Adamın Günlüğü" (1850) adlı eserinden söz edilmektedir. –*Rus. ed.*

lodik sesimin bütün kusurlarını örtmeye hemen hemen yetiyor. Yazmam ise kötü. Beynimin yazma yeteneğini yöneten kısmı görevini yapmayı reddediyor. Belleğim zayıfladı, düşüncelerimin mantık silsilesinde boşluklar oluşuyor; bana öyle geliyor ki kâğıt üzerine dökünce fikirlerimin arasında organik bağlantı kurma yetisini kaybediyorum, yazılarımın cümle örgüsü tekdüze, kullandığım dil yoksul ve çekingen. Çoğu kez yazmak istediğim şeyle yazdığım şey farklı oluyor; sonunu yazarken başlangıçta ne yazdığımı hatırlamıyorum. Sıradan sözcükleri bile sık sık unutuyorum; mektuplarımda gereksiz sözcüklerden ve yersiz parantez açmalardan kaçınmak için daima çok fazla enerji harcamam gerekiyor. Tüm bunlar zihnin işleyişindeki düşüşü açıkça gözler önüne seriyor. İşin ilginç yanı, mektup ne kadar basitse onu yazmak için sarf ettiğim çaba o denli acı verici oluyor. Kendimi bilimsel makale yazarken, kutlama mektupları ya da konuşma metinleri yazmaya kıyasla daha rahat ve daha zeki hissediyorum. Bir başka nokta da şu; Almanca ya da İngilizce yazmak bana Rusça yazmaktan daha kolay geliyor.

Şimdiki hayat tarzıma gelince, her şeyden önce, son zamanlarda çekmeye başladığım uykusuzluktan bahsetmem gerek. Eğer bana, "Bu yeni durumda senin varoluşunun baş ve temel özelliğini ne oluşturuyor?" diye sorsalardı, "uykusuzluk" diye yanıt verirdim. Alışkanlık gereği gece saat tam on ikide soyunup yatağa giriyorum. Kısa sürede uykuya dalıyorum, ancak saat biri geçer geçmez uyanıyorum ve sanki hiç uyumamışım gibi hissediyorum kendimi. Yataktan çıkmak ve lambayı yakmak zorunda kalıyorum. Bir iki saat odada bir köşeden ötekine gezinip duruyor, çoktan beri asılı tanıdık resim ve fotoğraflara bakıyorum. Dolaşmaktan bıkınca masamın başına geçip oturuyorum. Hiçbir şey düşünmeksizin ve hiçbir arzu duymaksızın, kımıldamadan öylece oturuyor, eğer önümde duran bir kitap varsa, onu mekanik bir hareketle önüme çekiyor ve hiçbir ilgi duymaksızın okuyorum. Örneğin, geçenlerde

*Kırlangıcın Söylediği Şarkı** diye tuhaf isimli koca bir romanı bir gecede mekanik bir şekilde okuyup bitirdim. Yahut dikkatimi meşgul etmek için kendime bine kadar sayı sayma görevi veriyorum ya da arkadaşlarımdan birisinin yüzünü gözümün önüne getirmeye ve onun hangi yıl, hangi koşullarda göreve başladığını hatırlamaya çalışıyorum. Sesleri dinlemeyi seviyorum. Bazen benden iki oda ötede uyuyan kızım Liza uykusunda hızlı hızlı bir şeyler sayıklar, kâh karım elinde mumla salondan geçer ve mutlaka kibrit kutusunu yere düşürür, kâh kuruyup çatlayan dolap gıcırdar ya da gaz lambasının mekanizması aniden uğultuyla öter. Ve tüm bu sesler her nedense beni tedirgin eder.

Gece uyumamak, insanın kendisini her an normal olmayan birisi olarak hissetmesi demektir; gece uyumama hakkına sahip olmama rağmen bu yüzden sabahı ve gün ışığını büyük bir sabırsızlıkla beklerim. Avluda horoz ötene kadar dayanılması zor nice uzun saatler geçer. Horoz benim ilk müjdecimdir. O öter ötmez, biliyorum ki bir saat sonra kapıcı aşağıda uyanacak ve bir şey almak için öfkeli öfkeli öksürerek merdivenlerden yukarı çıkacaktır. Sonra pencerelerden dışarının yavaş yavaş ağardığı görülür, sokakta sesler duyulmaya başlanır...

Günüm karımın odaya girmesiyle başlar. Eteğini giymiş, saçlarını henüz taramamış ama elini yüzünü yıkamış, çiçek kolonyası sürünmüş olarak, sanki kazara girmiş gibi bir eda takınarak girer içeriye. Her zaman aynı şeyi tekrarlar:

"Özür dilerim, bir dakikalığına uğramıştım... Yine mi uyuyamadın?"

Sonra lambayı söndürür, masanın yanına oturup konuşmaya başlar. Peygamber değilim ama onun ne konuşacağını önceden bilirim. Her sabah hep aynı şeyler. Genellikle, sağlığımla ilgili endişeli bir sorgulamadan sonra, ansızın Varşova'da görevli subay oğlumuzu hatırlar. Her ayın yirmisinden sonra ona elli ruble gön-

* Alman yazar Friedrich Spielhagen'in (1829-1911) bir romanı kastedilmektedir. *–Rus. ed.*

deriyoruz. Karımla konuşmamızın temel gündem maddesini bu oluşturur.

"Şüphesiz, bu bizim için ağır bir yük," diyerek iç geçirir. "Ancak, tamamen kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar ona yardım etmek zorundayız. Çocukcağız yaban ellerde, maaşı ise ufacık... Eğer istersen, önümüzdeki ay ona elli değil de kırk ruble gönderelim, ne dersin?"

Günlük deneyimimiz, karımı sık sık üzerinde konuşmakla harcamaların azalmayacağına ikna edebilirdi, ancak o deneyimi inkâr eder ve her sabah sanki bana yeni bir havadis iletiyormuş edasıyla subay oğlumuz hakkında konuşur, ekmeğin çok şükür ucuzladığından, şekerinse iki kapik daha pahalılaştığından bahseder.

Onu dinleyip dediklerini mekanik bir şekilde onaylarken, muhtemelen gece uyuyamamama sebep olan garip ve gereksiz düşünceler beni esir almaya başlıyor. Karımı seyrediyor ve bir çocuk gibi şaşkınlık içinde kalıyorum. Hayretle kendi kendime soruyorum: Acaba, incir çekirdeğini doldurmayan tasalardan ve geçim korkusundan yüzüne budalaca bir ifade konmuş, sürekli olarak borç ve ihtiyaç üzerine düşünmekten bakışları donuklaşmış, yalnızca masraflar üzerine konuşmayı becerebilen ve ucuzluk haberleriyle mutlu olabilen bu yaşlı, aşırı şişman ve hantal kadın, bir zamanların o incecik Varya'sı olabilir mi? Güzelliği, temiz kalbi, ince ve berrak zekâsı ve bilimsel çalışmalarıma gösterdiği içten –Othello'nun Desdemona'ya duyduğu türden– ilgisi için tutkuyla, ölesiye sevdiğim o kadın olabilir mi? Acaba, bu kadın bir zamanlar bana bir oğlan çocuğu doğuran karım Varya ile aynı kadın mı?

Bu şişman, hantal, yaşlı kadının yüzünü büyük bir dikkatle inceliyorum, onda benim Varya'mı arıyorum; ancak geçmişten onda kalan hiçbir şey yok, yalnızca benim sağlığımla ilgili duyduğu endişe ve bir de benim maaşıma bizim maaşımız, benim şapkama bizim şapkamız deme alışkanlığı dışında. Ona bakmak bana acı veriyor; birazcık rahatlasın, avunsun diye canı istediği

her şeyi konuşmasına izin veriyorum. Hatta insanlar hakkında haksız yargılarda bulunduğunda ya da beni özel, paralı iş yapmıyorum ve ders kitabı yayınlamıyorum diye azarladığında bile susuyorum.

Konuşmalarımız hep aynı şekilde sonuçlanır. Karım ansızın benim henüz çay içmediğimi hatırlar ve korkuyla kalkar:

"Ne diye böyle oturup duruyorum?" diye söylenir. "Semaveri masanın üzerine koyalı çok oldu, bense burada oturmuş gevezelik ediyorum. Hafızam nasıl da zayıfladı, tanrım!"

Hızla odadan çıkarken konuşmasını sürdürmek için tam kapının ağzında duraksar:

"Yegor'a beş aylık borcumuz var, bunu biliyor muydun? Hizmetçinin ücreti ihmal edilmeye gelmez, kaç kez söyledim! Beş ay için elli ruble ödemektense her ay on ruble ödemek çok daha kolay."

Tam kapıdan çıkarken bir kez yine durur:

"Bizim zavallı Liza'ya acıdığım kadar hiç kimseye acımıyorum," der. "Kızcağız konservatuvarda okuyor, sürekli olarak iyi bir çevrenin içinde bulunuyor, ancak nasıl giyindiğini tanrı bilir. Öyle bir kürk giyiyor ki, insan onunla sokağa çıkmaya utanır. Başka birinin kızı olsaydı sorun olmazdı, ama herkes onun babasının müsteşar rütbesine sahip ünlü bir profesör olduğunu biliyor."

Rütbemi, ünümü böylece başıma kaktıktan sonra nihayet odadan dışarı çıkar. İşte, benim günüm böyle başlar ve iyiye doğru herhangi bir gelişme göstermeden de öylece sürüp gider.

Ben çayımı içerken, konservatuvara gitmek üzere kürkünü, çizmelerini giymiş, elinde notalarıyla tüm hazırlığını tamamlamış olarak benim Liza'm girer içeriye. Yirmi iki yaşındadır. Yaşına göre daha genç gösterir, güzel bir kızdır ve biraz karımın gençlik halini andırır. Şefkatle şakağımdan ve elimden öperek:

"Merhaba babacığım. Sağlığın nasıl?" diye sorar.

Çocukluğundan beri dondurmayı çok sever, onu sık sık pastaneye götürmem icap ederdi. Dondurma onun için bir mükemmel-

lik, güzellik ölçütüydü. Beni pohpohlamak istediğinde "Baba sen kaymaklı dondurmasın" derdi. Oğlan çocuklarının birisini "fıstıklı", diğerini "kaymaklı", bir başkasını "ahududulu" vb. olarak çağırırdı. Genellikle, sabahları günaydın demek için bana geldiğinde, onu dizime oturtur, parmakcıklarını teker teker öperek: "Kaymaklı... Fıstıklı... Limonlu..." diye söylenirdim.

Şimdi, Liza'nın parmaklarını geçmişin hatırası için yine "fıstıklı... kaymaklı... limonlu..." diye mırıldanarak öpüyorum, ama aynı şey olmuyor. Ben tıpkı dondurma gibi soğuk biriyim ve utangacım. Kızım odama gelip öpmek için dudaklarıyla şakağıma dokununca, sanki arı sokmuş gibi irkiliyorum ve gergin gergin gülümseyerek yüzümü öte yana çeviriyorum. Uykusuzluk başladıktan bu yana bir soru sürekli kafamın içini kemiriyor: Kızım, yaşlı ve ünlü bir kişi olarak benim, hizmetçiye ücretini ödeyemediğim için nasıl azap çekerek kızardığımı sık sık görüyor. Yine, ufak tefek borçlar için duyduğum telaş yüzünden ikide bir çalışmamın başından kalktığıma ve saatlerce odanın içinde bir köşeden ötekine, düşünceli düşünceli yürüyüp durduğuma sık sık şahit oluyor. Peki, kızım neden bir kez bile annesinden gizli bana gelip kulağıma "Babacığım, işte saatim, bileziklerim, küpelerim, elbiselerim... Bütün bunları al rehine koy, senin paraya ihtiyacın var" diye fısıldamıyor? Annesinin ve benim sahte duygulara teslim olup yoksulluğumuzu insanlardan nasıl saklamaya çalıştığımızı gördüğü halde, neden müzik okumak gibi pahalı bir zevkten vazgeçmiyor? Saatini, bileziğini, derslerden feragatini tabii ki kabul etmezdim, tanrı beni korusun, bunlara ihtiyacım yok.

Aynı zamanda Varşova'daki subay oğlumu da düşünüyorum. Zeki, dürüst ve aklı başında bir insandır. Ancak, bunlar bana yetmiyor. Eğer benim ihtiyar bir babam olsaydı ve onun kendi yoksulluğundan utandığı anlar olduğunu bilseydim, subaylık kadromu başka birisine devreder, ücretli bir işte çalışırdım. Çocuklarım hakkında bu tür şeyler düşünmek beni zehirliyor. Sıradan kişilere karşı kahraman olmadıkları için kötü duygular beslemek, yalnızca

sığ ve kindar insanların yapabileceği bir şeydir. Neyse, bu konuyu uzatmayalım!

Ona çeyrek kala ders vermek üzere sevgili öğrencilerime gitmem gerekiyor. Giyiniyorum ve otuz yıldan beri bildiğim ve benim için özel bir geçmişi ifade eden yoldan yürüyerek gidiyorum. İşte, eczanenin olduğu büyük gri bina; bu binanın yerinde bir zamanlar küçük bir ev vardı ve bu küçük evde siyah bira satılan bir bar bulunuyordu. Tezimin ana hatlarını bu barda tasarlamış, Varya'ya ilk aşk mektubumu yine burada yazmıştım. Mektubu, üstünde *Historia Morbi** başlığının bulunduğu bir sayfaya kurşun kalemle yazmıştım. İşte bakkal dükkânı; bir zamanlar burayı bir Yahudi işletiyordu, bana veresiye sigara verirdi. Sonra şişman bir köylü kadına geçti, kadın üniversite öğrencilerini "her birinin annesi var" diye severdi. Şimdiyse bakkalı bakır çaydanlıktan çay içen kızıl saçlı, duyarsız bir esnaf işletiyor. İşte, üniversitenin çoktan beri onarım yüzü görmemiş iç karartıcı ana kapısı; kapıcının koyun derisinden gocuğu var üzerinde, canının sıkıldığı belli oluyor, işte süpürge, kar kümeleri... Böyle bir kapı, taşradan gelmiş, bilim tapınağının gerçekten bir tapınak olduğunu hayal eden yeni bir öğrenci üzerinde sağlıklı bir izlenim bırakamaz. Genel olarak üniversite binalarının köhneliği, koridorlarının iç karartıcılığı, isli duvarları, yetersiz ışıkları, merdivenlerin, sıraların, askıların can sıkıcı, kederli görünümleri Rus kötümserlik tarihinde kötümserliği teşvik edici nedenlerin ilk sıralarında yer almaktadır... İşte bizim bahçemiz. Bana öyle geliyor ki bahçe benim öğrenciliğimden beri ne iyileşti ne de kötüleşti. Ben bu bahçeyi sevmiyorum. Eğer cılız ıhlamur ağaçlarının, sarı akasyaların ve seyrek, budanmış leylakların yerine burada yüksek çamlar ve güzel meşe ağaçları olsaydı çok daha akıllıca olurdu. Ruh hali büyük ölçüde içinde bulunduğu ortam tarafından belirlenen öğrenci, okulunda, attığı her adımda yalnızca yüksek, güçlü ve göz alıcı nesnelerle karşılaşmalıdır... Tanrı onu cılız ağaçlardan, kırık

* (Lat.) "Hastalığın Tarihi." –*Rus. ed.*

pencerelerden, gri duvarlardan ve muşambayla kaplanmış kapılardan korusun.

Kendi binamın girişine geldiğimde kapı ardına kadar açılır ve beni yaşlı mesai arkadaşım, yaşıtım ve adaşım odacı Nikolay karşılar. Beni içeri alır, boğazını temizleyerek:

"Don, zatıâlileri!" der.

Ya da eğer paltom ıslanmışsa,

"Yağmur, zatıâlileri!" diye söylenir.

Sonra önümden koşarak yolumun üzerindeki bütün kapıları açar. Odama girince kürk paltomu çıkarmama dikkatlice yardım eder ve bu kısa süre içinde bana üniversiteyle ilgili çeşitli haberleri iletmeyi de başarır. Nikolay'ın, üniversitedeki bütün odacı, kapıcı ve bekçilerin kendi aralarındaki sıkı ilişki sayesinde, üniversitenin dört fakültesinde, öğrenci işlerinde, rektörlükte ve kütüphanede olup biten her şeyden haberi vardır. Onun bilmediği ne olabilir? O gün önemli bir olay olmuşsa, örneğin rektör ya da dekan istifa etmişse, Nikolay'ın genç odacılarla yaptığı konuşmaları dinleyerek boşalan makam için adayların kim olduğunu öğrenirim. Nikolay ayrıca filan adayı bakanın istemediği, falan kişinin kendisinin adaylıktan vazgeçtiği haberlerini de verir, sonra, idareye gelen bilmem hangi gizli yazılarla, bakanla mütevelli arasında geçtiği iddia edilen hangi gizli görüşmeyle vb. ilgili akıl almaz ayrıntıların içine dalar. Bu tür ayrıntıları bir kenara bırakırsak, Nikolay tahminlerinde hemen hemen her zaman haklı çıkar. Her aday için çizdiği portre de kendine özgü olmakla birlikte doğrudur. Eğer size hangi yıl kimin tezini savunduğu, kimin göreve başladığı, istifa ettiği ya da öldüğü bilgisi gerekiyorsa bu askerin* muazzam belleğini yardıma çağırın. O size yalnızca öğrenmek istediğiniz yılı, ayı ve günü söylemekle kalmayacak, şu veya bu olayla bağlantılı çeşitli ayrıntıları da anlatacaktır. Ancak, işini seven bir kimse bu denli ayrıntı hatırlayabilir.

* Çarlık Rusya'sında eğitimsiz, halktan insanların sivil hayatta askerlik unvanları olan "er" (soldat-asker) sıfatıyla çağrılması (bizdeki mehmetçik ya da çavuş gibi) yaygın bir durumdu. *–çev.*

Nikolay nesilden nesile geçen üniversite efsanelerinin muhafızıdır. Kendinden önce hizmette bulunan müstahdemlerden üniversite hayatıyla ilgili pek çok efsaneyi miras olarak devralmış, bu zengin hazineye kendi hizmet yıllarında edindiği büyük birikimi eklemiştir. İstemėniz halinde size uzun ya da kısa çok sayıda hikâye anlatabilir. Sizinle, her şeyi bilen sıradışı bilge kişiler, haftalarca uyumayan mükemmel öğrenciler, çok sayıdaki bilim çilekeşi ve bilim kurbanı üzerine konuşabilir. Onun hikâyelerinde hep iyi kötüye, zayıf kuvvetliye, akıllı aptala, alçakgönüllü kibirliye, genç yaşlıya karşı zafer kazanır... Tüm bu efsane ve söylenceleri ciddiye almak gerekmez, onları elekten geçiriniz, ihtiyacınız olan şeyler eleğin üstünde kalacaktır. Eleğin üstünde kalanlar bizim güzel geleneklerimiz ve herkesçe kabul görmüş gerçek kahramanlarımızdır.

Bizim toplumda bilim insanlarının dünyasıyla ilgili tüm bilgiler, yaşlı profesörlerin sıradışı dalgınlıkları üzerine anlatılan anekdotlarla ve Gruber'e*, bana ve Babuhin'e atfedilen iki üç nükteyle sınırlıdır. Eğitimli bir toplum için bu yetmez. Eğer bu toplum bilimi, bilim insanlarını ve öğrencileri tıpkı Nikolay gibi sevseydi, edebiyatımız çoktan nice nice destana, menkıbeye ve hayat hikâyesine sahip olacaktı, ne yazık ki şimdi sahip değil.

Nikolay bana haberleri ilettikten sonra yüzüne ciddi bir ifade verir ve iş görüşmelerimiz böylece başlar. Bizim mesleki terminolojiyi öylesine rahat kullanır ki, konuşmamız sırasında bizi dinleyen bir yabancı, muhtemelen, onun asker maskesi altında gizlenmiş bir bilim adamı olduğunu düşünecektir. Sırası gelmişken söyleyeyim, üniversite müstahdemlerinin âlimlikleriyle ilgili söylentiler çok büyük ölçüde abartılmış şeylerdir. Doğru, Nikolay yüzden fazla Latince isim bilir, iskeleti bir araya getirip toparlamasını becerir, arada bir kimyasal bileşimleri hazırlar ve çeşitli uzun bilimsel alıntılarla öğrencileri güldürür; ancak, örneğin, kan dolaşımı teorisi gibi karmaşık olmayan bir teori bile, bugün onun için yirmi yıl önce olduğu gibi hâlâ esrarengiz bir konudur.

* Ventseslav L. Gruber (1814-1890) Petersburg Tıp Akademisi anatomi profesörlerinden biri. *–Rus. ed.*

Çalışma odamdaki bir masada, herhangi bir kitabın ya da kimyasal bileşimin başına iyice eğilmiş halde anatomi uzmanım Pyötr İgnatyeviç oturur. Kocaman göbekli, otuz beş yaşında, kafası şimdiden kelleşmiş, çalışkan, alçakgönüllü, ama yeteneksiz bir adamdır. Sabahtan yarı gecelere kadar çalışır, çok fazla okur ve tüm okuduklarını çok iyi akılda tutar; bu bakımdan o sıradan bir insan değil bir hazinedir. Diğer konularda ise bir yük beygiri, başka bir deyişle eğitilmiş bir mankafadır. Yük beygirini yetenekli bir insandan ayıran özellikleri, ufkunun darlığı ve uzmanlığının onun bakış açısını keskin bir şekilde sınırlandırmış olmasıdır. Pyötr İgnatyeviç kendi uzmanlık alanı dışında bir çocuk kadar safdildir. Bir keresinde, hatırlıyorum, sabah odama girdiğimde:

"Bir düşünün, ne büyük bir felâket! Skobelyev'in* öldüğü söyleniyor," dedim.

Nikolay haç çıkardı, Pyötr İgnatyeviç ise başını bana çevirerek: "Hangi Skobelyev?" diye sordu.

Bir başka sefer de –bu daha önce olmuştu– Profesör Perov'un** öldüğü haberini vermiştim. Sevgili Pyötr İgnatyeviç: "O hangi dersi okutuyordu?" diye sormasın mı!

Öyle anlaşılıyor ki, Patti*** gelip tam kulağının dibinde şarkı söylese, Çinliler ordu halinde Rusya'ya saldırsa, deprem olsa, o kılını bile kıpırdatmayacak ve oldukça sakin bir şekilde, kısılmış gözlerle, mikroskobuna bakmayı sürdürecektir. Tek kelimeyle, Hekabe'den ona ne**** misali! Bu soğuk, bencil adamın karısıyla nasıl uyuduğunu görmek için neler vermezdim!

---

* Mihail D. Skobelyev (1843-1882): 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında ün kazanan bir Rus generali. *–Rus. ed.*

** Vasili G. Perov (1833-1882): Resim, heykelcilik ve mimarlık alanında profesör unvanına sahip ressam. *–Rus. ed.*

*** Adelina Patti (1843-1919): Birçok kez Rusya'ya turne için gelen İtalyan şarkıcı, soprano. *–Rus. ed.*

**** Hamlet'in, öldürülen Troya kralı Priamos'un karısı, 19 çocuğun, bu arada, Hektor, Paris ve Kassandra'nın annesi Hekabe (Hecuba, Hecabe)'nin acılarına kayıtsız kalan aktörü eleştiren sözleri: "What is he to Hecuba or Hecuba to him?" *–çev.*

Pyötr İgnatyeviç'in diğer özellikleri, bilimin yanılmazlığına ve her şeyden öte, Almanların yazdıklarına duyduğu softaca bağlılıktır. O kendinden, hazırladığı kimyasal bileşiklerden emindir, hayatın amacını bilir ve yetenekli kafaların saçlarını ağartan şüphe ve hayal kırıkları ona tamamen yabancıdır. Otorite karşısında kölece baş eğmek ve bağımsız düşünme ihtiyacı duymamak diğer özellikleridir. Herhangi bir konuda onu fikrinden vazgeçirmek zor, onunla tartışmak olanaksızdır. En iyi bilimin tıp, en iyi insanların doktorlar, en iyi geleneklerin tıp gelenekleri olduğuna derinden inanmış bir insanla buyurun tartışın, tartışabilirseniz. Bizde geçmişin kötü tıbbından bugüne sadece bir gelenek ulaşabildi: Doktorların bugün yakalarında taşıdıkları o beyaz kravat. Bilim insanı ve genel olarak eğitimli insan, tıp geleneği, hukuk geleneği, vb. alt dallara bölünmüş geleneklerden değil, yalnızca genel üniversite geleneğinin varlığından söz edebilir. Ancak, Pyötr İgnatyeviç'in bunları kabul etmesi zor, o sizinle mahşer gününe kadar sürecek bir tartışmaya girmeye çoktan hazırdır.

Pyötr İgnatyeviç'in geleceği ile ilgili açık bir resim görebiliyorum. Hayatı boyunca sıradışı saflıkta birkaç yüz kimyasal bileşim hazırlayacak, çok sayıda sıkıcı, ama oldukça iyi sayılabilecek makale yazacak, onun üzerinde dürüst çeviri yapacak, fakat asla bir dâhi olamayacak. Dâhi olabilmek için hayal gücü, keşif ve koku alma yeteneği gerek, Pyötr İgnatyeviç'te ise bunlara benzer hiçbir şey yoktur. Kısaca, o bilimde bir patron değil bir işçidir.

Ben, Pyötr İgnatyeviç ve Nikolay kendi aramızda yavaş sesle konuşuruz. Kendimizi biraz rahatsız hissederiz. Kapının dışında dersliklerden gelen, deniz uğultusunu andıran homurtu insanın özel bir duyguya kapılmasına yol açıyor. Otuz yıldır bu duyguya alışamadım ve her sabah aynı duyguyu yaşıyorum. Redingotumun düğmelerini sinirli sinirli ilikliyor, Nikolay'a gereksiz sorular soruyor, öfkeleniyorum... Sanki korkuyormuşum gibi bir duygu, ama korku değil bu, başka bir şey; bu duyguyu tasvir edecek, isimlendirecek durumda değilim.

Hiç gerekmediği halde saatime bakıyor ve:

"Eee? Gitme zamanı geldi," diyorum.

Şu sırayla sınıfa doğru yürürüz: Ön sırada, elinde kimyasal bileşimler ya da atlaslarla Nikolay, onun arkasında ben, benim arkamda da tevazu ile başını öne eğmiş halde bizim yük beygiri. Yahut gerekli olduğunda en önde sedyeyle ceset taşınır, cesedi Nikolay izler, arkadan aynı sırayla biz yürürüz. Sınıfa girdiğim anda öğrenciler ayağa kalkar, sonra otururlar ve deniz uğultusu bir anda kesilir. Sessizlik hüküm sürer.

Derste ne anlatacağımı bilirim, ancak nasıl anlatacağımı, neyle başlayıp neyle bitireceğimi bilmem. Kafamda hazır tek bir cümle bile yoktur. Ancak, sınıfa şöyle bir göz atmam (dersliğimiz amfitiyatro şeklindedir) ve klişeleşmiş "geçen derste şurada kalmıştık..." ifadesinin ağzımdan çıkması, cümlelerin uzun bir dizi halinde birbiri ardına ta ruhumdan kopup gelmesi için yeter, artık çark dönmeye başlamıştır. Zapt olunmaz derecede hızlı, ateşli ateşli konuşurum ve sanki konuşmamın akışını kesecek hiçbir güç yokmuş gibi gelir bana. İyi, yani, sıkıcı olmadan ve dinleyicilere yararlı olacak şekilde ders anlatabilmek için yeteneğin dışında deneyim ve özel ustalık da gereklidir. Hoca olarak, kendi gücün, dinleyiciler ve anlattığın konu hakkında çok açık, berrak düşüncelere sahip olacaksın. Ayrıca, ne yaptığını bilen, aklı başında biri olacaksın, görüş alanında olup bitenleri gözünü dört açarak gözetleyecek ve meydanı bir an bile boş bırakmayacaksın.

İyi bir orkestra şefi, kompozitörün düşüncelerini yorumlarken aynı anda yirmi işi birden yapmaktadır. Nota defterini okur, çubuğunu sallar, şarkıcıyı gözetler, kâh davula kâh nefesli çalgılara doğru bir hamle yapar, vs. Aynı şeyi ben ders anlatırken yaparım. Önümde birbirine benzemeyen yüz elli kişi var, yani, doğrudan benim yüzüme çevrilmiş üç yüz göz. Amacım, bu çok başlı Hidra'ya* karşı zafer kazanmaktır. Eğer ders anlattığım süre boyunca, bu çok başlı canavarın o andaki dikkat derecesini ve kavrama yetene-

* Hidra (hydra) Yunan mitolojisinde üç başlı canavar. *–çev.*

ğini kesin olarak algılayabilirsem, onu denetimim altında tutabilirim. Diğer bir düşmanım ise içimdeki diğer "ben"dir. Bu "ben", sonsuz sayıdaki farklı biçim, tarz, olay, yasa ve bütün bunların üzerine inşa edilmiş, bana ve başkalarına ait çok çeşitli fikirlerdir. Her an, bu muazzam boyuttaki malzeme yığınından en önemli ve en gerekli unsurları çekip kapmak ustalığına sahip olmalıyım; konuşmamın akışı içinde, düşüncelerimi Hidra'nın kavrayabileceği ve ilgisini çekebilecek bir tarzda hızla ifade etmeliyim. Üstelik bu düşünceleri gelişi güzel değil, çizmek istediğim resmin doğru tasarımına uygun tarzda, belli bir düzen içinde aktarmalıyım. Sonra, dilimin edebiyat dili, tanımlarımın kısa ve kesin, cümlelerimin mümkün olduğu kadar basit ve güzel olmasına gayret ediyorum. Her an kendimi dizginlemek ve bana ayrılan sürenin bir saat kırk dakika olduğunu hatırlamak durumundayım. Kısaca, yapılacak iş hiç de az değil. Aynı anda şahsımda, hem bir bilim adamını, hem bir eğitimciyi, hem de bir hatibi canlandırmak zorundayım; eğer hatip içinizdeki eğitimciyle bilim adamına karşı galip gelirse ya da tersi olursa işler sarpa sarmış demektir.

On beş dakika, yarım saat ders işlersin ve öğrencilerin bakışlarının tavana, Pyötr İgnatyeviç'e doğru kaymaya başladığını fark edersin; birisi boyun atkısına uzanır, bir diğeri oturuşunu değiştirir, bir üçüncüsü aklından geçirdiği düşüncelere gülümser... Bu, dikkatin dağıldığına işaret eder. Önlem almak gerek. Çıkan ilk fırsatta herhangi bir kelime oyununa başvururum. Tüm yüz elli kişinin yüzünü yaygın bir gülümseme kaplar, gözleri neşeyle parıldar, deniz uğultusu kısa bir süre sınıfı doldurur... Ben de gülerim. Dikkat artık tazelenmiştir, derse devam edebilirim.

Ders verirken aldığım hazzı bana hiçbir tür spor, eğlence ya da oyun veremez. Sadece sınıfta bütün benliğimle tutkunun esiri olabildim ve ilhamın, şairlerin uydurduğu bir şey olmayıp gerçek hayatta var olduğunu anlayabildim. Öyle sanıyorum ki Herkül, en göz alıcı kahramanlıklarının ardından bile, benim her seferinde ders sonrası duyduğum tatlı yorgunluğu hissetmemiştir.

Tüm bunlar eskidendi. Şimdiyse derslerde sadece azap çekiyorum. Daha yarım saat geçmeden bacaklarımda ve omuzlarımda baş edilmez bir zayıflık hissediyorum. Koltuğa oturuyorum, ancak ben oturarak ders anlatmaya alışık değilim. Bir dakika sonra yeniden doğrulup ayakta derse devam ediyorum, sonra tekrar oturuyorum. Ağzım kuruyor, sesim kısılıyor, başım dönüyor... Durumumu dinleyicilerden saklamak için sürekli su içiyorum, öksürüyorum, sanki nezleliymiş gibi sık sık burnumu çekiyorum, yersiz kelime oyunları yapıyorum ve en sonunda öğrencilere zamanından önce teneffüs veriyorum. Fakat en fazla da utanıyorum.

Vicdanım ve aklım, şimdiden sonra yapabileceğim en iyi şeyin, çocuklara bir veda dersi vermek, son sözlerimi söyleyerek onları kutsamak ve yerimi benden daha genç ve daha güçlü birine bırakmak olduğunu söylüyor. Ancak, tanrının beni yargılayacağını bilmeme rağmen vicdanımın sesini dinleyecek yeterli cesareti kendimde bulamıyorum.

Ne yazık ki bir felsefeci, bir ilahiyat âlimi değilim. Çok iyi biliyorum ki altı aydan daha fazla yaşamayacağım. Şimdi her şeyden önce, öteki karanlık dünyayla ilgili sorular ve ebedi uykumda beni ziyaret edecek olan hayaletler üzerine kafa yormam gerekirdi. Gerçi aklım tüm bu soruların önemli olduğunu kavrıyor ama kalbim her nedense onları kabul etmek istemiyor. Ölümün kapısında beni, tıpkı yirmi otuz yıl önce olduğu gibi şimdi de yalnızca işin bilimsel yanı ilgilendiriyor. Son nefesimi verirken ben yine de bilimin insan hayatında en önemli, en güzel ve en gerekli şey olduğuna inanacağım; bilimin her zaman aşkın en yüksek düzeydeki tezahürü olduğuna ve gelecekte de böyle olacağına, insanoğlunun doğayı ve bizzat kendisini yalnızca bilimle fethedebileceğine inanacağım. Bu inancım belki naif olabilir, yanlış temellere dayanıyor olabilir, ancak başka türlü değil de böyle inandığım için kimse beni suçlayamaz; bu inancı içimden söküp atamam.

Ancak mesele bu değil. Yalnızca, zayıflıklarımın hoşgörüye karşılanmasını ve evrenin nihai amacından çok kemik iliğinin ge-

lişimiyle ilgilenen birisinin kürsüsünden ve öğrencilerinden koparılmasının, onu, ölmesini beklemeden canlı canlı tabuta koyarak üstüne kapağı çivilemekle aynı şey olduğunun anlaşılmasını istiyorum.

Uykusuzluk ve giderek artan halsizlikle mücadelenin yarattığı gerilim bende tuhaf şeylerin olmasına yol açtı. Dersin ortasında ansızın gözlerim yaşarıyor ve kaşınıyor; kollarımı öne uzatarak yüksek sesle sızlanmak, feryat etmek için çok şiddetli, isterik bir arzu duyuyorum. İçimde, yüksek sesle, "kader beni, ünlü bir kişiyi ölüm cezasına çarptırdı" diye, "altı ay sonra bu amfitiyatronun başka bir efendisi olacak" diye haykırmak arzusu doğuyor. Zehirlendim diye bağırmak istiyorum; daha önce asla bilmediğim yeni düşüncelerin hayatımın son günlerini zehirlediğini ve beynimi tıpkı sivrisinekler gibi ısırdığını haykırmak istiyorum. Bu sırada, durumum o denli korkunç bir hal alıyor ki, içimden, dinleyicilerin dehşet içinde kalmalarını, yerlerinden fırlamalarını, panik ve korku içinde, umutsuzca çığlıklar atarak amfinin çıkışına hücum etmelerini arzuluyorum.

Böyle anlara dayanabilmek hiç de kolay değil.

II

Derslerden sonra evimde oturup çalışıyorum. Dergileri, tezleri okuyorum ya da bir sonraki dersin hazırlığını yapıyorum. Bazen de bir şeyler yazıyorum. Ziyaretçilerimi kabul etmem gerektiği için kesintili çalışıyorum.

Kapı zili çalıyor. İş konuşmak için gelen bir arkadaşım bu. Odama şapkası ve bastonuyla giriyor ve elindekileri bana doğru uzatırken:

"Bir dakikalığına uğradım, bir dakikalığına!" diyor. "Oturun lütfen, meslektaşım! Sadece iki kelime konuşacağım!"

İlk iş olarak, ikimiz de birbirimize ne kadar olağanüstü kibar insanlar olduğumuzu ve karşılıklı görüşmenin bizi ne kadar mutlu ettiğini göstermeye gayret ediyoruz. Ben onu koltuğa oturtmaya çalışırken, o önce benim oturmamda ısrar ediyor. Bu arada, dik-

katlice, sanki birbirimizi elle yokluyormuşuz ve parmaklarımızın yanmasından korkuyormuşuz gibi, karşılıklı olarak birbirimizin belini sıvazlıyoruz, düğmelerimiz birbirine değiyor. Gülünç hiçbir şey söylemediğimiz halde ikimiz de gülüyoruz. Oturduktan sonra başımızla birbirimizi yeniden selamlıyor ve alçak sesle konuşmaya başlıyoruz. Birbirimize karşı ne kadar içten sevgi beslersek besleyelim, sohbetimizi, "çok haklı olarak tespit ettiğiniz gibi..." ya da "daha önce size bildirme şerefine nail olduğum üzere..." türünden Çin işi iltifatlarla süslemekten, birbirimizin kötü esprilerine bile kahkahayla gülmekten kendimizi alamıyoruz. Arkadaşım görüşmemizi bitirip ani bir hareketle yerinden kalkıyor ve şapkasını eserlerimin bulunduğu yöne doğru sallayarak benimle vedalaşmaya başlıyor. Yeniden birbirimizi elle yoklar gibi sıvazlıyoruz ve gülüşüyoruz. Onu hole kadar geçiriyorum, orada paltosunu giymesine yardım etmek istiyorum ama arkadaşım ısrarla bu yüce şerefi bana bahşetmek istemiyor. Sonra Yegor dış kapıyı açınca, arkadaşım üşüteceğimi, çıkmamam gerektiğini söylüyor, bense onu sokağa kadar bile geçirmeye hazırmışım gibi yapıyorum. Ve sonunda çalışma odama döndüğümde yüzümdeki gülümseme ifadesi hâlâ devam ediyor, mutlaka, süredurumdan (ataletten) olmalı.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra tekrar zil çalıyor. Birisi hole giriyor, soyunması uzun sürüyor ve öksürüyor. Yegor bir öğrencinin geldiğini bana haber veriyor. İçeri gelsin diyorum. Bir dakika sonra içeriye hoş görünümlü genç bir adam giriyor. Bu öğrenciyle aramızda bir yıldan beri gergin bir ilişki var. Sınavlarda iğrenç yanıtlar veriyor, ben de ona "bir" veriyorum. Öğrenci argosuyla konuşursak, kovduğum ya da çaktırdığım bu tür gençlerin sayısı yılda yediyi bulur. Bunların arasında, yeteneksizlikleri ya da hastalıkları yüzünden sınavlarında başarısız olanlar, genellikle sabırla gayret gösterir ve benimle pazarlığa girmezler; benimle pazarlığa giren ve evime kadar gelenler, yalnızca iyimser ve geniş yaradılışlı olanlardır; sınavlarda başarısızlık bunların iştahını kaçırmakta, operaya düzenli olarak gitmelerine engel olmaktadır. Birinci guruptaki ba-

şarısız öğrencilere hoşgörüyle davranıyorum, ikincilerin ise tüm bir yıllarını yakıyor, onları sınıfta bırakıyorum.

"Oturun," diyorum misafire. "Bana ne söyleyecektiniz?"

Bakışlarını gözlerimden kaçırarak:

"Özür dilerim, profesör," diye kekeliyor. "Şey olmasaydı sizi rahatsız etme cüretini göstermezdim. Sizin sınavınıza beşinci kez girdim, yine kaldım. Yalvarırım bir iyilik yapınız, bana geçer not veriniz, çünkü..."

Tüm tembel öğrencilerin kendi durumlarını savunmak için ileri sürdüğü gerekçe hep aynıdır: Tüm diğer derslerini harika biçimde geçmiş, yalnızca sizin dersinizden kalmışlardır. Üstelik bu onlar için çok şaşırtıcı olmuştur, zira sizin dersinize her zaman büyük bir gayretle çalışmışlardır ve tüm konuları çok iyi bilmektedirler. Nereden kaynaklandığı belli olmayan bir yanlış anlama yüzünden sınavda başarısız olmuşlardır.

"Özür dilerim, arkadaşım," diyorum misafire, "size geçer not veremem. Gidin, konuları bir daha çalışın, öyle gelin. O zaman bakarız."

Konuşmaya ara veriyoruz. İçimde bu öğrenciye bira ve operayı bilimden daha çok sevdiği için biraz eziyet çektirme arzusu doğuyor. İç geçirerek:

"Bana kalırsa," diyorum, "bu durumda sizin yapabileceğiniz en iyi şey tıp fakültesini tamamen bırakmanızdır. Eğer mevcut kapasiteniz çerçevesinde sınavları başarıyla veremiyorsanız, açıktır ki, sizin doktor olmaya ne hevesiniz, ne de yeteneğiniz var."

İyimser öğrencinin yüzü uzuyor.

"Profesör, özür dilerim," diyor gülümseyerek, "benim açımdan daha az garip sayılabilecek bir durum olamaz. Beş yıl oku ve birdenbire... bırak!"

"Öyle, ama hayat boyu sevmeyeceğin bir işi yapmaktansa beş yılı heba etmek daha iyidir."

Hemen o anda çocuğa acımaya başlıyorum ve aceleyle ekliyorum:

"Neyse, nasıl biliyorsanız... Biraz daha çalışın ve gelin."

Tembel öğrenci boğuk bir sesle:

"Ne zaman?" diye soruyor.

"Ne zaman isterseniz. Yarın bile olabilir."

Ve onun sevimli gözlerinden, 'Gelmek kolay, nasıl olsa beni yine çaktıracaksın, hayvan herif' diye düşündüğünü okuyorum.

"Tabii," diyorum, "benim dersimden on beş kez bile sınava girseniz bu sizi âlim yapmaz, ama karakterinizi geliştirir. Bu da bir şeydir."

Bir sessizlik çöküyor. Ben ayağa kalkıyorum ve misafirin gitmesini bekliyorum, o ise hâlâ oturuyor, pencereden dışarı bakıyor, sakalını çekiştiriyor ve düşünüyor. Ortam sıkıcı bir hal alıyor.

İyimser gencin hoş, taze bir sesi var; gözleri zekice, alaylı bir edayla bakıyor; yüzü, her ne kadar fazla bira içmekten ve uzun süre divana uzanmaktan biraz buruşmuşsa da, yumuşak, iç rahatlatıcı. Görünüşe bakılırsa, bana opera üzerine, kendi aşk maceraları üzerine, sevdiği arkadaşları üzerine anlatacak pek çok ilginç şeyi olmalı, ancak ne yazık ki bunlar üzerine konuşmak uygun düşmez, yoksa ben seve seve dinlerdim.

"Profesör, size şeref sözü veriyorum, eğer bana geçer not verirseniz, bu takdirde, ben..."

İş "şeref sözü"ne kadar varınca, ben elimi sallıyor ve masamın başına oturuyorum. Öğrenci bir dakika kadar daha düşündükten sonra, üzgünce:

"Bu durumda, hoşça kalınız... Özür dilerim," diyor.

"Hoşça kalın, arkadaşım. Sağlıklar dilerim."

Öğrenci kararsızca hole gidiyor, orada yavaş yavaş paltosunu giyiyor ve caddeye çıkarken, muhtemelen, yeniden uzun uzun düşünüyor; tarafıma gönderilen "ihtiyar şeytan"ın dışında aklına başka bir şey de gelmiyor, sonra salaş bir lokantaya gidip bira içiyor, yemek yiyor, daha sonra da uyumak için evinin yolunu tutuyor. Tanrı toprağını bol etsin, dürüst, çalışkan insan!

Üçüncü zil. Yeni, siyah bir takım elbise giymiş, altın çerçeveli gözlük ve tabii ki mutlaka beyaz kravat takmış genç bir doktor içeriye giriyor. Kendisini tanıtıyor. Oturmasını rica ediyorum ve onun için ne yapabileceğimi soruyorum. Genç bilim gönüllüsü, tedirgin bir tavırla bana doktora sınavlarını bu yıl verdiğini, geriye yalnızca tez yazma işi kaldığını anlatmaya başlıyor. Benim yanımda, benim yönetimim altında çalışmak istediğini, eğer ona tezi için bir konu verirsem bana çok büyük bir minnet duyacağını belirtiyor.

"Birine yararım dokunursa bundan çok memnun olurum, meslektaşım," diyorum. "Ancak, öncelikle tezin ne demek olduğu konusunda sizinle aramızda anlaşalım. Bu sözcükle, genellikle, bağımsız, yaratıcı bir çalışmanın ürünü olan bir eser kastedilir. Öyle değil mi? Başka birisinin belirlediği bir konuda, başka birisinin yönetiminde yazılmış eser tez değil diğer bir adla anılır..."

Doktora öğrencisi yanıt vermiyor. Ben birden parlayıp yerimden fırlayıveriyorum. Öfkeyle bağırıyorum:

"Neden hep bana geliyorsunuz, anlamıyorum? Dükkân mı açtım? Ben tez konusu alıp satmıyorum. Sizden, hepinizden binbir kez rica ediyorum, beni rahat bırakın! Nezaketsizliğim için özür dilerim ama gerçekten bana bundan gına geldi!"

Doktora öğrencisi yine yanıt vermiyor, yalnızca, elmacık kemiklerinin civarında hafif bir kızarıklık oluşuyor. Yüzünden, âlimliğime ve ün yapmış ismime gösterdiği derin saygının ifadesi okunuyor, gözlerindeyse ses tonuma, acınacak görünümüme ve sinirli el kol hareketlerime duyduğu nefreti görebiliyorum. Bu öfkeli halimle ona tuhaf bir adam olarak görünüyorum.

"Dükkânım yok," diyorum kızgınlıkla. "Hayret edilecek bir şey! Neden bağımsız olmak istemiyorsunuz? Özgürlük size neden bu kadar tiksindirici geliyor?"

Daha da çok şey söylüyorum, o ise hep susuyor. Sonunda yavaş yavaş sakinleşiyorum ve şüphesiz teslim oluyorum. Doktora öğrencisi sonunda değeri beş kapik etmez tez konusunu benden alıyor.

Kimseciklerin işine yaramayacak olan tezini benim gözetimim altında yazacak, onu sıkıcı tez kabul toplantısında onurla savunacak ve böylece sonunda herhangi bir işine yaramayacak olan o akademik unvanı almış olacak.

Ziller birbiri ardına sonsuza dek sürüp gidebilir, ancak ben dörtle sınırlıyorum. Dördüncü zil çalıyor, tanıdık ayak sesleri, elbise hışırtıları ve tatlı bir insan sesi duyuyorum...

On sekiz yıl önce göz doktoru bir arkadaşım ölmüş, geriye yedi yaşındaki kızı Katya'yı ve bir de altmış bin ruble kadar bir para bırakmıştı. Vasiyetnamesinde beni vasi tayin etmişti. Katya on yaşına kadar bizde, bizimle birlikte yaşadı, sonra yatılı okula gönderdik; sadece yaz aylarında, tatillerde bize geliyordu. Onun eğitimiyle uğraşmak için yeterli zamanım olmuyordu, arada sırada, fırsat buldukça ilgileniyordum. Bu yüzden, onun çocukluğu üzerine söyleyecek fazla bir sözüm bulunmuyor.

Katya'yla ilgili hatırladığım ilk şey, ki bu anılarım arasında özel bir yere sahiptir, onun evimize geldiği ilk gün ve daha sonra doktorlara tedavi olurken yüzünde taşıdığı o olağanüstü, insanlara güvenme, insanlara inanma duygusuydu. Bu duygunun parıltısı onun küçücük yüzünden hiçbir zaman eksik olmadı. Yanağı sargılı halde bir kenarda oturur, büyük bir dikkatle mutlaka bir şeyleri izlerdi; diyelim beni yazı yazarken, bir kitabın sayfalarını çevirirken, karımı telaşla bir şeylerle uğraşırken, hizmetçiyi mutfakta patates soyarken ya da köpeği kendi kendine oynarken mi gördü, her zaman, şaşmaz bir şekilde gözlerinde hep aynı ifade belirirdi: "Bu dünyada her ne yapılıyorsa, hepsi güzel ve akıllıcadır." Çok meraklıydı ve benimle konuşmayı çok severdi. Bazen masamda tam karşımda oturur, hareketlerimi izler ve bana sorular sorardı. Ne okuduğumu, üniversitede ne yaptığımı, cesetlerden korkup korkmadığımı, maaşımı nasıl harcadığımı merak eder, bilmek isterdi.

"Üniversitede öğrenciler kavga ediyorlar mı?" diye sorardı.

"Ediyorlar, tatlım."

"Peki, onlara diz çökme cezası veriyor musunuz?"

"Veriyorum."

Katya'ya, öğrencilerin kavga etmesi ve onlara diz çökme cezası vermem komik gelirdi ve gülerdi. Yumuşak, sabırlı ve iyi bir çocuktu. Onun elindeki bir şeyin zorla alınmasına, sebepsiz yere cezalandırılmasına ya da herhangi bir konudaki merakının giderilmemesine sıkça şahit oldum; bu durumlarda yüzünden hiç eksilmeyen o saflık, insanlara güvenme ifadesine bir de hüzün eklenirdi, sadece hüzün. Ondan yana tavır koyarak onu korumak elimden gelmedi; onu üzüntülü gördüğümde, yalnızca içimde onu kucaklayıp, ihtiyar bir sütninesi edasıyla "öksüz çocuğum, meleğim!" diyerek ona acımak hissi doğuyordu.

Yine, Katya'nın güzel giyinmeyi ve kokular sürmeyi sevdiğini hatırlıyorum. Bu bakımdan bana benziyor. Ben de güzel elbiseleri ve kokuları severim.

Zamanım ve arzum olmadığı için, on dört-on beş yaşlarındayken Katya'yı tamamen esir alan o tutkusuyla, ne başında ne de gelişim aşamasında ilgilenebildiğim için çok pişmanım. Onun tiyatroya olan aşkından bahsediyorum. Bizimle kalmak için yaz tatillerinde yatılı okuldan geldiğinde, oyunlar ve aktörler üzerine konuşurken duyduğu zevk ve heyecanı başka hiçbir konuda konuşurken duymuyordu. Tiyatro üzerine yaptığı tükenmek bilmeyen konuşmaları hepimizi bıktırmıştı. Karım ve çocuklarım onu dinlemiyorlardı bile. Ona zaman ayırmayı reddetme cesareti gösteremeyen sadece ben vardım. Hayranlıklarını paylaşma arzusu kabarınca çalışma odama gelir ve yalvaran bir edayla:

"Nikolay Stepanoviç, izin verin sizinle tiyatro üzerine konuşayım!" derdi.

Ona saati gösterir ve:

"Sana yarım saat ayırıyorum. Başla!" derdim.

Aradan bir süre geçince, eve düzinelerce aktör ve aktris resimleri getirmeye başladı, onlara tapıyordu. Sonra, birkaç kez amatör

tiyatrolara katılmayı denedi ve nihayet, okulu bitince bana bu dünyaya oyuncu olmak için geldiğini bildirdi.

Katya'nın tiyatro aşkını hiçbir zaman paylaşmadım. Kanımca, eğer piyes gerekli etkiyi yaratacak kadar iyiyse, oyuncuların zahmet çekmesine hiç de gerek yoktur, sadece metni okumak yeterli olacaktır. Eğer piyes kötüyse, onu nasıl oynarsanız oynayınız asla iyileştiremezsiniz.

Gençliğimde tiyatroya sık sık giderdim, şimdi ailem yılda iki kez loca kapatıyor ve beni de "hava almak" için götürüyorlar. Şüphesiz bu tiyatro hakkında yargıda bulunma hakkına sahip olmak için yetmez. Ama yine de tiyatroya dair birkaç söz söyleyeceğim. Bana kalırsa, tiyatro son otuz-kırk yıl içinde herhangi bir iyileşme gösteremedi. Eskiden olduğu gibi yine tiyatro koridorlarında, fuayelerinde bir bardak temiz su bulamıyorum. Kara kışta kalın giyinmenin ayıplanacak hiçbir yanı olmamasına rağmen, biletçiler paltom için yine eskisi gibi yirmi kapik ceza kesiyor. Piyesin seyirci üzerinde yarattığı etkiye yeni, gereksiz ilaveler yapmak üzere, perde aralarında, hiç gereği olmayan bir müzik çalıyorlar; tıpkı eskisi gibi. Erkekler perde aralarında eskiden olduğu gibi yine alkollü içecekler için büfelere koşuyor. Eğer küçük şeylerde bir iyileşme gözükmüyorsa, büyük şeylerde iyileşme aramak boş bir çaba olacaktır. Tepeden tırnağa tiyatro gelenekleri ve kör inançlar tarafından eli kolu bağlanmış aktör, "olmak ya da olmamak" gibi basit, sıradan bir monoloğu olduğu gibi basitçe söyleyip geçeceğine, her nedense homurdanarak ve tüm gövdesiyle kasılarak söylemeye çabalıyor. Yahut da o aktör, tüm zamanını aptallarla konuşarak harcayan ve aptal bir kıza âşık olan Çatski'nin* çok akıllı bir adam olduğuna ya da *Akıldan Bela*'nın sıkıcı bir oyun olmadığına beni ne pahasına olursa olsun ikna etmeye çalıştığında, sahneden yüzüme doğru kırk yıl önceki aynı gelenekçilik rüzgârı esiyor. Bu, kırk yıl önce klasik uluma sesleri ve göğüs yumruklamalarla beni eğlendirmeye çalıştıklarında

* Aleksandr S. Griboyedov'un "Gore ot uma" (Akıldan Bela) (1825) adlı manzum klasik komedinin baş kahramanı, Rus edebiyatının ilk "lüzumsuz adam" tipi. *–çev.*

da sıkıcı gelmişti, hâlâ öyle geliyor. Her seferinde tiyatrodan, içeri girerken olduğumdan daha muhafazakâr birisi olarak çıkıyorum.

Kolay kanan, duygusal ve saf yığınlar mevcut haliyle bugünkü tiyatronun bir okul olduğuna inandırılabilir. Ancak, gerçek anlamıyla okulun ne olduğunu bilen bir kimseye bu zokayı yutturamazsınız. Elli, yüz yıl sonra ne olur bilemem ama bugünkü koşullar altında tiyatro yalnızca bir eğlence aracı olarak hizmet edebilir. Ancak, bu eğlencenin sürekli olmasını sağlamak çok pahalıya mal olmaktadır. Devletin elinden koparılıp alınan binlerce genç, sağlıklı, yetenekli binlerce erkek ve kadın, eğer kendilerini tiyatroya adamamış olsalardı çok iyi birer doktor, çiftçi, öğretmen, subay olabilirlerdi. Tiyatro halkın elinden, zihni faaliyetler ve dostça sohbetler için onun en uygun zamanı olan akşam saatlerini çekip alıyor. İşin parasal kayıp boyutundan ve yanlış yorumlanan cinayet, zina ya da iftira sahnelerini seyreden seyircinin karşı karşıya kaldığı ahlaki hasardan bahsetmeyeceğim bile.

Katya tamamen farklı görüşteydi. Tiyatronun şu andaki haliyle bile konferans salonlarından, kitaplardan, dünyadaki her şeyden daha üstün olduğuna beni inandırmaya çalışıyordu: Tiyatro tüm sanat dallarını kendinde birleştirmiş bir güçtür, aktörlerse birer misyonerdir. Hiçbir sanat ya da bilim dalı tek başına insan ruhunu sahnenin etkilediği kadar güçlü ve samimi biçimde etkileyemez. İkinci sınıf bir aktörün toplumda en büyük bilgin ya da ressamdan çok daha yaygın bir üne sahip olması boşuna değil. Ayrıca, hiçbir kamu hizmeti insana sahne sanatları kadar haz ve mutluluk veremez.

Ve Katya çok güzel bir günde, yanına büyük miktarda para alarak, gönlünde sürüyle renkli hayal ve kafasında işi üzerine soylu düşünceler olduğu halde bir tiyatro topluluğuna katılarak çıkıp gitti; sanırım Ufa idi gittiği yer.

Yoldayken gönderdiği ilk mektuplar harikaydı. Onları okudum ve tam anlamıyla hayretler içinde kaldım; bunca gençlik, ruh saflığı, kutsal masumiyet ve ayrıca, parlak bir erkek zekâsından bile zor beklenilebilecek ince, akıllı değerlendirme birkaç küçük

sayfaya nasıl sığdırılabilir? Volga'yı, doğayı, geçtiği şehirleri, arkadaşlarını, başarı ve başarısızlıklarını sadece anlatmıyor, âdeta şakıyordu. Her satırına, onun yüzünde görmeye alışık olduğum o, insanlara kolay güvenme ifadesinin kokusu sinmişti. Mektuplarında pek çok gramer hatası olmasına rağmen noktalama hatası yok denecek kadar azdı.

Aradan altı ay geçmemişti ki, Katya'dan "Ben âşık oldum" diye başlayan oldukça romantik ve coşkulu bir mektup aldım. Mektuba bir de fotoğraf iliştirilmişti; fotoğrafta, geniş kenarlı bir şapka giymiş, omzuna bir şal atmış, yüzü tıraşlı genç bir erkek görülüyordu. Bunu izleyen mektuplar da eskileri gibi güzeldi, ancak noktalama hatalarının arttığı, gramer hatalarınınsa kaybolmaya başladığı bu yeni mektuplarda oldukça yoğun bir erkek kokusu hissediliyordu. Katya mektuplarında bana, Volga üzerinde bir yerlerde büyük bir tiyatro kurmanın ne kadar iyi bir fikir olacağından, bu tiyatronun başka türlü değil de, mutlaka anonim şirket şeklinde kurulması gerektiğinden, büyük tüccarların ve gemi sahiplerinin bu işletmeye çekilebileceğinden bahsetmeye başlamıştı. Oluk oluk para akabilirmiş, çok büyük cirolar yapılabilirmiş, oyuncular ortaklık koşullarında oynayabilirmiş... Belki de bütün bunlar gerçekten de güzel fikirlerdi, fakat benzer uydurmaların ancak bir erkeğin kafasından çıkabileceği bana daha olası görünüyordu.

Bir buçuk, iki yıl, görünüşe bakılırsa her şey olabileceği kadar yolunda gitti. Katya işini seviyor, işine inanıyordu ve mutluydu. Sonra mektuplarında düşüşün açık işaretlerini fark etmeye başladım. İlk önce bana arkadaşları hakkında şikâyetlerde bulunmaya başladı; bu, ilk ve en uğursuz belirtidir. Eğer genç bir bilim adamı ya da yazar, kariyerine diğer bilim adamları ya da yazarlar hakkında acı şikâyetlerde bulunarak başlıyorsa, bu, onun yorulduğu ve o işe uygun birisi olmadığı anlamına gelir. Katya bana arkadaşlarının provalara gelmediklerini, rollerini ezberlemediklerini yazıyordu. İpe sapa gelmez oyunların sahnelenmesi ve oyuncuların sahnedeki laubali tavırları, hiç kimsenin seyirciye karşı en ufak bir

saygısının olmadığını açıkça gösteriyormuş. Herkesin ilgisi, tüm konuşmalar sadece hasılat üzerine imiş; drama aktrislerine kanto söyleterek onları aşağılıyorlarmış, trajedi aktörlerine ise boynuzlanmış kocalarla ve aldatan kadınların hamilelikleriyle alay eden şarkılar söyletiyorlarmış, vesaire, vesaire... Özetle, taşra sahnesinin bugüne kadar hâlâ nasıl olup da yok olmadığına, bu denli çürük ve kırılgan bir ipe tutunabildiğine şaşmak gerekirmiş...

Yanıt olarak Katya'ya çok uzun ve itiraf edeyim ki çok sıkıcı bir mektup yazdım. Diğer şeylerin arasında şu noktalara da dikkatini çektim:

> Benden dostluklarını esirgemeyen çok saygıdeğer, yaşlı aktörlerle sık sık sohbet etme fırsatım oldu," diye yazdım. "Bu konuşmalardan anladığım kadarıyla, aktörlerin faaliyetleri, onların kendi akılları ve özgür seçimleri tarafından yönetildiği kadar, moda ve toplumun ruh hali tarafından yönetilmektedir. O oyuncuların en iyileri bile, kendi çağlarında günü gelmiş trajedi, günü gelmiş operet, Paris farsı ya da *feeri* oynamış ve hepsinde de kendilerinin doğru yolda ilerlediklerini ve yararlı işler yaptıklarını düşünmüşlerdir. Gördüğün gibi, kötülüğün kaynağını oyunculardan değil, daha derinde, sanatın kendisinde ve tüm toplumun ona yaklaşımında aramalı.

Mektubum Katya'yı yalnızca öfkelendirmişti. Bana şöyle yanıt veriyordu:

> Biz sizinle farklı telden çalıyoruz. Ben size, sizden dostluklarını esirgemeyen saygıdeğer insanlar hakkında değil, yüce gönüllülükle hiçbir ortak yanı bulunmayan dolandırıcı çeteler hakkında yazmıştım. Bunlar, başka hiçbir yer kabul etmediği için sahneyi seçen ve hayasız oldukları için de kendilerini oyuncu olarak adlandıran vahşi insanlar sürüsünden ibarettir. Aralarında tek bir yetenekli oyuncu bile olmadığı gibi bol sayıda yeteneksiz, ayyaş, entrikacı, dedikoducu mevcut. Bu kadar çok sevdiğim sanatın nefret ettiğim insanların elinde kalmasının bana ne kadar büyük bir acı verdiğini size anlatamam. Ne hazindir ki, en iyi in-

sanlar bile kötülüğü, şerri sadece uzaktan izliyor, ellerini taşın altına koymak istemiyorlar ve bize arka çıkacakları yerde, can sıkıcı üslupla beylik sözler yazıyorlar ve kimsenin işine yaramayan ahlak dersleri veriyorlar.

Ve bu türden şeylerle mektup sürüp gidiyordu...

Aradan bir süre daha geçti, şöyle bir mektup aldım:

İnsafsızca aldatıldım. Daha fazla yaşayamam. Paramı nasıl uygun görüyorsanız öyle kullanınız. Sizi bir baba ve biricik arkadaşım olarak seviyorum. Elveda.

Katya'nın "*o*" diye sözünü ettiği delikanlının da "vahşi insanlar sürüsü"ne dâhil olduğu ortaya çıktı. Sonradan, bazı imalı sözlere dayanarak bir intihar girişimi olduğunu tahmin ettim. Katya'nın kendini zehirlemeyi denediği anlaşılıyor. Bir sonraki mektubu Yalta'dan aldığıma göre, olay sonrası onun ciddi bir şekilde hastalandığı akla geliyor; çok büyük bir olasılıkla onu Yalta'ya doktorlar göndermişti. Son mektubunda Yalta'ya, mümkün olduğunca çabuk bin ruble göndermemi rica ediyordu ve mektup "Mektubun böyle iç karartıcı olmasından dolayı özür dilerim. Dün bebeğimi toprağa verdim" diye sona eriyordu.

Katya bir yıl kadar Kırım'da kaldıktan sonra eve döndü.

Katya dört yıl kadar sürekli seyahat etti; bu dört yıl boyunca, itiraf etmeliyim ki, onunla ilişkilerimde benim payıma düşen rol oldukça berbat ve garipti. İlk başlarda bana oyuncu olmak için gideceğini söylediğinde ve daha sonra âşık olduğundan bahsettiğinde, belli aralıklarla savurganlık krizine girdiğinde ve ona sürekli olarak kâh bin kâh iki bin ruble göndermek durumunda kaldığımda, bana hayatına son vermek niyetinde olduğunu ve daha sonra bebeğinin öldüğünü yazdığında, her seferinde ne yapacağımı şaşırdım, elim ayağıma dolaştı ve onun yazgısında oynadığım bütün rol, yalnızca, içine daldığım derin düşüncelerden ve ona yazdığım uzun, sıkıcı mektuplardan ibaret kaldı. O mektupları hiç de yazmayabilirdim. Bununla beraber, yine de, onun öz babasının yerini aldım ve onu kızım gibi sevdim!

Katya şimdi benden yarım verst ötede yaşıyor. Beş odalı bir ev kiraladı ve oldukça konforlu bir tarzda, kendi zevkine göre döşedi. Eğer birisi Katya'nın şu anda içinde bulunduğu fiziksel ortamı tasvir etmeye kalksaydı, resmin baskın ruh hali tembellik olurdu. Tembel gövde için yumuşak kanepe ve yumuşak tabureler, tembel ayaklar için halılar, tembel göz için karanlık, solgun ve donuk renkler, tembel ruh için duvarlarda asılı çok sayıdaki ucuz yelpaze ve içeriğinden çok yapılışındaki özgünlüğün öne çıktığı küçük resimler, üzerleri tamamen gereksiz ve değersiz eşyalarla dolu küçük masa ve raflar, perde yerine şekilsiz kumaş parçaları... Bütün bunlar, ruh tembelliğinden başka, parlak renklere, simetriye ve boş alana karşı duyulan korkuyla birlikte, doğal haz alma yetisindeki bozulmaya da işaret eder. Katya günlerce kanepede uzanır ve kitap okur, en çok da roman ve hikâye okur. Evden günde bir kez, öğleden sonraları, benimle görüşmek için çıkar.

Ben çalışıyorum, Katya ise biraz ötemdeki sedirde sessizce oturuyor; sanki üşüyormuş gibi şalına bürünmüş. Bana şirin geldiği için mi, yoksa daha küçücük bir kızken beni sık sık ziyaret etmesine alışık olduğum için mi bilmiyorum, Katya'nın varlığı dikkatimi çalıştığım konu üzerinde toplamama engel olmuyor. Ona nadiren, arada bir mekanik bir şekilde herhangi bir soru sorarım, o ise bana çok kısa yanıtlar verir; ya da bir dakikacığına dinlenmek için ona doğru döner, onun dalgın dalgın elindeki tıp dergisini ya da gazeteyi gözden geçirişini seyrederim. Bu esnada, yüzünde eskiden mevcut olan insanlara kolay inanma, güvenme ifadesinin artık olmadığını fark ederim. Yüzünde şimdi uzun süre tren beklemek durumunda kalmış yolcularınki gibi soğuk, kayıtsız ve dalgın bir ifade vardır. Eskiden olduğu gibi yine güzel ve basit giyiniyor, ama özensiz; elbiselerinde ve saçlarında, günler boyunca üzerinde uzandığı ya da oturduğu divanın ve salıncaklı koltuğun etkisi açıkça gözüküyor. Artık, eskisi gibi meraklı da değil. Âdeta hayatta her şeyi denemiş ve yeni hiçbir şey duymayı artık beklemiyormuş havasına girdi, bana soru sormayı da bıraktı.

Saat dörde doğru holde ve misafir odasında hareketlilik başlar. Bu gelenler, konservatuvardan dönen Liza ve beraberinde getirdiği bir kız arkadaşıdır. Piyano çalışlarını, ses denemelerini ve kahkahalarını duyuyoruz. Yemek odasında Yegor masayı hazırlıyor, tabak sesleri duyuluyor.

"Hoşça kalın," diyor Katya. "Bugün sizinkilere uğramayacağım, beni bağışlasınlar. Zamanım yok. Lütfen, bana da gelin."

Onu geçirmek için hole çıktığımda, beni tepeden tırnağa sert bakışlarla süzüyor ve öfkeyle:

"Her gün biraz daha zayıflıyorsunuz!" diyor. "Niye tedavi olmuyorsunuz? Gidip Sergey Fyodoroviç'i çağıracağım. Sizi bir muayene etsin."

"Gerek yok, Katya."

"Ailenizin bunu görmemesini anlayamıyorum. İyi aile, hiçbir söze gerek yok!"

Sert hareketlerle kürklü paltosunu giyiyor ve bu sırada, her zamanki gibi, özensizce taranmış saçlarından yere iki üç tane toka düşürüyor. Saçına bakamayacak kadar üşengeç ve buna zamanı da yok. Katya yüzüne sarkan saç lülelerini mahcupça şapkasının altına saklıyor ve gidiyor.

Yemek odasına geçtiğimde, karım:

"Az önce senin yanındaki Katya mıydı?" diye soruyor. "Bizim yanımıza niçin gelmedi? Gerçekten çok tuhaf..."

Liza serzenişle:

"Anne!" diyor. "Gelmek istemiyorsa gelmesin, bırak. Dizine kapanacak değiliz ya!"

"Ne dersen de, bu saygısızlık. Babanın çalışma odasında üç saat oturuyor ve bizim varlığımız onun hiç aklına gelmiyor. Her neyse, nasıl isterse öyle yapsın."

Varya ve Liza, her ikisi de Katya'dan nefret eder. Bu nefreti anlamam mümkün değil, anlamak için muhtemelen kadın olmak lazım. Hayatım üzerine bahse girerim ki, sınıfımda hemen hemen

her gün gördüğüm yüz elli genç erkek* ve her hafta karşılaşmak durumunda olduğum yüz civarında yaşlı erkek arasında, Katya'nın geçmişine, yani evlilik dışı hamileliğine ve gayri meşru çocuğuna duyulan bu kin ve nefreti anlayabilecek bir kişi bile bulamazsınız. Öte yandan, tanıdıklarım arasında tek bir kadın ya da kız hatırlamıyorum ki, bilinçli ya da içgüdüsel olarak bu nefret hissini yaşamamış olsun. Bu, kadınların erkeklerden daha erdemli ve daha saf olmasından ileri gelmiyor; erdem ve saflık, şer duygusundan azade kılınmamışsa, kusurdan, günahtan çok farklı değildir. Ben bunu kadınların geri kalmışlığıyla açıklıyorum. Çağdaş erkeğin bir felaket karşısında hissettiği hüzünlü merhamet duygusu ve vicdan azabı, bana kültür ve ahlaki gelişim konusunda, kin ve nefretten çok daha fazla şey söylüyor. Çağdaş kadın, ortaçağda ne kadar gözü yaşlı ve taş yürekli ise bugün de aynen öyledir. Kanımca, kadınların da erkekler gibi eğitilmelerini savunanlar tamamen sağduyulu davranıyorlar.

Karım Katya'yı, ayrıca, oyunculuğu seçtiği, nankör, gururlu ve tuhaf olduğu ve bir kadının başka bir kadında her zaman bulmayı becerebileceği diğer pek çok kusuru için de sevmez.

Yemekte, bizim aile dışında, Liza'nın iki üç kız arkadaşı ve Aleksandr Adolfoviç Gnekker, kızımın hayranı ve talibi, hazır bulunur. Aleksandr otuzun altında, orta boylu, çok şişman, geniş omuzlu, genç, sarışın bir adamdır. Kulaklarına kadar inen kızıl favorileri vardır, parlatıcı sürülmüş bıyıkları onun düz, tombul yüzüne oyuncaklara özgü bir ifade kazandırır. Çok kısa bir ceket ve renkli bir yelek giyer; kareli kumaştan dikilmiş pantolonunun üst kısmı çok geniş, alt kısmı ise çok dardır. Sarı potinleri ökçesizdir. Yengeç gözünü andıran fırlak gözleri, yengeç boynunu andıran kravatı vardır ve hatta içimde, bu delikanlının her şeyiyle etrafa yengeç çorbası kokusu yaydığı düşüncesi doğar. Bize her gün gelir, ama bizim aileden hiç kimse onun kökenini, nerede okuduğunu ve nasıl geçindiğini bilmez. Ne bir müzik aleti çalar, ne de şarkı söyler,

* O zamanın Rus tıp fakülteleri sadece erkek öğrenci kabul ediyordu. *–çev.*

ancak müzikle de şarkıyla da bir çeşit bağı vardır. Birilerinin piyanosunu bir yerlere satar, sık sık konservatuvara uğrar, bütün ünlülerle tanışır ve konserlerin düzenlenmesinde görev alır. Büyük bir otoriteyle müzik eleştirisi yapar ve herkesin onunla gönül rızasıyla fikir birliği içinde olduğunu fark ederim.

Zengin insanlar çevrelerinde her zaman asalaklar bulundurur; bu, bilim ve sanatta da böyledir. Kanımca, dünyada bu Bay Gnekker türü "yabancı madde"lerin varlığından arındırılmış bir sanat ya da bilim dalı yoktur. Ben bir müzisyen değilim ve hakkında çok az şey bildiğim Gnekker ile ilgili olarak yanılıyor da olabilirim. Ancak, birisi şarkı söylediğinde ya da piyano çaldığında, onun, piyanonun yanı başında dikilip durmasındaki ve müziği dinlemesindeki otorite ve büyük değer edası bana oldukça şüpheli görünmektedir.

İster yüz kez centilmen olun, ister yüz kez müsteşar unvanınız olsun, eğer kız evladınız varsa, evinizi ve ruh halinizi sık sık işgal edecek olan kur yapma, kız isteme ve düğün gibi küçük burjuva dar kafalıklarına karşı kendinizi hiçbir şeyle garantiye alamazsınız. Örneğin, Gnekker bizimle beraberken, her seferinde, karımın yüzünde beliren o zafer ifadesini bir türlü hoş karşılayamıyorum. Yine, sırf Gnekker bizim ne kadar bolluk ve lüks içinde yaşadığımızı kendi gözleriyle görüp inansın diye satın alınıp dizilen o lafitte, porto ve sherry marka şarap şişelerini de içime sindiremiyorum. Liza'nın konservatuvarda öğrendiği o kesik kesik gülmelerine ve evde erkek varken gözlerini süzerek dolaşma huyuna da katlanamıyorum. En önemlisi alışkanlıklarıma, ilmime, bütün hayat tarzıma tamamen yabancı, sevdiğim insanlara asla benzemeyen bu yaratığın neden her gün bana gelmek ve benimle birlikte yemek masasına oturmak zorunda olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Karım ve hizmetçi gizli gizli ondan "güvey" diye söz ediyor, ama ben yine de onun bizim evdeki varlığını anlayamıyorum. Masada yanıma bir "Zulu"nun oturtulmasının bende yaratacağı şaşkınlık hissi ile onun varlığının yarattığı his aynı şey. Ve yine, hep bir çocuk olarak görmeye alıştığım kızımın bu kra-

vatı, bu gözleri, bu yumuşak yanakları seviyor olması bana çok tuhaf geliyor...

Eskiden masa etrafında insanlarla yemek yemeyi severdim ya da en azından yemek olayına kayıtsızdım, şimdiyse yemekler içimde iç sıkıntısı ve öfkeden başka hiçbir duygu uyandırmıyor. Ailem, ben onursal *prevoshoditelstvo* unvanını aldıktan ve dekan olduktan sonra, her nedense, bizim evde hem menüyü hem de yemek düzenini tamamen değiştirmeyi gerekli gördü. Öğrenciliğimden ve doktorluk günlerimden beri alışık olduğum basit yemekler yerine, şimdi beni içinde buz saçaklarına benzeyen beyaz bir şeylerin yüzdüğü püre şeklindeki çorbayla, Madeira şarabında pişmiş böbrekle besliyorlar. Generallik rütbem ve ünüm, şçi çorbasını, lezzetli pirojkileri, elmalı kaz ve lapalı çapak balığı yemeklerini sonsuza dek benden koparıp götürdü; konuşkan ve güleç yüzlü, yaşlı oda hizmetçim Agaşa'yı da benden aldı. Şimdi onun yerine, sağ eli beyaz eldivenli, kalın kafalı, kibirli bir adam olan Yegor yemek servisi yapıyor. Yemek servisi sırasındaki aralar kısadır, ancak şimdi bana çok uzun geliyor, zamanı dolduracak bir şey bulamıyorsun. Eski neşe, doğal sohbetler, şakalar, kahkahalar, karşılıklı tatlı sözler artık yok. Bir zamanlar yemek masasının çevresine toplandığımızda duyduğumuz, beni, karımı ve çocukları heyecanlandıran o sevinç artık yok. Meşgul birisi olarak benim için yemek bir dinlenme ve ailece birbirimizi görme zamanı demekti; benim, yarım saat, bilime, öğrencilere ya da bir başkasına değil de, yalnızca onlara ait olduğumu bilen karım ve çocuklarım içinse, kısa da olsa, mutluluk ve sevinç dolu bir bayram demekti. Şimdi artık bir kadeh şarapla keyiflenebilme becerisi bizi terk etti, Agaşa yok, lapalı çapak balığı yok, masanın altında kediyle köpeğin kavgaya tutuşması ya da Katya'nın yanağındaki sargı bezinin çorba kâsesinin içine düşmesi gibi eskiden sık yaşadığımız o küçük skandallar da artık yok!

Şimdiki yemek toplantılarını tasvir etmek de yemeklerin kendileri kadar zevksiz. Karımın yüzünde ağırbaşlılık, yapmacıklı kibir ve her zamanki sıradan telaşın karışımı bir ifade vardır. Tabaklarımıza

endişeyle bakar ve "Kızartma eti sevmediğinizi görüyorum... Gerçekten sevmediniz mi, lütfen söyleyin!" diye konuşur. Ben ona "Boşuna telaşlanıyorsun tatlım, et çok lezzetli" diye yanıt vermeliyim. O ise bana "Nikolay Stepanoviç, sen her zaman benim tarafımı tutuyor ve hiçbir zaman doğruyu söylemiyorsun. Peki, Aleksandr Adolfoviç neden az yemek yedi öyleyse?" diye karşılık verir ve tüm yemek boyunca bu tür konuşmalar uzar gider. Liza kopuk kahkahalar atar ve gözlerini kısar. Her ikisine de bakıyorum; daha yeni, şu anda yemek esnasında açıkça anladım ki her ikisinin iç dünyası da çoktan benim algılama alanımın dışına kayıp çıkmış. Şöyle bir duyguya kapılıyorum, sanki ben bir zamanlar gerçek ailemle birlikte evimde yaşıyordum, şimdiyse, sahte karımın evinde misafir olarak yemek yiyorum ve karşımda gördüğüm de gerçek Liza değil. Her ikisinde de çok keskin değişiklikler oldu ve ben, bu şekilde sonuçlanan bu uzun değişim sürecini kaçırdım; olup biteni anlayamamamda şaşılacak bir şey yok. Peki, bu değişim neden oldu? Bilmiyorum. Belki tüm felaket, tanrının bana bahşettiği büyük güç ve iradeyi karımdan ve kızımdan esirgemiş olmasından ileri geliyor olabilir. Çocukluğumdan beri dış etkenlere direnmeye alışığım ve yeterince çelikleştim. Ün, maaş bareminde general rütbesine sahip olma, bolluktan yoksulluğa düşme, şöhretlerle tanışıklık kurma vb. gibi hayat kazaları beni etkilemez. Bu sayede sağ salim kalabildim; ancak, bu hayat kazalarının tümü, kendilerini çelikleştirememiş, zayıf kalmış karımla kızımın üzerine tıpkı devasa kar yığınları gibi devrildi ve onları ezdi.

Genç kızlar ve Gnekker, kendi aralarında füg, kontrpuan, şarkıcılar ve piyanistler, Bach ve Brahms üzerine konuşuyorlar. Karım ise kendisini müzik konusunda cahil sanmalarından korkarak, söylenenleri onaylarcasına gülümsüyor ve "Bu harika... Öyle mi? Söyler misiniz..." diye mırıldanıyor. Gnekker ağırbaşlılıkla yemek yiyor, ağırbaşlılıkla şaka yapıyor ve genç kızların yorumlarını lütufta bulunarak dinliyor. Bazen, kötü Fransızcasıyla Fransızca konuşma arzusuna kapılıyor ve böyle anlarda, her nedense bana *votre excellence* şeklinde hitap etme gereği duyuyor.

Bense üzülüyorum. Benim onlardan onların da benden rahatsız oldukları açık. Daha önce sınıfsal uyuşmazlık konusuyla yakın bir tanışıklığım hiç olmadı, şimdiyse, tam da buna benzer bir şey bana cehennem azabı çektiriyor. Gnekker'de sadece kötü özellikler bulmaya çalışıyorum, kısa bir süre içinde bunları bulacağım ve kızımın talibi olacak bu adamın hiç de benim çevremin insanı olmadığını düşünerek üzüleceğim. Onun varlığı, başka bir bakımdan da üzerimde kötü bir etki yapıyor. Genellikle, yalnız başıma kaldığımda ya da sevdiğim insanların arasında olduğumda, kendi başarılarım, hizmetlerim asla aklıma gelmez, aklıma gelse bile, onlar bana sanki daha dün bilimle uğraşmaya başlamış acemi birisinin ufak tefek çalışmaları gibi gözükür. Oysa Gnekker gibi insanlarla beraberken, başarılarım bana, tepesi bulutların arasında kaybolmuş, eteklerinde Gnekker gibilerin kıpırdayışlarının çıplak gözle zar zor seçildiği, dünyanın en yüksek dağı gibi gelmeye başlıyor.

Öğle yemeğinden sonra çalışma odama geçiyor ve günde bir kez olmak üzere pipomu içiyorum; çoktan geçmişte kalan iğrenç alışkanlığımdan, sabahtan gece yarılarına kadar sigara içtiğim günlerden geriye bu kaldı. Tam pipo içerken konuşmak için karım girer içeriye. Aynen sabahları olduğu gibi, konuşmanın nasıl gelişeceğini yine önceden bilirim.

"Seninle ciddi ciddi konuşmamız lazım, Nikolay Stepanoviç," diye söze başlar. "Liza hakkında... Niçin bu konuya hiç ilgi göstermiyorsun?"

"Nasıl yani?"

"Hiçbir şeyin farkında değilmişsin gibi davranıyorsun, bu hiç de hoş değil. Düşüncesizlik edemeyiz... Gnekker'in Liza ile ilgili niyetleri var... Ne diyorsun?"

"Onun kötü bir adam olduğunu söyleyemem, zira onu tanımıyorum, ama ondan hoşlanmadığımı daha önce sana bin kez söyledim."

"Fakat böyle olmaz... Olmaz..."

Ayağa kalkar ve telaşlı telaşlı dolaşmaya başlar.

"Bu ciddi adım karşısındaki tavrın böyle olamaz," der. "Söz konusu olan kızımızın mutluluğuysa, tüm kişisel şeylerimizi bir kenara bırakmamız gerek. Ondan hoşlanmadığını biliyorum... Güzel... Eğer Gnekker'e ret yanıtı verip her şeyi parçalayıp dağıtırsak, Liza'nın hayat boyu bize beddua okumayacağına nasıl kefil olabiliyorsun? Şimdiki zamanda güvey adayları pek bol değil, ya olur da bir daha kimse denk gelmezse... O, Liza'yı çok seviyor, görünüşe bakılırsa Liza da ondan hoşlanıyor... Tabii, çocuğun belli bir yeri, vazifesi yok, ama ne yapalım? Tanrı yardım eder, zamanla bir yerlere yerleşir. İyi bir aileden geliyor ve zenginler."

"Bunu nereden biliyorsun?"

"Kendisi söylüyor. Babasının Harkov'da büyük bir evi ve Harkov dışında da çiftlikleri varmış. Kısaca, Nikolay Stepanıç, senin mutlaka Harkov'a gitmen gerekiyor."

"Ne için?"

"Orada her şeyi öğrenirsin... Senin orada tanıdığın profesörler var, sana yardım ederler. Kendim gitmek isterdim ama kadınım, gidemem..."

"Ben Harkov'a gitmem," diyorum üzüntülü bir edayla.

Karım korkuyor ve yüzünde yoğun bir keder ifadesi beliriyor. Hıçkırarak:

"Tanrı aşkına, Nikolay Stepanoviç!" diye yalvarmaya başlıyor. "Tanrı aşkına, üstümdeki bu yükü al! Acı çekiyorum!"

Ona bakmak yüreğimi dağlıyor. Sevecenlikle:

"Pekâlâ, Varya!" diyorum. "Eğer öyle istiyorsan, Harkov'a gideceğim ve tüm istediklerini yapacağım."

Başörtüsünü gözlerinin üstüne bastırıyor ve ağlamak üzere odasına çekiliyor. Ben yalnız kalıyorum.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra odaya lamba getiriyorlar. Koltuktan ve abajurdan duvarlara ve döşemeye tanıdık, çoktan beri her gün görmekten bıktığım gölgeler düşüyor; bu gölgelere baktığımda bana sanki artık gece olmuş, lanet olası o uykusuz saatlerim yine başlıyormuş gibi gelir. Yatağa uzanırım, sonra kalkıp odada do-

laşırım, sonra yeniden uzanırım... Genellikle, öğle yemeğinden sonra, akşama doğru, sinirsel krizim en yüksek noktasına ulaşır. Hiçbir neden yokken ağlamaya başlarım ve başımı yastığın altına gömüp saklarım. O anda, birisi odaya girecek diye, ansızın öleceğim diye korkarım, kendi gözyaşlarımdan utanırım ve bunların tümü içimde dayanılmaz bir his oluşturur. Artık ne lambayı, ne kitaplarımı, ne döşemedeki gölgeleri bir daha görebileceğimi, ne misafir odasından gelen sesleri bir daha duyabileceğimi hissederim. Görünmez ve anlaşılmaz bir çeşit güç beni kaba bir şekilde iterek evimden dışarı kovar. Yerimden fırlar, aceleyle giyinir ve ev halkının fark etmemesine dikkat ederek sokağa çıkarım. Nereye gideceğim?

Bu sorunun yanıtı çoktan beri beynimde hazırdır: Katya'ya.

III

Katya, genellikle, Türk divanına ya da kanepeye uzanır ve bir şeyler okur. Beni görünce tembelce başını kaldırır, oturur ve bana elini uzatır. Bir süre suskun bekleyip soluklandıktan sonra:

"Boyuna yatıyorsun," derim. "Bu, sağlığa zararlıdır. Bir şeylerle meşgul olmalısın."

"Ne?"

"Sen, diyorum, kendini bir şeylerle oyalamalısın."

"Neyle? Bir kadın yalnızca ya sıradan bir emekçi ya da bir aktris olabilir."

"Ee, ne olmuş? İlla da işçi kadın olmak istemiyorsan, sen de git aktris ol."

Yanıt vermiyor. Şakayla karışık:

"Evlenseydin bari," diyorum.

"Evlenecek kimse yok. Bir sebep de yok."

"Böyle yaşayamazsın."

"Kocasız mı? Sanki çok önemli! Erkek istemediğin kadar var, yeter ki ben isteyeyim."

"Bu çok çirkin, Katya."

"Çirkin olan ne?"

"Az önce söylediğin şey."

Gücendiğimi fark edince, yarattığı kötü izlenimi hafifletmek isteyerek:

"Haydi gidelim. Buraya geliniz. İşte!" diyerek beni küçük, çok konforlu bir odaya yönlendiriyor ve yazı masasını göstererek:

"İşte... Bu odayı sizin için hazırladım. Burada çalışacaksınız. Her gün gelin ve beraberinizde çalışmanızı da getirin. Orada, evinizde çalışmanıza engel oluyorlar. Burada çalışacak mısınız? İstiyor musunuz?"

Önerisini reddederek onu üzmek istemediğimden, gelip evinde çalışacağımı ve odasının da çok hoşuma gittiğini söylüyorum. Sonra, her ikimiz de bu rahat odaya yerleşip oturuyor ve sohbete başlıyoruz.

Sıcak, huzurlu ortam ve yanı başımda şirin bir insanın varlığı, bende eskiden olduğu gibi memnuniyet hissi uyandırmıyor, onun yerine güçlü bir şikâyet etme ve mızmızlanma isteği doğuruyor. Her nedense bana sanki birilerinden yakınırsam, birileri hakkında şikâyette bulunursam kendimi daha iyi hissedecekmişim gibi geliyor.

"Durumlar kötü, tatlım," diye başlıyorum. "Hem de çok kötü..." diyorum iç geçirerek.

"Ne oldu?"

"Yani, mesele şu, can yoldaşım benim... Krallara ait yetkilerin en yüce ve en kutsal olanı affetme yetkisidir. Ben bu yetkiden sonuna kadar yararlandığım için kendimi hep bir kral olarak hissettim. Hiçbir zaman yargılamadım, hep hoşgörülü oldum ve ayrım yapmadan her şeyi affettim. Başkalarının tepki gösterdiği, sinirlendiği durumlarda ben yalnızca öğüt verdim ve ikna etmeye çalıştım. Tüm hayatım boyunca yalnızca arkadaşlığımın ailem, öğrencilerim, dostlarım, hizmetçilerim için katlanılabilir olmasına gayret ettim. Ve insanlara karşı böyle davranmam, biliyorum, benimle ilişki kurmak durumunda olan bütün insanları eğitici yönde etkiledi. Fakat şimdi artık kral değilim. İç dünyam-

da sadece kölelere yakıştırılabilecek bir şeyler oluyor. Kafamda gece gündüz demeden, boyuna kötü düşünceler dolaşıp duruyor, ruhumdaysa daha önce hiç yaşamadığım duygular yuvalanmış bulunuyor. Nefret de ediyorum, hor da görüyorum, hiddetleniyorum da, isyan da ediyorum ve korkuyorum da. Ölçüsüz derecede sert, zor beğenir, sinirli, kaba ve şüpheci oldum. Hatta daha önceleri gereksiz sözcük oyunları yapmak ve sevecenlikle gülümsemek için vesile olarak gördüğüm şeyler bile şimdi içimde can sıkıcı duyguların doğmasına sebep oluyor. Mantık yürütmem de değişimden geçti; önceleri sadece paradan nefret ederdim, şimdiyse paraya karşı değil, âdeta suçlu onlarmış gibi zenginlere karşı kötü duygular besliyorum. Önceleri, zorbalıktan ve yasa tanımazlıktan nefret ediyordum, şimdiyse zorbalık yapan insanlardan nefret ediyorum, zira suçlu olan, birbirimizi eğitemediğimiz için biz değil, zorbalık yapan kişilerin kendileridir. Bütün bunlar ne anlama geliyor? Eğer bu yeni düşünce ve duygular görüşlerimdeki değişimden ileri geldiyse, öyleyse bu değişimin arkasında ne var? Dünya daha kötü bir dünya, bense daha iyi bir insan mı oldum ya da daha önceleri ben kör ve kayıtsız birisi miydim? Eğer bu değişim fiziksel ve zihinsel gücümün genel çöküşünden –ne de olsa hastayım ve her gün kilo kaybediyorum– ileri geliyorsa, durumum çok acıklı demektir; bu, yeni düşüncelerimin normal ve sağlıklı olmadıkları, onlardan utanmam ve onları yok saymam gerektiği anlamına gelir..."

Katya sözümü keserek:

"Hastalığın bununla ne ilgisi var?" diyor. "Yalnızca gözleriniz açıldı, hepsi bu! Daha önce çeşitli nedenlerle görmek istemediğiniz şeyi şimdi görmeye başladınız. Kanımca, her şeyden önce ailenizle bağınızı tamamen koparmanız ve çekip gitmeniz gerekiyor."

"Saçmalıyorsun."

"Onları artık sevmiyorsunuz, burada rol yapmaya ne gerek var? Buna aile denebilir mi? Bir hiçlik! Onlar bugün ölse yarın yokluklarını hiç kimse fark etmez."

Katya karım ve kızımdan, onların Katya'dan nefret ettikleri kadar nefret ediyordu. Günümüzde insanların birbirlerinden nefret etme hakkından bahsetmek kolay olmasa gerek. Ancak, Katya'nın bakış açısına katılsak bile, karşılıklı nefret hakkının varlığını kabul ettiğimizde göreceğiz ki Katya'nın karım ve Liza'dan nefret etme hakkı kadar onların da Katya'dan nefret etme hakları vardır.

"Hiçlik!" diye yineliyor Katya. "Bugün öğle yemeği yediniz mi? Nasıl oldu da sizi yemeğe çağırmayı unutmadılar? Hâlâ sizin varlığınızı nasıl hatırlayabiliyorlar?"

"Katya," diyorum sertçe, "susmanı rica ediyorum."

"Onlar hakkında konuşmaktan zevk mi duyuyorum sanıyorsunuz? Onları hiç tanımasaydım mutlu olurdum. Beni dinleyin, değerli büyüğüm, her şeyi bırakın ve gidin. Yurt dışına gidin. Ne kadar çabuk giderseniz, o kadar iyi olur."

"Ne saçmalık! Üniversite ne olacak?"

"Üniversite de öyle. Size ne ifade ediyor üniversite? Nasıl olsa bir faydası yok. Otuz yıldan beri ders veriyorsunuz, peki öğrencileriniz nerede? Çok sayıda ünlü bilim adamı mı çıktı aralarından? Sayınız! Cehaleti sömüren ve yüz binlerce rubleyi ceplerine indiren o doktorlardan daha çok sayıda üretmeye gelince, bunun için yetenekli ve iyi insan olmak hiç de gerekmiyor. Size ihtiyaç yok!"

Ben, dehşet içinde:

"Aman tanrım, ne kadar kabasın sen!" diye bağırıyorum. "Ne kadar kabasın! Sesini kes, yoksa gideceğim! Senin kabalıklarına yanıt veremem ben!"

Hizmetçi içeriye giriyor ve bizi çay içmeye çağırıyor. Semaverin başına geçince tanrıya şükür konuşma başka konulara kayıyor. Şikâyetlerimi dile getirip sıraladıktan sonra içimde bu kez de, yine yaşlılıkla ilgili diğer bir zaafımı açığa vurma arzusu yükseliyor: Anılar. Katya'ya kendi geçmişimden bahsediyorum ve ona, belleğimde bu denli korunmuş olmalarına kendimin bile inanamayacağı öyle ayrıntılardan söz ediyorum ki, hayretler içinde kalıyorum. Katya beni nefesini tutarak, duygulanarak, gururla dinliyor.

Özellikle, ona bir zamanlar papaz okulunda nasıl okuduğumu ve üniversiteye girme hayalleri kurduğumu anlatmayı çok seviyorum.

"Zaman zaman papaz okulunun bahçesinde yürürdüm," diye anlatıyorum. "Rüzgâr uzaktaki bir meyhaneden şarkı ve cızırtılı armonika sesleri getirir ya da bir troyka bahçe duvarının yanından çıngırak çalarak hızla geçer ve bunlar mutluluk duygusunu, ansızın sadece yüreğimde değil, midemde, kollarımda, bacaklarımda hissetmem için yetip artardı... Armonikayı ya da uzaklaşan çıngırak seslerini dinliyorsun, kendini bir doktor olarak hayal ediyorsun ve her biri diğerinden güzel çeşitli sahneler canlandırıyorsun. İşte, gördüğün gibi hayallerim gerçekleşti. Hayal edebildiğimden çok daha fazlasını elde ettim. Otuz yılda üniversitenin en çok sevilen profesörü oldum, muhteşem dostlarım oldu, saygın bir üne sahip oldum. Âşık oldum, tutkulu bir aşk evliliği yaptım, çocuklarım oldu. Özetle, eğer geriye dönüp bakarsak bütün hayatım bana hünerle yaratılmış güzel bir eser gibi gözüküyor. Şimdi bana yalnızca 'son'u bozmamak kalıyor. Bunun için de insanca ölmek gerekiyor. Eğer ölüm gerçekten bir korkuysa, onu bir öğretmene, bir bilgine ve Hıristiyan bir ülkenin yurttaşına yakışır bir şekilde karşılamak gerek: Cesaretle ve sakin bir ruh haliyle. Ama ben 'son'u bozuyorum. Batıyorum, boğuluyorum, sana koşuyorum, yardım istiyorum, sense bana 'Batın, yapmanız gereken tam da bu!' diyorsun."

Holde bir zil sesi duyuluyor. Ben ve Katya geleni tahmin ediyoruz.

"Bu, Mihail Fyodoroviç olmalı," diyoruz.

Gerçekten de bir dakika sonra içeriye arkadaşım, dil bilimci Mihail Fyodoroviç giriyor. Uzun boylu, sağlam yapılı, elli yaşlarında, gür saçları ağarmış, kara kaşlı ve yüzü tıraşlı birisidir. Çok iyi bir insan ve harika bir arkadaştır. Edebiyat ve kültür tarihimizde önemli bir rol oynamış, talihli ve yetenekli, eski, soylu bir aileden gelmektedir. Kendisi zeki, yetenekli, çok iyi bir eğitim almış, ama tuhaflıkları da olan bir adamdır. Bir dereceye kadar hepimiz tuha-

fız ve şaşırtıcı taraflarımız vardır, ama onun tuhaflıkları istisnai nitelikte olup arkadaşları için tehlike oluşturur. Bu tür tuhaflıkları yüzünden pek çok meziyeti tamamen dikkatten kaçan birçok kişi tanırım.

Mihail Fyodoroviç bizim eve girince yavaşça eldivenlerini çıkarır ve kalın kadife sesiyle:

"Merhaba. Çay mı içiyorsunuz? Tam sırası. Zehir gibi bir soğuk var dışarıda," der.

Sonra masaya oturur, kendine bir bardak alır ve hemen konuşmaya başlar. Konuşma tarzının en belirgin yönü, Shakespeare'in mezar kazıcısınınki gibi felsefeyle nüktenin bir tür karışımı diyebileceğimiz, şakacı üslubudur. Hep ciddi şeyler üzerine konuştuğu halde hiçbir zaman ciddi konuşmaz. Yargıları her zaman çok katı ve inciticidir, ancak yumuşak, sakin ve şakacı üslubu sayesinde onun sertliği ve kavgacılığı kulağınızı tırmalamaz ve kısa sürede ona alışırsınız. Her akşam geldiğinde dağarcığında üniversite hayatıyla ilgili beş altı yeni fıkra vardır ve masaya oturduğunda, genellikle sohbete bunlarla başlar.

Mihail Fyodoroviç kara kaşlarını alaycı bir edayla oynatarak:

"Oh, dostlar..." diye iç geçiriyor, "dünyada ne komik insanlar var!"

"Ne olmuş?" diye soruyor Katya.

"Bugün dersten çıktım, yürüyordum, merdivenlerde bizim ihtiyar budala N.N.'ye rastladım. Her zamanki gibi, atlarınkine benzeyen çenesini öne uzatmış yürüyor ve migreniyle, karısıyla ve derslerine girmek istemeyen öğrencilerle ilgili şikâyetlerini dinleyecek birisini arıyor. Ah, işte beni gördü, diye düşünüyorum. Şimdi mahvoldum, yandım!"

Bu minval üzerine anlatır durur. Bazen de şöyle başlar:

"Dün bizim Z.Z.'nin verdiği halka açık derse katıldım. Hayret ediyorum, bizim *alma mater**, iblis, nasıl olur da Z.Z. gibi ahmak-

* (Lat.) Emziren, besleyen anne anlamına gelen *alma mater* mezun olunan okul ya da üniversiteyi ifade etmek için kullanılmaktadır. –*Rus. ed.*

ları, patentli odunları halkın karşısına çıkarmaya cesaret eder? Avrupa düzeyinde bir aptal olduğu için herhalde! Hayır, efendim, tüm Avrupa'da böyle bir budalayı çırayla arasan bulamazsın. Düşünebiliyor musun, akide şekeri emer gibi, syu-syu-syu diye ses çıkararak ders veriyor. Cesareti yok, kendi elyazısı notlarını bile sökemiyor, o küçücük düşünceleri bisikletle giden bir piskoposun hızıyla zar zor ilerliyor. En kötüsü, ne söylemek istediğini asla anlayamıyorsun. Korkunç derecede sıkıcı, o kadar ki sinekler bile can sıkıntısına dayanamaz, ölür. Bu sıkıcılığı, yalnızca bizim üniversite salonunda yapılan yıllık törenlerdeki tanrının cezası o geleneksel konuşmayla kıyaslayabilirsin."

Sonra hemen keskin bir geçiş yapar:

"Nikolay Stepanoviç'in hatırlayacağı gibi üç yıl önce bu konuşmayı benim yapmam icap etmişti. Hava sıcak ve boğucu, üniformam dar geliyor, koltuk altlarından ha patladı ha patlayacak. Tam bir cehennem! Elimdeki metinden yarım saat, bir saat, bir buçuk saat, iki saat okuyorum... 'Tanrıya şükür, sadece on sayfa kaldı' diye düşünüyorum. Son dört sayfa hiç okunmasa da olacak türden, bu dört sayfayı atabileceğimi varsayıyorum. Bu durumda altı sayfa kalıyor, diye düşünüyorum. Bir an gözüm dinleyicilere kayıyor. Gözünüzde canlandırır mısınız, en ön sırada, yakası şeritli bir general ile piskopos yan yana oturuyor. Zavallılar sıkıntıdan öylece uyuşup kalmış, uyumamak için gözlerini kocaman kocaman açmışlar, ama yine de yüzlerine dikkatle dinlediklerini, konuşmamı anladıklarını ve beğendiklerini belirten bir ifade vermeye, rol yapmaya gayret ediyorlar. Peki, mademki beğendiniz, diyorum, işte alın size! İnat olsun diye son dört sayfayı da okuyorum."

Mihail Fyodoroviç konuşurken, alaycı insanların çoğunda olduğu gibi yalnızca göz ve kaşlarıyla gülümser. Böyle durumlarda gözlerinde ne bir nefret ne de bir kötülük izine rastlanır, buna karşılık bakışlarından iğneleyici zekânın ve gözlemciliği çok güçlü kişilerde rastlanan o istisnai tilki kurnazlığının emareleri fışkırır.

Madem onun gözlerinden bahsetmeyi sürdürüyoruz, gözlerinin bir başka özelliğini daha fark ettiğimi belirteyim. Mihail Fyodoroviç Katya'nın uzattığı bir şeyi, diyelim, bardağı alırken, onun sözlerini dinlerken ya da Katya herhangi bir şey için odadan çıktığında onu gözleriyle takip ederken bakışlarında bir çeşit sevecenlik, tapınma ve masumiyet dikkatimden kaçmıyor.

Hizmetçi semaveri kaldırıyor ve masaya büyük bir parça peynir, çeşitli meyveler ve bir şişe Kırım şampanyası koyuyor. Katya'nın Kırım'da yaşarken severek içtiği bu şampanya aslında oldukça kötü bir şaraptır. Mihail Fyodoroviç raftan iki deste oyun kâğıdı alıyor ve *pasyans** oynamaya başlıyor. Dediğine göre, bazı pasyans türleri büyük bir zihin çevikliği ve dikkat istiyormuş, buna rağmen yine de kâğıtları dağıtırken hâlâ sohbetin tadını çıkarmaya devam ediyor. Katya dağıtılan kartları dikkatlice izliyor ve sözcüklerden çok mimikleriyle ona yardım ediyor. Katya tüm akşam en fazla iki kadeh şarap içebiliyor, bense ancak bir kadehin dörtte birini içiyorum. Şişenin geriye kalanını Mihail Fyodoroviç bitiriyor; aslında o daha fazlasını da içer ve hiçbir zaman da sarhoş olmaz.

Pasyans oyunu sırasında çeşitli sorunları, özellikle hayati önem verdiğimiz ve en sevdiğimiz konu olan bilimle ilgili problemleri ele alıp tartışırız.

Mihail Fyodoroviç acele etmeden tek tek sözcüklerin üzerine vurgu yaparak konuşmasını sürdürür:

"Bilim, tanrıya şükür, devrini tamamladı. Ununu eleyip eleğini duvara astı. Evet, insanlık onu artık başka bir şeyle değiştirme ihtiyacı duymaya başladı. Bilim, batıl inancın toprağında büyüdü, batıl inançlarla beslendi ve bugün, tıpkı geçmişte kalan nineleri simyacılık, metafizik ve felsefe gibi o da batıl inançlardan oluşan bir öze dönüştü. Gerçekten, bilim insanlara ne verdi? Avrupalı bilim adamlarıyla hiçbir bilimin mevcut olmadığı Çinli bilim adamları arasında çok küçücük bir fark var, o da tamamen dış görünüşle ilgili. Bilimden haberdar olmayan Çinliler bundan ne kaybetti?"

* Tek kişilik iskambil oyunu, bir çeşit fal. *-çev.*

"Sinekler de bilimden haberdar değil," diyorum, "bundan ne çıkar?"

"Boş yere sinirleniyorsunuz, Nikolay Stepanoviç. Bunları burada, biz bizeyken konuşuyorum... Sizin düşündüğünüzden daha dikkatliyim; bunları, tanrı esirgesin, çıkıp herkesin içinde konuşacak değilim ya! Kitleler bilim ve sanatın tarım, ticaret ve zanaattan daha üstün olduğu şeklindeki bir hurafeye inanıyor. Bizim cemaat bu batıl inançtan, hurafeden ekmek yiyor ve bunu bozmak ne benim ne de sizin işiniz. Tanrı korusun!"

Pasyans oyunu devam ederken gençlik de payına düşeni alıyor. Mihail Fyodoroviç, iç geçirerek:

"Zamanımızda dinleyici kitlemiz öğrenciler de yozlaştı," diyor. "İdeallerden ve benzeri şeylerden bahsetmiyorum, yalnızca çalışmayı ve doğru dürüst düşünmeyi becerebilseler bari. İşte, tam 'Hüzünle seyrediyorum bizim nesli'* durumu."

"Evet, korkunç derecede yozlaştı gençler," diye onaylıyor onu Katya. "Söyler misiniz, son on, on beş yılda bir tane olsun olağanüstü biri çıktı mı?"

"Diğer profesörleri bilmiyorum ama benim öğrencilerim arasında böyle birini hatırlamıyorum."

"Kendi yıllarımda," diye sürdürüyor Katya, "pek çok öğrenci, pek çok oyuncu ve sizin üniversitenin pek çok genç akademisyenini görüp tanıdım... Sonuç mu? Bir kez olsun, bırakın bir kahramanla ya da yetenek sahibi biriyle, sıradan ilginç bir adamla bile karşılaşmak nasip olmadı. Hepsi sönük, yeteneksiz, kibirleriyle şişmiş insanlar..."

Yozlaşmayla ilgili bu tür konuşmalar her seferinde, üzerimde, sanki elimde olmadan kendi kızım hakkında hoş olmayan bir dedikoduya kulak kabartıyormuşum etkisi yapar. Bu suçlamaların böyle ayrım yapmadan, toptan oluşu ve yozlaşma, ideal yokluğu ya da o çok güzel geçmişe özlem gibi eskimiş, beylik bayağılıklar ve öcüler üzerine inşa edilmesi yüreğimi yakar. Her suçlama, ha-

* Mihail Lermontov'un (1814-1841) "Duma" (Tefekkür) adlı şiirinin ilk dizesi. *-çev.*

nımların olduğu bir ortamda yapılıyor olsa bile mümkün olduğu kadar açık ve kesin bir şekilde ifade edilmelidir, aksi halde o bir suçlama değil, düzgün insanlara yakışmayan boş bir karalama olur.

Ben ihtiyar bir adamım, otuz yıldan beri hocalık yapıyorum, ama ne bir yozlaşma, ne de bir ideal yokluğu görüyorum ve bugünlerin eskisinden daha kötü olduğunu da düşünmüyorum. Bu konulardaki deneyimi çok değerli olan odacım Nikolay şimdiki öğrencilerin eski öğrencilerden ne iyi ne de kötü olduklarını söyler.

Eğer şimdiki öğrencilerimde beğenmediğim şeylerin ne olduğunu bana sormuş olsalardı, bu soruya acele ve uzun yanıtlar yerine, yeterince açık, net ve kısa yanıtlar verirdim. Onların kusurlarının neler olduğunu biliyorum ve bunun için muğlak beylik laflara, klişelere başvurmaya gerek yok. Öğrencilerin sigara içmeleri, alkollü içki tüketmeleri ve geç evlenmeleri hoşuma gitmiyor; yine, tasasız ve kendi aralarında açlık çeken öğrencilerin bulunmasından rahatsız olmayacak kadar duyarsız olmaları, öğrenci yardım derneğine aidatlarını ödememeleri hoşuma gitmiyor. Çağdaş dilleri bilmiyorlar ve Rusçayı yanlış kullanıyorlar. Daha dün sağlık koruma hocası arkadaşım, öğrenciler yeterince fizik bilmedikleri ve meteorolojiden ise haberdar olmadıkları için derste iki misli zaman harcadığından şikâyet ediyordu. Birinci sınıf kalemler olmamalarına rağmen son dönem yazarlarının etkisinde çok kolaylıkla kalıyorlar, buna karşılık, örneğin, Shakespeare, Marcus Aurelius, Epictetus ve Pascal gibi klasiklere tamamen kayıtsızlar; büyüğü küçükten, önemliyi önemsizden ayırmadaki bu acizlikleri en çok da onların günlük yaşamdaki becerisizliklerine yansıyor. Az ya da çok toplumsal nitelik taşıyan önemli sorunları (örneğin göçle ilgili) yeterli olanakları olmasına ve kendi görev alanlarına daha uygun düşmesine rağmen bilimsel inceleme ve deneyimlerden yararlanma yoluyla değil de, imza toplayarak çözmeye çalışıyorlar. Seve seve koğuş şefi,

asistan, laborant ve ekstern oluyorlar ve bu kadroları kırk yaşına kadar işgal etmeye hazır görünüyorlar; oysa bilimde bağımsızlık, özgürlük duygusu ve bireysel inisiyatif en az sanatta ya da ticarette olduğu kadar gereklidir. Benim öğrencilerim ve dinleyicilerim var, ama yardımcılarım ve görevi benden devralacak haleflerim yok ve bu yüzden öğrencilerimi seviyorum, onlar beni duygulandırıyor, ancak onlarla gurur duymuyorum, vesaire, vesaire...

Sayıları ne kadar çok olursa olsun bu tür kusurlar yalnızca iradesiz ve korkak insanlarda kötümser ya da müşkülpesent, kavgacı bir ruh hali yaratabilir. Bu kusurların tümü tesadüfi, geçici nitelikte olup tamamen yaşam koşullarınca belirlenmektedirler. Aradan on, on beş yıl gibi bir zaman geçince bunlar kaybolacak ya da yerlerini, hiçbir zaman onlarsız yapamayacağımız yeni kusurlara bırakacaklar ve bu yeni kusurlar da tıpkı öncekiler gibi yüreksiz insanları korkutmaya yine devam edecekler. Öğrencilerin kusurları sık sık benim de canımı sıkıyor, ancak bu can sıkıntısı otuz yıldan beri onlarla sohbet ederken, ders verirken, aralarındaki ilişkileri dikkatle izlerken ve onları başka çevrelerden insanlarla kıyaslarken aldığım zevkin yanında solda sıfır kalır.

Mihail Fyodoroviç onu bunu çekiştiriyor, Katya dinliyor ve her ikisi de masum bir eğlence gibi görünen, insanın kendi yakınında bulunan kimselerde kusur aramasının onu yavaş yavaş nasıl derin bir uçuruma doğru sürüklediğini fark edemiyorlar. Sıradan bir konuşmanın adım adım nasıl alaya ve maskaralığa dönüştüğünü ve her ikisinin de nasıl farkına varmadan iftira yöntemine bile başvurmaya başladıklarını göremiyorlar.

"Gülünç adamlarla karşılaşıyorsunuz," diye söze başlıyor Mihail Fyodoroviç. "Dün bizim Yegor Petroviç'e uğradım, orada sizin tıpta, sanırım üçüncü sınıfta okuyan gayretli bir öğrenciye rastladım. Öyle bir yüzü var ki... Dobrolyubov* tarzı, alnında akıllılık

* Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov (1836-1861): Edebiyat eleştirmeni, şair, devrimci *Sovremennik* dergisinin yöneticilerinden. 25 yaşında veremden ölmüştür. *–çev.*

mührü taşıyor. Onunla sohbet ettik. 'İşte böyle, delikanlı,' diyorum, 'bir yerde okudum, Alman'ın birisi, soyadını unuttum, insan beyninden yeni bir alkaloit geliştirmiş, idiotin*. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?' Söylediklerime inandı; hatta yüzünde, 'Biz tıpçılar nasılmışız, görüyorsunuz!' dercesine bir saygı ifadesi bile belirdi. Bu yakınlarda tiyatroya gittim. Yerime oturdum. Ön sırada tam benim önümde yine bunlardan ikisi oturuyor, birisi Yahudi, muhtemelen hukuk okuyor, saçına çoktan beri tarak değmemiş olan ikincisi ise tıp öğrencisi. Tıpçı olanı bir ayakkabı tamircisi kadar sarhoş, sahneye baktığı bile yok. Hiç ara vermeden uyukluyor ve başı önüne düşüp kalkıyor. Fakat ne zaman ki oyunculardan birisi yüksek sesle bir monolog okusa ya da sadece sesini yükseltse, bizim tıpçı irkiliyor, arkadaşının böğrünü dürterek 'Ne diyor? Soyluca bir şey mi?' diye soruyor, Yahudi arkadaşı 'Evet, soyluca' diye yanıtlayınca 'Brraavoo' diye çığlığı koparıyor. İşte, görüyorsunuz, sarhoş budala! Tiyatroya sanat için değil, soylu duygular için geliyor, ona soyluluk gerek."

Katya konuşulanları dinliyor ve gülüyor. Kahkahalarında bir tuhaflık var; hızlı ve uyumlu nefes alışları, sanki armonika çalıyormuş gibi düzgün bir şekilde birbirini izliyor ve burun delikleri dışında yüzünün hiçbir yerinde gülme ifadesine rastlanmıyor. Bense umutsuzluğa düşüyorum ve ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Kendimden geçerek birden parlayıveriyorum.

Yerimden fırlayarak:

"Susun artık!" diye bağırıyorum. "Ne diye burada böyle iki kara kurbağası gibi oturuyor ve nefesinizle havayı zehirliyorsunuz? Yeter!"

Onların dedikodularının bitmesini beklemeden eve gitmek için hazırlanıyorum.

Evet, gitme zamanı gelmiş, saat on bir.

"Ben biraz daha oturacağım," diyor Mihail Fyodoroviç." İzin verir misiniz, Yekaterina Vladimirovna?"

* (Ru.) İdiot: "Aptal, budala." *–çev.*

"Tabii," diyor Katya.

"*Bene.** Bu durumda küçük bir şişe daha açmalarını söyler misiniz?"

İkisi de beni yolcu etmek için mumlarla hole çıkıyor. Paltomu giyinirken Mihail Fyodoroviç:

"Nikolay Stepanoviç, son zamanlarda siz korkunç derecede zayıfladınız ve yaşlandınız. Neyiniz var? Hasta mısınız?"

"Evet, biraz hastayım."

"Ve doktora da görünmüyor..." diye ekliyor Katya, asık yüzle.

"Neden tedavi görmüyorsunuz? Böyle olur mu hiç? Tanrı, kendini koruyanı korur, değerli dostum. Sizinkilere selamlarımı ve uğrayamadığım için de özürlerimi lütfen iletiniz. Çok yakında, yurt dışına gitmeden önce vedalaşmak için geleceğim size. Mutlaka. Önümüzdeki hafta yurt dışına gidiyorum."

Katya'dan, sinirli, hastalığım hakkında söylenenlerden ürkmüş ve kendimden memnun olmayan bir ruh haliyle ayrılıyorum. Kendime soruyorum: Gerçekten, arkadaşlarımdan birine gidip tedavi olsam mı acaba? Ve hemen, olacakları gözümün önüne getirebiliyorum: Arkadaşım beni dinledikten sonra hiçbir şey konuşmadan pencereye doğru uzaklaşacak, biraz düşünecek, sonra bana doğru dönecek, gerçeği onun yüz ifadesinden okumama engel olmak için çaba sarf ederek, kayıtsız bir edayla şöyle konuşacak: "Şimdilik ciddi bir şey görmüyorum meslektaşım, ama yine de size dersleri bırakmanızı tavsiye edebilirim." Ve bu, benim son ümidimi de alıp götürecek.

Kim ümitsiz yaşayabilir? Şimdi, kendi hastalığıma bizzat kendim teşhis koyduğum ve kendi kendimi tedavi ettiğim şu sıralar, zaman zaman kendi cahilliğimin beni yanılttığını, bende mevcut olduğunu tespit ettiğim şeker ve alümina konusunda, kalp ve sabahları iki kez gözlemlediğim ödem konusunda yanılıyor olabileceğimi ümit ediyorum. Hastalık hastası olmanın sağladığı gayretle tedavi konusundaki ders kitaplarına bakıyorum ve her gün ilaç de-

* (Lat.) Güzel.

ğiştiriyorum; içimde, avutucu bir şeyin izine rastlayacakmışım gibi bir his var. Bunların tümü önemsiz şeyler.

Bulutlarla mı kaplı, yoksa ay ve yıldızlar mı parıldıyor diye dönüş yolumda her seferinde gökyüzüne bakarım ve ölümün yakın bir zamanda beni alacağını düşünürüm. Böyle anlarda, gökyüzünü seyrederken düşüncelerimin de tıpkı gökyüzü gibi derin, parlak ve şaşırtıcı olması gerekir... Oysa değil! Kendimi, karımı, Liza'yı, Gnekker'i, öğrencileri, genel olarak insanları düşünüyorum. Kafam kötü, önemsiz şeylerle meşgul, kendime karşı dürüst olamıyorum; böyle anlardaki dünya görüşümü, ünlü Arakçeyev'in* özel bir mektubunda kullandığı sözcüklerle şöyle ifade edebilirim: "Dünyada kötü olmadan hiçbir şey daha iyi olamaz ve kötü her zaman iyiden daha çoktur." Yani, her şey iğrenç, yaşamaya değecek bir şey yok, yaşanan şu altmış iki yılı çöpe atılmış say. Kendimi bu tür düşüncelere kaptırmışken yakalıyorum ve bunların tesadüfi, geçici olduğuna, içimde derinlerde yer etmiş düşünceler olmadığına inandırmaya çalışıyorum. Fakat hemen şu aklıma geliyor: "Eğer öyleyse, o zaman seni her akşam şu iki kurbağaya yönlendiren şey nedir?" Ve yarın yeniden gideceğimi bilmeme rağmen, kendime bir daha asla Katya'ya gitmeyeceğime dair söz veriyorum.

Kapı zilini çekerken ve sonra merdivenleri yukarı çıkarken, artık bir ailem olmadığını ve onu geri getirmek için içimde bir arzu bulunmadığını hissediyorum. Yeni, Arakçeyevvari düşüncelerin içimde tesadüfen ve geçici olarak bulunmadığı, tersine tüm varlığımı esir aldığı açıkça belli oluyor. Vicdan azabı çekerek, üzgün, uyuşuk kollarımı, bacaklarımı zar zor kımıldatarak, âdeta üzerime tonlarca ağırlık bindirilmiş gibi yatağa uzanıyorum ve çabucak uykuya dalıyorum.

Ve sonra uykusuz saatler...

---

* Aleksey Andreyeviç Arakçeev (1769-1834): Rus devlet adamı, topçu generali, kont. *-çev.*

IV

Yaz geliyor ve hayat değişiyor.

Güzel bir sabah Liza odama giriyor ve şakacı bir edayla:

"Gidelim, zatıâlileri, hazırız," diyor.

Zatıâlilerini sokağa çıkarıp bir faytona bindiriyorlar ve yola çıkılıyor. Giderken, yapacak bir şey olmadığından tabelaları sağdan sola doğru okuyorum; "traktir"* sözcüğünü tersten okuyunca "ritkart" çıkıyor, bu bir baron ailesinin soyadına uyuyor: Barones Ritkart. Tarlaları aşarak mezarlığın kenarından geçiyorum, yakında burada yatacak olmama rağmen mezarlık benim üzerimde en ufak bir etki dahi bırakmıyor. Sonra ormanların içinden, daha sonra yeniden tarlalardan geçiyorum. İlginç hiçbir şey yok. İki saatlik bir yolculuktan sonra beni, "zatıâlilerini" daçanın alt katındaki oldukça sevimli, mavi duvar kâğıtlı, küçük odaya yerleştiriyorlar.

Geceler yine eskisi gibi uykusuz geçiyor, fakat sabahları artık uyanıp kalkmıyor ve karımı dinlemiyorum, yatağımda yatmaya devam ediyorum. Uyumuyorum da, uykulu, yarı kendinden geçmiş bir halde yatıyorum, hani uyumadığını bilirsin ama rüya görürsün. Öğleyin yataktan kalkıyor ve alışkanlık gereği masamın başına oturuyorum, ama artık çalışmıyorum, Katya'nın gönderdiği sarı kapaklı Fransız kitaplarıyla kendimi oyalıyorum. Tabii, Rus yazarlarını okumak daha vatanseverce olurdu ama itiraf edeyim ki onların lehine özel bir eğilim beslemiyorum. İki üç emektarı dışarıda bırakırsak, bugünkü edebiyat bana edebiyat gibi değil, sırf teşvik alsın, ödüllendirilsin, ama istemeye istemeye kullanılan ürünler üretsin diye var olan bir tür kendine özgü el zanaatı olarak görünüyor. Bu el zanaatının en parlak ürünleri bile mükemmel diye adlandırılmayı ve "ama"sız samimi bir övgüyü hak etmiyor. Aynı şeyi son on, on beş yılda edebiyat alanında okuduğum bütün yeni eserler için de söylemeliyim. Mükemmel denebilecek ve "ama" sözcüğüne yer bırakmayacak tek bir ürün bile yok. Zekice

* (Ru.) Han, lokanta, meyhane, taverna. *-çev.*

ve samimi olanlar yeteneksizce, samimi ve yetenek ürünü olanlar zekice değil ya da en nihayet, zekice ve yetenek ürünü olanlar samimi değil. Fransız kitaplarının hem zekice, hem samimi, hem de yetenek ürünü olduklarını söyleyecek değilim. Beni onlar da tatmin etmiyor, ama Rus kitapları kadar sıkıcı değiller ve onlarda, sanatsal yaratıcılığın temel unsuru olan bireysel özgürlük duygusunu –Rus yazarlarında olmayan şey– keşfetmek hiç de sıradışı bir olay değildir. Yeni hiçbir eser hatırlamıyorum ki, yazar daha ilk sayfadan itibaren vicdanıyla yaptığı türlü çeşitli gizli anlaşmalarla, kontratlarla kendini bağlamaya gayret göstermesin. Birisi çıplak vücut üzerine konuşmaktan korkar, bir diğeri psikolojik çözümlemeyle elini kolunu bağlamıştır, bir üçüncüsünün "insana sıcak yaklaşıma" ihtiyacı vardır, bir dördüncüsü herhangi bir düşüncenin taraftarı sanmasınlar diye mahsus sayfalarca doğa tasvirleri yazar... Birisi eserlerinde kendini mutlaka küçük burjuva sınıfından, bir diğeri soylu sınıftan göstermek ister, vesaire... Önceden tasarlama, ihtiyatlılık, kurnazlık var, ama içinden geldiği gibi yazabilecek cesaret ve özgürlük duygusu yok ve tabii yaratıcılık da yok.

Bütün bu söylenenler edebiyat alanıyla ilgilidir.

Rusya'da, örneğin sosyoloji, sanat vs. alanlarında yazılan ciddi makalelere gelince bunları çekingenliğimden ötürü okumuyorum. Çocukluğumdan ve gençliğimden beri her nedense odacılara, tiyatrodaki yer göstericilerine karşı bende bir korku oluştu ve bu korku bugüne kadar geldi. Şimdi hâlâ onlardan korkuyorum. Anlaşılamayan şeylerden korkulur derler. Gerçekten de odacıların ve yer göstericilerin bu kadar mühim şahsiyet olmalarını, kibirlerini ve görkemli kabalıklarını anlayabilmek çok zordur. Ciddi makaleleri okurken de bu aynı tanımlaması zor korkuyu duyuyorum. Bu makalelerdeki sıradışı kibirli hava, oynak, emredici üslup, yabancı yazarlara karşı laubali tutum, sinekten yağ çıkarma mahareti, bütün bunlar benim için anlaşılması zor, ürkütücü şeyler ve bizim tıpçı ve doğal bilimci yazarları okurken alışık olduğumuz o alçakgönüllü, nazik ve rahat üsluba hiç benzemiyor. Yalnızca makaleleri

değil, yabancı dillerden ciddi insanlar tarafından Rusçaya çevrilen ve yayınlanan şeyleri de zor okuyorum. Önsözlerin kurumlu, lütufkâr üslubu, çevirmenlerin dikkatimi toplamamı engelleyen sayısız not ve açıklamaları, cömert çevirmenlerin makale ya da kitabın her bir yerine serpiştirdikleri köşeli parantez içindeki soru işaretleri ve *sic* sözcükleri, tüm bunları hem yazarın şahsına, hem de okuyucu olarak benim bağımsızlığıma karşı yapılmış saldırılar olarak görüyorum.

Bir keresinde beni uzman bilirkişi sıfatıyla bölge mahkemesine davet etmişlerdi. Duruşma arasında, başka bir bilirkişi arkadaşım, savcının, aralarında iki eğitimli, aydın kadının da bulunduğu sanıklara ne kadar kaba davrandığı hususuna dikkatimi çekmişti. Ben de arkadaşıma, ciddi makalelere imza atmış yazarların birbirlerine yaptığı kabalıklar yanında bunun bir şey sayılamayacağını söylemiştim, sanırım hiç de abartmış olmuyordum. Gerçekten, bu ilişkiler öylesine kaba ki insan iğrenç duygulara kapılmadan bu konuda konuşamıyor. Birbirlerine veya eleştirdikleri yazarlara karşı ya kendi onurlarından taviz vererek aşırı derecede saygılı davranırlar ya da tersine, birbirlerini, müstakbel damadım Gnekker hakkında bu notlarda yazdıklarımla ve içimden geçirdiklerimle kıyaslanmayacak ölçüde, çok daha cesurca aşağılarlar. Sorumsuzlukla ve kötü niyetle suçlama ve hatta her türden cinayet isnadı ciddi makalelerin alışılmış süslemelerini oluşturur. Bu sonuncusu, artık genç doktorların makalelerinde kullanmayı çok sevdikleri *ultimo ratio** oluyor. Bu tür ilişkiler, genç nesil yazarların ahlakını kaçınılmaz olarak etkilemektedir ve bu nedenle son on, on beş yılda edebiyatımıza eklenen yeni yapıtlarda kahramanların bolca votka içmesine, kadın kahramanlarınsa yeterince saf ve temiz olmamasına katiyen şaşırmıyorum.

Fransız kitaplarını okuyor ve bir yandan da açık pencereden dışarıyı seyrediyorum. Bahçe çitinin sivri, uzun demirlerini, iki üç

* (Lat.) "Nihai kanıt." –*Rus. ed.*

cılız ağacı ve çitin öte tarafında yolu, tarlaları ve sonra geniş bir kemer şeklindeki çam ormanını görüyorum. Sık sık, bahçe çitine tırmanarak dazlak kafama gülen, birisi oğlan diğeri kız iki çocuğu hayranlıkla seyrediyorum. Her ikisinin de açık renkli parlak saçları var ve kıyafetleri yırtık pırtık. Parıldayan gözlerinden "yaklaşsana, kel kafalı*" dediklerini okuyorum. Belki de bu çocuklar ünümün de, unvanımın da kendileri için bir şey ifade etmediği yegâne insanlardır.

Ziyaretçilerim artık her gün gelmiyor. Yalnızca, Nikolay'ın ve Pyötr İgnatyeviç'in ziyaretlerinden söz edeceğim. Nikolay genellikle bana tatillerde, bayramlarda gelir, işi bahane eder ama esas amacı beni görmektir. Oldukça keyifli, neşeli bir ruh haliyle gelir, kışın onu asla böyle göremezsiniz.

Yazlığın girişinde onunla görüşürken:

"Ee, ne haber?" diye sorarım.

Elini kalbinin üzerine bastırarak ve bir âşığın hayran bakışlarıyla beni süzerek:

"Zatıâlileri!" der. "Zatıâlileri! Keşke, tanrı cezamı verseydi de tepeme bir yıldırım düşüp beni öldürseydi! *Gaudeamus igitur luvenes!*"**

Ve büyük bir şevkle omuzlarımdan, ellerimden ve düğmelerimden öper.

"Sizin oralarda her şey yolunda mı?" diye sorarım.

"Zatıâlileri! Tanrının huzurunda..."

Hiçbir sebep yokken yemin etmeyi sürdürür ve kısa süre içinde canımı sıkar ve ben de onu yemek yesin diye mutfağa gönderiririm.

Pyötr İgnatyeviç de bana tatil günleri, özellikle benimle düşüncelerini paylaşmak ve hatırımı sormak için gelir. Genellikle masanın yanına oturur; alçakgönüllü, temiz, pak, sağduyulu, ayak ayak

---

* Kutsal Kitap, Krallar, 2:23. "Elişa oradan ayrılıp Beytel'e giderken kentin çocukları yola döküldüler. "Defol, defol, kel kafalı!" diyerek onunla alay ettiler. *-çev.*

** (Lat.) "Gençliğimiz geçmeden neşelenip coşalım!" Bazı Avrupa üniversitelerinde mezuniyet törenlerinde söylenen öğrenci marşının ilk cümlesi. *-çev.*

üstüne atmaktan ya da dirseğini masaya dayamaktan çekinen birisidir. Daima alçak, tekdüze ve yumuşak bir sesle, dergi ve kitaplarda okuduğu, ona göre çok ilginç ve çarpıcı haberleri kitabi bir üslupla bana anlatır. Hepsi de birbirine benzeyen bu haberleri tek bir kategoriye şöyle indirgeyebiliriz: Fransız'ın birisi bir buluş gerçekleştiriyor, başka birisi –bir Alman– bu buluşun daha önce, 1870 yılında bir Amerikalı tarafından yapıldığını kanıtlayarak Fransız'ı suçüstü yakalıyor. Üçüncü bir kişi –bu da Alman– ilk iki kişinin mikroskoba siyah pigment yerine hava kabarcıkları koymakla hata yaptıklarını göstererek, onların her ikisinin de yanlış olduğunu kanıtlıyor. Pyötr İgnatyeviç beni güldürüp eğlendirmek istediği zaman bile âdeta tez savunur gibi uzun ve ayrıntılı konuşur, dergilerin sayısında ve tarihinde, yazar isimlerinde bir hata yapmamaya gayret göstererek kullandığı kaynakçadaki eserlerin geniş bir listesini verir, mutlaka isimleri tam haliyle, örneğin Petit değil, Jean Jacques Petit olarak söyler. Bazen bizimle yemeğe kaldığı oluyor; bütün yemek boyunca yine aynı çarpıcı hikâyeleri anlatıp durur ve yemeğe katılan herkesi hüzne boğar. Eğer Gnekker ve Liza onun yanında fügden, kontrpuandan, Brahms ya da Bach'tan söz açacak olurlarsa alçakgönüllülükle bakışlarını yere çevirir ve canı sıkılır; kendisi ve benim gibi iki ciddi insanın huzurunda bu tür bayağılıklar konuşulduğu için utanır.

Şimdilerde içinde bulunduğum ruh halimle, Pyötr İgnatyeviç'in beni canımdan bezdirmesi için beş dakikanın geçmesi yetiyor da artıyor bile, sanki onu ezelden beri böyle karşımda görüyor ve dinliyormuşum gibi gelir. Zavallı insanlardan nefret ederim. Onun alçak, tekdüze sesi ve kitabi dili beni halsiz bırakıyor, hasta ediyor, anlattığı hikâyelerse serseme çeviriyor... Bana karşı çok iyi duygular besliyor ve sırf beni memnun etmek için benimle konuşuyor; bense, buna karşılık olarak âdeta onu hipnotize edercesine, çok yakından gözlerinin içine bakıyor ve içimden "git, git, git!" diyorum... Fakat o, bu düşünce telkininden etkilenmiyor ve oturuyor, oturuyor da oturuyor...

O karşımda oturduğu sürece, "Öldüğüm zaman yerime bu adamı getirmeleri çok büyük bir olasılık" düşüncesinden kendimi bir türlü kurtaramıyorum. Böyle düşününce zavallı sınıfım gözümün önünde ırmakları kurumuş bir vaha olarak canlanıyor ve bu kez, sanki bu tür düşüncelerden ben değil de Pyötr İgnatyeviç sorumluymuş gibi onunla konuşmamaya, ona kaba davranmaya ve surat asmaya başlıyorum. O, yeniden, her zamanki gibi Alman bilim adamlarını övmeye başladığında, ben artık eskisi gibi iyi niyetle alay etmek yerine, somurtarak:

"Eşekmiş senin Almanlar..." diye mırıldanıyorum.

Bu, toprağı bol olsun, Profesör Nikita Krilov'un* bir keresinde Pirogov'la birlikte Revel'de yüzerken suyun çok soğuk olmasına kızıp "alçak Almanlar!" diye sövmesine benzedi. Pyötr İgnatyeviç'e karşı kötü davranıyorum. Fakat giderken, pencereden gri şapkasının çitin arka tarafında bir görünüp bir kaybolduğunu seyrettiğimde, ona seslenip "Beni affet, kuzum!" deme arzusu doğuyor içimde.

Yemekler şimdi kışınkilerden daha sıkıcı geçiyor. Nefret ettiğim ve hor gördüğüm aynı Gnekker hemen hemen her gün benimle birlikte yemek yiyor. Eskiden onun varlığına susarak dayanabiliyordum, şimdiyse ona, karımın ve Liza'nın yüzlerini kızartacak kadar acı, iğneli sözler söylüyorum. Kötü duyguların etkisiyle sık sık saçmaladığım oluyor ve bu saçmalıkları neden konuştuğumu da bilmiyorum. Bir keresinde Gnekker'in yüzüne uzun uzun nefret dolu bakışlarla baktıktan sonra, ortada hiçbir sebep yokken nefes almadan bir çırpıda şöyle demiştim:

> Kartalların tavuklardan daha alçak uçtuğu durumlar görülmüştür
> Ancak tavukların bulutlara yükseldiği hiç görülmemiştir.**

Ve işin en can sıkıcı yanı, tavuk Gnekker'in kartal profesörden çok daha zeki olduğunun ortaya çıkmasıdır. Karım ve kızımın

* Nikita İvanoviç Krilov (1807-1879): Moskova Üniversitesi'de Roma Hukuku profesörü. –*Rus. ed.*

** İvan A. Krilov'un (1769-1844) "Kartal ve Tavuklar" adlı masalından. –*Rus. ed.*

kendi tarafında olduğunu bilen Gnekker şöyle bir taktik izliyor: Ya iğneli laflarıma yüksekten bakan bir edayla susarak yanıt veriyor (ihtiyar, oynatmış işte, onunla ne konuşabilirsin ki?) ya da iyi niyetle beni alaya alıyor.

Şaşılacak bir şey, bir insan daha ne kadar küçülebilir! Tüm yemek boyunca, Gnekker'in maceracı bir dolandırıcı olduğunun bir gün nasıl açığa çıkacağını, karım ve Liza'nın hatalarını nasıl anlayıp kabul edeceklerini ve onları nasıl kızdıracağımı ve bunlara benzer ipe sapa gelmez hayaller kurar dururum.

Şimdi, daha önce üzerinde yalnızca söylentiler yoluyla fikir sahibi olduğum anlaşmazlıklar da ortaya çıkıyor. Söylemeye utanıyorum, ama bunlardan birini, geçenlerde öğleden sonra olan bir olayı anlatacağım.

Odamda oturmuş pipomu içiyorum. Her zamanki gibi karım içeri giriyor, oturuyor ve konuşmaya başlıyor. Havalar sıcak ve boş zaman da varken Harkov'a gidip bizim Gnekker'in nasıl birisi olduğunu öğrenmemin ne kadar iyi olacağını söylüyor.

"Pekâlâ, gideceğim..." diyorum.

Karım benim kararıma sevinerek kalkıyor ve kapıya doğru ilerliyor, sonra aniden geri dönerek:

"Bu arada başka bir ricam daha var," diyor. "Biliyorum kızacaksın, ama seni uyarmam benim görevim... Özür dilerim, Nikolay Stepanoviç, bütün tanıdıklarımız, komşular senin Katya'ya çok sık gittiğini konuşuyorlar. Akıllı, eğitimli kız, kabul ediyorum, onunla vakit geçirmek hoş oluyor. Fakat senin yaşında ve sosyal statünde birisinin onunla birlikte olmaktan memnuniyet duyması, biliyor musun, biraz tuhaf kaçıyor... Üstelik onun öyle bir ünü var ki..."

Tüm kanım ansızın beynime hücum ediyor, gözlerimden kıvılcımlar saçılıyor, başımı iki elimin arasına alıp tepiniyorum, öyle bir bağırıyorum ki, kendi sesimi tanıyamıyorum:

"Beni yalnız bırak! Beni yalnız bırak! Dışarı!"

Herhalde yüzüm çok korkunç gözüküyor, sesim çok tuhaf çıkıyor olacak ki, karım da ansızın sararıyor ve umutsuzca, sanki baş-

ka birine aitmiş gibi bir sesle çığlığı basıyor. Çığlıklarımıza Liza, Gnekker ve sonra da Yegor koşuyor...

"Beni yalnız bırak!" diye bağırıyorum. "Defol! Dışarı!"

Bacaklarım uyuşuyor, sanki hiç yoklar; birilerinin kolları arasına düştüğümü hissediyorum, sonra kısa bir süre ağlama sesi duyuyorum ve iki üç saat süren bir baygınlık geçiriyorum.

Şimdi Katya'yı konuşalım. Her gün akşamüzerleri bana gelir, tabii komşular da tanıdıklar da gelişini fark etmemiş olamazlar. Bir dakikalığına içeri girer, beni alıp araba gezintisine çıkarır. Kendi atı ve bu yaz aldığı yeni arabası var. Genel olarak zengin bir hayat yaşıyor; büyük bahçeli, pahalı, köşk sayılabilecek bir daça kiraladı. Şehirdeki eşyalarını, ne var ne yok tümünü daçasına getirdi, iki hizmetçisi ve bir arabacısı mevcut... Sık sık soruyorum:

"Katya, babanın paralarını yiyip bitirince neyle yaşayacaksın?"

"O zaman bakarız," diye yanıtlıyor.

"Bu paralar, arkadaşım, çok daha ciddi bir tavrı hak ediyor. Onları iyi bir insan, kendi dürüst alınteriyle kazandı."

"Daha önce bunu bana söylemiştiniz, biliyorum."

Önce tarlalardan, sonra penceremden gözüken çam ormanından geçiyoruz. Şeytanın bir yandan, bütün bu çam ve köknarların, kuşların, gökteki beyaz bulutların üç dört ay sonra öldüğümde yokluğumu fark etmeyeceklerini kulağıma fısıldamasına rağmen, doğa her zamanki gibi yine bana harikulade güzel gözüküyor. Katya araba sürmeyi seviyor; havanın güzel oluşu ve benim yanı başında oturuyor olmam onu mutlu ediyor. İyi bir ruh hali içinde ve sivri şeyler söylemiyor.

"Siz çok iyi bir insansınız, Nikolay Stepanoviç," diyor Katya. "Siz çok nadir rastlanan bir örneksiniz ve sizi sahnede canlandırmaya cesaret edecek bir aktör tanımıyorum. Beni ya da örneğin Mihail Fyodoroviç'i kötü bir oyuncu bile oynayabilir, ama sizi hiçbir aktör oynayamaz. Sizi kıskanıyorum, hem de korkunç derecede kıskanıyorum! Şey, ben nasıl birisiyim? Nasıl birisi?"

Bir dakika düşünüyor ve soruyor:

"Nikolay Stepanoviç, ben olumsuz bir vakayım, öyle değil mi?"

"Evet, öyle," diyorum.

"Hımm... Öyleyse ne yapmalıyım ben?"

Ona ne demeliyim? Kolayca "Çalış" veya "Malını mülkünü yoksullara dağıt" ya da "Kendini tanı" gibi bir yanıt verebilirim; bunlar çok kolayca söylenebilecek şeyler olduğu için ona ne yanıt vereceğimi bilemiyorum.

İç hastalıkları hocası olan arkadaşlarım hastalıkları tedavi etmeyi öğretirken "Her olayı tek, bireysel bir vaka olarak ele almayı" öğütlerler. Ders kitaplarında belli bir durum için en iyi ve en yararlı yöntem ya da ilaç olarak önerilen şeylerin somut bireysel durumlarda işe yaramadığına ikna olabilmek için arkadaşlarımın bu öğüdüne kulak asmak gerek. Ahlaki illetler için de geçerli bu.

Katya'ya ne edip edip bir yanıt vermek gerek:

"Arkadaşım," diyorum, "senin bolca boş zamanın var. Bir şeylerle meşgul olman gerek. Neden yeniden oyunculuğa dönmüyorsun, eğer hevesin, yeteneğin varsa?"

"Yapamam."

"Sanki sen bir kurbanmışsın gibi bir üslup ve tavra sahipsin. Bu hoşuma gitmiyor, dostum. Kusurlu olan sensin. Hatırla, insanlara ve yerleşik usul ve kurallara kızmakla işe başladın, ama ne insanların ne de usullerin daha iyi olması için herhangi bir şey yaptın. Sen kötüyle mücadele etmedin, sadece yoruldun; sen mücadelenin değil, kendi güçsüzlüğünün kurbanısın. Tabii, o zaman genç ve deneyimsizdin, şimdi ise her şey çok farklı gelişebilir. Hakikaten, haydi başla! Gayret edeceksin, çalışacaksın, kutsal sanata hizmet edeceksin..."

"Kurnazlık etmeyin, Nikolay Stepanoviç," diye sözümü kesiyor Katya. "Gelin sizinle her zaman geçerli olacak bir anlaşma yapalım: Aktörler, aktrisler, yazarlar üzerine konuşalım, ama sanatı rahat bırakalım. Siz harikulade, nadir rastlanan bir insansınız, ama sanatı samimi olarak kutsal sayacak kadar sanattan az anlıyorsunuz. Sanata karşı sizin ne koku alma, ne de kulak yeteneğiniz var. Tüm

hayatınız boyunca işiniz başınızdan aşkındı, bu koku alma yeteneğini geliştirmeye zamanınız yoktu. Genel olarak... sanat üzerine sohbet etmeyi sevmiyorum. Sevmiyorum!" diye öfkeyle sürdürüyor konuşmasını. "Ve öylesine bayağılaştırdılar ki sanatı... Hayır, ilgilenmiyorum, teşekkür ederim."

"Kim bayağılaştırdı?"

"Birileri ayyaşlıklarıyla, gazeteler laubalilikleriyle, akıllı insanlar da felsefeleriyle bayağılaştırdılar sanatı."

"Felsefenin bu işle bir ilgisi yok."

"Hayır, var! Birisi eğer felsefe yapıyorsa, bu onun bir şey anlamadığını gösterir."

İş sertliğe varmasın diye aceleyle konuyu değiştirmeye çalışıyorum, sonra uzun bir süre konuşmuyorum. Fakat ormandan çıkıp Katya'nın daçasına yöneldiğimizde eski sohbete dönüyor ve soruyorum:

"Yine de sorumu yanıtlamadın, sahneye dönmeyi neden istemiyorsun?"

"Nikolay Stepanoviç, bu çok zalimce!" diye bir çığlık koparıyor ve tüm yüzü kıpkırmızı kesiliyor. "Gerçeği yüksek sesle söylememi mi istiyorsunuz? Pekâlâ, eğer bu... hoşunuza gidecekse, bende yetenek yok! Yetenek yok ve... haddinden fazla kendini beğenmişlik var! İşte!"

Bu itiraftan sonra yüzünü benden kaçırıyor ve titreyen ellerini saklayabilmek için tüm kuvvetiyle atın dizginlerine asılıyor.

Katya'nın daçasına yaklaştığımızda, uzaktan, kapının civarında gezinen ve bizi sabırsızlıkla bekleyen Mihail Fyodoroviç'i görüyoruz.

Katya, canı sıkkın:

"Yine bu Mihail Fyodoroviç!" diyor. "Lütfen, onu başımdan alır mısınız? Ondan bıktım, o bitmiş, tükenmiş bir adam!"

Mihail Fyodoroviç'in çoktan yurt dışına gitmesi gerekiyordu, ama o gidişini her hafta erteliyor. Son zamanlarda onda birtakım değişiklikler gözleniyor. Nasıl olduysa zayıflamaya başladı, avurt-

ları içine çöktü; daha önce hiç olmazken şimdi şaraptan sarhoş oluyor ve siyah kaşları da kırlaşmaya başladı. Araba kapıda durunca Mihail Fyodoroviç sevincini ve sabırsızlığını gizleyemiyor. Telaşla, Katya'ya ve bana arabadan inmemiz için yardım ediyor, aceleyle sorular soruyor, gülüyor, ellerini ovuşturuyor. Daha önce onun yalnızca bakışlarında fark ettiğim o yumuşaklık, sadakat, saflık ifadesi şimdi bütün yüzüne yayılmış gözüküyor. Bir yandan seviniyor, bir yandan da duyduğu sevinçten utanıyor; her akşam Katya'ya uğrama alışkanlığından utanıyor ve ziyaretlerini, saçmalığı açıkça sırıtan "Bir iş için bu civardan geçiyordum, bir dakikalığına uğrayayım diye düşündüm" gibi şeylerle gerekçelendirmeyi gerekli görüyor.

Üçümüz bir arada içeriye geçiyoruz; önce çay içiyoruz, sonra masanın üzerinde, kaşla göz arası, artık ezberlediğim o şeyler, iki deste iskambil kâğıdı, büyük bir parça peynir, çeşitli meyveler ve bir şişe Kırım şampanyası peyda oluyor. Sohbet konularımız yeni değil, kışın neyse şimdi de yine aynı şeyler. Sayıp sövmelerimizden üniversite de, öğrenciler de, edebiyat ve tiyatro da nasibini alıyor. Çekiştirme ve dedikodudan içerinin havası yoğunlaşıyor, boğucu hale geliyor; nefesleriyle havayı zehirleyenler artık kışınki gibi iki kurbağa değil, bu kez üç kurbağa! Bize hizmet eden kadın, armonikayı andıran yumuşak, bariton gülüş ve kahkahalarımızın yanında, generallerin vodvil dansı sırasındaki gülüşlerini anımsatan berbat, titrek hi-hi-hi'lerimizi de duyuyor şimdi...

V

Bazen halk arasında *serçe gecesi* olarak adlandırılan gök gürlemeli, şimşekli, yağmur ve fırtınalı geceler olur. Benim özel hayatımda da tıpkı böyle bir serçe gecesi oldu...

Gece yarısından sonra uyanıyor ve ansızın yatağımdan fırlıyorum. Her nedense o anda birden bire ölecekmişim gibi bir duyguya kapılıyorum. Niçin böyle bir duygu geliyor? Vücudumda böylesi ani bir ölüme işaret eden hiçbir belirti yok, fakat sanki aniden uğursuz, devasa bir yangının koyu kızıllığı ile burun buruna gel-

mişim gibi korkunç bir iç sıkıntısı ruhumu ezmeye başlıyor. Hızla lambayı yakıyor, bardak kullanmadan sürahiyi kafama dikip su içiyor, sonra açık pencereye yöneliyorum. Dışarıda hava çok güzel. Kuru ot kokuları ve daha başka güzel kokular geliyor. Pencereden bahçe çitinin demir direkleri, uykulu cılız ağaçlar, yol ve geniş bir kemer şeklindeki karanlık orman seçiliyor. Tek bir bulutun bile olmadığı gökte sakin, çok parlak bir ay var. Derin bir sessizlik hüküm sürüyor, yaprak bile kımıldamıyor. Bana öyle geliyor ki, bunların tümü beni seyrediyor ve nasıl öleceğimi duymak için dikkatle kulak kabartıyorlar...

Korkutucu. Pencereyi kapatıp yatağa koşuyorum. Nabzımı tutuyorum, bileğimde damarı bulamayınca şakağımı, sonra çenemi yokluyorum ve yeniden bileğime dönüyorum. Dokunduğum her yer soğuk, terden kayganlaşmış. Nefesim gittikçe sıklaşıyor, gövdem titriyor, içimde her şey hareket halinde; yüzümün ve dazlak kafamın sanki bir örümcek ağıyla örtülmüş olduğu duygusuna kapılıyorum.

Ne yapmalı? Ailemi çağırmalı mıyım? Hayır, gerekmez. Karım ve Liza'nın geldiklerinde bir şeyler yapabileceklerini aklım kesmiyor. Başımı yastığın altına gömüyorum, gözlerimi kapatıyorum ve bekliyorum, bekliyorum... Sırtım soğuk, âdeta içeri doğru çekiliyor ve sanki ölüm bana mutlaka arkadan, yavaş yavaş gelecekmiş gibi bir his var içimde...

Gecenin sessizliğinde aniden "kvi, kvi!" diye bir cıvıltılı ses duyuluyor, ses içimden mi, yoksa dışarıdan mı geliyor, bilmiyorum. Bir kez daha "kvi, kvi!". Aman tanrım, ne ürkütücü! Biraz daha su içseydim, ama artık gözümü açmaya ve başımı kaldırmaya korkuyorum. Kontrolsüz, hayvani bir korku bu ve neden korktuğumu katiyen anlayamıyorum. Yaşamak arzusundan mı acaba, yoksa beni, henüz bilinmeyen yeni bir ıstırabın bekliyor olmasından mı kaynaklanıyor?

Yukarıda, üst katta birisi inliyor ya da gülüyor... Kulak kabartıyorum. Biraz sonra merdivenlerde adım sesleri duyuluyor, birisi aceleyle aşağı iniyor, sonra yeniden yukarı çıkıyor. Bir dakika

sonra aşağıda tekrar ayak sesleri duyuluyor, birisi kapımın önünde duruyor ve kapıyı dinliyor.

"Kim var orada?" diye bağırıyorum.

Kapı açılıyor, ben cesaretle gözlerimi açıyorum ve karımı görüyorum. Yüzü sararmış ve ağlamaktan gözleri ıslanmış.

"Uyuyamıyor musun, Nikolay Stepanoviç?" diye soruyor.

"Ne var?"

"Tanrı aşkına yukarı gel de Liza'ya bir bak. Ona bir şeyler oluyor..."

Yalnız olmadığıma çok sevinerek:

"Peki... Memnuniyetle... Peki, hemen..." diye mırıldanıyorum.

Karımla giderken onu dinliyorum, ama heyecandan dediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. Elindeki mumun ışığından çıkan aydınlık lekeler merdivenlerin basamakları üzerinde dans ediyor, ikimizin uzun gölgeleri titreşiyor. Bacaklarım robdöşambrımın eteklerine dolaşıyor, nefesim kesiliyor ve içimde, sanki bir şey beni izliyormuş ve arkadan beni yakalamak istiyormuş gibi bir his doğuyor. 'Şimdi şuracıkta, şu merdivende öleceğim, şu an...' diye düşünüyorum. İşte, merdivenleri, sonra İtalyan pencereli karanlık koridoru geçiyoruz ve Liza'nın odasına giriyoruz. Liza üzerinde yalnızca geceliği olduğu halde yatağında oturuyor, çıplak ayaklarını aşağı sarkıtmış, inliyor.

Mum ışığının etkisiyle gözlerini kısarak:

"Ah, tanrım... Ah, tanrım!" diye mırıldanıyor. "Dayanamıyorum..."

"Liza, çocuğum, neyin var?" diyorum.

Beni görünce ağlamaya başlıyor ve boynuma sarılıyor.

"Benim iyi babacığım..." Hüngür hüngür ağlıyor. "Güzel babacığım, tatlı babacığım... Bana ne olduğunu bilmiyorum... Dayanılmaz!"

Beni kucaklıyor, öpüyor ve ondan, o henüz daha küçük bir çocukken işittiğim okşayıcı sözcükleri güçlükle anlaşılacak şekilde sıralıyor.

"Sakinleş, çocuğum, tanrı seninledir..." diyorum. "Ağlamaya gerek yok, ben de dayanamıyorum."

Ben üstünü örtmeye çalışıyorum, karım içsin diye su veriyor ve ikimiz de beceriksizce yatağın etrafında itişip birbirimize omuz vurup duruyoruz; bu bana bir zamanlar karımla birlikte çocuklara nasıl banyo yaptırdığımızı hatırlatıyor.

"Ona yardım et, ne olursun!" diye yalvarıyor karım. "Bir şeyler yap!"

Ne yapabilirim ben? Elimden bir şey gelmez. Kızın yüreğinde ağır bir yük var, ama benim anlamam zor, bilmiyorum, sadece yatıştırıcı sözler mırıldanabilirim:

"Sorun yok, sorun yok... Geçecek... Uyu, uyu..."

Aksi gibi dışarıda, avluda birden bire köpek ulumaları başlıyor. Ulumalar önce alçak sesli ve ürkekken, sonradan iki köpeğin yüksek sesli düetine dönüşüyor. Ben hiçbir zaman köpek uluması ya da baykuşun ötüşü gibi alametlere bir anlam atfetmedim, fakat şu anda bu olay yüreğimi çok sıkıştırıyor ve çabucak bir açıklamasını bulmalıyım. 'Önemsiz bir şey,' diye düşünüyorum. 'Bir organizmanın diğerine etkisi. Bendeki kuvvetli sinirsel gerilim karıma, Liza'ya, köpeğe geçti, yayıldı, işte hepsi bu... İçe doğma, önsezi gibi olayları bu yayılma etkisiyle açıklayabiliriz...'

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Liza'ya reçete yazmak için odama dönüyorum; artık yakında öleceğim düşüncesi kafamdan gitti, ancak içim sıkılıyor, yüreğimde bir ağırlık var, öyle ki bir anda ölüp gitmediğime hayıflanıyorum neredeyse. Odanın ortasında uzun bir süre hareketsiz duruyor ve Liza'ya ne ilacı yazacağımı düşünüyorum, fakat üst katta inilti seslerinin kesildiğini duyuyor ve hiçbir ilaç yazmamaya karar veriyorum, ama yine de ayakta durmaya devam ediyorum...

Etrafta ölüm sessizliği var, öylesine bir sessizlik ki, bir yazarın ifade ettiği gibi sessizlikten insanın kulağı çınlıyor. Zaman çok yavaş ilerliyor, pencere önüne düşen ay ışığı huzmelerinin konumu

bir türlü değişmiyor, âdeta donup kalıyor... Şafak henüz uzak. Ama bak işte, bahçenin kapısı gıcırdıyor, birisi sessizce ilerliyor, cılız ağaçların birinden bir dal koparak dikkatlice camı tıkırdatıyor. Bir fısıltı duyuyorum:

"Nikolay Stepanoviç! Nikolay Stepanoviç!"

Camı açıyorum, rüya gördüğümü sanıyorum. Pencerenin altında, siyah elbiseli bir kadın parlak ay ışığında duvara sokulmuş duruyor ve kocaman gözleriyle bana bakıyor. Solgun, sert ve ayın etkisiyle mermeri anımsatan düşsel bir yüzü var. Çenesi titriyor.

"Benim, ben Katya!" diyor.

Ay ışığı altında, sanırım, bütün kadın gözleri kocaman ve siyah, boylar daha uzun ve yüzler daha solgun gözükür; muhtemelen bundan dolayı onu ilk anda tanıyamıyorum.

"Ne arıyorsun burada?"

"Özür dilerim," diyor. "Her nedense ansızın içimi dayanılmaz bir sıkıntı bastı... Kendimi tutamadım ve buraya geldim... Pencerenizde ışık gördüm, cama vurmaya karar verdim... Özür dilerim... Ah, nasıl sıkıldığımı bir bilseydiniz! Şu anda ne yapıyorsunuz?"

"Hiçbir şey... Uykusuzluk işte."

"Bir tür önsezi gibi bir şeye kapıldım. Neyse, önemi yok."

Kaşları yukarı kalkmış, gözlerinde yaşlar parıldıyor ve bütün yüzü, uzun zamandan beri onda göremediğim, o tanıdık, saflık, insanlara kolayca güvenme duygusunun ışığıyla parıldıyor.

İki elini de bana doğru uzatarak, yalvarırcasına:

"Nikolay Stepanoviç!" diyor. "Değerli arkadaşım, yalvarıyorum... Eğer size karşı beslediğim dostça duygularımı ve saygımı değersiz saymıyorsanız, ricamı kabul edin!"

"Ne ricası?"

"Benim paramı alın!"

"Bak, neler de düşünmüş! Senin paranı ne yapacağım?"

"Bir yelere gidip tedavi olun... Sizin tedaviye ihtiyacınız var. Alıyor musunuz? Evet mi? Gözümün nuru, tamam mı?"

Büyük bir şevkle yüzüme bakıyor ve yineliyor:

"Evet mi? Kabul ediyor musunuz?"

"Hayır, dostum, almıyorum, teşekkür ederim..." diyorum.

Bana sırtını dönüyor ve başını sallıyor. Muhtemelen, önerisini öylesine bir üslupla reddediyorum ki, para konusunda daha fazla konuşmanın imkânı artık kalmıyor.

"Evine git, uyu. Yarın görüşürüz," diyorum.

"Demek ki, beni dostunuz olarak görmüyorsunuz?" diye soruyor üzgün üzgün.

"Ben bunu söylemiyorum. Senin paranın bana şu anda bir faydası olamaz, diyorum."

Sesini bir ton alçaltarak:

"Özür dilerim... Sizi anlıyorum... Benim gibi, oyunculuğu bırakmış birisinden borç para kabul etmek... Neyse, hoşça kalın..."

Katya o kadar hızlı uzaklaşıyor ki ona hoşça kal dahi diyemiyorum.

VI

Harkov'dayım.

Şu anki ruh halimle mücadele etmenin, ki buna gücüm de yetmez, bir yararı olmayacağı için son günlerimin hiç olmazsa biçimsel yönden kusursuz olmasına karar verdim. Eğer ailemle ilişkilerimde ben haksızsam, ki bunun gayet farkındayım, bu durumda karım ne istiyorsa onu yapmaya çalışacağım. Harkov'a mı gitmem isteniyor, gideceğim. Zaten son zamanlarda her şeyden öylesine soğudum ki nereye gideceğim, Harkov'a mı, Paris'e mi yoksa Berdiçev'e mi, katiyen fark etmiyor.

Buraya öğlen on ikide vardım ve katedralin yakınında bir otele yerleştim. Trenin sallantısından midem bulandı, cereyanda kaldım ve şimdi başımı ellerimin arasına almış, yatağın üstünde oturuyor ve tik nöbetimin başlamasını bekliyorum. Bugün tanıdığım profe-

sörleri ziyaret etmem gerekiyordu ama bunun için ne arzum, ne de gücüm var.

Yaşlı kat hizmetçisi odaya giriyor ve beraberimde yatak çarşafım olup olmadığını soruyor. Onu beş dakika kadar tutarak kendisine buraya gelme sebebim olan Gnekker hakkında birkaç soru yöneltiyorum. Hizmetçi meğerse Harkov'un yerlisiymiş; şehri avcunun içi gibi biliyor, fakat Gnekker soyadını taşıyan bir hane hatırlamıyor. Şehir dışındaki çiftliği soruyorum, yanıt yine aynı.

Koridorda saat biri vuruyor, sonra ikiyi, sonra üçü... Ölümü beklediğim, ömrümün şu son ayları bana sanki tüm hayatımdan daha uzunmuş gibi geliyor. Zamanın yavaş akışıyla şimdilerde barışık olduğum kadar daha önce asla barışık olmamıştım. Eskiden istasyonda tren beklerken ya da öğrencilerin sınavında zamanın dolmasını beklerken çeyrek saat bana sonsuzluk kadar uzun gelirdi, şimdiyse tüm gece kımıldamadan yatakta oturup kayıtsızca, yarın da, yarından sonra da aynen bugünkü gibi uzun ve renksiz geceler geçireceğimi düşünebilirim...

Koridorda saat beşi vuruyor, derken altıyı, yediyi... Karanlık çöküyor.

Şakağımda o sersemletici ağrıyı hissediyorum, bu, tik krizimin başlamak üzere olduğunu işaret ediyor. Kafamı meşgul etmek için eski, kayıtsız birisi olmadan önceki dünya görüşüme geri dönüyor ve kendime soruyorum: Ben ünlü, müsteşar unvanına sahip bir kişi olarak neden bu küçük otel odasında, başkalarına ait gri bir battaniyeyle örtülü bu yatağın üzerinde oturuyorum? Neden bu ucuz teneke lavaboyu seyrediyor ve koridordaki adi saatin zangırtılarını dinliyorum? Bütün bunlar benim namıma ve yüksek sosyal mevkiime hiç yakışıyor mu? Ve bu soruları kendi kendime alaylı gülümsemelerle yanıtlıyorum. Bir zamanlar gençliğimde, ünün önemini ve şöhret sahiplerinin yararlandığı varsayılan ayrıcalıklı durumları gözümde çok fazla büyütmeme sebep olan naifliğime gülüyorum. Tanınmış biriyim, ismim derin saygı uyandırır, *Niva* ve *Vsemirnaya İllustratsiya* dergilerinde resimlerim çıktı,

hatta bir Alman dergisine hayat hikâyemi anlattım. Peki, sonuç? Yabancı bir şehirde, yabancı bir yatakta yapayalnız oturuyor, ağrıyan şakağımı avcumla ovuyorum... Aile geçimsizlikleri, alacaklıların acımasızlığı, demiryolları çalışanlarının kabalığı, rahatsız edici pasaport sistemi, büfelerde satılan pahalı ve sağlıksız yiyecekler, insan ilişkilerindeki genel kabalık ve cahillik, bütün bunlar ve hepsini saymaya zamanın yetmeyeceği diğer olumsuzluklar beni, yalnızca kendi sokağında tanınan herhangi bir esnaftan daha az etkilemiyor. Peki, durumumun ayrıcalıklı konumu nerede kaldı? Benim bin kat daha ünlü, ülkemin gurur duyduğu bir kahraman olduğumu varsayalım, hastalığım hakkında bütün gazetelerde bültenler yayınlansın, postadan, arkadaşlarımın, öğrencilerimin ve halktan insanların gönderdiği yığınla geçmiş olsun mektupları çıkıyor olsun. Bütün bunlar benim yabancı bir yatakta, hüzün ve mutlak bir yalnızlık içinde ölmeme engel olamıyor... Bunda kesinlikle hiç kimsenin bir suçu yok, fakat özür dilerim, kendi tanınmış, ünlü ismimi sevmiyorum. İsmim sanki beni aldattı gibime geliyor.

Saat on, uykuya dalıyorum ve tik nöbetime rağmen derin uyuyorum, eğer uyandırmasalardı çok daha uzun uyuyabilecektim. Saat biri biraz geçiyor, aniden kapı çalınıyor.

"Kim o?"

"Telgraf!"

Kat görevlisinden telgrafı alırken:

"Yarın da verebilirdiniz," diye kızıyorum. "Artık bir daha da uyuyamam."

"Özür dilerim, ışığınız yanıyordu, uyumadığınızı düşündüm."

Telgrafı açıyor ve önce imzaya bakıyorum, karım göndermiş. Yine ne istiyor?

"Dün Gnekker Liza'yla gizlice evlendi, geri dönebilirsin."

Telgrafı okuyor ve kısa bir süre korkuya kapılıyorum. Beni korkutan, Gnekker'le Liza'nın davranışları değil, onların evlenme haberi karşısında gösterdiğim kayıtsızlık. Filozofların ve gerçek

bilgelerin kayıtsız oldukları söylenir. Bu doğru değil, kayıtsızlık, yüreğin felç olması, kayıtsızlık vaktinden önce ölüm demektir.

Yeniden yatağa uzanıyor ve kafamı neyle meşgul edeceğimi düşünmeye başlıyorum. Ne konuda düşünmeli? Düşünülmedik ne kaldı ki! Şu anda zihnimi uyarabilecek bir şey bulamıyorum.

Hava aydınlanıyor, dizlerimi kollarımın arasına almış yatakta oturuyorum ve oyalanmak için kendimi tanımaya çalışıyorum. "Kendini tanı" çok güzel ve yararlı bir öğüt; ne yazık ki, antik çağlarda bu öğütten nasıl yararlanılacağı konusunda bir yöntem önermek akıllara gelmemiş.

Eskiden içimde birisini ya da kendimi tanıma arzusu doğunca o kişinin eylemlerini, ki hepsi koşulludur, değil isteklerini dikkate alırdım. Bana ne istediğini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.

Ve şu anda kendimi sınava çekiyorum: Ben ne istiyorum?

Ben, karılarımızın, çocuklarımızın, dostlarımızın, öğrencilerimizin bizi sıradan insanlar olarak sevmelerini isterdim, yoksa ünümüz, markamız ya da etiketimiz için değil. Başka ne istiyorum? Yardımcılarım ve işimi benden devralacak haleflerim olsun isterdim. Daha başka? Yüz yıl sonra uyanmak ve tek gözle de olsa, bilimde neler olup bitiyor diye hızlı bir bakış atmak isterdim. Bir on yıl daha yaşamak isterdim... Başka?

Başka da hiçbir şey. Düşünüyorum, uzun uzun yeniden düşünüyorum ve aklıma başka da bir şey gelmiyor. Ne kadar çok düşünürsem düşüneyim, düşüncelerim ne yöne doğru yayılırsa yayılsın, isteklerim arasında çok hayati, çok önemli sayılabilecek bir şeylerin olmadığını açıkça görüyorum. Bilime olan hevesimde, yaşama arzumda, şu anda yabancı bir yatakta oturuşumda ve kendi kendimi tanımaya uğraşmamda ve diğer her şey hakkında oluşturduğum tüm düşünce, duygu ve algılamalarımda, tüm bunları tek bir bütüne bağlayacak ortak bir yan bulamıyorum. Her duygu, her düşünce içimde diğerlerinden ayrı olarak tek başına yaşıyor; en usta analist bile benim bilim, tiyatro, edebiyat ve öğrencilerim üzerine beyan ettiğim görüşlerimin ve hayal gücümün çizdiği resimlerin hiçbi-

rinde "genel öz" ya da yaşayan insanın "tanrı"sı denen şeyi bulamayacaktır.

Ve şayet bu yoksa zaten hiçbir şey yok demektir.

Böyle bir yoksullukta, ciddi bir hastalık, ölüm korkusu, koşulların ve insanların etkilemeleri gibi sebepler, bir zamanlar kendi dünya görüşüm saydığım ve hayatımın anlamı ve sevinci olarak gördüğüm her şeyin tepetaklak olması ve parçalanıp dağılması için yetiyor da artıyor bile. Dolayısıyla, hayatımın son aylarını böyle kölelere ve barbarlara yakışacak düşünce ve duygularla gölgelememde de, şimdiki kayıtsızlığımda da, söken şafağı fark edemeyişimde de şaşılacak bir yan yoktur. Gerçekten, insanın içinde tüm dışsal etkilerden daha büyük ve daha güçlü bir kuvvet yokken, dengesini kaybetmesi ve gördüğü her kuşu baykuş, işittiği her sesi köpek uluması zannetmeye başlaması için ciddi bir soğuk algınlığı geçirmesi yeterlidir. Bu durumda, onun büyük küçük tüm düşünceleri, kötümserliği ya da iyimserliği, yalnızca birer belirti, emare olarak anlam ifade eder, başka da bir anlamları yoktur.

Ben yenildim. Eğer böyleyse, o zaman, düşünmeyi sürdürmenin, konuşmanın bir anlamı kalmıyor. Oturacağım ve sessizce olacakları bekleyeceğim.

Sabahleyin kat görevlisi bana çayla birlikte bir de yerel gazete getiriyor. Mekanik bir şekilde ön sayfadaki ilanları, başyazıyı, diğer dergi ve gazetelerden alıntıları, günün olaylarını okuyorum... Bu sırada günün olayları arasında şöyle bir haber görüyorum:

"Ünlü bilim adamımız, saygıdeğer vesaire vesaire Profesör Nikolay Stepanoviç dün ekspres trenle Harkov'a gelmiştir ve şu otelde kalmaktadır."

Çok açık ki, parlak isimler, o isimleri taşıyanlardan bağımsız olarak kendi öz hayatlarını yaşamak üzere yaratılıyor. İsmim şu anda Harkov sokaklarında sakin sakin dolaşıyor; üç ay sonra o isim mezar taşıma altın harflerle işlenmiş olarak, bizzat güneşin kendisi kadar parlak ışıklar saçacak ve o sırada üzerim artık otlarla örtülmüş olacak...

Kapıya yavaşça vuruyorlar. Birileri beni arıyor.

"Kim o? Girin!"

Kapı açılıyor ve ben şaşkınca bir adım geri çekiliyor ve aceleyle robdöşambrımın önünü kapamaya çalışıyorum. Karşımda Katya duruyor.

Merdivenleri çıktığı için güçlükle nefes alıp veriyor.

"Merhaba," diyor. "Beklemiyordunuz değil mi? Ben de... buraya geldim."

Oturuyor ve gözlerini benden kaçırarak, kekeleyerek konuşmasını sürdürüyor:

"Niçin benimle merhabalaşmıyorsunuz? Harkov'a ben de geldim... Bugün... Bu otelde kaldığınızı öğrendim ve size uğradım."

"Seni gördüğüme çok memnun oldum," diyorum omuzlarımı silkerek. "Fakat şaşırdım... Âdeta gökten düştün. Niçin geldin?"

"Ben mi? İşte... Bilet aldım ve geldim."

Sessizlik oluyor. Katya ansızın heyecanla yerinden kalkıp yanıma geliyor. Rengi atmış halde, ellerini göğsüne bastırarak:

"Nikolay Stepanoviç!" diyor. "Ben bu şekilde daha fazla yaşayamayacağım! Yapamayacağım! Tanrı aşkına bana çabuk, hemen şimdi söyleyiniz, ne yapmalıyım? Söyleyiniz, ne yapmalıyım?"

"Ben ne söyleyebilirim?" diyorum şaşkın şaşkın. "Elimden hiçbir şey gelmez."

Güçlükle nefes alarak ve bütün gövdesiyle titreyerek:

"Söyleyiniz, yalvarırım size!" diye devam ediyor. "Size yemin ediyorum, bu şekilde daha fazla yaşayamam! Takatim kalmadı!"

Sandalyenin üzerine çöküyor ve hüngür hüngür ağlamaya başlıyor. Başını geriye doğru atıyor, ellerini kenetliyor, ayaklarını yere vuruyor; başından kayıp düşen şapkası esnek bağcığının ucunda sallanıyor, saçları dağılıp karışıyor.

"Bana yardım edin! Yardım edin!" diye yalvarıyor. "Daha fazla dayanamayacağım!"

Yol çantasından mendilini çıkarıyor ve mendille birlikte dışarı çıkan birkaç mektup dizinin üzerinden kayıp yere düşüyor. Mek-

tupları yerden topluyorum, sayfanın birinden Mihail Fyodoroviç'in yazısını tanıyorum ve istem dışı "tutkuy..." diye yarım bir sözcük okuyorum.

"Sana söyleyecek bir şeyim yok Katya," diyorum.

Elimi yakalayıp öpüyor, ağlayarak:

"Yardım edin!" diyor. "Ne de olsa babam sayılırsınız. Biricik dostumsunuz. Akıllı, aydın ve deneyimlisiniz. Öğretmenlik yaptınız. Söyleyin, ne yapmalıyım?"

"Dürüstçe söylüyorum, Katya, bilmiyorum..."

Sersemlemiş, mahcup ve hıçkırıklardan duygulanmış bir halde, güçlükle ayakta durabiliyorum. Yüzümde zoraki bir gülümsemeyle:

"Haydi, Katya, kahvaltı edelim," diyorum. "Ağlamayı bırak!"

Ve hemen bitkin bir sesle ekliyorum:

"Ben çok yakında öleceğim, Katya!"

Ellerini bana uzatıp:

"Tek bir kelime bile olsa, tek bir kelime!" diyor ağlayarak. "Ne yapmalıyım?"

"Tuhaf birisin, gerçekten..." diye mırıldanıyorum. "Anlamıyorum! Bu kadar akıllı bir kızken böyle birden ağlamalar..."

Sessizlik çöküyor. Katya saçlarını düzeltiyor, şapkasını giyiyor, sonra mektupları buruşturup çantasına sokuyor. Bütün bunları hiç konuşmadan ve acele etmeden yapıyor. Yüzü, göğsü ve eldivenleri gözyaşlarından ıslanmış durumda, ama yüz ifadesi artık soğuk ve sert... Ona bakıyor ve ondan daha mutlu olduğum için kendimden utanıyorum. Felsefeci meslektaşların "genel öz" dedikleri şeyin bende olmadığını yalnızca ölümümden kısa bir süre önce, ömrümün gün batımında fark ettim, bu zavallı kızcağızın ruhuysa bütün hayatı boyunca güvenli bir sığınak bilmedi ve gelecekte de bilmeyecek, bütün hayatı boyunca!

"Haydi, Katya, kahvaltı edelim," diyorum.

"Hayır, teşekkürler," diye soğuk bir şekilde yanıtlıyor beni.

Bir dakika kadar yine sessizlik oluyor.

"Harkov'u sevmedim," diyorum. "Çok soluk. Bir tür gri bir şehir."

"Evet, olabilir... Çirkin... Ben çok kalmayacağım... Buradan geçiyordum. Bugün ayrılacağım."

"Nereye?"

"Kırım'a... Yani, Kafkasya'ya."

"Öyle mi, ne kadar kalacaksın?"

"Bilmiyorum."

Katya kalkıyor, yüzünde soğuk bir gülücük, gözlerini benden kaçırarak elini uzatıyor.

İçimden ona 'Demek ki, cenaze törenimde bulunmayacaksın?' diye sormak geçiyor. Ancak, o gözlerini benden kaçırıyor, elleri soğuk, âdeta yabancı eli. Konuşmadan onu kapıya kadar geçiriyorum... İşte, odamdan çıkıyor ve uzun koridorda başını çevirip bakmadan yürüyor. O, benim ona arkadan baktığımı biliyor ve muhtemelen köşeye gelince dönüp bakacaktır.

Hayır, dönüp bakmıyor. Siyah elbisesi son kez parıldayıp gözden kayboluyor, adım sesleri kesiliyor... Elveda, hazinem benim!

1889

Kara Keşiş

I

MASTER derecesine sahip asistan Andrey Vasiliç Kovrin kendini çok yordu ve sonunda sinirlerini harap etti. Doktora gitmedi, fakat doktor arkadaşıyla bir gün bir şişe şarap eşliğinde sohbet ederlerken söz arasında sorunundan bahsetti. Arkadaşı ona ilkbaharı ve yazı köyde geçirmesini salık verdi. Tam bu sırada Tanya Pesotskaya'dan uzun bir mektup aldı, ondan Borisovka'ya gelmesini ve kendilerine konuk olmasını rica ediyordu. Sonunda Kovrin bir geziye çıkmanın kendisi için gerçekten gerekli olduğuna karar verdi.

Önce kendi doğduğu yer olan Kovrinka'ya –bu, nisan ayında oluyordu– gitti, burada yalnız başına üç hafta geçirdi. Sonra, yollar düzelince, onu yetiştirip büyüten, eski vasisi, Rusya çapında ünlü bitki kültürleri geliştirme uzmanı Pesotski'ye gitmek üzere at arabasıyla yola çıktı. Kovrinka ile Pesotski'lerin yaşadığı Borisovka arası yetmiş verstten daha fazla değildi ve baharda, bu yumuşak yolda, rahat yaylı arabayla yolculuk gerçek bir zevkti.

Pesotski'lerin, kapısında fraklı bir uşağın beklemekte olduğu sıvası dökülmüş evi, sütunlarıyla, aslanlarıyla kocaman bir evdi. İngiliz tarzında tasarlanmış, kasvetli ve gösterişten uzak eski park, evden nehre kadar neredeyse bir verst uzayıp gidiyor ve üzerinde, tüylü pençeleri andıran kökleri açıkta kalmış çam ağaçlarının yükseldiği sarp, balçıklı bir kıyıyla son buluyordu. Aşağıda suyun ürkek bir ışıltıyla parıldadığı, kızkuşlarının ağlamaklı cıvıltılarla ötüştüğü bu yerde insanın hep oturup şiir yazası geliyordu. Avlu ve

fidanlıkla birlikte otuz desyatinden fazla yer kaplayan meyve bahçesi sayesinde burası, evin çevresiyle birlikte kötü havalarda bile her zaman neşeli ve şendi. Harikulade güller, zambaklar, kamelyalar, parlak beyazdan başlayarak kurum karasına kadar akla gelebilecek her renkte laleler ve daha neler neler... Pesotski'nin bahçesindeki gibi bir renk cümbüşünü, çiçek bolluğunu Kovrin başka hiçbir yerde görmemişti. İlkbahar daha yeni başlıyordu, çiçekliklerin gerçek ihtişamı henüz seraların örtüsü altında saklıydı; buna rağmen iki tarafı ağaçlı park yolları boyunca ve öteye beriye serpiştirilmiş çiçekliklerde açan çiçekler, özellikle günün erken saatlerinde her bir taç yaprağında parıldayan çiy taneleri insanın kendisini büyüleyici bir renkler ülkesinde hissetmesi için yetiyordu.

Bahçenin, Pesotski'nin küçümseyerek işe yaramaz dediği dekoratif bölümü, Kovrin üzerinde bir zamanlar, ta çocukluğunda masalımsı bir izlenim bırakmıştı. Burada neler yoktu ki... özenle düzenlenmiş doğayla alay eden binbir türlü tuhaflıklar, cafcaflı ucubeler! Meyve ağaçlarından meydana getirilmiş kafesler, piramit biçimindeki kavak gibi şekillendirilmiş armut ağacı, küre biçimindeki meşe ve ıhlamur ağaçları, şemsiye biçiminde elma ağacı, bitkilerden yapılmış arklar, isimlerin baş harflerinden imzalar, kollu şamdanlar ve hatta Pesotski'nin bahçeciliğe başladığı yılı gösteren erik ağacından yapılmış 1862 sayısı... Bir palmiyeninki kadar düz ve güçlü gövdelere sahip alımlı, güzel fidanlara da rastlıyordunuz; bu fidanların aslında bektaşiüzümü ya da frenküzümü olduklarının farkına varabilmeniz ancak onlara çok dikkatli baktığınızda mümkün olabiliyordu. Fakat bahçeyi bu denli keyifli yapan, ona bu canlı havayı veren esas şey buradaki sürekli hareketlilikti. İnsanlar, sabahın erken saatlerinden akşama kadar, ellerinde el arabaları, çapalar, süzgeçli kovalar ve benzeri şeylerle ağaçların, çalılıkların, çiçekliklerin etrafında, iki tarafı ağaçlı park yollarında karıncalar gibi kaynaşıp dururdu.

Kovrin, Pesotski'lerin evine akşam saat onda vardı. Tanya'yı ve Tanya'nın babası Yegor Semyonıç'ı çok endişeli buldu. Berrak, yıl-

dızlı gökyüzü ve termometre sabaha karşı don olabileceğini söylüyordu, üstelik bahçıvan İvan Karloviç şehre gitmişti ve bel bağlayabilecekleri başka kimse de yoktu. Akşam yemeği sırasında yalnızca muhtemel sabah donunu konuştular ve Tanya'nın uyumayıp gece yarısından sonra bahçeyi dolaşarak her şeyin yolunda gidip gitmediğini kontrol etmesini, Yegor Semyonıç'ın ise gece saat üçte, hatta daha erken kalkmasını kararlaştırdılar.

Kovrin bütün akşam boyunca Tanya'yla oturdu ve gece yarısından sonra da birlikte bahçeye çıktılar. Hava çok soğuktu. Dışarıda daha şimdiden kuvvetli bir yanık kokusu vardı. Ticari bahçe olarak anılan ve Yegor Semyonıç'a her yıl birkaç bin ruble net gelir sağlayan büyük meyve bahçesinde keskin, yoğun, siyah bir duman toprağın üzerini kaplamıştı, ayrıca ağaçları sarıp sarmalamak suretiyle bu birkaç binlik gelir dondan kurtarılmaya çalışılıyordu. Bahçede ağaçlar dama tahtası düzeninde dikilmişti, sıralar tıpkı askerlerin hiza çizgileri gibi düz ve kusursuzdu. Bu katı, ukalaca düzenlilik ve ayrıca ağaçların hepsinin aynı boyda olması, dal, yaprak ve gövdelerinin birbirlerine tıpatıp benzemesi etrafa tekdüze bir görünüm veriyor ve hatta sıkıcı oluyordu. Kovrin ve Tanya, gübre, saman ve her türlü atığın yakıldığı sıra sıra ateşleri izleyerek yürüdüler; arada bir duman içinde gölge gibi dolaşan işçilere rastlıyorlardı. Yalnızca vişneler, erikler ve birkaç çeşit elma türü çiçek açmıştı, ama bütün bahçe duman altındaydı. Ancak fideliğin yanına geldiklerinde Kovrin rahat bir nefes alabildi.

"Daha çocukluğumda burada bu dumandan aksırdığımı hatırlıyorum," dedi Kovrin omuzlarını silkerek. "Ancak, o zamandan beri hâlâ anlamış değilim, bu duman bitkileri dondan nasıl koruyabiliyor?"

"Duman, olmayan bulutun yerini dolduruyor," diye yanıtladı onu Tanya.

"Buluta niye ihtiyaç duyulsun ki?"

"Kapalı, bulutlu havalarda don olmaz."

"Demek öyle ha!"

Kovrin güldü ve Tanya'nın kolunu tuttu. Tanya'nın, ince siyah kaşlarının süslediği geniş, aşırı ciddi, üşümüş yüzü, paltosunun başının rahatça hareket etmesini engelleyen kalkık yakası, çiyden korunmak için yukarı topladığı entarisinin içindeki ince, düzgün vücudu, her şeyi Kovrin'i duygulandırmıştı.

"Tanrım, bu kız büyümüş!" dedi Kovrin. "Buradan en son ayrıldığımda, beş yıl önce, siz daha bir çocuktunuz. Uzun bacaklı, dağınık saçlı, kısa etekli elbiseler giyen incecik bir kızdınız, sizi balıkçıl kuşu diye kızdırırdım... Zaman nelere kadir!"

"Evet, beş yıl!" diye iç geçirdi Tanya. "O zamandan beri köprülerin altından çok sular aktı."

Yüzüne bakarak, canlı bir ifadeyle:

"Dürüstçe söyleyin, Andryuşa," dedi, "bizden koptunuz mu? Sorduğum şeye bak! Siz erkeksiniz, kendi ilginç hayatınızı yaşıyorsunuz, siz erişilmezsiniz... Yabancılaşmanız çok doğal! Fakat Andryuşa her ne olursa olsun, bizi kendi öz aileniz olarak görmenizi isterim. Bizim bunu istemeye hakkımız var."

"Öyle görüyorum zaten, Tanya."

"Yemin eder misiniz?"

"Evet, ederim."

"Bu akşam, bizim evde ne kadar çok fotoğrafınızın olduğuna şaşırdınız. Babamın size hayran olduğunu biliyorsunuz. Bazen sizi benden çok seviyormuş gibi geliyor bana. Sizinle gurur duyuyor. Siz bilgili, olağanüstü bir insansınız, kendiniz için çok parlak bir kariyer yaptınız ve babam böyle biri olmanızı, sizi onun büyütüp yetiştirmesine bağlıyor, bundan hiç şüphe duymuyor. Ben de böyle düşünmesine ses çıkarmıyorum. Varsın düşünsün."

Şafak sökmek üzereydi; bu, özellikle boşluktaki ağaç dallarının ve duman bulutlarının açıkça seçilir olmaya başlamasından anlaşılıyordu. Bülbüller ötmeye ve tarlalardan bıldırcın sesleri gelmeye başlamıştı.

"Bu arada, uyuma vaktimiz geldi," dedi Tanya. Kovrin'in koluna girdi. "Hava da soğuk! Geldiğiniz için teşekkürler Andryuşa,

burada tanıdıklarımız ilginç olmaktan uzak kimseler, üstelik sayıları da çok değil. Yalnızca bahçemiz var, bahçe, bahçe... Başka da bir şey yok. Ağaç gövdeleri, dallar," dedi gülerek. "Portekiz oporto elması, benekli frenkelması, Arhangels elması, göz aşısı, kalem aşısı... Bizim hayatımızın tamamı bahçeye adanmıştır, hatta rüyalarıma elma ve armudun dışında hiçbir şey girmiyor. Tabii bu iyi, faydalı bir şey ama insan bazen çeşitlilik için başka şeyler de istiyor. Tatillerde ya da diğer zamanlarda bize gelişlerinizi hatırlıyorum, tıpkı avizeleri ve mobilyaları örten kılıfların çekilip kaldırılması gibi, evde her şey bir anda daha canlı, daha taze ve daha aydınlık hale gelirdi. O zamanlar küçük bir kızdım, ama yine de bunu görebiliyordum."

Tanya çok içten, duygulu konuşuyordu. Kovrin'in aklına her nedense ansızın, yaz boyunca bu küçük, narin, konuşkan varlığa bağlanabileceği, sonra gönlünü kaptırıp ona âşık olabileceği düşüncesi geldi. İkisinin de durumu dikkate alındığında bu hem çok mümkün hem de çok doğal bir şeydi! Bu düşünce Kovrin'i duygulandırdı ve güldürdü. Tanya'nın sevimli, fakat telaşlı yüzüne doğru eğildi ve alçak sesle şarkı mırıldanmaya başladı:

"Saklayacak değilim, Onegin

Tatyana'yı seviyorum, delicesine..."*

Eve geldiklerinde Yegor Semyonıç uyanmış bulunuyordu. Kovrin'in canı uyumak istemedi, ihtiyarla sohbet etti ve onunla birlikte yeniden bahçeye döndü. Uzun boylu, geniş omuzlu, kocaman göbekli bir adam olan Yegor Semyonıç nefes darlığından mustaripti, buna rağmen her zaman öyle hızlı yürürdü ki, arkadan ona yetişmekte güçlük çekerdiniz. Aşırı derecede telaşlı bir hali vardı; yüzünde, bir dakika daha gecikirse sanki her şey mahvolacakmış gibi bir ifade olduğu halde, daima, aceleyle bir yerlere yetişmeye çalışırdı.

Yegor Semyonıç soluklanmak için durdu ve:

* P. İ. Çaykovski'nin *Yevgeni Onegin* adlı operasında Gremin'in bir aryasının sözleri. –*Rus. ed.*

"İşte, yavrum, hikâye böyle..." diye başladı söze. "Toprağın tam üzeri, gördüğün gibi don, ama termometreyi yere dik bir sopa üzerinde iki sajen yukarı kaldır, orası sıcak... Peki, neden böyle?"

Kovrin gülümseyerek:

"Gerçekten bilmiyorum," diye yanıtladı.

"Hımm... Her şeyi bilmek mümkün değil tabii ki... Akıl ne kadar büyük olursa olsun, her şeyi oraya yerleştiremezsin. Sen esas olarak felsefeyle meşgulsün, öyle değil mi?"

"Evet, psikoloji dersi veriyorum, ama genel olarak felsefe çalışıyorum."

"Bu seni sıkmıyor ya?"

"Tam tersine, hayatımın biricik meşgalesi bu!"

Yegor Semyoniç elini kırlaşmış favorilerinde gezdirerek, düşünceli bir ifadeyle:

"Eh, tanrıya şükür..." diye sürdürdü. "Tanrıya şükür... Senin adına çok sevindim... çok sevindim yavrum..."

Yegor Semyoniç ansızın bir şeye kulak kabarttı, sonra korkunç bir yüz ifadesiyle yana doğru koştu, ağaçların ve duman bulutlarının arasında hemen kayboluverdi. Biraz sonra yürek parçalayan, çaresiz haykırışı duyuldu:

"Bu atı elma ağacına kim bağladı? Hangi alçak ve rezil herif bu atı elma ağacına bağlamaya cüret edebildi? Aman Tanrım! Aman Tanrım! Elmaları bozdular, dondurdular, lekelediler, mahvettiler! Bahçe elden gitti! Bahçe mahvoldu! Aman Tanrım!"

Yegor Semyoniç, Kovrin'in yanına geri döndüğünde yüzünde çok bitkin ve incinmiş bir ifade vardı. Ağlamaklı bir sesle, kollarını iki yana açarak:

"Bu lanet olası insanlarla nasıl başa çıkacaksın?" dedi. "Stepka gece gübre taşımış ve atı elma ağacına bağlamış. Namussuz herif dizgini ağaca öylesine sıkı dolamış ki, ağacın kabukları üç yerinden soyulmuş. Bu ne diye soruyorum ona ama tam bir aptal, karşımda öylece susup duruyor. Böylelerini asmak bile yetmez!"

Sakinleşen Yegor Semyonıç Kovrin'i kucaklayarak yanağından öptü.

"Neyse, tanrıya şükür... Tanrıya şükür..." diye mırıldandı. "Geldiğine çok memnun oldum. Sözcüklerle tarif edilemeyecek kadar memnun oldum... Teşekkürler."

Yegor Semyonıç daha sonra Kovrin'le birlikte, yine aynı telaşlı yüz ifadesi ve hızlı yürüyüşüyle bahçenin her yerini dolaştı, eskiden vasisi olduğu çocuğa bütün seraları, limonlukları, nazik fideler için yapılmış özel sıcak odaları ve çağımızın mucizesi diye adlandırdığı iki arı kovanlığını gösterdi.

Onlar bahçeyi dolaşırken güneş doğmuş ve bahçeyi parlak ışıklarla doldurmuştu. Hava ısınmıştı. Pırıl pırıl, neşeli, uzun bir gün olacağını gören Kovrin, henüz mayısın başında olduklarını, önlerinde aynı bu şekilde pırıl pırıl, neşeli ve uzun, kocaman bir yazın bulunduğunu hatırladı. Ansızın göğsünde, tıpkı çocukluğunda bu bahçede koşarken hissettiklerine benzeyen, neşeli, taze bir duygu kıpırdayıp kabardı. Bu kez kendisi ihtiyarı kucakladı ve sevecenlikle öptü. İkisi de oldukça duygulanmış halde eve döndüler; slivki ve besleyici, tereyağlı, yumurtalı krendel eşliğinde antika porselen fincanlardan çay içmeye başladılar. Bu küçük ayrıntılar Kovrin'e yeniden çocukluğunu ve gençliğini hatırlattı. Şu 'an'ın olağanüstü güzelliği ile geçmişin içinde yaşadığı şu 'an' üzerindeki damgası birbirine karıştı; yüreğinde bir sıkışma hissetti, ama hoş bir duyguydu bu.

Kovrin, Tanya'nın uyanmasını bekledi, uyanınca onunla kahve içti, yürüyüş yaptı ve sonra odasına çekilerek çalışmaya koyuldu. Çok dikkatlice okuyor, notlar alıyor ve arada bir, açık pencerelerden dışarıya bakmak ya da masanın üzerindeki vazolarda duran, çiyin ıslaklığını henüz kaybetmemiş taze çiçekleri seyretmek için gözlerini kaldırıyor ve sonra yine kitabına dönüyordu. Hissettiği hoşnutluk duygusundan, vücudundaki bütün damarlar sanki titriyormuş ve pır pır ediyormuş gibi geliyordu.

II

Kovrin köyde de tıpkı şehirdeki gibi sinirli ve huzursuz bir hayat yaşamaya başladı. Çok okuyor, çok yazıyor, ayrıca İtalyanca çalışıyordu. Yürüyüşe çıktığında, büyük bir heyecanla, biraz sonra yeniden çalışmaya döneceğini düşünüyordu. O kadar az uyuyordu ki, buna herkes hayret ediyordu. Eğer kazara gündüz yarım saat uyumuşsa, sonra bütün gece uyumuyor, uykusuz gecenin ardından sanki hiçbir şey olmamış gibi kendini canlı ve neşeli hissedebiliyordu.

Çok konuşuyor, şarap ve pahalı purolar içiyordu. Pesotski'lere çok sık, neredeyse her gün, Tanya ile birlikte piyano çalmak ve şarkı söylemek üzere komşu ailelerden genç kızlar geliyordu. Bazen de iyi keman çalan komşu bir delikanlı uğruyordu. Kovrin müzik ve şarkıları büyük bir hevesle dinliyor ve sonunda bunlardan bitkin düşüyordu, öyle ki, bu bitkinlik gözlerinin kayması ve başının yana düşmesi şeklinde bir fiziki görünümle son buluyordu.

Bir keresinde Kovrin akşam çayından sonra balkonda oturmuş kitabını okuyordu. Bu sırada misafir odasında, soprano olarak Tanya, kontralto olarak komşu kızlardan birisi ve kemanda komşu delikanlı olmak üzere, Braga'nın ünlü bir serenadını* prova ediyorlardı. Kovrin serenadın sözlerini işitebiliyor, fakat Rusça olmasına rağmen anlamlarını bir türlü kavrayamıyordu. Sonunda kitabını bırakıp dikkatlice dinleyince sözleri anladı: Hayal gücü zengin bir kız gece bahçede birtakım gizemli sesler duyar. Bunlar o denli güzel ve acayip seslerdir ki, kız duyduğu şeyin kutsal bir armoni olduğunu itiraf etmek zorunda kalır. Ancak, biz ölümlülere anlaşılmaz geldiği için bu armoni gerisin geri gökyüzüne uçup gider.

Kovrin'in gözleri kapanmaya başladı. Yerinden kalktı, bitkin bir halde misafir odasında, sonra salonda bir aşağı bir yukarı dolaştı. Müzik çalışması durunca Tanya'nın koluna girdi, birlikte balkona çıktılar.

---

* İtalyan besteci Gaetano Braga'nın (1829-1907) "Meleğin Serenadı" kastediliyor. *–Rus. ed.*

"Bugün sabahtan beri zihnimi bir efsane kurcalayıp duruyor," dedi. "Hatırlamıyorum, onu bir yerde mi okudum, yoksa birinden mi duydum. Ancak efsane çok garip, tamamen anlamsız bir şey. Önce efsanenin açık seçik olmadığından başlamalı. Bundan bin yıl önce karalar giymiş bir keşiş Suriye ya da Arabistan'da bir yerlerde, çölde dolaşıyormuş... Keşişin dolaştığı yerin birkaç mil ötesinde balıkçılar, göl yüzeyinin üzerinde yavaşça hareket eden başka bir kara keşiş görmüşler. Bu ikinci keşiş bir serapmış. Şimdi, efsanenin ters düştüğü bütün optik yasalarını unutun ve devamını dinleyin. Bu seraptan ikinci bir serap daha doğmuş, sonra ikinci seraptan bir üçüncüsü... ve derken, keşişin sureti atmosferin bir katmanından diğerine sürekli olarak aktarılmış durmuş. Suret kâh Afrika'da kâh İspanya'da kâh Hindistan'da kâh uzak kuzeyde görülür olmuş... Sonunda yerküre atmosferinin dışına çıkmış ve şimdi, varlığını sona erdirecek koşullara bir türlü geri dönemediği için koca evrende dolaşıp duruyormuş. Kim bilir, belki şimdilerde Mars'ta ya da Güney Haç Yıldızı gibi bir yıldızda o sureti görüyorlardır. Fakat azizim, efsanenin can alıcı noktası, özü şu ki, suret, keşişin çölde yürüyüşünden tam bin yıl sonra yerküre atmosferine yeniden geri dönecekmiş ve insanlara görünecekmiş. Ayrıca, güya bu bin yıl bitmek üzereymiş... Efsanede söylenene bakılırsa, kara keşişi her an, bugün yarın beklemeliymişiz."

Efsaneden hoşlanmayan Tanya:

"Garip bir serapmış!" dedi.

Kovrin gülümseyerek:

"Ama en şaşırtıcı olanı, bu efsanenin aklıma nereden geldiğini bir türlü hatırlayamıyor olmam," dedi. "Nerede okudum? Kimden duydum? Yoksa kara keşişi rüyamda mı gördüm? Yemin ederim ki, asla hatırlayamıyorum. Ama efsane kafamı meşgul ediyor. Bugün sabahtan beri bunu düşünüyorum."

Kovrin, Tanya'yı misafirlerin yanına geri göndererek evden çıktı, düşüncelere dalmış halde çiçekliklerin civarında dolaştı. Güneş batmak üzereydi. Çiçekler yeni sulandıkları için nemli, tırmalayıcı

bir koku yayıyorlardı. Evde şarkı söylemeye yeniden başlamışlardı, kemanın sesi uzaktan sanki insan sesiymiş gibi algılanıyordu. Kovrin, efsaneyi nerede okuduğunu ya da kimden dinlediğini bulmak için zihnini zorlayarak, acele etmeksizin parka doğru yürüdü ve farkında olmadan nehre kadar geldi.

Dik kıyı şeridi üzerindeki dar patika boyunca, çıplak ağaç köklerinin arasından geçerek su kenarına indi, buradaki suçullukları onun gelişinden tedirgin oldu, iki ördeği ürküttü. Batan güneşin son ışıkları hâlâ şurada burada, asık suratlı çamları aydınlatıyordu ama nehrin yüzeyi gerçek akşam karanlığına bürünmüştü. Kovrin tahta köprüden öteki tarafa geçti. Şimdi önünde henüz çiçek açmamış kocaman bir çavdar tarlası uzanıyordu. Uzaklarda ne meskûn bir yer ne de canlı bir varlık gözüküyordu ve ona, sanki bu dar patikayı izleyip giderse, güneşin biraz önce battığı ve şu anda görkemli, engin akşam kızıllığının hüküm sürdüğü o bilinmez, gizemli yere ulaşabilecekmiş gibi göründü.

Kovrin patika boyunca yürürken, 'Burası ne kadar da geniş, ferah ve sessiz!' diye düşündü. 'Sanki bütün dünya beni gözetliyor, saklanmış, benim o şeyi anlamamı bekliyor...'

Derken, çavdar tarlası üzerinde bir dalgalanma oldu, hafif akşam rüzgârı Kovrin'in şapkasız başını yalayıp geçti. Bir dakika sonra daha kuvvetli bir rüzgâr dalgası geldi, çavdarların hışırtısı, arkadan çamların boğuk uğultusu duyuldu. Kovrin şaşkınlık içinde durdu. Ufukta kasırga ya da hortuma benzer, yerden göğe doğru yükselen uzun, siyah bir sütun belirdi. Sütunun kenar çizgileri belirsizdi, ancak daha ilk andan itibaren onun yerinde sabit durmadığı, muazzam bir hızla hareket ettiği ve buraya, doğruca Kovrin'in üzerine doğru yöneldiği anlaşılabiliyordu. Sütun yaklaştıkça daha küçük görünmeye başladı, şimdi daha net seçilebiliyordu. Kovrin ondan korunmak için yana doğru, çavdar tarlasına kaçtı, güç bela kendini kurtarabildi...

Karalar giyinmiş kır saçlı, kara kaşlı bir keşiş, kollarını göğsü üzerinde çaprazlamasına kavuşturmuş halde Kovrin'in yanından

hızla geçti... Çıplak ayakları yere değmiyordu. Altı yedi metre kadar uzaklaşınca dönüp Kovrin'e baktı, başıyla selamladı, sevecen fakat aynı zamanda kurnaz bir ifadeyle gülümsedi. Fakat ne kadar da solgun, müthiş sararmış, ince, zayıf bir yüz! Hayalet yeniden büyümeye başladı, nehrin üzerinden uçarak geçti, yüksek kıyı şeridinin balçıklı toprağına ve çamlara hiçbir gürültü çıkarmadan çarptı, sonra ağaçların arasından geçerek tıpkı bir duman gibi gözden kayboldu.

'Bakın işte, gördünüz...' diye mırıldandı Kovrin. 'Demek ki efsanede gerçek payı varmış.' Kovrin bu garip olaya açıklama bulmak için fazla bir çaba sarf etmedi, keşişi bu kadar yakından ve bu kadar belirgin biçimde, yalnızca kara giysisini değil, yüzünü ve gözlerini bile görmeyi başardığı için mutluydu. Hoş bir heyecan içinde eve döndü.

Parkta ve bahçede insanlar sakince dolaşıyor, evde ise oyun oynanıyordu; demek ki, keşişi bir tek o görmüştü. Olup bitenleri Tanya ve Yegor Semyonıç'a anlatmak için içinde güçlü bir istek duydu, fakat biraz düşününce, sözlerinin muhtemelen onlar tarafından hezeyan olarak kabul edileceğini, bunun ise onları korkutacağını anladı. En iyisi hiçbir şey söylememekti.

Kovrin yüksek sesle kahkaha atıyor, şarkı söylüyor, mazurka oynuyordu. Çok neşeliydi; herkes, Tanya ve tüm misafirler onun yüzünde bugün çok özel, ışıltılı, coşkulu bir ifade olduğunu fark ettiler ve Kovrin'i çok ilginç buldular.

III

Akşam yemeğinden sonra misafirler dağılınca Kovrin odasına gitti ve divana uzandı. Keşişi düşünmek istiyordu. Ancak, bir dakika sonra içeriye Tanya girdi. Kovrin'in önüne bir demet broşür ve basılı materyal bırakarak:

"İşte, Andryuşa, babamın makaleleri, oku bunları!" dedi. "Harika makaleler. Çok güzel yazıyor."

Tanya'nın peşinden odaya giren Yegor Semyonıç, yüzünde zoraki bir gülümsemeyle:

"Harikaymış!" dedi, utanmıştı. "Onu dinleme lütfen, okuma! Gerçi, eğer uyumak istersen belki okuyabilirsin. Uyutucu etkileri çok güçlüdür."

Tanya, yürekten inanarak:

"Bence olağanüstü makaleler," dedi. "Andryuşa onları okuyun ve babamı daha çok yazması için ikna edin. İstese, çok rahat dört dörtlük bir bahçecilik kitabı yazabilirdi."

Yegor Semyonıç zoraki bir kahkaha attı, kızardı ve mahcubiyet duyan yazarların ağızlarından çoğu kez duymaya alıştığımız türden cümleler sarf etti. Sonunda pes etti, titreyen elleriyle broşürleri tasnif ederken:

"O halde, önce Gaucher'in* makalesi ile şu Rus makalelerini oku," diye mırıldandı. "Aksi halde anlayamazsın. Benim itirazlarımı okumadan önce neye itiraz ettiğimi bilmen gerek. Ama bunlar boş şeyler... sıkıcı şeyler. Üstelik yatma zamanı da geldi gibi."

Tanya dışarı çıktı. Yegor Semyonıç divana, Kovrin'in yanına oturdu ve derin derin iç geçirdi. Kısa bir suskunluğun ardından:

"Evet, yavrum..." diye söze başladı. "İşte böyle, benim sevgili master'lı asistanım. Gördüğün gibi hem makale yazıyorum, hem sergilere katılıyor, madalyalar alıyorum... İnsanlar, Pesotski'nin elmaları insan kafasından daha büyük, Pesotski bahçesiyle kendine bir servet edindi diye konuşuyor. Kısacası 'Koçubey zengin ve ünlü'.** Ama insan kendi kendine sormadan edemiyor: Bütün bunlar ne için? Bahçe gerçekten olağanüstü bir bahçe, mükemmel bir örnek... Bu sadece bir bahçe değil, yüksek kamusal öneme sahip tam teşekküllü bir müessesedir, zira bu bahçe Rus tarımının ve sa-

* Nicolas Gaucher (1846-1911): Fransız kökenli bahçecilik ve bitki bilimleri uzmanı. *-çev.*

** Aleksandr Puşkin'in *Poltava* (1829) adlı manzum eserinden. Mısra, zamanla, halinden memnun, tuzu kuru insanları ifade etmek üzere kullanılan bir deyim haline gelmiştir. *-çev.*

nayinin yeni bir çağa girişinin belli bir aşaması olarak da görülebilir. Ama ne için? Amaç ne?"

"Eser kendini anlatır."

"Onu kastetmedim. Şunu sormak istiyorum: Ben öldüğümde bahçe ne olacak? Şu anda senin gördüğün şekliyle bu bahçe ben olmadan bir ay bile varlığını sürdüremez. Başarının sırrı bahçenin büyük ve çalışan işçi sayısının çok olmasında değil, benim bu işi sevmemde. Anlıyor musun? Onu muhtemelen kendimden de daha çok seviyorum. Dön bir bana bak: Her şeyi kendim yapıyorum. Sabahtan gece yarılarına kadar çalışıyorum. Aşıların hepsini, budamaları, fidan dikimlerini ben yapıyorum. Her şeyi kendim yapıyorum. Birisi bana yardım etmeye kalkışsa kıskanıyor ve kabalaşacak kadar sinirleniyorum. Bütün sır sevgidedir, yani iş sahibinin keskin, özenli gözünde, onun ellerinde ve içindeki şu duygudadır: Bir saatliğine bir yere misafirliğe gidiyorsun, oturuyorsun ama yüreğin başka yerde, huzursuzsun, bahçede bir şey mi oldu diye korkuyorsun. Peki, ben öldüğümde işleri kim çekip çevirecek? Kim çalışacak? Bahçıvan mı? İşçiler mi? Öyle mi? Bak, sevgili dostum, ne diyeceğim: Bizim bahçecilikte esas düşman ne tavşan ne böcek ne de dondur, düşman yabancı insandır."

Kovrin, gülümseyerek:

"Ya Tanya?" diye sordu. "Tavşandan daha zararlı değil ya! İşi seviyor ve işten anlıyor."

"Evet, seviyor ve anlıyor. Eğer ölümümden sonra bahçe ona kalır ve o bahçenin patroniçesi olursa bundan daha iyisi can sağlığı! Ama tanrı göstermesin, ya evlenirse?" diye fısıltıyla konuşan Yegor Semyonıç Kovrin'in yüzüne korkuyla baktı. "İşte, meselenin özü bu! Evlenecek, sonra çocukları olacak, bahçeyi düşünecek zamanı kalmayacak. Esas olarak neden korkuyorum biliyor musunuz, iyi delikanlının biriyle evlenecek, o delikanlı açgözlülük edip bahçeyi tüccarlara kiralayacak ve böylece daha ilk yılda her şey mahvolacak! Bizim işte kadınlar tanrının musibetidir!"

Yegor Semyonıç iç geçirdi ve konuşmasına bir süre ara verdi.

"Bu bencillik olabilir, ama açık söylüyorum, Tanya'nın evlenmesini istemiyorum. Korkuyorum. Züppenin birisi kemanıyla bize gelip gidiyor, enstrümanını tıngırdatıp duruyor; Tanya'nın onunla evlenmeyeceğini biliyorum, hem de çok iyi biliyorum, ama buna rağmen ona katlanamıyorum! Evet yavrum, genel olarak ben yine de çok garip bir adamım. Bunu kabul ediyorum."

Yegor Semyonıç yerinden kalktı ve heyecanla odada gezinmeye başladı, çok önemli bir şey söylemek istediği, ama buna tam karar veremediği belli oluyordu. Sonunda kararını verdi, ellerini cebine sokarak:

"Seni çok çok seviyorum ve seninle açık konuşacağım," dedi. "Bazı nazik sorulara basitçe yaklaşıyor ve düşündüğüm şeyi doğrudan söylüyorum, gizli düşünce denilen şeylere tahammülüm yok. Eğip bükmeden söylüyorum: Sen, kızımı vermekten korkmayacağım biricik insansın. Akıllı, iyi yürekli birisin ve gözbebeği bahçemin mahvolmasına izin vermezsin. Ve esas neden seni oğlum gibi sevmem ve seninle gurur duymamdır. Eğer seninle Tanya arasında bir çeşit gönül ilişkisi kurulsaydı, şüphe yok ki, buna çok memnun olurdum ve hatta bundan mutlu olurdum. Bunu, dürüst bir insan olarak, yapmacıksız, cilvesiz, dosdoğruca söylüyorum."

Kovrin güldü. Yegor Semyonıç odadan çıkmak için kapıyı açtı ve eşikte durarak:

"Tanya'yla senin bir oğlunuz olsaydı, onu bitki kültürleri geliştirme uzmanı yapardım," dedi.

Kısa bir süre düşündükten sonra:

"Gerçi bu sadece boş bir düştü... İyi geceler," dedi.

Kovrin tek başına kalınca divana daha uygun bir pozisyonda uzandı ve makaleleri okumaya girişti. Yazının birisi "Orta kültür üzerine", bir diğeri "Sayın Z.'nin yeni bahçe toprağının derin kazılması konusundaki notları üzerine birkaç söz", bir üçüncüsü "Uyuyan tomurcuk aşısı üzerine ilave notlar" başlığını taşıyordu. Diğerlerinin başlıkları da yine bu türden şeylerdi. Fakat ne kadar

huzursuz, inişli çıkışlı bir üslup, nasıl sinirli, neredeyse marazi bir coşkunluk! İşte, makale, görünüşe göre, olabilecek en barışçıl başlığa ve yansız, kişisel olmayan bir içeriğe sahip, Rus Antonovski elması üzerine bir yazı. Ama Yegor Semyonıç yazıya *audiatur altera pars** ile başlıyor, finali *sapienti sat*** ile yapıyor ve bu iki özdeyişin arasında, "Doğayı yüksek üniversite kürsülerinden gözlemleyen, diplomalı bitki bilimcilerin eğitimle ulaştıkları cehalet" adresine sayısız zehirli söz püskürtüyordu. Yahut da "Başarısı meslekten olmayanların ve amatörlerin yapabileceği türden çalışmalara dayanan" Mösyö Gaucher'ye laf sokuşturuyordu. Yine aynı paragrafta, ilgisizce, yapmacıklı ve içtenlikten uzak bir acıma ifadesi eşliğinde, meyveleri çalan ve bunu yaparken de dalları kıran mujikleri günümüzde artık kırbaçla cezalandırmanın mümkün olmadığı satırları okunuyordu.

'Güzel, çekici, sağlam bir uğraş ama burada bile hırs ve kavga var' diye düşündü Kovrin. 'Her yerde ve her dalda, yüksek fikirleri, iddiaları olan insanlar daima sinirli oluyor ve aşırı duyarlılıklarıyla diğerlerinden ayrılıyor. Muhtemelen, bunun böyle olması gerekiyor.'

Kovrin, Yegor Semyonıç'ın makalelerini çok beğenen Tanya'yı düşündü. Kısa boylu, solgun, köprücük kemikleri gözükecek kadar ince; her an bir yerlere bakan ve bir şeyler arayan kocaman açılmış, koyu ve zeki gözleri var. Yürüyüşü tıpkı babasınınki gibi, adımları kısa ve aceleci. Çok konuşuyor, iddialaşmayı seviyor ve önemsiz de olsa her söylediği şeyi el kol işaretleriyle ve güçlü manidar mimiklerle tamamlıyor. İleri derecede sinirli olmalı.

Kovrin makale okumaya devam etti, ancak hiçbir şey anlamıyordu, okumayı bıraktı. Bu akşam mazurka oynarken ve müzik dinlerken hissettiği o hoş heyecan, şimdi canını sıkıyor ve kafasında pek çok düşüncenin doğmasına yol açıyordu. Ayağa kalktı ve kara keşişi düşünerek odanın içinde gezinmeye başladı. Aklına bir

* (Lat.) "Karşı taraf da dinlensin!" –*Rus. ed.*

** (Lat.) "Aklı olan için yeterli." –*Rus. ed.*

düşünce geldi, eğer bu garip, doğaüstü keşişi yalnızca o gördüyse, bu, onun hasta olduğu ve hastalığın halüsinasyon aşamasına kadar ilerlediği anlamına gelir. Bu düşünce onu korkuttu, ancak korkusu uzun sürmedi.

'Fakat ben iyiyim ve hiç kimseye de bir kötülüğüm dokunmuyor, demek ki halüsinasyonlarımda kötü bir taraf yok' diye düşündü ve kendini yeniden iyi hissetmeye başladı.

Kovrin, bütün benliğini kavrayan izahı güç sevinç duygusunu denetlemeye çalışarak divanın üzerine oturdu ve başını elleri arasına aldı, sonra odada yeniden gezindi ve çalışmaya oturdu. Ancak, kitapta okuduğu fikir ve düşünceler onu tatmin etmiyordu. Çok daha devasa, derin, uçsuz bucaksız, akıllara durgunluk veren bir şeyler istiyordu. Sabaha karşı soyundu, istemeye istemeye yatağa girdi, ne de olsa uyuması gerekiyordu.

Bahçeye gitmek üzere evden çıkan Yegor Semyonıç'ın ayak sesleri duyulunca, Kovrin uşağı çağırarak kendisine şarap getirmesini söyledi. Zevkle birkaç kadeh Lafitte şarabı içti, sonra yorganı başına çekti; bilinci bulanıklaştı ve uykuya daldı.

IV

Yegor Semyonıç ile Tanya sık sık tartışır ve birbirlerine hoş olmayan şeyler söylerlerdi. Sabahleyin nasıl olduysa bir nedenle yine kavga ettiler. Tanya ağlamaya başladı ve odasına kapandı. Ne öğle yemeği ne de çay için odasından çıktı. Yegor Semyonıç ilk başta, sanki herkese onun için dünyada adalet ve düzenin her şeyden önce geldiğini göstermek istercesine, ciddi, kibirli bir tavır takındı. Ancak, bu tavrını uzun süre koruyamadı ve moral çöküntüye girdi. "Ah tanrım, ah tanrım!" diye iç geçirerek, parkta hüzünlenerek dolaştı, öğle yemeğinde ağzına bir lokma bile bir şey koymadı. Sonunda suçluluk hissi ve vicdan azabı canına tak etti, çekinerek kapalı kapıyı çaldı:

"Tanya! Tanya!"

İçeriden, ağlamaktan bitkin düşmüş birisinin, zayıf, fakat aynı zamanda kararlı sesi duyuldu:

"Beni yalnız bırakın, rica ediyorum."

Baba kızın üzüntüsü bütün haneye ve hatta bahçede çalışan herkese sirayet etti. Kovrin kendi ilginç çalışmasına gömülmüştü, ama sonunda o da sıkıldı ve rahatsız oldu. Bir yolunu bulup evdeki bu berbat genel ruh halini dağıtmak için olaya karışmaya karar verdi. Akşama doğru Tanya'nın kapısını çaldı, kapı açıldı.

Tanya'nın, ağlamaktan çökmüş, al lekelerle kaplı, kederli yüzüne şaşkın şaşkın bakan Kovrin işi şakaya vurarak:

"Ay, ay, ne ayıp!" diye söze başladı. "Durum yoksa bu kadar ciddi miydi? Ay, ay!"

"Bana nasıl azap çektirdiğini bir bilseydiniz!" dedi Tanya ve iri gözlerinden ılık gözyaşları sel olup aktı. Ellerini ovuşturarak, "O bana işkence ediyor!" diye devam etti. "Ben ona hiçbir şey demedim... hiçbir şey... Sadece, ihtiyaçtan fazla işçi tutmamıza gerek yok dedim... Eğer istediğimiz zaman gündelikçi bulabiliyorsak. Görüyorsun... İşçiler bir haftadan beri hiçbir iş yapmadan oturuyor... Ben... yalnızca bunu söyledim. O ise bana bağırdı... ve pek çok kırıcı söz söyledi, ağır hakaretler etti. Niçin?"

Kovrin, Tanya'nın dağınık saçlarını düzelterek:

"Boş ver, boş ver," dedi. "Kavga ettiniz, küfürleştiniz, ağladınız, bu yeter. Kızgınlığı uzatmak olmaz, bu hoş değil... Üstelik o sizi taparcasına seviyor."

Tanya, hıçkırarak:

"O benim... bütün hayatımı mahvetti," dedi. "Yalnızca hakaret ve... kırıcı sözler işitiyorum ondan. Beni evinde fazlalık olarak görüyor. Ne demeli? O haklı. Yarın buradan gideceğim, telgraf memuresi olarak çalışacağım... Varsın..."

"Hadi, hadi... Tanya, ağlamayı bırak. Buna gerek yok tatlım... İkiniz de öfkeli, hırçın insanlarsınız, ikiniz de suçlusunuz. Gidelim, sizi barıştıracağım."

Kovrin gönül alıcı ve ikna edici bir tarzda konuşmuştu, Tanya ise ağlamaya devam ediyor, sanki başına korkunç bir felaket gelmiş gibi omuzlarını büzüyor, irkiliyor ve yumruklarını sıkıyordu. Üzüntü sebebi ciddi olmadığı halde, Tanya'nın bu denli derinden ıstırap çekmesi Kovrin'in ona karşı duyduğu acıma duygusunu daha da güçlendiriyordu. Küçük, önemsiz şeyler, bu güzel varlığı bütün bir gün ve belki de bütün bir ömür bedbaht etmeye yetiyor ve artıyordu bile! Kovrin, Tanya'yı sakinleştirirken bir yandan da bu dünyada kendisini bu kız ve babası dışında öz yakını, akrabası, varlığının bir parçası gibi sevecek başka bir insanın bulunmadığını düşünüyordu. Eğer bu iki insan olmasaydı Kovrin, anne ve babasını çocukluğunun daha başlarında kaybeden birisi olarak, muhtemelen ölünceye dek gerçek şefkati, insanların ancak çok yakınlarına, kan bağı ile bağlı olduklarına gösterdikleri o saf, itirazsız sevgiyi hiçbir zaman tanıyamayacaktı. Karşısında ağlayan, irkilen bu kızın sinirlerinin, tıpkı demirin mıknatısa yönelmesi gibi, onun yarı-hasta, gergin sinirlerine yanıt verdiğini hissetti. O artık hiçbir zaman sağlam, sağlıklı, kırmızı yanaklı bir kadını sevemezdi, fakat solgun, zayıf, mutsuz Tanya'dan hoşlanmıştı.

Kovrin, Tanya'nın saçlarını ve omuzlarını içten gelen bir arzuyla okşadı, ellerini avuçlarının içine alıp sıktı ve gözyaşlarını sildi... Nihayet Tanya ağlamayı kesti. Uzun uzun babasından ve bu evdeki zor, dayanılmaz hayatından yakındı, Kovrin'den kendisini onun yerine koymasını istedi. Sonra yavaş yavaş gülümsemeye, tanrının ona böyle kötü bir huy vermesinden yakınmaya başladı. En sonunda yüksek sesle gülerek aptalın teki olduğunu söyledi ve koşarak odadan dışarı çıktı.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Kovrin bahçeye çıktı. Yegor Semyoniç ve Tanya aralarında hiçbir şey olmamış gibi ağaçlı yolda yan yana yürüyor ve üzerine tuz ekerek çavdar ekmeği yiyorlardı, ikisi de çok acıkmıştı.

V

Kovrin barıştırıcı rolünü başarıyla oynamış olmanın hoşnutluğu içinde parka gitti. Bir sıranın üzerine oturup tam düşünceye dalmıştı ki, bir at arabası tıkırtısı ve kadın sesi duydu – misafirler gelmişti. Bahçede akşam gölgeleri uzamaya başlayınca kemanın ve şarkı söyleyenlerin sesleri belli belirsiz işitilmeye başlandı ve bu, Kovrin'e kara keşişi hatırlattı. Kim bilir bu optik saçmalık şimdi nerelerde, hangi ülkede ya da hangi gezegende uçuyordur?

Kovrin efsaneyi hatırlamaya ve çavdar tarlasında gördüğü karanlık hayaleti zihninde canlandırmaya daha tam vakit bulamamıştı ki, karşıdaki çamların arkasından, en ufak bir hışırtı, gürültü çıkarmadan, sessizce, orta boylu, kırlaşmış başı açık, baştan aşağı karalar giymiş, dilenciler gibi çıplak ayaklı bir adam ortaya çıktı. Tıpkı bir ölününki kadar solgun yüzünde kara kaşları çok çarpıcı biçimde göze batıyordu. Dilenci ya da gezgin, başıyla dostça selam verdi, sıraya yaklaşarak sessizce oturdu. Kovrin kara keşişi tanımıştı. Bir dakika kadar karşılıklı bakıştılar; Kovrin şaşkındı, keşişin ise tıpkı daha önceki gibi dostça fakat içten pazarlıklı, kurnazca bir ifadesi vardı.

"Sen bir serapsın," diye söylendi Kovrin. "Peki, neden buradasın ve hareketsiz oturuyorsun? Bu, efsaneyle uyuşmuyor."

Keşiş, yüzünü ona çevirerek, kısa bir duraksamadan sonra alçak sesle:

"Fark etmez," dedi. "Efsane, serap ve ben – bunların hepsi senin uyarılmış hayal gücünün ürünleri. Ben bir hayaletim!"

"Demek ki sen mevcut değilsin, öyle mi?" diye sordu Kovrin.

Keşiş, yüzünde hafif bir gülümsemeyle:

"Nasıl istersen öyle düşün," dedi. "Ben senin hayal gücünde varım, senin hayal gücünse doğanın bir parçası; o halde ben doğada da varım."

"Çok yaşlı, zeki ve son derecede anlamlı, dokunaklı bir yüzün var; gerçekten bin yıldan fazla yaşamış gibi görünüyorsun," dedi

Kovrin. "Hayal gücümün bu tür olgular kurgulayabilme yeteneği olduğunu bilmiyordum. Fakat neden böyle coşkuyla bana bakıyorsun? Hoşuna mı gidiyorum?"

"Evet. Sen, haklı olarak tanrının gözdeleri diye adlandırılan birkaç kişiden birisin. Sen sonsuz, ebedî gerçeğin hizmetindesin. Düşüncelerin, niyetlerin, olağanüstü bilimsel çalışmaların ve bütün hayatın akla uygun ve güzel olana, yani ebedî olana adandığı için, onlar tanrısal bir iz, ilahi bir damga taşıyor."

"Ebedî gerçekten bahsettin... Ama eğer sonsuz hayat yoksa, insanlara ebedî gerçek gerekli mi ya da onlar ebedî gerçeğe ulaşabilirler mi?"

"Sonsuz hayat vardır," dedi keşiş.

"İnsanların ölümsüzlüğüne demek ki inanıyorsun?"

"Evet, şüphesiz. Siz insanları yüce, göz kamaştırıcı bir gelecek bekliyor. Yeryüzünde senin gibi insanlar ne kadar çok olursa bu parlak geleceğe o kadar çabuk varılacaktır. Sizin gibi bu yüce hedefe hizmet eden, bilinçli ve özgür yaşayan kimseler olmasaydı, insanlık bir hiç olurdu. Eğer insanlık doğal düzeni içinde gelişseydi, kendi dünyevi hikâyesinin sonunu daha çok uzun bir zaman beklerdi. Siz ise onu sonsuz gerçeğin krallığına birkaç bin yıl daha erken taşıyacaksınız – sizin yüksek hizmetiniz işte bu! Siz, tanrının insanlara bahşettiği ilahi inayetin cisimleşmiş halisiniz."

"Peki, sonsuz hayatın amacı nedir?" diye sordu Kovrin.

"Her türlü hayatın amacı neyse, o: Haz. Gerçek haz kavramada, anlamadadır; sonsuz hayat ise kavramak ve anlamak için sınırsız sayıda tükenmez kaynak sunar. Bu anlamda kutsal kitapta, 'Babamın evinde kalacak çok yer var'* denmiştir."

Kovrin duyduğu memnuniyetten ellerini ovuşturarak:

"Seni dinlemenin ne kadar hoş olduğunu bir bilebilseydin!" dedi.

"Çok memnun oldum."

---

* Yuhanna İncil'i, Bölüm 14:1-1. –*Rus. ed.*

"Ama biliyorum, gittiğinde varlığınla ilgili soru beni rahatsız edecektir. Sen bir hayalet, halüsinasyonsun. Demek ki, ben psikolojik olarak hasta biriyim, normal değilim."

"Öyle olsa bile ne çıkar! Telaşlanacak ne var? Hastasın, çünkü çok fazla çalıştın ve kendini yordun, bu ise sağlığını amaca, ideale kurban ettiğin anlamına gelir ve o amaca bizzat hayatının kendisini de sunacağın zaman uzak değil. Bundan daha iyisi ne olabilir? O amaç ki, üstün yetenekli, asil karakterler her zaman ona ulaşmak için çırpınır!"

"Eğer psikolojik olarak hasta olduğumu biliyorsam, kendimden nasıl şüphe etmeyeceğim?"

"Niçin bütün dünyanın kendilerine inanıp güvendiği dâhi insanların hiç hayalet görmediğine inanıyorsun? Bilginler şimdi deha ile deliliğin akraba olduğunu söylüyor. Dostum, sağlıklı ve normal olanlar, yalnızca, sürüye ait sıradan, vasat insanlardır. Asabi çağ, tükenmişlik, yozlaşma ve benzeri konularla ilgili düşünceler, hayatın amacını yaşanılan 'an'da gören insanları, yani, sürüden olanları ciddi olarak tedirgin edebilir sadece."

"Romalılar şöyle derler: *Mens sana in corpore sano,*"* dedi Kovrin.

"Romalıların ya da Yunanların her söylediği doğru değildir. Yüksek maneviyat, coşkunluk, esrime, yani peygamberleri, şairleri, çilekeş azizleri 'yüce amaç' açısından sıradan insanlardan ayıran her şey insanın hayvansal yanıyla, yani fiziki sağlığıyla tezat içindedir. Bir kez daha yineliyorum, eğer sağlıklı ve normal birisi olmak istiyorsan sürüye katıl."

"Çok garip, sık sık benim aklıma gelen şeyleri tekrarlıyorsun," dedi Kovrin. "Sanki benim gizli düşüncelerimi okumuş ya da onlara kulak misafiri olmuşsun. Fakat artık benim hakkımda konuşmayalım. Sonsuz gerçekten neyi anlıyorsun?"

Keşiş yanıt vermedi. Kovrin ona baktı, fakat suratını ayırt edemedi; yüz hatları bulanıklaştı, giderek silindi. Sonra keşişin başı ve

* (Lat.) "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." –*Rus. ed.*

kolları kayboldu, gövdesi oturduğu sıraya ve akşamın alacakaranlığına karıştı. Keşiş tamamen görünmez olmuştu.

"Halüsinasyon bitti!" dedi Kovrin ve "Yazık!" diye ekledi gülümseyerek.

Kovrin neşeli ve mutlu bir ruh hali içinde eve döndü. Kara keşişin ona söylediklerinin birkaçı sadece onurunu okşamamış, bütün ruhunu, benliğini sarsmıştı. Tanrı tarafından seçilmiş olmak, sonsuz gerçeğe hizmet, insanlığı birkaç bin yıl daha erken Tanrı krallığına layık hale getirecek olan insanların arasında yer almak, yani, insanları birkaç bin yıllık gereksiz kavgadan, günahtan ve ıstıraptan kurtarmak, her şeyini –gençliğini, gücünü, sağlığını– yüce amaca feda etmek, toplumun iyiliği için ölmeye hazır olmak... Ne kadar yüce, ne kadar mutlu bir talih! Bütün geçmişi, hep çalışmayla geçen saf, erdemli geçmişi hızla gözlerinin önünden geçti; ona öğretilenleri, kendisinin başkalarına öğrettiklerini hatırladı ve keşişin sözlerinde abartma olmadığına karar verdi.

Parkta karşıdan Tanya geliyordu, üzerinde başka bir elbise vardı.

"Burada mısınız?" dedi. "Biz de sizi arayıp duruyoruz..."

Kovrin'in mest olmuş, coşkun bir ifadeyle kaplı, ışıl ışıl parlayan yüzünü ve yaşlarla dolu gözlerini görünce:

"Ne oldu size böyle?" diye hayretle sordu. "Ne acayip bir haliniz var, Andryuşa!"

Kovrin, elini Tanya'nın omzuna koyarak:

"İyiyim, Tanya," dedi. "Hatta iyiden daha fazlası, mutluyum! Tanya, sevgili Tanya, siz olağanüstü sevimli bir varlıksınız. Tatlı Tanya, öylesine memnunum ki! Öylesine memnunum ki!" Tanya'nın her iki elini ateşli ateşli öperek konuşmasını sürdürdü:

"Biraz önce aydınlık, büyüleyici, doğaüstü dakikalar yaşadım. Ama tümünü size anlatamam, çünkü ya bana deli diyeceksiniz ya da sözlerime inanmayacaksınız. Sizden bahsedelim. Tatlı, iyi Tanya! Sizi seviyorum ve sizi sevmeye artık alıştım. Her an yakınımda olmanız, günde on kez sizinle karşılaşmak ruhum için bir ihtiyaç

haline gelmeye başladı. Evime geri döndüğümde siz olmadan nasıl yapacağımı bilemiyorum."

"Hadi!" diyerek güldü Tanya. "İki günde bizi unutursunuz. Bizler sıradan, basit insanlarız, sizse büyük adamsınız."

"Hayır, ciddi konuşalım!" dedi Kovrin. "Sizi de yanımda götüreceğim, Tanya. Evet mi? Benimle gelecek misiniz? Bana ait olmayı istiyor musunuz?"

"Hıı!" dedi Tanya ve yeniden gülmek istedi, ama gülemedi, yüzü kırmızı lekelerle kaplandı. Tanya daha sık nefes alıp vermeye başladı ve hızlı adımlarla, ev yönünde değil de, parkın içerilerine doğru yürüdü.

"Bu konuyu hiç düşünmedim... hiç düşünmedim!" dedi ve umutsuzluğa düşmüş gibi ellerini sıktı. Tanya'yı arkadan izleyen Kovrin, ışıltılı yüzünde yine aynı o coşkulu ifade olduğu halde konuşmasını sürdürüyordu:

"Öyle bir aşk istiyorum ki, beni bütün benliğimle ele geçirsin; bu aşkı bana yalnızca sen verebilirsin, Tanya. Ben mutluyum! Mutluyum!"

Tanya şaşakalmıştı; kamburlaştı, büzülüp ufaldı ve bir anda âdeta on yıl yaşlandı. Kovrin ise Tanya'yı çok güzel buluyor ve coşkusunu yüksek sesle haykırıyordu:

"Ne kadar mükemmel bir kız!"

VI

Kovrin'den sadece gönül ilişkisinin doğmayıp, bir de düğün olacağını öğrenen Yegor Semyonıç, heyecanını saklamaya çalışarak, odanın bir köşesinden ötekine uzun uzun gezinip durdu. Elleri titremeye başladı, boynu şişti ve kızardı. Koşu drojkisinin hazırlanmasını emretti ve arabaya binip bir yerlere gitmek üzere yola çıktı. Onun atı nasıl kamçıladığını ve kasketini neredeyse kulaklarını örtecek kadar nasıl aşağıya indirdiğini gören Tanya babasının ruh halini anladı, odasına kapanarak gün boyu ağladı.

Özel sıcak bölmelerde yetiştirilen şeftali ve erikler olgunlaşmıştı; bu nazik ve müşkülpesent ürünlerin paketlenmesi ve Moskova'ya sevki çok özen ve emek isteyen zahmetli bir uğraştı. Yaz çok sıcak ve kurak geçtiği için her ağacın sulanması gerekmiş, bu ise pek çok zamana ve işgücüne mal olduğu gibi, çok miktarda tırtılın ortaya çıkmasına da yol açmıştı. İşçiler ve hatta Yegor Semyonıç ile Tanya bile, Kovrin'in müthiş iğrenç bulmasına rağmen tırtılları doğrudan parmaklarıyla eziyordu. Diğer yandan, sonbahar için verilen meyve ve fidan siparişlerini kabul etmek ve çok sayıda yazışma yapmak gerekiyordu. İşin en yoğun noktasında, hiç kimsenin bir dakika bile boş zamanının bulunmadığı bir anda tarla işleri de başladı ve bahçedeki işçilerin yarısından çoğu buraya kaydırıldı. Güneşten teni siyahlaşmış, yorgunluktan canı çıkmış, öfkeli Yegor Semyonıç kâh tarlaya kâh bahçeye dörtnala at koşturuyor ve etrafa, bin parçaya bölündüğünü, alnına bir kurşun sıkacağını haykırıyordu.

Bütün bu işlerin arasına bir de, Pesotski'lerin çok önemsediği çeyiz telaşı girdi. Makas şakırtılarından, dikiş makinası tıkırtılarından, ütülerden çıkan kömür kokusundan ve sinirli, alıngan bir hanım olan kadın terzinin kaprislerinden evde herkesin başı dönüyordu. Ayrıca, aksi gibi, her gün misafir geliyordu; onları ağırlamak, yedirip içirmek ve hatta yatıya kalanlara yer hazırlamak gerekiyordu. Her neyse, kürek cezasını aratmayan bütün bu işler farkına varmadan, bir sis perdesi içine geçiverdi. Her nedense on dört yaşından beri Kovrin'in bir başkasıyla değil de, mutlaka kendisiyle evleneceğinden emin olan Tanya, buna rağmen sanki aşk ve mutluluk onu gafil avlamış, her şey birdenbire olmuş gibi hissediyordu. Hayret ediyor, akıl erdiremiyor, kendine inanamıyordu... Kimi zaman yüreğini ansızın bir sevinç kaplıyor, uçup bulutlara yükselmek, orada tanrıya dua etmek istiyor, kimi zaman ağustosta baba ocağıyla vedalaşmak ve babasını yalnız bırakmak zorunda oluşunu hatırlıyor ya da aklına, tanrı bilir, nereden çıkarıyorsa, kendisinin önemsiz, sıradan biri olduğu, Kovrin gibi büyük bir adama layık olmadığı düşüncesi geliyor ve odasına koşarak kapı-

yı kilitliyor ve birkaç saat boyunca acı gözyaşları döküyordu. Evde misafir olduğunda Tanya bazen Kovrin'in olağanüstü yakışıklı olduğunu ve bütün kadınların ona âşık olup nişanlısı olarak kendisini kıskandıklarını düşünür, yüreği bütün dünyaya karşı bir zafer kazanmışçasına coşku ve gururla dolardı. Kovrin'in genç kızın birisine dostça gülümsemesi ise Tanya'nın kıskançlıktan titremesine ve odasına kapanıp bir kez daha gözyaşı dökmesine yetiyordu. Bu yeni duygu ve heyecanlar onu tamamen etkisi altına aldı; babasına artık düşünmeksizin mekanik bir tarzda yardım ediyor, ne şeftalilerin ne tırtılların ne işçilerin farkına varıyor, ne de zamanın nasıl hızlı geçtiğini anlayabiliyordu.

Yegor Semyonıç da hemen hemen aynı şeyleri yaşıyordu. Sabahtan gece yarılarına kadar çalışıyor, hep bir yerlere yetişmek için acele ediyor, sinirleniyor, zıvanadan çıkıyor, ancak bütün bunlar sihirli bir yarı uyku hali içinde olup bitiyordu. Âdeta iki ayrı insan yaşıyordu içinde: Birisi, ona aksilikleri haber veren bahçıvan İvan Karlıç'ı dinlediğinde isyan edip başını umutsuzca iki eli arasına alan gerçek Yegor Semyonıç, diğeri ise yarı sarhoş, iş görüşmesini birdenbire cümlenin ortasında kesen, bahçıvanın omuzuna dokunarak, "İstediğini söyleyebilirsin, ama kan, soy çok şey demektir. Kovrin'in annesi asil, çok zeki, harikulade bir kadındı. Bir meleğinkini andıran güzel, duru, kusursuz yüzünü seyretmek bir zevkti. Çok güzel resim yapar, şiir yazar, beş yabancı dil konuşur, şarkı söylerdi... Zavallı kadıncağız, göklerin cenneti mekânı olsun, veremden öldü" diye mırıldanan sahte ya da kopya Yegor Semyonıç idi.

Sahte Yegor Semyonıç iç geçirip, kısa bir ara verdikten sonra konuşmasını sürdürürdü:

"O çocukken ve benim yanımda yetişip büyürken, aynı böyle meleklerinkini andıran bir yüzü vardı, saf ve hoş bir yüz. Bakışları, hareketleri ve konuşması tıpkı annesininki gibi müşfik ve zarifti. Ya zekâsı? O, bizi her zaman zekâsıyla şaşırtmıştır. Nihayet, boş yere master dereceli asistan olmadı ya! Boş yere değil! İvan Karlıç

sabredin, göreceğiz, on yıl sonra o nasıl birisi olacak! Yanına bile yaklaşamayacaksın!"

Ancak, tam burada gerçek Yegor Semyonıç aniden geri döner, yüzünde korkunç bir ifadeyle başını iki eli arasına alarak bağırırdı:

"Allahın belaları! Her şeyi bozdular, hepsini pislettiler, lekelediler! Bahçe mahvoldu! Bahçe bitti!"

Kovrin'e gelince, yine eskisi gibi gayretle çalışıyordu ve kargaşadan etkilenmiyordu. Aşk yalnızca alevlerin üzerine biraz daha benzin dökmüştü. Tanya ile her görüşmesinden sonra odasına mutlu ve coşkulu dönüyor ve az önce Tanya'yı öperken ve ona aşkını ilan ederken ne kadar tutkulu ise, bu kez aynı tutkuyla kitabına ya da notlarına sarılıyordu. Tanrının seçtiği gözde, sonsuz gerçek, insanlığın parlak geleceği vb. üzerine kara keşişin ona söylediği sözler Kovrin'in çalışmalarına özgün, sıradışı bir anlam kazandırmış, yüreğini gururla ve kendi yüksek değerinin öz bilinciyle doldurmuştu. Haftada bir ya da iki kez parkta ya da evde kara keşişle buluşuyor, onunla uzun uzun sohbet ediyordu. Bu görüşmeler onu korkutmuyor, tersine hayranlığını artırıyordu, zira kendini bu tür hayaletlerin yalnızca hayatlarını yüce amaç için hizmete adamış, seçilmiş, üstün insanlara göründüğüne kuvvetle inandırmıştı.

Keşiş bir keresinde öğle yemeği sırasında ortaya çıktı, yemek odasında pencerenin kenarında oturdu. Buna çok memnun olan Kovrin, Yegor Semyonıç ve Tanya ile keşişin de ilgisini çekebilecek konular üzerine ustaca bir sohbet başlattı. Kara keşiş Kovrin'i dinliyor ve sevecen bir edayla baş işareti yapıyordu, Yegor Semyonıç ve Tanya, Kovrin'in kendileriyle değil, halüsinasyonuyla konuştuğunu fark etmeden onu dinliyor ve neşeyle gülüyorlardı.

Zamanın farkında olmadan Uspenski orucu gelip çattı, hemen onun ardından düğün günü... Yegor Semyonıç'ın ısrarlı arzusuyla "gösterişli" yani iki gün iki gece süren anlamsız şölen ve eğlencelerden oluşan bir düğün yapıldı. Yenilip içilenler üç bin rubleyi geçti, buna rağmen, kiralanan müzisyenlerin kalitesizliği, şamatalı

şerefe kadeh kaldırmalar, hizmetçi ve uşakların telaşlı koşuşturmaları, uğultu ve kalabalık yüzünden, ne pahalı şarapların ne de Moskova'dan sipariş edilen harika mezelerin tadına varılabildi.

VII

Bir keresinde, uzun kış akşamlarının birinde Kovrin yatağa uzanmış bir Fransız romanı okuyordu, şehirde yaşamaya alışamadığı için akşamları başı ağrıyan zavallı Tanya ise çoktan uykuya dalmıştı ve arada bir ilgisiz sözler sayıklıyordu. Saat üçü çaldı. Kovrin mumu söndürerek yatağa girdi; uzun süre gözleri kapalı uzandığı halde, yatak odasının ona çok sıcak gelmesi ve Tanya'nın sayıklamaları yüzünden bir türlü uyuyamadı. Saat dört buçukta mumu yeniden yaktı ve bu sırada yatağın yanındaki koltukta oturan kara keşişi gördü.

"Merhaba!" dedi keşiş ve kısa bir aradan sonra "Şimdi ne üzerine düşünüyorsun?" diye sordu.

"Şan şöhret üzerine," dedi Kovrin. "Şimdi okuduğum bir Fransız romanında aptallık ederek, ün özlemiyle yanıp tutuşan genç bir bilim adamı tasvir ediliyor. Bu tür bir özlemi anlayamıyorum."

"Çünkü sen akıllısın. Tıpkı bıktığın bir oyuncağa nasıl kayıtsızsan, üne karşı da öyle kayıtsızsın."

"Evet, bu doğru."

"Şöhret seni cezbetmiyor. İsmini mezar taşına kazıyacaklar ve sonra zaman bu yazıtı yaldızlarıyla birlikte silip götürecek, bunda onur okşayıcı, eğlenceli yahut öğretici ne olabilir? Allahtan sizler, insanoğlunun zayıf belleğinin isimlerinizi tek tek hatırlayamayacağı kadar çoksunuz."

"Anlaşıldı," diye onayladı Kovrin. "Üstelik onları niçin hatırlayacaklarmış? Haydi, başka şeyler üzerine, örneğin mutluluk üzerine konuşalım. Mutluluk nedir?"

Saat beşi çaldığında Kovrin ayaklarını halıya sarkıtmış, karyolanın üzerinde oturuyor ve keşişle konuşuyordu:

"Eski zamanlarda mutlu bir kişi varmış, mutluluğu o kadar büyükmüş ki, sonunda mutluluğundan korkmaya başlamış ve tanrıların gönlünü almak için onlara en sevdiği yüzüğünü armağan olarak götürmüş. Biliyorsun, değil mi? Tıpkı Polykrates gibi, mutluluğum beni biraz tedirgin etmeye başladı. Sabahtan geceye kadar yalnızca sevinç, neşe duygusu hissetmem bana garip geliyor, bu duygu benliğimi tamamen esir alıyor ve diğer duyguların tamamını boğup bastırıyor. Üzüntü, keder ya da can sıkıntısı nedir bilmiyorum. İşte, şu anda uyanığım, uykusuzluk çekiyorum ama bu canımı sıkmıyor. Ciddi söylüyorum, akıl erdirememeye başladım."

"Ama neden?" diye keşiş şaşkınlığını belirtti. "Yoksa sevinç, neşe doğaüstü bir duygu mu? Bu duygular insanın normal hali olmamalı mı yani? İnsan entelektüel ve ahlaki yönden ne kadar yüksek bir gelişmişlik düzeyine ulaşırsa, ne kadar özgürse, hayat ona o kadar çok haz, neşe sunar. Socrates, Diogenes ve Marcus Aurelius sevinç yaşadılar, üzüntü değil! Apostle şöyle der: Sürekli olarak sevinç duyunuz. Sevin ve mutlu ol."

"Ya, tanrılar aniden öfkeye kapılırsa?" diye şaka yaptı Kovrin ve güldü. "Eğer rahatımı elimden alır ve beni soğuğa ve açlığa mahkûm ederlerse, bu pek hoşuma gitmez."

Bu sırada Tanya uyandı, hayret ve dehşetle kocasına baktı. Kovrin koltuğa doğru, elini kolunu sallayarak konuşuyor ve gülüyordu. Gözleri parıldıyordu ve gülüşünde bir çeşit gariplik vardı.

Tanya onu keşişe doğru uzattığı kolundan kavrayarak:

"Andryuşa kiminle konuşuyorsun?" diye sordu. "Andryuşa! Kiminle?"

"A? Kiminle?" diye mahcup oldu Kovrin. "İşte, onunla... İşte, oturuyor!" diyerek keşişi gösterdi.

"Burada kimse yok... Hiç kimse! Andryuşa, sen hastasın!"

Tanya kocasını kucakladı ve onu hayaletten korumak istercesine sıkıca kolları arasına aldı. Elleriyle gözlerini kapadı.

Tanya hüngür hüngür ağlayarak ve bütün bedeniyle titreyerek:

"Sen hastasın!" dedi. "Affet beni tatlım, canımın içi, iç dünyanda bir şeylerin yanlış gittiğini uzun süreden beri fark etmiştim... Sen psikolojik olarak hastasın, Andryuşa..."

Tanya'nın titremesi Kovrin'e de geçti. Koltuğa bir kez daha baktı, ama artık boştu. Ellerinde ve bacaklarında ansızın bir zayıflık hissetti, korktu ve giyinmeye başladı.

"Bu ciddi bir şey değil, Tanya, bir şey değil..." diye titreyerek mırıldandı. "Gerçekten sağlığım biraz bozuk... Bunu itiraf etmenin artık vakti geldi."

"Bunu çok önceden fark ettim... ve babam da fark etti," dedi Tanya, hıçkırıklarını tutmaya çalıştı. "Sen kendi kendine konuşuyorsun, garip bir şekilde gülüyorsun... Uyumuyorsun. Oh, tanrım, oh tanrım, bizi kurtar!" diye söylendi korku içinde. "Ama sakın korkma sen, Andryuşa, korkma, tanrı aşkına, korkma..."

Tanya da giyinmeye başladı. Kovrin, Tanya'ya bakarken durumunun ne kadar vahim olduğunu şimdi anladı, kara keşişin ve onunla sohbetin ne anlama geldiğini kavradı. Deli olduğuna şimdi iyice kani olmuştu.

Her ikisi de ne için giyindiklerini bilmeden salona geçtiler, Tanya önde Kovrin arkada gidiyordu. Salonda, Tanya'nın hıçkırıklarıyla uyanan Yegor Semyonıç'ı –onlara misafirliğe gelmişti– üzerinde robdöşambrı, elinde mumla ayakta dururken buldular.

"Sakın korkma sen, Andryuşa!" diyordu Tanya, sıtma tutmuş gibi titreyerek. "Korkma... Babacığım, hepsi geçecek... Hepsi geçecek..."

Kovrin endişe ve heyecandan konuşamıyordu. Kayınpederine şaka yollu "Beni tebrik edebilirsiniz, galiba aklımı yitirdim," gibi bir şey söylemek istedi, ancak sadece dudaklarını oynatabildi ve acı acı gülümsedi.

Sabahın saat dokuzunda Kovrin'e kürklü paltosunu giydirdiler, onu şalla sarıp sarmadılar ve faytona bindirip doktora götürdüler. Böylece tedaviye başlamış oldu.

VIII

Tekrar yaz geldi, doktor köye gitmelerini salık verdi. Kovrin iyileşmiş, kara keşişi artık görmez olmuştu, yalnızca fiziksel olarak kendini toparlaması, güçlenmesi gerekiyordu. Köyde kayınpederinin evinde kaldığı sürece bol bol süt içti, günde sadece iki saat çalıştı, şarap ve sigara içmedi.

Kutsal İlyas Günü arifesinde akşamleyin evde dua okutuluyordu. Diyakoz buhurdanı getirip papazın eline verince eski devasa salonu âdeta mezarlık kokusu kapladı ve Kovrin sıkılmaya başladı. Bahçeye çıktı. Göz kamaştırıcı çiçeklere dikkat etmeden bahçede dolaştı, bir sıranın üzerinde oturdu, sonra parkta gezindi. Nehre geldiğinde yüksek toprak setten aşağıya indi ve bakışlarını suya odaklayarak ayakta düşüncelere daldı. Geçen senenin o genç, neşeli, canlı çam ağaçları onu tanımamış gibi şimdi artık fısıldaşmıyor, saçaklı kökleri ve asık suratlarıyla öylece hareketsiz, dilsiz duruyordu. Gerçekten de tanımamakta haklılardı, Kovrin'in saçları kısa kesilmişti, uzun güzel saçları artık yoktu, yürüyüşü cansız, yüzü geçen senekine kıyasla daha toplu fakat daha soluktu.

Yaya köprüsünden suyun öteki yüzüne geçti. Geçen seneki çavdarın yerinde, aynı tarlada şimdi sıra sıra biçilmiş yulaf demetleri vardı. Güneş batmıştı ve ufukta ertesi günün rüzgârlı olacağına işaret eden geniş, koyu bir kızıllık alev gibi parıldıyordu. Etraf sessizdi. Kovrin geçen yıl kara keşişin ilk kez göründüğü yöne doğru bakarak yirmi dakika, akşam kızıllığı solmaya başlayıncaya kadar öylece ayakta dikilip bekledi...

Bitkin ve tatminsizlik duygusu içinde eve döndüğünde akşam duası bitmişti. Yegor Semyonıç ve Tanya terasın basamaklarına oturmuş çay içiyorlardı. Aralarında bir şeyler konuşuyorlardı, fakat Kovrin'i görünce ansızın konuşmayı kestiler; yüz ifadelerinden sohbetin kendisi hakkında olduğunu anladı.

"Senin süt içme vaktin geldi gibime geliyor," dedi kocasına Tanya.

"Hayır, daha değil," diye yanıtladı ve en alt basamağa oturdu. "Kendin iç, ben istemiyorum."

Tanya tedirginlik içinde babasıyla göz göze geldi, suçlu bir ses tonuyla:

"Sütün sana iyi geldiğini kendin de fark ediyorsun," dedi.

"Evet, çok faydalı," diyerek gülümsedi Kovrin. "Sizi kutlarım, cuma gününden bu yana bir funt daha almışım." Kafasını ellerinin arasına alarak sıkıca bastırdı. "Neden, neden beni tedavi ettiniz? Bromürlü bileşimler, aylaklık, sıcak banyolar, gözetim, her yudumda her adımda ödlekçe bir korku; bütün bunlar beni sonunda bir alık, bir budala haline getirecek. Aklımı kaybetmiştim, büyüklük kuruntusu hastalığım vardı, ama bu sayede neşeli, canlı ve hatta mutluydum. İlginç ve orijinal biriydim. Şimdi sağduyulu ve ağırbaşlıyım, ancak bu yüzden böyle herkes gibiyim. Ben vasat, sıradan biriyim, yaşamak bana sıkıcı geliyor... Ah, bana nasıl da zalimce davrandınız! Halüsinasyon görüyordum, peki bunun kime ne zararı vardı? Soruyorum: Kime ne zararı vardı?"

Yegor Semyonıç, iç geçirerek:

"Ne konuştuğunu tanrı bilir!" dedi. "Dinlemesi bile sıkıcı!"

"Öyleyse, siz dinlemeyin."

Başka insanlarla, özellikle Yegor Semyonıç ile aynı mekânda bulunmak şimdi artık Kovrin'i sinirlendiriyordu; ona kuru, soğuk ve hatta kaba yanıtlar veriyor, yüzüne daima alaycı ve nefret dolu bakışlarla bakıyordu. Yegor Semyonıç ise mahcubiyet duyuyor ve bu konuda herhangi bir kusuru olduğunu asla düşünmemesine rağmen, suçlu suçlu öksürüyordu. Aralarındaki hoş ve sevecen ilişkinin neden böyle keskin bir şekilde değiştiğini anlayamayan Tanya babasına acıyor ve endişeyle onun gözlerinin içine bakıyordu. Anlamak istiyordu ama anlayamıyordu; onun için yalnızca, babasıyla kocası arasındaki ilişkinin günbegün daha kötüye gittiği, babasının son zamanlarda hızla yaşlandığı ve kocasının ise sinirli, kaprisli, kavgacı ve ilginç olmaktan uzak biri olmaya başladığı açık ve seçikti. Ne gülebiliyor ne de şarkı söyleyebiliyordu, sofrada ağzına lokma koymuyor, korkunç bir şeyin gerçekleşeceği önsezi içinde geceler boyunca hiç uyumadığı oluyordu. O denli bitkin düşmüştü

ki, bir keresinde bayılmış, öğleden akşama kadar kendinde olmadan yatmıştı. Akşam duası sırasında Tanya'ya sanki babası ağlıyormuş gibi gelmişti, şimdi üçü birlikte terasta otururken Tanya bu konuyu düşünmemek için gayret sarf etti.

"Buda, Muhammed peygamber ya da Shakespeare," dedi Kovrin, "iyi yürekli akrabaları ve doktorları tarafından esrimeleri ve coşkunlukları yüzünden tedavi edilmedikleri için ne kadar şanslılar!" dedi. "Eğer Muhammed peygamber sinir yatıştırıcı bromür potasyum ve süt içip günde sadece iki saat çalışsaydı, o muhteşem insandan geriye çok az şey kalırdı. Doktorlar ve iyi yürekli akrabaların yaptıkları, son tahlilde, insanlığı ahmaklaştıracak şeyler, zira bu şekilde vasat, dehanın yerine geçecek ve böylece uygarlık mahvolacaktır." Gücenik bir tavırla ekledi: "Size nasıl minnettar olduğumu eğer bir bilseydiniz!"

Kovrin içinde güçlü bir öfke dalgası hissetti, gereksiz bir şey söylememek için hızla yerinden kalktı ve eve yöneldi. Etraf sessizdi, açık pencerelerden içeriye tütünlerin ve akşamsefalarının kokuları doluyordu. Işıkların yanmadığı büyük salonda döşemenin ve piyanonun üzerine düşen ay ışığı yeşil lekeler oluşturuyordu. Kovrin, geçen yazın coşkusunu hatırladı, yine aynı bu şekilde akşamsefaları kokularını yayıyor, pencerelerde ay ışığı parıldıyordu. Geçen yazın ruh haline geri dönmek için hızla odasına gitti, sert bir puro yaktı ve uşağa şarap getirmesini söyledi. Fakat puro ona tiksindirici geldi, ağzında acılık hissi uyandırdı, şarap da geçen seneki tadı vermedi. Evet, alışkanlıklardan vazgeçmek ne kadar da önemliymiş! Puro ve iki yudum şarap başını döndürmüş, kalbi hızla çarpmaya başlamış ve sonunda bromür potasyum almak zorunda kalmıştı.

Yatmadan önce Tanya, Kovrin'e:

"Babam sana tapıyor," dedi. "Sen ona bir nedenle kızıyorsun ve bu onu kahrediyor. Dikkat et, babam günbegün değil, saatbesaat yaşlanıyor. Yalvarırım sana Andryuşa, tanrı aşkına, toprağı bol olsun, babanın hatırı için, benim huzurum için ona sevecen davran!"

"Yapamam ve yapmak da istemiyorum."

Bütün gövdesiyle titremeye başlayan Tanya:

"Ama neden?" diye sordu. "Bana açıkla, neden?"

Kovrin umursamaz bir şekilde:

"Çünkü o bana sempatik gelmiyor, işte hepsi bu," dedi ve pervasızca omuzlarını silkti. "Neyse, hakkında konuşmayalım, o senin baban."

"Asla, anlayamıyorum!" diye mırıldandı Tanya, ellerini şakaklarına dayayarak bakışlarını bir noktaya sabitledi. "Bizim evde akıl almaz, dehşetengiz şeyler oluyor. Sen değiştin, artık kendine benzememeye başladın... Zeki, olağanüstü bir insansın ama entipüften şeyler için sinirleniyorsun, kavgaya, tartışmaya katılıyorsun... Öylesine önemsiz şeyler için tedirginlik duyuyorsun ki, bazen insan bu Kovrin mi diye düşünüyor ve hayrete düşüyor."

Tanya, ağzından çıkan sözlerden korku duydu, kocasının elini öperek konuşmasını sürdürdü:

"Haydi, haydi kızma! Kızma!" dedi. "Sen zeki, iyi, asil ruhlu bir insansın. Babama karşı adil olacaksın. O öylesine iyi ki!"

"O iyi birisi değil, ama iyi mizaçlı birisi. Senin baban gibi vodvil amcaları, iyi mizaçları, besili görünümleri, olağanüstü misafirperverlikleri ve tuhaflıklarıyla bir zamanlar hem romanlarda, hem vodvillerde, hem de gerçek hayatta beni duygulandırır ve güldürürlerdi, şimdiyse onlardan tiksiniyorum. İliklerine kadar bencildir onlar. En çok iğrendiğim yanlarıysa, tok halleri ve tamamen boğalara ya da yaban domuzlarına özgü tokluktan gelen o midevi iyimserlikleridir."

Tanya yatağın üzerine oturdu ve başını yastığa koydu. "Bu bir işkence..." diye söylendi. Sesinden bitkinliğinin had safhaya ulaştığı ve konuşmakta güçlük çektiği anlaşılıyordu.

"Ta kıştan bu yana tek bir huzurlu dakika yaşamadım... Gerçekten bu dehşet bir şey, aman tanrım! Acı çekiyorum..." dedi.

"Evet, tabii ben Kral Herod'um, sen ve babacığın ise Mısırlı masum bebeklersiniz. Şüphesiz böyle!"

Kovrin'in yüzü Tanya'ya çirkin ve sevimsiz göründü. Nefret ve alaycı ifade ona yakışmamıştı. Gerçekten de Tanya daha önce, onun yüzünde eksik bir şeyin olduğunu fark etmişti, sanki saçlarını kestirdikten sonra yüzü de değişmişti. Kocasına incitici bir şeyler söylemek istedi, ancak hemen o anda kendini kötücül duygulara kaptırdığının farkına vardı, korkuya kapılarak yatak odasını terk etti.

IX

Kovrin üniversitede bağımsız bir kürsünün başına profesör olarak atandı. Açılış dersi aralık ayının ikisi olarak belirlenmiş ve bununla ilgili duyuru üniversite binasının koridoruna asılmıştı. Fakat dersin yapılacağı gün Kovrin telgrafla öğrenci müfettişine hastalık nedeniyle dersi veremeyeceğini bildirdi. Boğazından kan geliyordu. Sık sık kan tükürüyordu, ayda bir iki kez de tehlikeli ölçüde kan kustuğu oluyordu. Böyle günlerde kendini son derecede zayıf hissediyor, neredeyse ayakta uyur hale geliyordu. Hayatta olmayan annesinin aynı hastalıkla on yıl yaşadığını bildiği için, hastalığı onda özel bir korku yaratmıyordu. Üstelik doktorlar durumun tehlikeli olmadığına onu inandırmış, yalnızca telaşlanmaması, düzgün bir hayat sürmesi ve az konuşması gibi tavsiyelerde bulunmuşlardı ona.

Ocakta dersler aynı nedenle yine yapılamadı, şubat ise kursun yeniden açılması için zaten geç bir tarihti. Böylece kursun gelecek seneye ertelenmesi kaçınılmaz olmuştu.

Kovrin, artık Tanya ile değil, kendisinden iki yaş büyük, ona bir çocuğa bakar gibi bakan başka bir kadınla birlikte yaşıyordu. Ruh hali sakin ve uysaldı. Varvara Nikolayevna –kız arkadaşının adı buydu– onu Kırım'a götürmeye karar verince, isteyerek ona uydu, bu seyahatten olumlu bir şey çıkmayacağı şeklindeki önsezine rağmen gitmeyi kabul etti.

Akşam Sivastopol'a vardılar, biraz dinlenmek için Yalta'ya gidişi ertesi güne bırakarak geceyi bir otelde geçirdiler. Yolculuktan her ikisi de bitkin düşmüştü. Varvara Nikolayevna kana kana çay

içti, yatağa uzandı ve hemen uykuya daldı. Kovrin yatağa girmedi. Daha evdeyken, istasyona gitmek üzere yola çıkmadan bir saat önce Tanya'dan bir mektup almıştı ve zarfı açmaya eli varmamıştı. Mektup şu anda ceketinin iç cebinde duruyordu ve mektubu hatırlamak onu fena halde tedirgin ediyordu. Kovrin'in, şu andaki, yüreğinin derinliklerinde hissettiği samimi düşüncesi Tanya ile evlenmesinin bir hata olduğu yönündeydi. Ondan kesin olarak ayrıldığına memnundu. Bu kadınla ilgili hatırası sonunda yaşayan ölüye dönüşmüştü, dikkatle bakan, kocaman, zeki gözler dışında her şey artık ölmüşe benziyordu. Onu düşünmek içinde yalnızca acıma ve kendine kızma duyguları uyandırıyordu. Zarfın üzerindeki el yazısı Kovrin'e iki yıl önce ne kadar adaletsiz ve zalimce davrandığını hatırlattı; kendi ruhsal boşluğunun, can sıkıntısının, yalnızlığının ve hayattan memnun olmayışının hıncını nasıl da hiçbir suçu günahı olmayan, masum insanlardan çıkarmıştı!

Kovrin, bu arada, hastalığı sırasında yazdığı tezini ve makalelerinin tümünü küçük küçük parçalar halinde nasıl yırttığını, pencereden dışarı nasıl savurduğunu, rüzgârda uçuşan kâğıt parçalarının ağaçların ve çiçeklerin üzerine nasıl konduğunu hatırladı. Yazdığı her satırda tuhaf, hiçbir dayanağı olmayan iddialar, yapmacık heyecan, küstahça meydan okumalar, büyüklük saplantısı görmüştü ve yazdığı bütün bu şeyler onda, sanki kendi kusurlarının ayrıntılı bir tasvirini okuyormuş izlenimi uyandırmıştı. Fakat son defterini yırtıp kâğıt parçalarını pencereden dışarı savurduğunda, her nedense içinde ansızın derin bir acı ve öfke hissetmiş, karısı Tanya'ya giderek ona hoş olmayan pek çok şey söylemiş, demediğini bırakmamıştı. Aman tanrım, kadıncağıza nasıl da acı çektirmişti! Bir keresinde onu üzmek için, ikisi arasındaki gönül ilişkisinde babasının çirkin bir rol oynadığını, kendisine kızıyla evlenmesi için istekte bulunduğunu söylemişti. Yegor Semyoniç kazara bunu duymuş, koşarak odasına kapanmış, çaresizlik duygusundan tek bir sözcük konuşamamış, durmadan tepinmiş ve sanki dili tutulmuş gibi garip, böğürtüyü andıran bir sesle feryat etmişti. Tanya babası-

na bakarak yürekleri parçalayan bir çığlık koparmış ve bayılmıştı. Korkunç bir durumdu bu.

Bütün bunların Kovrin'in belleğine üşüşmesi onun zarfın üzerindeki tanıdık yazıyı görmesiyle olmuştu. Kovrin balkona çıktı; sakin, sıcak bir hava vardı ve denizin kokusu geliyordu. Mehtabın ve çevredeki ışıkların üzerinde yansıdığı büyüleyici körfez, insanın isim bulmakta zorlandığı bir renge bürünmüştü. Çivit mavisiyle yeşilin yumuşak ve okşayıcı bir karışımıydı bu. Su kimi yerde göztaşı maviliğine bürünüyor, kimi yerde ise ay ışığı yoğunlaşıyor ve suyun yerine körfezi o dolduruyordu. Kısacası, öylesine bir renk uyumu, insanın ruh halini yükselten öylesine sakin, huzurlu bir ortam vardı ki...

Balkonun altına denk gelen aşağı kat pencereleri muhtemelen açıktı, kadın sesleri ve gülüşmeler çok net duyulabiliyordu. Görünüşe bakılırsa bir eğlence ya da kutlama düzenlemişlerdi.

Kovrin kendini zorlayarak zarfı açtı, odaya geçerek okumaya başladı.

> Babam az önce öldü. Bunu sana borçluyum, çünkü onu sen öldürdün. Bahçemiz mahvoldu, yabancılar onun yeni efendisi oldu. Yani, zavallı babamın o kadar çok korktuğu şeyin ta kendisi gerçekleşti. Bunu da sana borçluyum. Bütün ruhumla senden nefret ediyor ve en kısa zamanda ölmeni arzu ediyorum. Ah, nasıl acı çekiyorum! Dayanılmaz bir ıstırap ruhumu yakıp kavuruyor... Tanrının laneti üzerine olsun! Seni olağanüstü bir insan, bir dâhi olarak görmüş, seni sevmiştim, ama sen zırdelinin biri çıktın...

Kovrin okumayı daha fazla sürdüremedi, mektubu yırtarak attı. Korkuya benzer bir tedirginlik içini kapladı. Paravanın arkasında uyuyan Varvara Nikolayevna'nın nefes alışları duyuluyordu. Aşağı kattan gülüşmeler ve kadın sesleri geliyordu, fakat Kovrin sanki kocaman otelde kendisi dışında tek bir canlı varlık yokmuş gibi hissediyordu. Mutsuz, kalbi kırık Tanya mektubunda onu lanetlediği ve ölümünü istediği için, Kovrin, içinde dehşetli bir ürperti

duyuyor ve iki yıl önce kendisinin ve yakınlarının hayatlarında bu denli büyük yıkımlara sebep olan o esrarengiz gücün odaya girip yeniden onu boyunduruğu altına almasından korkuyormuş gibi arada bir telaşla kapıya göz atıyordu.

Kovrin sinirlerinde hareketlilik olduğunda en iyi çarenin çalışmak olduğunu deneyimlerinden biliyordu. Ne pahasına olursa olsun, masanın başına oturmalı ve kendini herhangi bir düşünce üzerinde odaklamaya zorlamalıydı. Kırmızı çantasından defterini çıkardı, Kırım'da bir iş yapmadan oturmanın sıkıcı olma olasılığını düşünerek yanına aldığı uzun olmayan, derleme niteliğindeki taslak çalışmayı açtı. Masanın başına otururak bu taslak üzerinde çalışmaya başladı ve hemen, eski barışçıl, huzurlu, kayıtsız ruh haline geri dönmeye başladığını fark etti. Taslağın yazıldığı defter bile insanı dünyanın beyhudeliği üzerine düşüncelere sevk ediyordu. Kovrin, hayatın insana verebileceği değersiz ya da çok sıradan lütuf ve nimetler karşılığında insandan ne kadar çok şey aldığını düşünüyordu. Örneğin, kırk yaşına yaklaşırken bir kürsü sahibi, sıradan bir profesör olmak, yavan, sıkıcı ve ağır bir dille sıradan ve üstelik başkalarına ait fikirleri ders diye anlatmak, kısaca, vasat bir üniversite hocası olabilmek için Kovrin'in on beş yıl okuması, gece gündüz demeden çalışması, ağır bir ruhsal hastalık geçirmesi, başarısız bir evlilik ve hatırlamak bile istemediği daha nice aptallık ve haksızlık yapması gerekmişti. Kovrin şimdi sıradan, vasat birisi olduğunu açıkça itiraf ediyor ve bu fikre isteyerek boyun eğiyordu; zira onun görüşüne göre, her insan gerçekte ne ise o haliyle mutlu olmayı bilmek zorundaydı.

Taslak Kovrin'i tamamen sakinleştirmişti, fakat yırtık mektup döşemenin üzerinde duruyor ve düşüncelerini toparlamasına engel oluyordu. Masadan kalktı, mektup parçalarını toplayarak pencereden dışarı attı, denizden hafif bir rüzgâr estiği için kâğıt parçaları pencere pervazının üzerinde kaldı. Korkuya benzer tedirginlik yeniden içini kapladı, bir kez daha, sanki koca otelde kendisinden başka tek bir canlı yokmuş gibi hissetmeye başladı... Balkona çıktı.

Körfez tıpkı bir canlı gibi sonsuz sayıda mavi, lacivert, turkuaz ve ateş rengi gözle ona bakıyor ve onu kendine çağırıyordu. Gerçekten hava sıcak ve boğucuydu, yüzmek hiç de fena olmazdı.

Ansızın aşağı katta, balkonun altında keman sesi duyuldu ve iki kadın yumuşak bir sesle şarkı söylemeye başladılar. Tanıdık bir şeye benziyordu. Aşağıda söylenen romansta, hayal gücü geniş bir kızın gece bahçede birtakım gizemli sesler duyduğu, kızın, duyduğu şeyin kutsal bir armoni olduğuna karar verdiği ve armoninin biz ölümlülere anlaşılmaz geldiği anlatılmaktaydı... Kovrin'in nefesi kesildi ve duyduğu derin hüzün kalbini sıkıştırdı, çoktan beri unuttuğu o harikulade, tatlı heyecan, sevinç, göğsünde yeniden çırpınmaya başladı.

Körfezin öteki kıyısında kasırga ya da hortuma benzer yüksek, siyah bir sütun peyda oldu. Siyah sütun ya da hortum körfezi boydan boya geçerek, gittikçe küçülerek ve koyulaşarak, inanılmaz bir hızla otele doğru kayıp geldi. Kovrin gelen şeye yol vermek için güç bela yana çekilebildi... Ağarmış açık başı, kara kaşları ve çıplak ayaklarıyla keşiş Kovrin'in yanından uçarak geçti ve gelip odanın ortasına kondu; kollarını göğsü üzerinde çapraz olarak tutuyordu.

Keşiş, Kovrin'e sevecenlikle bakarak:

"Bana niçin inanmadın?" diye sordu, serzenişle. "Bir dâhi olduğun konusunda eğer o zaman bana inansaydın, bu iki yılı böyle hüzün içinde, perişan durumda yaşamayacaktın."

Kovrin kendisinin bir dâhi ve tanrının seçilmiş gözdesi olduğuna şimdi artık inanıyordu, kara keşişle daha önce yaptığı sohbetlerin tümünü gayet canlı olarak hatırladı. Konuşmak istedi, fakat boğazından gelen kanlar doğrudan doğruya göğsüne boşalıyordu. Ne yapacağını bilemeyerek, ellerini göğsünde dolaştırdı, gömleğinin manşetleri kana bulandı. Paravananın arkasında uyuyan Varvara Nikolayevna'yı çağırmak istedi, gücünü toplayarak:

"Tanya!" diye seslendi.

Döşemenin üzerine düştü, elleri üstüne doğrularak, yeniden:

"Tanya!" dedi.

Kovrin, Tanya'ya yeniden seslendi, üzerlerine çiy taneleri konmuş muhteşem çiçekleriyle büyük bahçeye seslendi, parka, kökleri saçaklanmış çamlara, çavdar tarlasına, kendi muhteşem bilimine, gençliğine, cesaretine, sevincine seslendi, öylesine güzel olan hayata seslendi... Döşemede, yüzünün hemen yanı başında kocaman bir kan gölü gördü, artık bir kelime dahi konuşacak takati kalmamıştı. Tarif edilemez, sınırsız bir mutluluk duygusu bütün benliğini kaplamıştı. Aşağı katta serenat söylüyorlardı, kara keşiş ise Kovrin'e, onun bir dâhi olduğunu, zayıf, beşeri vücudunun dengesini yitirdiğini ve bu vücudun artık bir dâhiyi barındıracak kın olmaktan çıktığını, sırf bu yüzden öldüğünü fısıldıyordu.

Varvara Nikolayevna uyanıp paravananın arkasından çıktığında Kovrin çoktan ölmüş, yüzündeki mesut ifade öylece donup kalmıştı.

1894

Öğrenci

HAVA ilk başta güzel ve sakindi. Ardıç kuşları ötüşüyor, yakındaki bataklıklarda bir canlı tıpkı boş bir şişeye üflendiğinde çıkan uğultuya benzer bir sesle acıklı acıklı homurdanıyordu. Bir çulluk hızla geçti, onu hedef alan silahtan çıkan ses ilkbahar havasında gürültüyle ve neşeyle yankılandı. Fakat ormana akşam karanlığı çökünce doğu yönünden soğuk, içe işleyen, münasebetsiz bir rüzgâr esmeye başladı ve her şey sessizliğe gömüldü. Su birikintilerinin üzerinde iğne şeklinde buzlar oluştu; orman kasvetli, kuytu ve ıssız hale geldi. Etrafta kış kokusu hissediliyordu.

İlahiyat akademisi öğrencisi, dyaçok oğlu İvan Velikopolski kuş avından dönerken her zaman nehir kenarındaki çayırın içinden geçen patikadan yürürdü. Şu anda parmakları soğuktan uyuşmuştu, yüzü keskin rüzgârdan acıyordu. Ona, sanki birdenbire bastıran bu soğuk etraftaki bütün düzeni ve uyumu bozmuş, doğanın kendisini bile dehşete düşürmüş ve akşam karanlığı bu yüzden her zaman olduğundan daha hızlı bastırmış gibi geliyordu. Ortalık ıssızlaşmış, bir şekilde, alışılmışın dışında bir hüzne bürünmüştü; yalnızca dul kadınların nehir kenarındaki bostanlarında yanan ateşin ışığı parıldıyordu. Dört verst uzaklıktaki köy de dâhil bütün çevre baştan başa soğuk akşamın karanlığına gömülmüştü. Öğrenci, evden ayrıldığında annesin taşlıkta yalın ayak yere oturarak semaveri temizlediğini, babasının ise peçin üzerinde oturduğunu ve durmadan öksürdüğünü hatırladı. Kutsal Cuma dolayısıyla evde o gün yemek pişmemişti ve müthiş acıkmıştı. Öğrenci, o anda soğuktan büzülürken, Rurik zamanında da, Müthiş İvan zamanında da, Petro zamanında da aynen bu tür rüzgârların estiğini,

aynı dayanılmaz yoksulluğun, açlığın kol gezdiğini, samandan, sazdan çatılmış aynı delik deşik çatıların, aynı koyu cehaletin, ıstırabın, aynı kimsesizliğin, karanlığın, aynı ezilmişlik hissinin mevcut olduğunu düşündü. Bütün bu korkunç şeyler o zaman da vardı, bugün de var ve yarın da olacak, dolayısıyla, aradan bin yıl geçse bile hayat daha güzel olmayacak diye geçirdi içinden. Ve canı eve gitmek istemedi.

Bostanlar iki dul kadına, bir anne ile kızına ait olduğu için dul kadın bostanları olarak adlandırılıyordu. Çatırtılar çıkararak alev alev yanan gür ateş çevredeki sürülmüş tarlaları ta uzaklara kadar aydınlatıyordu. Yaşlı dul kadın Vasilisa uzun boylu, şişman bir kadındı, üzerinde bir erkek gocuğu vardı, kenarda durmuş dalgın dalgın ateşe bakıyordu. Çilli ve aptal görünümlü bir yüze sahip, ufak tefek bir kadın olan kızı Lukerya toprağın üzerine oturmuş kaşıkları ve kazanı yıkıyordu. Akşam yemeğinden henüz kalktıkları belli oluyordu. Erkek sesleri işitiliyordu, bunlar atlarını nehirde sulayan yöre ırgatlarıydı.

Ateşe doğru yaklaşan öğrenci:

"İşte bakın, kış geri geldi," dedi. "Merhabalar!"

Vasilisa irkildi, fakat onu hemen tanıdı, sevecenlikle gülümsedi.

"Tanıyamadım seni, Allah iyiliğini versin," dedi. "Demek ki zengin olacaksın."*

Sohbete başladılar. Vasilisa görmüş geçirmiş bir kadındı, bir zamanlar bey evlerinde sütninelik, daha sonra dadılık yapmıştı, kendisini çok iyi ifade edebiliyordu; yumuşak, ağırbaşlı bir gülümseme yüzünden hiç eksik olmazdı. Kızı Lukerya ise koca dayağından çok çekmiş bir köylü kadındı; öğrenciye sadece gözlerini kısarak bakmakla yetinmiş ve susmuştu, sağır ve dilsizlerinkini andıran yüz ifadesi tuhaftı.

Öğrenci ellerini ateşe doğru uzatarak:

"Apostol Petrus da tıpkı böyle soğuk bir gecede ateşin başında ısınmıştı," dedi. "Demek ki, o zaman da iyi soğuk varmış. Ah, ne

* Rus halk deyişi. *–çev.*

korkunç bir gece olmalı o gece, babuşka! Müthiş hüzünlü, uzun bir gece!"

Öğrenci karanlıkta çevresine bakındı, hummalı bir şekilde başını silkerek:

"Hiç On iki İncil okumasında bulundun mu?" diye sordu.

Vasilisa:

"Bulundum," diye yanıtladı.

"Eğer hatırlarsan, son akşam yemeğinde Petrus, Mesih'e, 'Ben seninle zindana da, ölüme de gitmeye hazırım' demişti. Efendimiz ise ona, 'Sana söylüyorum Petrus, bu gece horoz ötmeden önce üç kez beni tanıdığını inkâr edeceksin,' diye cevap vermişti. Yemekten sonra Mesih bahçede müthiş bir iç sıkıntısı yaşadı, zavallı Petrus ise ruhen bitap düştü, gücünü kaybetti, göz kapakları ağırlaştı ve uykusunu bir türlü yenemedi. Uykuya daldı. O gece Yahuda'nın İsa'yı öperek onu işkencecilerine nasıl teslim ettiğini duymuşsundur. Mesihi gözü bağlı halde alıp baş kâhine götürdüler ve dövdüler, Petrus ise bitkin, uykusunu tam alamamış, üzüntü ve endişeden içi içini yer halde, anlıyor musun, yeryüzünde korkunç bir şeyin neredeyse gerçekleşmek üzere olduğunu sezinleyerek onun arkasından gitti... Mesih'i tutkuyla, delicesine seviyordu ve şimdi uzaktan onu nasıl dövdüklerinin görüyordu..."

Lukerya elindeki kaşıkları bırakmış sabit bakışlarla öğrenciyi süzüyordu.

Öğrenci:

"Baş kâhinin yerine geldiler," diye sürdürdü konuşmasını, "İsa'yı sorguya çekmeye başladılar. Bu arada hizmetkârlar hava soğuk olduğu için avlunun ortasında ateş yakmış, çevresinde ısınıyorlardı. Petrus da onlarla birlikte ateşin çevresinde ayakta duruyor, şu anda benim yaptığım gibi o da ateşte ısınıyordu. Petrus'u gören bir kadın 'Bu adam da İsa ile birlikteydi' diyerek onun da sorgulanması gerektiğini ima etti. Ateşin etrafındaki hizmetkârlar ona öylesine şüpheci ve sert bakışlarla bakmış olmalılar ki, Petrus belli bir şaşkınlık geçirdi, sonra inkâr ederek 'Ben onu tanımam' dedi. Kısa bir

süre sonra onun İsa'nın öğrencilerinden biri olduğunu bilen biri daha ortaya çıktı ve 'Sen de onlardansın' dedi. Petrus yine inkâr etti. Ve nihayet üçüncü kez başka biri, 'Bugün bahçede onun yanında gördüğüm kişi sen değil miydin?' diye sordu, Petrus üçüncü kez inkâr etti ve tam o anda horoz öttü. Petrus uzaktan İsa'ya bakarak onun akşamki sözünü hatırladı... Hatırladı, uykulu halini üzerinden atarak kendine geldi ve bahçenin dışına çıkarak acı acı ağladı. İncil'de 'Ve dışarı çıkıp acı acı ağladı'* diye yazılmıştır. Gözümde canlandırabiliyorum, sessiz mi sessiz, karanlık mı karanlık bir bahçe ve o sessizlikte güçlükle işitilebilen boğuk hıçkırıklar..."

Öğrenci iç geçirerek düşünceye daldı. Yüzündeki tebessümü hâlâ koruyan Vasilisa birdenbire hıçkırmaya başladı, yağmur gibi dökülen iri gözyaşları yanağından aşağıya aktı; sanki kendi gözyaşlarından utanmış gibi, yenini siper ederek yüzünü alevlerin ışığından sakladı. Bakışlarını öğrenciden ayırmayan Lukerya ise kızardı, yüzünde güçlü acı çeken bir kimsenin yüz ifadesini andıran ağır, gergin bir ifade belirmeye başladı.

Irgatlar nehirden dönüyorlardı, atlı bir ırgat ateşe iyice yaklaşmıştı, alevlerin ışığı yüzünde titreşiyordu. Öğrenci, dul kadınlara iyi geceler dileyerek yoluna devam etti. Yeniden karanlığa karışmış, elleri yine üşümeye başlamıştı. Oldukça sert, acımasız bir rüzgâr esiyordu, kış gerçekten de geri gelmişti; insanın Paskalya'ya iki gün kaldığına inanası gelmiyordu.

Öğrenci şimdi Vasilisa'yı düşünüyordu; mademki ağlamıştı o halde o korkunç gecede Petrus'un yaşadıklarının Vasilisa ile bir bağı olmalı...

Etrafına bakındı, ateş tek başına karanlıkta sakin sakin göz kırpıyordu, çevresinde ısınanlar artık görünmüyorlardı. Öğrenci düşünmeye devam etti: Eğer Vasilisa gözyaşı döktüyse, kızı tedirgin olduysa, ne yapacağını şaşırdıysa, demek ki dul kadınlara anlattığı on dokuz asır önce olmuş bu olayların şimdiyle de, o iki kadınla da, muhtemelen şu ıssız köyle de, hatta öğrencinin kendisiyle de,

* Matta İncil'i, 26:75. *–çev.*

bütün insanlarla da bir bağlantısı, ilişkisi vardı, bu açık bir şeydi. Yaşlı kadın, öğrenci hikâyeyi dokunaklı bir şekilde anlattığı için ağlamamıştı, Petrus onun yüreğine yakın olduğu için ağlamıştı, Petrus'un iç dünyasında olup bitenler kadının tüm varlığını ilgilendirdiği için ağlamıştı.

Ve öğrencinin içinde aniden bir sevinç dalgası yükseldi, öyle ki, derin bir nefes almak için bir anlığına yürümeyi kesti. Birbirleri içinden doğan olayların oluşturduğu kesiksiz bir zincir, diye düşündü, geçmişi şimdiye bağlıyor. Ona, sanki biraz önce bu zincirin iki ucunu görmüş gibi geldi; bir ucuna dokunduğunda öteki ucu kımıldıyordu.

Nehri feribotla geçip karşı tepeye tırmandığında dönüp köyüne ve akşam kızıllığının dar bir şerit halinde uzayıp gittiği batı yönüne baktı ve o gün, bahçede ve baş kâhinin avlusunda insan hayatına yön veren o hakikat ve güzelliğin bugüne kadar hiçbir kesintiye uğramadan sürüp geldiğini, bunların her zaman insan hayatının ve genel olarak yeryüzünün esasını oluşturduğunu düşündü. Gençlik, sağlık, zindelik hissi –öğrenci daha 22 yaşındaydı– ve sözle tarif edilemez tatlı mutluluk ümidi, o meçhul, gizemli mutluluk ümidi yavaş yavaş öğrencinin bütün benliğini sardı ve hayat ona büyüleyici, harikulade ve yüce anlamlarla dopdolu göründü.

1894

Edebiyat Öğretmeni

I

AT toynaklarının ahşap döşeme üzerinde çıkardığı takırtı sesleri duyuldu; tavladan ilk önce yağız Kont Nulin'i, arkasından kır Velikan'ı, onun arkasından da Velikan'ın kız kardeşi Mayka'yı getirdiler. Hepsi de çok güzel ve pahalı atlardı. İhtiyar Şelestov, Velikan'ı eyerleyerek kızı Maşa'ya seslendi:

"Ee, Mariya Godfrua, gel bin bakalım. Hop-pa!"

Maşa Şelestova ailenin en genciydi; on sekizini doldurmasına rağmen evde herkes onu hâlâ küçük bir kız olarak görmeye devam ediyor ve kendisini Manya ya da Manyusya diye çağırıyordu.* Gösterilerini Maşa'nın da bayıla bayıla izlediği sirkin şehri ziyaretinden sonra ailede herkes onu Mariya Godfrua** diye çağırmaya başlamıştı.

Velikan'ın sırtına sıçrayan Maşa:

"Hop-pa!" diye bağırdı.

Kızkardeşi Varya Mayka'ya, Nikitin Kont Nulin'e, subaylar da kendi atlarına bindiler; subayların beyaz ceketleri, hanımların siyah binici giysileri ile alacalı bulacalı renge bürünen uzun, alımlı atlı alayı adeta yürüyüşle avludan ayrıldı.

Nikitin, atlara binerlerken ve daha sonra avludan caddeye çıkarlarken Maşa'nın her nedense hiç kimseyle değil, sadece onun-

---

* Yazar hikâye boyunca kadın kahraman için her üç adı da değiştirerek kullanmaktadır. Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla çeviride sadece Maşa adı kullanılmıştır. *–çev.*

** 19. yüzyıl Ukrayna sirklerinden Godfrua Kardeşler Sirki'nin kadın binicisi. *–çev.*

la ilgilendiğini fark etti. Genç kız endişeli bir ifadeyle Nikitin'e ve Kont Nulin'e bakarak:

"Sergey Vasiliç, siz onun gemini her zaman sıkı tutun," dedi. "Ürkmesine izin vermeyin. O, numaracı bir attır."

Velikan'ın Kont Nulin ile iyi arkadaş olmasından mı, yoksa sırf tesadüf mü bilinmez, Maşa tıpkı dün ve dünden önceki günkü gibi yine devamlı olarak Nikitin'le yan yana at sürüyordu. Nikitin ise, gururlu kır atının üzerinde oturan Maşa'nın ufak tefek muntazam vücuduna, zarif profiline, ona hiç de gitmeyen ve onu olduğundan daha yaşlı gösteren silindir şapkasına büyük bir haz ve coşku duyarak, sevecenlikle bakıyor, konuşmalarına ne dediğini çok fazla anlayamadan kulak veriyor ve kafasından, 'Çekingenliğimi yenerek bugün onunla konuşacağıma kendime şeref sözü veriyor, Tanrı huzurunda yemin ediyorum...' diye geçiriyordu.

Akşamın yedisiydi, ak akasya ve leylakların müthiş güçlü kokular yaydığı, havanın, hatta ağaçların kendi keskin kokularından donup taşlaştığı saatler... Şehrin parkında müzik başlamıştı bile. Kaldırımda atların melodik toynak takırtıları yankılanıyor, dört bir yandan gülüşme, konuşma sesleri ve sertçe çarpan bahçe kapılarının çıkardığı gürültüler duyuluyordu. Karşıdan gelen erler subaylara selam duruyor, jimnazyum öğrencileri Nikitin'i başlarıyla selamlıyorlardı. Görünüşe bakılırsa, parktaki müziğe yetişmeye çalışan bütün bu insanlar atlı alayını seyretmekten büyük bir zevk alıyordu. Hava nasıl da sıcaktı, gökyüzüne düzensiz olarak rastgele serpiştirilmiş bulutlar ne kadar da yumuşak görünüyorlardı! Kavakların ve akasyaların, geniş caddenin öteki tarafına kadar uzanarak karşı sıra evlerin balkonlarına ve ikinci katlarına ulaşan gölgeleri ne kadar da sevimli ve huzur vericiydi!

Atlılar şehir dışına çıkarak ana yol üzerinde tırıs gitmeye başladı. Burada artık ne akasya ve leylak kokusu ne de müzik sesi vardı; buna karşılık etrafı kır kokusu, yeşil, körpe çavdar ve buğday tarlaları kaplamıştı; sincaplar cıvıldaşıyor, ekin kargaları gaklıyordu. Ne yana baksan yemyeşildi, yalnızca, şurada burada, ürünü top-

lanmış bostanların toprağı ve bir de mezarlığın sol tarafında uzaklarda beyaz bir şerit halinde uzanan solgun çiçekli elma ağaçları yeşilliği bozuyordu. Mezbahanın yanından geçtiler, ardından bira fabrikasını geride bıraktılar, şehir dışındaki parka yetişmeye çalışan askerî bandoyu yakalayıp onları da geçtiler.

Maşa göz işaretiyle Nikitin'e Varya'nın yanında giden subayı göstererek:

"Polyanski'nin atı çok güzel, aksini iddia edemem," dedi. "Fakat kusurlu bir at, sol ayağındaki şu beyaz leke çok yersiz duruyor, hem bakın, başını arkaya savuruyor. Bundan sonra ne yaparsan yap, artık onu asla bu huyundan vazgeçiremezsin, ömrü boyunca başını böyle savurup duracaktır."

Maşa tıpkı babası gibi tutkulu bir at meraklısıydı. Birisinin güzel bir ata sahip olduğunu görünce içi cız eder, o atın bir kusurunu bulunca da sevinç duyardı. Nikitin ise atlardan katiyen anlamazdı; at dizginle mi yoksa gemle mi yönlendirilecek, tırıs mı yoksa dörtnal mı gidilecek, onun için hiç fark etmezdi. Ancak, at üzerindeki duruşunun doğallıktan uzak, gergin olduğunun farkındaydı ve bu yüzden Maşa'nın eyerin üzerinde nasıl oturulacağını bilen subaylardan daha çok hoşlanacağını düşünüyor, onu subaylardan kıskanıyordu.

Şehir dışındaki parkın yanından geçerlerken içlerinden birisi parka girip maden suyu içmeyi önerdi; içeriye girdiler. Parkta sadece meşe ağaçları vardı; ağaçlar daha yeni yaprak açmıştı, dolayısıyla, körpe dal ve yaprakların arasından platformlarıyla, masalarıyla, salıncaklarıyla, kocaman şapkaları andıran karga yuvalarıyla bütün park görülebiliyordu. Atlılar masalardan birinin yanında atlarından indiler ve maden suyu istediler. O sırada parkta dolaşmakta olan tanıdıkları yanlarına gelmeye başladı, bunlar arasında yüksek konçlu çizmeler giymiş askerî doktor ve müzisyenlerini bekleyen bando şefi de vardı. Doktor Nikitin'i üniversite öğrencisi sanmış olmalı ki, ona:

"Tatile mi geldiniz?" diye sordu.

"Hayır, ben burada yaşıyorum," diye yanıt verdi Nikitin. "Jimnazyumda öğretmenlik yapıyorum."

Doktor:

"Ciddi mi?" diye şaşkınlığını belirtti. "Bu kadar gençsiniz ve daha şimdiden öğrenci yetiştiriyorsunuz!"

"Hangi gençlik? Tanrı aşkına! Yirmi altı yaşındayım..."

"Sakal ve bıyıklarınız çıkmış, ama yine de yirmi ikisinden, yirmi üçünden fazla göstermiyorsunuz. Ne kadar genç görünümlüsünüz!"

'Ne alçaklık!' diye düşündü Nikitin. 'Bu adam beni ağzı süt kokan bir yeni yetme sayıyor!' Nikitin, birisinin, özellikle kadınların ve jimnazyum öğrencilerinin yanında sözü dolaştırıp onun gençliğine getirmesine ifrit olurdu. Bu şehre geldiği ve öğretmenliğe başladığı daha ilk günden kendi genç görünümünden nefret etmeye başlamıştı. Öğrencileri ondan korkmuyor, yaşlılar onu delikanlı diye çağırıyor, hanımlar uzun söylevlerini dinlemek yerine onunla dans etmeyi yeğliyorlardı. Şu anda bir on yıl daha yaşlı olmak için neler vermezdi.

Parktan çıkıp daha ileriye, Şelestov'ların çiftliğine gittiler. Çiftliğin kapısında durup kâhyanın karısı Praskovya'yı çağırtarak ondan taze sağılmış süt rica ettiler. Sütü içen olmadı, karşılıklı bakışarak gülüştüler ve atlarını dörtnala kaldırıp geri döndüler. Dönüşte şehir dışındaki parkta bandonun çalmaya devam ettiğini gördüler; güneş mezarlığın ardına saklanmış, gökyüzünün yarısı akşam kızıllığına bürünmüştü.

Maşa yine Nikitin'in yanı başında at sürüyordu. Nikitin ona kendisini nasıl tutkuyla sevdiğini söylemek istiyor, fakat subaylar ve Varya işitir diye korktuğu için konuşamıyordu. Maşa da susuyordu. Nikitin onun niçin sustuğunu, niçin hep yanı başında gittiğini sezinliyordu ve öylesine mutluydu ki, ona sanki yer, gök, şehir ışıkları, bira fabrikasının siyah silüeti, hepsi birbirine karışarak çok güzel ve huzur verici bir görüntü oluşturmuş, sanki Kont Nulin hava boşluğunda koşuyormuş ve kızıl göğe tırmanmak istiyormuş gibi geliyordu.

Eve döndüler. Bahçedeki masanın üzerinde semaver kaynıyor, ihtiyar Şelestov bölge mahkemesi memuru dostlarıyla masanın bir kenarında oturuyor ve her zamanki gibi bir şeyleri eleştiriyordu.

"Bu küstahlık!" diyordu Şelestov. "Kendini bilmezlik, başka da bir şey değil. Evet, küstahlık."

Maşa'ya âşık olduğundan beri Nikitin, Şelestov'ların her şeyinden, evlerinden, evin yanındaki bahçeden, akşam çayından, hasır sandalyelerinden, yaşlı dadıdan ve hatta ihtiyarın sık sık kullanmayı sevdiği "küstah" sözcüğünden bile hoşlanıyordu. Yalnız evdeki sayıları kabarık kedi ve köpekten, bir de taraçada büyük bir kafes içinde kederli kederli iç geçiren Mısır güvercinlerinden hoşlanmıyordu. Ev içinde ve avluda bakılan çok sayıda köpek olmasına rağmen Nikitin Şelestov'larla tanışıklığı süresince bu köpeklerden sadece ikisini, Muşka ve Som'u tanımayı başarabilmişti. Tüyleri dökük, kıllı suratlı küçük Muşka kinci ve şımarık bir dişi köpekti. Nikitin'den nefret eder, onu gördüğünde her seferinde başını yana eğer, dişlerini göstererek "rırr... nga-nga-nga... rırr" diye hırlamaya başlardı. Daha sonra Nikitin'in sandalyesinin altına yatardı. Nikitin onu oradan kovmaya kalkışınca tiz bir sesle acı acı havlamaya başlardı.

Evsahipleri, "Korkmayın, ısırmaz, o iyi bir köpektir" derlerdi.

Som ise uzun bacaklı, kocaman, siyah bir köpekti, sopa gibi sert bir kuyruğu vardı. Öğle yemeğine ya da çaya oturulduğunda genellikle sessizce gelir masanın altında gezinir, kuyruğuyla insanların çizmelerine ya da masanın ayaklarına pat pat vururdu. İyi huylu aptal bir köpekti, fakat Nikitin ondan nefret ederdi, zira masanın altında suratını yemek yiyen insanların dizleri üzerine dayamayı alışkanlık edinmişti, salyasıyla onların pantolonlarını kirletirdi. Nikitin birçok kez hançerin kabzasını Som'un kocaman alnına indirmiş, burnuna fiske vurmuş, onu azarlamış, şikâyet etmiş, fakat hiçbiri pantolonunu onun salya lekelerinden kurtarmaya yetmemişti.

At gezintisinden sonra çay, reçel, galeta ve tereyağı onlara çok lezzetli geldi. İlk bardaklarını sessizlik içinde büyük bir iştahla iç-

tiler, ikinci bardaklar dolarken aralarında fikir tartışması başladı. Çay ya da yemek sırasındaki tartışmaları her zaman Varya başlatırdı. Varya yirmi üç yaşında, çekici, Maşa'dan daha güzel bir kızdı, ailenin en akıllı ve en eğitimli üyesi olarak görülürdü. Hal ve hareketlerine, ölmüş annesinin evdeki yerini doldurmuş en büyük kızdan beklenilen ağırbaşlılık ve ciddiyet hâkimdi. Ev sahibesi olmanın avantajını kullanarak misafirlerin önünde bluzla dolaşır, subaylara soyadlarıyla hitap eder, Maşa'yı küçük bir kız olarak görür, onunla bir okul öğretmeni edasıyla konuşurdu. Kendisinden yaşlı bir kız diye bahsederdi; demek ki, evleneceğinden çok emindi.

Varya her sohbeti, hatta hava durumu ile ilgili bir konuşmayı bile mutlaka tartışmaya dönüştürürdü. Söylenen her sözü ciddiye alarak ondan mana çıkarmak, karşı tarafın çelişkilerini yakalamak ve sarf edilen sözcüklerle oynamak gibi bir tutkusu vardı. Diyelim ki, onunla bir şey konuşuyorsunuz, yüzünüze dik dik bakar ve ansızın sözünüzü keserek:

"İznizle, bir dakika Petrov, ama siz dün değil evvelsi gün bunun tam tersini söylemiştiniz," derdi.

Ya da alaycı alaycı gülümseyerek:

"Fakat Üçüncü Şube'nin* ilkelerinin propagandasını yapmaya başladığınızı fark ediyorum. Sizi kutlarım," derdi.

Espri ya da kelime oyunu yapmaya kalkışacak olduğunuzda anında onun sesini duyardınız: "Çok bayat!" ya da "Çok bayağı!" Eğer espri yapan subaysa Varya yüzünü buruşturur, "Askerrri bir espri!" derdi. Bu "rrr"ler ağzından öylesine etkileyici bir tarzda çıkardı ki, Muşka sandalyenin altından mutlaka "rrr... nga-nga-nga..." diye karşılık verirdi.

Çay sofrası etrafında bugün çıkan tartışma Nikitin'in jimnazyum sınavları ile ilgili sözleriyle başladı. Varya onun sözünü keserek:

"İznizle, Sergey Vasiliç," dedi, "siz sınavların öğrenciler için güç olduğunu söylüyorsunuz. İznizle sorayım, peki, bu kimin

* Siyasal ve toplumsal olayları izlemek ve denetim altında tutmak amacıyla I. Nikolay tarafından 1826 yılında kurulan siyasal istihbarat örgütü. *–çev.*

suçu? Örneğin, sekizinci sınıf öğrencilerine 'Bir psikolog olarak Puşkin' diye bir kompozisyon ödevi verdiniz. Birincisi, böylesi zor temalar ödev olarak verilmez, ikincisi, Puşkin nasıl psikolog olur? Şçedrin ya da diyelim Dostoyevski olsa başka mesele! Ama Puşkin çok büyük bir şair ve başka bir şey de değil."

"Şçedrin başka bir şey, Puşkin başka," diye somurtarak yanıt verdi Nikitin.

"Biliyorum, sizin jimnazyumda Şçedrin'i bilmezler,* bu ayrı bir konu. Siz şuna yanıt verin: Puşkin nasıl psikolog olabiliyor?"

"Yoksa Puşkin'in psikolog olmadığını mı söylüyorsunuz? İzin verin, size örnekler sunayım."

Nikitin *Onegin*'den, ardından da *Boris Godunov*'dan bazı paragraflar okudu.

Varya:

"Burada herhangi bir psikoloji filan görmüyorum," diye iç geçirdi. "Psikolog insan ruhunun gizli derinliklerini tasvir edene denir, bu okuduklarınız ise harikulade şiirler, ondan öte bir şey değiller."

Gücenen Nikitin:

"Size ne tür bir psikolojinin gerekli olduğunu biliyorum," dedi. "Siz, birisinin kör testereyle parmağını kesmesini ve bu sırada benim var gücümle feryat etmemi istiyorsunuz; size göre psikoloji bu işte!"

"Çok bayağı! Ama yine de Puşkin'in neden bir psikolog olduğunu bana kanıtlayamadınız."

Nikitin kendisine sığ, beylik ya da benzeri nitelikte gözüken bir görüşe karşı çıkmak durumunda kaldığında, genellikle yerinden sıçrar, başını iki eliyle kavrar ve inleyerek odanın bir köşesinden ötekine koşar adım gidip gelmeye başlardı. Şimdi de aynı şekilde yerinden sıçrayarak kalktı, başını elleri arasına aldı, inleyerek masanın etrafında biraz gezindikten sonra kalktığı yerin az ötesine oturdu. Subaylar Nikitin'in tarafını tuttu. Yüzbaşı Polyanski

* 1880'lerde klasik jimnazyumların müfredatında yeni dönem Rus edebiyatı Gogol ile sona ermekteydi. –*Rus. ed.*

Puşkin'in gerçekten bir psikolog olduğuna Varya'yı ikna etmeye çalıştı, kanıt olarak da Lermontov'dan iki dize okudu. Teğmen Gernet ise, "Eğer Puşkin psikolog olmasaydı Moskova'ya anıtını dikmezlerdi" dedi.

Masanın öteki ucundan ihtiyarın sesi geliyordu:

"Bu, bir küstahlık! Valiye de aynen böyle söyledim, 'Zatıâlileri, bu küstahlıktır' dedim."

"Daha fazla tartışmayacağım," diye haykırdı Nikitin. "Hükümranlığının sonu hiç gelmeyecek!* Yeter!" Bu sırada, dizinin üzerine başını ve patisini koyan Som'a dönerek: "Ah, defol seni pis köpek!" diye bağırdı.

Sandalyenin altından:

"Rrr... nga-nga-nga..." sesleri yükseldi.

"Haksız olduğunuzu kabul edin," diye bağırdı Varya. "İtiraf edin!"

Yeni misafirler, genç hanımlar içeriye girdi, böylece tartışma kendiliğinden sona ermiş oldu. Herkes salona geçti. Varya piyanonun başına oturarak dans müzikleri çalmaya başladı. Misafirler önce vals, sonra polka dansı yaptı, onun ardından da grand-rond** halinde kadril oynandı. Kadril zinciri Yüzbaşı Polyanski'nin öncülüğünde bütün odaları dolaştı, peşinden tekrar valse döndüler.

Dans esnasında yaşlılar salonda oturdu, sigara içerek gençleri seyretti. Aralarında bölge bankasının direktörü, edebiyat ve sahne sanatlarına olan düşkünlüğüyle tanınan Şebaldin de bulunuyordu. Şebaldin, şehrin Müzik ve Drama Kulübü'nü kuran kişiydi, piyeslerde kendisi de görev alır, her nedense sadece komik uşak rollerinde oynardı ya da şarkı söyler gibi heceleri uzatarak "Günahkâr Kadın"ı*** okurdu. Uzun boylu, çok sıska, iskelet gibi bir adam olduğu için şehirde onu mumya diye çağırırlardı; vakur bir yüz ifade-

* Luka İncili, 1:33. *–çev.*

** (Fr.) "Büyük halka." *–çev.*

*** Aleksey Konstantinoviç Tolstoy'un (1817-1875) bir şiiri (1858). Bu şiir o dönemde aile toplantılarında çok sık okunduğu için "bıktırıcı", "sıkıcı" sözcükleriyle eş anlama gelmeye başlamıştı. *–Rus. ed.*

sine ve donuk, hareketsiz gözlere sahipti. Tiyatro sanatını o derece yürekten severdi ki, sahne uğruna sakal ve bıyıklarını bile kesmişti, bu ise onu mumyaya daha çok benzetmişti.

Şebaldin kadrilden sonra kararsız bir tavırla yan yan yürüyerek Nikitin'e yaklaştı, öksürerek:

"Çay sofrasındaki tartışmayı dinlemekten büyük zevk aldım," dedi. "Görüşünüze tamamen katılıyorum. Sizinle hemfikiriz; sizinle konuşmayı çok isterdim. Lessing'in *Hamburg Dram Sanatı*'nı okudunuz mu?"

"Hayır okumadım," dedi Nikitin.

Şebaldin hayretler içinde kaldı, sanki ateşe dokunmuş da parmakları yanmış gibi iki elini salladı ve geri geri çekilerek Nikitin'den uzaklaştı. Şebaldin'in şekli şemaili, sorduğu soru ve şaşkınlığı Nikitin'e gülünç geldi, fakat yine de, 'Gerçekten de yakışıksız bir durum!' diye düşündü. 'Ben bir edebiyat öğretmeniyim ama bugüne kadar Lessing'i okumadım. Mutlaka okumalıyım.' Akşam yemeğinden önce genç yaşlı herkes "yazgı" oynamak üzere masada yerini aldı. İki deste oyun kâğıdı getirildi, destenin biri oyunculara eşit şekilde dağıtıldı, diğer deste kartların yüzü aşağı gelecek şekilde masaya kondu. İhtiyar Şelestov ikinci destenin en üstteki kâğıdını alarak, görkemli bir edayla:

"Bu kart kimin elinde?" diye sordu. "O kişinin yazgısında derhal çocuk odasına giderek dadıyla öpüşmek varmış."

Dadıyla öpüşme zevki Şebaldin'e kısmet oldu. Hepsi birden Şebaldin'in etrafını çevirdi, onu alıp çocuk odasına götürdüler, gülüşmeler ve alkışlar eşliğinde ona dadıyı öptürdüler. Her yandan gürültü, şamata yükseldi...

Gülmekten gözü yaşaran Şelestov:

"Böylesine tutkulu öpmek yok!" diye bağırıyordu. "Bu kadar da tutkulu değil!"

Nikitin'in kısmetine oradaki herkese günah çıkartmak düştü. Salonun ortasına konan bir sandalyeye oturdu, başına bir şal örttüler. Günah çıkarmak için ona ilk gelen Varya idi.

Nikitin, karanlıkta Varya'nın haşin profiline bakarak:

"Sizin günahlarınızı biliyorum," diye söze başladı. "Bana söyler misiniz, hanımefendi, her gün Polyanski ile yaptığınız gezintileri nasıl açıklıyorsunuz? Oh, sebepsiz değil, sebepsiz değil, kızın hüssarla birlikteliği!*"

Varya:

"Çok bayağı!" diyerek uzaklaştı.

Sonra şalın altından kıpırtısız kocaman iki gözün parıltısını gördü, karanlıkta sevimli bir profil belirdi, ona Maşa'nın odasını hatırlatan o tanıdık nadide kokuyu hissetti.

Nikitin:

"Mariya Godfrua," dedi. Sesi öylesine sevecen ve yumuşak çıkmıştı ki, kendi sesini tanımakta zorlandı. "Sizin günahınız nedir?"

Maşa gözlerini kıstı, dilinin ucunu çıkararak ona gösterdi ve gülümseyerek uzaklaştı. Bir dakika sonra Maşa salonun ortasında ayakta durmuş, el çırparak, "Yemeğe! Yemeğe!" diye bağırıyordu.

Herkes yemek odasına akın etti.

Yemek sırasında Varya yeni bir tartışma başlattı, muhatabı bu kez babasıydı. Polyanski yemeğini ağırbaşlılıkla yiyor, kırmızı şarap içiyor ve Nikitin'e, savaş sırasında bir keresinde kışın bataklıkta bütün gece dize kadar suyun içinde nasıl durduğunu anlatıyordu: "Düşman çok yakındaydı, dolayısıyla, ne konuşabiliyor, ne sigara içebiliyordum, gece soğuk ve karanlıktı, insanın içine işleyen bir rüzgâr esiyordu." Nikitin hem dinliyor, hem de yan gözle Maşa'yı süzüyordu. O ise sanki bir şey düşünüyor ya da dalıp gitmiş gibi, gözlerini hiç kırpıştırmadan sabit bakışlarla Nikitin'e bakıyordu... Bu, Nikitin için hem hoş, hem de ıstırap verici bir duyguydu.

'Bana niçin böyle bakıyor?' diye kederleniyordu Nikitin. 'Yakışıksız bir durum, insanlar fark edebilir. Ah, henüz ne kadar da körpe, ne kadar masum!' Gece yarısına doğru misafirler dağılmaya başladı. Nikitin tam avlu kapısından dışarı çıkıyordu ki, ikinci katta gürültüyle açılan pencerede Maşa göründü.

---

* Lermontov'un *Yeni Yıl Methiye ve Kısa Manzumeleri*'ndeki (1831) iki dizenin değiştirilmiş hali. *–çev.*

"Sergey Vasiliç!" diye seslendi genç kız.

"Bir şey mi diyecektiniz?"

"Bakın ne diyecektim..." diye söylendi Maşa; bir şey söylemek istediği açıkça belli oluyordu. "Şey... Polyanski önümüzdeki günlerde kendisine ait fotoğraf makinesini getirerek hepimizin fotoğrafını çekmeye söz verdi. Buluşmamız gerekecek."

"Pekâlâ!"

Maşa gözden kayboldu, pencere gürültüyle kapandı; aynı anda evde birisi piyano çalmaya başladı.

Nikitin caddeyi karşıdan karşıya geçerken:

'Amma ev, ha!' diye düşündü. 'İçinde Mısır güvercinlerinden başka hiç kimsenin inleyip sızlamadığı bir ev, onlar da mutluluklarını başka türlü ifade edemedikleri için inliyor olsa gerek!'

Fakat neşe ve eğlence sadece Şelestov'ların evine özgü değildi. Nikitin daha iki yüz adım atmamıştı ki, başka bir evden yayılan piyano seslerini duydu. Biraz ileride avlu kapısında balalayka çalan bir mujiğe rastladı. Bahçede orkestra yüksek sesle Rus şarkılarından bir potpuri çalıyordu...

Nikitin Şelestov'lardan yarım verst ötede yıllık üç yüz rubleye kiraladığı ve arkadaşı, coğrafya ve tarih öğretmeni İppolit İppolitiç ile paylaştığı sekiz odalı evde oturuyordu. Ev arkadaşı orta yaşlı, kızıl sarı sakallı, kısa, kalkık burunlu bir adamdı; entelektüel görünümden yoksun, kaba yüzü bir emekçininkinden farksızdı, fakat iyi yürekli birisiydi. Nikitin evden içeriye girdiğinde odasında oturmuş öğrencilerin ödev olarak yaptıkları haritaları düzeltiyordu. Coğrafya dersinde en gerekli ve en önemli konunun harita çizimi, tarih dersinde ise kronoloji bilgisi olduğuna inanırdı. Geceler boyu oturur, mavi kalemle kız ve erkek öğrencilerinin çizdiği haritaları düzeltir ya da kronoloji tabloları hazırlardı.

İppolit İppolitiç'in odasına giren Nikitin:

"Bugün ne harikulade bir hava vardı öyle!" dedi. "Size şaşıyorum, içeride nasıl oturabiliyorsunuz?"

İppolit İppolitiç konuşkan biri değildi, ya hiç ağzını açmaz ya da herkesin eskiden beri çok iyi bildiği şeylerden bahsederdi. Şimdiki yanıtı da öyle oldu:

"Evet, harikulade bir hava! Şimdi mayıs ayındayız, yakında gerçek yaz başlayacak. Yaz kıştan farklıdır, kışın soba yakmak zorundayız, yazınsa ev sobasız da sıcaktır. Yaz gecelerinde pencereyi açarsın, ama içerisi yine de sıcaktır, kışınsa çift kasalı pencereye rağmen üşürsün."

Masanın başına oturalı daha bir dakika bile olmamıştı ki, Nikitin sıkılmaya başladı. Yerinden doğruldu, esneyerek:

"İyi geceler," dedi. "Size kendimle ilgili romantik bazı şeyler anlatmak istiyordum, fakat siz yine... coğrafya! Biri size aşktan bahsedecek olsa, siz derhal, 'Kalka savaşı hangi tarihte olmuştu?' diye sorarsınız. Sizin savaşlarınızın da, Çukçi yarımadanızın da canı cehenneme!"

"Ne kızıyorsunuz?"

"Canım sıkılıyor!"

Maşa'ya henüz ilan-ı aşk edememesine ve şu anda aşkı üzerine konuşacak kimse bulamamasına canı sıkılan Nikitin kendi çalışma odasına gitti ve kanepeye uzandı. Oda sakin ve karanlıktı. Nikitin, uzandığı yerden karanlığa bakarken her nedense aklına, iki üç yıl sonra herhangi bir iş için Petersburg'a gittiği zaman Maşa'nın onu istasyonda nasıl yolcu edeceği ve o sırada nasıl ağlayacağı düşüncesi geldi. Hayal kurmayı sürdürdü; Petersburg'da iken ondan uzun bir mektup alacaktı, bu mektupta kendisinin bir an önce eve dönmesi için Maşa yalvarıp yakaracaktı. Ve o da ona cevap yazacaktı... Mektuba, "Benim tatlı farem!" diye başlayacaktı.

"Evet, aynen, 'Benim tatlı farem' diye başlayacağım," diyerek gülümsedi.

Yatış pozisyonu rahatsızdı. Kolunu başının altına koydu, sol bacağını yukarı kaldırarak kanepenin arkalığına dayadı. Şimdi daha rahattı. Bu arada pencerede solgun aydınlık belirtileri fark edilmeye, uykulu horozlar avluda bağrışmaya başlamıştı bile. Niki-

tin Petersburg'dan nasıl döneceğini, Maşa'nın kendisini istasyonda nasıl karşılayacağını, mutluluktan çığlık koparark boynuna nasıl atılacağını hayalinde canlandırmaya devam etti. Ya da en iyisi kurnazlık yapıp onu kandırmak diye düşündü: Gece sessizce eve gelecek, aşçı kadına kapıyı açtıracak, ayaklarının ucuna basarak yatak odasına geçecek, gürültü etmeden soyunacak ve yatağa atlayacaktı. Ve Maşa uyanacaktı... Oh, ne mutluluk!

Hava iyice aydınlandı. Çalışma odası ve pencereler kaybolmuştu. Maşa bugün yanından geçtikleri bira fabrikasının merdivenleri üzerinde oturmuş bir şeyler anlatıyordu. Sonra Nikitin'in koluna girdi ve birlikte şehir dışındaki parka gittiler. Nikitin parkta meşe ağaçlarını ve şapkayı andıran karga yuvalarını gördü. Yuvalardan biri sallanmaya başladı, yuvanın içinden Şebaldin onlara bakıyor ve yüksek sesle "Siz Lessing'i okumadınız!" diye bağırıyordu.

Nikitin bütün gövdesiyle irkildi ve gözlerini açtı. Kanepenin önünde ayakta duran İppolit İppolitiç başını geriye atmış kravatını bağlıyordu.

"Kalkın, okula gitme vakti geldi," dedi İppolit İppolitiç. "Elbiseyle uyunmaz, uyursanız elbiseniz bozulur. Yatağınızda uyumalısınız, soyunmuş halde..."

Coğrafya öğretmeni her zamanki gibi yine acele etmeksizin, kelimeleri ihtiyatla seçerek herkesin bildiği gerçeklerden uzun uzun bahsetmeye başlamıştı.

Nikitin'in ilk dersi ikinci sınıflara verdiği Rusça dersiydi. Tam saat dokuzda sınıfa girdiğinde kara tahtaya tebeşirle büyük harflerle "M. Ş." yazılmış olduğunu gördü. Büyük bir olasılıkla bu Maşa Şelestova demekti.

'Kokuyu almışlar bile, alçaklar...' diye düşündü Nikitin. 'Her şeyden böyle çabuk nasıl haberdar olabiliyorlar?' İkinci ders beşinci sınıfların edebiyat dersiydi. Burada da tahtaya M.Ş. yazmışlardı; Nikitin dersini bitirip tam sınıftan çıkıyordu ki, arkasından, tıpkı tiyatro balkonlarından yapılan tezahüratlara benzer bir gürültü koptu:

"Hurr-raa! Şelestova!"

Giyinik uyumaktan ötürü Nikitin başında bir ağırlık hissediyordu, uzuvları uyuşukluk ve hareketsizlikten bitkin düşmüştü. Her gün sınav öncesinde derslerin iptali beklentisine giren öğrenciler hiçbir şey yapmak istemiyor, huzursuzlanıyor ve can sıkıntısından yaramazlık yapıyorlardı. Nikitin de huzursuzdu, sınıftaki yaramazlıkları fark etmiyor, sık sık pencereye gidiyordu. Pencereden güneşin pırıl pırıl aydınlattığı caddeyi görebiliyordu. Evlerin üstünde berrak mavi gökyüzü, kuşlar, çok çok uzaklarda yeşil bahçelerin ve evlerin ötesinde mavi korulukların ve hızla koşan trenin duman izinin süslediği göz alabildiğine geniş, sonsuz uzaklar...

İşte, akasyaların gölgesi altında yürüyen beyaz üniformalı iki subay kırbaçlarıyla oynayarak caddeden geçip gitti. İşte, şimdi de kasketli, kır sakallı kalabalık bir Yahudi grubunu taşıyan bir brik geçti. Bakın, mürebbiye jimnazyum müdürünün torunuyla yürüyüş yapıyor... Som iki dişi avlu köpeğiyle bir yerlere koşturuyor... İşte, üzerinde sade, gri elbisesi, ayaklarında kırmızı çoraplar, elinde *Vestnik Yevropi** ile Varya geçti. Şehir kütüphanesine uğramış olmalı...

Derslerin bitmesine, yani saat üçe daha çok vardı. Dersten sonra eve ya da Şelestov'lara değil, ders vermek üzere Volf'lara gitmek gerekiyordu. Lutheryan mezhebini kabul etmiş zengin bir Yahudi olan Volf, çocuklarını jimnazyuma göndermeyip onlara evde özel eğitim verdirmekte, evine derse gelen jimnazyum öğretmenlerine ders başına beş ruble ödemekteydi...

'Çok sıkıcı! Çok sıkıcı! Çok sıkıcı!'

Saat üçte Nikitin, Volf'lara gitti. Orada geçirdiği zaman ona sonsuzluk gibi geldi. Saat beşte oradan ayrıldı, ancak saat yedide jimnazyumda olması gerekiyordu. Dördüncü ve altıncı sınıfların sözlü sınav programlarını yapacak olan pedagoji kuruluna katılacaktı.

---

* (Ru.) *Avrupa Haberleri.* Liberal Rus entelektüellerinin aylık edebiyat ve politika dergisi. *–çev.*

Akşamın geç saatlerinde jimnazyumdan Şelestov'lara gittiğinde kalbi hızla çarpıyor, yüzü ateşten yanıyordu. Nikitin, bir hafta ya da bir ay önce aşkını Maşa'ya açmaya her niyetlendiğinde önsözüyle, sonuç bölümüyle kocaman bir konuşma hazırlardı. Şimdiyse belleğinde hazır tek bir sözcüğü yoktu, kafasında her şey karmakarışık olmuştu. Fakat bildiği bir şey vardı, o da bugün mutlaka ilan-ı aşk edeceğiydi, daha fazla beklemesi imkânsızdı.

'Onu bahçeye davet ederim,' diye düşündü, 'biraz dolaştıktan sonra açıklamamı yaparım...' Holde kimseler yoktu; salona, oradan da misafir odasına geçti. Burada da kimse yoktu. İkinci kattan biriyle tartışan Varya'nın sesi ve çocuk odasından terzi kadının makas şakırtıları geliyordu

Evin, küçük oda, geçiş odası ve karanlık oda diye üç farklı adla anılan ufak bir odası vardı. Bu odada içinde çeşitli ilaçlar, barut ve av gereçleri bulunan büyük antika bir dolap bulunuyordu. Bu odadan ikinci kata, üzerinde her zaman kedilerin uyuduğu dar, ahşap bir merdiven çıkıyordu. Bu geçiş odasında biri çocuk odasına, diğeri misafir odasına açılan iki kapı vardı. Nikitin üst kata çıkmak için bu odaya girdiğinde çocuk odasının hızla açılıp kapanan kapısı küt diye öyle bir çarptı ki, sarsıntıdan dolap ve merdiven titredi. Elinde mavi bir kumaş parçası, üzerinde koyu renk elbisesiyle içeriye dalan Maşa, Nikitin'in varlığının farkına varmaksızın merdivene doğru atıldı.

"Bir dakika!" diyerek onu durdurdu Nikitin. "Merhaba, Godfrua... İzin verin..."

Nikitin'in soluğu kesilmişti, ne diyeceğini bilemiyordu; bir eliyle kızın elini, diğer eliyle de mavi kumaşı tutuyordu. Maşa ise yarı korku, yarı şaşkınlık içinde kocaman gözlerle ona bakıyordu.

Onun uzaklaşmasından korkan Nikitin:

"İzin verin..." diye devam etti. "Size söyleyeceklerim var... Fakat... Burası pek uygun değil. Yapamıyorum, bunu becerecek durumda değilim... Anlıyor musunuz, Godfrua, elimden gelmiyor... Hepsi bu..."

Mavi kumaş kayıp yere düştü, Nikitin Maşa'nın öteki elini tuttu. Genç kızın beti benzi attı, dudakları titredi. Nikitin'den uzaklaşmak istedi, kendini dolapla duvarın arasında buldu.

"Şerefim üzerine... Sizi temin ederim ki..." diye söylendi alçak sesle Nikitin. "Maşa, şerefim üzerine..."

Maşa başını geriye doğru attı, Nikitin onu dudaklarından öptü, öpüşün uzun sürmesi için parmaklarıyla kızın yanaklarını tuttu. Bir anda nasıl olduysa Nikitin de kendini dolapla duvarın arasında buldu. Maşa kollarını Nikitin'in boynuna doladı, başını onun çenesine bastırdı.

Sonra her ikisi de bahçeye koştu.

Şelestov'ların dört desyatinalık büyük bir bahçesi vardı. Bahçede yirmi kadar yaşlı akçaağaç ve ıhlamur, bir tane de köknar bulunuyordu, geri kalan ağaçların tümü meyve ağacıydı: Kiraz, elma, armut, atkestanesi, yabani zeytin... Tabii, bol miktarda çiçek vardı.

Nikitin'le Maşa gülüşerek, yanıt beklemeksizin birbirlerine kesik kesik sorular sorarak sessizce ağaçlı park yollarında koşuşturup durdular. Bahçenin üzerinde yarım ay parıldıyor, uykulu lale ve irisler yerde zayıf ay ışığının aydınlattığı otların arasından "Bize de ilan-ı aşk edin" dercesine boyunlarını uzatıyordu.

Nikitin ve Maşa eve döndüklerinde subaylar ve genç hanımlar çoktan gelmişti, mazurka oynuyorlardı. Polyanski yine grandrond'un başına geçmiş zinciri bütün odalardan geçiriyordu. Danstan sonra yine "yazgı" oynandı. Akşam yemeği için misafirler yemek odasına geçince, Nikitin ile baş başa kalan Maşa ona sokularak:

"Babamla ve Varya ile sen konuş," dedi. "Ben utanırım..."

Yemekten sonra Nikitin ihtiyarla konuştu. Şelestov biraz düşündükten sonra:

"Bana ve kızıma bahşettiğiniz bu onur için size çok teşekkür ederim," diye söze başladı. "Fakat sizinle dostça, bir baba olarak değil, iki centilmenin birbirleriyle konuştukları gibi konuşacağım. Bu kadar erken evlenmeyi niçin istiyorsunuz? Yalnızca mujikler erken evlenir, malum, onlarınki kendini bilmezlikten, ya size n'oluyor?

Bu genç çağınızda ayağınıza pranga vurmaktan ne zevk duyuyorsunuz?"

Gücenen Nikitin:

"Ben hiç de genç sayılmam," dedi. "Yirmi yedi yaşındayım."

Diğer odadan Varya:

"Baba, baytar geldi," diye bağırdı.

Konuşma yarıda kaldı. Varya, Maşa ve Polyanski, Nikitin'i evine kadar geçirdiler. Nikitin'in avlu kapısına geldiklerinde, Varya:

"Sizin şu gizemli Mitropolit Mitropolitiç niçin hiç ortalarda gözükmüyor?" diye sordu. "Bize de gelsin!"

Nikitin gizemli İppolit İppolitiç'in odasına girdiğinde, onu yatağının üzerinde pantolonsuz otururken buldu.

Nikitin güçlükle soluyarak:

"Yatağa girmeyin, iki gözüm," dedi. "Durun, yatmayın!"

Pantolonunu aceleyle giyen İppolit İppolitiç telaşla:

"Ne oldu?" diye sordu.

"Ben evleniyorum."

Nikitin arkadaşının yanı başına oturdu, ona şaşkın şaşkın bakarak:

"Düşünebiliyor musunuz, evleniyorum," dedi. "Maşa Şelestova'yla! Bugün evlenme teklifinde bulundum."

"Şey! Güzel! İyi bir kıza benziyor, yalnız çok genç."

Nikitin kaygılı bir edayla omuz silkerek:

"Evet, genç!" dedi, iç geçirdi. "Çok, hem de çok genç!"

"Jimnazyumda öğrencimdi, onu tanıyorum. Coğrafyası şöyle böyleydi, fakat tarihi kötüydü. Sınıfta da dalgın ve dikkatsizdi."

Nikitin her nedense arkadaşına karşı içinde bir acıma duydu, ona gönül okşayıcı, teselli edici bir şeyler söylemek istedi.

"Kuzum, siz neden evlenmediniz?" diye sordu. "İppolit İppolitiç, örneğin Varya ile niçin evlenmiyorsunuz? Büyüleyici, mükemmel bir kızdır. Gerçi tartışmayı çok sever ama buna karşılık o kalbi yok mu... nasıl bir kalp! Biraz önce sizi sordu. Onunla evlenin, kuzum! Ha?"

Varya'nın bu sıkıcı, kısa ve kalkık burunlu adamla evlenmeyeceğini Nikitin çok iyi biliyordu, buna rağmen onunla evlenmesi için arkadaşını ikna etmeye çalışıyordu. Niçin?

İppolit İppolitiç bir an düşündükten sonra:

"Evlilik ciddi bir adımdır," dedi. "Her şeyi dikkate almak, ölçüp tartmak gerekir, öyle aceleye gelmez. Aklıselim hiçbir zaman bize köstek olmaz, özellikle de evlilikte; bir insan bekârlığa veda ettiğinde yeni bir hayata başlar."

Yine, herkesin çağlardan beri bildiği şeylerden bahsetmeye başlamıştı. Nikitin onu artık dinlemiyordu; vedalaşarak odasına gitti. Bir an önce mutluluğuyla, Maşa'yla ve gelecekle ilgili hayallere dalmak için hızlı hızlı soyunarak yatağına girdi, gülümsedi ve birden henüz Lessing'i okumadığını hatırladı.

'Okumam lazım' diye düşündü. 'Diğer yandan, niçin okuyacakmışım Lessing'i! Şeytan görsün yüzünü!' Kendi mutluluğundan bitkin düşen Nikitin hemen uykuya daldı, yüzündeki tebessüm sabaha kadar kaybolmadı. Rüyasında, at toynaklarının ahşap döşeme üzerinde çıkardığı takırtı seslerini duydu; tavladan ilk önce yağız Kont Nulin'i, arkasından kır Velikan'ı, onun arkasından da Velikan'ın kız kardeşi Mayka'yı getirdiler...

II

"Kilise çok kalabalıktı, büyük bir gürültü vardı, hatta bir ara birisi yüksek sesle bağırdı bile, o kadar ki Maşa ile beni evlendiren kıdemli papaz gözlüğünün üzerinden kalabalığa bakarak sertçe: 'Kilise içinde dolaşmayın ve gürültü etmeyin,' demek zorunda kaldı, 'sessiz durun ve dua edin. Yüreğinizde Tanrı korkusu taşımalısınız!' Sağdıçlarım iki arkadaşımdı, Maşa'nınkiler ise Yüzbaşı Polyanski ve Teğmen Gernet idi. Piskoposluk korosu ilahileri harika okudu. Mum çıtırtıları, parlak ışıklar, şık tuvaletler, subaylar, neşeli, mutlu insanların çokluğu ve Maşa'nın bir tür hafif, uhrevi görünümü, kısaca genel ortam ve evlenme ayininde okunan duaların sözleri ağlatacak derecede yüreğime dokundu, içimi zafer

hisleriyle doldurdu. Hayatımın son günlerde nasıl çiçeklendiğini, serpilip geliştiğini, şairane bir güzelliğe nasıl büründüğünü düşündüm. İki yıl önce henüz öğrenciydim, Neglinniy'de ucuz pansiyon odalarında yaşayan parasız, kimi kimsesi olmayan biriydim, hiçbir geleceğim yokmuş gibi geliyordu bana o zamanlar. Ya şimdi! En iyi vilayetlerden birinde jimnazyum öğretmeniydim, karnım tok sırtım pekti, seviliyordum, şımartılmıştım. İşte şu kalabalık, diye düşünüyordum, benim hatırım için toplanmış, şu üç kollu büyük şamdan benim için yanıyor, kıdemli diyakoz benim için gırtlağını yırtarcasına okuyor, koro elinden geleni yapmaya çalışıyor ve biraz sonra karım olacak şu çiçeği burnunda körpe varlık benim hatırım için bu kadar genç ve zarif! İlk buluşmalarımızı, şehir dışı gezilerimizi, ilan-ı aşk edişimi, bütün yaz mahsus planlanmışçasına harika giden havaları hatırladım. Bir zamanlar Neglinniy'de bana sadece roman ve hikâyelerde mümkünmüş gibi görünen o mutluluğu şu anda gerçek hayatta yaşıyor, onu ellerimde tutuyordum.

Törenden sonra kalabalık düzensiz bir şekilde etrafımızı çevirdi, Maşa'yı ve beni kutladılar, mutluluk dileklerini ve sevinçlerini dile getirdiler. Yetmişine yaklaşmış bir tuğgeneral yalnızca Maşa'yı kutladı; yaşlı, cızırtılı sesiyle, kilisenin her yerinden duyulacak şekilde bağırarak: 'Umarım, tatlım, evlendikten sonra da gülü andıran bu endamını aynen korursun,' dedi. Subaylar, jimnazyum müdürü ve bütün öğretmenler nezaket gereği gülümsedi, kendi yüzümde de hoş, zoraki bir gülümsemenin varlığını hissettim. Daima herkesçe bilinen gerçeklerden söz eden tarih ve coğrafya öğretmeni, şirin İppolit İppolitiç elimi kuvvetle sıkarak dokunaklı bir şekilde, 'Bugüne kadar bekârdınız, tek başınıza yaşıyordunuz, şimdiyse artık evlisiniz, iki kişi olarak yaşayacaksınız,' dedi.

Kiliseden, drahoma olarak bana geçen iki katlı sıvasız eve geldik. Maşa'ya bu evden başka, yirmi bin ruble ve içinde bir barakanın ve kimse ilgilenmediği için vahşileşmeye başlayan çok sayıda tavuk ve ördeğin bulunduğu ıssız bir arazi de vermişlerdi. Kiliseden eve gelince yeni çalışma odama geçtim, şöyle bir gerinerek Türk di-

vanının üzerine rahatça yayıldım, bir sigara yaktım. Kendimi hayatımda daha önce hiç hissetmediğim kadar rahat, hafif ve keyifli hissediyordum. Tam bu sırada misafirlerin 'hurraa!' sesleri duyuldu, holde kötü bir orkestra selamlama borusu ve her türden saçma şey çalıyordu. Maşa'nın kız kardeşi Varya, elinde kadeh, yüzünde, sanki ağzı suyla doluymuş gibi garip, gergin bir ifadeyle koşar adım çalışma odama daldı. Görünüşe bakılırsa durmayıp koşmaya devam edecekti, ancak aniden bir kahkaha kopardı ve ardından da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, elindeki kadeh yere düştü, şangırtıyla yuvarlandı. Kollarından kavrayarak alıp götürdük. Evin en uzak odasında sütninenin yatağına yatırdık. 'Hiç kimse anlayamaz,' diye mırıldanıyordu. 'Hiç kimse! Hiç kimse! Aman Tanrım, hiç kimse beni anlayamaz!'

Fakat herkes çok iyi anlamıştı, Maşa'dan dört yaş büyüktü, buna rağmen hâlâ evlenememişti; onun kıskançlıktan değil, zamanının geçmekte olduğunu, hatta belki de geçtiğini elemle idrak ettiği için ağladığını herkes anlamıştı. Kadril oynandığında artık salona dönmüştü, yüzünde gözyaşı ve ağır pudra izleri vardı. Yüzbaşı Polyanski'nin önünde durarak ona bir fincan tabağının içinde nasıl dondurma tuttuğunu, onun dondurmayı kaşıkla nasıl yediğini gördüm...

Sabahın beşiydi. Kusursuz, tekdüzelikten uzak renkli mutluluğumu tasvir etmek üzere günlüğümü aldım; beş altı sayfa yazmayı ve yarın Maşa'ya okumayı düşünüyordum. Fakat ne gariptir ki kafamda her şey birbirine karıştı, rüyada olduğu gibi bulanık hale geldi; canlı olarak hatırladığım tek şey Varya ile ilgili olaydı, içimden 'Zavallı Varya!' diye yazmak geldi. Burada hep böyle oturmaya ve 'Zavallı Varya' diye yazmaya devam edebilirdim. Bu arada ağaçlar hışırdamaya başladı, yağmur yağacak herhalde, kargalar gaklıyor; biraz önce uykuya dalan Maşa'mın yüzü her nedense kederli görünüyor."

Nikitin bundan sonra uzun süre günlüğüne dokunmadı. Ağustosun ilk günlerinde bütünleme ve yeni öğrenci kabul sınavları,

Meryem Ana yortusundan sonra ise dersler başladı. Genellikle okula sabah dokuzda giden Nikitin daha on olmadan Maşa'yı, yeni evini özlemeye ve saatine bakmaya başlardı. Alt sınıflarda öğrencilerden birini sınıfa metin yazdırmak için görevlendirir, sınıf metni yazarken o gözlerini kapatarak pencere kenarında oturur ve hayal kurardı. İster gelecekle ilgili hayal kursun, ister geçmişi hatırlasın, her iki halde de tıpkı masallardaki gibi harikulade bir duygu yaşardı. Yukarı sınıflarda Gogol'den ya da Puşkin'in nesir eserlerinden yüksek sesle metin okurlardı, bu Nikitin'in uykusunu getirirdi; insanlar, ağaçlar, kırlar, binek atlar Nikitin'in gözünün önünde canlanır, güya yazardan çok etkilenmiş, büyülenmiş gibi iç geçirerek:

"Ne kadar güzel!" derdi.

Öğlen tatilinde Maşa ona kar gibi beyaz peçeteler içinde yemek gönderirdi; Nikitin aldığı hazzı uzatmak için yemeğini acele etmeden, ara vererek yerdi. Öğlen yemeğini genellikle yalnız francala yiyerek geçiştiren İppolit İppolitiç, Nikitin'e saygı ve kıskançlıkla bakar, "İnsanlar gıdasız yaşayamaz" türünden basmakalıp sözler söylerdi.

Nikitin jimnazyumdan sonra özel derslerine gider ve nihayet altıya doğru, koca bir yıl ayrı kalmışçasına sevinç ve endişe içinde evine dönerdi. Merdivenleri nefes nefese koşarak çıkar, Maşa'yı bulur, onu kucaklar, öpücüklere boğar, onu çok sevdiğine, onsuz yaşayamayacağına yemin billah eder, kendisini çok özlediğine onu inandırmaya çalışır, korkarak, sağlığının nasıl olduğunu, niçin böyle neşesiz göründüğünü sorardı. Sonra baş başa yemeğe otururlardı; yemekten sonra Nikitin çalışma odasında divana uzanarak sigara içer, Maşa ise kocasının yanına oturarak alçak sesle ona bir şeyler anlatırdı.

Nikitin'in şimdi en mutlu günleri sabahtan akşama kadar evde kalabildiği pazarlar ve diğer tatil günleriydi. Bu tür serbest günlerinde naif, fakat oldukça hoş, ona kır hayatını, idilleri hatırlatan aktivitelere katılırdı. Sağduyulu ve becerikli karısı Maşa'nın yavaş yavaş yuvalarını nasıl kurduğunu bıkıp usanmadan izler, kendisi

de evde büsbütün lüzumsuz biri olmadığını göstermek için birtakım boş işlerle meşgul olurdu, örneğin, hangardan gezinti arabasını çıkartır, büyük bir dikkatle dört bir yanını kontrol ederdi. Maşa üç ineğin sütüyle gerçek bir mandıra kurmayı başarmıştı, kilerin her iki katı da* tereyağı yapmak için saklanan güğüm güğüm sütle, çanak çanak smetana ile ağzına kadar doluydu. Nikitin bazen şaka olsun diye ondan bir bardak süt ister, Maşa ise kurduğu disipline ters düşen bu istek karşısında paniğe kapılırdı. Nikitin kahkaha atarak onu kucaklar:

"Hadi, hadi, şaka yaptım pırlantam benim! Sadece bir şaka!" derdi.

Yahut da karısının bilgiçliğiyle alay ederdi, örneğin, dolapta unutulmuş, taş kesilmiş bir peynir ya da sucuk parçası bulduğunda, ciddi bir edayla:

"Mutfakta bunu yerler," derdi.

Nikitin, bu küçücük kuru peynirin sadece fare kapanına yem olabileceğini söyleyecek olsa, Maşa hararetle erkeklerin ev işlerinden katiyen anlamadıklarını kanıtlamaya kalkışır, bu durumu, kendilerine, gidip mutfaktan üç pud meze türünden yiyecek bir şeyler getirmeleri söylenen hizmetçilerin bu emir karşısında en ufak bir şaşkınlık belirtisi göstermelerine benzetirdi. Nikitin sonunda karısıyla iddialaşmaktan vazgeçer, onu coşkuyla kucaklardı. Maşa'nın söylediği doğru ya da haklı sözler Nikitin'e olağanüstü ve hayret verici görünürdü, kendi düşüncesine ters gelen sözlerini ise naif ve duygulandırıcı bulurdu.

Bazen Nikitin'in canı felsefi meselelere dalmak ister, herhangi soyut bir konuda fikir yürütmeye başlardı; Maşa onu dinler, merak dolu bakışlarla yüzüne bakardı.

Nikitin, karısının parmaklarına tek tek dokunarak ya da örgülerini çözüp sonra yeniden örerek:

---

* Pogreb ve pogrebitsa: O zamanın kilerleri (pogreb) yiyecekleri sıcaktan korumak için toprağın iki üç metre altına inşa edilirdi. İki katlı depo şeklindeki kilerin üst katına (pogrebitsa) sık kullanılan yiyecekler konurdu. *–çev.*

"Ben seninle hudutsuz ölçüde mutluyum, neşe kaynağım benim!" derdi. "Fakat ben bu mutluluğu tesadüfen bana bahşedilen, gökten düşmüş bir şey olarak görmüyorum. Bu mutluluk tamamen doğal, temeli sağlam atılmış, mantıksal olarak doğru bir mutluluktur. Ben, herkesin kendi mutluluğunu kendisinin yarattığına inanırım; şu anda daha önce ektiklerimi biçiyorum. Evet, hiç evirip çevirmeden şunu söyleyeyim ki, bu mutluluğu bizzat ben yarattım ve onu hak ediyorum. Sen benim geçmişimi biliyorsun. Yetimlik, mutsuz bir çocukluk, kasvetli bir gençlik, yoksulluk... Hepsi mücadeleden, kendi ellerimle döşediğim, mutluluğa giden bir yoldan ibaretti."

Ekim ayında jimnazyum büyük bir kayıp yaşadı, İppolit İppolitiç yılancık hastalığına yakalandı ve öldü. Son iki gününde bilinci yerinde değildi, sayıklıyordu, fakat sayıklarken söyledikleri de yine herkesçe bilinen şeylerdi;

"Volga, Hazar Denizi'ne dökülür... Atlar yulaf ve saman yer..."

Defin günü jimnazyumda ders yapılmadı; öğretmen arkadaşları ve öğrenciler tabutunu taşıdı, okulun korosu mezarlığa kadar yol boyunca "Kutsal Tanrı" ilahisini söyledi. Cenaze alayına üç rahip, iki diyakoz, erkek jimnazyumunun bütün öğretmen ve öğrencileri, tören kıyafetleriyle piskoposluk korosu katıldı. Gelip geçenler görkemli cenaze alayına bakarak haç çıkardı ve:

"Tanrı herkese böyle ölüm nasip etsin," dedi.

Fazlasıyla duygulanmış olan Nikitin mezarlıktan eve dönünce masanın üzerinde günlüğünü arayıp buldu ve şunları yazdı:

"Biraz önce İppolit İppolitiç Rıjitski'yi defnettik. Huzur içinde yat, alçakgönüllü emekçi! Varya ve Maşa'nın, defin töreninde hazır bulunan bütün diğer kadınların samimi gözyaşları dökmeleri, belki de bu ilginç olmaktan uzak, sindirilmiş adamın, hayatında herhangi bir kadın tarafından sevilmemiş olduğunu bilmelerinden ötürüydü. Mezarı başında iş arkadaşım için birkaç güzel söz söylemek istedim, fakat beni uyararak okul müdürünün bundan hoşlanmayabileceğini, zira onu sevmediğini söylediler. Sanırım

bugün, düğünden sonra yüreğimde ağırlık hissettiğim ilk günüm oluyor..."

Daha sonra tüm sömestr süresince kayda değer bir olay yaşanmadı.

Kış ılık geçiyordu, don yoktu, yumuşak ve sulu bir kar yağıyordu. Örneğin, Epifani yortusu arifesinde bütün gece sanki sonbahardaymışız gibi ılık bir rüzgâr esip durdu, çatılardan sular aktı. Sabahleyin haç çıkarma töreni saati geldiğinde polis, nehrin üzerindeki buzun kabardığını ve renginin koyulaştığını söyleyerek hiç kimsenin suya girmesine izin vermedi. Kötü havalara rağmen Nikitin, günlerini tıpkı yazın olduğu gibi mutluluk içinde geçiriyordu. Hatta fazladan yeni bir eğlenceye kavuşmuştu, vint oynamayı öğrenmişti. Ara sıra onu üzen ve sinirlendiren, mutluluğunun mükemmelliğine gölge düşürdüğüne inandığı tek bir şey vardı, o da drahoma ile birlikte gelen kedi ve köpeklerdi. Odalar her zaman, özellikle de sabahları vahşi hayvan barınağı gibi kokuyordu, hiçbir şeyle bastırılamayacak bir kokuydu bu. Kediler sık sık köpeklerle dalaşıyordu. Kötü huylu Muşka'yı günde on kez besliyorlardı, yine eskisi gibi Nikitin'i tanımamakta ısrar ediyor, ona: "Rrr...Nga-nga-nga..." diye hırlıyordu.

Büyük perhizde bir gece yarısı Nikitin iskambil oynadığı kulüpten dönüyordu. Yağmur yağıyordu, etraf karanlık ve çamurdu. İçinde nedenini bir türlü açıklayamadığı tatsız bir duygu vardı. Kulüpte kaybettiği on iki rubleden mi kaynaklanıyordu bu duygu, yoksa hesap görülürken oyunculardan birinin 'Denizde kum Nikitin'de para!' diyerek açıkça drahomasını ima etmesinden mi? Bunu bilemiyordu. On iki rubleye acımıyordu, oyun arkadaşının sözünde ise gücenilecek bir şey yoktu, ama yine de o nahoş duyguyu içinden atamıyordu. Canı eve bile gitmek istemiyordu.

Bir sokak lambasının dibinde durarak:

"Öff, ne fena!" diye söylendi.

On iki rubleye acımamasının altında bu paranın bedavadan kazanılmış olması gerçeğinin yattığı düşüncesi geldi aklına. Eğer

o emeğiyle geçinen biri olsaydı her kapiğinin değerini bilecek ve oyunun sonucunu, kazanma ya da kaybetmeyi bu şekilde kayıtsız karşılamayacaktı. Nikitin sonra bütün mutluluğunun ve iyi talihinin de ona rastlantı sonucu, cabadan bahşedildiğini ve bunun yararsız, tıpkı sağlam bir insana ilaç içirmek gibi lüzumsuz bir şey olduğunu düşündü. Eğer o da insanların çok büyük çoğunluğu gibi günlük ekmeğini kazanma endişesi içinde çabalayıp bitkin düşseydi, hayatta kalma mücadelesi verseydi, çalışmaktan sırtı ya da göğsü ağrısaydı, o zaman akşam yemeği, sıcak, huzurlu ev ve aile mutluluğu bir gereklilik, bir ödül ve hayatının süsü olurdu. Oysa şimdi bütün bunlar onun için biraz tuhaf, belirsiz bir anlam ifade ediyordu.

Bu düşüncelerin başlı başına kötü bir işaret olduğunu gayet iyi anlayan Nikitin:

"Öff, ne fena!" diye tekrarladı.

Eve geldiğinde Maşa yataktaydı; düzenli nefes alıyordu, yüzüne bir tebessüm yayılmıştı, görünüşe bakılırsa uykunun keyfini çıkarıyordu. Beyaz erkek kedi yumak halinde Maşa'nın yanı başında mırlayarak uyuyordu. Nikitin mumu, peşinden sigarasını yaktı, o sırada Maşa uyandı, içi yanmışçasına bir bardak suyu bir nefeste içti.

"Marmeladı fazla kaçırmışım," diyerek güldü. Kısa bir suskunluktan sonra, "Bizimkilerde miydin?" diye sordu.

"Hayır, onlarda değildim."

Son zamanlarda Varya'nın kendisine büyük ümitler bağladığı Yüzbaşı Polyanski'nin batı vilayetlerinden birine atandığını, şehirde veda ziyaretlerine bile başladığını, dolayısıyla, kayınpederinin evinde kasvetli bir havanın hüküm sürdüğünü Nikitin biliyordu.

Yatakta doğrulup oturan Maşa:

"Akşam Varya uğradı," dedi. "Hiçbir şey söylemedi, ama ne kadar kötü hissettiği yüzünden belli oluyordu... zavallıcık. Şu Polyanski'ye katlanamıyorum. Şişko, cildi pörsümüş, yürüdüğünde ya da dans ettiğinde yanakları titriyor... Benim zevkime uygun

bir adam değil, ama yine de onu düzgün, dürüst bir insan olarak görüyordum."

"Ben onu şu anda da düzgün, dürüst biri olarak görüyorum," dedi Nikitin.

"Peki, o zaman Varya'ya neden böyle kötü davrandı?"

Kamburunu çıkararak gerinen beyaz erkek kediye sinirlenmeye başlayan Nikitin:

"Niçin kötü davranmış olsun?" diye sordu. "Bildiğim kadarıyla o Varya'ya evlenme teklifi yapmadı, herhangi bir taahhütte de bulunmadı."

"Peki, niçin sık sık eve geliyordu? Mademki evlenmeye niyetin yok, o zaman hiç gelme..."

Nikitin mumu söndürerek yatağa girdi. Fakat canı ne uyumak ne de uzanmak istiyordu. Ona, kafasının içi sanki uçsuz bucaksız, boş bir ambarmış, bu boşlukta birtakım yeni, özgün fikirler uzun gölgeler halinde dolaşıyormuş gibi geliyordu. Ailesinin sakin mutluluğuna gülümseyen kandilin şu okşayıcı ışığının dışında, diye düşündü, kendisinin ve şu kedinin mutlu mutlu huzur içinde yaşadıkları küçük dünyanın dışında başka bir dünya daha vardı... Ve bu başka dünyada olmak, bir fabrikada ya da büyük bir atölyede bizzat çalışmak, kürsüden dinleyicilere seslenmek, eserler yazmak, yayınlamak, sansasyon yaratmak, bitkin düşmek, ıstırap çekmek için ansızın içinde müthiş, yüreğini dağlayan bir özlem duydu... Yüreğinde kendini bir şeye tamamıyla vermek, kaptırmak arzusu kabardı, hem öyle bir kaptırmalıydı ki kendini unutabilsin ve artık kalbinde sadece yavan, renksiz duygular uyandırabilen şu kişisel mutluluğuna kayıtsız kalabilsin. Birden gözünün önünde tıraşlı haliyle Şebaldin'in hayali canlandı; gerçekten farksız hayalet etrafa dehşet saçarak:

"Siz daha Lessing'i bile okumadınız! Ne kadar gerilediniz böyle! Tanrım, ne kadar kendinizi bıraktınız, düşkünleştiniz!"

Maşa tekrar su içmek için kalktı. Nikitin, Maşa'nın boynuna, tombul omuzlarına ve göğüslerine baktı ve uzun zaman önce tuğgeneralin kilisede onun için kullandığı "gül" sözcüğünü hatırladı.

"Gül," diye mırıldanarak gülümsedi.

Yanıt karyolanın altındaki uykulu Muşka'dan geldi:

"Rrr... nga-nga-nga..."

Şiddetli bir öfke Nikitin'in yüreğinde soğuk bir çekiç gibi dönmeye başladı, içinden Maşa'ya kaba bir söz söylemek, hatta fırlayıp ona vurmak arzusu geçti. Kalbi hızla çarpmaya başladı. Kendini tutarak:

"Demek oluyor ki, ben sizin eve gelip gittiğime göre seninle evlenmek zorundaydım, öyle değil mi?" diye sordu.

"Tabii ki öyle! Bunu sen de çok iyi biliyorsun," dedi Maşa.

"Çok güzel!" dedi Nikitin. Bir dakika sonra: "Çok güzel!" diye tekrarladı.

Pişman olacağı bir söz söylememek ve sakinleşebilmek için kalkıp çalışma odasına gitti, yastık kullanmaksızın divana dümdüz uzandı, daha sonra kalkarak döşemeye, halının üzerine yattı.

'Ne saçmalık bu böyle!' diyerek kendi kendini yatıştırdı. 'Sen bir eğitimcisin, en saygıdeğer işi yapıyorsun... Başka bir dünya senin neyine gerek? Ne zırvalık!'

Fakat hemen ardından oldukça kendinden emin bir tavırla, bir eğitimci olmadığını, tıpkı Yunanca öğretmeni Çek gibi yeteneksiz ve kişiliksiz bir memur olduğunu kendine itiraf etti. Öğretmenlik mesleğine karşı hiçbir zaman meyli olmamıştı, pedagoji üzerine bilgisi yoktu ve konuya ilgi de duymamıştı, çocuklarla nasıl diyalog kuracağını bilmiyordu. Öğrettiği şeylerin anlamının farkında değildi, belki de hiç de gerekli olmayan şeyler öğretiyordu. Huzur içinde yatsın, İppolit İppolitiç'in aptal olduğu açıkça belliydi, bütün öğretmen arkadaşları ve öğrencileri onun kim olduğunu, neyi yapıp neyi yapamayacağını biliyordu. Oysa o, Nikitin, tıpkı Çek gibi aptallığını gizlemeyi biliyordu ve işini çok iyi yapıyormuş süsü vererek herkesi aldatıyordu.

Bu yeni düşünceler Nikitin'i korkutuyordu, onları aptalca bularak reddediyor, bütün bunların sinir bozukluğundan ileri geldiğine, sonradan bu düşünceleri yüzünden kendisiyle alay edeceğine

inanıyordu. Gerçekten de sabahleyin sinirlerinin bu laçkalığına gülüyor, kendini sulu göz bir kocakarıya benzetiyordu; ancak huzurunu belki de ebediyen yitirdiğini, iki katlı, sıvasız bu evde onun için mutluluğun bundan böyle mümkün olamayacağını da açık seçik olarak görüyordu. İllüzyonun artık dağılıp kaybolduğunu, huzur ve kişisel mutlulukla bağdaşmayan stresli, bilinçli, yeni bir hayatın başladığını kavrıyordu.

Ertesi gün pazardı, Nikitin jimnazyumun şapelindeki ayine katıldı, orada okulun müdürü ve öğretmen arkadaşlarıyla karşılaştı. Sanki bütün bu insanlar sadece tek bir şey için, cehaletlerini ve hayatlarından duydukları hoşnutsuzluğu özenle gizlemek için gayret sarf ediyorlarmış gibi geldi ona; Nikitin'in kendisi de huzursuzluğunu onlara belli etmemek için tatlı tatlı gülümsedi ve boş, abuk sabuk konuşmalar yaptı. Daha sonra oradan yürüyerek istasyona gitti, posta treninin gelişini ve istasyondan ayrılışını izledi; yalnız oluşuna ve birileriyle konuşmak zorunda olmayışına sevindi, içini hoş bir duygu kapladı.

Döndüğünde evde kayınpederini ve Varya'yı buldu, öğlen yemeği için gelmişlerdi. Ağlamaktan gözleri kızarmış olan Varya baş ağrısından şikâyet ediyordu. Şelestov oldukça çok yemek yedi, zamane gençlerinin ne kadar güvenilmez, centilmenlikten ne kadar uzak olduğundan bahsetti.

"Bu küstahlık!" diyordu. "Onun yüzüne karşı da aynen böyle söyleyeceğim: Buna kendini bilmezlik denir, alicenap hazretleri!"

Nikitin tatlı tatlı gülümseyerek Maşa'nın misafirleri ağırlamasına yardım etti, fakat yemek bitince çalışma odasına geçti, kapısını kapadı.

Mart güneşi göz kamaştırırcasına parıldıyordu, pencereden masanın üzerine ılık bir ışık demeti düşmüştü. Ayın henüz yirmisi olmasına rağmen tekerlekli arabalar ortaya çıkmaya, bahçede sığırcıklar ötüşmeye başlamıştı.

'Bu havaya bakınca, insana, sanki şimdi Maşa içeri girecek, bir kolunu boynuma dolayarak eyerli binek atlarının ya da gezinti

arabasının eşikte hazır beklediğini bildirecek ve üşümemek için ne giymesi gerektiğini soracak gibi geliyor' diye içinden geçirdi Nikitin.

Bahar tıpkı geçen yılki gibi yine büyüleyiciydi, aynı şekilde yine yaşama sevinci vaat ediyordu... Fakat Nikitin, 'Şimdi okuldan izin alıp Moskova'ya gitsem, Neglinniy sokağındaki o tanıdık pansiyonlarda kalsam ne iyi olurdu!' diye düşünüyordu.

Bitişik odada kahveler içiliyor, Yüzbaşı Polyanski hakkında konuşuluyordu. Nikitin bunları dinlememeye gayret ederek günlüğüne şunları yazdı:

"Nereye düştüm ben böyle, Tanrım! Dört bir yanım bayağılık, evet bayağılık! Sıkıcı, değersiz insanlar, çanak çanak smetanalar, güğüm güğüm sütler, hamamböcekleri, aptal kadınlar... Hiçbir şey bayağılık kadar korkunç, onur kırıcı, hüzün verici olamaz. Buradan kaçmalı, bugünden tezi yok kaçmalı, aksi halde delireceğim!"

1894

CİNAYET

I

PROGONNAYA istasyonunda gece ayini düzenlenmişti. İstasyon memurları, onların karıları ve çocukları, ayrıca demiryolu hattı civarında çalışan ormancı ve doğramacılar, altın zemin üzerine göz kamaştırıcı bir parlaklıkla resmedilmiş devasa aziz tasvirinin önünde kalabalık halinde duruyorlardı. Parlak ışıkların ve avluda –Meleğin Müjdesi Yortusu'nun arifesinde olunmasına rağmen– giderek şiddetlenen beklenmedik kar fırtınasının çıkardığı uluma sesinin büyüsüne kapılan insanlar sessiz ve sakindi. Ayini Vedenyapino'dan yaşlı rahip yönetti; Zebur okumakla görevli papaz yardımcısı ve Matvey Terehov ilahi okudu. Matvey'in yüzü keyiften parıldıyordu, ilahiyi sanki havalanıp yükselmek istiyormuş gibi boynunu ileriye doğru gergince uzatarak okuyordu. İlahileri de kanonu da tenor bir sesle, büyük bir ikna edicilik ve tatlılıkla okudu. "Arhangel nidaları"nı söylediklerinde Matvey bir koro şefi gibi ellerini salladı ve Zebur okuyucusunun boğuk, yaşlı bas sesine uymaya çalıştı; kendi tenor sesiyle alışılmadık, karmaşık bir yorum ortaya koydu. Yüz ifadesinden çok büyük bir zevk aldığı belli oluyordu.

Nihayet ayin sona erdi, herkes sessizce dağıldı ve her taraf yeniden karanlığa büründü, ıssızlaştı. Etrafa, yalnızca açık arazinin ya da ormanın ortasında öylece tek başına duran tren istasyonlarında görülen, fırtınanın uluduğu ve başka da hiçbir şeyin duyulmadığı, dört bir yanda sadece boşluğun, hiçliğin ve yavaşça akıp giden hayatın bütün sıkıcılığının hissedildiği zamanlarda rastlanan türden bir sessizlik çöktü.

Matvey, amca oğlunun istasyon yakınlarında bir yerde işlettiği lokantada kalıyordu. Fakat canı eve gitmek istemedi; büfecinin yanına, tezgâhın arkasına oturarak alçak sesle anlatmaya başladı:

"Çini fabrikasında bizim kendi koromuz vardı. Size, basit ustalar olmamıza rağmen gerçek anlamda bir koro olduğumuzu, harikulade şarkı söylediğimizi ifade etmek zorundayım. Bizi sık sık şehre davet ederlerdi; piskopos yardımcısı İoann'ın Kutsal Üçlü Kilisesi'nde ayin yönettiği zamanlarda piskoposluk ilahi okuyucuları koronun sağ kanadında biz ise sol kanadında söylerdik. Şehirde yalnız ilahileri çok uzun okumamızdan şikâyet ederlerdi. Bizim fabrika korosunun sözcükleri fazla uzattığı, yaydığı söylenirdi. Bu doğruydu, biz Aziz Andrey duası ve Methiye'ye saat yedide başlar, on birden sonra bitirirdik. Dolayısıyla, fabrikaya döndüğümüzde saat bazen gecenin birini bulmuş olurdu. Çok güzeldi," diye iç geçirdi Matvey. "Hatta, çok çok güzeldi, Sergey Nikanoriç! Ama burada baba evinde en ufak bir neşe, sevinç kırıntısı bile yok. En yakın kilise beş verst ötede, bu bozuk sağlığımla oraya asla gidemem; zaten ilahi okuyucuları da yok. Ailemizde ise huzurdan eser yok. Sabahtan akşama kadar gürültü patırtı, kavga, pislik; mujikler gibi aynı kaptan yiyoruz, şçi çorbasından hamam böceği çıkıyor... Tanrı bana sağlık vermemiş, yoksa çoktan çekip giderdim, Sergey Nikanoriç."

Matvey Terehov henüz yaşlı sayılmazdı, kırk beşindeydi. Fakat hastalıklı bir görünümü vardı; yüzü kırışıklıklarla doluydu, seyrek sakalı hayli ağarmıştı ve bu onu olduğundan çok daha yaşlı gösteriyordu. Zayıf bir sesle konuşur, sözcükleri ihtiyatla seçerdi; öksürürken bir yandan göğsünü tutar bir yandan da, aşırı evhamlı kişilerde rastlanıldığı üzere, bakışları huzursuz ve endişeli bir hal almaya başlardı. Hiçbir zaman neresinin ağrıdığına dair somut bir şey söylemezdi fakat bir keresinde fabrikada ağır bir sandığı kaldırdığını, kasığında bir şeyin yırtıldığını ve bunun fıtığa dönüştüğünü, çini fabrikasındaki işini bu yüzden bırakarak babaevine döndüğünü uzun uzun anlatmayı severdi. Ancak, fıtığın ne olduğunu kendisi de bilmezdi.

"Amcamın oğlunu sevmediğimi itiraf etmeliyim," diye sürdürdü Matvey, çayını tazelerken. "Benden yaşça daha büyük olduğu için onu yargılarsam günaha girerim, ben tanrıdan korkarım, fakat ona katlanamıyorum. Kendini beğenmiş, sert, küfürbaz bir adamdır; akrabalarına ve yanında çalışanlara eziyet ediyor, ayrıca günah çıkarmaya da hiç gitmez. Geçen pazar ona nazikçe 'Amcaoğlu, gel Pahomovo'ya ayine gidelim' dedim. O ise bana 'Hayır, gitmeyeceğim,' diyor, 'oranın papazı kumarbazdır.' Bugün buraya da gelmedi, Vedenyapino'nun rahibi sigara ve votka içiyor, diyor. Ruhban sınıfını sevmiyor! Tek kişilik sabah, gündüz ve akşam ayinlerini kendi yönetiyor, kız kardeşi de zangoçluk yapıyor. Amcaoğlu 'Yüce tanrıya dua edelim!' diyor, kız kardeşi ise anaç hindininki gibi incecik bir sesle 'Yüce tanrım bize merhamet eyle!' diye karşılık veriyor... Günah, vesselam. Ona her gün, 'Amcaoğlu, mantıklı, makul ol!' diyorum, 'Amcaoğlu, tövbe et!' diyorum, dinleyen kim!"

Büfeci Sergey Nikanoriç beş bardak çay doldurdu, çayları bir tepsiye koyarak kadınlara ait bekleme odasına götürdü. Eşikten adımını atar atmaz kızılca kıyamet koptu:

"Bu nasıl servis, domuz suratlı? Çay servisi yapmasını bilmiyorsun!"

Bu, istasyon amirinin sesiydi. Ardından büfecinin ürkek mırıldanışları duyuldu, onu yine öfkeli, keskin bağırışlar izledi:

"Defol, çık dışarı!"

Büfeci oldukça mahcup, canı sıkılmış bir halde yerine döndü. Alçak sesle söylenmeye başladı:

"Kontları, knyazları ağırladığım zamanlar oldu, işte görüyorsunuz, şimdiyse çay vermeyi beceremiyormuşum... Rahiplerin ve hanımların önünde bana sövüp saydı!"

Bir zamanlar, iki demiryolunun kesiştiği vilayet merkezinde birinci sınıf bir tren istasyonunda büfe işleten Sergey Nikanoriç'ın büyük miktarda parası vardı. O zamanlar frak giyer, altın saat takardı. Fakat işleri kötüye gitti, bütün parasını gösterişli yemek takımlarına harcadı, hizmetçisi tarafından soyulup soğana çevrildi,

işleri yavaş yavaş çıkmaza girdi ve sonunda daha az hareketli başka bir istasyona geçti. Bu yeni işindeyken karısı evdeki gümüş takımları yanına alarak onu terk etti. Ardından, sıcak yemek servisi yapılmayan daha kötü bir üçüncü istasyona geçti. Derken dördüncü bir istasyona ve böylece istasyon değiştire değiştire, her seferinde seviyeyi düşürerek Progonnaya'ya kadar geldi. Bu son istasyonda çay, ucuz votka ve yiyecek olarak da haşlanmış yumurta ile sucuk satıyordu. Katran kokan kuruyup sertleşmiş sucuğuna "Müzisyen sucuğu" diye iğneleyici bir ad takmıştı. Başının tepe kısmı tamamen keldi; mavi fırlak gözleri ve sık sık küçük aynasına bakarak taradığı gür, yumuşak favorileri vardı. Geçmişe ait hatıralar ona hep acı veriyordu. Ne müzisyen sucuğuna, ne istasyon amirinin kabalıklarına, ne de pazarlık yapan mujik müşterilerine alışabilmişti. Onun anlayışına göre, bir büfede pazarlık yapmak eczanede pazarlık yapmak kadar yakışıksız bir davranıştı. Yoksulluğundan ve onurunun yaralanmış olmasından utanıyordu; bu utanç şimdi hayatının en belirgin özelliği olmuştu.

Matvey etrafa kulak kabartarak:

"Bu sene ilkbahar gecikti," dedi. "Böyle olması daha iyi, ilkbaharı sevmiyorum. Baharda her yer çamur oluyor, Sergey Nikanoriç. Kitaplarda, baharda kuşların ötüştüğü, güneşin battığı filan yazıyor, bunda hoş olan ne var? Kuş kuştur, başka da bir şey değil. Ben güzel arkadaşlıkları, sohbetleri, insanları dinlemeyi, din* üzerine konuşmayı ya da koroda hoş ilahiler söylemeyi severim; bülbüllere, çiçeklere gelince, ne halleri varsa görsünler!"

Matvey tekrar çini fabrikasından, korodan bahsetmeye başladı, fakat biraz önce kendisine hakaret edilen Sergey Nikanoriç bir türlü sakinleşemiyor, durmadan omuzlarını silkeleyerek bir şeyler mırıldanıyordu. Matvey vedalaşarak evin yolunu tuttu.

Dışarıda don yoktu, çatılardaki kar erimeye başlamıştı; buna karşılık lapa lapa kar yağmaya devam ediyordu. Rüzgâr karı boşluk-

* Düşük bir eğitim düzeyine sahip olan Matvey burada "religiya" (din) yerine "lerigiya" demektedir. *-çev.*

ta fırıl fırıl döndürüyor, havada oluşan beyaz bulut kümeleri demiryolu boyunca art arda birbirlerini kovalıyordu. Demiryolu hattının her iki tarafına istif edilmiş, yukarılarda bulutların arkasında bir yerlere saklanmış ayın güç bela aydınlattığı meşe kütüklerinden etrafa yeknesak, iç karartıcı bir uğultu yayılıyordu. Güçlü fırtınanın salladığı ağaçlar ne kadar da ürperticiydi! Matvey, demiryolunun yanından geçen şose boyunca yürüyordu; ellerini ve yüzünü kapamıştı, rüzgârı arkadan alıyordu. Ansızın tamamen karla kaplı küçük bir at ile atın çektiği şosenin çıplak taşları üzerinde gıcırtılar çıkararak ilerleyen bir kızak göründü. Başı sarılı, karla kaplı mujik kamçısını şaklatıyordu. Matvey dönüp bir daha baktı, fakat görünürde ne bir kızak, ne de bir mujik vardı; sanki bunların hiçbirisi gerçekte yoktu da, o yalnızca hayal görmüştü. Matvey nedenini kendisi de bilmeden ani bir korkuya kapıldı, adımlarını hızlandırdı.

İşte demiryoluyla şosenin kesişme noktası, hemzemin geçit ve geçitten sorumlu bekçinin yaşadığı küçük, koyu renkli ev. Bariyer kalkık durumdaydı; fırtınadan etrafta kar tepecikleri oluşmuştu, kar bulutları tıpkı süpürgelerine binmiş büyücüler gibi havada fır dönüyordu. Demiryoluyla o zamanlar anayol olarak kabul edilen ve hâlâ öyle adlandırılan eski yol burada kesişiyordu. Hemzemin geçidinin az ilerisinde sağ tarafta, yolun hemen kenarında Terehov'ların eskiden han olan lokantası bulunuyordu. Burada geceleri her zaman solgun bir ışık yanardı.

Matvey eve girdiğinde bütün odalarda ve hatta evin girişinde kuvvetli bir buhur kokusu vardı. Kuzeni Yakov İvanıç henüz gece ayinini bitirmemişti. Ayinin yapıldığı dua odasında kapının arkasındaki köşede, içi atalardan kalma altın yaldızlı aziz tasvirleriyle dolu ikona dolabı duruyordu. Hem soldaki hem de sağdaki duvar baştan aşağı, kimi mahfaza içinde kimi açıkta, eski ve yeni tarzda ikonalarla süslenmişti. Yere kadar sarkan bir örtüyle örtülmüş masanın üzerine meleğin müjdesi tasviri,* servi ağacından

* Cebrail'in kutsal bâkire Meryem'e hamile kalacağını müjdelediği anı resmeden tasvir. *–çev.*

yapılma bir haç ve buhurdanlık yerleştirilmişti; balmumundan yapılmış mumlar yanıyordu. Masanın yanında bir kitap rahlesi duruyordu. Dua odasının yanından geçerken Matvey durarak kapıdan içeriye bir göz attı. Yakov İvanıç bu sırada rahlede kitap okuyordu; uzun boylu, zayıf, yaşlı bir kadın olan kız kardeşi Aglaya ise üzerinde çivit mavisi elbisesi ve beyaz başörtüsü olduğu halde dua ediyordu. Yakov İvanıç'ın kızı Daşutka da odadaydı. On sekiz yaşında, çirkince, yüzü çillerle kaplı bir kızdı; her zamanki gibi yalınayaktı ve üzerinde akşamüstü sığırları sularken giydiği elbise vardı.

"Bize ışığı gösterene şükürler olsun!" diye Yakov İvanıç sözcükleri uzatarak dua okudu ve yere kadar eğildi. Aglaya çenesini alttan eliyle destekleyerek ince, cırtlak, can sıkıcı bir sesle ilahi okudu. Yukarıdan, tavanın üstünden, sanki tehdit ya da başka tür bir uğursuzluğun işareti gibi görünen anlaşılması zor birtakım sesler geliyordu. Çok uzun zaman önce çıkan yangından beri üst katta kimse yaşamıyordu; pencereleri tahta çakılarak kapatılmış, döşemesine, kirişlerin aralarına boş şişeler istif edilmişti. Rüzgâr şimdi bu boş katta sanki birisi koşuyor ya da kirişler üzerinde tökezleyip düşüyormuş gibi sesler çıkarıyor ve uğulduyordu.

Alt katın yarısını lokanta işgal ediyordu, diğer yarısında ise Terehov ailesi yaşıyordu. Lokantadaki sarhoş yolcuların gürültü ve konuşmaları bütün odalardan kelimesi kelimesine duyuluyordu. Matvey mutfağın bitişiğindeki, eskiden burası han iken her gün ekmek pişirilen, içinde kocaman bir peçin bulunduğu odada kalıyordu. Kendine ait bir odası olmayan Daşutka da Matvey'le birlikte bu odada, peçin arka tarafında yatıyordu. Geceleri burada ocak çekirgelerinin sesleri ve sağa sola koşan fareler eksik olmazdı.

Matvey mumu yakarak istasyon jandarmasından ödünç aldığı kitabı okumaya başladı. O kitabıyla meşgulken ayin sona erdi ve herkes yatağına çekildi. Daşutka da yattı ve hemen o anda horlamaya başladı, fakat kısa bir süre sonra uyandı, esneyerek:

"Matvey Amca, mumu boşuna yakmasana," dedi.

"Bu, benim mumum," diye yanıtladı Matvey. "Kendi paramla aldım."

Daşutka bir süre sağına soluna döndü, mırıldandı ve yeniden uykuya daldı. Matvey ise daha uzun bir süre oturdu –canı uyumak istemedi– ve son sayfayı bitirdiğinde kutudan bir kurşun kalem alarak kitabın üzerine şöyle yazdı:

"Bu kitabı okuyan ben, Matvey Terehov, onu okuduğum kitapların en iyisi* olarak değerlendiriyorum. Bu paha biçilmez kitabın sahibi, demiryolları jandarma idaresi mensubu erbaş Kuzma Nikolayev Jukov'a şükranlarımı** sunuyorum."

Matvey başkalarına ait kitapların üzerine bu tür notlar yazmayı kibarlığın bir gereği olarak görüyordu.

II

Meleğin müjdesi yortusunun kutlandığı gün istasyonda posta treni yolcu edildikten sonra Matvey büfede oturmuş limonlu çay içiyor ve büfeciyle jandarma Jukov'a:

"Size açıklamam gerek, çok küçük yaşlardan itibaren dine karşı eğilimim vardı," diye anlatıyordu (birçok gramer hatası yaparak *–çev.*). Daha on iki yaşında kilisede Apostol duasını okudum,*** annem babam bundan büyük sevinç duyuyordu. Her yaz toprağı bol olsun, anneciğimle kutsal yerleri ziyarete giderdik. Bazen diğer çocuklar şarkı söyler, yengeç avlardı, bense o sırada anneciğimle birlikte vakit geçirirdim. Büyüklerim beni takdir ediyor, övüyordu; böyle uslu, iyi huylu olmak benim de hoşuma gidiyordu. Annem hayır dua ile beni fabrikaya gönderince, orada işlerden zaman buldukça koroda tenor sesimle şarkı söylemeye başladım. Hiçbir şey bana bundan daha büyük bir zevk veremezdi. Tabii, votka ve sigara içmediğimi, bedensel temizliğe özen gösterdiğimi belirtme-

* Matvey gramer hatası yaparak *luçşe* (daha iyi) yerine *lutşe* yazmaktadır. *–çev.*

** *Priznatelnıst* (şükran) yerine *prıznatelnıst* yazmaktadır. *–çev.*

*** Cemaatin en sofu kişisini onurlandırmak için ona âyinde *apostol* (havariler) duasını okuma görevi veriliyordu. *–Rus. ed.*

ye bile gerek yok. Bu tür bir hayat tarzından, bilindiği gibi, insan soyunun düşmanı pek hoşlanmaz. O melun şeytan beni bir keresinde mahvetmek istedi ve aklımı karıştırmaya başladı, tıpkı şimdi amcaoğluna yaptığı gibi. En başta kendi kendime, pazartesi günleri oruç tutmaya ve haftanın her gününü et yemeden geçirmeye söz verdim; zamanla delice hevesler beni tümden esir aldı. Kutsal pederler büyük orucun ilk haftasında pazartesiden cumartesi gününe kadar kuru yiyeceklere izin verdi; fakat ağır işlerde çalışanlara ve zayıflara çay içmek bile serbestti, bense ta pazar gününe kadar ağzıma bir lokma bile koymadım. Daha sonra bütün oruç boyunca kendime yağı yasakladım, çarşamba ve cuma günleriyse* hiçbir şey yemedim. Kısa oruçlarda da durum aynıydı. Bazen Aziz Petro perhizinde bizim fabrikada arkadaşlar levrek çorbası içerdi, bense onlardan uzak bir köşede kuru ekmeğimi kemirirdim. Şüphesiz herkesin dayanma gücü farklıdır, ben kendimden bahsedeyim: Perhiz günleri benim için zor olmuyordu ve hatta ne kadar hevesliysen o kadar kolay geçiyordu. Orucun yalnızca ilk günlerinde acıkıyorsun, sonra alışıyorsun, gittikçe daha kolay hale geliyor ve bakıyorsun, haftanın sonunda yemek tamamen aklından çıkmış, ayaklarında öyle bir uyuşukluk hissediyorsun ki, sanki yerde değil de bulutların üzerindesin. Üstelik her türlü özveriye katlanmayı, çile çekmeyi görev bildim; geceleri uyanarak dua ettim, yere kapandım, ağır taşları bir yerden başka bir yere sürükleyip götürdüm, çıplak ayakla karda yürüdüm, hatta ayaklarıma zincir vurdum. Fakat bir keresinde rahibe günah çıkarırken ansızın aklımdan şöyle bir düşünce geçti: Bu rahip evli; etli sütlü yiyerek perhizi bozuyor ve sigara içiyor; peki, ben bu rahibin önünde nasıl günah çıkaracağım ve eğer o benden daha günahkârsa, bu durumda beni günahlarımdan arındırma gücünü ona kim verecek? Ben bitkisel yağdan uzak dururken o mersin balığı yiyor. Kalktım başka bir rahibe gittim, şansa bak ki o da yağlı şişkonun birisi, üzerindeki

* Ortodoks inancına göre, çarşamba Hazreti İsa'nın ihanete uğradığı, cuma ise çarmıha gerildiği gündür. Bu nedenle en sıkı perhizler bu iki güne toplanmıştır. *–çev.*

ipek cübbe kadın elbisesi gibi hışırdıyor. Üstelik o da sigara kokuyor. Sonra oruç tutup günah çıkarmak için manastıra gittim, içim orada da rahat değildi, keşişlerin kurallara göre yaşamadıkları konusundaki düşüncem gittikçe güçleniyordu. İşte, o günden sonra kendime ibadet edecek bir yer bulmakta zorlanmaya başladım. Bir yerde ayini çok hızlı yapıyorlardı, diğer bir yerde duaları karıştırıyor, bir üçüncüsünde papaz yardımcısı ilahiyi genizden okuyordu... Bazen, tanrı ben günahkâr kulunu bağışlasın, kilisede ayakta dururken öfkeden kalbim yerinden çıkacak gibi oluyordu. Bu durumda nasıl bir ibadetten bahsedilebilir? Kafamda, halkın kilisede layıkıyla günah çıkarmadığı, söylenenleri gerektiği gibi dinlemediği düşüncesi doğuyordu; Nereye baksam karşımda sarhoşları, oruç bozucuları, sigara içenleri, zina yapanları, kumarbazları görüyordum. Yalnızca ben buyruklara uygun bir hayat sürüyordum.

Kurnaz şeytan tabii boş durmadı, işler zamanla daha da kötüye gitti; koroda şarkı söylemeyi bıraktım ve artık kiliseye de hiç gitmiyordum. Kendimi güya sofu birisi olarak gördüğüm ve bu kusurlu haliyle kilise bana uygun değil diye düşündüğüm için, cennetten kovulan meleğin durumuna düştüm ve işi abartarak isyanımı, cüretimi imkânsızlığın sınırına kadar vardırdım. Bundan sonra, kendi kilisemi kuruyormuşum gibi uğraşıp didinmeye başladım. Sağır bir kadından şehirden uzakta mezarlığın yanında küçücük bir oda kiraladım. Kendime amcaoğlununki gibi bir ibadet odası yaptım, üstelik benim şamdanım ve gerçek bir buhurdanlığım da vardı. Dua odamda kutsal Athos dağı kurallarını uyguluyordum, yani, istisnasız her günümün sabahı mutlaka gece yarısı başlıyordu; on iki büyük bayrama denk gelen günlerin arifesinde gece ayinlerim on saat, bazen de on iki saat sürüyordu. Kurallar keşişlerin Zebur ve İncil okurken oturmalarına izin veriyordu, bense keşişlerin önüne geçmeyi arzulayarak neredeyse bütün okumalarımı ayakta yapıyordum. Kutsal metinleri ve ilahileri gözyaşlarına boğularak, iç geçirerek ve ellerimi göğe açarak, ağır ağır, sözcükleri uzata uzata okuyordum. Hiç uyumadan, ayinden doğruca işe gidiyordum; kaldı

ki işte çalışırken de dua okuyordum. Derken, şehirde 'Matvey ermiş, Matvey hastaları ve delileri iyileştiriyor' şeklinde bir söylenti hızla yayıldı. Tabii ki hiçbir hastayı iyileştirmemiştim, fakat herhangi bir sapık düşünce ya da sahte öğreti ortaya çıkar çıkmaz kadın milletinden artık kurtuluş yoktur. Ne olursa olsun bala toplanan sinekler gibidirler. Çeşit çeşit köylü kadınlar, evde kalmış yaşlı kızlar bana gelip gitmeye başladı; ayaklarıma kapanıyor, ellerimi öpüyor ve bağıra bağıra benim bir aziz olduğumu falan söylüyorlardı, hatta içlerinden biri başımın üzerinde bir ışık halesi gördüğünü bile iddia etmişti. İbadet odam artık çok kalabalık oluyordu, daha büyük bir oda kiraladım ve böylece gerçek kıyamet, hercümerç günleri başladı. İblis benliğimi tamamen ele geçirmişti, pis tırnaklarını gözüme siper ederek ışığı görmemi engelliyordu. Hepimiz âdeta çıldırmış, zıvanadan çıkmıştık. Ben okuyordum, köylü kadınlar ve evde kalmış kızlar ise ilahi söylüyordu. Yemeden içmeden yirmi dört saat ya da daha uzun süre bu şekilde ayakta durunca birden sıtmaya yakalanmış gibi titremeye, sarsılmaya başlıyorlardı; birîsi çığlık atıyordu, derken arkadan bir başkası daha... Korkunç bir durumdu! Ben de bütün bedenimle, tava üzerindeki çıfıt gibi* sarsılıp titriyordum; her nedense, sebebini ben de bilmiyorum, ayaklarımız sıçrayıp oynamaya başlıyordu. Şaşılacak bir şey, gerçekten, istemeden ayağını sıçratıyor, kollarını sallıyorsun. Daha sonra çığlık atıyoruz, acı acı feryat ediyoruz, hep birlikte dans ediyor ve art arda sıralanarak koşmaya başlıyoruz, düşene kadar koşuyoruz. İşte, zinaya bu şekilde, bu müthiş kendinden geçme hali içerisinde bulaştım."

Jandarma güldü, fakat Matvey başka kimsenin gülmediğini görünce ciddileşti ve ekledi:

"Buna, Molokan'cılık** denir. Kafkasya'da hepsinin böyle yaşadığını okumuştum. Fakat üzerime yıldırımlar düşmedi," diye

* 19. yüzyıl Rusçasında sık kullanılan bir halk deyişi. *-çev.*

** Molokan (Malakan diye okunur): 18. yüzyılda ortaya çıkan, İsa'ya inanmakla birlikte kilise hiyerarşisini ve kurallarını tanımayan, et yemeyi ve kan dökmeyi reddeden mezhebin izleyicileri. 1830'lardan itibaren büyük ölçüde Kafkasya'ya yerleştirildiler. *-çev.*

devam etti Matvey, ikonanın önünde haç çıkardı ve dudaklarını oynattı. "Toprağı bol olsun, anneciğim öteki dünyada bana dua ediyor olmalı. Beni şehirde herkesin bir aziz olarak gördüğü ve hatta hanımefendilerin ve iyi ailelerden beylerin teselli için bana gizlice gelip gitmeye başladıkları sıralarda, nasıl olduysa bir bağışlama gününde* af dilemek üzere kalkıp evsahibim Osip Varlamıç'a gittim. Varlamıç çengelini takarak kapıyı içeriden kilitledi, ikimiz baş başa kaldık. Beni azarlamaya başladı. Size şunu belirteyim ki, Osip Varlamıç eğitimsiz olmasına rağmen çok akıllı bir adamdı; dindar bir hayat süren, çok sert ve çalışkan bir adam olduğu için herkes onu sayar ve ondan korkardı. Şehrin belediye başkanı ve herhalde yirmi yıldan beri de kilise hamisi idi. Pek çok hayır işi yaptı; Yeni Moskova Caddesini baştan sona çakıllı kumla kaplattı, kiliseyi boyattı ve sütunlarını malahit taklidiyle süsletti. Neyse, kapıyı kapadı ve 'Uzun süredir, sana gününü göstermek istiyordum, seni hınzır seni...' diye azarlamaya başladı beni. 'Bir aziz olduğunu mu düşünüyorsun? Hayır, sen bir aziz değil, bir zındık, sapık ve canisin!..' Ve saydırdı da saydırdı... Nasıl yüksek bir belagatle, nasıl akıllıca konuştuğunu size tarif edemem, âdeta yazılı bir metinden okuyordu; ne dokunaklı konuşmaydı o öyle! İki saat konuştu. Sözleri ruhumun derinliklerine işledi, gözlerim açıldı. Onu dinledim, dinledim ve hüngür hüngür ağlamaya başladım. 'Herkes gibi normal, sıradan bir insan ol, ye, iç, giyin ve ibadet et!' dedi. 'Sıradan olanın, normal olanın ötesine geçen, onu aşan ne varsa hepsi şeytan işidir! Senin o zincirlerin, şeytan işidir, oruçların şeytan işidir, ibadet odan şeytan işidir. Bütün bunlar yalnızca kibir!' Ertesi gün Saf Pazartesi** idi, tanrının takdiriyle hastalandım. Ruhen çöktüm, beni hastaneye kaldırdılar. Müthiş ıstırap çektim, acı acı ağladım ve titredim. Önümde hastaneden doğruca cehenneme giden bir yo-

* Proşçenıy dyen (Bağışlama günü): Büyük oruç öncesi son pazar günü bağışlama günüdür, tüm ortodokslar birbirlerinin günahlarını affederler. –*Rus. ed.*

** Çistıy ponedelnik (Saf Pazartesi): Büyük orucun başladığı pazartesi günü, bir gün öncesi bağışlama günüdür. –*Rus. ed.*

lun açıldığını düşündüm; ölümden kıl payı kurtuldum. Ölüm döşeğinde altı ay acı çektim; taburcu olunca ilk işim kurallara uygun bir şekilde günah çıkarmak oldu ve yeniden insan olmaya başladım. Osip Varlamıç beni eve uğurlarken 'Matvey sakın unutma, olağanın daha üstü şeytan işidir!' diye bana doğru yolu gösterdi. Şimdi artık herkes gibi yiyor, içiyorum ve herkes gibi ibadet ediyorum... Sigara ya da içki kokan bir rahibe rastladığımda artık onu yargılamaya kalkışmıyorum, zira rahip de olağan, sıradan bir insandır. Ancak, şehirde ya da köyde haftalarca yemek yemeyen, kendi kurallarına göre ibadet eden bir azizin peyda olduğu söylendiğinde bunda kimin parmağı olduğunu iyi biliyorum. Evet beyler, hayatımın hikâyesi işte böyle! Şimdi Osip Varlamıç gibi ben de amcamın oğluna ve onun kız kardeşine doğru yolu gösteriyor ve ayıplarını yüzlerine vuruyorum; fakat benimkisi çölde bir isyan çığlığı.* Tanrı bana yetenek vermemiş."

Görünüşe bakılırsa Matvey'in hikâyesi hiçbir etki yaratmamıştı. Sergey Nikanoriç tek bir söz bile söylemedi ve tezgâhın üzerindeki yiyecek artıklarını toplamaya başladı; jandarma ise Matvey'in amcaoğlu Yakov İvanıç'ın ne kadar zengin olduğundan bahsetti.

"Onun en azından otuz bini vardır," dedi jandarma.

Jandarma Jukov kızıl sarı saçlı, tombul suratlı (yürürken yanakları titrerdi), sağlam yapılı, karnı tok sırtı pek birisiydi; üstleri olmadığında genellikle yayılarak oturur ve bacak bacak üstüne atardı. Konuşurken ileri geri sallanır, hafiften kaygısızca ıslık çalardı, yüzünde kibirli ve sanki biraz önce yemekten kalkmış gibi tok bir ifade olurdu. Para sıkıntısı yoktu ve paradan bahsederken hep bilgiç bir tavır takınırdı. Komisyonculuk yapıyordu; tarlasını, atını ya da eski arabasını satmak isteyenler ona başvururdu.

"Evet, her halde otuz bini vardır," diye onayladı Sergey Nikanoriç ve Matvey'e dönerek konuşmasını sürdürdü:

"Sizin dedenizin muazzam bir serveti vardı. Muazzam! Sonra hepsi babanıza ve amcanıza kaldı. Babanız genç yaşta öldü ve amca-

* Matta İncil'i, Bölüm 3. –*Rus. ed.*

nız bütün servetin üzerine oturdu. Ondan da Yakop İvanıç'a geçti. Siz anneciğinizle kutsal yerleri ziyaret ederken ve fabrika korosunda tenor olarak ilahi okurken burada fırsatı iyi değerlendirdiler."

"Sizin payınıza on beş bin düşer," dedi jandarma, sallanarak. "Meyhane ikinize ait, demek ki sermayede de ortaksınız. Evet. Yerinizde olsaydım çoktan mahkemeye vermiştim. Mahkemeye verirdim tabii, bu zaten açık bir şey, ayrıca dava bir yandan görülürken onunla teke tek hesaplaşır, suratını darmadağın ederdim..."

Yakov İvanıç'ı sevmiyorlardı, çünkü birisinin herkesten farklı bir tarzda ibadet etmesi dine karşı kayıtsız insanları bile üzüyor, endişelendiriyordu. Jandarmanın onu sevmemesinin başka bir nedeni daha vardı, Yakov İvanıç'ın kendisi de at ve eski araba alıp satıyordu.

Büfeci, Matvey'in yüzüne gıptayla bakarak:

"Amcanızın oğluyla davalık olmak istemiyorsunuz," dedi. "Zira sizin zaten büyük miktarda kendi paranız var. Varlıklı olanlara ne mutlu, bir de bana bak, büyük bir ihtimalle aynen böyle, parasız öleceğim..."

Matvey hiç parası olmadığına büfeciyi inandırmaya çalıştı, fakat Sergey Nikanoriç artık onu dinlemiyordu. Geçmişin hatıraları, her Allahın günü katlandığı hakaretler belleğine sökün etmeye başladı; kel kafası terledi, suratı kızardı ve gözlerini kırpıştırdı.

"Lanet olası hayat!" dedi büfeci can sıkıntısıyla ve elindeki sucuğu döşemeye çarptı.

III

Anlatılanlara göre han daha I. Aleksandr zamanında, oğluyla birlikte buraya yerleşen Avdotya Terehova adlı dul bir kadın tarafından inşa edilmişti. Sundurmalı karanlık avlusu ve sürekli kilitli kapısı ile han, özellikle ay ışığının olduğu gecelerde atlı posta arabalarıyla buradan geçen insanlar üzerinde sanki içinde büyücüler ya da haydutlar yaşıyormuş gibi bir kasvet ve anlaşılmaz bir huzursuzluk duygusu yaratırdı. Arabacılar her seferinde hanın yanından

geçtikten sonra dönüp ona bakar ve atlarını kamçılardı. Sahipleri asık suratlı olduğu ve yolculardan çok yüksek ücret aldıkları için müşteriler bu handa istemeyerek kalırlardı. Yaz aylarında bile çamurdan geçilmeyen avlusunda kocaman yağlı domuzlar çamurun içinde uzanıp yatar, Terehov'ların alıp sattıkları başıboş atlar serbestçe dolaşırdı. Bazen canı sıkılan atların avludan kaçtığı, anayol üzerinde çılgınca koşarak gezgin kadınları korkuttuğu olurdu. O zamanlar buradan gelip geçen çoktu; mal taşıyan uzun atlı araba katarları gelirdi ve değişik olaylar da olurdu. Örneğin otuz yıl kadar önce öfkeli arabacılar buradan geçen bir tüccarla kavgaya tutuşmuş ve onu öldürmüşlerdi; hanın yarım verst uzağındaki olay yerine dikilen eğik haç o zamandan beri orada durur. Üç atlı, zilli posta arabaları ve beylere ait ağır yolcu arabaları gelir giderdi, böğürtüler arasında tozu dumana katarak sığır sürüleri geçerdi.

Tren yolu geldiğinde ilk zamanlar burada yalnızca küçük istasyon diye adlandırılan bir platform vardı, on yıl kadar sonra bugünkü Progonnaya istasyonunu inşa ettiler. Eski posta yolundaki trafik neredeyse tamamen durdu; şimdi bu yolu sadece yerel küçük toprak sahipleri ve mujikler kullanıyor, bir de ilkbaharda ve sonbaharda kalabalıklar halinde geçen işçiler. Eski han lokantaya dönüştürüldü, üst kat yandı, çatı ise pastan sarardı. Avlunun üzerindeki sundurma yavaş yavaş yıkılıp çöktü, fakat kocaman, yağlı, pembe, iğrenç domuzlar avlunun çamurunda hâlâ yatıp yuvarlanıyor. Yine eskiden olduğu gibi bazen atlar atlayıp avludan dışarı kaçıyor, kuyruklarını havaya kaldırıp çılgın gibi yol üzerinde ileri geri koşuyor. Lokantada çay, kuru ot, un ve hatta orada içmek ya da satın alıp götürmek üzere votka ve bira satıyorlar; hiçbir zaman ruhsat almadıkları için alkollü içecekleri müşteriye çekinerek, korka korka veriyorlar.

Terehov'lar her zaman dindarlıklarıyla tanınırdı, o kadar ki, onlara 'Sofuoğulları' diye ad bile takmışlardı. Belki de ayılar gibi kendi başlarına, ayrı yaşadıkları için olsa gerek insanlardan kaçıyorlardı ve her şeye kendi akıllarıyla karar veriyorlardı; hayal dünyasına ve inanç konusunda ikircikliğe meyilli idiler. Terehov'ların

hemen hemen her nesilde şu veya bu şekilde sıradışı, kendilerine özgü bir inanç tarzları olmuştu. Hanı inşa eden Avdotya nine eski inancın bir mensubuydu, oğlu ve iki torunu (yani, Matvey'in ve Yakov'un babaları) Ortodoks kilisesine gidiyor, ruhban sınıfından insanları evlerinde ağırlıyor ve yeni ikonaların önünde tıpkı eski ikonaların önünde olduğu gibi yine aynı içten tapınma duygusuyla dua ediyordu. Oğul yaşlılığında et yemeyi kesti ve her türlü sohbeti günah sayarak susma eylemi başlattı. Torunlarının tuhaflığı ise, kutsal metinleri alışıldığı gibi yorumlamak yerine onlarda gizli manalar aramaları ve her kutsal sözcükte mutlaka bir gizemin saklı olduğunu öne sürmeleriydi. Avdotya'nın torununun çocuğu Matvey daha çocukluğundan itibaren hayallerle, fantezilerle mücadele etti, az kalsın canından oluyordu; diğer torununun çocuğu Yakov İvanıç Ortodoks'tu, fakat karısının ölümünden sonra birdenbire kiliseye gitmeyi kesti, evde ibadet etmeye başladı. Ona bakarak kız kardeşi Aglaya da yoldan çıktı; kendisi kiliseye gitmediği gibi Daşutka'yı da bırakmıyordu. Aglaya'yla ilgili bir başka söylenti daha vardı; güya gençliğinde sık sık Vedenyapino'ya giderek kendini kırbaçlayanların* toplantılarına katılıyormuş ve hâlâ gizliden gizliye bu mezhebin mensubu olmaya devam ediyormuş; beyaz başörtüsü giymesi bu yüzdenmiş.

Yakov İvanıç Matvey'den on yaş daha büyüktü. Uzun boyu, beline kadar inen geniş gri sakalı, yüzüne sert, hatta öfkeli bir ifade kazandıran gür kaşları ile çok yakışıklı bir ihtiyardı. Kaliteli çuhadan dikilmiş muflonlu uzun pardösü ya da Romanovski koyunu postundan kısa siyah kürk giyerdi; genellikle temiz ve düzgün giyinmeye özen gösterirdi. Kuru havalarda bile galoş giyerdi. Kiliseye ayinlerde kuralların tam olarak uygulanmadığını düşün-

* Rusça "Hlıstı": 17. yüzyıldaki dinî bölünmeden sonra eski inanca mensup köylüler arasında yayılan kilise dışı mistik bir mezhep. Kendilerini âyin sırasında kırbaçladıkları (hlıst: kırbaç) için bu adı aldıklarını ileri sürenler olduğu gibi, İsa sözcüğünün (Hristos) zamanla bozularak bu hale geldiğini söyleyenler de vardır. Kırbaççılar temizlikleriyle ünlüdür, beyaz başörtüsü giymeleri bunu simgeler. –*Rus. ed.*

düğü için gitmiyordu, ayrıca rahiplerin yasaklı zamanlarda şarap içmeleri ve tütün kullanmaları onu kiliseden uzak tutan diğer bir nedendi. Evinde her gün okur, Aglaya ile birlikte ilahi söylerdi. Vedenyapino'da sabah ayininde kanon* okunmazdı, akşam ayini ise büyük yortularda bile yapılmazdı. Yakov İvanıç ise evinde her gün aksatmadan kurallara göre ne gerekiyorsa, tek satır bile atlamadan, aceleye getirmeden hepsini okur, ibadetini yapardı; ayrıca boş zamanlarında yüksek sesle azizlerin hayat hikâyelerini okurdu. Günlük yaşayışla ilgili konularda dinî kurallara sıkı sıkıya bağlı kalırdı; örneğin, büyük oruç döneminde kurallar herhangi bir günde 'gece nöbeti –uyanık kalma– hatırına şarap içmeye izin vermişse Yakov İvanıç canı istemese bile mutlaka o gün şarap içerdi.

Yakov İvanıç tanrıdan herhangi bir ihsan beklediği için değil, âdet yerini bulsun diye ibadet ediyor, okuyor, ilahi söylüyor, buhurdanlık sallıyor ve oruç tutuyordu. İnsanoğlu inançsız yaşayamazdı ve inanç doğru biçimde, bir yıldan ötekine, bir günden öbür güne belli bir düzen içinde ifade edilmek zorundaydı; zira insanın her sabah ve her akşam tanrıya o özel güne ve saate uygun düşen sözlerle ve düşüncelerle seslenebilmesi için bu düzene ihtiyaç vardı. İnsan yaşamak zorundadır, o halde tanrıyı hoşnut edecek şekilde ibadet etmelidir. Bu yüzden her gün tanrıyı sevindirecek dualar ve ilahiler okunmalı, yani kurallar ne diyorsa o aynen uygulanmalıydı. Örneğin, Yuhanna İncilinin birinci bölümü yalnızca Paskalya günü okunmalı, Paskalya ile miraç arasında *Dostoyno yest* (hak edilen) ilahisi söylenmemeli ve bunun gibi şeyler. Bu düzenin bilincinde olma ve onun önemini kavrama Yakov İvanıç'a ibadet sırasında büyük bir zevk veriyordu. Bu düzeni bozmak zorunda kaldığında, örneğin alışveriş ya da banka işi için şehre gittiğinde vicdan azabı çekiyor, kendini mutsuz hissediyordu.

Amcaoğlu Matvey'in fabrikadan böyle beklenmedik şekilde dönmesi ve lokantaya kendi evi gibi yerleşmesi ilk günden itiba-

* Çok seslilik kuralı ile yapılan, en az iki sesin art arda birbirlerini taklit ederek okudukları ya da çaldıkları müzik. *–çev.*

ren Yakov İvanıç'ın bu düzenini altüst etti. Matvey birlikte ibadet etmek istemiyordu, zamansız yemek yiyor, çay içiyor, geç kalkıyor ve güya sağlığının bozuk olmasını bahane ederek çarşamba ve cumaları süt içiyordu. Hemen her gün ibadet sırasında dua odasına giriyor ve 'Aklınızı başınıza toplayın, amcaoğlu! Tövbe edin, amcaoğlu!' diye bağırıyordu. Bu sözler Yakov İvanıç'ı çileden çıkarıyor, Aglaya ise daha fazla dayanamayarak küfretmeye başlıyordu. Ya da Matvey geceleyin sessizce ibadet odasından içeriye giriyor, alçak sesle, "Amcaoğlu –diyordu–, sizin dualarınızı tanrı kabul etmez. Çünkü kutsal kitapta 'İlk önce kendi kardeşinle barış sonra armağanını sun!' denmiştir.* Siz ki tefecilik yapıyorsunuz, votka satıyorsunuz... Tövbe edin!"

Yakov, Matvey'in yakınlarınızı seviniz, kardeşinizle barışınız ve benzeri sözlerini sırf ibadet etmemek, oruç tutmamak ve kutsal kitabı okumamak için söylenmiş, boş ve özensiz kişilerin sarıldığı bahaneler olarak görüyordu. Kâr ve faizle ilgili aşağılayıcı sözlerini ise bu tür insanların çalışmayı sevmemelerine bağlıyordu. Öyle ya, yoksul olmak, hiçbir şey biriktirmemek, hiçbir şeyi korumamak zengin olmaktan katbekat daha kolaydı!

Böyle düşünmesine rağmen Yakov İvanıç yine de huzursuzdu, eskisi gibi ibadet edemiyordu. Bu kez de yine dua odasına girerek kitabı önüne açtı, hemen o anda amcası oğlunun gelip kendisine engel olacağını düşünerek korkmaya başladı. Gerçekten de Matvey kısa bir süre sonra peyda oldu; titrek bir sesle 'Aklınızı başınıza toplayın, amcaoğlu! Tövbe edin, amcaoğlu!' diye bağırdı. Kız kardeşi küfür etmeye başladı, Yakov da öfkeden kendini kaybederek "Benim evimden defol git!" diye bağırdı. Matvey, "Bu ev ikimizin ortak evi!" diye onu yanıtladı.

Yakov yeniden dua ve ilahi okumaya başladı, ancak bir türlü sakinleşemiyordu; farkında olmadan kitabın üzerinde düşünceye daldı. Amcaoğlunun sözlerini ciddiye almamasına rağmen, son zamanlarda her nedense, zenginlerin cennete gitmesinin zor olduğu,

* Matta, 5:24. –*Rus. ed.*

iki yıl önce çalınmış bir atı çok ucuza satın aldığı, bir keresinde karısı daha hayattayken lokantasında bir sarhoşun votkadan zehirlenerek öldüğü türünden fikir ve olaylar aklına geliyor, böyle şeyler hatırlıyordu.

Yakov geceleri kötü uyumaya başladı, en ufak bir şeyden hemen uyanıyordu; Matvey'in de uyuyamadığını, çini fabrikasını özleyerek iç geçirdiğini duyuyordu. Geceleyin yatağında bir yandan ötekine dönerken Yakov çalıntı atı, sarhoşu ve İncil'deki deve üzerine söylenenleri hatırladı.

Durum Yakov İvanıç'ın yeniden hayal âlemine dalacağını gösteriyordu. Aksi gibi martın sonu olmasına rağmen hâlâ her gün kar yağıyordu, orman tıpkı kışın olduğu gibi uğultuyla uluyor, bir gün baharın geleceğine insanın inanacağı gelmiyordu. Berbat hava can sıkıntısını, tartışmayı, kavgayı, kıskançlığı kamçılıyordu; tavanda, geceleyin rüzgâr estiğinde sanki orada, boş katta birileri yaşıyormuş gibi geliyor, düşler azar azar aklın üzerini örtüyor, insanın başı yanıyor ve canı uyumak istemiyordu.

IV

Matvey, Kutsal Pazartesi günü sabahleyin odasından, Daşutka'nın Aglaya'ya:

"Dün Matvey Amcam oruç tutmanın gerekmediğini söyledi," dediğini duydu.

Matvey, Daşutka ile arasında geçen o konuşmanın tümünü belleğinde canlandırdı, birdenbire buna çok içerledi. Hastaymış gibi iniltili bir sesle:

"Kızcağızım, günaha girme!" dedi. "Oruç olmadan hiç olur mu? Rabbin kendisi kırk gün oruç tuttu. Ben sana sadece kötü insanlara orucun da bir faydasının olamayacağını izah ettim."

Aglaya bir yandan döşemeyi yıkarken (genellikle hafta içi günlerde döşemeyi yıkardı ve bu işi yaparken herkese kızardı) bir yandan da alaycı bir dille Matvey'e laf sokuşturuyordu:

"Sen yalnızca fabrikadaki adamlarının sözlerini tut, onlar sana iyiliği öğreteceklerdir. Fabrikada nasıl oruç tuttuklarını biliyoruz. Sen, kızım, amcan olacak o adama sor, yavuklusunu sor; onunla, o yılanla perhiz günü nasıl çatlayıncaya kadar süt içtiklerini sor. Herkese akıl veriyor, ama kendisi o yılanı unutuyor. Amcan olacak o adama parasını kime bıraktığını sor, kime bıraktı?"

Matvey hayatının o dönemini, ayin sırasında yaşlı köylü kadınlarla ve evde kalmış kızlarla hoplayıp zıpladığı, koştuğu günleri iğrenç bir yara gibi herkesten özenle saklamıştı. O günlerde bölgenin yerlisi bir kadınla ilişki kurmuş ve ondan çocuğu olmuştu. Eve dönmeye karar verince fabrikada biriktirdiği paranın hepsini bu kadına vermiş, dönüş için gerekli harçlığı evsahibinden almıştı. Şimdiyse çaya ve muma harcadığı üç beş rublesi vardı, hepsi o kadar. Daha sonra 'Yavuklu'su Matvey'e çocuğun öldüğünü yazmış, mektubunda ayrıca parayı ne yapması gerektiğini sormuştu. Bu mektubu istasyondan eve bir işçi getirmişti. Aglaya işçinin elinden mektubu kaparak okumuştu; işte o zamandan beri Aglaya her Allahın günü 'yavuklu'sunu Matvey'in başına kakıyor, onu kınıyordu.

"Şaka değil, dokuz yüz ruble!" diye Aglaya konuşmasını sürdürdü. "Dokuz yüz rubleyi elin yılanına, fabrika yosmasına verdin, seni allahın cezası!" İyice coşarak ciyak ciyak bağırmaya başladı: "Niye susuyorsun? Seni parçalarım, sıska! Dokuz yüz ruble bu, kapik değil! Parayı Daşutka'nın üzerine yatırabilirdin, yabancı değil kendi insanın yahut da Beleyev'e, Marya'nın zavallı yetimlerine gönderebilirdin. Senin yılanın boğazına takılmadı, paranın hepsini yuttu; üç kez lanetlenmiş kancık şeytan! Gün ışığını görmeye ömrün yetmez inşallah!"

Yakov İvanıç, Aglaya'ya seslendi, ayin vakti gelmişti. Aglaya elini yüzünü yıkadı, beyaz bir başörtüsü takarak dua odasına, sevgili kardeşinin yanına gitti; sakin ve sade bir hali vardı. Aglaya Matvey'le konuşurken ya da lokantada mujiklere çay verirken keskin bakışlı, kötü kalpli, yaşlı, sıska bir kadın olup çıkıyordu, oysa dua odasında yüzüne bir paklık, bir sevecenlik geliyor, tümüyle

gençleşiyor, kırıtarak çömelip oturuyor ve hatta dudaklarını gonca şeklinde büzüyordu.

Yakov İvanıç ayini alçak sesle ve hüzünlü bir tonla okuyarak başlattı; Büyük Perhizde her zaman böyle okurdu. Bir süre okuduktan sonra evin her tarafına sinmiş olan sükûnete kulak kabartmak için durdu, sonra yine okumaya devam etti; büyük bir zevk aldığı belli oluyordu. Huşu içinde ellerini kavuşturdu, gözlerini yuvasında döndürerek etrafa baktı, başını salladı ve iç geçirdi. Ansızın bir ses duyuldu; jandarma ve Sergey Nikanoriç Matvey'e misafirliğe gelmişlerdi. Evde yabancı birileri olduğunda Yakov İvanıç yüksek sesle dua ve ilahi okumaktan utanıyordu; şimdi sesi duyunca fısıltıyla ve yavaş yavaş okumaya başladı. Dua odasından büfecinin konuşmaları duyuluyordu:

"Şçepovo'da Tatarın biri işini bin beş yüz rubleye devrediyor. Başlangıçta ona beş yüz ruble ödeyip geri kalanını senet olarak verebilirim. Matvey Vasiliç lütfen güvenilir bir dost olduğunuzu gösterin, bana bu beş yüz rubleyi borç olarak verin. Size ayda yüzde iki öderim."

"Hangi paramdan verecekmişim!" diye şaşkınlıkla söylendi Matvey. "Benim param falan yok!"

"Ayda yüzde iki sizin için gökten düşen bir nimet," diye açıklamada bulundu jandarma. "Yastık altında yatan paranızı yalnızca güve yer, başka bir kazancınız da olmaz."

Daha sonra misafirler gitti, içeriye yeniden sessizlik çöktü. Yakov İvanıç tekrar yüksek sesle okumaya ve ilahi söylemeye başlamıştı ki, kapının dışından bir ses duyuldu:

"Amcaoğlu, Vedenyapino'ya gitmek üzere atınızı almama izin verin!"

Bu Matvey'di. Yakov içinde yeniden bir huzursuzluk hissetti. Biraz düşündükten sonra:

"Hangi atla gidecekmişsiniz?" dedi. "Doru atla işçi domuzu götürdü, şimdi duayı bitirince ben de tayla Şuteykino'ya gideceğim."

"Amcaoğlu, neden atları siz kullanıyorsunuz da ben kullanamıyorum?" diye sordu Matvey sinirlenerek.

"Çünkü ben gezmek için değil, iş için gidiyorum."

"Bizim mal varlığımız ortak, demek ki atlar da ortak malımız; amcaoğlu siz bunu anlamak zorundasınız."

Bir sessizlik oldu. Yakov duasına ara verdi, Matvey'in kapıdan uzaklaşmasını bekledi.

"Amcaoğlu," diye devam etti Matvey, "ben hasta bir adamım, malikâneyi istemiyorum, canı cehenneme, sizin olsun. Fakat hastalığımda geçimimi sağlayacak küçük de olsa bir pay verin. Bunu verin, çekip gideyim."

Yakov yanıt vermedi. İçinde bu işi çözmek, Matvey'den kurtulmak için çok büyük bir arzu duydu. Fakat ona para veremezdi, zira parasının tümünü işe bağlamıştı. Kaldı ki ta başından itibaren Terehov'ların soyunda kardeşlerin, amcaoğullarının ayrılması, servetin bölünmesi diye tek bir örneğe rastlayamazdınız. Bölünme yıkım, iflas demekti.

Yakov hiçbir şey söylemeden susarak Matvey'in uzaklaşmasını bekledi; gözünü kız kardeşinden ayırmıyordu. Onun olaya karışmasından, sabahki gibi yine kavga çıkmasından korkuyordu. Sonunda Matvey gidince Yakov okumaya yeniden başladı, ancak hevesi kaçmıştı. Üstelik yere kapanmalardan başı ağırlaşmış, gözleri kararmıştı ve kendi yumuşak, hüzünlü sesini dinlemekten sıkılmıştı. Yakov ruhsal çöküntü hissettiği gecelerde bunu uyuyamamasına bağlıyordu, fakat gündüzleri aynı şeyi yaşaması onu korkutuyordu; ona sanki başının üzerinde ve omuzlarında cinler oturuyormuş gibi gelmeye başlamıştı.

Ayini üstünkörü bir şekilde tamamlayan Yakov huzursuz ve sinirli bir ruh hali içinde kalkıp Şuteykino'ya gitti. Geçen sonbaharda toprak işçileri Progonnaya civarında sınır hendeği kazmışlar ve lokantada on sekiz rublelik yemek yemişlerdi; şimdi Şuteykino'da onların işverenini bulup bu parayı ondan almak gerekiyordu. Yol buzun çözülmesinden ve kar fırtınasından bozulmuş, siyahlaşmış,

üzerinde çukurlar oluşmuş, bazı yerlerde ise tamamen göçmüştü. Kar yolun iki yanındaki şarampolde toplandığı için arabalar dar bir şerit üzerinde gitmek zorunda kalıyordu, karşıdan birisi geldiğinde geçmek çok zor oluyordu. Hava sabahtan beri kapalıydı, nemli bir rüzgâr esiyordu...

Karşıda uzun bir atlı araba katarı belirdi, köylü kadınlar tuğla taşıyordu. Yakov yoldan kenara çekilmek zorundaydı; at karnına kadar kara gömüldü, kızak sağa doğru yan yattı ve Yakov'un kendisi ise yuvarlanmamak için yolun soluna çömelerek, yavaş hareketlerle yanından geçip giden katarın sonu gelinceye kadar öylece bekledi. Yakov esen rüzgârda kızakların nasıl gıcırtı sesleri çıkardığını, zayıf atların nasıl soluduğunu, köylü kadınların onun hakkında nasıl "İşte, Sofuoğulları gidiyor" diye konuştuğunu duyuyordu. Kadınlardan biri Yakov'un atına acıyarak baktı ve hızlı hızlı:

"Öyle görünüyor ki, kar Yegori gününe kadar kalkmayacak. Bıktırdı artık!" diye söylendi.

Yakov rahatsız bir durumda, iki büklüm kıvrılmış oturuyordu, rüzgârdan korunmak için kıstığı gözlerinin önünden kâh atlar kâh kırmızı tuğlalar bir görünüp bir kayboluyordu. Belki de biçimsiz oturuşundan ve böğrünün ağrımasından olsa gerek, Yakov'un ansızın canı sıkılmaya başladı, çözmek için gittiği mesele ona önemsiz göründü. Yarın Şuteykino'ya yanında çalışan adamını gönderebileceği aklına geldi. Her nedense, uyuyamadığı geçen geceki gibi yine deve üzerine söylenen sözü hatırladı, ardından aklına çeşitli anılar sökün etmeye başladı. Kâh çalıntı atı satan mujiği kâh sarhoşu kâh semaverlerini ona rehin bırakmak için getiren köylü kadınları hatırlıyordu. Tabii ki her tüccar daha fazla kazanmaya gayret ederdi, fakat o tüccar olduğu için büyük bir yorgunluk, tükenmişlik hissediyordu. Tuttuğu bu yoldan uzaklaşma, uzak bir yerlere çekip gitme arzusu doğdu içinde; bugün yine akşam ayini düzenlemek zorunda olduğu düşüncesi ona sıkıcı geldi. Rüzgâr doğrudan yüzüne vuruyordu ve yakasını hışırdatıyordu. Ona, sanki bütün bu düşünceleri uçsuz bucaksız beyaz kırlardan rüzgâr sürükleyip getiriyormuş,

kulağına fısıldıyormuş gibi göründü... Yakov çocukluğundan beri tanıdığı bu kırlara bakarken, bu endişe ve düşüncelerin aynısını, düşler âlemine daldığı ve inancının sarsıldığı gençlik yıllarında da yaşadığını hatırladı.

Ovada yalnız başına kalmak ona ürpertici geldi; geri döndü, kızağını ağır ağır sürerek kataın peşine takıldı. Köylü kadınlar "Sofuoğulları geri döndü!" diye aralarında konuşarak gülüşüyordu.

Evde oruç dolayısıyla yemek pişmiyordu, semaveri de hazırlamamışlardı; gün bu yüzden çok uzunmuş gibi hissediliyordu. Yakov İvanıç atı çoktan ahırına yerleştirmiş, unu istasyona göndermiş ve iki kez de Zebur okumaya koyulmuştu; buna rağmen akşama hâlâ çok zaman vardı. Aglaya döşemeleri yıkayıp bitirmişti; yapacak işi olmadığı için, kapağının iç yüzüne şişe etiketleri yapıştırılmış sandığını düzenliyordu. Aç ve üzgün Matvey oturup kitap okuyor ya da Hollanda malı sobaya yaklaşıp sobanın ona fabrikayı hatırlatan çinilerini uzun uzun seyrediyordu. Daşutka ise uyuyordu, sonra uyanarak ineğe su vermeye gitti. Kuyudan su çekerken ip koptu ve kova kuyuya, suyun içine düştü. İşçi kovayı çıkarmak için zıpkın aramaya başladı; Daşutka da kazlarınki gibi kırmızı çıplak ayaklarıyla çamurlu karlara basa basa işçinin peşinden gidiyor ve "Orası çok terin" diye tekrarlıyordu. Kuyunun zıpkınla ulaşılamayacak kadar derin olduğunu söylemek istiyordu; fakat onun ne demek istediğini anlayamayan işçi ansızın geri döndü ve ona kaba küfürler savurdu. Kızın onu canından bezdirdiği açıkça belli oluyordu. Bu sırada avluya çıkan Yakov İvanıç, Daşutka'nın işçiye uzun galiz küfürleri, ki bunları ancak lokantadaki sarhoş mujiklerden öğrenebilirdi, peş peşe hızla sıralayarak nasıl yanıt verdiğini duydu.

"Neler söylüyorsun öyle, utanmaz kız?" diye bağırdı Yakov ve kendi sesinden kendi de korktu. "Nasıl sözcükler bunlar?"

Kız dönüp babasına şaşkınlıkla, bu tür sözlerin niçin ağıza alınmayacağını anlamaksızın, aptal aptal baktı. Babası kızına ikazda bulunmak, öğüt vermek istedi, fakat kızı tavrıyla ona öylesine

yabanıl, öylesine kara cahil bir yaratık olarak göründü ki, birlikte yaşadıkları bütün bu zaman zarfında ilk kez kızının hiçbir dinî inanca sahip olmadığını anladı. Ve sarhoş mujikler, galiz küfüler arasında, ormanın ve karın içinde geçen bütün bu hayat Yakov İvanıç'a, tıpkı bu kız gibi aynı derecede vahşi ve iç karartıcı, karanlık göründü. Kızına öğüt vermek yerine sadece elini sallamakla yetindi ve odasına geri döndü.

Bu sırada jandarmayla Sergey Nikanoriç tekrar Matvey'i görmeye geldiler. Yakov İvanıç bu insanların da hiçbir dinî inanca sahip olmadığını ve bundan en ufak bir rahatsızlık duymadıklarını hatırladı; hayat ona, tıpkı bir köpeğin hayatı gibi tuhaf, çılgınca, anlamsız ve akıl ermez bir şey olarak görünmeye başladı. Bir süre avluda şapkasız dolaştı, sonra yola çıkarak yumrukları sıkılı halde yürümeye koyuldu. Bu sırada lapa lapa kar yağmaya başladı. Sakalı rüzgârda savruluyor, sanki başının ve omuzlarının üzerinde cinler oturuyormuş, bir şey üstten baskı yapıyormuş gibi durmadan kafasını silkiyordu. Yakov İvanıç'a, sanki yol üzerinde yürüyen kendisi değilmiş, korkunç, devasa, vahşi bir hayvanmış gibi geliyordu ve yine, eğer bağıracak olursa sesinin kırı ve ormanı çınlatan bir kükreyişe dönüşeceğini ve herkesi korkutacağını sanıyordu.

V

Eve döndüğünde jandarma yoktu, büfeci ise Matvey'in odasında oturmuş abaküsle birtakım hesaplar yapıyordu. Büfeci önceleri sık sık, neredeyse her gün lokantaya gelirdi. Eskiden Yakov İvanıç'a uğrardı, son zamanlardaysa Matvey'i görmeye geliyordu. Ya sürekli abaküsle hesap yapar, hesap yaparken yüzü gergin bir hal alır ve terler, ya borç para ister yahut ta favorilerini okşayarak bir zamanlar birinci sınıf bir istasyonda subaylara nasıl şampanya kokteyli hazırladığını, bayram yemeklerinde mersin balığı çorbasını kendi elleriyle nasıl servis yaptığını anlatırdı. Bu dünyada onu büfelerden başka hiçbir şey ilgilendirmiyordu; yalnızca yemekler, yemek servisi, yemek takımları, şaraplar üzerine konuşabiliyordu. Bir kere-

sinde çocuğunu emziren genç bir kadına çay verirken içinden ona hoş bir şeyler söylemek gelmiş ve şöyle demişti:

"Annenin memesi bebeğin büfesidir."

Sergey Nikanoriç, Matvey'in odasında bir yandan hesap yaparken bir yandan da borç para istiyordu. Progonnaya'da daha fazla yaşayamayacağını söylüyordu. Sanki şimdi ağlamak üzereymiş gibi bir tonla ricasını tekrarlayıp duruyordu:

"Nereye gideceğim? Lütfen söyler misiniz, şimdi nereye gideceğim?

Daha sonra Matvey mutfağa geldi ve dünden sakladığı -herhalde öyle olmalıydı- kaynamış patatesleri soymaya başladı. Etraf sessizliğe büründü, Yakov İvanıç büfecinin gittiğini sandı; akşam ayini vakti çoktan gelmişti; Aglaya'yı çağırdı ve evde yabancı olmadığını düşünerek mahcubiyet duymadan yüksek sesle ilahi okumaya başladı. Yakov İvanıç dua okuyor, ilahi söylüyordu ama içinden 'Tanrım beni affet! Tanrım beni kurtar!' gibi başka yakarışlar geçiriyordu. Kendini helak edercesine peş peşe, durmadan secde ediyor ve başını sallıyordu; Aglaya onu şaşkınlıkla izliyordu. Yakov, Matvey'in odaya gelmesinden korkuyordu ve geleceğinden de emindi. Ona karşı duayla, secdeyle bastıramayacağı kadar güçlü bir öfke duyuyordu.

Matvey sessizce kapıyı açtı ve dua odasına girdi.

"Günah bu, büyük günah!" dedi sitemkâr bir edayla ve iç geçirdi. "Tövbe edin! Aklınızı başınıza toplayın, amcaoğlu!"

Yakov İvanıç yumruklarını sıktı, Matvey'e vurmamak için bakışlarını ondan kaçırdı ve hızla odadan dışarı çıktı. Tıpkı dün yol üzerinde olduğu gibi yine kendini koskocaman, korkunç vahşi bir hayvan gibi hissetti. Evin girişini geçti, genellikle mujiklerin çay içtiği gri, kirli, is kokan donuk odaya geldi. Burada bir köşeden ötekine uzun uzun yürüdü; ayaklarını yere öylesine güçlü vuruyordu ki, raflardaki kap kacak şangırdıyor, masalar sallanıyordu. Kendi inanış tarzının kendisini de memnun etmediğini, eskisi gibi ibadet etmesinin artık mümkün olmadığını şimdi açık bir şekil-

de anlamıştı. Nedamet getirmek gerekiyordu, kendini toparlamak, aklını başına devşirmek, farklı bir şekilde yaşamak ve ibadet etmek gerekiyordu. Ama nasıl ibadet edilmeliydi? Belki de bütün bunlar şeytanın kafa karıştırmalarıydı ve hiçbiri de gerekli değildi, öyle mi acaba? Nasıl olmalı? Ne yapmalı? Kim akıl verebilir? Ne büyük bir çaresizlik! Yürümeyi kesti, başını elleri arasına alarak düşünmeye başladı; fakat Matvey'in yakınlarda bir yerde olması onun rahatça düşünmesine engel oluyordu. Hızlı hızlı odasına döndü.

Matvey mutfakta patates dolu bir kâseyi önüne alarak oturmuş, yiyordu. Aglaya ile Daşutka da burada, mutfaktaydı; peçin yanında karşılıklı oturmuş iplik eğiriyorlardı. Peç ile Matvey'in oturduğu yemek masası arasında üzerinde soğuk ütünün durduğu ütü masası vardı.

"Kız kardeşim, biraz sıvı yağ alabilir miyim?" diye ricada bulundu Matvey.

"Böyle bir günde kim sıvı yağ yer?" diye sordu Aglaya.

"Kız kardeşim, ben bir keşiş değilim, sivil biriyim. Sağlığım bozuk olduğu için sadece sıvı yağ yememe değil, süt içmeme bile izin verilmiştir."

"Evet, sizin fabrikada her şeye izin var zaten!"

Aglaya raftan oruç yağı dolu şişeyi aldı, Matvey'in önüne öfkeyle koydu, masa takırdadı; yüzünde uğursuz bir gülümseme vardı, Matvey'in bu denli günahkâr olmasına sevindiği açıkça belli oluyordu.

"Sıvı yağ yiyemezsin!" diye bağırdı Yakov.

Aglaya ile Daşutka irkilerek yerlerinden sıçradı, Matvey ise sanki söyleneni işitmemiş gibi yağı kâseye döktü ve yemeğe devam etti.

"Sana söylüyorum, yağ yiyemezsin!" diye daha yüksek bir sesle bağırdı Yakov.

Kıpkırmızı kesildi ve ansızın kaptığı kâseyi başının üzerine kadar kaldırdı, sonra var gücüyle yere çarptı. Parçalar etrafta uçuştu.

Matvey tek kelime bile söylemediği halde, Yakov kudurmuş gibi bir sesle:

"Sakın ağzını açmaya cüret etme!" diye bağırdı. "Cüret etme!" diye yineledi ve yumruğunu masaya vurdu.

Benzi atan Matvey ayağa kalktı. Ağzındakini çiğnemeyi sürdürerek:

"Amcaoğlu!" dedi, "Amcaoğlu, kendinize gelin!"

"Hemen şu dakika, defolup evimden çık git!" diye bağırdı Yakov; Matvey'in kırışık yüzü, sesi, bıyıklarındaki yemek kırıntıları ve çiğnediği şey Yakov'a iğrenç görünüyordu. "Defol, sana söylüyorum!"

"Amcaoğlu, sakin olun! Şeytani kibir sizi alt etmiş!"

"Kes sesini!" Yakov ayaklarını yere sertçe vurmaya başladı. "Çek git, iblis!"

Sinirlenmeye başlayan Matvey yüksek sesle konuşmasını sürdürdü:

"Eğer bilmek istiyorsanız söyleyeyim, siz bir dinsiz ve sapkınsınız. Lanetli cinler hakikat ışığının önüne siper olmuş, onu sizden saklamış; sizin ibadetiniz tanrı katında kabul görmez. Henüz vakit varken tövbe edin! Günahkârın ölümü korkunç olur. Tövbe edin, amcaoğlu!"

Yakov, Matvey'i omuzlarından kavradı ve çekerek masadan uzaklaştırdı; Matvey'in rengi daha da soluklaştı, korkmuş ve şaşırmış halde "Bu da ne demek oluyor böyle? Bu da ne?" diye mırıldandı. Direnen ve Yakov'un elinden kurtulmaya çalışan Matvey kazara Yakov'un gömleğini boyun kısmına yakın bir yerden kavradı ve gömleğin yakasını yırttı. Onun Yakov'u dövmeye çalıştığını sanan Aglaya bir çığlık kopardı, perhiz yağı şişesini kaptığı gibi var gücüyle nefret ettiği amcası oğlunun kafasına, tam tepe noktasına bir darbe indirdi. Matvey sarsıldı, yüzünde bir anda sakin ve kayıtsız bir ifade belirdi. Güçlükle nefes alan, heyecanlanan ve şişenin tam kafaya değdiği anda sanki canlı bir şeymiş gibi hınk diye ses çıkarmasından memnuniyet duyan Yakov, Matvey'in yere düşmesine engel oldu; parmağıyla ütüyü göstererek (bunu çok iyi hatırlıyordu) Aglaya'ya birkaç kez işarette bulundu. Yakov, ancak, kan ellerinin

üzerinden yere damlamaya başladığı, Daşutka'nın kulakları sağır eden hıçkırıkları duyulduğu ve Matvey gürültüyle devrilen ütü masasının üzerine düştüğü zaman öfke nöbetinden çıkabildi ve ne olup bittiğini anlayabildi.

Aglaya ütüyü hâlâ elinde tutarak, tiksintiyle:

"Bırak gebersin, fabrika aygırı!" diye söylendi. Üzerine kan sıçramış beyaz başörtüsü omuzuna kaymış, gri saçları dağılmıştı. "Layığını buldu!"

Her şey korkunçtu. Daşutka ip yumakları ellerinde ocağın yanında döşemeye oturmuş hıçkırıyor, durmadan yere doğru eğilip doğruluyor, her eğilişinde feryat figan ediyordu. Hiçbir şey Yakov'a, üzerine ayağını basmaya çekindiği haşlanmış, kanlı patates kadar korkunç gelmedi. Bir karabasan gibi Yakov'un üstüne çöken, onu bunaltan korkunç bir şey daha vardı. Yakov ilk anda durumu tam kavrayamasa da, en vahimi bu gibi gözüküyordu: Mutfakta olup bitenleri dehşet içinde seyretmiş olan büfeci Sergey Nikanoriç, yüzü kireç kesilmiş halde elinde abaküsle eşikte dikilmiş duruyordu. Yakov onun kim olduğunu, ancak, büfeci dönüp koşar adımlarla evin çıkış kapısına, oradan da dışarıya yönelince kavrayabildi ve hemen peşinden koştu.

Yakov yolda bir yandan ellerini kara siliyor, bir yandan da düşünüyordu. Zihninden şöyle bir fikir geçti: Yanlarında çalışan işçi geceyi köyünde, kendi evinde geçirmek için izin istemiş ve çoktan gitmişti; dün domuz kesmişlerdi ve karın üzerinde kocaman kan lekeleri vardı. Kızağın üzerine ve hatta kuyunun ağız kısmındaki kütüklerin bir tarafına kan sıçramıştı. O halde Yakov'un bütün ailesinin şimdi kana bulanmış olması şüphe uyandırıcı gözükmeyecekti. Cinayeti örtbas etmek azap vericiydi, ancak ıslık çalarak alaycı bir edayla sırıtacak olan jandarmanın istasyondan çıkagelmesi, mujiklerin Yakov'un ve Aglaya'nın ellerini sıkıca bağlayıp zaferle nahiye adliyesine teslim etmeleri, oradan şehre nakilleri, yol boyunca herkesin onları parmakla gösterip neşeyle "Sofuoğullarını götürüyorlar!" demesi Yakov'a her şeyden daha azap verici görün-

dü. Yakov'un içinde ne yapıp edip zamanı biraz uzatabilme isteği doğdu, böylece bu utançla şimdi değil, ileride herhangi bir günde yüzleşmek mümkün olacaktı.

Yakov, Sergey Nikanoriç'a arkadan yaklaştı:

"Size bin ruble borç verebilirim..." dedi. "Eğer birilerine söylerseniz bundan elinize hiçbir şey geçmez... Nasıl olsa o kişiye yeniden can veremeyiz."

Etrafına bakmadan gittikçe hızını artırmaya çalışan büfeciye yetişmekte güçlük çeken Yakov:

"Bin beş yüz ruble de verebilirim..." dedi.

Nefesi tıkandığı için durdu; Sergey Nikanoriç ise aynı hızlı adımlarla ilerlemeyi sürdürüyordu, muhtemelen kendisini de öldüreceklerinden korkuyordu. Demiryolu ile şosenin kesiştiği kavşağı geçip kavşakla istasyon arasındaki yolun yarısını yürüdükten sonra etrafına kaçamak bakışlarla göz attı, adımlarını yavaşlattı. İstasyonda ve demiryolu hattında kırmızı ve yeşil ışıklar çoktan yanmıştı. Rüzgâr hızını kesmişti, fakat kar lapa lapa yağmaya devam ediyordu, yol yeniden beyaza bürünmüştü. Hemen hemen istasyona gelmişti ki Sergey Nikanoriç durdu, bir dakika kadar düşündü ve kararlı bir şekilde geri dönüp yürüdü. Karanlık iyice basmıştı.

Bütün gövdesiyle titreyerek, alçak sesle:

"Bin beş yüz ruble, tamam, Yakov İvanıç, ben razıyım." dedi.

VI

Yakov İvanıç'ın parası şehrin bankasındaydı ve ikincil ipotek kredisi türü bir yatırım aracına bağlanmıştı. Evde çok az, sırf işlerin çevrilmesi için gerektiği kadar para tutuyordu. Mutfağa girince el yordamıyla içinde kibritlerin bulunduğu teneke kutuyu buldu; kibritin kükürt ucu mavi alev saçarak yanarken, hâlâ masanın yanında yerde yatmakta olan Matvey'in farkına varmaya yetecek kadar zaman bulabildi. Fakat üzerine beyaz bir çarşaf örtülmüştü, sadece çizmeleri görünüyordu. Bir ocak çekirgesi ötüyordu. Agla-

ya ve Daşutka odaların hiçbirinde yoktular; ikisi de çay odasında tezgâhın arkasında oturmuş sessizce yün eğiriyorlardı. Yakov İvanıç elinde küçük bir lambayla odasına geçti, yatağın altından günlük harcamalar için ayırdığı parayı koyduğu sandığı çekip çıkardı. Sandıkta bir rublelik kâğıt paraların yekûnu 421 ruble ediyordu, 35 rublelik de madeni gümüş para vardı. Kâğıt paralardan pis, ağır bir koku yayılıyordu. Paraların tümünü şapkasına doldurdu. Avluya, sonra avlu kapısından dışarıya çıktı. İki yana bakarak yürüyordu, ama büfeciden eser yoktu.

"Heey!" diye bağırdı Yakov.

Hemzemin geçit bariyerinin yanında bir karartı belirdi, kararsız adımlarla Yakov'a doğru geldi.

Büfeciyi tanıyan Yakov sinirlenerek:

"Niçin böyle yürüyüp duruyorsunuz?" dedi. "İşte, size, beş yüzden biraz az... Evde bundan başka yok."

Parayı kaparak hırsla cebine tıkıştıran Sergey Nikanoriç:

"Çok iyi... Size minnettarım," diye mırıldandı.

Tüm gövdesiyle titriyordu, karanlığa rağmen bu fark edilebiliyordu.

"Siz, Yakov İvanıç, içinizi rahat tutun... Gevezelik etmem için ne sebep var? 'Uğradım ve ayrıldım', işte benim diyeceğim bu kadar. Hani, derler ya, hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şeyden haberdar değilim... "

Ve iç geçirerek hemen arkasından ekledi:

"Lanet olası hayat!"

Bir dakika kadar birbirlerinin yüzüne bakmaksızın sessizce durdular.

"Bir hiç yüzünden başınıza gelenler, nasıl olduğunu tanrı bilir..." dedi büfeci, titreyerek. "Oturmuş hesap yapıyordum, birden gürültü koptu... Kapı aralığından baktım, perhiz yağı yüzünden siz... O şimdi nerede?"

"Mutfakta yerde yatıyor."

"Onu bir yerlere götürseniz... Niçin bekliyorsunuz?"

Yakov tek sözcük konuşmadan büfeciye istasyona kadar eşlik etti, sonra eve döndü. Matvey'i Limarovo'ya taşımak için atı koştu. Onu Limarovo ormanına götürüp yolun kenarına bırakmaya karar verdi. Sonra herkese Matvey'in Vedenyapino'ya gittiğini ve geri dönmediğini söyleyecek, herkes de onu yolda gelip geçen birilerinin öldürdüğünü düşünecekti. Bununla kimseyi kandıramayacağını o da biliyordu, fakat hareket etmek, bir şeyler yapmak gerekiyordu; ne de olsa çaba göstermek oturup beklemek kadar azap verici değildi. Daşutka'ya seslendi, Matvey'i birlikte götürdüler. Aglaya mutfağı temizlemek üzere evde kaldı.

Yakov ile Daşutka geri dönerlerken hemzemin geçitte bariyer kapalı durumdaydı. İki lokomotifin güçlükle soluyarak ve bacalarından kızıl ateş püskürterek çektiği uzun bir yük katarı geçiyordu. İlk lokomotif bariyerin yanından geçerken ilerideki istasyonu görerek keskin bir düdük çaldı.

"Düdük çalıyor..." dedi Daşutka.

Tren nihayet geçip gitti; bekçi acele etmeksizin bariyeri kaldırdı.

"Sen misin Yakov İvanıç?" dedi bekçi. "Tanıyamadım, demek ki zengin olacaksın!"*

Eve döndüklerinde yatma vaktiydi. Aglaya ve Daşutka çay odasında döşemenin üzerinde kendilerine yatak yaparak yan yana uzandılar, Yakov ise tezgâhın üzerine uzandı. Yatmadan önce ne dua ettiler ne de kandili yaktılar. Üçü de sabaha kadar uyumadı, fakat kimse ağzını açıp tek kelime konuşmadı. Kimsenin yaşamadığı üst katta sanki gece boyunca birisi dolaşıyormuş gibi geldi onlara.

İki gün sonra şehirden polis komiseri ile sorgu yargıcı geldi, önce Matvey'in odasında sonra lokantanın tümünde arama yaptılar. İlk önce Yakov'u sorguya çektiler; Yakov ifadesinde, Matvey'in pazartesi günü akşamüstü Vedenyapino'ya kilisede ayine katılmak üzere gittiğini, yolda onu muhtemelen şu anda demiryolu hattında çalışan bıçkıcıların öldürdüğünü söyledi.

Sorgu yargıcının:

---

* Rus halk deyişi. *-çev.*

"Nasıl oluyor da Matvey'in cesedi yol üstünde bulunurken şapkası evde çıkıyor, yoksa Vedenyapino'ya şapkasız mı gitti?" Ve yine, "Nasıl oluyor da Matvey'in kafası parçalanmış ve yüzü, göğsü kandan simsiyah olmuşken, cesedin etrafında karın üzerinde tek bir damla bile kan bulunmuyor?" şeklindeki soruları karşısında Yakov şaşırdı, serseme döndü ve:

"Bilemiyorum," diye yanıt verdi.

Ve tam da Yakov'un o kadar çok korktuğu şey gerçekleşti. Jandarma geldi, polis memuru dua odasında sigara içti; Aglaya küfür ederek polisin üzerine saldırdı ve komisere hakaret etti. Daha sonra Yakov ve Aglaya'yı avludan çıkarırlarken kapıda toplanan mujikler kendi aralarında "Sofuoğullarını götürüyorlar!" diye konuşuyor ve hepsi de bundan memnun görünüyordu.

Jandarma, ifadesinde, hiç lafı dolandırmadan, Matvey'i servetlerini onunla bölüşmemek için Yakov'la Aglaya'nın öldürdüğünü söyledi. Ayrıca Matvey'in kendi parasının da olduğunu, "eğer arama sırasında bu para ortaya çıkmadıysa demek ki para Yakov'la Aglaya tarafından kullanılmıştır, bu çok açıktır," diye ekledi. Daşutka'yı da sorguladılar. "Matvey Amca ile Aglaya Hala para yüzünden her gün küfürleşiyor ve işi neredeyse dövüşe vardırıyorlardı," dedi. "Ayrıca Matvey Amca zengindi, o kadar ki her kimse yavuklusuna dokuz yüz ruble hediye etmişti," diye ifadesine ekledi.

Daşutka lokantada yalnız başına kaldı; artık çay ya da votka içmek için kimse uğramıyordu. Kâh odaları temizliyor kâh balla simit yiyordu. Fakat birkaç gün sonra hemzemin geçitte bariyere bakan bekçiyi sorguladılar; bekçi pazartesi günü akşam geç saatlerde Yakov ile Daşutka'yı Limarovo'dan dönerlerken gördüğünü söyledi. Daşutka'yı da tutukladılar, şehre götürüp orada hapse koydular. Aglaya'nın ifadesinden cinayet sırasında Sergey Nikanoriç'ın da orada olduğu kısa süre içinde anlaşıldı. Evinde arama yaptılar, paralar pek akla gelmeyen bir yerde, ocağın altında keçe çizmelerin içinde bulundu. Üç yüz rublenin tümü bir rublelik banknotlar

halindeydi. Büfeci bu paraları kendi kazandığı üzerine yeminler etti, bir yıldan beri lokantaya gitmediğini iddia etti. Fakat tanıklar onun çok yoksul olduğunu, son zamanlarda paraya çok ihtiyaç duyduğunu ve Matvey'den borç almak için her gün lokantaya gittiğini söylediler. Bizzat jandarmanın kendisi, borç alabilmesi için ona yardımcı olmak üzere cinayet günü büfeciyle birlikte iki kez lokantaya gittiklerini anlattı. Jandarma bu arada pazartesi akşamı Sergey Nikanoriç'ın yük-yolcu karma trenini karşılamaya çıkmadığını, başka bir yere gitmiş olduğunu hatırladı. Böylece büfeciyi de tutuklayıp şehre gönderdiler.

On bir ay sonra duruşmaları oldu.

Yakov İvanıç oldukça yaşlanmış, zayıflamıştı; artık hasta bir adam gibi zor duyulur bir sesle konuşuyordu. Kendini zayıf, zavallı ve herkesten daha kısa boylu birisi olarak görüyordu; görünüşe göre, hapiste onu rahat bırakmayan vicdan azabından, hayal ve düşlerden tıpkı vücudu gibi ruhu da yaşlanmış, çökmüştü. Onun kiliseye gitmediğinden söz açılınca, mahkeme başkanı:

"Siz eski inanca mı mensupsunuz?" diye sordu.

"Bilemeyeceğim," diye yanıt verdi.

Hiçbir dinî inancı yoktu, hiçbir şey bilmiyor, hiçbir şeyi kavrayamıyordu; önceki inanışı şimdi ona tiksindirici geliyor, akla aykırı ve iç karartıcı görünüyordu. Aglaya kaderine boyun eğmeyi, duruma alışmayı kesinlikle reddetti, ölmüş Matvey'e küfürler savurmaya ve başlarına gelen bütün bu belalar için onu suçlamaya devam etti. Sergey Nikanoriç'ın favorilerinin yerini sakalı aldı. Mahkemede terledi, kızarıp bozardı; gri mahpus kıyafetinden ve sıradan mujiklerle aynı sıraya oturtulmaktan utandığı açıkça belli oluyordu. Kendini çok beceriksizce, acemice savundu; lokantaya bir yıldan beri gitmediğini kanıtlamak için her bir tanıkla ayrı ayrı tartışmaya girdi, dinleyiciler gülüştü. Daşutka hapishanede şişmanladı; mahkemede kendisine yöneltilen soruları anlamadı, yalnızca Matvey Amcayı öldürdüklerinde çok korktuğunu, ondan sonra ise bir şey hissetmediğini söyledi.

Dörtlünün tümü maddi çıkar amacıyla cinayet işlemekten suçlu bulundu. Yakov İvanıç yirmi, Aglaya on üç buçuk, Sergey Nikanoriç on, Daşutka ise altı yıl kürek cezasına çarptırıldı.

VII

Sahalin'in Due limanına akşamın geç saatlerinde bir yabancı gemi demir attı, kömür satın almak istiyorlardı. Kaptandan sabahı beklemesini rica ettiler, fakat o bir saat bile beklemek istemiyordu; gece havanın bozulması halinde kömür almadan limandan ayrılma riski olduğunu söylüyordu. Tatar körfezinde hava yarım saat içinde bile çok sert bir şekilde değişebiliyordu ve böyle durumlarda Sahalin kıyıları tehlike arz ediyordu. Rüzgâr artmaya, denizde ciddi dalgalar oluşmaya başlamıştı.

Voevodski hapishanesinden, ki bütün Sahalin hapishaneleri içinde en berbat ve en acımasız olanıdır, maden ocağına bir grup mahkûm gönderilmişti. Önce kömürü mavnalara yüklemek, sonra mavnaları römorkörle çekerek kıyıdan bir buçuk verst uzakta demirlemiş gemiye kadar götürmek ve orada yükü aktarmak gerekiyordu; işkenceden farksız bir işti, mavna gemiye toslayıp sallandıkça işçiler deniz tutması yüzünden ayakları üzerinde zor durabiliyordu. Yataklarından yeni kalkmış uykulu kürek mahkûmları karanlıkta sürçüp tökezleyerek, prangalarını şıngırdatarak kıyı boyunca yürüdü. Sol tarafta zor seçilebilen son derece iç karartıcı, yüksek, sarp bir uçurum uzayıp gidiyordu, sağ tarafta ise mutlak zifiri bir karanlık ve karanlığın içinden "ah...ah...ah..." diye yanık, tekdüze bir ses çıkararak inleyen deniz vardı. Ancak ekip başı çubuğunu yaktığı zaman, onun ışığıyla bir an için görünüp kaybolan tüfekli muhafızı ve hemen onun yanındaki kaba suratlı iki üç mahkûm görülebiliyordu yahut da ekip başı feneriyle suyun kenarına yaklaştığında öndeki dalgaların beyaz sırtları seçilebiliyordu.

Mahkûm kafilesinin içinde Yakov İvanıç da bulunuyordu; uzun sakalı dolayısıyla hapishanede ona 'Süpürge' diye ad takmışlardı. Adıyla ve baba adıyla çoktan beri onu çağıran kimse yoktu, kısaca

Yaşka diyorlardı ona. Kötü sicili yüzünden burada bulunuyordu; kürek cezasının üçüncü ayında güçlü, karşı konulmaz bir ev özlemine kapıldı, şeytana uyarak hapisten kaçtı. Kısa süre içinde yakaladılar, ömür boyu kürek cezasına çarptırıldı, ayrıca kırk kırbaç verdiler. Daha sonra iki kez de hazineye ait giysileri kötü kullanmaktan çubukla dövülme cezası aldı, halbuki ikisinde de elbiselerini çaldırmıştı. Yakov'un ev özlemi, onu Odessa'ya götürürlerken mahkûmlar treninin gece Progonnaya'da durduğu andan itibaren başlamıştı. Yakov pencereye iyice sokularak baba evini görmeye uğraşmış ama karanlıktan hiçbir şey görememişti.

Evi, ailesi üzerine konuşabileceği birisi yoktu. Kız kardeşi Aglaya'yı Sibirya üzerinden bir çalışma kampına göndermişlerdi, şimdi nerede olduğu bilinmiyordu. Daşutka Sahalin'deydi, fakat onu eski bir sürgünün yanına nikâhsız eş olarak verip ücra bir köye yerleştirmişlerdi. Ondan hiçbir haber alınamıyordu, ancak Voevodski hapishanesine yolu düşen bir göçmen Yakov'a Daşutka'nın güya daha şimdiden üç çocuğu olduğunu söylemişti. Sergey Nikanoriç bu yakınlarda, Due'de, bir devlet memurunun uşaklığını yapıyordu. Yakov'un onunla bir gün karşılaşmayı ummaması da gerçekçi değildi, zira Sergey Nikanoriç alt tabakadan mahkûmlarla ilişki kurmaya utanıyordu.

Mahkûm kafilesi madene vardı, herkes iskeledeki yerini aldı. Hava iyice bozduğu için yüklemenin olmayacağı söyleniyordu, güya gemi boş geri dönmeye hazırlanıyormuş. Denizde üç ışık gözüküyordu. Işıklardan birisi hareket ediyordu, bu, geminin yanına giden istimbotun ışığıydı. Geri dönmek üzere olduğu anlaşılıyordu, yüklemenin olup olmayacağını bildirecekti. Yakov İvanıç nemli deniz havasından ve sonbahar ayazından titreyerek koyun postundan yırtık kısa paltosuna bürünmüş halde gözlerini kırpmadan doğduğu topraklara doğru bakıyordu. Yeryüzünün dört bir köşesinden buraya kovulmuş değişik –Rus, Ukraynalı, Tatar, Gürcü, Çinli, Fin, Çingene, Yahudi– insanlarla aynı hapishanede yaşamaya, onların konuşmalarına kulak kabartmaya, acılarına tanık olmaya başladıktan bu yana yeniden tanrıya yüzünü çevirmeye başlamıştı. Yakov İvanıç,

Avdotya nineden başlayarak bütün atalarının o kadar hasretini çektikleri, o kadar uzun süre aradıkları ve bulamadıkları gerçek inancı sonunda bulduğunu düşünüyordu. Artık her şeyi biliyor, tanrının nerede olduğunu, ona nasıl ibadet edileceğini kavrıyordu. Fakat anlamadığı tek bir şey vardı; insanların yazgıları neden bu kadar çok farklıydı? Diğer insanların doğuştan tanrı armağanı olarak elde ettiği bu basit inanç ona neden bu kadar pahalıya mal olmuştu? Öleceği güne kadar çekeceği artık kesin gözüken bu dehşet ve ıstıraptan elleri ve ayakları titriyordu, tıpkı bir sarhoşunkiler gibi! Gergin bir halde karanlığa baktı; ona sanki bin verstlik bu karanlığın içinden, doğduğu toprakları, vilayetini, nahiyesini, Progonnaya'yı, kara cahilliği, vahşiliği, kalpsizliği ve orada bıraktığı insanların iç karartıcı, aptalca, hayvanlara özgü vurdumduymazlıklarını görüyormuş gibi geliyordu. Gözlerine dolan yaşlar görüşünü bulanıklaştırdı. Yine hep uzaklara, geminin solgun ışıklarının güçlükle seçildiği yere bakmayı sürdürdü; yüreği doğduğu toprakların özlemiyle sızlıyordu. Yaşamak, eve dönmek, oradakilere yeni inancını anlatmak, bir kişi bile olsa helak olmuşlar arasından birilerini kurtarmak ve bir gün bile olsa ıstırapsız yaşayabilmek istiyordu.

İstimbot döndü, ekip başı yüklemenin olmayacağını yüksek sesle duyurdu ve:

"Geri dön! Hazır ol!" diye komut verdi.

Gemiden, sudan çekilen çıpa zincirinin şıngırtısı geliyordu. Güçlü, iliklere işleyen bir rüzgâr çoktan başlamıştı bile. Sarp kayalığın üstünde bir yerlerde ağaçlar hışırdıyordu. Muhtemelen fırtına başlamak üzereydi.

1895

MUJİKLER

I

SLAVYANSKİ Bazaar Oteli'nin* garsonlarından Nikolay Çikildeyev hastalandı. Ayakları uyuşuyordu, yürüyüşü de değişmişti; o kadar ki, bir keresinde koridorda yürürken ayağı dolaştı ve üstü jambon ve bezelye dolu tepsiyle birlikte yere düştü. İşini bırakmak zorunda kaldı. Kendisine ve karısına ait ne kadar birikmiş paraları varsa hepsini tedavi için harcadılar, yiyecek alacak paraları kalmadı; zaten işsizlikten sıkılmaya da başlamıştı, o da köydeki evlerine gitmeleri gerektiğine karar verdi. Kendi evinde hasta olmak daha kolay katlanılır bir şeydi, üstelik hayat orada daha ucuzdu; boşuna dememişler, ev gibisi yok!**

Köyü Jukovo'ya akşamüstü vardı. Çocukluk hatıralarından bu ata ocağını aydınlık, rahat, yaşanabilir bir yer olarak kafasında canlandırıyordu; ama şimdi izbeye girince, etrafı o derece karanlık, sıkışık ve pis gördü ki, korkuya kapıldı. Beraberinde getirdiği karısı Olga ve kızı Saşa, neredeyse izbenin yarısını kaplayan, kurum ve sinek pisliğinden simsiyah olmuş, kirli, bakımsız peçe şaşkınlıkla baktı. Ne kadar çok sinek vardı! Peç yana eğikti, duvardaki kütükler de düz değil eğimli yerleştirilmişti ve izbe her an yıkılıp dağılacakmış gibi görünüyordu. Kapıya yakın köşede duvara asılı ikonaların yanına resim yerine şişe etiketleri ve gazete kâğıdı par-

* 1873 yılında mimar A. Veber'in projesine göre inşa edilen, Kremlin'e çok yakın ünlü otel ve restoran. Devrimden sonra sadece restoran kısmı faaliyetini sürdürdü. *-çev.*

** Metinde "Evinde, insana duvarlar bile yardım eder" şeklindeki Rus atasözü kullanılmaktadır. *-çev.*

çaları yapıştırılmıştı. Yoksulluk, yoksulluk! Büyüklerin hiçbirisi evde yoktu, hepsi işteydi. Peçin üzerinde sekiz yaşlarında sarı saçlı, kirli bir kız çocuğu etrafla ilgilenmeden öylece oturuyordu; içeri girenlere dönüp bakmadı bile. Aşağıda beyaz bir kedi peç maşasının yanında yatmış yalanıyordu.

"Pisi, pisi!" diye Saşa kediyi yanına çağırdı. "Pisi, pisi!"

"Duymuyor," dedi kız çocuğu, "sağır oldu."

"Neden?"

"Dövmüşler de..."

Nikolay ve Olga daha ilk bakışta burada nasıl bir hayatın hüküm sürdüğünü anladılar fakat birbirlerine bir şey söylemediler; bohçalarını koyup konuşmaksızın sokağa çıktılar. İzbeleri sondan üçüncüydü ve en yoksul, en eski görünümlü evdi. İkinci izbe de çok iyi durumda değildi. Ancak, en kenardaki üçüncü izbenin çatısı sacdandı, pencerelerinde perde vardı; çevresi çitle çevrilmemiş, müstakil ev şeklindeki bu izbe meyhaneydi. İzbeler tek sıra halinde dizilmişti; küçük, sakin köy, derin düşünceye dalmış hali ve avlulardan dışarı taşan söğüt, mürver ve üvez ağaçlarıyla hoş bir görünüme sahipti.

Köylülerin bostan ve tarlalarının hemen gerisinde dik bir yamaç başlıyor ve nehre kadar iniyordu; yamaçta, killi toprağın içinden şurada burada kocaman kayalar fırlamış çıkmıştı. Bu kayaların ve çömlekçilerin açtığı çukurların etrafından dolanan dar, patika yollar kıvrılarak aşağı iniyordu; yol boyunca yığın yığın kimi kahverengi, kimi kırmızı çanak çömlek kırıkları görülüyordu. Aşağıda yeni biçilmiş, üzerinde köyün sürülerinin otladığı geniş, düz, parlak yeşil bir çayır uzayıp gidiyordu. Gür, yeşil bitki örtüsüyle kaplı büyüleyici kıyılarıyla kıvrımlı nehir, köyden bir verst uzaktaydı. Nehrin öte tarafında, üzerinde yine sığır sürülerinin ve uzun beyaz diziler oluşturan kazların otladığı alabildiğine geniş bir çayır vardı; çayırdan, tıpkı bu taraftaki gibi sarp bir yokuşla yukarıdaki tepeye ulaşılıyordu; tepenin üzerinde ise beş kubbeli kilisesi olan

küçük bir köy bulunuyordu, köyün biraz ötesinde toprak sahibi beyin malikânesi vardı.

Kiliseye dönerek haç çıkaran Olga:

"Sizin burası ne kadar güzel!" dedi. "Ne ferahlık, tanrım!"

Tam bu sırada akşam ayini için çan çalmaya başladı (Pazar arifesiydi). Aşağıdan kovayla su taşıyan iki küçük kız çocuğu çan sesini dinlemek için dönüp kiliseye baktılar.

"Bu saatlerde Slavyanski Bazaar'da yemek servisi yapılır..." dedi Nikolay hülyalı bakışlarla.

Nikolay ve Olga yüksek uçurumun kenarına oturarak güneşin nasıl battığını, yer yer altın rengine ve kızıla boyanan gökyüzünün nehirde, kilisenin pencerelerinde ve atmosfer boşluğunda nasıl yansıdığını seyretti; gökyüzü yumuşak, sakin ve Moskova'da asla göremeyeceğiniz, tarif edilemez bir berraklıktaydı. Güneş batınca, meleme ve böğürtü sesleri içinde hayvan sürüleri gelip geçti, nehrin öte yüzünden kazlar toplanarak uçar gibi geldi, her şey sessizliğe gömüldü, havadaki yumuşak aydınlık kayboldu ve akşam karanlığı hızla her tarafa yayılmaya başladı.

Bu arada Nikolay'ın anne ve babası eve döndü; zayıf, kamburlaşmış, dişsiz, ikisi de aynı boyda, yaşlı insanlardı. Kadınlar –gelinler Marya ve Fyokla– da işten eve döndü, nehrin öte yüzünde toprak sahibinin arazisinde çalışıyorlardı. Marya, Nikolay'ın kardeşi Kiryak'ın karısıydı, altı çocuğu vardı. Fyokla ise şimdi askerde olan diğer kardeşin, Denis'in karısıydı ve onun da iki çocuğu vardı. Nikolay izbeye girdiğinde bütün aileyi, tahta ranzalarda, asılı beşiklerde, evin her köşesinde kımıldayan, hareket eden bu büyük ve küçük vücutları bir arada buldu ve babasıyla kadınların siyah ekmeği suda ıslatarak nasıl büyük bir açgözlülükle yediğini görünce buraya beyhude yere geldiğini anladı; hasta ve parasız olarak, üstelik ailesiyle birlikte... Boşu boşuna gelmişti!

Nikolay merhabalaştıktan sonra:

"Peki, kardeşim Kiryak nerede?" diye sordu.

"Bir tüccarın işinde çalışıyor, ormanda bekçilik yapıyor," dedi babası. "Fena bir mujik değil, ama kadehleri peş peşe yuvarlıyor."

"Pek yardımı olmuyor!" dedi yaşlı annesi, gözleri dolarak. "Bizim erkekler hayırsızdır, eve taşıyıp getirmezler, tersine evden götürürler. Kiryak da içiyor ihtiyar da içiyor; günahı gizlemenin ne faydası var. Meyhanenin yolunu biliyorlar. Göklerin kraliçesini gücendiriyorlar."

Misafirlerin gelişi münasebetiyle semaveri yaktılar. Çay balık kokuyordu, kesme şekerlerde diş izleri vardı, ısırılmışlardı ve gri renkteydiler. Ekmeğin ve tabakların üzerinde hamamböcekleri dolaşıyordu. Çay içmek mide bulandırıcı geldi, konuşmalar da öyle... Hepsi ihtiyaçlar ve hastalıklar üzerineydi. Daha birer bardak çay içmemişlerdi ki, avluda kulakları sağır eden bir sarhoş narası duyuldu:

"Maaarya!"

"Bu Kiryak'a benziyor, o geliyor," dedi ihtiyar. "İti an, sopayı hazırla!"

Herkes sustu. Kısa bir süre sonra, yine aynı kaba ve sanki yeraltından çıkıyormuş gibi inlemeli o nara duyuldu:

"Maaarya!"

Büyük gelin Marya'nın beti benzi uçtu, peçin yanına sokuldu. Geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, pek güzel olmayan bu kadının yüzünde korku ifadesi görmek insana tuhaf geliyordu. Misafirlerin, bugün geldiklerinde, peçin üzerinde umursamazca otururken gördükleri kız çocuğu ansızın yüksek sesle ağlamaya başladı. Marya gibi geniş omuzlu ve güçlü, fakat çok güzel bir kadın olan Fyokla kıza:

"N'olmuş, kolera götüresice?" diye bağırdı. "Korkma, öldürmez!"

Nikolay, yaşlı babasından, Marya'nın ormanda Kiryak ile birlikte yaşamaktan korktuğunu, Kiryak'ın sarhoş olduğunda onu görmeye geldiğini, her seferinde gürültü patırtı çıkardığını ve Marya'yı acımasızca dövdüğünü öğrendi.

Nara bu kez kapının hemen arkasında duyuldu:

"Maaarya!"

"Koruyun beni, İsa aşkına, iyi yürekli akrabalarım!" diye mırıldandı Marya, sanki onu buz gibi bir suya atmışlar gibi nefes alarak, "Beni koruyun, aziz akrabalarım..." diye yineledi.

Evde ne kadar çocuk varsa hepsi ağlamaya başladı, onlara bakarak Saşa da ağladı. Bir sarhoş öksürüğü duyuldu, başında kışlık şapkasıyla uzun boylu, siyah sakallı bir mujik içeriye girdi, lambanın zayıf ışığında yüzü seçilemediği için, olduğundan daha korkunç bir görünüm arz ediyordu. Bu Kiryak'tı. Karısına yaklaştı, kolunu geriye doğru gererek onun yüzüne bir yumruk indirdi; yumruğun etkisiyle neye uğradığını şaşıran Marya hiçbir ses çıkarmadan ancak yere çömelebildi ve hemen o anda burnundan kan fışkırmaya başladı.

"Ne kadar ayıp, ne utanç!" diye mırıldandı ihtiyar ve peçin üzerine tırmandı. "Hem de misafirlerin önünde. Günah bu!"

Yaşlı anne, kamburunu çıkarmış, düşünceye dalmış halde, hiç ses çıkarmadan oturuyordu. Fyokla beşiği sallıyordu... Görünüşe bakılırsa, kendi korkunç halinin farkında olan ve yaptığından memnun görünen Kiryak, Marya'yı kolundan yakaladı, onu kapıya kadar sürükledi ve daha da korkunç olmak için vahşi bir hayvan gibi kükredi. Fakat tam bu sırada ansızın misafirleri gördü ve durdu.

"Aaa, gelmişler..." diye söylendi, karısını bırakarak. "Öz kardeşim, ailesiyle birlikte..."

Kutsal tasvirin önünde dua etti, sendeleyerek ve kızarmış sarhoş gözlerini alabildiğine açarak konuşmasını sürdürdü:

"Kardeşim ailesiyle birlikte baba ocağına gelmiş... Demek ki, Moskova'dan... İlk başkent, Moskova şehri, şehirlerin anası... Özür dilerim..."

Kiryak semaverin yanına, bir sıranın üzerine çöktü, herkesin suskun oturduğu sessiz ortamda, höpürdeterek fincan tabağından

çay içmeye başladı... On fincan kadar çay içti, sonra sıranın üzerine uzanarak horlamaya başladı.

Yatmak için yerleşmeye başladılar. Hasta olduğu için Nikolay'ı yaşlı babayla birlikte peçin üzerinde yatırdılar. Saşa yerde yattı, Olga ise diğer kadınlarla birlikte samanlığa gitti. Kuru otların üzerinde Marya ile yan yana yatan Olga:

"Ah, şekerim," dedi Marya'ya, "acına gözyaşlarınla çare bulamazsın. Sabret, işin özü sabır. Kutsal metinde, sağ yanağına vurana sol yanağını uzat denmiştir... Ah, şekerim!"

Olga daha sonra yarım sesle, heceleri uzatarak Marya'ya, Moskova'yı, kendi hayatını, dayalı döşeli bir evde nasıl hizmetçilik yaptığını anlatmaya başladı.

"Moskova'da evler çok büyük, hepsi taştan yapılmış," dedi. "Pek çok, kırk kere kırk kadar çok kilise var şekerim. Evlerin erkeklerinin hepsi beyefendi, o kadar yakışıklılar, o kadar kibarlar ki!"

Marya, Moskova'yı hiç görmediği gibi, kendi ilçe merkezlerine bile gitmediğini söyledi. Okuma yazma bilmiyordu, hiçbir dua bilmiyordu, hatta "Kutsal babamız" duasını bile okuyamazdı. Hem Marya, hem de şu anda biraz ötede oturup konuşmaları dinleyen diğer gelin Fyokla, ikisi de, zekâ yönünden oldukça geri durumdaydı, hiçbir şeyi kavrayamıyorlardı. Her ikisi de kocalarını sevmiyordu. Marya Kiryak'tan korkuyordu, ne zaman kocasıyla baş başa kalsa korkudan titriyor, onun yanındayken, Kiryak'ın ağır votka ve tütün kokusu onu kömür gazı gibi zehirliyor, sersemletiyordu. Fyokla ise, kocasız sıkılıp sıkılmadığı sorusuna, gücenik bir ifadeyle:

"O mu, canı cehenneme!" diye yanıt verdi.

Kadınlar biraz daha konuştuktan sonra sessizliğe gömüldüler...

Hava serindi, ayrıca samanlığın yakınında yırtınırcasına öten bir horoz uyumalarına engel oluyordu. Mavimtırak sabah ışıkları duvarların yarıklarından içeri sızmaya başlayınca, Fyokla sessizce kalktı ve dışarı çıktı, daha sonra, çıplak ayaklarını yere vura vura bir yerlere koştuğu duyuldu.

II

Olga kiliseye gitmek üzere evden çıktı, Marya'yı da yanına almıştı. Patika yoldan çayıra doğru yokuş aşağı inerlerken her ikisi de oldukça neşeliydi. Geniş, ferah atmosfer Olga'nın hoşuna gitmişti, Marya ise gelinleri Olga'yı kendine yakın hissetmiş, kendi öz insanı olarak görmüştü. Güneş doğmuştu. Çayırın üstünde uykulu bir aladoğan alçaktan uçuyordu; nehir donuk, cansız görünüyordu. Yer yer sis vardı, fakat öte tarafta, tepenin üzerinde uzun bir ışık kemeri görünmeye başlamıştı bile. Kilise parıldıyordu, toprak sahibinin bahçesinde ekin kargaları çılgınca bağrışıyordu.

"İhtiyar fena değil," diye anlatıyordu Marya, "ama nine çok sert, durmadan didişir, kavga eder. Kendi unumuz Maslenitsa'ya kadar yetiyor, sonra meyhaneciden satın alıyoruz. Nine kızıyor, çok ekmek yiyorsunuz diyor."

"Ay, ay, şekerim! Sabret, her şey sabırdadır. Kutsal kitapta 'Bütün emek harcayanlar ve yükü ağır olanlar, hepiniz bana geliniz' diye yazılmıştır."

Olga ağırbaşlı bir edayla, heceleri uzatarak konuşuyor, tıpkı gezici hacı kadınlar gibi hızlı ve telaşlı adımlarla yürüyordu. Her gün diyakozlar gibi yüksek sesle İncil okurdu. Okuduklarının çoğunu anlamazdı fakat kutsal sözcükler onu duygulandırıyor, gözleri yaşla doluyordu; *aşçe* (eğer) ve *dondeje* (o zamana kadar) gibi kadim metin sözcüklerini kalbinde tatlı bir ürperti duyarak telaffuz ederdi. Tanrıya, Meryem Anaya, azizlere inanırdı; yeryüzünde hiç kimsenin, ister sıradan, basit insanlar olsun, ister Alman, ister Çingene, isterse Yahudiler olsun incitilmemesi gerektiğine, hayvanlara acımayanları belaların beklediğine inanırdı. Kutsal kitaplarda böyle yazıldığına inandığı için, kutsal metinlerde geçen sözcükleri telaffuz ettiğinde, anlamlarını bilmediği durumlarda bile, yüzünde merhametli, dokunaklı, aydınlık bir ifade belirmeye başlardı.

"Doğuştan nerelisin?" diye sordu Marya.

"Vladimir'denim. Fakat çok eskiden Moskova'ya gelmişiz, ben sekiz yaşındayken."

Nehre vardılar. Nehrin öteki kenarında, tam karşıda bir kadın ayakta soyunuyordu.

"Bu bizim Fyokla," dedi Marya, onu tanımıştı. "Nehrin karşı tarafına, toprak sahibinin malikânesindeki kâhyalara gidiyor. Utanmaz aşüfte, ağzı bozuk. Korkunç!"

Kara kaşlı, dağınık saçlı, bir kız kadar zinde, genç bir kadın olan Fyokla kıyıdan suya atladı, ayaklarıyla suyu şapırdatarak yüzdü, çıkardığı dalgalar dört bir yana yayıldı.

"Utanmaz aşüfte! Korkunç!" diye yineledi Marya.

Nehir üzerine kütükten yapılmış, sallantılı, küçük bir köprü kurmuşlardı, köprünün tam altında, geniş alınlı tatlı su kefali sürüsü temiz ve berrak suda yüzüyordu. Kıyı boyunca, suya doğru eğilmiş yeşil fundalıkta çiy taneleri parıldıyordu. Ilık bir rüzgâr esti, insanın içi açılıyordu. Ne güzel bir sabah! Ve belki de, bu dünyada hayat da böyle güzel olacaktı, eğer yoksulluk, o korkunç, çözümsüz yoksulluk, hiçbir yerde kendisinden kurtulamayacağın yoksulluk olmasaydı! Yalnızca köye dönüp bir bakmanız ve dün olup bitenleri canlı bir şekilde hatırlamanız, çevreye sinmiş bu mutluluk büyüsünün bir anda, hemencecik silinip kaybolmasına yetecekti.

Kiliseye vardılar. Marya girişte durdu, daha ileriye gitmeye cesaret edemedi. Ayin için çanın saat sekizden sonra çalacak olmasına rağmen oturmaya da cüret edemedi, bütün bu zamanı ayakta durarak geçirdi.

İncil okunduğu sırada, toprak sahibinin ailesine yol açmak için kalabalık ansızın hareketlendi; beyaz giysiler içinde, başlarında geniş kenarlı şapkalar, iki kız çocuğu ve onlarla birlikte denizci kıyafeti giymiş şişman, pembe yanaklı bir oğlan çocuğu içeriye girdi. Çocukların gelişi Olga'yı duygulandırmıştı; daha ilk görüşte onların düzgün, eğitimli ve güzel insanlar olduklarına karar verdi. Marya çocuklara kaşlarını çatarak kasvetli ve üzgün bir ifadeyle baktı, sanki içeriye insanlar değil de, yana çekilmediği takdirde onu ezip geçecek olan canavarlar girmişti.

Diyakoz ne zaman bas sesiyle gürleyerek bir şey söylese Marya'ya her seferinde sanki "Maarya!" diye çığlık atıyorlarmış gibi geliyor ve irkiliyordu.

III

Misafirlerin gelişini köyde herkes duydu ve ayinden sonra izbede büyük bir kalabalık toplandı. Moskova'da çalışan yakınlarından haber almak için Leonıçev'lerden de, Matveiçev'lerden de, İliçov'lardan da gelenler olmuştu. Okuma yazması olan Jukovo'lu gençlerin tümünü Moskova'ya gönderir, orada yalnızca garsonluk, otellerde kat hizmetlisi ve valiz taşıyıcısı işlerine sokarlardı (nehrin öte tarafındaki köyden gidenler ise sadece fırınlarda çalışırdı). Çok eskiden, serflik zamanından beri buralarda böyle âdet olmuştu; o zamanlar Luka İvanıç diye Jukovo'lu bir köylü –şimdi artık efsanevi bir kişilikti– Moskova'nın kulüplerinden birinde barmen olarak çalışıyormuş. Bu Luka İvanıç yalnızca kendi hemşerilerini, kendi köylülerini işe almış, onun işe aldığı kişiler de ileride güç sahibi olduklarında yine kendi akrabalarını Moskova'ya çağırıp meyhanelerde, restoranlarda işe yerleştirmişler. İşte, ta o zamandan bu yana çevrede yaşayanlar Jukovo köyünü gerçek adıyla değil, *Küstah köy* ya da *Uşak köyü* olarak çağırır olmuşlardı. Nikolay'ı daha on bir yaşındayken Moskova'ya götürmüşlerdi ve o sırada *Ermitaj* adlı bahçede yer gösterici olarak çalışan Matveiçev'lerden İvan Makarıç ona bir iş bulmuştu. Ve şu anda, Nikolay, Matveiçev'lere hitap ederken bilgiç bir tavırla:

"İvan Makarıç benim velinimetim, ona gece gündüz dua etmek boynumun borcudur, zira onun sayesinde iyi bir adam oldum," diyordu.

İvan Makarıç'ın uzun boylu, yaşlı kız kardeşi gözleri dolarak:

"Aziz evladım, ondan, canım ciğerim kardeşimden hiçbir haber alamıyoruz," dedi.

"Kışın Omon'un hizmetinde çalışıyordu, ama bu sezon şehir dışında, bahçelerde çalıştığı söyleniyor... Yaşlandı! Eskiden yaz mev-

simlerinde günde eve on ruble getirdiği olurdu, şimdilerde işler her yerde durgunlaştı, ihtiyarcığın canı çıkıyor."

Yaşlı kadınlar ve diğer köylü kadınlar Nikolay'ın keçe çizmeli ayaklarına ve solgun yüzüne baktılar, kederle:

"Sen talihsizin birisin, Nikolay Osipıç, talihsizsin! Gerçekten öyle!" diye söylendiler.

Kadınlar Saşa'yı sevip okşadılar. Onunu doldurmuştu, ancak kısa boylu ve çok zayıf bir kızdı, yedisinden fazla göstermiyordu. Saşa, yüzleri güneşten yanmış, saçları biçimsiz kesilmiş, rengi solmuş uzun entariler giyen diğer kızların arasında, beyaz teni, kocaman koyu gözleri ve saçlarına bağladığı kırmızı kurdelesiyle tuhaf görünüyordu, âdeta kırda yakalanarak eve getirilmiş küçük vahşi bir yaratıktı.

Olga, kızını sevecenlikle okşayarak:

"Benim kızım okuyabiliyor da!" diye övündü. Bohçasından İncil'i çıkararak, "Al, biraz oku, kızım!" dedi. "Sen oku, Ortodoks kardeşler dinlesin."

İncil, sayfa kenarları çevrilmekten yıpranmış, eski, deri ciltli, ağır bir kitaptı; kitaptan rahip kokusu yayıldı, sanki izbeye rahipler doluşmuştu. Saşa kaşlarını yukarı kaldırdı ve yüksek sesle şarkı söyler gibi okumaya başladı:

"... gittikten sonra Rabbin bir meleği Yusuf'a rüyada görünerek, 'Kalk!' dedi, 'Çocukla annesini al...'"

Olga, "Çocukla annesini al..." diye yineledi, heyecandan kıpkırmızı kesildi.

"Mısır'a kaç... Ben sana haber verinceye dek orada kal."*

Olga, *dondeje* (-ceye dek) sözcüğü geçince kendini tutamadı, ağladı. Marya da ona bakarak hıçkırmaya başladı, onu İvan Makarıç'ın kız kardeşi izledi. Yaşlı baba boğazını temizledi, torununa bir şey hediye etmek için telaşla sağı solu karıştırdı, ama hiçbir şey bulamadı ve sonunda elini sallayarak aramaktan vazgeçti.

* Matta İncil'i, 2:13. *–Rus. ed.*

Okuma sona erince, oldukça duygulanan ve Olga ile Saşa'dan son derece memnun kalan komşular evlerine dağıldılar.

Bayram nedeniyle aile bütün günü evde geçirdi. Evde istisnasız herkesin, kocasının, gelinlerin ve torunların *babka* (nine) diye çağırdığı yaşlı kadın her işi bizzat kendisi yapmaya çalıştı; peçi o yaktı, semaveri o hazırladı ve hatta öğle yemeğini de o verdi ve sonra da mırıldanarak, fazla iş yapmaktan canının çıktığından şikâyet etti. Sanki birisinin bir lokma fazla yemesinden ya da yaşlı babanın ve gelinlerin işsiz oturmasından korkuyormuş gibi hep huzursuzdu. Kâh yandaki lokantaya ait kazların evin arkasındaki bostana girdiğine dair sesler duyarak eline uzun sopasını alıp izbeden dışarı koşuyor ve tıpkı kendisi gibi gevşek ve cılız lahanalarının yanında yarım saat kadar tiz bir sesle bağırıp çağırıyor, kâh bir karganın civcivlerin yanına sessizce sokulduğunu düşünerek dışarı fırlıyor, küfürler ederek kargayı kovalıyordu. Sabahtan akşama kadar kızıyor, homurdanıp söyleniyor ve sık sık öylesine keskin çığlıklar koparıyordu ki, yoldan geçenler durup bakıyorlardı.

Nine yaşlı kocasına sevecen davranmıyordu, onu kimi zaman tembel, uykucu diye çağırıyor, kimi zaman da ona kolera diye ad takıyordu. İhtiyar sorumsuz, güvenilmez bir mujikti, eğer karısı onu bu şekilde, sürekli olarak sıkıştırmasaydı asla çalışmaz, yalnızca peçin üzerinde oturur ve çene çalardı. İhtiyar, oğluna uzun uzun birtakım sözde düşmanlarından bahsetti, komşularının her Allahın günü güya ona yaptıkları hakaretlerden şikâyet etti. Onu dinlemek sıkıcı oluyordu.

"Evet," diye anlatıyordu, ihtiyar, gülmekten kasıklarını tutarak, "evet... Kutsal haçın yüceltilmesi yortusundan bir hafta sonraydı, otumu kendi isteğimle pudunu otuz kapikten sattım... Evet... Güzel... Sabahleyin, kimseye bir zarar vermeden, yine kendi irademle otumu taşıyorum; birden hay aksi şeytan, baktım köy muhtarı Antip Sidelnikov meyhaneden çıkmasın mı! 'Bunu nereye taşıyorsun, seni gidi seni!' diyor ve kulağımın dibine bir tane patlatıyor."

Kiryak ise akşamki içkiden müthiş bir baş ağrısı çekiyor ve kardeşinin yüzüne bakmaya utanıyordu.

"Votka da insana neler yapıyor! Ah, Tanrım!" diye ağrıyan başını sallayarak mırıldanıyordu. "Sevgili kardeşim ve kız kardeşim, siz de beni İsa aşkına bağışlayın, kendimden hoşnut değilim."

Bayram dolayısıyla meyhaneden ringa balığı satın almışlardı, balık kafalarından çorba pişirdiler. Öğlen vakti çay içmek için oturdular, uzun uzun, hepsi terleyinceye kadar çay içti, çaydan karınlardı şişti. Bu kadar çaydan sonra balık çorbasını içmeye başladılar, hepsi aynı kaptan içiyordu. Ringa balığının kendisini ise nine saklamıştı.

Akşamleyin çömlekçiler killeri pişirmek için sarp kayalığın içinde ateş yaktı. Aşağıda çayırda kızlar halka halinde dans ediyor, şarkı söylüyordu. Akordeon çalıyorlardı. Nehrin öte tarafında da bir ocak yanıyor, kızlar şarkı söylüyordu. Uzakta söylenen şarkı kulağa narin ve ezgili geliyordu. Meyhaneden ve civarından mujiklerin gürültüsü duyuluyordu; sarhoş sesleriyle, her biri ayrı telden çalarak şarkı söylüyor ve öylesine küfürlü konuşuyorlardı ki, Olga onları duyunca, yalnızca, ürpererek "Aman, Tanrım!" diyebildi. Onu, en çok, küfürleşmelerin aralıksız sürmesi ve en yüksek sesle, en uzun süre küfür edenlerin ömürlerinin sonuna gelmiş yaşlıların olması şaşırtmıştı. Çocuklar ve genç kızlar bu küfürleri işitiyor fakat en ufak bir rahatsızlık duymuyordu, onların buna ta beşikten beri alışık olduğu açıkça belli oluyordu.

Gece yarısı geçmiş, hem burada hem de nehrin öbür yakasında çömlek ateşleri sönmeye başlamıştı, ama aşağıda çayırda ve meyhanede eğlence hâlâ devam ediyordu. İkisi de sarhoş, kol kola girmiş halde omuzlarıyla birbirlerini iterek yürüyen yaşlı baba ve oğlu Kiryak, Olga ve Marya'nın yattıkları samanlığın önüne geldiler.

"Rahat bırak," dedi ihtiyar, oğlunu ikna etmeye çalışarak. "Rahat bırak... O, halim selim bir kadın... Günah işliyorsun..."

"Maarya!" diye bağırdı Kiryak.

"Rahat bırak... Günah işliyorsun... Zararsız bir kadın o."

Samanlığın yanında bir dakika kadar bekledikten sonra oradan uzaklaştılar.

İhtiyar, ansızın yüksek, keskin bir tenor sesle:

"Ben kır çiçeklerini se-vi-yo-rum!" diye şarkı söylemeye başladı. "Çayırlarda çiçek toplamayı se-vi-yo-rum!"

İhtiyar daha sonra tükürdü, galiz bir küfür savurarak izbeye girdi.

IV

Nine Saşa'yı bostanın başına götürdü, ona, kazların bostana girmemesi için gözcülük yapmasını söyledi. Sıcak bir ağustos günüydü. Meyhanecinin kazları isteseler bostana arka taraftan girebilirlerdi, fakat onlar şimdi lokantanin yanında, barışçıl bir sohbet eşliğinde yulaflarını yemekle meşguldü. Yalnızca, erkek kaz sanki ninenin elinde sopasıyla gelip gelmediğini görmek ister gibi başını iyice yükseğe kaldırmıştı. Aşağıdan başka kazlar gelebilirdi, ancak onlar şimdi nehrin öteki yüzünde, uzakta, çayırın üzerinde uzun, beyaz bir tırtıl gibi peş peşe dizilmiş otluyorlardı. Saşa biraz bekledi, sıkılmaya başladı, kazların gelmediğini görünce oradan ayrılıp sarp kayalığın bulunduğu yere gitti.

Saşa burada Marya'nın büyük kızı Motka ile karşılaştı, kızcağız kocaman bir kayanın üzerinde hareketsiz durarak kiliseyi seyrediyordu. Marya on üç kez doğurmuştu ama sadece altısı hayatta kalmıştı. Hepsi de kızdı, tek bir oğlu bile yoktu. En büyüğü sekiz yaşındaydı. Motka yalınayak, üzerinde uzun bir gömlek olduğu halde kızgın güneşin altında ayakta duruyordu; güneş doğrudan başına geliyordu, fakat o sanki taşlaşmış gibi bunu hissetmiyordu. Saşa gelip Motka'nın tam yanında durdu, kiliseye bakarak:

"Kilisede Tanrı yaşıyor," dedi. "İnsanların lambaları, mumları var, Tanrının ise kandilleri var. Küçücük gözler gibi kırmızı, yeşil, mavi kandiller. Geceleyin Tanrı kilisenin içinde dolaşıyor, Meryem Ana ve Aziz Nikolay da onunla birlikte dolaşıyor, tıp, tip, tıp... Bekçinin ise ödü kopuyor, çok korkuyor!" Annesine öykünerek, "Ay, ay,

şekerim," diyerek ekledi, "kıyamet günü geldiğinde bütün kiliseler uçarak göğe yükselecek."

Motka pes sesiyle, her heceyi uzatarak:

"Çan-la-rıy-la-mı?" diye sordu.

"Evet, çanlarıyla birlikte. Kıyamet gününde iyiler cennete gidecek, öfkeliler ise sonsuza dek sönmez ateşte yanacak, şekerim. Tanrı anneme ve tabii Marya'ya da 'Siz kimseyi incitmediniz, bu nedenle sağ tarafa, cennete gidiniz' diyecek. Ama Kiryak'a ve nineye 'Siz sol tarafa, ateşe gidiniz' diyecek. Ve etli sütlü yiyip perhizi bozanlar da ateşe gidecek."

Saşa gözlerini kocaman kocaman açarak yukarıya, gökyüzüne baktı.

"Gözlerini kırpmadan gökyüzüne bak, melekleri göreceksin," dedi.

Motka da gökyüzüne bakmaya başladı, bir dakika kadar kimse konuşmadı.

"Görüyor musun?" diye sordu Saşa.

"Hayır," diye tok sesiyle yanıtladı Motka.

"Bense görüyorum. Küçücük melekcikler gökyüzünde uçuşuyor, tıpkı sivrisinekler gibi, kanatcıklarıyla hızlı hızlı sağa sola hareket ediyorlar."

Motka bir süre düşündü, yere bakarak:

"Nine ateşte yanacak mı?" diye sordu.

"Yanacak, şekerim."

Kızların üzerinde durdukları kayadan aşağıya doğru, insanın elleriyle dokunmak ya da üstüne uzanmak isteyeceği, yumuşak, yeşil otlarla kaplı, düz, hafif meyilli bir yamaç uzanıyordu. Saşa yere yatarak aşağıya doğru yuvarlanmaya başladı. Motka da, ciddi, sert bir yüz ifadesiyle, puflayarak uzandı ve yuvarlanmaya başladı. Bu sırada gömleği omzuna kadar yırtıldı.

"Ne kadar eğlenceli!" dedi Saşa, coşkuyla.

Bir kez daha yuvarlanmak için yukarıya yürüdüler, fakat tam bu sırada tanıdık, cırtlak bir ses duydular. Ah, ne korkunç bir

şey! Dişsiz, kemikleri çıkmış, kambur nine, kısa, ak saçlarını rüzgârda savurarak, elinde uzun sopasıyla kazları bostandan kovuyor ve:

"Lahanaların hepsini çiğneyip ezmişler, melun şeyler, geberesiceler, üç kere lanetlenmişler, yılanlar, Allah belanızı versin!" diye bağırıyordu.

Nine kızları görünce sopayı elinden bıraktı, yerden bir çubuk aldı ve tırmık gibi kuru ve sert parmaklarıyla Saşa'yı boynundan yakalayarak dövmeye başladı. Saşa korkudan ve acıdan ağladı. Bu sırada erkek kaz, boynunu yukarı kaldırarak paytak paytak nineye doğru yürüdü, tıslayarak ona bir şeyler söyledi; sürüsüne geri döndüğünde bütün kazlar 'ga-ga-ga' diyerek onu takdirle kutladılar. Nine Saşa'nın ardından Motka'yı dövmeye koyuldu, bu sırada kızcağızın gömleği bir kez daha yırtıldı. Saşa çaresizlik duygusuna kapıldı, yüksek sesle ağlayarak şikâyet için izbeye girdi. Motka da kalın sesiyle ağlayarak Saşa'nın peşinden gitti, gözyaşlarını silmediği için yüzü öylesine ıslanmıştı ki, başını suya daldırmış sanırdınız. İkisi de izbeye girdiğinde, Olga:

"Aman Tanrım!" diye hayretler içinde kaldı. "Gökler kraliçesi!"

Saşa olayı anlatmaya başladı, bu sırada keskin çığlıklar atarak ve küfürler savurarak nine içeriye girdi, derken Fyokla öfkelendi ve izbada kızıl kıyamet koptu.

Beti benzi atmış, üzgün Olga, Saşa'nın başını okşayarak:

"Bir şey yok, bir şey yok!" diye ortalığı yatıştırmaya çalıştı. "O nineniz, ona kızarsanız günaha girersiniz. Bir şey yok, çocuklar."

Sürekli çığlıklardan, açlıktan, isten, bu iğrenç, pis kokudan artık canı burnuna gelen, kendi karısı ve kızı önünde anne babası adına utanç duymasına sebep olan bu korkunç sefaletten tiksinen Nikolay peçin üzerine oturmuş, ayaklarını aşağıya sarkıtmıştı. Annesine dönerek sinirli, ağlamaklı bir sesle:

"Siz onu dövemezsiniz!" dedi. "Onu dövmeye hiç de hakkınız yok!"

"Hadi oradan, peçin üzerinde uzanmış can çekişiyorsun, seni çürük yaratık!" diye hınçla bağırdı Fyokla, Nikolay'a. "Siz asalakları buraya şeytan alıp getirdi!"

Saşa, Motka ve geri kalan bütün kızlar peçin üzerine, Nikolay'ın arkasındaki köşeye büzülüp sokuldu ve konuşulan her şeyi oradan korku içinde sessizce dinlediler; küçücük kalplerinin atışları duyuluyordu. Bir evde uzun zamandan beri hastalık çeken, kendisinden umut kesilen birisi varken, öyle zor anlar olur ki, bütün yakınları korka korka, gizliden, yüreklerinin derinliklerinde onun ölümünü arzular; bir hısımın ölümünden yalnızca çocuklar korkar ve ölüm düşüncesi onlarda her zaman dehşet duygusu uyandırır. Ve şu anda, kızlar, nefeslerini tutmuş, hüzünlü yüz ifadeleriyle Nikolay'a bakıyor, onun yakın bir zamanda öleceğini düşünüyor ve ağlamak, ona gönül okşayıcı, dokunaklı bir şeyler söylemek istiyorlardı.

Nikolay kendisini korumasını istercesine Olga'ya sokuldu, titreyen, zor duyulur bir sesle:

"Ola,* tatlım, ben burada daha fazla yapamayacağım. Gücüm kalmadı. Tanrı aşkına, kutsal İsa aşkına, kız kardeşin Klavdiya Abramovna'ya yaz, neyi var neyi yok, hepsini satsın ya da rehine versin, para göndersin, buradan çekip gidelim. Ah, tanrım," diye sürdürdü, can sıkıntısıyla, "Moskova'yı bir kerecik olsun bir görebilseydim! Rüyama girseydi, aziz şehir!"

Akşam olup izbenin içi kararınca etrafa öylesine kasvetli bir hava çöktü ki, ağızları bıçak açmıyordu. Öfkeli nine fincanın içinde ıslattığı kuru çavdar ekmeği kabuklarını uzun uzun, bir saat boyunca emdi. Marya ineği sağdı, süt kovasını getirip sıranın üzerine koydu. Daha sonra nine sütü acele etmeden, yavaş yavaş kovadan güğüme aktardı; şimdi Uspenski orucunda olunduğu için kimsenin süt içmeyeceğini ve böylece sütün eksilmeyeceğini düşünerek memnun olduğu belli oluyordu. Yalnızca, Fyokla'nın bebeği için fincan tabağına azıcık süt koydu. Nine ile Marya güğümü kilere götürdüklerinde, Motka aniden canlandı, peçin üzerinden aşağıya

* Ola: Olga'nın küçültülmüş hali. *-çev.*

kayarak indi, sıranın üzerinde duran ekmek kabuklarıyla dolu tahta çanağa fincan tabağındaki sütten birazcık serpiştirdi.

İzbaya geri dönen nine ekmek kabuklarını tekrar emmeye koyuldu, Saşa ile Motka oturdukları peçin üzerinden nineyi izledi ve ninenin orucu bozduğunu, herhalde artık cehenneme gideceğini düşünerek mutlu oldular. Sakinleşerek uykuya daldılar. Saşa uykuya geçerken kıyamet gününü hayalinde canlandırdı: Çömlekçilerinkine benzer kocaman bir ateş yanıyordu, ineklerinki gibi boynuzları olan, baştan aşağı siyahlar giymiş şeytan, elinde uzun sopasıyla nineyi ateşin içine doğru kovalıyordu, tıpkı ninenin bugün kazları kovaladığı gibi.

V

Uspenski bayramında akşamın saat on birinde, aşağıda çayırda eğlenen genç kızlar ve oğlanlar ansızın bağrışmaya, çığlıklar atmaya ve köye doğru koşmaya başladılar. Yukarıda, sarp kayalığın başında oturanlar ilk anda ne olup bittiğini anlayamadılar.

"Yangın! Yangın!" diye aşağıdan çığlıklar duyulmaya başlandı. "Yanıyoruz!"

Yukarıda sarp kayalıkta oturanlar aşağıya baktıklarında korkunç, olağanüstü bir manzarayla karşılaştı. En kenardaki izbelerden birisinin sıkıştırılmış samandan yapılmış çatısında bir sajen yüksekliğinde, döne döne yukarı çıkan ve tıpkı bir fıskiye gibi dört bir yana kıvılcımlar saçan alevden bir sütun oluşmuştu. Parlak alevler bütün çatıyı bir anda sarmış, ateşten çıkan çatırtı sesleri her yandan duyulmaya başlanmıştı.

Ay ışığı soluklaşmış, bütün köy titrek bir kızıllığa bürünmüştü; yerde siyah gölgeler dolaşıyordu, havada yanık kokusu vardı. Aşağıdan koşup gelenler güçlükle nefes alıyor, titremekten konuşamıyor, itişip kakışıyor, düşüyorlardı; parlak ışığa alışık olmadıkları için de gözleri iyi göremiyor, birbirlerini tanıyamıyorlardı. Durum korkunçtu! Özellikle, ateşin üzerinde ve dumanın içinde güvercinlerin uçuşuyor olması ve yangının daha duyulmadığı meyhanede mujik-

lerin sanki hiçbir şey olmamış gibi şarkı söyleyip akordeon çalmaya devam etmesi durumu daha da korkutucu hale getiriyordu.

Birisi yüksek, kaba bir sesle bağırdı:

"Semyon Amca yanıyor!"

Yangın uzakta, köyün öteki ucunda çıktığı halde, Marya ağlayarak, ellerini ovuşturarak, dişlerini birbirine vura vura, telaşla izbelerin civarında koşuşturuyordu. Ayağında keçe çizmeleriyle Nikolay dışarı çıktı, ardından üzerlerinde kısa gömlekleri olduğu halde çocuklar sokağa fırladı. Köy bekçisine ait izbenin önünde demir bir levhaya tokmakla vurarak uyarı yapıyorlardı. Boom, boom, boom diye boşluğa yayılan, bitmek bilmeyen bu gürültülü, yinelenen ses kalbinizi sızlatıyor, içinizde bir soğukluk duygusu yaratıyordu. Yaşlı kadınlar ellerinde aziz tasvirleri tutuyordu. Ahırlardaki bütün koyun, dana ve inekleri sokağa saldılar; evlerdeki sandıkları, koyun postlarını, fıçıları, tekneleri, ne varsa dışarı taşıdılar. Çiftesiyle diğer atları yaraladığı için yılkıdan ayrı tutulan siyah aygır özgür bırakılınca ayaklarıyla yeri eşeleyerek, kişneyerek köyün içinde bir iki kez hızla ileri geri koştu ve at arabasının yanında aniden durarak arabaya çifte attı.

Nehrin öte yanında kilise çanları çalmaya başladı. Yanan izbenin civarı çok sıcak ve aynı zamanda çok aydınlıktı, öyle ki yerdeki her bir ot tanesi ayrı ayrı seçilebiliyordu. Mujiklerin dışarı taşımayı başardığı sandıklardan birinin üzerinde kızıl saçlı, iri burunlu, üzerinde ceketi ve kulaklarına kadar aşağıya indirdiği kasketiyle Semyon oturuyordu. Karısı baygın halde yere yüzükoyun yatmış, inliyordu. Seksen yaşlarında, kısa boylu, gür sakallı, cüceyi andıran yabancı bir ihtiyar elinde beyaz bir bohçayla başı açık halde ileri geri geziniyordu, yangınla şu veya bu şekilde bir ilişkisi olduğu açıktı. Ateşin parlak ışıkları ihtiyarın kel kafasında yansıyordu. Siyah saçları ve esmer teniyle bir çingeneyi andıran muhtar Antip Sidelnikov elinde baltasıyla izbeye yaklaştı, birbiri ardına bütün pencereleri kırdı –bunu niçin yaptığını Allah bilir– sonra balta darbeleriyle sundurmayı yıkmaya koyuldu.

"Kadınlar suu!" diye bağırıyordu. "Yangın söndürücüyü verin! Çabuk olun!"

Biraz önce meyhanede eğlenen mujikler yangın söndürücü aygıtını sürükleyerek getirdiler. Hepsi körkütük sarhoştu, sendeleyip düşüyorlardı; hepsinin yüzünde bir çaresizlik ifadesi ve gözlerinde yaş vardı.

"Kızlar, suuu!" diye bağırdı muhtar, kendisi de sarhoştu. "Çabuk olun kızlar!"

Kadınlar, kızlar pınarın bulunduğu yamaca koştu, su dolu kovaları, fıçıları yokuş yukarı taşıyarak getirdiler, yangın söndürücüye boşaltıp yeniden aşağı koştular. Olga, Marya, Saşa, Motka, hepsi su taşıyordu. Kadınlar ve delikanlılar suyu pompaladılar, basınçlı su hortumdan tıslayarak fışkırdı. Muhtar hortumu kâh kapıya kâh pencerelere doğru tutuyordu, parmağıyla su akışını durdurmaya kalkışınca basınçlı su daha da güçlü tısladı.

"Bravo Antip!" diye takdir sesleri duyuluyordu. "Ha gayret!"

Antip izbenin holüne, doğrudan ateşin içine girdi ve oradan bağırmaya başladı:

"Pompalayın! İyi Ortodokslar, böylesine talihsiz bir olayda bütün gücünüzü göstermelisiniz!"

Mujikler kalabalık halinde yanda duruyor, hiçbir şey yapmadan yangını seyrediyordu. Hiç kimse ne yapacağını bilmiyordu, hiç kimse bir şey yapmaya muktedir değildi, oysa her taraf sap, saman, kuru çalı çırpı yığını ile doluydu. Kiryak ve babası Osip de kalabalığın içinde dikilmiş duruyordu, her ikisi de çakırkeyfti. Yaşlı baba kendi işe yaramazlığını haklı çıkarmak istercesine, yerde yatan yaşlı kadına:

"Kendini parçalamana ne gerek var, hatun!" dedi. "İzbe sigortalı, yansın, sana ne?"

Semyon bir sağındakine bir solundakine dönerek yangının neden çıktığını anlatıyordu.

"Elinde bohça taşıyan şu ihtiyar var ya, o, General Jukov'un hizmetkârıdır... Toprağı bol olsun, bizim generalin aşçılığını yap-

mış. Akşam çıkageldi, 'İzin verin sizde geceleyeyim' dedi... Eh, birer kadeh yuvarladık tabii, malum... İhtiyarcığa çay hazırlayacağım diye semaverin başında helak olan kocakarının basireti bağlanmış, semaveri izbanın girişine hole koymuş, kıvılcım bacadan doğruca çatının samanlarına sıçramış, işte böyle... Az kalsın kendimiz de yanıyorduk. İhtiyarcığın kasketi de yandı, büyük hataydı."

Tokmakla demir levhaya vurmaya ara vermeksizin devam ediyorlardı ve nehrin öte yanında kilise çanları sık sık çalıyordu. Kızıla boyanmış koyunlara ve dumanda uçuşan pembe güvercinlere korku içinde bakan Olga, yangının aydınlığında, güçlükle nefes alarak bir yamaçtan aşağıya bir yokuş yukarıya koşuşturup duruyordu. Ona, sanki çan sesi sivri bir diken gibi ruhuna saplanıyormuş, yangın hiçbir zaman bitmeyecekmiş, Saşa kaybolmuş gibi geliyordu... İzbenin tavanı gürültüyle aşağı çökünce, yangının şimdi mutlaka köyün tümüne yayılacağını düşünen Olga bitkin düştü, artık su taşıyacak hali kalmamıştı, kovasını yanına koyarak sarp kayalığın kenarına oturdu. Olga'nın hemen yanı başında ve biraz aşağısında köylü kadınlar ölü evindeymiş gibi ağlaşıp sızlanıyorlardı.

Toprak sahibi beyin nehrin öte tarafındaki malikânesinden iki at arabasına doluşmuş halde kâhyalar ve işçiler geldi, beraberlerinde bir yangın söndürme aygıtı da getirdiler. Sonra, at sırtında çok genç bir üniversite öğrencisi geldi, düğmeleri açık, beyaz bir askerî ceket giymişti. Balta sesleri arasında, izbenin yanan kütük duvarına bir merdiven dayadılar, merdivene başta öğrenci olmak üzere derhal beş kişi tırmandı; yüzü kırmızılaşmış olan öğrenci kulak tırmalayıcı kısık bir sesle ve sanki yangın söndürme onun çok alışık olduğu bir işmiş gibi bir edayla etrafa bağırıyordu. İzbeyi söküp parçaladılar, duvar kütüklerini, kirişleri tek tek ayırdılar, civardaki biçilmiş buğday ve tınaz yığınlarını uzağa taşıdılar, tahta çitleri söktüler. Kalabalıktan sert sesler yükseliyordu:

"Yıkmalarına izin vermeyin! Yıktırmayın!"

Kiryak yeni gelen işçilerin izbeyi yıkmalarına engel olmak istercesine, kararlı bir ifadeyle öne atıldı, fakat işçilerden birisi onu

geri çevirdi ve ense köküne bir yumruk indirdi. Kalabalıktan gülüşenler oldu, işçi bir yumruk daha indirdi; yere düşen Kiryak elleri ve dizleri üzerine emekleyerek kalabalığa doğru geri kaçtı.

Nehrin öte yakasından, başlarında şık şapkalarıyla iki güzel kız geldi, üniversite öğrencisinin kız kardeşleri olmalıydılar. Uzakta durarak yangını izlediler. İşçilerin tek tek ayırdığı duvar kütüklerinden artık alevler çıkmıyordu, ama koyu bir duman yükseliyordu. Hortumla çalışan öğrenci basınçlı suyu kâh tüten kütüklere kâh mujiklere kâh su taşıyan köylü kadınların üzerine doğru çeviriyordu.

Tedirgin olan kızlar sitemle öğrenciye:

"George! George!" diye bağırıyordu.

Yangın bitmişti. Şafağın söktüğünü, herkesin renginin soluklaştığını –sabahın ilk ışıklarında, son yıldızlar da gökyüzünü terk ettiğinde her zaman böyle olur– ve yüzlerinin biraz esmerleştiğini ancak dağılmaya başladıklarında fark edebildiler. Dağılırlarken mujikler General Jukov'un aşçısına ve onun yanan şapkasına gülüyor, onunla eğleniyordu. İçlerinden şakacıktan yangıncılık oynamak geliyordu ve hatta yangının böyle çabuk söndürülmesine sanki biraz hayıflanıyorlardı bile.

"Siz, beyzadem, çok iyi söndürdünüz yangını," dedi Olga öğrenciye. "Sizin bize, Moskova'ya gelmeniz gerek, orada her gün yangın çıkar."

"Yoksa siz Moskova'dan mı geldiniz?" diye sordu genç hanımlardan biri.

"Evet, öyle. Kocam Slavyanski Bazaar'da garsondu, bu ise kızım," diye Saşa'yı gösterdi, kızcağız üşüdüğü için annesine sıkıca sokulmuştu. "O da Moskovalıdır."

İki genç hanımefendi öğrenciye Fransızca bir şeyler söyledi, o da Saşa'ya bir yirmi kapiklik verdi. Bunu gören yaşlı Osip'in yüzüne ansızın bir ümit ışığı yayıldı.

Öğrenciye dönerek:

"Tanrıya şükür ki rüzgâr yoktu, zatıâlileri," dedi. "Yoksa bir saatte bütün köy yanardı. Zatıâlileri, iyi beyler," diye ekledi mahcup, düşkün bir tavırla. "Şafağın soğuğunda biraz ısınmak iyi olurdu... Cömertliğiniz sayesinde bir yarım şişelik..."

İhtiyara hiçbir şey vermediler, homurdandı ve ayaklarını güçlükle sürüyerek evine gitti. Olga daha sonra yamacın kenarında durarak at arabalarının nehrin sığ yerinden geçişini ve kibar beylerin çayırda yürüyüşlerini seyretti; nehrin öte tarafında onları bir araba bekliyordu. İzbeye döndüğünde kocasına hayran hayran anlatıyordu Olga:

"Öylesine iyi insanlar ki! Öylesine güzeller ki! Hele genç hanımlar, tıpkı melekler gibi."

"Canları cehenneme!" dedi uykulu Fyokla, öfkeyle.

VI

Marya kendini mutsuz addediyordu ve ölmeyi çok istediğini söylüyordu. Fyokla ise tersine, yoksulluğu, pisi kiri, bitmez tükenmez kavgaları, sövüp saymaları ile bu hayatı bütünüyle hoş ve kendine uygun buluyordu. Hiçbir şey ayırmadan ne verseler onu yiyor, nerede ve ne üzerinde olursa olsun uyuyabiliyordu. Bulaşık suyunu sundurmaya, eşiğin dibine döküyor, üstelik de çıplak ayakla pis su birikintisinde yürüyordu. Sırf bu tür bir hayattan hoşlanmadıkları için Olga ve Nikolay'a karşı daha ilk günden itibaren kin beslemeye başlamıştı.

"Burada neyle karın doyuracağınızı bakıp göreceğiz, Moskovalı soylular!" diyordu öç alır gibi sevinerek. "Bakıp göreceğiz!"

Bir keresinde –bu, eylül başında oluyordu– Fyokla aşağıdaki kaynaktan iki kova su getirmişti; soğuktan yanakları kızarmıştı, sağlıklı ve güzel görünüyordu. Bu sırada Marya ile Olga masanın başına oturmuş çay içiyordu.

"Çay içiyorsunuz, afiyet olsun!" dedi Fyokla, alaylı bir ifadeyle. Kovaları yere koyarken "Kibar hanımefendiler!" diye ekledi. "Her gün çay içme modasına da uydunuz. Sakın çayla kendinizi şişirip

patlatmayın!" Olga'ya nefretle bakarak konuşmasını sürdürdü: "Moskova'da semirdin, suratını şişirdin, et yığını seni!"

Fyokla su taşıma sırığını kavrayıp yukarı kaldırdı ve Olga'nın omzuna bir darbe indirdi; iki gelin, Olga ve Marya, yalnızca ellerini çırparak:

"Ah, kutsal azizler!" diye şaşkınlıklarını belirtmeye ancak zaman bulabilmişlerdi.

Fyokla daha sonra çamaşır yıkamak için nehre indi, yolda öylesine yüksek sesle sövüp sayıyordu ki, sözleri izbeden duyuluyordu.

Günler geçti, uzun sonbahar akşamları gelip çattı. İzbede kozadan ipek teli sarıyorlardı, nehre giden Fyokla dışında bütün aile bu işle meşguldü. Kozayı yakındaki fabrikadan alıyorlardı ve bütün aile bu işten çok az, haftada sadece yirmi kapik kazanıyordu.

İhtiyar baba ipek teli sararken:

"Serflik varken işler daha iyiydi," dedi. "Çalışıyordun, yemek yiyordun ve uyuyordun, her şeyin bir sırası, zamanı vardı. Öğle yemeğinde şçi çorbası ve kaşa, akşam yemeğinde yine aynı, şçi ve kaşa. Hıyar ve lahana çok boldu, doyasıya, canın ne kadar çekerse yiyebiliyordun. Tabii, sıkı disiplin de vardı. Herkes haddini bilirdi."

İzbeyi, fitilinden donuk ve isli bir alev çıkan küçük lamba aydınlatıyordu. Birisi lambanın önüne geçip de pencereye kocaman bir gölge düştüğünde parlak ay ışığı görülebiliyordu. İhtiyar Osip acele etmeden, özgürlükten önce nasıl yaşadıklarını, bugün insanların bu kadar yoksul ve sıkıcı bir hayat sürdükleri aynı topraklarda bir zamanlar av köpekleriyle, tazılarla, Pskov usulü *nasıl ava çıktıklarını, sürek avı sırasında mujiklere efendilerinin nasıl votka dağıttığını, at arabalarıyla Moskova'ya genç efendilerine nasıl avlanmış kuş götürdüklerini, kötülerin kırbaçlarla nasıl cezalandırıldığını ya da Tver yurtluğuna sürüldüğünü, iyilerin nasıl ödüllendirildiğini ağır ağır anlatıyordu. Nine de bir şeyler anlattı. Her şeyi çok iyi hatırlıyormuş. Kendi hanımefendisinden bahsetti; iyi yürekli, tanrıdan korkan bir kadınmış. Kocası sefahat düşkünü ahlaksızın biriymiş, kızlarının

* Üç avcının vahşi hayvanı çembere alarak onu mevzilenmiş başka bir avcıya doğru yönlendirmeleri esasına dayanan bir avlanma şekli. –*Rus. ed.*

hepsi şanssız evlilikler yapmışlar; birisi ayyaşla, ikincisi bir esnafla evlenmiş, üçüncüsüyse sevgilisine gizlice kaçmış (o zamanlar genç bir kız olan ninenin kendisi de onun kaçışına yardımcı olmuş) ve hepsi de kederlerinden kısa süre içinde hastalanıp ölmüşler, anneleri de aynı şekilde üzüntüsünden ölmüş. Bunları hatırlayınca ninenin gözünde yaşlar belirmeye başladı.

Ansızın birisi kapıyı çaldı, herkes irkildi.

"Osip Amca, izin ver sende geceleyeyim."

General Jukov'un aşçısı, kel kafalı küçücük ihtiyar, hani şu kasketi yanan adam, içeri girdi. Oturup biraz konuşulanları dinledikten sonra o da bir şeyler hatırlamaya ve değişik hikâyeler anlatmaya başladı. Peçin üzerinde ayaklarını aşağıya sarkıtarak oturan Nikolay anlatılanları dinledi ve durmadan, toprak sahibi beylerin zamanındaki yemekler hakkında sorular sordu. Köftelerden, pirzolalardan, çeşit çeşit çorbalardan, soslardan bahsettiler. Her şeyi çok iyi hatırlayan aşçı şimdi artık kaybolmuş olan eski yemekleri saydı. Örneğin, boğa gözünden hazırlanan 'sabah uyandırıcısı' diye adlandırılan bir yemekten bahsetti.

"Peki, o zamanlar *kotlet à la maréchal* bilirler miydi?" diye sordu Nikolay.

"Hayır."

"Eh, sizler de çok iyi aşçı değilmişsiniz!" dedi Nikolay, ayıplar bir tavırla.

Kızlar peçin üzerinde kimi oturarak kimi yatarak gözlerini kırpmadan aşağıya bakıyordu; ne kadar kalabalık oldukları iyice belli oluyordu, bulutların üzerindeki melekler kadar çoktular. Anlatılan hikâyeler hoşlarına gitmişti. Dinledikçe kâh heyecandan kâh korkudan nefesleri kesiliyor, benizleri sararıyor ve ürperiyorlardı. En çok ilgilerini çeken ise ninenin anlattıkları oldu, onu nefeslerini tutarak, kımıldamaya korkarak dinlediler.

Uyumak için yatıp uzandılar, herkes susmuştu. Kendi anlattıklarından etkilenen, huzursuzluk ve heyecan duyan yaşlılar, gençliğin ne kadar güzel bir şey olduğunu ve ne tür bir gençlik yaşanırsa

yaşansın, hatıralarda ondan geriye yalnızca canlı, neşeli, içe dokunan anların kaldığını düşündüler. Ve onlar için hiç de uzak olmayan ölüm akıllarına geldi; ne kadar da ürpertici ve soğuktu ölüm, en iyisi onu hiç düşünmemekti. Lamba söndü. Alacakaranlık, ay ışığının pırıl pırıl aydınlattığı iki pencere, sessizlik ve beşiğin gıcırtısı, hepsi de her nedense yalnızca hayatın artık geçtiğini, onu geri getirmenin asla mümkün olmadığını hatırlatıyordu... Göz kapakların kapanıyor, tam uykuya dalıyorsun ki birisi ansızın omzuna dokunuyor, yanağında birisinin nefesini hissediyorsun ve derken uykun kaçıyor. Gövden uyuşuyor ve ölümle ilgili her türlü düşünce kafana sokulmaya başlıyor. Diğer yana dönüyorsun, ölümü unutuyorsun, fakat bu sefer yoksullukla, yemle, unun pahalılaşmasıyla ilgili eski, sıkıcı, insanı canından bezdirici düşünceler beynine üşüşüyor. Yine biraz zaman geçiyor, yeniden hayatın geçip gittiğini, onu artık geri getiremeyeceğini hatırlıyorsun...

"Oh, Tanrım!" diye iç geçirdi aşçı.

Birisi çok yavaşça pencerenin camına vurdu, bu gittiği yerden dönen Fyokla olmalıydı. Olga kalktı, esneyerek ve dua mırıldanarak gidip kapıyı açtı, sonra dış kapının sürgüsünü boşa aldı. Fakat içeriye giren kimse olmadı, dışarıdan içeriye soğuk bir rüzgâr esti ve ay ışığı aniden holü aydınlattı. Açık kapıdan boş ve sessiz sokak ile gökyüzündeki ay görülebiliyordu.

"Kim var orada?" diye seslendi Olga.

"Benim," diye yanıt geldi. "Benim."

Kapının yanında, duvara sokulmuş bir halde duruyordu Fyokla, çırılçıplaktı. Soğuktan titriyor, dişleri birbirine vuruyordu ve parlak ay ışığı altında çok solgun, güzel ve tuhaf görünüyordu. Gövdesine düşen gölgeler ve teninde yansıyan parlak ay ışığı her nasılsa keskin bir biçimde göze batıyor, özellikle siyah kaşları ve genç, diri göğüsleri canlılıkla seçiliyordu.

"Nehrin öte tarafında düzenbazlar beni soydular ve bu halde bıraktılar..." diye söylendi. "Eve giysisiz, anadan doğma geldim. Bir şeyler getir, giyineyim."

"Peki, sen izbeye gir," dedi alçak sesle Olga, kendisi de titriyordu. "İhtiyarlar görmese bari."

Gerçekten de nine telaşlanmaya, homurdanmaya başlamıştı, yaşlı baba "Orada kim var?" diye soruyordu. Olga kendi bluzunu ve eteğini getirdi, Fyokla'yı giydirdi, sonra ikisi de sessizce, kapıları çarpmamaya dikkat ederek içeri girdiler.

Nine gelenin kim olduğunu tahmin ederek, öfkeyle:

"Sen misin, parıltılı şeytan?" diye söylendi. "Cehennemde yanasın! Gece kuşu... Geberesice!"

Olga, bir yandan Fyokla'yı sıkı sıkı sarıp sarmalarken:

"Bir şey yok, bir şey yok," diye söyleniyordu. "Bir şey yok, şekerim."

Yeniden sessizlik çöktü. İzbada hiçbir zaman iyi bir uyku uyunmaz. Uyuyanların her birine davetsiz, ısrarcı bir şeyler musallat olur ve uykusunu kaçırır: İhtiyar bel ağrısından, nine kaygı ve kızgınlıktan, Marya korkudan, çocuklarsa öksürük ve açlıktan uyuyamazlar. Şimdi de böyleydi, uykuları huzursuzdu, durmadan bir yandan öte yana dönüyor, sayıklıyor, su içmeye kalkıyorlardı.

Fyokla kaba bir sesle birden kükreyip bağırmaya başladı, fakat hemen kendine geldi; arada bir hıçkırıyordu, ama hıçkırıkları giderek hafifledi, daha az duyulur oldu ve sonunda tamamen kesildi. Zaman zaman nehrin öte tarafından saatin vuruş sesleri geliyordu, fakat bir tuhaflık vardı, saat önce beşi sonra üçü vurdu.

"Oh, Tanrım!" diye iç geçirdi yaşlı aşçı.

Pencereye bakarak aydınlığın ay ışığından mı, yoksa şafağın sökmesinden mi kaynaklandığını anlamak zordu. Marya kalktı ve dışarı çıktı; avluda ineği sağışı, ona "Duuur!" diye seslenişi işitiliyordu. İzbenin içi hâlâ karanlıktı, ama nesneler artık seçilebiliyordu.

Gece boyunca gözüne uyku girmeyen Nikolay peçin üzerinden aşağı kayarak indi. Yeşil sandıktan frakını çıkarıp giydi, pencereye yaklaştı; frakın yenlerini sıvazladı, eteğini eliyle bir süre tuttu ve gülümsedi. Sonra frakı gerisingeri dikkatlice çıkardı, sandığa koydu ve yeniden yattı.

Marya dışarıdan döndü, peçi yakmaya başladı. Görünüşe bakılırsa uykudan daha tam uyanmamıştı, yürürken uyuyordu. Muhtemelen rüya görüyordu ya da dün akşamki hikâyeler aklına gelmişti, zira peçin karşısında tatlı tatlı gerinerek:

"Hayır, özgürlük daha iyi!" dedi.

VII

Köylülerin "Bey" diye çağırdıkları vilayet polis müfettişi çıkageldi. Onun ne zaman ve ne için geleceği gelişinden bir hafta önce belli oluyordu. Jukovo köyünde yalnızca kırk hane yaşıyordu, buna rağmen, köyün yerel ve merkezî hazineye olan birikmiş vergi borcu iki bin rubleyi aşmıştı. Müfettiş lokantaya indi, burada iki bardak çay içtikten sonra yürüyerek muhtarın izbesine gitti. Borçlu köylüler kalabalık halde burada bekliyordu. Muhtar Antip Sidelnikov, genç yaşına rağmen –otuzu biraz geçmişti– çok sert biriydi ve her zaman yöneticilerden yana tavır alırdı, oysa kendisi de yoksuldu ve vergisini zamanında ödeyemiyordu. Muhtarlık yapmaktan zevk aldığı aşikârdı, ayrıca iktidar sahibi olma duygusu hoşuna gidiyordu; muhtar olmasaydı bu duyguyu, despotça yönetme duygusunu yaşama şansını asla bulamayacaktı. Toplantılarda ondan korkuyor ve onu sayıyorlardı. Bazen, sokakta ya da meyhanenin civarında bir sarhoşun üzerine atıldığı, ellerini arkadan kelepçeleyerek nezarete attığı olurdu. Hatta bir keresinde Osip'in yerine köy meclisi toplantısına katılan nineyi küfür ettiği için tutuklamış, yirmi dört saat içeride tutmuştu. Muhtar hayatında hiç şehirde yaşamamış, hiçbir kitap okumamıştı, fakat bir yerlerden çeşitli özdeyişler, akıllı laflar öğrenmişti ve konuşmalarında bunları kullanmayı severdi; çoğu kez söylediklerini anlamasalar bile insanlar sırf bu yüzden ona saygı duyardı.

Osip elinde vergi karnesiyle muhtarın izbesine girdiğinde, polis müfettişi girişte bir köşede masanın başına oturmuş bir şeyler yazıyordu; uzun, gri favorili, zayıf bir ihtiyardı, gri bir ceket giymişti. İzbe temizdi, dergilerden kesilmiş resimlerin yapıştırıldığı duvar-

lar alacalı bulacalı bir görünüme sahipti. En göze çarpan yere, ikonanın yanına eski Bulgar prensi Battenberg'in* portresi asılmıştı. Masanın yanında Antip Sidelnikov kollarını çapraz olarak kavuşturmuş halde ayakta duruyordu. Sıra Osip'e geldiğinde, muhtar:

"Onun borcu, zatıâlileri, 119 ruble," dedi. "Paskalyadan önce ödediği bir rublenin dışında tek kapik ödemedi."

Müfettiş bakışlarını Osip'e çevirerek:

"Niçin böyle oldu, kardeşim?" dedi.

"Tanrının merhametini benden esirgemeyiniz, siz zatıâlileri," diye başladı Osip telaşlanarak, "izin verin açıklayayım, geçen sene Lyutoretski'deki bey bana dedi ki, 'Osip otunu sat' dedi... 'Sen,' diyor, 'sat onu...' Nasıl yani? Benim yüz pud satılık otum vardı, kadınlar sel yatağını biçmişlerdi... Neyse, pazarlık ettik... her şey güzel, gönül rızasıyla..."

Osip muhtardan şikâyetçi oldu, tanıklığa davet ediyormuşçasına ikide bir oradaki köylülere dönüp bakıyordu; yüzü kızarmaya ve terlemeye, bakışları sert ve öfkeli bir hal almaya başlamıştı.

"Senin bunları niçin anlattığını katiyen kavrayamıyorum," dedi müfettiş. "Sana soruyorum... sana soruyorum: Vergi borcunu niçin ödemedin? Hiçbiriniz ödemiyorsunuz, sizin adınıza ben mi hesap vereceğim?"

"Ödemeye gücüm yok!"

"Onun bu sözleri hiçbir sonuç doğurmuyor, zatıâlileri," dedi muhtar. "Gerçekten de, Çikildeyev'ler kusurlu bir sülale, fakat diğerlerini soracak olursanız, her şeyin sebebi votkadır ve bir de, çok düzenbaz olmaları. Her türlü anlayıştan yoksunlar..."

Polis müfettişi bir şeyler yazdı ve Osip'e sakince, ses tonunu alçaltıp yükseltmeden, sanki su rica eder gibi "Defol, git!" dedi.

Kısa bir süre sonra polis müfettişi köyden ayrıldı; ucuz tarantasına yerleşip oturuşundan, öksürüşünden ve hatta uzun zayıf sırtının duruşundan bile onun artık ne Osip'i, ne muhtarı, ne de

* Aleksandr Battenberg (1857-1893): Alman Battenberg ailesine mensup, Rus ordusu generali ve ilk Bulgar prensi. *–çev.*

Jukovo'nun vergi borçlarını hatırladığı, kafasının kendi özel meseleleriyle meşgul olduğu apaçık belli oluyordu. Müfettiş daha bir verst yol gitmeden, Antip Sidelnikov Çikildeyev'lerin izbesinden el koyduğu semaveri alıp dışarı çıktı, muhtarın peşinden koşan nine, cırtlak bir sesle gırtlağını yırtarcasına:

"Vermeyeceğim! Onu sana vermeyeceğim, lanet olası!" diye bağırıyordu.

Muhtar uzun adımlar atarak hızla yürüyordu, öfkeden kudurmuş nine ise kamburunu çıkarmış, düşmemek için gayret göstererek soluk soluğa peşinden gidiyordu. Başörtüsü kayıp omzuna düşmüştü, yeşile çalan gri saçları rüzgârda dalgalanıyordu. Nine ansızın durdu, gerçek bir isyankâr gibi yumruklarıyla göğsünü dövmeye başladı ve sözcükleri uzatarak, nefesinin olanca gücüyle, ağlamaya benzer bir feryat kopardı:

"Ortodokslar, tanrıya inananlar! Merhametli insanlar, bize hakaret ediliyor! Dostlar bizi eziyorlar! Oy, oy, canlarım, bizden yana çıkın!"

"Nine, nine aklını başına topla, sağduyulu ol!" dedi muhtar sertçe.

Çikildeyev'lerin izbası semaversiz büsbütün sıkıcı olmaya başladı. Bu kayıpta küçük düşürücü, incitici olan bir şey vardı, sanki izbenin onuru birdenbire gasp edilmişti. Keşke muhtar semaverin yerine masayı, sıraları, peykeleri, kap kacağı, her şeyi alıp götürseydi, o zaman izbe bu kadar boş görünmezdi! Nine bağırıyor, Marya ağlıyor, onlara bakarak kızlar da ağlıyorlardı. Kendini suçlu hisseden ihtiyar başı eğik halde bir köşede oturuyordu, ağzını bıçak açmıyordu. Nikolay da suskundu. Nine onu seviyor ve ona acıyordu, fakat şimdi acıma duygusunu tamamen unuttuğu için birdenbire küfürler, tehditler savurarak ona saldırdı, yumruğunu yüzüne doğru uzattı. Bütün bu olup bitenlere Nikolay'ın sebep olduğunu bağırarak söylüyordu; sahiden, mektuplarında Slavyanski Bazaar'da ayda elli ruble kazandığını övünerek yazdığı halde, niçin köye o

kadar az para gönderiyordu? Niçin buraya geldi, üstelik de ailesiyle birlikte? Ya ölürse, onu hangi parayla gömeceklerdi?

Nikolay'ın, Olga'nın ve Saşa'nın yüzüne bakmaya insanın yüreği dayanmıyordu.

İhtiyar homurdanarak şapkasını aldı ve çıkıp muhtara gitti. Hava kararmıştı. Antip Sidelnikov avurtlarını şişirmiş, peçin yanında bir şey lehimliyordu; içerisi kömür gazı kokuyordu. Muhtarın çocukları cılızdı ve kir, pislik içindeydi, Çikildeyev'lerinkilerden hiç de farklı değillerdi; döşemenin üzerinde oynaşıyorlardı. Çilli, çirkin, kocaman karınlı karısı ipek teli sarıyordu. Bahtsız, yoksul bir aileydi, içlerinde bir tek Antip zinde ve güzel görünüyordu. Sıranın üzerinde dizi halinde beş semaver duruyordu. İhtiyar, Battenberg'in portresi önünde dua ettikten sonra:

"Antip, tanrı merhametini benden esirgeme, semaveri geri ver! İsa aşkına!" dedi.

"Üç ruble getir, o zaman alırsın."

"Ödeyecek gücüm yok."

Antip tekrar avurtlarını şişirdi; ateş ıslık sesleri çıkararak uğultuyla yanıyor, alev semaverlerde yansıyordu. İhtiyar şapkasını buruşturdu, biraz düşündükten sonra bir kez daha:

"Onu geri ver!" dedi.

Esmer tenli muhtar isten tamamen siyahlaşmıştı, bir sihirbazı andırıyordu. Osip'e doğru dönerek sert bir tavırla, hızlı hızlı:

"Her şey yerel yönetim başkanına bağlı. Ayın yirmi altısındaki yönetim toplantısında şikâyetinin sebebini sözlü ya da yazılı olarak dile getirebilirsin," dedi.

Osip söylenenlerden hiçbir şey anlamadı, fakat bununla tatmin oldu ve evine geri döndü.

On gün sonra polis müfettişi yeniden geldi, bir saat kadar kaldı ve döndü. Bu süre içinde rüzgârlı ve soğuk havalar başlamış, nehir çoktan donmuş, ama henüz kar yağmamıştı. Yolların kötü durumu insanları canlarından bezdiriyordu. Bir bayram günü

akşamüstü komşular oturup sohbet etmek için Osip'lere uğradı. Karanlıkta konuşuyorlardı, çalışmak günah sayıldığı için lambayı yakmıyorlardı. Birtakım haberler vardı, fakat hepsi de fazlasıyla kötü haberlerdi. İki üç hanede ödenmeyen vergilere karşılık kümes hayvanlarına el koymuşlar ve hayvanları nahiye yönetimine teslim etmişlerdi, orada da onlara hiç kimse yem vermediği için hepsi telef oluyordu. Koyunları da topluyorlardı, onları bağlı halde arabada taşıyor, her köyde başka bir arabaya aktarıyorlardı, bir tanesi telef olmuştu. Ve şimdi bundan kimin sorumlu tutulacağını tartışıyorlardı.

"Yerel meclis!*" dedi Osip. "Başka kim olacak!"

"Tabii ki, yerel meclis."

Her şeyin baş suçlusu olarak yerel meclisi buldular; ödenemeyen vergilerden de, baskı ve zulümden de, mahsulün az olmasından da yerel meclis sorumluydu, oysa içlerinden bir tanesi bile yerel meclisin ne demek olduğunu bilmiyordu. Bu olumsuz söylem, fabrika, dükkân, han, hamam sahibi zengin köylülerin yerel meclise seçilip de, sonra meclisten memnun kalmayınca kendi fabrikalarında, meyhanelerinde bu meclislere küfürler savurdukları eski dönemlerden kalmadır.

Tanrının kar yağdırmamasından söz açtılar. Ormandan yakacak odun taşımak zorundaydılar, oysa tümsekler yüzünden ne arabayla ne de yaya olarak yollardan yararlanabiliyorlardı. Eskiden, on beş, yirmi yıl önce Jukovo'da sohbetler daha ilginçti. O zamanlar her yaşlı kişinin, sanki içinde bir sır saklıyormuş, bir şeyler biliyor ve bir şeyler bekliyormuş gibi bir hali vardı. Altın mühürlü mektuplar, bölünmeler, yeni topraklar, defineler üzerine konuşurlar, kulaklara üstü kapalı bir şeyler çıtlatırlardı. Oysa şimdi Jukovo'lıların artık hiçbir sırrı yoktu, tüm hayatları apaçık ortada ve herkesin gözü önündeydi; yalnızca yoksulluk, yem, karın niçin yağmadığı gibi konular üzerine konuşabiliyorlardı.

* "Zemstvo": 1864-1918 döneminin idari yapısında, seçimle oluşturulan kırsal bölge meclisi. *-çev.*

Konuşmalarına kısa bir süre ara verdiler. Sonra yine kazları, tavukları, koyunları hatırladılar ve suçun kimde olduğunu tartışmaya başladılar.

"Yerel meclis!" dedi Osip bezgin bir tavırla, "Başka kim olacak!"

VIII

Sürekli cemaati olan büyük kilise altı verst uzakta, Kosogorovo'daydı. Köylüler gerekli olduğunda, vaftizlerde, evlenmelerde ya da cenaze ayinlerinde oraya giderlerdi; dua için ise nehrin öte yakasındaki küçük kilise kullanılırdı. Bayramlarda, güzel havalarda genç kızlar giyinir kuşanır toplu halde büyük kiliseye ayine giderlerdi. Kızların kırmızı, sarı, yeşil giysileri içinde çayırda gidişlerini seyretmek çok hoş olurdu. Kötü havalarda ise hiçbirisi dışarı çıkmazdı. Perhizlerde büyük kiliseye gidilirdi. Paskalyada büyük kilisenin rahibi elinde haçla bütün izbeleri dolaşarak büyük oruçta perhizi tamamlayamayanların her birinden on beş kapik para toplardı.

Yaşlı baba tanrıya inanmıyordu, çünkü hiçbir zaman tanrı üzerine düşünmezdi. Doğaüstünü kabul ediyordu, ancak bunun sadece kadınları ilgilendirebileceğini düşünüyordu. Onun yanında dinden ya da mucizeden konuşulurken, ona herhangi bir soru sorulacak olsa, başını kaşır ve gönülsüzce:

"Bunu kim bilebilir ki!" derdi.

Nine inanıyordu, fakat onunkisi biraz bulanık bir inançtı; belleğinde her şey birbirine karışmış durumdaydı. Ölüm, günah, ruhun kurtuluşu üzerine düşünmeye tam niyetlendiği anda, zihnini ihtiyaçlar ve günlük gaileler ele geçiriyor ve hemen o anda ne düşündüğünü unutuveriyordu. Duaları hatırlamıyordu, genellikle akşamları yatarken kutsal tasvirlerin önünde duruyor ve:

"Kazan'ın kutsal anası, Smolensk'in kutsal anası, Troeruçitsi'nin kutsal anası..." diye fısıldıyordu.

Marya ve Fyokla haç çıkarıyor, her yıl perhiz orucunu tutuyor ve perhizde kiliseye gidiyorlardı, fakat hiçbir şey anlamıyorlardı.

Çocuklara dua öğretilmiyordu, onlara tanrı hakkında hiçbir şey söylenmiyor, hiçbir ahlaki ilke telkin edilmiyordu; yalnızca perhizde süt ve et yemeleri yasaklanıyordu, o kadar. Diğer ailelerde de aşağı yukarı durum böyleydi. İnanan ve anlayan çok az kişi vardı. Öte yandan, herkes kutsal metinleri seviyordu, hem de içten ve saygı duyarak seviyorlardı. Fakat ne kitap, ne de kitabı okuyacak, açıklayacak kimse vardı. Olga onlara ara sıra İncil okuduğu için kendisine saygı gösteriyorlar, ona ve Saşa'ya "siz" diye hitap ediyorlardı.

Olga sık sık kilise yortularına ve ayinlere katılmak üzere komşu köylere ve iki manastırla yirmi yedi kilisenin bulunduğu ilçe merkezine gidiyordu. Çok dalgındı ve bu tür kutsal yerlere ziyarete gittiğinde ailesini tamamen unutuyordu; ancak eve döndüğünde bir kocasının ve kızının olduğunu sevinçle fark ediyor, gülümseyerek ve etrafa ışık saçarak:

"Bunlar bana tanrının lütfu!" diyordu.

Köyde olup bitenler Olga'ya iğrenç geliyor ve ona azap veriyordu. Aziz İlyas yortusunda içtiler, Meryem Ana yortusunda içtiler, kutsal haçın yüceltilmesi yortusunda içtiler. Pokrov günü Jukovo'da kilise bayramı olarak kutlanıyordu; mujikler bu vesileyle üç gün boyunca içtiler, kamuya ait paradan elli rubleyi içkiye yatırdıkları gibi, ayrıca kapı kapı dolaşarak votka parası topladılar. Çikildeyev'ler bayramın ilk günü bir koyun kesti, hem sabah, hem öğleyn, hem de akşam bol bol et yediler, hatta çocuklar geceleyin bir kez daha et yemek için yataklarından kalktı. Kiryak üç gün boyunca körkütük sarhoş dolaştı; şapkası ve çizmeleri dâhil neyi var neyi yok tümünü içki uğruna kaybetti ve Marya'yı öylesine dövdü ki, kadını ayıltmak için üzerine su döktüler. Daha sonra bayram bitince hepsi utanç duydu ve kendisinden tiksindi.

Bununla birlikte Jukovo'da, bu *Uşak* köyünde bir kez gerçek bir dinî şenlik yaşandı. Ağustos ayındaydı, bütün ilçede kutsal Meryem Ananın 'hayat veren kaynak' ikonası sırayla bir köyden diğerine taşınarak halkla buluşturuluyordu. İkonanın Jukovo'ya getirileceği gün sakin ve kapalı bir hava vardı. Genç kızlar daha sabah

erkenden parıltılı bayramlık giysilerini giyerek ikonayı karşılamak üzere yola çıktı. İkonayı akşamüstü haç alayı eşliğinde ilahiler okuyarak getirdiler; aynı zamanda nehrin öte tarafındaki kilisede çanlar çalmaya başladı. Köyün ahalisi ve dışarıdan gelenlerin oluşturduğu büyük kalabalık sokakları doldurdu; her tarafta gürültü, toz ve kargaşa vardı... Yaşlı baba da nine de Kiryak da ellerini ikonaya doğru uzattı, ona büyük bir coşkuyla bakarak ve gözleri yaşararak:

"Koruyucumuz! Anamız! Koruyucumuz!" diye mırıldandılar.

Sanki hepsi, yerle göğün arasının boş olmadığını, zengin ve güçlülerin henüz her şeyi ele geçiremediğini, hakarete, kölelik düzenine, çetin, katlanılmaz yoksulluğa, korkunç votkaya karşı direnmenin hâlâ mümkün olduğunu birdenbire anlamıştı.

"Koruyucumuz, anamız!" diyerek ağladı Marya. "Anamız!"

Tören sona erdi, kutsal tasviri götürdüler ve her şey eski haline döndü; meyhaneden yeniden kaba saba sarhoş sesleri yükselmeye başladı.

Ölümden yalnızca, ne kadar zenginseler tanrıya ve ruhun kurtuluşuna o kadar az inanan varlıklı mujikler korkuyordu; bunlar sırf ahiret korkusu yüzünden her fırsatta mum yakar ve adlarına ayin düzenletirlerdi. Yoksul köylülerse ölümden korkmuyordu. Yaşlı babanın ve ninenin gözlerinin içine baka baka, onların yeterince uzun yaşadığını ve artık ölme zamanlarının geldiğini söylüyorlardı, onlarsa buna gülüp geçiyordu. Nikolay'ın yanında Fyokla'ya, Nikolay öldüğünde kocası Denis'in muafiyetten yararlanarak askerden eve döneceğini söylüyorlardı. Marya'ya gelince, ölümden korkmak bir yana, bu dünyadan göçmesinin uzun sürmemesini arzuluyordu bile; çocukları öldüğünde memnun olmuştu.

Ölümden korkmuyorlardı, buna karşılık her türlü hastalığı abartılı bir endişeyle karşılıyorlardı. Entipüften şeyler, mide ağrısı, hafif üşütme ve benzeri şeyler saymakla bitmezdi. Örneğin, nine sarılıp sarmalanmış halde peçin üzerinde uzanıp yatar ve yüksek sesle inlemeye başlar, sürekli olarak "Ölü-yo-rum!" diye tekrarlayıp dururdu. Yaşlı baba aceleyle rahibe koşardı, nineye son duasını

okutur, kutsal yağ sürerlerdi. Çok sık olarak soğuk algınlığından, bağırsak kurtlarından, karında dolaşıp oradan kalbe giden urlardan, şişliklerden şikâyet ederlerdi. En çok da soğuk algınlığından korkarlardı, bu yüzden yazın bile çok kalın giyinir, peçte ısınırlardı. Nine tedavi görmeyi sever ve sık sık hastaneye giderdi, orada kendisinin yetmiş değil, elli sekiz yaşında olduğunu söylerdi. Gerçek yaşını öğrenmesi halinde doktorun onu tedavi etmeyeceğini, ona artık ölme vaktinin geldiğini, tedaviye gerek olmadığını söyleyeceğini düşünürdü. Hastaneye genellikle sabah erkenden gider, yanına da her seferinde kızlardan iki üç tanesini alırdı. Hastaneden, kendisi için damlalar, kızlar için de merhemler alarak akşamleyin eve aç susuz, öfke içinde dönerdi. Nine bir keresinde Nikolay'ı da götürdü, doktorun verdiği damlayı iki hafta süreyle kullanan Nikolay damlanın iyi geldiğini söylüyordu.

Nine otuz verst çapındaki bu bölgenin bütün doktorlarını ve sağlık memurlarını, ayrıca şifalı otlarla tedavi edenleri tanıyordu ve hiçbirini beğenmiyordu. Pokrov günü rahip haçıyla izbaları dolaşan diyakoz, nineye, şehirde cezaevi civarında yaşayan eski askerî sağlık memuru bir ihtiyarın hastaları çok güzel iyileştirdiğini söyleyerek ona gitmesini öğütledi. Nine öğüdü dinledi. İlk kar yağdığında şehre gitti ve oradan, gür sakallı, uzun cüppeli, yüzü mavi damarlarla kaplı, Yahudilikten Hıristiyanlığa geçmiş bir ihtiyarı yanına alarak köye döndü. Bu sırada izbede gündelikçiler çalışmaktaydı; gözünde korkunç görünümlü gözlüğüyle yaşlı terzi eski püskü giysilerden bir yelek çıkarmaya çalışıyor, iki delikanlı da keçe çizme dikmek için yünü tokaçlıyordu. Sarhoşluk yüzünden işinden kovulan ve artık bütün gün evde oturan Kiryak terzinin yanında oturmuş hamutu onarıyordu. İçerisi kalabalık ve havasızdı, leş gibi kokuyordu. İhtiyar dönme, Nikolay'ı muayene ettikten sonra ona şişe çekmenin iyi geleceğini söyledi.

Dönme vantuzları yerleştirdi; yaşlı terzi, Kiryak ve kızlar ayakta dizilerek onu seyretti, onlara, sanki hastalığın Nikolay'ın vücudundan çıkarılışını izliyorlarmış gibi geliyordu. Göğsüne yapıştırı-

lan vantuzların yavaş yavaş nasıl siyah kanla dolduğunu Nikolay'ın kendisi de seyrediyor, bedeninden gerçekten bir şeylerin çekilip çıkarıldığını hissediyor ve keyifle gülümsüyordu.

"Bu, iyi bir şey, inşallah yararı olur," dedi terzi.

Dönme on iki şişe koydu, arkasından on iki şişe daha ekledi; doyasıya çay içti ve çıkıp gitti. Nikolay titremeye başladı, avurtları içeri çöktü, kadınların ifadesiyle, yüzü büzülüp toplulaşarak sıkılı bir yumruk gibi oldu. Parmakları mavimsi bir renk aldı. Battaniyeye sarıldı, koyun postundan dikilmiş paltoya büründü, ama boşuna, giderek daha da çok üşüyordu. Akşama doğru ıstırabı iyice arttı, kendisini yere uzatmalarını istedi, terziden sigara içmemesini rica etti. Sonra koyun postunun altında sessizliğe gömüldü ve sabaha karşı öldü.

IX

Ah, ne kadar çetin, ne kadar uzun bir kıştı!

Kendi tahılları ta Noel'de bitmişti, unu dışarıdan satın alıyorlardı. İşsiz, evde oturan Kiryak akşamları kavga gürültü çıkarıyor, herkesin yüreğine korku salıyordu; sabahları ise şiddetli baş ağrısından ve yaptıklarının utancından kıvranıyordu, acınacak haldeydi. Ahırdan gece gündüz, sürekli, aç ineğin böğürtüsü duyuluyor, bu sesler ninenin ve Marya'nın yüreklerini parçalıyordu. Sanki inadına yapıyormuş gibi, don ve şiddetli soğuk kış boyunca devam etti, kuytu yerlerde yüksek kar tepecikleri oluştu. Kış uzadı, meleğin müjdesi yortusunda ancak kara kışta görülebilecek gerçek bir kar fırtınası oldu, paskalyada da kar yağdı.

Bunlara rağmen kışın sonu görünür gibi oldu. Nisanın başında hava gündüzleri ısınmaya başladı, fakat geceleri hâlâ don oluyordu. Kış pes etmek bilmiyordu, ancak sonunda sıcak bir gün onu alt etmeyi başardı; dereler akmaya, kuşlar ötüşmeye başladı. Çayırın tümü ve nehrin civarındaki fundalık ve çalılıklar tamamen ilkbahar sularının altında kalmış, Jukovo ile nehrin öte tarafı arasındaki boşluk olduğu gibi, üzerinde yabani ördeklerin sürüler halinde ka-

nat çırparak uçtukları kocaman bir göle dönüşmüştü. Harikulade bulut kümelerinin arkasından alev alev parıldayan ilkbahar gün batımı, her akşam, yeni, olağanüstü ve inanılmaz bir şölen sunuyordu; bu bulutları, bu renkleri insan bir tabloda görse inanamazdı.

Turnalar hızlı hızlı uçuyor ve sanki herkesi kendileriyle birlikte uçmaya çağırıyormuş gibi kederle ötüşüyordu. Olga sarp kayalığın kenarında durmuş taşan suları, güneşi, gençleşmiş gibi duran parlak kiliseyi seyrediyordu. Dünyanın öbür ucu da olsa, bir yerlere gitmeyi, buralardan uzaklaşmayı öylesine büyük bir tutkuyla istiyordu ki, bunu düşününce gözleri yaşardı ve nefesi kesilir gibi oldu. Olga'nın Moskova'ya geri dönerek orada hizmetçilik yapmasına zaten karar verilmişti. Karara göre, Kiryak da onunla birlikte gidecek ve kapıcılık ya da ona benzer bir işe girecekti. Ah, çabucak bir gidebilseydi!

Etraf kuruyup da havalar ısınınca yola çıkmaya hazırlandılar. Olga ve Saşa, sırtlarında torbaları, ayaklarında örme hasır çarıklarıyla, şafak sökerken yola çıktılar, Marya da yolcu etmek için onlarla birlikte evden çıktı. Kiryak hasta olduğu için gidişini bir hafta erteledi. Olga son kez kilisede dua etti, kocasını düşündü, fakat ağlamadı, yalnızca yüzü buruştu, yaşlı kadın yüzü gibi biçimsizleşti. Kışın zayıflamış ve çirkinleşmişti, saçları grileşmeye başlamıştı; yüzündeki eski sevimlilik ve hoş gülümsemenin yerini, şimdi, yaşadığı acıların bıraktığı itaatkâr, hüzünlü ifade almıştı. Bakışlarında, sanki söylenenleri duymuyormuş gibi bir ifadesizlik ve donukluk vardı. Köyden ve mujiklerden ayrıldığı için üzülüyordu. Mujiklerin, Nikolay'ın cenazesini nasıl taşıdıklarını, her izbenin önünde nasıl ölü duası okuttuklarını ve hepsinin onun acısını paylaşarak nasıl ağladıklarını hatırladı. Geride kalan bu bir yaz ve bir kış süresince Olga'nın, bu insanların sanki hayvanlardan daha kötü yaşadığını, onlarla bir arada olmanın korkunç bir şey olduğunu, kaba, hilekâr, pis, sarhoş olduklarını, birbirlerine saygı göstermediklerini, birbirlerinden korktukları ve birbirlerine güvenmedikleri için uyum içinde yaşayamadıklarını, sürekli olarak

birbirleriyle tartışıp kavga ettiklerini düşündüğü, onları bu şekilde gördüğü anlar ve günler olmuştu. Kim meyhane işletiyor ve halkı sarhoş ediyor? Yanıt, Mujik. Kooperatife, okula, kiliseye ait parayı kim çarçur ediyor ve içkiye harcıyor? Mujik. Kim komşusunun malını çalıyor ya da yakıyor, kim bir şişe votka için yalancı tanıklık yapıyor? Yerel meclislerde ve diğer toplantılarda mujiklere ilk saldıran kim? Mujik. Evet, onlarla bir arada yaşamak korkunçtu ama ne de olsa onlar da insandı, diğer insanlar gibi onlar da acı çekiyor ve ağlıyordu. Onların hayatlarında mazur görülemeyecek hiçbir şey yoktu. Gece boyunca bütün bedenlerini ağrı içinde bırakan çetin kol gücü işleri, zalim kışlar, kıt mahsul, daracık yerlerde üst üste yaşam; bir yardım da yok, yardım bekleyecek bir yerleri de yok! Onlardan daha zengin ve daha güçlü olanlar da onlara yardım edemez, zira varlıklılar da kaba, hilekâr, sarhoş ve onlar da mujikler gibi iğrenç şekilde küfürlü konuşuyorlar. En küçük memur, bir tezgâhtar ya da kâhya bile mujiklere sanki onlar birer sokak serserisiymiş gibi davranır ve hatta köyün ileri gelen yaşlılarına ve kilise görevlilerine "sen" diye hitap eder ve buna hakkı olduğunu sanır. Kaldı ki, köye sırf insanlara hakaret etmek, onları soyup soğana çevirmek, korkutmak için zaman zaman uğrayan çıkarcı, açgözlü, ahlaksız, tembel insanlardan herhangi bir yardım ya da iyi bir davranış örneği beklenebilir mi? Olga, kışın Kiryak'ı kırbaçlama cezasının infazı için götürdüklerinde ihtiyarların yüzündeki o zavallılık, incinmişlik ifadesini hatırladı... Ve şu anda bu insanlara karşı içinde bir acıma hissi duydu, yüreği sızladı; bir yandan yürüyor, bir yandan da boyuna arkada kalan izbelere bakıyordu.

Üç verst kadar yol gittiklerinde Marya vedalaştı, sonra dizleri üzerine çöktü, yüzünü toprağa dayayarak ağladı, ağıt yakmaya başladı:

"Ben yine yalnız kaldım, ah, zavallı ben! Çaresiz, mutsuz ben!.."

Marya uzun süre ağlamayı, ağıt yakmayı sürdürdü; Olga'yla Saşa onun, başını elleri arasına alıp birisine selam veriyormuş gibi yana eğilerek dizleri üzerine oturmaya devam ettiğini, başının üze-

rinde ekin kargalarının uçuştuğunu uzun bir süre daha uzaktan görebildiler.

Güneş artık hayli yükselmiş, hava ısınmıştı. Jukovo çok gerilerde, uzakta kalmıştı. Yürümek hoştu. Olga ve Saşa çok geçmeden köyü de, Marya'yı da unuttular; neşe içindeydiler, her şey onlara eğlenceli geliyordu. Kâh bir höyüğe rastlıyorlar, kâh telleri gizemli bir uğultuyla öten, birbiri ardına sıralanmış, nereye gittikleri meçhul, ufukta kaybolan telgraf direkleriyle karşılaşıyorlardı. Derken, uzakta tamamen yeşile gömülmüş bir çiftlik gördüler, nem ve kenevir kokusu geliyordu; her nedense orada mutlu insanlar yaşıyor diye düşündüler. Peşinden bir at iskeletine rastladılar, beyaz kemikler kırın ortasında öylece yalnız başına duruyordu. Çayırkuşları gürültüyle ötüşüyor, bıldırcınlar birbirlerini çağırıyor ve bıldırcın kılavuzları, sanki gerçekten birisi eski bir metal parçasını yerinden söküp koparıyormuş gibi ses çıkararak bağrışıyorlardı.*

Olga ve Saşa öğle vakti büyük bir köye geldiler. Burada, geniş bir caddede General Jukov'un aşçısı küçücük ihtiyarla karşılaştılar. Sıcaktan bunalan ihtiyarın terli, kel kafası güneşte parıldıyordu. Önce birbirlerini tanımadılar, sonra biraz daha bakınca tanıdılar, fakat tek bir kelime konuşmadan herkes kendi yoluna devam etti. Zengin birine ait olduğu belli olan yeni bir izbenin yanında durdular. Olga açık pencerelerin önünde eğilerek selam verdi, ince ve yüksek bir sesle, ilahi söyler gibi sözcükleri uzatarak:

"Ortodoks Hıristiyan kardeşler, lütfen sadaka veriniz, İsa aşkına," dedi. "Sizin yardımınız anne babalarınızı gökler krallığında ebedi huzura kavuşturacaktır."

"Ortodoks Hıristiyan kardeşler," diye Saşa yine ilahi söyler gibi bir tonla annesinin söylediklerini tekrarladı: "İsa aşkına bir sadaka, yardımınız, gökler krallığı..."

1897

* Yazar, *dergaç* (bıldırcın kılavuzu) ve *dergat* (çekip çıkarmak, koparmak) sözcüklerinden uyak oyunu yapmaktadır. *-çev.*

BEKTAŞİÜZÜMÜ

GÖKYÜZÜ günün daha ilk saatlerinden itibaren yağmur bulutlarıyla kaplanmıştı. Kırların üzerinde kara bulutların dolaşıp durduğu, şimdi yağacak diye beklediğiniz yağmurun bir türlü yağamadığı, her yanın gri renge büründüğü kapalı günlerde olduğu gibi şu anda da dingin, serin, fakat sıkıcı bir hava vardı. Yürümekten yorgun düşmüş olan veteriner hekim İvan İvaniç'e ve jimnazyum öğretmeni Burkin'e ova sonsuzmuş gibi görünüyordu. İleride, uzakta Mironositskoe köyünün yel değirmenleri ve köyün arkasında, sağ yanda uzayıp giden ve sonra gözden kaybolan yassı tepeler zinciri güçlükle seçiliyordu. Her ikisi de bu bölgenin bir nehir yatağı olduğunu, kıyı boyunca çayırların, yeşil söğüt ağaçlarının, yurtlukların uzayıp gittiğini ve eğer bu tepelerden birine çıkılırsa, oradan çok büyük bir ovanın, telgraf direklerinin, uzaktan, yürüyen bir tırtılı andıran trenin ve açık havalarda şehrin bile gözüktüğünü biliyordu. İvan İvaniç ile Burkin, havanın bu kadar sakin, bütün doğanın böylesine uysal ve dalgın göründüğü böyle bir anda bu ovaya karşı büyük bir aşk duyuyorlardı. Her ikisinin de aklından, bu ülkenin ne kadar yüce, ne kadar güzel olduğu düşüncesi geçiyordu.

"Geçen defa, muhtar Prokofiy'in samanlığında gecelediğimizde siz bir hikâye anlatmaya niyetlenmiştiniz," dedi Burkin.

İvan İvaniç hikâyeye başlamak için yavaşça iç geçirdi ve piposunu yaktı. Ancak, tam bu sırada yağmur yağmaya başladı. Beş dakika sonra iyice şiddetlenen yağmur öyle gelip geçici türden gözükmüyordu; ne zaman duracağını kestirmek de zordu. İvan İvaniç'le Burkin düşünüp bir karara varmak için durdular, iyice ıslanmış

olan köpekler kuyruklarını kısarak, içe dokunan bakışlarla efendilerine bakıyordu.

"Bir yerlere sığınmamız gerek," dedi Burkin. "Alehin'e gidelim, buraya yakındır."

"Gidelim."

Yönlerini sağa çevirip, biçilmiş tarlalarda kâh dosdoğru kâh sağa saparak, yola çıkana dek yürüdüler. Çok geçmeden kavaklar, bahçe, peşinden de ambarların kırmızı çatıları ve pırıltılı bir nehir göründü. Nehirle bağlantılı, kenarında değirmenin ve beyaz badanalı nehir hamamının bulunduğu geniş bir koy belirdi. Burası, Alehin'in yaşadığı Sofino'ydu.

Değirmen çalışır haldeydi; gürültüsü yağmurun sesini bastırıyordu. Su bendi çalkantılıydı. Yağmurdan ıslanmış atlar, değirmenin önündeki arabaların etrafında, boyunlarını yere doğru eğmiş bekliyor, ıslanmamak için başlarına çuval geçirmiş insanlar şuraya buraya koşuşuyordu. Ortalık ıslak, çamurlu ve sevimsizdi, koyun soğuk ve öfkeli bir görünümü vardı. Kendilerini ıslanmış ve kire pisliğe bulanmış olarak hisseden İvan İvaniç ve Burkin bu nahoş duygunun bütün uzuvlarına yayıldığını fark ediyorlardı. Ayakları çamurdan ağırlaşmıştı. Su bendini geçerek evsahibinin ambarlarına geldiklerinde, birbirlerine kızmış gibi ağızlarından tek bir laf çıkmıyordu.

Ambarlardan birinde eleme makinası gürültüyle çalışıyordu. Kapı açıktı, içeriden dışarıya doğru toz çıkıyordu. Kırk yaşlarında, uzun boylu, hafif şişman, uzun saçlı birisi olan Alehin eşiğin yanında ayakta duruyordu. Büyük toprak sahibinden çok bir profesöre, sanatçıya benziyordu. Sırtında ipten kuşağı olan, uzun zamandan beri yıkanmamış beyaz bir gömlek vardı. Pantolon yerine iç donu giymişti. Çizmelerine çamur ve saman yapışmış, burnu ve gözleri tozdan simsiyah olmuştu. İvan İvaniç'le Burkin'i tanıdı; onların gelişine çok sevinmiş görünüyordu.

"Beyler, lütfen, eve buyurun," dedi gülümseyerek. "Ben şimdi geliyorum."

Ev kocamandı, iki katlıydı. Alehin alt katta, bir zamanlar kâhyaların kaldığı, kemerli ve küçük pencereli iki odada yaşıyordu. Çok basit döşenmiş olan odalar çavdar ekmeği, kötü cins votka ve hamut kokuyordu. Üst kattaki gösterişli odalara ise Alehin çok seyrek, o da sadece misafir geldiği zaman uğrardı.

Misafirleri evde oda hizmetçisi karşıladı. Bu genç kadın öylesine güzeldi ki, onu gören misafirler bir an için durup birbirlerine bakmaktan kendilerini alamadı.

İvan İvaniç'le Burkin'in hemen arkasından hole giren Alehin:

"Beyler, sizi gördüğüme ne kadar memnun olduğumu bilemezsiniz," dedi. "Hiç beklemiyordum."

Sonra oda hizmetçisine dönerek:

"Pelageya, misafirlere giysilerini değiştirmek için bir şeyler getir," dedi. "Ben de elbisemi değiştireyim. Ama önce yıkanmak gerek. Beni böyle gören ilkbahardan beri hiç yıkanmadığımı sanacak. Beyler, siz de nehir hamamına girmek istemez misiniz? Bu arada da odaları hazırlarlar."

Zarif ve narin endamlı, güzel Pelageya sabun ve hamam takımları getirdi. Alehin misafirleri alarak hamama götürdü.

Ev sahibi, soyunurken:

"Evet, çoktan beri yıkanmamıştım," dedi. "Hamamım gördüğünüz gibi güzeldir; babam yaptırmıştı. Ama işte, yıkanmaya bir türlü vakit olmuyor."

Alehin merdivenin başına oturarak uzun saçlarını ve boynunu sabunladı. Çevredeki sular kahverengiye dönüştü. İvan İvaniç onun saçlarına bakarak, anlamlı anlamlı;

"Evet, kabul ediyorum," dedi.

Alehin utanarak:

"Çoktan beri yıkanmamıştım," diye tekrarladıktan sonra bir kez daha sabunlandı. Etrafındaki su bu kez mürekkep gibi koyu mavi bir renge büründü. İvan İvaniç dışarı çıkarak gürültüyle suya atladı, yağmurun altında yüzmeye başladı. Kollarını geniş bir şekilde açarak çırpınıyor, dalgalar meydana getiriyordu. Bu

dalgaların üzerlerinde beyaz zambaklar ileri geri hareket ediyordu. İvan İvaniç suyun ortasına kadar yüzdü, bir dalış yaptı, bir dakika sonra başka bir noktadan çıktı. Daha öteye yüzdü; durmadan dalıyor, suyun dibine dokunmaya çalışıyordu. Yüzmenin tadını çıkarıyor, bir yandan da, "Oh, tanrım, oh tanrım!.." diye söyleniyordu. Sonra, değirmene kadar yüzdü, orada mujiklerle bir şeyler konuştu, geri döndü. Suyun ortasında sırtüstü uzandı, yüzünü yağmura tuttu. Bu sırada Burkin'le Alehin giyinmişlerdi, gitmeye hazırlanıyorlardı. İvan İvaniç ise durmadan yüzüyor, dalışlar yapıyordu.

"Ah, tanrım!.. Ah, beyler, affedersiniz!.." diye seslendi İvan İvaniç.

"Yeter artık!.." diye bağırdı ona Burkin.

Eve döndüler. Burkin'le İvan İvaniç ipek robdöşambrları içinde, ayaklarında sıcacık terliklerle üst kattaki büyük misafir odasına girdiklerinde, lambaları daha yeni yakmışlardı. Misafirler koltuklara oturdular. Alehin ise, sıcaklığın, temizliğin, üzerindeki kuru giysilerin ve hafif ayakkabıların zevkini çıkararak, sırtında yeni redingotuyla, saçları taranmış olarak misafir odasında geziniyordu. Güzel Pelageya halı üzerinde adımlarını sessizce atarak ve nazikçe gülümseyerek tepsi içinde çayla reçel sunduğunda, İvan İvaniç hikâyesine daha yeni başlamıştı. İnsana, sanki İvan İvaniç'i yalnızca Burkin'le Alehin değil de, onları duvarlardaki altın çerçevelerden sakin ve ciddi tavırlarla seyreden genç ve yaşlı hanımlar, askerî erkân da dinliyormuş gibi geliyordu.

"Biz iki kardeşiz," diye söze başladı İvan İvaniç. "Ben İvan İvaniç ve benden iki yaş küçük olan Nikolay İvaniç. Ben okumayı seçtim ve veteriner oldum. Nikolay ise on dokuzundan itibaren vergi dairesinde çalışmaya başladı. Babamız Çimşa-Gimalayski kantonistlerdendi.* Subay rütbesini elde edince bize soyluluk un-

* Kantonist: Asker sınıfına dâhil olanların çocukları. 19. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da asker aileleri çocuğunu asker olarak yetiştirilmek üzere doğuştan itibaren askerî okullara yazdırabiliyordu. *–çev.*

vanından* başka bir de yurtluk bıraktı. Onun ölümünden sonra, borçlarımıza karşılık olarak yurtluğa icra yoluyla el kondu. Ama ne de olsa, çocukluğumuzu köyde özgürlük içinde yaşamıştık. Tıpkı köylü çocukları gibi gecemizi gündüzümüzü tarlada, ormanda geçirir, atları otlatır, dalların kabuklarını soyar, balık avlardık. Hayatında bir kez bile olsa hani balığı yakalamış ya da sonbaharla birlikte, berrak ve serin günlerde köyün üzerinden diziler halinde göçüp giden ardıçkuşu sürülerini görmüş bir kimse artık şehirli değildir, özgürlük onu ölünceye dek hep kendine çekecektir.

Kardeşim devlet dairesinde boyuna sıkılıyordu. Yıllar geçiyor, o ise hep aynı masada oturuyor, aynı kâğıtları karalıyor ve yalnız tek bir şeyi, köye dönmeyi düşünüyordu. Bu özlem onda giderek bir sabit fikre, kendine bir nehrin ya da gölün kıyısında küçük bir çiftlik satın alma idealine dönüştü.

Kardeşim iyi yürekli, yumuşak yaradılışlı bir insandı. Onu severdim. Fakat insanın bir arzuyla, çiftlik sahibi olma düşüncesiyle bütün hayatı boyunca kendisini mahkûm etmesini asla onaylamadım. Kabul görmüş deyişle, insana sadece üç arşın toprak gereklidir. Ama işte ne de olsa üç arşın bir ölüye gerekli, yaşayan insana değil. Bugünlerde, bizim aydın kesimin toprağa heves etmesinin, çiftliklere yönelmesinin iyi bir şey olduğunu söylüyorlar. Ama bu çiftlikler de yine üç arşın toprak sayılır. Şehirden, mücadeleden, hayatın günlük hırgüründen kaçmak ve çiftliğine sığınmak... Bu hayat değil bencillik, tembellik ve kendine özgü bir tür keşişliktir. Yararlıktan yoksun bir keşişlik! İnsana üç arşın toprak ya da bir çiftlik değil bütün bir yerküre, bütün doğa gereklidir; insana, sahip olduğu bütün yetenekleri, özgür ruhunda saklı özgünlüğü açığa çıkarabileceği kadar geniş bir dünya gereklidir.

Kardeşim Nikolay masasında oturuyor, boyuna, nefis kokusuyla bütün avluyu dolduracak *kendi* şçi çorbasını nasıl içeceğini,

* Büyük Petro reformlarından sonra belli bir süre devlet hizmetinde bulunanlara soyluluk unvanı verilmeye başlandı. *-çev.*

yetiştireceği yeşil sebzeleri nasıl yiyeceğini, güneşin altında nasıl uyuyacağını, avlu kapısının yanındaki tahta sıranın üzerinde saatlerce oturup kır ve ormanı nasıl seyredeceğini düşlüyordu. Köy ekonomisi üzerine yazılmış kitapçıklar ve bu konularla ilgili olarak takvimlerde rastladığı bilgiler onun mutluluk kaynağını ve temel ruhsal gıdasını oluşturuyordu. Gazete okumayı da seviyordu ama gazetelerde yalnızca, 'Nehir kıyısında, bahçesi, nehre bağlantılı gölü, değirmeni, bostanı vb. olan, şu kadar dönüm sürülmüş tarla ve çayır satılıktır' şeklindeki ilanları bulup okuyordu. Bahçesinde yapacağı patikaları, ekeceği çiçekleri, meyveleri, sığırcıklar için koyacağı yuvaları, havuzlarda yetiştireceği balıkları, hepsini, hepsini kafasının içinde tasarlamış, planlamıştı. Onun bu düşsel tasarımları okuduğu ilanlara göre farklılıklar gösteriyordu. Ancak her nedense bu değişik planların tümünde ortak bir nokta vardı, o da bektaşiüzümleriydi. Bektaşiüzümü olmayan hiçbir çiftlik, hiçbir romantik köşe düşünemiyordu.

'Köy hayatının kendine özgü rahatlıkları var,' derdi. 'Balkonunda oturur çayını yudumlarsın, ördeklerin havuzda yüzer, her taraftan güzel kokular yayılır ve... bektaşiüzümü yetiştirirsin.' Çiftliği için değişik planlar çizer, fakat planlar her seferinde aynı kapıya çıkardı: a) Bey konağı, b) Hizmetkârların yaşayacağı yer, c) Bostan, d) Bektaşiüzümü.

Çok cimri yaşadı. Yemedi, içmedi, tamamen bir dilenci gibi giyindi. Hep para biriktirdi ve bu paraları bankaya yatırdı. Müthiş derecede cimri davranırdı. Onun yüzüne bakmaktan rahatsız olurdum. Kendisine herhangi bir şey verdiğimde ya da bayramlarda gönderdiğimde bunları kullanmaz, saklardı. Kişi bir fikre saplanınca, elden bir şey gelmiyor işte...

Aradan yıllar geçti, onu başka bir ile atadılar. Kırkını aştığı halde, hâlâ gazete ilanları okuyor ve para biriktiriyordu. Sonra, evlendiğini duydum. Amacını gerçekleştirmek, bektaşiüzümü yetişen bir çiftlik satın alabilmek için yaşlı, çirkin, dul bir kadınla evlendi. Onunla sadece parası olduğu için evlenmişti; kadına karşı hiçbir

şey hissetmiyordu. Evlilik hayatı da cimrilik içinde geçti. Karısını yarı aç yarı tok yaşatıp, paralarını kendi hesabına bankaya yatırdı. Kadının ilk kocası posta müdürüymüş; onunla evliyken börekle, likörle besleniyormuş. Şimdi, ikinci kocasının yanında ise kara ekmeği bile yeterince bulamıyordu.

Bu hayat onu eritti, üç yıl sonra da tamamen yok etti. Tabii, kardeşim onun ölümünden kendisinin sorumlu olduğunu bir an için bile aklına getirmedi. Para da tıpkı votka gibi insanı bir tuhaf yapar. Bizim şehirde bir zamanlar tüccarın biri ölmüştü. Adam ölmeden önce kendisine bir tabak bal getirmelerini söylemiş. Sonra, başkalarına kalmasın diye bütün parasını ve ikramiye vurmuş şans biletlerini bu balla beraber yemiş. Bir keresinde de istasyonda koyun sürüsünü seyrediyordum. Tam bu sırada, koyun tüccarlarından birisi trenin altına düştü, bacağı kesildi. Onu hastaneye götürdük, kanı su gibi akıyordu, korkunç bir şeydi. Tüccar ise durmadan kesik bacağını arayıp bulmamızı rica ediyordu. Çünkü kesik bacağın üzerindeki çizmeye yirmi ruble vermişti ve kaybolmasını istemiyordu."

"Siz şimdi başka bir telden çalmaya başladınız," dedi Burkin.

Yarım dakika kadar düşünen İvan İvaniç sözüne devam etti:

"Kardeşim karısının ölümünden sonra yurtluk aramaya devam etti. İnsan beş yıl araştırsa bile yine de düşlediğinden büsbütün farklı bir şey satın alır. Kardeşim komisyoncu aracılığıyla, bir yurtluğun borcunu üstlenerek, bey evi, hizmetçi odası, bahçesi olan yüz on iki desyatinlik bir yer satın aldı. Ancak yurtluğun ne meyve bahçesi, ne bektaşiüzümü, ne de nehirle bağlantılı gölü vardı. Yan tarafta nehir vardı, ama yurtluğun bir tarafında tuğla fabrikası, diğer tarafında da kemik yakma fabrikası* bulunduğu için nehrin suyu kahverengi akıyordu. Kardeşim bunlara fazla üzülmedi. Yirmi çalı bektaşiüzümü getirtti, onları dikti ve böylece büyük çiftlik sahibi olarak yeni bir hayata başlamış oldu.

* Eskiden şeker fabrikalarında şekeri beyazlatmak için kömürleştirilmiş hayvan kemiği (*bone char*) kullanılırdı. *-çev.*

Geçen yıl onu ziyarete gittim. Yolda giderken orada neler göreceğimi düşünüyordum. Kardeşim mektuplarında yurtluğundan, 'Çumbaroklova ya da Gimalayskoe Arazisi' adıyla söz ediyordu. Neyse, Gimalayskoe'ye öğleden sonra vardım. Hava sıcaktı. Her tarafta hendekler, duvarlar, çitler, sıra sıra aşılanmış köknarlar vardı. Avluya nasıl geçeceğimi, atı nereye bırakacağımı bilemiyordum. Eve girdiğimde beni kızıl tüylü, şişko, domuza benzeyen bir köpek karşıladı. Havlamaya üşeniyordu. Mutfaktan çıplak ayaklı, şişman aşçı kadın çıktı. O da domuza benziyordu. Kadın, efendisinin yemek sonrası uykusuna yattığını söyledi. Kardeşimin odasına girdim; yatağın üzerinde oturuyordu, dizleri battaniye ile örtülüydü. Yaşlanmış, göbek bağlamıştı. Cildi gevşeyip pörsümüş, yanakları, burnu ve dudakları öne doğru uzamıştı. Her an battaniyeye doğru eğilip domuz gibi homurtular çıkaracakmış gibi duruyordu.

Onunla kucaklaştık. Sevinçten ve aklımıza gelen, 'Bir zamanlar biz de gençtik, şimdiyse artık saçlarımız ağardı, sonumuz yaklaşıyor' gibi hüzünlü düşüncelerden dolayı gözlerimiz yaşarmıştı. Giyindi ve çiftliği görmek üzere dışarı çıktık.

'Eee, burada yeni hayatın nasıl?' diye sordum ona.

'Eh işte, çok şükür, halimden memnunum,' diye cevap verdi.O eski zavallı, ürkek memur değil, gerçek bir çiftlik sahibi beydi artık. Buraya alışmış, çiftliğin tadını çıkarmaya başlamıştı. Bol bol yemek yiyor, şişmanlıyor, hamamda yıkanıyor, çevredeki kimselere ve komşu fabrikalara karşı davalar açıyordu. Mujikler ona, 'Soylu efendimiz, zatıâlileri' diye hitap etmedikleri zaman buna çok içerliyordu. Köylülerine ağırbaşlılıkla, bir soyluya yaraşır şekilde davranıyor, onlara önemli, olağanüstü iyiliklerde bulunuyordu. Ne tür iyilikler mi? Bütün hasta mujikleri karbonat ve hintyağıyla tedavi ediyor, isim günlerinde köyün orta yerinde şükran duasını yönetiyor, sonra, öyle davranmak gerektiğini düşünerek oraya yarım kova votka bırakıyordu. Ah, bu müthiş yarım kovalar, ah!

Bu şişko çiftlik sahibi bugün ekinleri hayvanlara çiğnettiler diye mujikleri alıp yerel yönetim müdürünün karşısına diker, ertesi gün

törende onlara yarım kova votka bağışlardı. Onlar da bu votkayı içer, 'Hurra!' diye bağırırdı. Sonra da, sarhoş mujikler efendilerinin ayaklarına kapanırdı.

Hayatın iyiye doğru değişmesi, tokluk, aylaklık, Rus insanında küstahça bir kendini beğenmişlik yaratıyor. Bir zamanlar, devlette çalışırken, herhangi bir konuda kendine ait özel görüşe sahip olmaktan bile korkan Nikolay İvaniç, şimdi tıpkı bir bakan üslubuyla yalnızca gerçekleri dile getiriyordu: 'Eğitim gereklidir ama halkın eğitimi için daha vakit erkendir' ya da, 'Bedensel cezalar genel olarak zararlı olmakla birlikte, bazı durumlarda yararlı ve zorunludur' yahut da 'Köylüleri tanıyor ve onlara nasıl davranılacağını biliyorum, onlar beni seviyor. İstediğim her şeyi, yalnızca parmağımı oynatarak onlara yaptırabiliyorum' diyordu.

Bütün bu sözlerin zeki ve masum bir gülümseyişle söylendiğine dikkatinizi çekerim. Belki yirmi kez, 'Biz soylular...', 'Ben bir soylu olarak...' diye tekrarladı. Dedemizin mujik, babamızın da asker olduğunu artık unuttuğu besbelliydi. Aslında pek uygun bir soyadı olmayan soyadımız Çimsa-Gimalayski bile şimdi ona ahenkli, soylu ve çok hoş bir soyadı olarak gözüküyordu.

Sorun aslında onunla değil benimle ilgili bir sorundur. Onun çiftliğinde geçirdiğim bu saatler içinde bende meydana gelen değişimi size anlatmak istiyorum. Akşam çay içiyorduk, aşçı kadın masamıza bir tabak dolusu bektaşiüzümü getirip koydu. Bu bektaşiüzümü dışarıdan satın alınma değil, kardeşimin kendi öz mahsulüydü. Fidanların dikilişinden bu yana toplanan ilk üründü. Nikolay İvaniç gülümsedi, konuşmadan –heyecandan konuşamıyordu– yaş dolu gözlerle, bir dakika kadar bektaşiüzümlerine baktı. Sonra, meyvelerden birini alarak ağzına götürdü, uğraşısı sonunda sevgili oyuncağına kavuşmayı başarmış bir çocuğun sevinciyle yüzüme baktı:

'Ne kadar da lezzetli,' dedi.

Bektaşiüzümünü büyük bir açgözlülükle yiyor ve durmadan;

'Oh, ne kadar da lezzetli! Sen de al!' diye tekrarlıyordu.

Meyve sert ve ekşiydi, ama işte Puşkin'in dediği gibi, 'Bizi göklere çıkaran yalan, bize, gerçeklerin karanlığından daha değerlidir.'*

Karşımda, kutsal düşü gerçekleşmiş, hayatta amacına ulaşmış, muradına kavuşmuş, yazgısından ve kendinden hoşnut, mutlu bir insan görüyordum. İnsanın mutluluğu hakkındaki düşüncelerim her zaman, nedense, hüzünlü bir şeylerle iç içedir; şimdiyse, karşımdaki mutlu insan bende umutsuzluğa benzeyen bunaltıcı bir duygu yaratmıştı. Sıkıntım geceleyin daha da arttı. Yatağımı kardeşiminkine bitişik odada hazırlamışlardı. Onun uyuyamayarak kalktığını, bektaşiüzümü tabağına yürüdüğünü ve meyveden aldığını duyuyordum. Şöyle şeyler düşündüm; gerçekte durumundan hoşnut, mutlu insan ne kadar da çoktu! Ne üstün bir güçtü bu! Şu hayata bir bakınız: Güçlülerin küstahlığı ve asalaklığı, zayıfların cahilliği ve ağzı var dili yok halleri; etrafta sınırsız yoksulluk, darlık, yozlaşma, sarhoşluk, ikiyüzlülük, yalan... Oysa bütün evlerde, caddelerde sessizlik ve sükûnet egemen. Şehrimizde yaşayan elli bin kişiden bir tanesi bile çığlık atmıyor, isyan etmiyor. Biz, yiyecek satın almak için pazara giden, kendi saçmalıklarını konuşup dinleyen, evlenen, ölülerini sessiz sessiz mezarlığa taşımaya çalışan, gündüz yemek yiyip gece uyuyan insanları görüyoruz. Oysa acı çeken insanları, hayatta, kulis arkalarında olup biten korkunç şeyleri görmüyor, duymuyoruz. Her şey sessiz ve sakin; ortada sadece dilsiz istatistiklerin protestosu var: Şu kadar insan aklını oynattı, şu kadar litre içki içildi, yetersiz beslenmeden şu kadar çocuk öldü vb...

Açıktır ki, böyle bir düzen aslında gereklidir. Çünkü mutlular, mutsuz kişiler sustuğu için kendilerini mutlu hisseder. Eğer bu suskunluk olmasaydı mutluluk imkânsız olurdu. Bu genel bir hipnotizmadır. Halinden memnun ve mutlu her kişinin kapısında eli tokmaklı bir adam durmalı ve sürekli vuruşlarla ona, bu dünyada mutsuzlukların da olduğunu, onun da pekâlâ mutsuz olabileceği-

* Aleksandr Puşkin'in "Geroy" (Kahraman, 1830) adlı şiirinden. Şiirin orijinal halinde "gerçeklerin" değil, "bayağı gerçeklerin" denmektedir. *-çev.*

ni, hayatın ona pençesini er geç göstereceğini; hastalık, yoksulluk, ölüm gibi belaların onun başına da gelebileceğini; şimdi onun hiç kimseyi görüp işitmediği gibi, o zaman da onu hiç kimsenin görüp işitmeyeceğini sürekli olarak anımsatmalı. Fakat eli tokmaklı adam yok, mutlu kendi için yaşıyor, günlük hayatın ufak tefek dertleri onu, rüzgârın titrek kavak ağacını sallaması gibi hafifçe telaşlandırıyor ve sonra her şey yoluna giriyor."

İvan İvaniç ayağa kalkarak;

"İşte, o gece kendimin de o memnun ve mutlulardan biri olduğumu fark ettim," diye devam etti. "Ben de ziyafet sofralarında, avlarda nasıl yaşanacağı, nasıl iman edileceği, halkı nasıl yönetmek gerektiği konularında öğüt veriyordum. Ben de bilginin ışık anlamına geldiğini, eğitimin gerekli olduğunu, ama sıradan halk için şimdilik yalnızca okuma yazmayı öğrenmenin yeterli olacağını söylüyordum, özgürlüğün bir nimet olduğunu, hava olmadan yaşanılamayacağı gibi özgürlük olmadan da yaşanılamayacağını, fakat beklemek gerektiğini ileri sürüyordum. Evet, böyle konuşuyordum. Şimdiyse soruyorum. Ne adına beklenecek?"

İvan İvaniç, öfkeyle, Burkin'e bakarak sorusunu yineledi:

"Ne adına beklenecek? Size soruyorum! Hangi düşünceler adına? Bana, hayatta fikirlerin öyle hemen birdenbire değil, adım adım ve kendi zamanları gelince hayata geçeceğini söylüyorlar. Ama bunu iddia eden kim? Bunun haklı olduğu nerede kanıtlanmış? Nesnelerin doğal düzenini, olayların yasalara göre oluşup yürüdüğünü kanıt olarak gösteriyorsunuz. Ama ben canlı, düşünen bir insanım, bir hendeğin başında dikilmiş duruyorum; onun kendi kendine kapanmasını ya da dipte biriken çamurla dolmasını bekliyorum. Oysa belki de bu sürede onun üzerinden atlayabilir ya da üzerine bir köprü kurabilirdim. Peki, burada düzen ve yasalardan söz edilebilir mi? Yine aynı soru: Ne adına beklenecek? Yaşamak için gücün yokken bekleyebilirsin, oysa yaşamak gerekli ve sen yaşamak istiyorsun! Sabah erkenden kardeşimin yanından ayrıldım. O günden sonra, şehirde yaşamak bana dayanılmaz gel-

meye başladı. Sessizlik ve sükûnet beni sıkıyor. Pencereden bakmaya korkuyorum; çünkü benim için, masanın başına toplanmış çay içen mutlu bir aileden daha can sıkıcı bir görüntü olamaz. Artık yaşlıyım, mücadeleye yararım dokunmaz. Nefret etme yeteneğim bile yok. Yalnızca, içten içe acı çekiyor, öfkeleniyor ve sıkılıyorum. Kafama üşüşen düşüncelerden geceleri başım patlıyor, uyuyamıyorum... Ah, şimdi genç olacaktım ki!.."

İvan İvaniç heyecan içinde bir köşeden diğerine gidip gelirken tekrarlıyordu:

"Ah, şimdi genç olacaktım ki!.."

İvan İvaniç ansızın Alehin'in yanına gitti; onun ellerini avuçları içine alarak tek tek sıkmaya başladı. Yalvaran bir sesle ona:

"Pavel Konstantiniç!.." dedi. "Uyuşup gevşemeyin, kendi kendinizi uyutmayın! Genç, kuvvetli ve dinç olduğunuz bu yaşlarınızda iyilik yapmaktan bıkmayın. Mutluluk yoktur ve olmak zorunda da değildir. Eğer hayatta bir anlam, bir amaç varsa, bu anlam ve amaç asla bizim mutluluğumuzda değil, daha akıllıca, daha yüce bir şeylerde saklıdır, iyilik yapın!"

İvan İvaniç bütün bunları özel olarak kendisi için istiyormuşçasına, yüzünde acıklı ve rica edici bir gülümseyişle söylüyordu.

Daha sonra üçü de misafir odasının farklı köşelerindeki koltuklara oturdular ve sustular. İvan İvaniç'in hikâyesi ne Burkin'i, ne de Alehin'i hoşnut etmişti. Odanın loşluğunda âdeta canlı gibi gözüken, altın çerçeveli fotoğraflardaki kadınların ve generallerin bakışları altında bektaşiüzümü yiyen zavallı bir memurun hikâyesini dinlemek sıkıcı gelmişti.

Odadakilerin içinden, her nedense, zarif insanlardan, kadınlardan söz etme isteği geçti. Oysa onların şu anda, duvarda asılı altın çerçevelerden bakan şu insanların bir zamanlar içinde gezindikleri, oturdukları, çay içtikleri bu odada oturmaları –oradaki her şey, kılıflı avize, koltuklar, halı buna tanıktı– ve güzel Pelageya'nın önlerinde sessiz sessiz yürümesi bütün hikâyelerden daha güzeldi.

Alehin'i müthiş bir uyku bastırdı. Ev işleri nedeniyle oldukça erken, sabahın üçünde kalkmıştı. Şu anda gözlerinden uyku akıyordu; ancak kendisi olmadan misafirler ilginç sohbetlerini sürdüremezler korkusuyla kalkıp gitmiyordu. İvan İvaniç'in az önce konuştuklarının akıllıca ve haklı şeyler olup olmadığını kavrayamamıştı Alehin. Misafirler bulgurdan, ottan, katrandan söz etmemiş, onun hayatıyla doğrudan ilişkisi olmayan bir konu üzerine konuşmuşlardı. O, buna çok memnun olmuştu ve sohbetin daha da sürüp gitmesini istiyordu.

Yerinden doğrulan Burkin;

"Ama artık yatma zamanı geldi," dedi. "Sizlere iyi geceler dilememe izin verin..."

Alehin iyi geceler dileyip alt kattaki odasına indi; misafirler ise orada, üst katta kaldılar. Onları, ağaçtan yapılmış, oymalı, eski iki karyolanın bulunduğu büyük bir odaya aldılar. Köşede fildişinden yapılmış bir haç vardı. Güzel Pelageya'nın hazırladığı geniş ve serin yataklardan hoş, temiz bir çamaşır kokusu yayılıyordu.

İvan İvaniç konuşmaksızın soyundu ve yatağa uzandı.

"Tanrım biz günahkâr kullarını bağışla!" diyerek yorganı başına çekti.

İvan İvaniç'in masanın üzerinde duran piposundan odaya kuvvetli bir yanık tütün kokusu yayılıyordu. Uzunca bir süre uyuyamayan Burkin, bu ağır kokunun nereden geldiğini bir türlü çıkaramadı.

Yağmur gece boyunca pencereleri dövüp durdu.

1898

Aşk Üzerine

Ertesi gün kahvaltı sofrasında çok lezzetli pirojkiler, ıstakoz ve koyun etinden hazırlanmış köfte vardı. Kahvaltı devam ederken aşçı Nikanor içeri girerek misafirlerin öğle yemeğine ne arzu ettiklerini sordu. Aşçı, orta boylu, küçük gözlü, tombul yüzlü, tıraşlı bir adamdı. Bıyıklarının yeri sanki ustura ile tıraş edilmemiş de cımbızla yolunmuş gibi gözüküyordu.

Alehin, güzel Pelageya'nın bu aşçıya âşık olduğunu söyledi. Aşçı delidolu yaradılışlı, sarhoşun biri olduğu için kız onunla evlenmek istemiyormuş. Ancak, onunla öylesine, evlenmeden birlikte yaşamaya razıymış. Çok dindar bir kişi olan aşçının dinsel inançları onların öylesine yaşamasına izin vermiyormuş. Bu yüzden oğlan, kızın kendisiyle evlenmesini istiyor, hayır cevabı alınca da ona kötü davranıyor, azarlıyor ve hatta sarhoş olduğu zamanlar kızı dövüyormuş. Oğlan sarhoşken kız üst katta saklanıp hıçkıra hıçkıra ağlıyormuş. Böyle durumlarda Alehin'le hizmetçiler gerektiğinde kızı oğlandan korumak için evden dışarı çıkmazlarmış.

Aşk üzerine konuşulmaya başlanmıştı.

"Aşkın nasıl bir şey olduğunu," diye söze başladı Alehin, "aşkta kişisel mutluluk sorunu ön planda olmasına rağmen, Pelageya'nın, ona iç ve dış özellikleriyle daha çok yakışan bir başkasına değil de, bu Nikanor'a, bu 'çirkin suratlı'ya –burada herkes onu böyle çağırır– neden âşık olduğunu kimse bilmiyor. Bu konularda herkes kendine göre düşünüyor. Şimdiye kadar aşk üzerine söylenmiş tek tartışılmaz gerçek, 'Aşkta yüce bir sırrın saklı oluşu'dur. Bu konuda söylenmiş ve yazılmış olan diğer şeylerin hepsi birer cevap değil, sadece cevapsız soruların ortaya konmasıdır. Bir olay için uygun

gelen bir açıklama diğer bir olaya uygun düşmemektedir. Kanımca en iyisi, her olayı ayrı olarak açıklamak, genelleme yapmaya kalkışmamak olacaktır. Doktorların dediği gibi, her bağımsız olayı kişiselleştirmek gerektir."

"Tamamen doğru," dedi Burkin.

"Aklı başında, makul insanlar olan biz Rusların bu tür cevapsız sorulara karşı büyük bir eğilimimiz vardır," dedi Alehin. "Başkaları aşkı şiirleştirir; onu güllerle, bülbüllerle süsler. Biz Ruslar ise aşkımızı bu tür uğursuz sorularla süslüyor, üstelik de onların arasından en az ilginç olanlarını seçiyoruz. Moskova'da üniversitede okurken bir kadın arkadaşım vardı. Tatlı bir kadındı. Ne zaman onu kollarımın arasına alsam, her seferinde, kendisine o ay kaç para vereceğimi, sığır etinin kilosunun kaça olduğunu düşünürdü. Böyle işte... Sevdiğimiz zaman kendi kendimize sorular yöneltmeyi elden bırakmıyoruz: Bu yaptığım şey dürüst bir davranış mı, değil mi? Akıllıca mı, aptalca mı? Bu aşkın sonu nereye varacak? vs. vs... Böyle davranmanın iyi bir şey olup olmadığını bilmiyorum, fakat bunun, kişiyi kösteklediğini, huzursuz ettiğini, öfkelendirdiğini biliyorum."

Alehin'in bir şeyler anlatmak istediği belliydi. Yalnız başına yaşayan insanların içlerinde, anlatmaya gönüllü oldukları bir şeyler her zaman bulunur. Şehirlerde bekârlar sırf sohbet etmek amacıyla hamama, lokantaya giderler; bazen tellaklara, garsonlara çok ilginç hikâyeler anlatırlar. Köylerde ise bu insanlar içlerini genellikle misafirlerine döker. O sırada pencereden gri gökyüzü ve yağan yağmurla ıslanmış ağaçlar gözüküyordu. Böyle bir havada hiçbir yere gidilemezdi; konuşup dinlemekten başka yapacak bir şey yoktu.

Alehin yeniden söze başladı:

"Uzun zamandır, üniversiteyi bitirdiğimden beri Sofino'da yaşıyor, toprak işleriyle uğraşıyorum. Ben nazlı yetiştirildim, yaradılış olarak hayattan kopuk bir insanım. Ancak, buraya geldiğimde yurtluğun üzerinde büyük bir borç vardı. Bu borç biraz da babamın eğitimime çok para harcaması yüzünden olduğu için, burada

kalmaya ve borcun bitimine dek çalışmaya karar verdim. Böyle karar verdim ve çalışmaya başladım ama açıkça söylemeliyim ki bu işten pek tiksinmiyor da değildim hani. Buranın toprağı verimli değildir. Yaptığın tarımdan zarar etmemen için serflerin ve gündelikçi ırgatların –ki, ikisi de hemen hemen aynı kapıya çıkar– emeklerinden akıllıca yararlanman gerekir ya da kendi işini köylü usulüyle, yani tarlada bizzat kendin, kendi ailenle çalışarak yürütmelisin. Bunun ortası olamaz. Ancak, ben o zamanlar bu tür incelikleri henüz kavrayamamıştım. Toprakların küçük bir parçasını bile boş bırakmıyor, komşu köylerde ne kadar erkek ve kadın varsa hepsine iş veriyordum. Çılgınca çalışıyorduk. Kendim de toprak sürüyor, tohum atıyor ve ekin biçiyordum. Bunları yaparken içim sıkılıyordu ve açlıktan bostandaki salatalıkları yemek zorunda kalmış bir köy kedisi gibi tiksintiyle yüzümü buruşturuyordum. Bütün gövdem ağrılar içinde kalıyordu; yürürken uyukluyordum.

İlk zamanlar, yeni iş hayatımla kendi kültürel alışkanlıklarımı kolayca bağdaştırabileceğimi sandım. Bunun için sadece bilinen dış düzene uyulmasının yeteceğini düşündüm. Buraya, üst kattaki bu büyük odalara yerleştim. Kahvaltı ve öğle yemeklerinden sonra likörle kahve içiyor, akşam yatağa girdiğimde *Avrupa Bülteni*'ni okuyordum. Derken, bir gün aziz Peder İvan çıkageldi; benim likörümü bir oturuşta içip bitirdi. Bu arada *Avrupa Bülteni* de papazın kızlarına kalmıştı. Çünkü yazın, özellikle ot biçme zamanında yorgunluktan yatağıma kadar yürümeyi başaramıyor, samanlıkta, holde ya da koru bekçisinin kulübesinde bir yerlerde uyuyakalıyordum. Bu durumda hangi okumadan söz edilebilir? Yavaş yavaş alt kata taşındım, yemeklerimi hizmetçilerin mutfağında yemeye başladım. Eski görkem ve debdebeden kala kala sadece şu hizmetçiler kaldı. Babamın hizmetinde bulundukları için onları işten çıkarmak bana acı verecekti.

Buraya ilk geldiğim yıllarda beni sulh mahkemesi şeref üyeliğine seçtiler. Ara sıra şehre gitmek, meclis toplantılarına ve bölge mahkemesine katılmak gerekiyordu. Bu beni oyalıyordu. İnsan

burada, özellikle kışın, bir yerlere gitmeksizin iki üç ay yaşadı mı, eninde sonunda siyah redingotu özlemeye başlar. Bölge mahkemesinde ise redingotlar, üniformalar, fraklar boldu; kendileri ile konuşabileceğin hukukçular, eğitim görmüş insanlar vardı. Holde uyumalardan, hizmetçi mutfaklarından sonra, üzerinde tertemiz elbiseler, ayağında yumuşak potinler, göğsünde zincirle, koltuğa kurulup oturmak ne büyük bir görkemdi!

Şehirde beni güler yüzle misafir ediyorlardı; ben de onlarla severek, isteyerek tanışıyor ve dostluk kuruyordum. Kurduğum bu arkadaşlıkların en sağlamı ve hatta gerçeği tam söylemek gerekirse, en çok hoşuma gideni bölge mahkemesi başkan yardımcısı Luganoviç ile olan arkadaşlığımdı. Onu her ikiniz de tanırsınız. İnsanların en sevimlisiydi.

Ünlü kundakçılar davasından sonraydı. İnceleme iki gün sürmüştü; hepimiz çok yorulmuştuk.

Luganoviç yüzüme şöyle bir baktıktan sonra;

'Biliyor musun ne diyeceğim, haydi öğle yemeğine bana gidelim,' dedi.

Luganoviç ile tanışıklığım azdı ve sadece resmî nitelikte bir tanışıklıktı. Dolayısıyla, bu önerisi benim için beklenmedik bir şeydi. Daha önce onun evine bir kez bile gitmemiştim.

Elbise değiştirmek için aceleyle otelime uğradıktan sonra Luganoviç'in evine gittim. İşte, Luganoviç'in karısı Anna Alekseyevna ile tanışma fırsatını o gün elde ettim. O zamanlar Anna Alekseyevna daha çok gençti; yirmi ikisinde ya var ya yoktu. İlk çocuğunu altı ay önce doğurmuştu. Geçmişte kalmış bir şey. Bu yüzden, onda bu kadar olağanüstü olanın ve benim bu kadar çok hoşlandığım şeyin tam olarak ne olduğunu şimdi size anlatabilmem güç, ancak o zaman yemek sırasında her şey bana gün gibi apaçık gelmişti. Karşımda genç, güzel, iyi yürekli, aydın, alımlı bir kadın görüyordum. Böyle bir kadınla daha önce asla karşılaşmamıştım. Tanışır tanışmaz onda cana yakın, neredeyse tanıdık birini buldum. Tam tamına bu yüzü, bu sevimli, zeki gözleri bir zaman-

lar, çocukluğumda, annemin odasındaki komodinin üzerinde duran albümde görmüştüm.

Kundakçılar davasında, dört Yahudi sanık çete kurmaktan suçlu bulunmuştu. Bana göre karar tamamen haksızdı. Bu bana çok dokunuyordu. Yemek sırasında oldukça heyecanlanmıştım. Neler söylediğimi anımsamıyorum. Yalnızca, Anna Alekseyevna'nın boyuna başını salladığını ve kocasına, 'Dmitri, nasıl olabilir böyle bir şey?' diye sorduğunu anımsıyorum.

İyi yürekli Luganoviç, bir insanın bir kez mahkemeye yolu düştü mü, onun artık suçlu demek olduğu; kararların doğruluğu hakkında şüphe belirtmenin ancak ve ancak yasal usuller içinde ve kâğıtlar üzerinde mümkün olabileceği, bunun yemek yenirken ve özel konuşmalarda dile getirilemeyeceği görüşlerine sıkı sıkıya bağlı saf insanlardan biriydi.

Luganoviç, yumuşak bir sesle:

'Senle ben kundakçılık yapmadık, bu yüzden de bizi yargılamıyorlar, cezaevine de koymuyorlar,' dedi.

Karı koca her ikisi de benim biraz daha çok yiyip içmem için diretiyordu. Bazı küçük ipuçlarına, örneğin, ikisinin birlikte nasıl kahve pişirdiklerine, birbirlerini daha cümlelerinin sonu gelmeden nasıl anladıklarına dayanarak, onların huzur ve barış içinde mutlu bir hayat sürdüklerini ve misafirlerinden memnun gözüktüklerini çıkarabilmiştim. Yemekten sonra ikisi birlikte piyano çaldı. Sonra karanlık bastırdı, ben de otelime döndüm.

Bu anlattığım olay ilkbaharın başlarında olmuştu. Ondan sonra bütün yaz mevsimini hiçbir yere gitmeksizin Sofino'da geçirdim. Şehri düşünmek için bile zamanım yoktu. Fakat açık kumral saçlı, zarif kadınla ilgili anım günler boyunca taze kaldı. Onu düşünmüyordum, ama onun belli belirsiz hayalini hep içimde taşıyordum. Sonbaharın son günleriydi. Düşkünlere yardım toplamak amacıyla şehirde bir temsil veriliyordu. Valinin locasına girdim (beni perde arasında davet etmişlerdi). Baktım, valinin hanımının yanında Anna Alekseyevna oturuyor. Güzelliğinin ve şirin,

tatlı gözlerinin dayanılmaz, çarpıcı etkisi yine aynıydı, yine o aynı yakınlık duygusunu hissettim. Bir süre yan yana oturduk, sonra fuayeye çıktık.

'Zayıflamışsınız, hasta mıydınız?' diye sordu bana.

'Evet,' dedim. 'Omzum ağrıyor, yağışlı havalarda geceleri beni uyutmuyor.''Solgun görünüyorsunuz. İlkbaharda bize geldiğinizde daha genç, daha canlıydınız. Coşkuluydunuz, durmadan konuşuyordunuz, çok ilginç biriydiniz. İtiraf edeyim ki biraz da gönül vermiştim size. Nedense hep yaz boyunca sık sık sizi anımsadım. Bugün de tiyatroya hazırlanırken, sizi göreceğim gibi bir his vardı içimde.' Gülümseyerek: 'Fakat bugün solgun bir görünümünüz var. Bu sizi daha yaşlı gösteriyor,' diye ekledi.

Ertesi gün kahvaltıda Luganoviç'lerdeydim. Kahvaltıdan sonra kış hazırlıklarını düzene sokmak üzere daçalarına gideceklerdi. Ben de onlarla birlikte gittim. Şehre yine onlarla döndüm. Şömine etrafa alev saçarken ve genç anne kızının uyuyup uyumadığına bakmak üzere sık sık içeri girip çıkarken, ben, bu sakin aile çatısı altında gece yarısına dek oturup çay içtim. Bundan sonra şehre her inişimde Luganoviç'lere uğramaya başladım. Onlar bana, ben de onlara alışmıştık. Genellikle geleceğimi haber vermeden gidiyordum; ev halkından biriymiş gibi giriyordum kapıdan içeriye. Bana öylesine güzel gelen o gergin sesiyle uzak odaların birinden seslenirdi:

'Kim geldi?'

Oda hizmetçisi ya da dadı:

'Pavel Konstantiniç,' diye cevap verirdi.

Anna Alekseyevna yüzünde endişeli bir ifadeyle beni karşılar ve her seferinde:

'Bu kadar uzun süre neredeydiniz? Yoksa bir şey mi oldu?' diye sorardı.

Bakışları, bana uzattığı o zarif, asil elleri, günlük ev giysileri, taranışı, sesi, adımları her seferinde benim üzerimde alıştığım hayat tarzı bakımından sıradışı, yeni ve etkileyici bir izlenim bırakırdı.

Bol bol sohbet eder, sonra ikimiz de kendi hayatlarımız üzerine düşünceye dalar, uzun uzun susardık. Yahut da bana piyano çalardı. Evde olmadıkları zamanlarda dadı ile konuşur, bebekle oynar ya da odada Türk divanı üzerine uzanarak gazete okur, gelmelerini beklerdim. Anna Alekseyevna eve döndüğünde onu girişte karşılar, kucağındaki bütün alışveriş paketlerini alırdım. Nedense her zaman bu paketleri tıpkı bir çocuk gibi büyük bir sevinç ve aşk duyarak taşırdım.

Hani bir atasözü vardır: Köylü kadının hiçbir derdi, tasası yokmuş, o da gidip kendine bir domuz yavrusu satın almış. Luganoviç'lerin de derdi tasası yoktu, onlar da benimle dostluk ediyorlardı. Şehre uzun bir süre gitmesem, bunu hasta olduğuma ya da başıma bir şey geldiğine yoruyorlar ve her ikisi de büyük bir telaşa kapılıyordu. Benim eğitim görmüş, birkaç yabancı dil bilen biri olarak oturup bilimle ya da edebiyatla uğraşacak yerde köyde yaşamam, çok çalışmam, koşuşturup durmam ve buna rağmen de her zaman meteliksiz olmam onları üzüyordu. Çok acı çektiğimi, eğer konuşuyor, gülüyor, yemek yiyorsam, bütün bunları sadece ve sadece kendi acılarımı gizlemek için yaptığımı düşünüyorlardı. Hatta neşeli anlarımda, kendimi çok iyi hissettiğim zamanlarda bile onların araştırıcı bakışlarını üzerimde hissederdim. Özellikle, gerçekten sıkışık durumda olduğum zamanlarda, alacaklılarımdan biri peşimdeyken ya da hemen ödenmesi gereken bir borç için param çıkışmadığında halleri çok dokunaklı olurdu. Böyle durumlarda karı koca pencere kenarına çekilip fiskos eder; sonra kocası ciddi bir yüz ifadesi takınarak yanıma gelir ve:

'Pavel Konstantinoviç, eğer şu anda paraya ihtiyacınız varsa, ben ve karım sizden, çekinmemenizi ve bu parayı bizden almanızı rica ediyoruz,' derdi.

Heyecandan kulakları kızarırdı.

Bazen de, aynı bu şekilde, pencere kenarında karısı ile fiskos ettikten sonra kulakları kızarmış halde yanıma gelir:

'Ben ve karım şu armağanı kabul etmenizi ısrarla rica ediyoruz,' diyerek bir çift kol düğmesi, bir sigara kutusu ya da bir masa lambası verdiği olurdu.

Ben de karşılık olarak onlara köyden, avlanmış kuş, tereyağı ve çiçek gönderirdim. Yeri gelmişken söyleyeyim, onlar varlıklı insanlardı. İlk zamanlar şundan bundan sık sık borç para alıyordum. Bunda özel bir titizlik de göstermiyor, mümkün olan her yerden, herkesten borç alıyordum. Ancak, Luganoviç'lerden borç para almaya beni hiçbir güç zorlayamazdı. Bunun sözünü etmeye bile gerek yok!

Mutsuzdum. Evde, tarlada, ambarda, her yerde onu düşünüyordum. Yaşını başını almış (kocası kırkın üzerindeydi), ilginç olmaktan uzak bir adamla evlenen, ondan çocuk sahibi olan bu genç, güzel ve zeki kadının sırrını anlamaya çalışıyordum. İlginçlikten uzak, can sıkıcı bir sağduyuyla düşünen, balolarda ve gece eğlencelerinde, yüzünde uslu ve kayıtsız bir ifade olduğu halde ciddi kimselerin yanından ayrılmayan, sanki onu buraya bir şeyler satması için getirmişler gibi öyle uyuşuk ve gereksiz duran, öte yandan da mutlu ve çocuk sahibi olmanın kendisinin de hakkı olduğuna inanan bu iyi yürekli, safdil adamın da sırrına ermek istiyordum. Hep şunu anlamaya çalışıyordum: Neden Anna Alekseyevna benim değil de bu adamın karşısına çıkmıştı? Hayatımızda bu kadar müthiş bir hatanın işlenmesi acaba niye gerekli görülmüştü?

Onlara her uğrayışımda Anna Alekseyevna'nın gözlerinden beni beklediğini okuyabiliyordum. Benim geleceğimi daha sabahtan itibaren içine doğan özel bir sezi ile tahmin ettiğini söylüyordu. Uzun uzun konuşur sonra suskunluğa gömülürdük; aşkımızı birbirimize söylemez, açıklamaya korkar, kıskançlıkla gizlerdik. Sırrımızı kendimize bile açık edecek her şeyden korkardık. Onu şefkatle ve derin bir aşkla seviyordum. Ama eğer aşkımıza karşı koyacak yeterli gücü kendimizde bulamazsak bu aşkın bizi nereye götüreceğini düşünüyor, kendime soruyordum. Bu sessiz ve hüzünlü aşkımın, Anna Alekseyevna'nın, kocasının, çocuğunun, beni

böylesine seven ve bana inanan bütün bu ailenin mutlu hayatını ansızın altüst edebileceği ihtimali bana inanılmaz gözüküyordu. Dürüstçe olur muydu bu? O benim arkamdan gelirdi, ama nereye? Onu nereye götürebilirdim? Eğer ilginç, güzel bir hayatım olsaydı, örneğin bir kurtuluş savaşı kahramanı ya da ünlü bir bilgin, artist, sanatçı olsaydım iş o zaman başka türlü olurdu. Oysa bu durumda ben onu sıradan, renksiz bir ortamdan alıp, başka, yine aynı bu tür, hatta daha da renksiz bir ortama sürüklemiş olmayacak mıydım? Hem sonra bakalım mutluluğumuz uzun sürecek miydi? Hastalanır ya da ölürsem ya da birbirimizden soğursak ona ne olurdu?

O da olaylara galiba benim gibi bakıyordu. Kocasını, çocuğunu, damadını kendi oğlu gibi seven annesini düşünüyordu. Eğer kendisini duygularına tutsak ederse, ya yalan söyleyecekti ya da gerçeği; onun durumu bakımından her iki seçenek de aynı şekilde korkunç ve yakışıksızdı. 'Acaba aşkı bana mutluluk getirecek miydi? Onun varlığı sakın bu sevgisiz, çetin ve her türlü bahtsızlıkla dolu hayatımı daha da güçleştirmesin?' gibi sorularla kendine eziyet ediyordu. Kendisinin artık, benimle evlenecek kadar genç olmadığını, yeni bir hayata başlamak için gerekli gücü ve çabayı gösteremeyeceğini düşünüyordu. Kocası ile sık sık, benim, iyi bir ev kadını ve iyi bir yardımcı olabilecek, zeki, değerli bir kızla evlenmem gerektiği üzerine konuşur, hemen arkasından da koca şehirde böyle bir kızın zor bulunabileceğini eklerdi. Bu arada yıllar geçip gidiyordu. Anna Alekseyevna'nın ikinci çocuğu da doğmuştu.

Luganoviç'lere gittiğimde hizmetçiler bana dostça gülümsüyor, çocuklar, 'Pavel Konstantiniç Amca geldi' diye bağrışıyor, boynuma atılıyorlardı; herkes seviniyordu. İçimde olup bitenleri anlamıyor, benim de sevindiğimi düşünüyorlardı. Herkes bende soylu bir ruh buluyor; büyükler de, küçükler de beni etraflarında dolaşan soylu bir varlık olarak görüyorlardı. Bu, onların benimle olan ilişkilerine özel bir zarafet kazandırıyor, âdeta benim oradaki varlığımla onların hayatı daha bir temiz, daha bir güzel oluyordu. Ben ve Anna Alekseyevna ikimiz birlikte, her defasında yaya olarak

tiyatroya gider, bitişik koltuklarda otururduk; omuzlarımız birbirine dokunurdu. Bir şey söylemeksizin elinden tiyatro dürbününü alırken bana çok yakın olduğunu, onun bana ait olduğunu, bizim, bir diğerimiz olmadan yapamayacağımızı hissederdim. Ama tiyatrodan çıktığımızda, her seferinde, garip bir anlaşmazlık içinde yabancılar gibi vedalaşır ve ayrılırdık. Şehirde hakkımızda söylentiler çıkmıştı; kim bilir neler neler konuşuluyordu... Ama bunların tek kelimesi bile gerçek değildi.

Son yıllarda Anna Alekseyevna sık sık kâh annesinin, kâh kız kardeşinin yanına gitmeye başladı. Kötü bir ruhsal durum içindeydi; hayatının doyuruculuktan uzak ve bozuk olduğu düşüncesine kapılıyor, böyle anlarda çocuklarını da, kocasını da görmek istemiyordu. İyice laçkalaşmış olan sinirlerini güçlendirmek için tedaviye bile başlamıştı.

Sustuk, hep sustuk. Yabancıların yanında bana karşı tuhaf bir öfke gösteriyordu. Herhangi bir şey üzerine konuşsam bana itiraz ediyor, biriyle tartışacak olsam karşı tarafı destekliyordu. Elimden bir şey düşürdüğümde, soğuk bir tonla, 'Sizi kutlarım' diyordu. Tiyatroya giderken dürbünü yanıma almayı unutacak olsam, 'Eh, unutacağınızı zaten biliyordum' diye söylenirdi.

İyi ki ya da ne yazık ki, hayatımızda er ya da geç sona ermeyen hiçbir şey yoktur. Ayrılık zamanı gelip çatmıştı, çünkü Luganoviç'i mahkeme başkanı olarak batı illerinden birine atamışlardı. Mobilyaları, atları, daçayı satmak gerekiyordu. Daçaya gittik. Oradan geri dönerken, bahçeye, evin yeşil çatısına son bir kez bakmak için başımızı arkaya çevirdiğimizde hepimiz keder içindeydik. O anda, vedalaşmak zorunda olduğum şeyin sadece daça olmadığını anladım. Ağustos sonunda, doktorunun tavsiyesine uyarak Anna Alekseyevna'yı Kırım'a göndermeyi kararlaştırdık. Ondan kısa bir zaman sonra da Luganoviç çocuklarla birlikte görev yeri olan batı iline hareket edecekti. Anna Alekseyevna'yı büyük bir kalabalık yolcu etti. Kocası ve çocukları ile vedalaştığında neredeyse üçüncü zil çalmak üzereydi. Unutulduğu için sonradan getirilen

sepeti yukarı rafa koymak ve hem de vedalaşmak üzere kompartımana koştum. İçeri girdiğimde onunla göz göze geldik; ikimiz de irade gücümüzü kaybetmiştik. Onu kucakladım. Yüzünü göğsüme bastırdı, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Omuzlarını, gözyaşları ile ıslanmış ellerini, yüzünü öperken, ah tanrım, ben de, o da ne kadar mutsuzduk! Ona aşkımı itiraf ettim. Bizim birbirimizi sevmemize izin vermeyen bütün o engellerin ne kadar lüzumsuz, ne kadar önemsiz ve aldatıcı şeyler olduğunu anladım; o anda yüreğime dayanılmaz bir sızı saplandı. Evet, insanın, birini sevince, aşkı üzerine düşünmeye başlarken, beylik anlamlarıyla mutluluk veya mutsuzluk, kötülük ya da erdem gibi kavramlardan değil, onlardan daha yüce, daha önemli bir şeylerden hareket etmesi yahut da hiçbir şey düşünmemesi gerektiğini nihayet anlamıştım.

Onu son kez öptüm, elini sıktım; bir daha görüşmemek üzere ayrılmıştık. Tren hareket etmişti. Komşu kompartıman boştu, oraya geçtim, ilk istasyona kadar burada oturup ağladım. Sonra Sofino'ya, evime yürüyerek döndüm."

Alehin hikâyesine devam ederken yağmur dinmiş, güneş açmıştı. Burkin ve İvan İvaniç balkona çıktılar. Buradan, bahçe ile güneşte bir ayna gibi parıldayan nehir çok güzel bir manzara oluşturuyordu. Misafirler hikâyeden büyük bir tat almış ve aynı zamanda da onlara hikâyesini böylesine içtenlikle anlatan, bilimle ya da hayatını çok daha hoş kılacak bir şeyle uğraşacak yerde, kocaman çiftlikte oradan oraya koşup duran, zeki ve iyilik dolu gözlere sahip bu adama acımışlardı. Sonra, kompartımanda vedalaşırlarken, sevgilisi Anna Alekseyevna'nın omuzlarını ve yüzünü öptüğünde, genç kadının yüzünün kim bilir ne kadar kederli bir hal aldığını düşündüler. Burkin de, İvan İvaniç de genç kadını şehirden tanıyorlardı.

Hatta Burkin onunla tanışıyor ve onu güzel buluyordu.

1898

TATLIM*

SEKİZİNCİ dereceden emekli devlet memuru Plemyannikov'un kızı Olenka** evlerinin önündeki sundurmanın altında oturuyordu, düşünceli bir hali vardı. Hava sıcaktı, sinekler inatla saldırıyordu her yandan. Ancak, biraz sonra akşam olacağını düşünmek hoş bir duygu veriyordu insana. Kara yağmur bulutlarının yükseldiği doğudan ara sıra nemli bir esinti gelmekteydi. Olenkaların avlusundaki müştemilatta kiracı olarak oturan, işadamı, Tivoli eğlence bahçesinin sahibi Kukin avlunun ortasında ayakta durmuş gökyüzüne bakıyordu.

"Yine!" diye umutsuzca söylendi Kukin. "Yine yağacak! Her gün yağmur, her gün yağmur! İnat olsun diye yağıyor sanki! Ölüm demek, yıkım demek bu! Her gün korkunç zarara uğruyorum!"

Ellerini birbirine vurdu ve Olenka'ya dönerek devam etti:

"Olga Semyonovna, işte sana bizim hayatımız! İstersen hüngür hüngür ağla! Çalışıyorsun, çabalıyorsun, eziyet çekiyorsun, gece sabahlara kadar uyumuyorsun, daha iyiye ulaşmak için düşünüp duruyorsun... Peki, ya sonuç? Bir yandan, halk cahil, yabani... En iyi opereti, en iyi gösteriyi, en güzel şarkıcıları getiriyorum, ama onun istediği sanki bunlar mı, bunlardan herhangi bir şey mi anlıyor? Hayır, ona sıradan, kötü oyunlar gerekli! Bayağı, pespaye şeyler! Üstelik şu havanin haline bakın! Neredeyse her akşam yağmur yağıyor. Mayısın onunda başladı, mayıs geçti, peşinden haziran

---

* (Ru.) Duşeçka (Duşenka): Tatlım, canımın içi, şekerim anlamına gelen "Duşa" (can, ruh) kökünden türetilmiş bir sevgi sözcüğü. *-çev.*

** Olga'nın küçültülmüş hali. *-çev.*

gelip geçti, hâlâ yağıyor. Korkunç bir şey bu! Seyirci gelmiyor, ama ben kira ödüyorum, artistlere para ödüyorum, öyle değil mi?"

Ertesi gün akşamüzeri bulutlar yine yükselmeye başladı.

Kukin isterik kahkahalar atarak:

"Ne, yani? Bırakın yağsın!" diyordu. "Bırakın, bütün bahçeyi sel götürsün, içinde de beni! Götürsün ki, ne bu dünyada, ne de öteki dünyada mutluluk nedir bilmeyeyim! Bırakın, sanatçılar beni mahkemeye versin! Daha da beteri, Sibirya'ya küreğe göndersinler beni! Hatta darağacında sallandırsınlar! Ha! Ha! Ha!"

Üçüncü gün de yine aynı şey oldu.

Olenka, Kukin'i büyük bir ciddiyet içinde, sessiz sessiz dinliyor, bazen gözlerinin yaşla dolduğu bile oluyordu. Sonunda, Kukin'in talihsizlikleri kızın yüreğine dokundu, ona âşık olmaya başladı. Kukin kısa boylu, cılız, soluk benizli bir adamdı. Zayıf bir tenor sesi vardı, saçlarını şakaklarının üstüne tarardı. Konuşurken ağzında bir eğilme olurdu, yüzünden umutsuzluk ifadesi eksik olmazdı. Ama yine de Olenka'nın yüreğinde gerçek ve derin bir duygu uyandırabilmişti.

Olenka sürekli birilerine âşık olurdu, âşık olmadan yapamazdı. İlk zamanlar, şimdi karanlık odasında, koltuğunda oturan, güçlükle nefes alan hasta babasına âşıktı. Bir zamanlar da, Bryansk'tan çok seyrek, iki yılda bir onları ziyarete gelen halasına âşık olmuştu. Yine, ortaokulda okurken Fransızca öğretmenini sevmişti. Olenka, sessiz, yufka yürekli, temiz ruhlu genç bir kızdı. Uysal bakışları ve çok sağlıklı bir görünümü vardı. Onun dolgun, pembe yanaklarına, siyah benli yumuşak, ak gerdanına, hoş bir şeyler dinlerken yüzünü kaplayan sevimli ve saf gülümseyişine bakan erkekler içlerinden, 'Evet, hiç de fena değil' diye düşünür ve ona gülümseyişleriyle yanıt verirlerdi.

Hanım misafirler de onunla konuşurken kendilerini tutamaz, ansızın kolundan yakalar ve büyük bir coşkuyla,

"Tatlım!" derlerdi ona.

Olenka'nın doğduğu günden beri içinde yaşadığı ve babasının da vasiyetinde ona bıraktığını yazdığı ev şehrin kenarında, Çingene mahallesinde bulunuyordu. Tivoli eğlence bahçesine de yakındı. Olenka, geceleri bahçede çalan müziği, çatırtıyla patlayan fişeklerin sesini duyar, Kukin'in orada kendi yazgısı ile nasıl savaştığını ve baş düşmanı ilgisiz seyirciye karşı nasıl yeni bir saldırıya geçtiğini görür gibi olurdu. Yüreğinde tatlı bir sıkışma hisseder, canı uyumak istemezdi. Sabaha karşı Kukin eve döndüğünde, Olenka yatak odasının camını hafifçe tıklatır, tatlı tatlı gülümseyerek ona perdenin arasından yüzünü ve bir omuzunu gösterirdi...:

Kukin, Olenka'ya evlenme teklifinde bulundu ve evlendiler. Karısının boynunu, sağlık fışkıran omuzlarını şöyle iyiden iyiye görünce ellerini çırparak,

"Tatlım!" diye söylendi.

Kukin mutluydu, ancak düğün günü ve sonra bütün gece yağmur yağdı, bu nedenle yüzündeki o umutsuzluk ifadesi hiç kaybolmadı.

Düğünden sonra iyi bir hayat sürmeye başladılar. Olenka kasada duruyor, bahçenin düzeniyle ilgileniyor, harcamaları yazıyor, çalışanların ücretlerini ödüyor, böylece onun bir pırıltıyı andıran sade ve tatlı gülümseyişi, pembe yanakları bazen kuliste, bazen büfede bir an için görünüp kayboluyordu. Artık tanıdıklarına, yeryüzünde en önemli, en yüce ve en gerekli şeyin tiyatro olduğundan, gerçek bir haz almanın, aydın ve insancıl bir adam olmanın ancak tiyatroya gitmekle mümkün olacağından söz ediyordu.

"Ama halk sanki bunu anlıyor mu?" diyordu. "Halka, bayağı, sıradan güldürüler gerek! Dün *Ters Yüz Edilmiş Faust*'u* sahnelemiştik, neredeyse bütün localar boştu. Oysa onun yerine eğer Vaniçka'yla** ben sıradan bir güldürü sahneleseydik, ina-

---

* F. R. Herve'nin (1825-1893) *Küçük Faust* opereti Rusya'da bu adla bilinmekteydi. *–Rus. ed.*

** İvan'ın küçültülmüş hali olan Vanya kastediliyor. *–çev.*

nınız, tiyatro hıncahınç dolu olurdu. Yarın Vaniçka'yla ben *Orfe Cehennemde*'yi* sahneye koyacağız, buyurun gelin."

Kukin tiyatro hakkında, sanatçılar hakkında ne söylüyorsa, o da kelimesi kelimesine aynı şeyleri tekrarlıyordu. Tıpkı Kukin gibi halkı sanata karşı ilgisizlik ve cahillikle suçluyor, provalara karışıyor, aktörlerin yanlışlarını düzeltiyor, müzisyenlerin davranışlarını denetliyor ve yerel gazetede tiyatro hakkında olumsuz bir şey çıktığında ağlıyor, sonra da kalkıp açıklama istemek üzere gazete yöneticisine gidiyordu.

Artistler Olenka'yı seviyor, onu "Vaniçka'yla ben" ya da "Tatlım" diye çağırıyorlardı. O ise artistlere acıyor, onlara ufak miktarlarda borç paralar veriyordu. Eğer borcunu geri ödemeyen olursa, Olenka sessiz sessiz ağlıyor, ama kocasına şikâyette bulunmuyordu.

Kışı da iyi geçirdiler. Bütün bir kış sezonu için kapattıkları şehir tiyatrosunu kısa sürelerle kâh bir Ukrayna kumpanyasına, kâh bir sihirbaza, kâh yerel bir amatör topluluğa kiraladılar.

Olenka şişmanlıyor, yüzü mutluluktan her geçen gün biraz daha çok ışıldıyordu. Kukin ise tersine, zayıflıyor, sararıp soluyor ve işlerinin bütün kış boyunca çok iyi gitmesine rağmen durmadan büyük para kaybettiğinden yakınıyordu. Geceleri boyuna öksürüyordu. Olenka ona ahududu ve ıhlamur kaynatıyor, göğsünü kolonyayla ovuyor ve onu kendi yumuşak şallarına sarıp sarmalıyordu.

Kocasının saçlarını sıvazlayarak:

"Nasıl da yakışıklıymış! Nasıl da güzelmiş, benim kocam," diye söyleniyordu bütün içtenliğiyle.

Kukin yeni bir gösteri grubu getirmek üzere Büyük Perhiz'de Moskova'ya gitti. Onsuz Olenka'nın gözüne uyku girmedi, boyuna pencerenin önünde oturup yıldızları seyretti.

Kendisini, yanlarında horozları olmadığı için bütün gece uyuyamayan huzursuz tavuklara benzetiyordu. Kukin'in Moskova'daki işleri uzamıştı; Paskalya yortusuna doğru döneceğini yazıyordu. Mektuplarında ayrıca Tivoli ile ilgili birçok talimatlar veriyordu.

* J. Offenbach'ın (1819-1880) bir opereti. *-Rus. ed.*

Paskalya yortusunun başlamasından bir gün önce, akşam geç saatlerde ansızın avlu kapısı kötü kötü çalınmaya başladı. Sanki boş bir fıçıya vuruyorlarmış gibi "Bum! Bum!.." diye sesler geliyordu kapıdan. Aşçı kadın uykulu uykulu, avludaki su birikintilerini çıplak ayaklarıyla şapırdatarak dışarı koştu. Boğuk ve kalın bir ses kapının arkasından:

"Açınız, lütfen! Size telgraf var!" dedi.

Olenka daha önce de kocasından çeşitli telgraflar almıştı, ama bu kez nedense olduğu yerde donup kaldı. Titreyen elleriyle telgrafı açtı, şunlar yazılıydı:

> İvan Petroviç bugün ansızın öldü. Direktiflerinizi bekliyoruz. Fenaze töreni salı günü, öncebur.

Telgrafta "cenaze" kelimesinin yanlış yazılmış olmasından başka, bir de ne olduğu anlaşılmayan bir "öncebur" kelimesi vardı. İmza, operetin yöneticisine aitti.

"Sevgilim benim!" diye hüngür hüngür ağlamaya başladı Olenka. "Benim iyi Vaniçka'm, şahinim benim! Seninle niçin karşılaştım? Niçin seni tanıdım, niçin sana âşık oldum? Zavallı Olenka'nı kime bırakıp gidiyorsun? Zavallı bedbaht Olenka'nı..."

Kukin'i salı günü Moskova'da Vagankov mezarlığına gömdüler. Olenka eve çarşamba günü döndü; eşikten adımını atar atmaz da yatağa düştü. Öyle yüksek sesle ağlıyordu ki, sesi sokaktan ve komşu avlulardan duyulabiliyordu.

Komşu kadınlar haç çıkararak:

"Tatlı Olga Semyonovna, cancağız, kendini nasıl da paralıyor!" diyorlardı.

Aradan üç ay geçmişti. Olenka sabah ayininden dönüyordu; üzgündü, derin bir yas içindeydi. Yine kiliseden dönmekte olan, Olenka'nın komşularından Vasiliy Andreyiç Pustovalov da onunla yan yana yürüyordu. Öyle denk gelmişti.

Tüccar Babakayev'in odun deposunu işleten Pustovalov hasır bir şapka ve altın köstekli beyaz bir yelek giymişti; ticaret adamın-

dan çok toprak sahibine benziyordu. Pustovalov ağırbaşlı bir tavır içinde, üzgün bir sesle:

"Her şeyin kendine özgü bir düzeni vardır, Olga Semyonovna," diyordu Olenka'ya. "Eğer yakınlarımızdan birisi ölüyorsa, bu tanrının böyle istediğindendir. Böyle bir olay karşısında kendimize hâkim olmamız ve acımıza uysallıkla katlanmamız gerek."

Pustovalov Olenka'yı avlu kapısına kadar getirdi, sonra vedalaşarak yoluna devam etti. O gün onun ağırbaşlılık dolu sesi Olenka'nın kulaklarından bir türlü gitmedi. Gözlerini kapar kapamaz karşısında komşusunun siyah sakalı canlanıyordu. Ona karşı büyük bir ilgi duyuyordu. Görünüşe bakılırsa, Olenka da onun üzerinde etki bırakmıştı, çünkü aradan çok geçmeden Olenka'nın uzaktan tanıdığı yaşlı bir kadın kahve içmeye gelmiş ve masanın başına oturur oturmaz Pustovalov'dan söz etmeye başlamıştı. Onun ne kadar iyi ve saygıdeğer bir adam olduğunu, her kızın onunla seve seve evlenmek isteyeceğini anlatıyordu. Üç gün sonra Olenka'yı Pustovalov'un kendisi ziyaret etti. On dakika kadar oturdu ve çok az konuştu. Ama Olenka onu sevmişti, hem öyle sevmişti ki, bütün gece gözüne uyku girmedi, sıtmaya yakalanmış gibi ateşler içinde yandı.

Sabahleyin yaşlı kadını çağırttı. Çok geçmeden nişanlandılar, peşinden de düğünleri oldu.

Pustovalov ile Olenka evlendikten sonra iyi bir hayat sürmeye başladılar. Pustovalov genellikle öğleye kadar kereste deposunda duruyor, sonra işlerinin peşine gidiyordu. Onun yerine Olenka geçiyor, akşama kadar yazıhanede oturuyor, orada hesapları tutuyor ve müşterilerle ilgileniyordu.

Olenka müşterilerle ve tanıdıklarıyla konuşurken,

"Son zamanlarda kereste her yıl yüzde yirmi pahalılaşıyor," diye söze başlıyordu. "Daha önce bu yörelerin kerestesini satıyorduk, şimdi ise Vasiçka her yıl mal getirmek için ta Mogilevsk vilayetine gidiyor, siz hak verin bize!" diyor ve yanaklarını elleriyle

kapayarak, dehşet içinde, "Ya fiyatlara ne demeli! Fiyatlar!" diye ekliyordu.

Çok eskiden beri kereste alım satımıyla uğraşıyormuş, yeryüzünde en önemli, en gerekli şey kerestemiş gibi geliyordu Olenka'ya şimdi. Kütük, kalas, tahta, kiriş, yonga, tomruk gibi kelimeler onda içe dokunan, yakından tanıdığı bazı duygular uyandırıyordu. Geceleri düşünde dağlar gibi sıra sıra kalas ve tahta yığınları, şehirden uzak bir yerlere kereste taşıyan sonsuz araba kuyrukları görüyordu. Güya, on iki arşına beş verşokluk kirişlerden oluşan koca bir alay, savaşmak üzere dik sıralar halinde kereste deposuna doğru yürüyor; kalaslar, kirişler ve tahtalar birbirlerine değerek kuru ağaçlara özgü tok sesler çıkarıyor, sonra hepsi yere düşüyor, yeniden kalkıyor ve birbirlerinin üzerine çıkıyor...

Olenka uykusunda bir çığlık atıyor, kocası ona şefkatle:

"Olenka, neyin var güzelim? Haç çıkar!" diye sesleniyordu.

Kocasının bütün düşünce ve görüşleri aynı zamanda onun da düşünce ve görüşüydü. Eğer kocası odanın çok sıcak olduğunu ya da işlerin bugünlerde yavaşladığını söylüyorsa o da öyle düşünüyordu. Kocası ne türden olursa olsun hiçbir eğlenceyi sevmez, bayramlarda evden çıkmazdı. Olenka da tıpkı onun gibi davranırdı. Tanıdıkları:

"Siz hep ya işte ya da evdesiniz. Tiyatroya, sirke filan gitsenize," diyecek olsa, Olenka onlara ağırbaşlılıkla şöyle cevap veriyordu:

"Vasiçka'yla bende tiyatroya gidecek zaman nerede? Biz çalışan insanlarız, öyle boş işler bize göre değil. Hem tiyatrolarda işe yarar ne var ki!"

Karı koca cumartesileri akşam ayinlerine, bayramlarda da sabah ayinlerine gidiyor, kiliseden, yüzlerinde yumuşak, mutlu bir ifade olduğu halde, yan yana yürüyerek dönüyorlardı.

Her ikisinden de çevreye güzel kokular yayılıyor, Olenka'nın ipek giysisi hoş bir hışırtı çıkarıyordu. Evde çeşitli reçeller ve çöreklerle çay içiyor, peşinden de börek yiyorlardı. Her gün öğleyin avlularını ve sokağı nefis bir borşç çorbası ve kızarmış koyun ya

da ördek eti kokusu kaplardı. Perhiz günlerinde ise balık yerlerdi. İnsanın onların kapısının önünden şiddetli bir yemek yeme isteği duymadan geçmesi olanaksızdı. Yazıhanelerinde sürekli semaver kaynardı, müşterilere çay ve simit ikram ederlerdi. Haftada bir kez karı koca hamama gider, oradan kıpkırmızı olmuş yüzlerle kol kola dönerlerdi.

Olenka, tanıdıklarına:

"Evet, iyi bir yaşantımız var," diyordu. "Tanrıya şükürler olsun. Tanrı herkese Vasiçka'yla benimki gibi bir hayat nasip etsin."

Pustovalov kereste için Mogilevsk'e gittiğinde Olenka onu son derece özlüyor, gece uyuyamıyor ve ağlıyordu. Kocası yokken ara sıra alay veterineri Smirnin onu ziyarete gelirdi. Smirnin, Olenkaların avlularındaki müştemilatta kirayla oturan genç bir adamdı. Veteriner ona şundan bundan söz açar ya da onunla iskambil oynardı. Bu onu çok eğlendirirdi. Özellikle veterinerin kendi hayatıyla ilgili anlattıkları ilginç şeylerdi. Smirnin evliydi ve bir oğlu vardı, ama kendisini başkasıyla aldattığı için karısından ayrılmıştı. Şimdi ondan nefret ediyordu, ama yine de çocuğun bakımı için her ay kırk ruble gönderiyordu. Olenka bunları dinledikçe iç geçiriyor, başını iki yana sallıyor ve veterinere acıyordu.

Veteriner gitmek üzere kalktığında, Olenka elinde mumla onu merdivenlere kadar geçiriyor ve:

"Eh, Tanrı yardımcınız olsun!" diyordu. "Yalnızlığımı paylaştığınız için çok teşekkürler. Tanrı size sağlık, esenlik versin, Meryem Anamız sizi korusun!"

Olenka hep kocasına öykünüyor, tıpkı onun gibi ağırbaşlılık ve sağduyu ifade eden sözler söylüyordu. Veteriner aşağıda, kapının arkasında kaybolduktan sonra ona seslenerek:

"Vladimir Platoniç, size bir şey söyleyeyim mi?" diyordu. "Bence, siz karınızla barışmalısınız. Onu hiç olmazsa çocuğunuzun hatırı için bağışlayın! Eminim ki, çocukcağız olup bitenleri anlıyordur."

Pustovalov eve döndüğünde, Olenka alçak sesle ona, veterinerle ve onun mutsuz aile yaşamı ile ilgili bütün öğrendiklerini anlatıyordu. Her ikisi de iç geçiriyor, başlarını sallıyor ve şimdi büyük bir olasılıkla babasını çok özlemiş olan çocuk üzerine konuşuyorlardı. Sonra düşüncelerinin akışı tuhaf bir yol izliyor, ikisi de ayağa kalkıp kutsal tasvirlerin karşısına geçiyor, yerlere kadar eğilerek bir çocuklarının olması için tanrıya dua ediyorlardı.

Pustovalov'lar, işte böyle, tam bir uyum, huzur ve aşk içinde altı yıl yaşadılar. Bir kış günüydü; Vasiliy Andreyiç yazıhanesinde sıcak çay içtikten sonra, terli terli, şapkasız dışarı çıktı. Müşteriye odun verecekti. Üşüttü, hastalandı. En iyi doktorlara gidip tedavi görmesine rağmen hastalığını yenemedi, dört ay hasta yattıktan sonra öldü. Olenka yine dul kalmıştı.

Kocasının cenaze töreninden sonra Olenka:

"Beni kimlere bıraktın da gittin, sevgilim!" diye hıçkırıyordu. "Ben, zavallı mutsuz kadın, şimdi ne yapacağım? Ey, iyi yürekli insanlar bana, anasız, babasız kalmış bu öksüze acıyın!"

Siyah yas giysilerinin içinde dolaşıyordu her zaman; şapka ve eldiven giymeyi ise büsbütün bırakmıştı. Evden çok seyrek, o da, kiliseye ya da kocasının mezarına gitmek için çıkıyordu. Bir rahibe gibi yaşıyordu. Aradan altı ay geçince yas giysilerini çıkardı, pencerelerinin panjurlarını açtı. Ara sıra, aşçı kadınla birlikte pazara alışverişe giderken görülüyordu, ama onun evde nasıl yaşadığını, neler yaptığını kesin olarak bilen yoktu, ancak tahmin etmek mümkündü. Hatta bu tahmini kolaylaştıracak bazı ipuçları da vardı. Örneğin, onu bahçesinde veterinerle çay içerken görmüşler; veteriner ona yüksek sesle gazete okuyormuş. Yine onun, postanede karşılaştığı tanıdık bir kadına şunları söylediği anlatılıyordu:

"Şehrimizde gereği gibi bir veteriner denetimi yapılmıyor. Bu, bir sürü hastalığa yol açıyor. İnsanların sütten hastalandığını, at ve sığırlardan hastalık kaptığını işitiyoruz her gün. Aslında, evcil hayvanların sağlığı sorunu bizi en az insanlarınki kadar ilgilendirmelidir."

Bütün bunlar veterinerin düşüncelerinin bir tekrarıydı. Olenka şimdi her konuda aynen onun görüşlerini paylaşıyordu. Birine bağlanmadan bir yıl bile yaşayamayacağı artık iyice anlaşılıyordu. Yeni mutluluğunu bahçesindeki küçük evde bulmuştu şimdi. Başka bir kadın olsa bunun için kınanırdı, ama Olenka hakkında hiç kimse kötü bir şey düşünemezdi. Onun hayatında her şey öylesine anlaşılır, öylesine açıktı ki...

Veteriner ve Olenka ilişkilerindeki değişiklikten hiç kimseye söz etmediler. Bunu gizli tutmaya çalışıyor ama pek başaramıyorlardı. Çünkü Olenka'nın hayatta asla sırrı olamazdı. Veterinere alaydan iş arkadaşları misafirliğe geldiğinde, Olenka bir yandan çay ve yemek servisi yaparken, bir yandan da onlara sığır vebasından, sedef hastalığından, şehrin kesimhanelerinin durumundan söz ediyordu. Veterinerin buna müthiş canı sıkılıyor, misafirler gidince de onu kolundan yakalayarak, öfkeyle:

"Ben sana anlamadığın konulara karışma diye rica etmemiş miydim?" diye bağırıyordu. "Biz veterinerler kendi aramızda konuşurken lütfen araya girme. Her şey bir yana, en azından sıkıcı oluyor."

O ise veterinerin yüzüne tedirgin ve şaşkın bakışlarla bakıyor:

"Peki ama, Volodiçka, ben hangi konuda söz söyleyebileceğim?" diye soruyordu.

Sonra, yaşlı gözlerle veterinerin boynuna sarılıyor, kızmaması için ona yalvarıyordu. Barışıp yeniden mutlu oluyorlardı.

Ama bu mutluluk uzun sürmedi. Veterinerin alayını bir daha geri dönmemek üzere çok uzaklara, Sibirya'ya yakın bir yere gönderdiler. Ve Olenka yalnız kaldı. Şimdi tam anlamıyla yalnızdı. Babası öleli çok olmuştu; onun, tek bacağı bile kalmayan koltuğu şimdi tozlar içinde, tavan arasında duruyordu. Olenka zayıflamış ve çirkinleşmişti. Sokakta karşılaşanlar artık ona eskiden olduğu gibi dönüp bakmıyor, yüzüne gülümsemiyorlardı. En iyi yıllarının geride kaldığı besbelliydi. Şimdi ise bilinmeyen yeni bir hayat başlıyordu önünde, en iyisi bu konuyu hiç düşünmemekti.

Olenka akşamları avluda sundurmanın altında oturuyordu. Tivoli bahçesinden gelen müzik ve havai fişek seslerini duyuyor, ancak bu sesler onun zihninde artık hiçbir düşünce doğurmuyordu. İlgisiz bakışlarını bomboş avlusunda gezdiriyor, ne bir şey düşünüyor, ne de canı bir şey yapmak istiyordu. Sonra kalkıp uyumaya gidiyor, düşünde yine bomboş avlusunu görüyordu. Başkasının zoruyla yiyip içiyordu sanki. En önemlisi, ki en kötüsü buydu, onun artık hiçbir konuda hiçbir görüşü, hiçbir düşüncesi yoktu. Çevresindeki nesneleri görüyor, olup bitenleri anlıyor ama herhangi bir şey hakkında bir görüş ileri süremiyor ve konuşacak bir konu bulamıyordu. Hiçbir görüşe, hiçbir düşünceye sahip olamamak: Ne korkunç bir durumdu! Örneğin, karşıda bir şişenin durduğunu, yağmurun yağdığını ya da köylünün birinin arabasıyla gittiğini görüyorsunuz, ama bunların ne işe yaradıklarını, ne anlamlar taşıdıklarını söyleyemiyorsunuz, size bin ruble verseler bile yine söyleyemiyorsunuz.

Kukin ve Pustovalov'un zamanında, sonra veteriner buradayken Olenka her şeyi açıklayabiliyor, ne konuda olursa olsun kendi görüşünü söyleyebiliyordu, ama şimdi onun kafası da, yüreği de avlusu gibi bomboş ve ıssızdı. Ürpertici ve acı bir duygu veriyordu bu ona, tıpkı çiğnenen pelin otunun verdiği acılık gibi...

Şehir yavaş yavaş dört bir yana doğru genişliyordu. Çingene mahallesi şimdi cadde olarak adlandırılıyordu. Tivoli bahçesinin ve odun deposunun bulunduğu yerlerde kocaman kocaman evler yükselmiş ve yeni yeni ara sokaklar açılmıştı. Zaman nasıl da uçup gidiyordu! Olenka'nın evinin duvarları kararmış, çatısı paslanmıştı; avludaki kulübe yan yatmış, bütün avluyu boydan boya yabani otlar ve ısırganlar kaplamıştı. Olenka'nın kendisi de yaşlanmış, çirkinleşmişti; yazın günlerini sundurmanın altında geçiyordu, ruhunda yine o eski boşluk ve bezginlik vardı, yine pelin otu acılığı veren o duygu... Kışın ise pencerenin önünde oturup karlara bakıyordu. Bir bahar esintisi ya da rüzgârın getirdiği bir çan sesi, onun tüm anılarının birdenbire gözlerinin önünde canlanması için

yetiyor, yüreğinde tatlı bir sıkışma duyuyor ve gözlerinden iri iri yaşlar boşanıyordu. Ama bu duygu sadece bir dakikacık sürüyor, sonra yerini yine o boşluk ve niçin yaşadığını bilememe duygusuna bırakıyordu. Küçük kara kedisi Briska gelip eteğine sürtünüyor, sevecenlikle mırlıyor, ama kedinin bu sevgi gösterileri onu etkilemiyordu. Ona gerekli olan sevgi bu muydu sanki! Hayır, ona, onun bütün benliğini, ruhunu ve aklını zapt edip kavrayacak, fikirler verecek, nasıl yaşanacağını gösterecek, donuklaşan kanını kaynatacak bir aşk, bir sevgi gerekliydi.

Küçük kara kediciğini eteklerinden aşağı itiyor, gücenmiş bir tavırla:

"Git başımdan... Bir şey yok bende!" diyordu.

Günler günleri, yıllar yılları kovalıyordu; Olenka'nın ne herhangi bir şey üzerine bir düşüncesi, ne de yaşamına mutluluk katacak tek bir şeyi vardı. Aşçı kadın Mavra ne söylerse, iyi ve doğru olan oydu.

Sıcak bir temmuz günüydü, akşamüzeriydi. Sokaktan geçen sığır sürüsünün kaldırdığı toz bütün avluyu bir bulut gibi kaplamıştı. Ansızın bahçe kapısı çalındı, kapıyı açmaya Olenka'nın kendisi gitti. Kapıyı açar açmaz da donup kaldı, karşısında veteriner Smirnin duruyordu, sivil giyinmişti ve saçları ağarmıştı. Olenka' nın hayalinde eski günler canlanıverdi birden, kendini tutamayarak ağlamaya başladı. Tek bir söz bile söyleyemedi, başını veterinerin göğsüne yasladı. Öylesine heyecanlanmıştı ki, içeriye nasıl girdiklerini, çay içmek için masanın başına nasıl oturduklarını fark etmemişti bile.

Sevinçten yaprak gibi titreyerek:

"Canım benim! Vladimir Platoniç! Tanrı seni nereden gönderdi bana!" diye mırıldanıyordu.

"Buraya temelli yerleşmek istiyorum," dedi veteriner. "İstifa dilekçemi verdim. Sivil hayatın mutluluğunu tatmak, yerleşik bir düzen kurmak üzere buraya geldim. Oğlum jimnazyuma gidecek yaşa geldi, büyüdü artık. Hem biliyor musunuz, karımla da barıştım."

"Öyleyse karınız nerede şimdi?" diye sordu Olenka.

"Oğlumla otelde. Ben de kiralık oturacak bir yer arıyorum."

"Oh! Tanrım! Benim evimde otursanıza! Evim ne güne duruyor? Sizden kira da almam, Tanrı korusun!" Heyecanlanarak yeniden ağlamaya başladı. "Siz bu evde oturun, avludaki müştemilat bana yeter. Bu ne mutluluk tanrım!"

Ertesi gün evin duvarları badana edildi, çatısı boyandı; Olenka elleri belinde avluda dolaşıyor, çevreye emirler yağdırıyordu. Yüzüne o eski ışıklı gülümsemesi geri gelmişti; âdeta uzun bir uykudan uyanmış, canlanıp dirilmişti. Veterinerin karısı geldi. Zayıf, çirkin, kısa saçlı bir kadındı, kaprisli bir hali vardı. Oğlan da onunlaydı. Saşa yaşına göre (on yaşının içindeydi) ufak gösteriyordu, tombul bir çocuktu. Gözleri açık maviydi, gamzeleri vardı. Avluya girer girmez kediyi kovalamaya başladı. Onun gelişiyle ortalık birdenbire neşeli kahkahalarla dolmuştu.

"Teyzeciğim bu kedi senin mi?" diye sordu Olenka'ya. "Lütfen, yavruladığında bize de bir tane verin. Annem farelerden çok korkar."

Olenka onunla sohbet ediyor, ona çay veriyordu. Yüreğine ansızın bir sıcaklık dolmuş, göğsünde tatlı bir daralma hissetmişti. Sanki bu onun öz çocuğuydu. Akşamleyin Saşa yemek odasında oturup ders çalışırken Olenka onu sevgi ve şefkat dolu bakışlarla seyrediyor:

"Kuzucuğum, benim!" diye mırıldanıyordu. "Yakışıklım! Nasıl da büyüyüp böyle akıllı, kumral saçlarıyla böyle güzel olmuş!"

"Ada, dört bir yanı suyla çevrili kara parçasına denir," diye okuyordu Saşa. Olenka onu yineleyerek, "Ada, dört bir yanı..." diye mırıldandı. Bu onun, hiçbir görüş ve düşünceye sahip olmadan, suskunluk içinde yaşadığı bunca yıldan sonra güvenle söylediği ilk fikirdi. Olenka yine kendine özgü görüşlere kavuşmuştu. Akşam yemeklerinde Saşa'nın annesi ve babasıyla konuşurken, çocuklar için şimdiki jimnazyumların zorluğundan, ama yine de klasik eğitimin modern eğitimden daha üstün olduğundan, çünkü jimnaz-

yumdan sonra çocuğun nereye isterse oraya, isterse tıbba, isterse mühendis okullarına gidebileceğinden söz ediyordu.

Saşa jimnazyuma gitmeye başladı. Annesi Harkov'a kız kardeşinin yanına gitti ve bir daha da geri dönmedi. Babası ise sürüleri muayene için her gün bir yerlere gidiyor, bazen iki üç gün eve uğramadığı oluyordu. Olenka'da, onların Saşa'yı tamamen bıraktıkları, çocuğu istemedikleri ve zavallının açlıktan öleceği kanısı doğmuştu. Sonunda onu kendi yanına, bahçedeki müştemilata aldı. Ona küçük bir oda hazırladı.

Saşa'nın Olenka'nın yanına taşınmasından bu yana altı ay geçti. Olenka her sabah çocuğun odasına giriyor, onun, ellerini yanağının altına koymuş, nefes bile almadan derin derin uyuduğunu görünce, uyandırmaya kıyamıyor.

"Saşacık," diyor üzgün bir sesle, "kalk kuzum, okul zamanın geldi!"

Saşa kalkıp giyiniyor, duasını ediyor, sonra kahvaltıya oturuyor. Kahvaltıda üç bardak çay içiyor ve iki büyük simitle tereyağı sürülmüş yarım francala yiyor. Uykusunu tamamen üzerinden atamadığı için henüz keyifsizdir.

Saşa'nın yüzüne onu sanki uzun bir yolculuğa uğurluyormuş gibi bakan Olenka:

"Saşacığım, şu masalını iyi çalışmadın sen," diyor. "Senin için tasalanıyorum, biraz çaba göster, kuzum, çalış... öğretmenlerini dinle!"

"Off, lütfen beni rahat bırak!" diyor Saşa.

Sonra Saşa sokağa çıkıp okula doğru yola koyuluyor. Kendisi küçük ama şapkası kocamandır, sırtında da bir çanta vardır. Olenka onu arkadan sessizce izlemektedir. "Saşacığım!" diye sesleniyor ona, Saşa başını çevirip bakıyor, Olenka onun eline bir hurma ya da akide şekeri sıkıştırıyor. Jimnazyumun bulunduğu ara sokağa saptıklarında, Saşa uzun boylu, şişman bir kadının kendisini izlemesinden utanıyor.

Geri dönerek:

"Teyze, siz artık eve dönün, kendim giderim," diyor.

Olenka duruyor ve Saşa okulun kapısında gözden kaybolunca dek arkasından bakıyor. Ah, onu ne kadar çok seviyor!

Olenka'nın eski bağlılıklarının hiçbiri bu çocuğa olan bağlılığı kadar derin olmamıştı. Benliğini ve ruhunu, içindeki annelik duygusunun gittikçe artan bir şiddetle alevlendiği bu bağlılığındaki kadar, böylesine özveriyle, böylesine içten ve haz duyarak teslim etmemişti hiçbir zaman. Bu yabancı çocuk uğruna, onun gamzelerinin, şapkasının hatırı için Olenka bütün hayatını verebilirdi, zevkle, mutluluk gözyaşları dökerek verirdi hem de. Neden? Bunu kim bilebilirdi?

Saşa'yı okuluna bıraktıktan sonra Olenka sessiz evine dönüyor. İçi mutluluk, huzur ve sevgiyle dopdoludur. Son altı ay içinde gençleşen yüzü gülümsemekte, ışık saçmaktadır. Sokakta-karşılaşanlar ona bakmaktan büyük bir zevk duyuyor.

"Merhabalar, Olga Semyonovna! Nasılsınız tatlım?" diyorlar ona.

Pazarda alışveriş ederken, tanıdıklarıyla:

"Şimdilerde jimnazyumda okumak çok zorlaştı," diye sohbet ediyor. "Dün birinci sınıfa ev ödevi olarak ezberlenmek üzere bir masal, Latince çeviri ve bir de problem vermişler, şaka mı bu? Küçük bir çocuk bütün bunların altından nasıl kalkar?"

Sonra öğretmenlerden, derslerden, ders kitaplarından anlatmaya başlıyor. Saşa ne söylüyorsa o da onları yineliyor. Saat iki ile üç arasında Olenka ve Saşa birlikte yemek yiyorlar.

Akşam, ödevleri birlikte yapıyorlar, birlikte ağlıyorlar. Çocuğu yatağa yatırırken Olenka uzun uzun haç çıkararak onu kutsuyor, dualar okuyor. Sonra gidip yatağına uzanıyor, uzaktaki bulanık gelecekle ilgili hayallere dalıyor. Saşa'nın okulunu bitirip doktor ya da mühendis olduğu, kendine büyük bir ev, atlar ve bir kupa arabası satın aldığı, evlendiği, çocuklarının doğduğu uzak bulanık gelecekle ilgili hayaller... Uykuya geçiyor, yine hep aynı şeyleri düşünüyor, kapalı gözlerinden yanaklarına yaşlar akıyor. Küçük kara

kedisi de onun böğrüne sokulmuş yatmakta ve "Mır... Mır..." diye sesler çıkarmaktadır.

Ansızın avlu kapısı güm güm diye çalınır. Olenka uyanır, korkudan nefesini alamaz, kalbi küt küt atar. Aradan yarım dakika geçer, kapı yine çalınır. Bütün gövdesiyle titreyerek;

"İşte, Harkov'dan telgraf geldi," diye düşünür. "Annesi Saşa'yı yanına çağırıyordur... Aman Tanrım!.."

Umutsuzluk içindedir, başı, ayakları, elleri buz kesilir. Yeryüzünde ondan daha mutsuz insan yoktur, dersiniz. Aradan bir dakika geçer, sesler duyulur. Gelen veterinerdir, kulüpten dönmüştür.

Olenka:

"Eh, Tanrıya şükürler olsun!" diye iç geçirir.

Yüreğindeki ağırlık giderek kaybolur, içi hafifler. Tekrar yatağına uzanır ve yan odada derin uykusunun arasından arada bir:

"Ben sana gösteririm! Defol! Kızdırma beni!" diye sayıklayan Saşa'yı düşünmeye başlar.

1899

Noel Haftasında

I

"Ne yazayım?" diye sordu Yegor ve kalemini mürekkebe daldırdı.

Vasilisa kızını dört yıldan beri görmemişti. Kızı Yefimya düğününden sonra kocasıyla birlikte Petersburg'a gitmişti. Oradan iki mektup göndermiş ve sonra da en ufak bir iz bırakmadan ortadan kaybolmuştu. Ondan ne bir haber, ne de bir ses vardı. Yaşlı kadıncağız şafakta ineğini mi sağıyor, ocağı mı yakıyor ya da geceleyin uykuya mı dalıyor... ne yaparsa yapsın aklında hep aynı şey vardı: Yefimya'ya ne oldu? Yaşıyor mu? Mektup yazması gerekiyordu ama ihtiyar kocası yazı yazmayı bilmiyordu, rica edecek birisi de yoktu.

Noel başlamıştı. Vasilisa daha fazla dayanamadı ve kalkıp evsahibesinin kardeşi Yegor'u bulmak için salaş meyhaneye gitti. Yegor askerden döndükten beri hiçbir işte çalışmadı; bütün gün evde ya da meyhanede aylaklık ediyordu. Kendisine iyi bir ücret ödenirse güzel mektup yazdığı söyleniyordu. Vasilisa önce lokantanın aşçısıyla, sonra evsahibesiyle ve en sonunda da Yegor'un kendisiyle konuştu. On beş kapiğe anlaştılar.

Yegor elinde kalemi masanın başında oturuyordu (olay, Noel'in ikinci günü lokantanın mutfağında geçiyordu). Vasilisa kaygılı ve üzüntülü bir yüz ifadesiyle onun önünde ayakta duruyordu; düşünceli bir hali vardı. Kahverengine çalan keliyle uzun boylu, çok zayıf bir ihtiyar olan kocası Pyotr da onunla birlikte gelmişti. Ayakta duruyor ve tıpkı bir âmâ gibi hiç kımıldamadan doğruca karşıya bakıyordu. Ocağın üzerinde tencerede domuz kavuruyorlardı; do-

muzdan cızırtılar, puflama sesleri çıkıyor, hatta sanki "flyu-flyu-flyu" diye konuşuyordu. İçerisi boğucuydu.

"Ne yazayım?" diye yeniden sordu Yegor.

Vasilisa, Yegor'u kızgın ve kuşku dolu bakışlarla süzerek:

"Ne var!" dedi. "İki ayağımı bir pabuca sokma! Hatır için yazmıyorsun ya, para alıyorsun. Neyse, yaz. Kıymetli damadımız Andrey Hrisanfıç ve biricik sevgili kızımız Yefimya Petrovna, sizi sevgiyle selamlar ve anne babanız olarak hayır dualarımızın sonsuza kadar sizinle olduğunu bildiririz."

"Tamam yazdım. Atışa devam et!"

"Ayrıca Noel'inizi kutlarız; hayattayız ve sağlığımız da iyi. Size de Tanrıdan, gökler hâkiminden sağlık, esenlik dileriz."

Vasilisa bir an için düşünceye daldı, yaşlı kocasıyla bakıştılar. "Size de Tanrıdan, gökler hâkiminden sağlık, esenlik dileriz," diye sözlerini yineledi ve ağladı.

Vasilisa başka da hiçbir şey söyleyemedi. Oysa uykusuz gecelerde düşünceye daldığı zamanlarda, kızına yazacağı şeyler on mektuba bile sığmazmış gibi gelirdi ona. Kızlarının kocasıyla birlikte gittiği günden bu yana köprülerin altından çok sular akmıştı; yaşlı karı koca kendilerini öksüz hissediyor, sanki kızlarını çoktan mezara gömmüş gibi geceleri derin derin iç geçirerek, ah vah çekerek yaşıyorlardı. Bu süre içerisinde köyde ne kadar da çok olay olmuş, kaç düğün, kaç cenaze görmüşlerdi! Ne uzun kışlar! Ne uzun geceler!

"Sıcak!" dedi Yegor, ceketinin düğmelerini açtı. "Herhalde yetmiş dereceyi bulacak. Başka ne yazalım?" diye sordu.

Yaşlı karı koca sessizliklerini bozmadılar.

"Senin damat şehirde ne iş yapıyor?" diye sordu Yegor.

"Askerdi, azizim," dedi ihtiyar zayıf bir sesle, "biliyorsun, seninle aynı zamanda askerden döndü. Askerdi, şimdiyse Petersburg'da su tedavisi hizmeti veren bir kuruluşta çalışıyor. Yani, doktor hastaları suyla iyileştiriyormuş. Damat da doktorun yanında kapıcı olarak çalışıyor."

Yaşlı kadın başörtüsünün arasından bir mektup çıkararak:

"İşte, burada yazıyor," dedi. "Kim bilir ne kadar zaman önce Yefimya göndermişti. Belki de şimdi hayatta bile değillerdir."

Yegor biraz düşündükten sonra hızlı hızlı yazmaya başladı:

"Şu an için, yazgınız kendine askerî alanda bir yön çizdiği için size Harbiye Bakanlığının Disiplin Suçları Yönetmeliğine ve Ceza yasalarına bakmanızı salık veririz. Oradaki yasada Harbiye Bakanlığı mensuplarının uygarlaştırılmasını* göreceksiniz."

Bir yandan yazıyor, bir yandan da yazdıklarını yüksek sesle okuyordu. Bu sırada Vasilisa geçen sene ne kadar kötü duruma düştüklerini, unlarının daha Noel gelmeden bittiğini, ineği satmak zorunda kaldıklarını yazmak gerektiğini düşünüyordu. Onlardan para istemeliydi; ihtiyar babanın sık sık hasta olduğunu ve muhtemelen çok geçmeden bu dünyayı terk edeceğini yazmalıydı... Fakat bütün bunları sözcüklere nasıl dökecekti? Neyi önce neyi sonra yazmalıydı?

"Not ediniz," diye yazmayı sürdürdü Yegor: "Askerî Kararların beşinci cildinde 'asker' genel, bilinen bir ad olarak geçer. En üst rütbelisine general, en düşüğüne er denir..."

İhtiyar dudaklarını oynattı, alçak sesle:

"Torunlara şöyle bir bakmak hiç de fena olmazdı!" dedi.

Yaşlı kadın kızgın bakışlarını ona çevirerek:

"Ne torunu?" diye sordu. "Belki torun morun yoktur!"

"Torun işte! Belki de vardır. Kim bilir?"

"Ve dolayısıyla siz neyin dış neyin iç düşman olduğunu değerlendirebilirsiniz," diye Yegor aceleyle yazıyordu. "Bizim baş iç düşmanımız *Bakkhos*'tur."**

Yegor'un kalemi gıcırtıyla titreyerek kâğıdın üzerinde olta iğnesine benzer kıvrımlar çiziktirdi. Acele ediyor, yazdığı her satırı birkaç kez yüksek sesle okuyordu. Bir taburenin üzerine oturmuş, bacaklarını genişçe açarak masanın altına uzatmıştı; kaba, çirkin,

---

* Yegor pek çok imla ve gramer hatası yapmakta, sivilleştirme ile uygarlığı (sivilizatsıya) karıştırmaktadır. *–çev.*

** Bakkhos (Bacchus): Roma şarap tanrısı. Yunan mitolojisindeki şarap tanrısı Dionysus'un Roma mitolojisindeki karşılığı. *–çev.*

tombul suratı, kırmızı ensesiyle besili, her tarafından sağlık fışkıran bir görünüme sahipti. Bayağılığın ta kendisiydi; kabalığı, kibri, alt edilemezliği temsil ediyordu. Meyhanede doğup meyhanede büyüdüğü için gurur duyuyordu. Vasilisa bayağılığın ta kendisiyle muhatap olduğunu iyi anlıyordu, fakat tepkisini bir türlü sözcüklerle ifade edemiyordu. Yalnızca kızgın ve kuşkulu bakışlarla ona bakmakla yetiniyordu. Yegor'un sesinden, anlaşılmaz sözlerinden, sıcak ve boğucu havadan yaşlı kadının başı ağrımaya, aklı karışmaya başladı. Başka da hiçbir şey konuşamadı, bir şey düşünmemeye çalışarak Yegor'un kaleminden çıkan gıcırtıların bitmesini bekledi. İhtiyarın bakışlarında ise tam bir güven ifadesi vardı. Kendisini buraya getiren yaşlı karısına ve Yegor'a inanıyor ve güveniyordu. Biraz önce su tedavisi hizmeti veren kuruluştan bahsettiğinde Yegor'un yüz ifadesinden onun hem kuruluşa hem de suyun tedavi edici gücüne inandığını anlamıştı.

Yazma işini bitiren Yegor ayağa kalkarak mektubu baştan itibaren yeniden okudu. İhtiyar bir şey anlamadı, ama başıyla safça onayladı.

"İyi, akıcı..." dedi. "Tanrı sana sağlık versin. İyi..."

Masanın üzerine üç adet beş kapiklik bırakarak meyhaneden çıktılar. İhtiyar yine âmâlar gibi kımıldamadan doğrudan karşıya bakıyordu, yüzünden mutlak bir güven, insanlara itimat ifadesi okunuyordu. Vasilisa ise meyhaneden çıktıklarında karşılaştığı köpeğe elini sallayarak, öfkeyle:

"Vayy, yılan!" diye bağırdı.

Yaşlı kadıncağızı gece boyunca uyku tutmadı, kafasına üşüşen düşünceler onu rahat bırakmadı. Gün ağarınca kalktı, duasını etti ve mektubu atmak için istasyonun yolunu tuttu.

İstasyon on bir verst uzaktaydı.

II

Doktor B. O. Mozelveyzer'in su tedavisi merkezi yılbaşında da diğer normal günler gibi çalışıyordu. Tek fark kapıcı Andrey

Hrisanfıç'ın sırmaları yenilenmiş üniforması ve bir tür sıradışı parıltıyla parıldayan çizmeleriydi. Gelenlerin teker teker yeni yıllarını kutluyor, onlara mutluluklar diliyordu.

Sabahtı, Andrey Hrisanfıç kapının yanında ayakta gazete okuyordu. Saat tam onu gösteriyordu ki merkezin devamlı ziyaretçilerinden, tanıdık general ve hemen onun peşinden de postacı içeriye girdi. Andrey Hrisanfıç generalin paltosunu alırken:

"Yeni yılınız kutlu olsun, nice yıllara, zatıâlileri!" dedi.

"Çok teşekkür ederim değerli dostum. Ben de senin yeni yılını kutlarım."

General merdivenleri çıkarken yandaki kapıya doğru eğilerek:

"Bu ne odası?" diye sordu (Her gelişinde aynı soruyu sorar, yanıtı hemen unuturdu).

"Masaj odası, zatıâlileri."

Generalin ayak sesleri kesilince Andrey Hrisanfıç gelen mektuplara baktı ve kendi adına gelen bir mektup olduğunu gördü. Zarfı açarak birkaç satır okudu, sonra acele etmeden, bir yandan da gazeteye göz atarak kendi odasına gitti. Odası aynı binanın alt katında koridorun sonunaydı. Karısı Yefimya karyolaya oturmuş bebeği besliyordu. Çocukların en büyüğü kıvırcık saçlı başını annesinin dizine dayamış ayakta duruyordu. Üçüncü çocuksa yatakta uyuyordu.

Odaya giren Andrey "Mutlaka köyden geliyor olmalı" diyerek mektubu karısına verdi. Gözünü gazeteden ayırmadan odadan çıktı. Koridorda kapıdan fazla uzaklaşmadan durdu. Yefimya'nın titreyen bir sesle mektubun ilk satırlarını okuyuşunu duydu. Yefimya daha fazla okuyamadı, ilk satırlar onun gözyaşlarına boğulmasına yetmişti. En büyük çocuğu olan oğlunu kucaklamış öpüyor, bir yandan da konuşuyordu; ağlıyor mu yoksa gülüyor mu anlamak imkânsızdı.

"Ninenizden, dedenizden geliyor..." diyordu. "Köyden... Gökler kraliçesi, çilekeş azizler! Şimdi orada çatıların altı karla dolmuş-

tur... Ağaçlar bembeyaz... Küçük kızaklarıyla kayan çocuklar... Dazlak başıyla sevgili dedeniz peçin üzerinde... Ve sarı küçük köpekçik de orada... Canlarım, benim kendi öz insanlarım!"

Andrey Hrisanfıç bunları dinlerken karısının ona üç dört kez köye göndermesi için mektup verdiğini, ancak araya önemli işler girince mektupları gönderemediğini ve bir yerlerde kaybolup gittiklerini hatırladı.

"Kırlarda tavşanlar koşuyor," diye gözyaşları içinde ezgi söylüyordu Yefimya, oğlunu öperek, "Dedeniz uysal, iyi yürekli birisi, nineniz de öyle, iyi yürekli ve merhametli. Köyde manevi dünyaları zengin bir hayat yaşıyorlar, tanrıdan korkuyorlar... Köyün küçük kilisesinde erkekler koroda ilahi söylüyor. Ne olur bizi buradan kurtar ey göklerin hâkimesi, koruyucumuz Meryem Ana!"

Andrey Hrisanfıç hazır gelen yeni müşteri yokken bir sigara içmek isteyerek yaşadıkları odaya geri döndü. Yefimya ansızın ezgi söylemeyi kesti, biraz yatıştı, gözlerini sildi. Yalnızca dudakları titriyordu. Kocasından çok ama çok korktu, hem nasıl korkmak! Yaprak gibi titriyordu, kocasının ayak seslerinden, bakışlarından dehşete kapıldı; onun önünde ağzını açıp tek bir sözcük söylemeye cesaret edemedi.

Andrey Hrisanfıç sigarasını yaktı, fakat tam o sırada yukarıdan zili çaldılar. Sigarasını söndürerek çok ciddi bir yüz ifadesi takındı, ön kapıya koştu.

General yüzünde hamamın pembeliği ve tazeliği ile merdivenlerden aşağıya iniyordu. Kapıyı göstererek:

"Bu ne odası?" diye sordu.

Andrey Hrisanfıç hazır ol durumuna geçerek yüksek sesle:

"Charcot duşu* zatıâlileri!" diye yanıtladı.

1900

* Fransız nörolog Jean Martin Charcot (1825-1893) tarafından uygulanan vücudun alt kısmının sıcak, üst kısmının soğuk su ile teması esasına dayanan bir tedavi yöntemi. *-çev.*

Piskopos

I

PALMİYE Pazarı arifesinde Staro-Petrovski manastırında gece ayini düzenlenmişti. Törenin sonunda söğüt dallarını dağıtmaya başladıklarında saat onu buluyordu; kandiller sönmüş, fitillerden is kokusu yayılmıştı. Her taraf duman içinde kalmıştı. Kalabalık, kilisenin alacakaranlığında tıpkı denizdeki dalgalar gibi ileri geri gidip geliyordu. Üç günden beri hasta olan aziz peder Piskopos Pyotr'a bütün yüzler –yaşlı, genç, erkek, kadın– sanki birbirlerinin aynısıymış, elinden söğüt dalı almak için ona gelenlerin gözlerinde hep aynı ifade varmış gibi geliyordu. Dumandan kapıları göremiyordu; durmadan kımıldayan kalabalığın sonu yokmuş ve hiç olmayacakmış gibi hissediyordu. Kadınlar korosu ilahiler söylüyordu, bir rahibe kanon okudu.

Ne kadar da havasız ve sıcaktı! Ayin ne kadar da uzun sürmüştü! Aziz peder Pyotr yorulmuştu. Güçlükle, sık sık alıp verdiği nefesi kuruydu; bitkinlikten omuzları ağrıyor, bacakları titriyordu. Ayrıca, üst balkonda bir kaçığın arada bir çığlık atması da onu tedirgin etmişti. Derken ansızın tıpkı rüyalarda ya da sanrılarda olduğu gibi, dokuz yıldır görmediği öz annesi Mariya Timofeyevna'nın kendisine doğru geldiğini görür gibi oldu aziz peder. Annesi ya da ona çok benzeyen yaşlı kadın pederin elinden söğüt yaprağını alarak uzaklaştı, fakat kalabalığın içinde kaybolunca dek yüzünde sevecen, mutlu bir gülümseme olduğu halde neşe dolu gözlerle hep pedere baktı. Kendisinin de bilmediği bir nedenle pederin gözlerinden yaş boşaldı, yanaklarından aşağı doğru aktı. Yüreği huzur doluydu, her şey yolundaydı; fakat o sırada dualaların okunduğu sol

klirosa, oradaki, akşam karanlığında yüzleri seçilemeyen insanlara dikkatle bakan peder ağladı. Yüzüne ve sakalına akan gözyaşları ışıkta parıldadı. Sonra onun yanındaki başka biri daha ağladı, derken bir diğeri ve bu böyle devam etti; kilise yavaş yavaş sessizce ağlayanlarla doldu. Beş dakika kadar sonra rahibeler korosu ilahi söylemeye başladı, herkes ağlamayı kesti, her şey eski haline geri döndü.

Kısa bir süre sonra tören sona erdi. Piskopos evine gitmek için kupa arabasına binince, ağır ve değerli çanların neşeli, büyüleyici çınlayışları ay ışığının aydınlattığı manastır bahçesini doldurdu. Beyaz duvarlar, mezar başlarındaki beyaz haçlar, beyaz beryoza ağaçları, siyah gölgeler ve tam manastırın üzerinde, gökte uzaklarda parıldayan ay, hepsi şimdi kendi özel, aklımızla kavrayamayacağımız ama insana yakın gelen hayatlarını yaşıyordu. Nisan başlarıydı; ılık bir bahar gününün ardından hava serinledi, hafif dona çeker gibi oldu. Yumuşak, soğuk havada baharın nefes alışları hissediliyordu. Manastırı şehre bağlayan yol kumla kaplıydı, atların yürüyüş hızıyla gitmeleri gerekiyordu. Kupa arabasını iki yandan takip eden cemaat parlak, huzur dolu ay ışığının altında, kumlu yolda güç bela ilerliyordu. Herkes suskundu, düşüncelere dalmıştı. Çevrede her şey çok sevimli, hoş ve zindeydi; her şey, ağaçlar da gökyüzü de ve hatta ay da öylesine içten, cana yakındı ki! İnsan sonsuza dek hep böyle kalsa diye geçiriyordu içinden.

Nihayet kupa arabası şehre vardı, ana cadde boyunca ilerlemeye başladı. Dükkânlar kapanmıştı, yalnızca milyoner tüccar Yerakin'in yerinde elektrikle aydınlanma testi yapılıyordu; ışıklar bir yanıp bir sönüyordu. Büyük bir meraklı kalabalığı toplanmıştı. Sonra birbiri ardına geniş, karanlık, insansız caddelerden geçtiler; şehir dışına giden yerel idareye ait şoseye çıktılar. Açık arazi çam kokuyordu. Ansızın karşıda mazgallı, beyaz bir duvar belirdi; duvarın arkasında ay ışığıyla yıkanmış yüksek çan kulesi ve onun civarında kocaman, altın yaldızlı, parlak, soğan başlı beş kubbe vardı. Burası aziz peder Pyotr'un yaşadığı Pankratiyevski manastı-

rıydı. Burada da aynı sessiz, düşüncelere dalmış ay, manastırın üstünde, yükseklerde ışıldıyordu. Kupa arabası kumda gıcırtılı sesler çıkararak avlu kapısından içeriye girdi; sağda solda keşiş ve rahibe karartıları ay ışığı altında bir görünüp bir kayboluyordu, kaldırım taşıyla kaplanmış avluda ayak sesleri işitiliyordu...

Piskopos odasına girerken hücre hizmetkârı:

"Peder hazretleri siz yokken anneniz buraya geldi," diye haber verdi.

"Annem mi? Ne zaman geldi?"

"Gece ayininden önce. Nerede olduğunuzu sordu, sonra kadınlar manastırına gitti."

"Demek ki, biraz önce kilisede gördüğüm annemdi! Aman yarabbim!"

Piskopos mutlulukla gülümsedi.

"Peder hazretleri," diye devam etti hücre hizmetkârı, "yarın geleceklerini size iletmemi buyurdu. Yanında küçük bir kız vardı, torunu olsa gerek. Ovsyannikov'un hanında kalıyorlarmış."

"Saat kaç?"

"On biri geçiyor."

"Vah, ne yazık!"

Piskopos düşünceye dalmış halde, âdeta saatin bu kadar geç olmasına inanamayarak misafir odasında bir süre oturdu. Ellerinde, ayaklarında bir kırgınlık, hâlsizlik vardı, ensesi ağrıyordu. Hava sıcak geldi, bir rahatsızlık hissediyordu. Biraz dinlendikten sonra kalkıp yatak odasına geçti; burada da bir süre oturdu, aklı hep annesindeydi. Hücre hizmetkârının odadan çıkışını duydu, duvarın arkasından keşiş-rahip* Peder Sisoy'un öksürük sesleri geliyordu. Manastırın saati çeyrek geçeyi vurdu.

Piskopos kıyafetini değiştirdi ve uyku öncesi dualarını okumaya başladı. Bu eski, çok uzun zamandan beri bildiği duaları büyük bir dikkatle okuyor, bir yandan da hep annesini düşünüyordu.

---

* İeromonah (hieromonk, keşiş-rahip): Manastır hayatını seçmiş evlenmemiş rahip veya rahipliğe yükselmiş keşiş. *–çev.*

Mariya Timofeyevna'nın dokuz çocuğu, kırk civarında da torunu vardı. Bir zamanlar diyakoz olan kocasıyla birlikte çok uzun bir süre, 17 yaşından 60 yaşına kadar oldukça yoksul bir köyde yaşamışlardı. Piskopos annesini çocukluğunun çok erken döneminden, neredeyse üç yaşından itibaren hatırlıyordu, onu ne kadar da çok seviyordu! Tatlı, paha biçilmez, unutulmaz çocukluk çağı! Sonsuza dek bizden uzaklaşıp giden, geri döndürülemez bu çağ acaba bize neden böyle, gerçekte olduğundan daha parlak, daha neşeli ve daha zengin gözükür? Çocukluğunda ya da gençliğinde hastalandığı zaman annesi ona karşı ne kadar da şefkatli ve duyarlı davranırdı! Şu anda tıpkı alevler gibi gittikçe artan bir parıltıyla canlanan hatıralar ile dualar birbirlerine karışıyordu; fakat dualar annesini düşünmekten onu alıkoyamıyordu.

Duasını bitirerek soyundu ve yatağına uzandı; hemen o anda, etraf karanlığa gömülür gömülmez, ölen babası, annesi, köyü Lesopolye hayalinde canlandı... Tekerlek gıcırtıları, koyun meleyişleri, berrak yaz sabahlarında kilise çanları, pencere altlarında çingeneler – bütün bunları düşünmek ne kadar da hoş ve güzeldi! Lesopolye'nin rahibi sakin, alçakgönüllü, iyi yürekli Peder Simeon'u hatırladı. Pederin kendisi ince ve kısa boyluydu; papaz okulu öğrencisi olan oğlu ise çok uzun boyluydu, müthiş kalın bir sesi vardı. Bir keresinde papazın oğlu aşçı kadına kızmış ve ona "Seni gidi İegudiilov eşeği!" diye küfretmişti. Küfrü duyan Peder Simeon ağzını açıp tek kelime konuşmamış, yalnızca kutsal kitapta böyle bir eşekten nerede bahsedildiğini bir türlü hatırlayamadığı için utanmıştı. Lesopolye'nın Peder Simeon'dan sonraki rahibi oldukça çok içen Peder Demyan olmuştu. Bazen zil zurna sarhoş oluncaya kadar içerdi; hatta ona 'yılan gören* Demyan' diye ad bile takmışlardı. Lesopolye'nin öğretmeni Matvey Nikolayeviç eski papaz okulu öğrencilerinden, iyi, zeki bir adamdı, ama o da ayyaştı. Öğrencilerini asla dövmezdi, fakat her nedense odasının duvarında her zaman, altında Latince tamamen

* Rusçada halüsinasyon görecek kadar içip sarhoş olanlar için 'Napivatsa do zelenovo zmiya' (yeşil yılan görene kadar içmek) deyimi kullanılmaktadır. *–çev.*

anlamsız *Betula kinderbalsamica secuta** ifadesinin yazılı bulunduğu bir deste beryoza çubuğu asılı olurdu. 'Sentaks' diye çağırdığı kabarık tüylü siyah bir köpeği vardı.

Piskopos gülümsedi. Lesopolye'den sekiz verst ötede 'mucize yaratan ikona'nın bulunduğu Obnino köyü vardı. Her yaz ikonayı, halkın ziyaretine açmak için Obnino köyünden alarak haçlı tören alayıyla komşu köylere götürürlerdi. Çanlar gün boyu susmaz, bir şu köyde bir öbür köyde çalardı; Piskoposa (o zamanlar daha ona Pavluşa** diyorlardı) bu şenlik günlerinde sanki havayı sevinç titreşimleri doldurmuş gibi gelirdi. Pavluşa yüzünde masum gülüşü, kalbinde saf inancı, şapkasız, yalınayak, sonsuz bir mutluluk hissederek ikonanın ardından giderdi. Piskopos hazretleri şimdi düşününce Obnino cemaatinin her zaman kalabalık olduğunu hatırladı; köyün papazı Peder Aleksey kutsal ekmek ve şarap ayininin zamanında tamamlanabilmesi için sağır yeğeni İlariyon'a kutsal ekmeğin üzerine iliştirilen cemaatten birilerine sağlık ve iç huzuru dileyen yazı ve pusulaları okuma görevi veriyordu. Bu hizmetinin karşılığı olarak arada bir beş ya da on kapik alan İlariyon bütün pusulaları okurdu; İlariyon'un bir gün ansızın kâğıtlardan birinin üzerinde "Evet, İlariyon, sen bir aptalsın!" diye yazıldığının farkına varabilmesi için köprülerin altından çok suların akması, İlariyon'un sakalının ağarmaya, kelinin açılmaya başlaması gerekecekti.

En az on beş yaşına gelinceye kadar Pavluşa zekâ bakımından pek parlak değildi ve okulda başarısızdı. O kadar ki, kilise okulundan onu alıp bir dükkâna çırak olarak vermeyi bile düşünmüşlerdi. Bir keresinde mektupları almak için Obnino postanesine gittiğinde orada çalışan memurların yüzlerine uzun uzun baktıktan sonra "Maaşınızı nasıl alıyorsunuz, öğrenebilir miyim? Aylık olarak mı yoksa yevmiye mi?" diye sormuştu.

---

* Latince ve Almanca sözcüklerden oluşturulmuş anlamsız bir ifade. Betula (Lat.), beryoza (huş) ağacı; kinder (Alm.), çocuk; balsamica (Lat.), iyileştirici, secuta (Lat.), kesen, enine kesen. İfade "Çocuk terbiye edici sopa" şeklinde çevrilebilir. *–Rus. edit.*

** Pavluşa: Piskoposa doğuşunda verilen Pavel adının küçük hali. *–çev.*

Piskopos haç çıkardı ve daha fazla düşünmemek, uyumak için öteki yanına döndü.

'Annem gelmiş' dedi içinden ve gülümsedi.

Pencereden içeriye ay ışığı düşmüş, aydınlık döşemede gölgeler oynaşıyordu. Bir ocak çekirgesi cıvıltıyla ötüyordu. Duvarın arkasından, diğer odadan Peder Sisoy'un horlama sesi geliyordu; yaşlı adamın horlamasında yalnız, kimsesiz, hatta evsiz barksız avare bir gezgini hatırlatan bir şeyler seziliyordu. Sisoy bir zamanlar piskoposluk idaresinin vekilharcıydı; şimdi herkes onu "eski vekilharç peder" diye çağırıyordu. Yetmiş yaşındaydı, nasıl denk gelirse, bazen şehirden on altı verst uzaklıktaki manastırda, bazen şehirde kalıyordu. Pankratiyevski manastırına üç gün önce gelmişti; piskopos bir boş zaman bulup onunla manastırın işleri, buradaki düzen üzerine konuşmak istiyordu, bunun için onu misafir ediyordu...

Kilise saati erken sabah ayini için saat bir buçukta vurmaya başladı. Peder Sisoy'un öksürükleri, şikâyetçi bir ses tonuyla homurdanışları duyuldu. Daha sonra yatağından kalkarak çıplak ayakla odaları dolaştığı işitilebiliyordu.

"Peder Sisoy!" diye seslendi piskopos.

Sisoy odasına döndü, kısa bir süre sonra ayağında potinleri, elinde mumla ortaya çıktı. İç çamaşırlarının üzerine cüppesini giymişti, başında eski, rengi solmuş takkesi vardı.

"Uyuyamadım," dedi piskopos yatağında oturarak. "Hastayım herhalde. Ne olduğunu ben de bilmiyorum. Hararetim var!"

"Piskopos hazretleri üşütmüş olmalısınız. Mum yağıyla sizi ovmak gerek."

Sisoy bir süre ayakta bekledi ve esnedi. "Oh, tanrım, ben günahkâr kulunu affet!" dedi.

"Dün akşam Yerakin'lerde aydınlatmayı elektrikle yaptılar," dedi Sisoy. "Hiç hoşlanmadım*."

* Peder Sisoy, "hoşlanmadım" (ni niravitsa) sözcüğünü kadim kilise Slavyancası –Slavonca– ile (ni ndravitsa) söylemektedir. *–çev.*

Peder Sisoy ince, kambur, her zaman şikâyet edecek bir şeyler bulan bir ihtiyardı; yengeçlerinkini andıran fırlak gözlerinde kızgın bir ifade olurdu.

"Hoşlanmadım!" diye yineledi, çıkarken, "Hoşlanmadım, ne halleri varsa görsünler!" diye ekledi.

II

Ertesi gün Palmiye Pazarı'ydı. Piskopos önce şehrin katedralindeki ayini yönetti, ardından bölge piskoposunu, onun ardından da yaşlı, çok hasta bir general hanımını ziyaret etti ve sonunda eve döndü. Saat ikide piskopos çok değerli misafirleri, yaşlı annesi ve sekiz yaşındaki kız yeğeni Katya ile öğle yemeği yiyordu. Yemek sırasında avluya açılan pencerelerden içeriye vuran bahar güneşi beyaz masa örtüsü üzerinde ve Katya'nın kına kırmızısı saçlarında neşeyle parıldıyordu. Bahçede bağrışan ekin kargalarının gürültüleri ve serçelerin ötüşleri çift çerçeveli pencerelerin camlarını aşarak içeriye kadar geliyordu.

"Görüşmeyeli dokuz yıl oldu," dedi yaşlı anne. "Dün manastırda size baktığımda, aman tanrım, zerre kadar değişmediğinizi gördüm. Yalnızca belki biraz zayıflamışsınız ve sakalınız bir hayli uzamış. Göklerin kraliçesi, kutsal anamız! Dünkü ayinde insanın kendini tutması imkânsızdı, herkes ağladı. Size bakarak ben de birdenbire ağlamaya başladım, neden ağladığımı kendim de bilmiyordum. Tanrının kutsal iradesi işte!"

Konuşmasındaki sevecen üsluba rağmen annenin çekinip sıkıldığı, oğluna sen mi yoksa siz mi diye hitap etmesi gerektiğini bilemediği, kendini bir anneden çok bir diyakoz karısı olarak hissettiği fark ediliyordu. Katya ise sanki onun nasıl bir insan olduğunu tahmin etmeye çalışıyormuş gibi, gözlerini kırpmadan büyük bir dikkatle piskopos amcasına bakıyordu. Saçları taktığı taraktan ve kadife kurdelesinden dolayı kabarmış, başının üzerinde haleye benzer bir şekil oluşturmuştu; burnu yukarıya doğru kalkıktı, gözleri kurnaz kurnaz bakıyordu. Yemeğe oturmadan önce bir bar-

dak kırmıştı, ninesi şimdi bir yandan konuşurken bir yandan da Katya'nın önünden kâh bardağı, kâh kadehi uzaklaştırıyordu. Piskopos, annesini dinlerken, çok çok eskiden bir keresinde annesinin onu, diğer erkek ve kız kardeşleriyle birlikte alıp zengin sayılan akrabalarına götürdüğünü hatırladı. Annesi o zamanlar çocukları için çırpınır, kendini paralardı, şimdiyse torunları için aynı şeyi yapıyor. Baksanıza, işte, Katya'yı alıp gelmiş...

"Kız kardeşiniz Varenka'nın dört çocuğu var," diye anlatıyordu annesi. "Bu Katya, en büyükleridir. Damat Peder İvan ancak tanrının bilebileceği bir nedenle hastalandı ve Uspeniye yortusundan üç gün önce öldü. Sevgili Varenka'm şimdi ele güne muhtaç durumda!"

"Peki, Nikanor nasıl?" diye ağabeyini sordu piskopos.

"Fena değil, iyi, tanrıya şükür. Fazla bir şeyi olmasa da geçimini sağlıyor, tanrıya şükür. Fakat oğlu Nikolaşa, torunum, dinî eğitim almak istemedi; üniversiteyi seçti, doktor olacak. Bunun daha iyi olacağını düşünüyor, kim bilebilir ki! Tanrı ne isterse o olur!"

"Nikolaşa cesetleri kesip doğruyor," dedi Katya ve suyu kucağından aşağıya döktü.

Katya'nın elinden bardağı alan ninesi, sakin bir tavırla:

"Kızcağızım, yaramazlık yapmadan otur. Duanı ederek yemeğini ye!" diye uyardı.

Annesinin omzunu ve elini nazikçe okşayan piskopos:

"Ne kadar uzun bir zamandan beri birbirimizi görmedik!" dedi. "Anneciğim sizi yurt dışında çok özledim. Gerçekten çok çok özledim."

"Çok teşekkür ederim."

"Bazen akşamleyin açık pencerenin önünde yapayalnız oturuyorsun, müzik çalmaya başlıyor ve ansızın vatan özlemi seni esir alıyor; evinde olmak, anneni görmek için her şeyi vermeye hazır olduğunu düşünüyorsun..."

Annesi gülümsedi, yüzü aydınlandı, fakat hemen ciddi bir ifade takınarak:

"Çok sağ olunuz," dedi.

Piskoposun ruh hali her nasılsa birdenbire değişti. Annesine baktı, onun yüzündeki ve sesindeki bu saygılı, çekingen ifadenin nereden geldiğini, bunun niçin gerekli olduğunu bir türlü anlayamadı. Âdeta annesini tanıyamıyordu. Kederlendi ve canı sıkıldı. Ayrıca dünkü gibi yine başı ağrımaya, ayakları müthiş derecede sızlamaya başlamıştı. Yedikleri balık da yavan, lezzetsiz bir şeydi, durmadan su içmek istiyordu canı...

Yemekten sonra yurtluk sahibi iki zengin hanımefendi piskoposu ziyarete geldi; hayal kırıklığına uğramış yüz ifadeleriyle bir buçuk saat konuşmadan oturdular. Ardından bazı işler için kulakları az duyan, pek konuşkan olmayan Arhimandrit* uğradı. Derken akşam ayini için çan çalmaya başladı, güneş ormanların arkasında kayboldu ve böylece gün geçip gitti. Kiliseden dönen piskopos aceleyle duasını okudu, sıkıca sarınıp sarmalanıp yatağına girdi.

Öğle yemeğinde yediği balığı hatırladıkça içi kalkıyordu. Ay ışığından rahatsız oldu, sonra birtakım konuşmalar duymaya başladı. Yan odaların birinde, muhtemelen oturma odasında Peder Sisoy siyaset üzerine konuşuyordu.

"Japonlar şimdi savaştalar. Dövüşüyorlar. Japonlar, anacığım, Karadağlılarla aynı boydandırlar. Birlikte Türk egemenliği altında yaşadılar."**Ardından piskoposun annesi Marya Timofeyevna'nın sesi duyuldu:

"Demek oluyor ki, tanrıya duamızı etmiş ve çayımızı içmiş olarak kalkıp Novohatnoe'ye, Peder Yekor'a gittik..."

Sanki hayatta çay içmekten başka hiçbir şey yapmamış gibi durmadan 'çayımızı içmiş olarak' diye tekrar ediyordu. Piskoposun belleğinde istemeyerek papaz okulu ve akademiyle ilgili hatıralar yavaş yavaş canlanmaya başladı. Papaz okulunda üç yıl Yunanca öğretmenliği yapmıştı; bu dönemde gözlüksüz kitap okuyamaz

---

* Arhimandrit (Archimandrite): Birinci veya ikinci önem derecesine sahip bir manastırın başrahibi, yöneticisi. *–çev.*

** Peder Sisoy'un bilgisizliği vurgulanmaktadır. *–çev.*

hale geldi. Sonra keşiş oldu, teftiş ve denetimle ilgili görevler üstlendi. Daha sonra tezini savundu. 32 yaşında papaz okulu rektörü oldu ve Arhimandrit unvanı aldı. O zamanlar hayat ona ne kadar da kolay ve güzel, ne kadar da uzun, sonu yokmuş gibi gözüküyordu! Sonra hastalandı, çok zayıfladı; gözleri iyice bozuldu, neredeyse kör olacaktı. Doktorların tavsiyesi üzerine her şeyi bıraktı ve yurt dışına tedaviye gitti.

Yan odada Sisoy soruyordu:

"Peki, sonra ne oldu?"

"Sonra, çay içtik..." diye yanıtladı Marya Timofeyevna.

Katya ansızın:

"Peder sizin sakalınız yeşilmiş!" dedi şaşkınlık içinde ve güldü.

Piskopos Peder Sisoy'un kırlaşmış sakalının gerçekten yeşile çaldığını hatırlayarak gülümsedi.

"Aman tanrım, baş belası bu kız!" diye yüksek sesle çıkıştı Sisoy, sinirlenerek. "Ne kadar da şımartılmış! Uslu otur bakayım!"

Piskopos yurt dışında yaşarken görev yaptığı bembeyaz, yeni kiliseyi hatırladı; sıcak denizin uğultusu geldi aklına. Yüksek tavanlı, aydınlık, beş odası olan bir dairede kalmıştı; çalışma odasında yeni bir yazı masası ve kütüphane vardı. Burada çok kitap okudu, sık sık yazı yazdı. O zamanlar vatanının burnunda nasıl tüttüğünü hatırladı. Gözleri görmeyen kadın dilencinin her gün penceresinin önünde nasıl gitar çalarak aşk şarkıları söylediğini hatırladı; onu dinlerken her nedense hep geçmiş hayatı aklına geliyordu. İşte, sekiz yıl böyle gelip geçti, onu Rusya'ya geri çağırdılar; şu anda piskopos vekili olarak görev yapıyordu. Bütün geçmişi şimdi çok uzaklarda kalmış, sislere gömülmüştü; sanki bir rüya görmüştü...

Peder Sisoy elinde mumla yatak odasına girdi.

"Vayy, piskopos hazretleri yoksa erkenden uyuyor musunuz?" dedi, şaşkınlığını gizlemeyerek.

"Nedir o?"

"Ne de olsa daha erken, saat on, hatta on bile değil. Bugün mum yağı satın aldım, vücudunuzu yağla ovmak istiyordum."

"Ateşim var..." diye söylenen piskopos yatağında oturdu. "Gerçekten bir şeyler yapmak gerek. Başım çok fena..."

Sisoy piskoposun gömleğini çıkararak onun göğsünü ve sırtını mum yağıyla ovmaya başladı.

"İşte böyle... İşte böyle..." diye mırıldandı. "Hazreti İsa'nın şefaati üzerinize olsun. İşte böyle... Bugün şehre gittim, ona... adı neydi... Başrahip Sidonski'ye uğradım... Çayını içtim... Onu gözüm tutmadı! Hazreti İsa'nın şefaati... Gözüm tutmadı."

III

Yaşlı ve çok şişman bir kişi olan bölge piskoposu romatizma veya gut hastalığından mustaripti; bir aydan beri hasta yatıyordu. Piskopos Pyotr hemen hemen her gün ona uğruyor, dertlerine çare aramak için bölge piskoposluğuna gelen ricacıları onun adına kabul ediyordu. Şimdi kendisi hasta olunca gelen ricacıların ne kadar boş, ne kadar entipüften şeyler için yalvar yakar olduklarını, ağlayıp sızladıklarını daha iyi anladı, hayrete düştü. Onların az gelişmiş halleri, cahillikleri, çekingenlikleri piskoposu sinirlendiriyordu. Bitmek tükenmek bilmeyen bu boş, küçük ve gereksiz şeylerin ağırlığı altında âdeta eziliyordu. Piskopos Pyotr, bir zamanlar, gençlik yıllarında Özgür İrade Üzerine Dersler diye kitap yazan bölge piskoposunun şimdi böyle ayrıntılarda kaybolmuş, her şeyi unutmuş olmasını ve tanrıyı aklına getirmemesini artık daha iyi anladığını düşünüyordu. Piskopos Pyotr yurt dışında yaşamaktan dolayı Rus hayatına yabancılaşmış olmalıydı; yeniden alışmak onun için zor oluyordu. Halk ona kaba görünüyordu, dua ve dilek için piskoposluğa gelen kadın ricacılar sıkıcı ve kabaydı. Papaz okulu öğrencileri ve öğretmenleri cahildi, zaman zaman kabalaşıyorlardı. Ya yazışmalar! Giden ve gelen evrak sayısı on binleri buluyordu; üstelik de ne tür belgeler! Piskopos yardımcıları, genç yaşlı ayırmadan piskoposluk bölgesinde görev yapan bütün rahiplerin, hatta onların karılarının ve çocuklarının hal ve davranışlarını değerlendirir, her birine not verirdi. Beş, dört, bazen de üç şeklinde

değişen bu notların tespiti için tartışmalar, toplantılar yapmak, bir sürü ciddi belge düzenlemek, gelen belgeleri okumak gerekiyordu. Piskopos Pyotr'ın tek bir boş dakikası bile yoktu. Gün boyunca sinirleri hep ayakta olurdu; yalnızca kilisede iken sakinleşmek ve dinlenmek için zaman bulabiliyordu.

Uysal, alçakgönüllü yaradılışına rağmen insanlar piskopostan korkup çekiniyordu; piskopos istemeyerek sebep olduğu bu korkuya bir türlü alışamıyordu. Vilayette yaşayan herkes onun gözüne küçük, korkmuş, suçlu insanlar olarak görünüyordu. Yaşlı başrahipler de dâhil herkes onun huzurunda el pençe divan duruyor, eğilip ayağına kapanıyorlardı. Geçenlerde köy papazının yaşlı karısı derdine çare olsun diye piskoposun duasını almak için gelmişti; korkusundan ağzından tek bir sözcük bile çıkmadı, eli boş geri döndü. Vaazlarında insanlar hakkında asla kötü söz söylemeyen, kimseyi ayıplamayan, herkese acıyan piskopos Pyotr dilek için gelen ziyaretçilerini dinlerken kendini kaybediyor, öfkeleniyor, dilek pusulalarını buruşturup döşemeye fırlatıyordu. Burada görev yaptığı süre içinde tek bir kişi bile onunla bir insana yakışır gibi sade ve içten konuşmamıştı; hatta görünüşe bakılırsa yaşlı annesi bile artık o eski kadın değildi, hem de hiç değildi! Piskopos, annesinin Sisoy'la oldukça rahat konuştuğunu, sık sık kahkahalar attığını, oysa kendisiyle, kendi öz oğluyla konuşurken ona hiç yakışmayan ciddi bir tavır takındığını, çekinip utandığını, çoğunlukla sustuğunu düşünüyor, bunun nedenini sorguluyordu. Piskoposun karşısında kendini özgür hisseden ve söylemek istediği her şeyi söyleyebilen yegâne kişi bütün ömrü piskoposların yanında geçen ve on bir piskopos eskiten yaşlı Sisoy'du. Piskopos bu nedenle kendisini, zor ve huysuz bir ihtiyar olduğu konusunda en ufak bir kuşku bulunmayan Sisoy'un yanında oldukça rahat hissediyordu.

Salı günü piskopos gündüz ayininden sonra piskoposluk binasına gitti. Orada dertlerine çare arayan ricacıları kabul etti; yine öfkelendi, üzüldü, ardından eve döndü. Eskisi gibi yine kendisini kötü hissetti, gözü yataktaydı. Fakat odasına girer girmez, genç

tüccar, hayırsever Yerakin'in çok önemli bir konuyu görüşmek üzere geldiğini bildirdiler. Tabii, onu kabul etmek gerekiyordu. Çok yüksek sesle, neredeyse bağırarak konuşan Yerakin bir saat kadar oturdu, neden bahsettiğini anlamak zordu.

"Tanrı şeyden esirgesin!" diye çıkarken ekledi, "En zorunlu şey! Koşullara bağlı olarak aziz Piskopos hazretleri! Size şey... diliyorum."

Tüccarın ardından uzak bir manastırın baş rahibesi geldi; o ayrıldığında akşam ayini için çanlar çalmaya başlamıştı, piskoposun kiliseye gitmesi gerekiyordu.

Akşamleyin keşişler korosu şarkı ve ilahilerini büyük bir ses uyumu içinde, coşkulu bir şekilde okudu. Ayini siyah sakallı, genç bir keşiş-rahip yönetti. Piskopos ilahideki gece yarısı gelen güveyi ve süslenmiş düğün odasıyla ilgili sözleri* dinlerken günahları için pişmanlık duymak ya da kederlenmek yerine, bir iç huzuru, dinginlik hissetti; düşünceleri güveyi ve süslenmiş odayla ilgili bu şarkıyı söyledikleri ırak geçmişine, ta çocukluğuna ve gençliğine akıp gitti. Şu anda bu geçmiş ona çok canlı, harikulade güzel ve neşeli görünüyordu; muhtemelen gerçekte hiç de öyle değildi. Belki, öteki dünyada şu andaki hayatımızı da yine bu şekilde, uzak geçmiş olarak aynı duygularla hatırlayacağız. Kim bilir! Piskopos kilise mihrabında oturuyordu, bulunduğu yer karanlıktı. Yanaklarından aşağıya gözyaşları aktı. Onun durumunda bir insan için ulaşılabilecek her şeye ulaştığını düşünüyordu; tanrıya inancı tamdı, fakat yine de her şey ona açık, anlaşılır gelmiyordu, hâlâ elde edilemeyen bir şeyler vardı. Ölmek istemiyordu. Bir zamanlar geçmişte üzerine belli belirsiz hayaller kurduğu o en önemli şeye henüz ulaşamadığını düşünüyordu ve çocukluğunda, akademide ve yurt dışında onu kaygılandıran "yarın için beslenen ümit" bugün de onu aynı şekilde kaygılandırıyordu.

'Bugün ne kadar da güzel söylüyorlar!' diye düşündü piskopos, koroyu dinlerken. 'Ne kadar güzel!'

* Matta İncil'i, Bölüm 25: 1-13. –*Rus. ed.*

IV

Piskopos perşembe günü katedralde komünyon ayinini yönetti. Ayak yıkama töreni yapıldı. Kilisede ayin sona erip cemaat evlerine dağıldığı sırada dışarıda güneşli, sıcak ve neşeli bir hava vardı; arklarda sular şırıltıyla akıyor, şehri çevreleyen kırlardan çayır kuşlarının yumuşak, insanı huzura davet eden kesiksiz ötüşleri duyuluyordu. Ağaçlar kış uykularından uyanmış, sevimlilikle gülümsüyor, yukarıda uçsuz bucaksız, dipsiz, mavi gökyüzü meçhul bir yerlere doğru uzayıp gidiyordu.

Eve dönen Piskopos Pyotr çayını içti, üstünü değiştirerek yatağa girdi; hücre hizmetkârına pencere panjurlarını kapamasını söyledi. Yatak odası yarı karanlık bir hal aldı. Fakat ne kadar da yorgundu! Ayakları ve sırtı nasıl da ağrıyordu! Dayanılmaz, soğuk bir ağrıydı bu! Ya kulaklarındaki çınlama! Kendisini, sanki çok uzun bir zamandan beri hiç uyumamış gibi hissediyordu; gözünü kapar kapamaz kafasına musallat olan, incir çekirdeğini doldurmayan düşünceler uyumasına engel oluyordu. Tıpkı dünkü, yan odadan gelen konuşma sesleri, bardak şıngırtıları ve çay kaşığı gürültüleri gibi... Annesi Marya Timofeyevna neşeyle Peder Sisoy'a nükteli bir şeyler anlatıyordu, peder ise ona iç karartıcı, hoşnutsuz bir sesle "Allahın cezaları! Eee n'olmuş!" gibi yanıtlar veriyordu. Piskoposun canı sıkılmaya başladı, ardından burukluk hissetti, zira yaşlı annesi yabancıların karşısında normal ve doğal davranırken ondan, yani öz oğlundan çekiniyor, onunla çok az konuşuyor, asıl söylemek istediklerini dile getirmiyordu. Hatta annesi, geldiğinden beri sanki onun yanında oturmaktan utanıyormuş, ayağa kalkmak için hep bir bahane arıyormuş gibi geliyordu piskoposa. Ya babası? Muhtemelen yaşasaydı o da oğlunun yanında ağzını açıp tek bir kelime konuşamayacaktı...

Yan odada bir şey döşemeye düşerek kırıldı; Katya fincanı ya da fincan tabağını düşürmüş olmalıydı, zira Peder Sisoy ansızın tükürmüş ve:

"Bu kız tam bir baş belası. Tanrım ben günahkâr kulunu affet! Porselen dayanmıyor!" diye öfkeyle bağırmıştı.

Ardından sessizlik çöktü, yalnızca avludan gelen sesler duyuluyordu. Piskopos gözünü açtığında odasında Katya'yı gördü, kımıldamadan ayakta dikilmiş duruyor ve onu seyrediyordu. Taktığı tarağın arkasından kabaran kına kırmızısı saçları her zamanki gibi başında bir hale gibi duruyordu.

"Sen misin, Katya?" diye sordu piskopos. "Aşağıda kapıyı durmadan açıp kapayan kim acaba?"

Katya kulak kabartarak:

"Ben bir şey duymuyorum," dedi.

"İşte birisi geçti şimdi."

"Bu ses sizin karnınızdan geliyor, dayıcığım."

Piskopos gülümsedi ve Katya'nın başını okşadı.

"Demek, kuzenin Nikolaşa cesetleri kesip doğruyor, öyle mi?" diye sordu kısa bir suskunluktan sonra.

"Evet, öğreniyor."

"Peki, o iyi birisi mi?"

"Zararı yok, iyi. Fakat çok votka içiyor."

"Baban hangi hastalıktan öldü?"

"Babacığım zayıfladı ve iğne ipliğe döndü, birden boğazına bir şey oldu. Aynı anda ben de, kardeşim Fedya da hastalandık. Herkesin boğazına bir şey oldu. Babacığım öldü, biz ise iyileştik, dayıcığım."

Katya'nın çenesi titredi; gözlerinde yaşlar belirdi, yanaklarından aşağı doğru aktı. Acı acı ağlayarak ince bir sesle konuşmasını sürdürdü:

"Piskopos hazretleri, dayıcığım, hepimiz, annem ve bizler perişan durumdayız... Bize biraz para verin... İyi yürekliliğinizi gösterin... Canım ciğerim!*"

---

* Rusçası "golubçik". Canım ciğerim, iki gözüm, kuzum gibi anlamlara gelen bu hitap sözcüğünü Katya büyüklere öykünerek kullanmaktadır. *–çev.*

Piskoposun da gözleri doldu, üzüntüsünden ağzını açıp tek bir kelime bile konuşamadı. Sonra kızın başını okşadı, omuzuna dokunarak:

"Peki, peki, kızcağızım. Mesih İsa'nın şanlı diriliş gününün arifesindeyiz. Paskalya geçsin, konuşalım... Yardım edeceğim... edeceğim..."

Piskoposun annesi sessizce, çekinerek odaya girdi; ikonanın önünde dua etti. Piskoposun uyumadığını fark edince:

"Çorba içmez miydiniz?" diye sordu.

"Hayır, teşekkür ederim... Canım istemiyor," diye yanıtladı oğlu.

"Benim gözüme iyi görünmüyorsunuz. Elbette hasta olursunuz! Bütün gün ayakta duruyorsunuz, bütün gün... Tanrım, yüzünüze bakmaya yüreğim dayanmıyor. Kutsal paskalya çok yakın, ondan sonra dinleneceksiniz. Tanrı izin verirse o zaman konuşuruz, şimdi sizi çene çalarak rahatsız etmeyeyim. Haydi Katyacığım çıkalım, bırakalım aziz piskopos uyusun."

Piskopos, annesinin çok çok eskiden, o daha bir çocukken ruhani liderlerle aynı bu şekilde, yarı şakacı, yarı saygılı bir tonla konuştuğunu hatırladı. Bu yaşlı kadının piskoposun öz annesi olduğu ancak gözlerindeki sıradışı sevecenlik ifadesinden ve bir de, odadan çıkarken bir an için piskoposa çevirdiği ürkek, kaygılı bakışlarından çıkarılabilirdi. Piskopos gözlerini kapadı, uykuya daldığını düşünmesine rağmen saatin iki kez vurduğunu, komşu odada Peder Sisoy'un sık sık öksürdüğünü duydu. Annesi bir kez daha odaya girdi ve çekine çekine bir dakika kadar oğlunun yüzünü seyretti. Seslerden, birisinin kupa arabası ya da faytonla sundurmanın altına yanaştığını anladı. Ansızın bir takırtı duyuldu, kapı gürültüyle açıldı. Hücre hizmetkârı girdi odaya.

"Aziz piskopos hazretleri!" diye seslendi.

"Ne var?"

"Atlar hazır, Tanrının acıları (On iki İncil okuması) için vakit geldi."

"Saat kaç?"

"Yediyi çeyrek geçiyor."

Piskopos giyindi ve katedrale gitmek üzere yola çıktı. Ayinde farklı İncil'lerden on iki ayrı okuma yapılıyordu ve piskoposun bütün okuma süresince kilisenin ortasında ayakta hareketsiz olarak durması gerekiyordu. En uzun ve en güzel bölüm olan ilk metni piskoposun kendisi okudu. Canlı, zinde bir ruh hali tüm benliğini sardı. "İnsanoğlu şimdi yüceltildi"* diye başlayan ilk okumayı ezbere biliyordu; okurken arada bir gözlerini kaldırıyor, etrafındaki ışık deryasına bakıyor, yanan mumlardan çıkan çıtırtı seslerini dinliyordu. Fakat önceki yıllarda olduğu gibi cemaat yine görünmez olmuştu; ona sanki çocukluğundaki, gençliğindeki aynı kişiler yine karşısındaymış ve tanrı bilir daha kaç yıl hep karşısında olacaklarmış gibi geliyordu.

Piskoposun babası bir diyakozdu, dedesi rahip, büyük dedesi yine bir diyakozdu. Muhtemelen bütün ataları Rusların Hıristiyanlığı kabulünden beri ruhban sınıfına mensuptu. Piskoposun kilise ayinlerine, ruhani yaşama, çan seslerine karşı duyduğu aşk doğuştan, derin ve köklü bir aşktı. Kilisede, özellikle ayini bizzat yönetirken kendini enerjik, zinde ve mutlu hissediyordu. Şu anda da öyleydi. Ancak, sekizinci sıradaki metin okunurken sesinin zayıfladığını hissetti, kendi öksürüğünü bile artık işitemiyordu. Başı çok fena ağrıyordu, şimdi yere yığılacağım diye endişelenmeye başlamıştı. Gerçekten de bacakları yavaş yavaş hissedilir olma özelliklerini kaybetmiş, sonunda tamamen uyuşmuştu. Neye dayanarak ayakta durduğunu, niçin yere yığılmadığını anlayamıyordu.

Ayin bittiğinde saat on ikiye on beş dakika vardı. Eve döner dönmez piskopos duasını bile etmeden hemen soyunup yatağına girdi. Konuşamıyordu ve kendisini bundan sonra artık hiç ayakta duramayacakmış gibi hissediyordu. Battaniyeye sarılırken içinde birdenbire yurt dışında olma arzusu doğdu, karşı konulamaz bir arzuydu bu! Bu acınacak ucuz panjurları, bu basık tavanları görme-

* Yuhanna İncil'i, Bölüm 13: 31. *–Rus. ed.*

mek, bu ağır manastır kokusunu hissetmemek için hayatını vermeye hazır olduğunu düşündü. Ah, keşke konuşabileceği, kendisine yüreğini açabileceği tek bir kişi olsaydı!

Yan odadan uzun süre birisinin ayak sesleri duyuldu; piskopos bunun kim olduğunu bir türlü hatırlayamadı. Sonunda kapı açıldı, Sisoy elinde mum ve çay fincanıyla içeri girdi.

"Demek yattınız piskopos hazretleri?" dedi. "Ben de sizi votka ve sirkeyle ovmaya gelmiştim. Eğer layıkıyla ovarsan bunun büyük faydası var. Tanrının oğlu hazreti İsa aşkına... İşte böyle... İşte böyle... Biraz önce manastıra uğradım... Hoşlanmadım... Yarın buradan gideceğim, aziz piskopos, daha fazla kalmak istemiyorum. Tanrının oğlu hazreti İsa aşkına... İşte böyle..."

Sisoy aynı yerde uzun süre kalamıyordu; ona, Pankratiyevski manastırına geleli sanki koca bir yıl olmuş gibi görünüyordu. En önemlisi, Peder Sisoy'u dinlerken, onun evinin nerede olduğunu, onun herhangi bir kimseyi ya da herhangi bir şeyi sevip sevmediğini, tanrıya inanıp inanmadığını anlamanızın güç olmasıydı... Neden keşiş olduğunu kendisi de bilmiyordu, bu konuyu düşünmüyordu bile. Saçlarının kesilerek keşişliğe kabul edildiği tarih çoktan belleğinden silinip gitmişti; âdeta anasından keşiş olarak doğmuş gibi bir hali vardı.

"Yarın gidiyorum. Ne halleri varsa görsünler!" diye yineledi Sisoy.

Piskopos konuşmak için büyük bir gayret sarf ederek, zor duyulur bir sesle:

"Sizinle konuşmamız gerekiyordu... Bunu becerebilecek gibi görünmüyorum," dedi. "Burada hiçbir kimseyi bilmiyorum, hiçbir şeyden anlamıyorum..."

"Pekâlâ, pazara kadar kalayım, öyle olsun. Daha fazla kalmak istemiyorum, şeytan görsün yüzlerini!"

"Ne biçim bir piskoposum?" diye alçak sesle devam etti piskopos: "Benim bir köy papazı, bir diyakoz ya da sıradan bir keşiş olmam gerekiyordu... Bütün bunlar beni ezip boğuyor... Boğuyor... "

"Neyiniz var? Hazreti İsa aşkına... Ha şöyle... Uyuyunuz, piskopos hazretleri... Zararı yok! Ne yararı var! İyi geceler!"

Piskopos gece boyunca uyuyamadı. Sabahleyin saat sekizde bağırsaklarından kan gelmeye başladı. Korkuya kapılan hücre hizmetkârı önce Arhimandrit'e, ardından da şehirde oturan manastır doktoru İvan Andreyeviç'e koştu. Uzun sakalı ağarmış, şişman, yaşlı doktor piskoposu uzun uzun muayene etti; asık bir yüz ifadesi takınarak boyuna başını sallıyordu. Sonunda:

"Neymiş biliyor musunuz piskopos hazretleri? Hastalığınız tifo!" dedi.

Kanamadan dolayı piskopos bir saat gibi kısa bir süre içerisinde inanılmaz şekilde zayıfladı, beti benzi soldu, avurtları çöktü, yüzü kırıştı ve gözleri irileşti, kocaman oldu. Sanki bir anda ihtiyarlamış, boyu kısalmıştı. Dünyanın en zayıf, en cılız, en ufak tefek adamı kendisiymiş gibi geliyordu ona; o ana kadar olup biten ne varsa her şeyin, bütün geçmişinin çok çok uzaklara uçup gittiğini, bir daha tekrarının ve devamının mümkün olmadığını hissetti.

'Ne kadar iyi!' diye düşündü. 'Ne kadar iyi!' Yaşlı annesi girdi odaya. Piskoposun buruşmuş yüzünü ve irileşmiş kocaman gözlerini görünce dehşete kapıldı, karyolanın yanına dizleri üzerine düştü. Sonra oğlunun yüzünü, omuzlarını, ellerini öpmeye başladı. Piskopos, annesinin gözüne de her nedense dünyanın en zayıf, en cılız, en ufak tefek adamıymış gibi göründü. Artık onun bir piskopos olduğunu unutmuştu; onu, canından bir parça, kendi öz çocuğu olarak öpüyor, seviyordu.

"Pavluşa, iki gözüm, canımın içi!" diye devam etti yaşlı anne, "Oğulcuğum benim! Sana ne oldu böyle? Pavluşa yanıt versene bana!"

Katya solmuş yüzünde sert bir ifadeyle kenarda ayakta duruyor, dayısının başına ne geldiğini, ninesinin yüzündeki derin ıstıraba neyin sebep olduğunu, niçin böyle dokunaklı, hüzünlü sözcüklerle konuştuğunu anlayamıyordu. Piskopos ise artık tek bir kelime bile

konuşamıyor, etrafında olup bitenleri kavrayamıyordu. Kendisini şimdi güneş ışıklarıyla yıkanmış engin bir gökyüzünün altında, kırlarda, değneğini tıkırtıyla yere vurarak hızla, neşeyle yürüyen sıradan, basit bir adam olarak hayal ediyordu. Şimdi bir kuş gibi özgürdü, nereye isterse oraya gidebilirdi!

"Oğulcuğum, Pavluşa, bana yanıt ver!" diyordu yaşlı anne. "Neyin var? Sevgili oğlum!"

Odanın içinde gezinen Sisoy sinirli bir tonla:

"Aziz piskoposu rahatsız etmeyin," dedi. "Bırakın uyusun... Bir şeyi yok... N'olmuş!"

Üç doktor geldi, konsültasyon yaptılar, sonra gittiler. Çok uzun, inanılmayacak kadar uzun bir gün olmuştu. Ardından gece oldu, yine bir o kadar uzun bir gece! Cumartesi günü sabaha karşı hücre hizmetkârı oturma odasında divana uzanmış olan yaşlı annenin yanına geldi ve "Piskopos hazretleri ömrünü sizlere bağışladı"* diyerek onu yatak odasına davet etti.

Ertesi günü Paskalya bayramıydı. Şehirde kırk iki kilise ve altı manastır vardı; çanlar sabahtan akşama kadar hiç susmadan bahar havasını kışkırtarak şehrin üzerinde neşeyle çınlayıp durdu. Kuşlar ötüşüyor, güneş parlak ışıklarıyla gözleri kamaştırıyordu. Büyük pazar meydanında mahşeri bir gürültü vardı; salıncaklar sallanıyor, laternalar çalıyor, akordeondan keskin çığlıklar yayılıyor, sarhoş sesleri yankılanıyordu. Öğleden sonra şehrin ana caddesinde rahvan koşu at gezintileri başladı... Tek kelimeyle neşeli bir gündü, her şey tıpkı geçen sene olduğu ve büyük bir olasılıkla seneye yine olacağı gibi şahane ve güzeldi.

Bir ay sonra yeni bir vekil piskopos atandı, piskopos hazretleri Pyotr ise kimsenin aklına gelmiyordu. Sonra onu tamamen unuttular. Yalnızca, şimdi ücra bir kasabada diyakoz damadının

* Metinde piskoposun ölüm haberi annesine, piskopos "uzun yaşamanızı buyurdu" (prikazal dolgo jit) deyimi ile verilmektedir. "Ölmek" anlamına gelen bu eski deyim daha çok aile büyüklerinin, yüksek mevki sahibi insanların ölüm haberi için kullanılırdı. *–çev.*

yanında yaşayan yaşlı annesi, akşamüstü meradan dönen ineğini karşılamak için dışarı çıktığında ya da diğer kadınlarla çayırda buluştuğunda çocukları, torunları üzerine konuşmaya başlıyor, çekinerek, kendisine inanmayacaklarından korkarak ölen oğlunun bir piskopos olduğundan bahsediyordu...

Ve bazıları ona gerçekten de inanmıyordu.

1902

Nişanlı Kız

I

SAAT akşamın onu olmuştu. Bahçenin üzerinde dolunay parıldıyordu. Şuminlerin evinde babuşka (büyükanne) Marfa Mihaylovna'nın okuttuğu akşam duası daha yeni bitmişti. Birkaç dakikalığına bahçeye çıkan Nadya, oradan salonda babuşkanın görkemli ipek elbisesiyle şuraya buraya hızlı hızlı nasıl koşuşturduğunu, sofranın aceleyle nasıl hazırlandığını görebiliyordu. Kilisenin en kıdemli papazı Andrey salonda Nadya'nın annesi Nina İvanovna ile bir şeyler konuşuyordu. Peder Andrey'in oğlu Andrey Andreyiç onların yanında dikilmiş duruyor, büyük bir dikkatle konuşulanları dinliyordu. Annesi, Nadya'nın gözüne şu anda pencerenin dışından, akşam ışıkları altında nedense çok genç görünüyordu.

Bahçe sessiz ve serindi; toprağın üzerine koyu, kıpırtısız gölgeler düşmüştü. Çok uzaklarda, herhalde şehir dışında bir yerlerde kurbağalar ötüşüyordu. Tatlı mayıs kendini artık iyice hissettirmeye başlamıştı. İnsanın içinden, derin derin nefes almak ve şu anda buralardan uzaklarda gökkürenin altında bir yerlerde, ağaçlarda, şehirden uzak tarlalarda, ormanlarda açılıp serpilmeye başlayan gizemli, olağanüstü güzel, kutsal ve zengin bahar hayatını, zayıf ve günahkâr insanoğlunun kavrayamayacağı bu hayatı düşünmek geliyordu. Ve her nedense bir ağlama arzusu doğuyordu içinizde...

Yirmi üç yaşına basan Nadya on altısından beri evlilik özlemiyle yanıp tutuşuyordu. İşte sonunda, amacına ulaşmış, şu anda salonda ayakta durmakta olan Andrey Andreyiç'le nişanlanmıştı.

Nişanlısından hoşlanıyordu. Düğünün temmuzun yedisinde olması kararlaştırılmıştı, ama Nadya buna sevinemiyordu; uykusunu ve neşesini kaybetmişti...

Bodrum katındaki mutfağın açık penceresinden bıçakların, hızla çarpan kapıların ve aceleyle oraya buraya koşuşan insanların sesleri işitiliyor, çevreye kızarmış hindi ve vişne turşusu kokuları yayılıyordu. Nadya'ya her nedense, şimdi artık hayat boyu, aralıksız, sonuna kadar, hep böyle olacakmış gibi göründü.

Birisi evden dışarı çıkıp giriş merdivenlerinin başında durdu. Bu, on gün önce Moskova'dan misafirliğe gelmiş olan Aleksandr Timofeiç yahut da kısa adıyla Saşa idi. Bir zamanlar, çok eskiden büyükanneye, onun uzak akrabalarından Marya Petrovna adında ufak tefek, zayıf ve hastalıklı, fakir düşmüş soylu bir dul kadın sadaka almak için gelir giderdi. Bu kadının Saşa adlı bir oğlu vardı. Herkes Saşa'nın iyi bir ressam olacağını söylüyordu. Annesi ölünce büyükanne sevap kazanmak için onu Moskova'da yönetici yetiştiren bir okula yazdırdı. Saşa iki yıl sonra okulu bırakarak Plastik Sanatlar Okulu'na geçti. Neredeyse on beş yıl süren bir öğrencilikten sonra bu okulun mimarlık bölümünden güçlükle mezun oldu. Ama yine de mimarlıkla ilgili bir işte değil de, Moskova'daki taş baskıcılardan birinin yanında çalışıyordu. Hemen hemen her yaz, genellikle çok hasta olarak, dinlenmek ve sağlığını biraz düzeltmek üzere büyükanneye gelirdi.

Saşa'nın üzerinde düğmeleri ilikli bir redingotla, kaba ketenden yıpranmış, alt tarafı çarpık duran bir pantolon vardı. Gömleği ütüsüzdü. Çok bitkin görünüyordu. Kocaman gözleri, uzun, ince parmakları vardı; zayıf, sakallı, esmer bir delikanlıydı. Her şeye rağmen yakışıklı sayılırdı. Şuminlere kendi öz akrabaları kadar yakındı; onlarda iken kendini öz evinde hissederdi. Kaldığı oda çoktan beri "Saşa'nın odası" olarak adlandırılıyordu.

Saşa merdivenin başında dururken Nadya'yı görerek yanına geldi.

"Sizin buralar çok güzel yerler," dedi.

"Şüphesiz güzel," diye cevapladı Nadya. "Burada sonbahara kadar kalmalısın."

"Evet, öyle olsa gerek. Eylüle kadar herhalde kalırım."

Saşa sebepsiz gülümsedi ve Nadya'nın yanına oturdu.

"Burada oturmuş pencereden annemi seyrediyordum," dedi Nadya. "Buradan öyle genç görünüyor ki..."

Kısa bir aradan sonra ekledi:

"Annemin mutlaka zayıf tarafları da var, ama yine de olağanüstü bir kadındır."

"Evet, iyi kadındır," diye onayladı Saşa. "Anneniz bence de çok iyi ve tatlı bir kadın. Fakat... size nasıl anlatmalı, bilmem ki? Bu sabah erken mutfağa uğradım. Yerde dört hizmetçi yatıyordu. Karyolaları yoktu, yatak yerine de lime lime olmuş paçavralar sermişlerdi. Pis kokular, tahtakuruları, hamamböcekleri... Yirmi yıl önce nasılsa şimdi de öyle, en ufak bir değişiklik olmamış. Babuşka hadi neyse, ne de olsa büyükanne; ama ya anneniz? Fransızca konuşur, temsillere katılır... onun anlaması gerekir..."

Saşa konuşurken iki ince, uzun parmağını karşıdaki insanın yüzüne doğru uzatırdı.

"Herhalde alışık olmadığım için, burada her şey bana bir tuhaf görünüyor," diye devam etti. "Hiç kimse hiçbir iş yapmıyor. Anneniz bir düşes gibi bütün gün gezip tozuyor, büyükanne de bir iş yapmıyor, siz de öyle. Nişanlınız Andrey Andreyiç'in de bir şey yaptığı yok."

Nadya bunları geçen yıl da, ondan önceki yıl da dinlemişti. Saşa'nın başka türlü düşünemediğini biliyordu. Onun bu tür sözleri eskiden Nadya'yı güldürürdü, ama şimdi nedense canını sıktı.

"Bu anlattıklarınız çok bayat şeyler. Artık bıktım," diyerek ayağa kalktı Nadya. "Yeni bir şeyler bulup konuşsanız."

Saşa gülümsedi, o da ayağı kalktı. Birlikte eve doğru yürüdüler. Nadya uzun boylu, düzgün vücutlu, güzel bir kızdı. Şu anda Saşa ile yan yana iken çok daha sağlıklı ve şık görünüyordu. Nadya bunu hissetti ve Saşa'ya acıdı, sebebini bilmeden içinde bir huzursuzluk hissetti.

"Çok gereksiz şeyler de konuşuyorsunuz üstelik," dedi Nadya. "Örneğin, biraz önce benim Andrey'im hakkında fikir yürütüyordunuz, oysa onu tanımıyorsunuz bile."

"Benim Andrey'im!.. Bana ne sizin Andrey'inizden. Ben sizin gençliğinize acıyorum."

Salona girdiklerinde herkes akşam yemeği için masanın başına oturmuş bulunuyordu.

Büyükanne, evde çağrıldığı şekliyle Babulya çok şişman, çirkin, gür kaşlı, bıyıklı bir kadındı. Yüksek sesle konuşurdu. Ses tonundan, konuşma tarzından onun evin reisi olduğu açıkça belli olurdu. Panayırdaki dükkânlar ve içinde oturdukları bahçeli, sütunlu, eski ev onun üzerine tapuluydu. Servetini kaybetmemesi için her sabah tanrıya dua eder, dua ederken de ağlardı. Büyükannenin gelini, Nadya'nın annesi Nina İvanovna *pince-nez* (kelebek) türü gözlük kullanan, her parmağına pırlanta yüzükler takan, sımsıkı korse giyen sarışın bir kadındı. Zayıf, dişsiz bir ihtiyar olan Peder Andrey'in yüzünde sanki çok gülünç bir şeyler anlatmaya hazırlanıyormuş gibi bir ifade vardı. Pederin oğlu, Nadya'nın nişanlısı Andrey Andreyiç şişmanca, bir artistinkine ya da ressamınkine benzeyen kıvırcık saçları ile yakışıklı bir delikanlıydı. Üçü bir araya gelmiş hipnotizma üzerine konuşuyorlardı.

Büyükanne Saşa'ya dönerek;

"Burada benim yanımda bir haftaya kalmaz iyileşirsin," dedi, "yeter ki biraz fazla yemek ye. Hem bak neye benzemişsin böyle!" diye iç geçirdi. "Korkunç bir hal almışsın. Gerçekten de, baba evini terk eden çocuğa* benzemişsin."

Gülen gözleriyle Peder Andrey ağır ağır:

"Baba armağanı zenginliği çarçur ederek anlamsız hayvanların peşinde kuruyup soldu melun!"** diye söylendi.

Andrey Andreyiç babasının omuzuna dokunarak:

---

* Luka İncil'i, 15:11-32, kaybolan oğul benzetmesi. *-çev.*

** Luka İncil'i, 15:15-16. *-çev.*

"Babacığımı seviyorum," dedi. "Sevimli ve iyi yürekli bir ihtiyardır o."

Herkes bir an için sustu. Saşa ansızın gülmeye başladı, peçeteyi ağzına bastırdı.

Peder, Nina İvanovna'ya:

"Demek hipnotizmaya inanmıyorsunuz?" diye sordu.

Nina İvanovna yüzüne çok ciddi, sert bir ifade vererek:

"Şüphesiz, inandığımı iddia edemem," dedi. "Ancak, doğada gizemli, kavranır olmaktan uzak pek çok şeyin mevcut olduğunu kabul etmek zorundayız."

"Tamamen size katılıyorum; gerçi şunu eklemeliyim ki, inanç bizim için bu gizemli alanı önemli ölçüde daraltmaktadır."

Sofraya kocaman, oldukça yağlı bir hindi getirdiler. Pederle Nina İvanovna sohbetlerini sürdürüyordu. Nina İvanovna'nın parmaklarındaki pırlantaların parıltısına, bir süre sonra, gözlerinde biriken yaşların parıltısı da karışmaya başlamıştı.

Pedere heyecanla anlatıyordu:

"Gerçi sizinle tartışmaya cesaret edemem, ama şunu kabul ediniz ki, hayat çözülemeyen bilmecelerle doludur."

Peder ise ona:

"Sizi temin ederim ki, bir tane bile bilmece yoktur," diye yanıt veriyordu.

Yemekten sonra Andrey Andreyiç keman çaldı, Nina İvanovna ise ona piyanoda eşlik etti. Andrey Andreyiç on yıl önce üniversitenin filoloji bölümünden mezun olmuş, ama hiçbir yerde çalışmamıştı. Belirli bir işi yoktu. Arada sırada, düşkünlere yardım toplamak amacıyla yapılan konserlere katılırdı. Şehirde onu "artist" diye çağırırlardı.

Andrey Andreyiç keman çalıyor, herkes sessizlik içinde onu dinliyordu. Masanın üzerinde semaver ağır ağır kaynıyordu. Ancak, Saşa'dan başka çay içen yoktu. Saat tam on ikiyi vurunca birdenbire kemanın teli koptu, odadakiler gülüştü. Sonra herkes kalktı, vedalaştı.

Nadya nişanlısını kapıya kadar geçirdi, sonra üst kata, odasına çıktı. Büyükanne alt katta, Nadya ile annesi ise üst katta yaşıyordu. Salonun ışıklarını söndürmeye başlamışlardı; Saşa ise oturmuş hâlâ çay içiyordu. O her zaman böyle uzun uzun, Moskova usulü çay içerdi. Yedi sekiz bardağı bulurdu içtiği çay. Nadya soyunup yatağına girdikten sonra oldukça uzun bir süre, aşağıda ortalığı toplayan hizmetçilerin seslerine, büyükannenin bağrış çağırışlarına kulak verdi. Sonunda her şey derin bir sessizliğe gömüldü. Sadece, aşağıdaki odasından Saşa'nın zaman zaman kalın bir sesle öksürdüğü duyuluyordu.

II

Nadya uyandığında saat iki dolaylarında olmalıydı. Şafak sökmek üzereydi. Uzaklarda bir yerlerden bekçinin bir şeye vurarak çıkardığı tıkırtı sesleri geliyordu. Nadya'nın canı uyumak istemiyordu, yatak ise çok yumuşak ve can sıkıcıydı. Bütün mayıs gecelerinde yaptığı gibi yine yatağın içinde oturup derin düşüncelere daldı. Bir önceki gece neler düşünmüşse yine aynı şeyleri düşünüyordu. Andrey Andreyiç'in ona nasıl kur yaptığı, nasıl evlenme teklif ettiği, kendisinin bu teklifi nasıl kabul ettiği, bu iyi yürekli ve zeki adamın değerini giderek nasıl daha iyi anladığı gibi renksiz, gereksiz ve yapışkan düşüncelerdi bunlar. Fakat her nedense, düğüne bir aydan daha az bir zamanın kaldığı şu günlerde bir korku ve huzursuzluk duymaya başlamıştı. Onu ne olduğu belirsiz, çetin bir şeyler bekliyordu sanki.

Bekçi, üşengeç üşengeç sopasıyla bir şeye vurarak "tik-tok, tik-tok..." diye sesler çıkarmaya devam ediyordu. Nadya, büyük, eski pencereden bahçeyi ve daha ileride de soğuktan cansızlaşmış, uykulu leylak ağacını görüyordu. Ağaç çiçeklerle kaplıydı. Yoğun, beyaz bir sis leylak ağacına doğru ilerliyor, onu örtüsü altına almak istiyordu. Uzaktaki ağaçlardan kargaların uykulu bağrışmaları duyuluyordu.

'Tanrım, neden böyle sıkılıyorum?' Belki de her nişanlı kız düğün öncesinde bu tür şeyler hisseder, kim bilir? Belki de Saşa'nın etkisindendir bu? Ama Saşa, yüzüne o yapmacıksız ve garip ifadeyi takınarak nice yıldır hep aynı şeyleri, bir metni okur gibi düzgün bir anlatımla söyler durur. Peki öyleyse neden onu bir türlü aklından çıkartamıyordu? Neden?

Bekçinin tik-takları çoktan kesilmiş, bahçede pencerenin altında kuşlar ötüşmeye başlamıştı. Sis de kaybolmuş, dört bir taraf gülümsemeyi andıran bahar ışığıyla aydınlanmıştı. Biraz sonra güneşin ilk ışıkları ile ısınan bahçe canlanmaya, yaprakların üzerlerindeki çiy taneleri birer elmas parçacığı gibi parıldamaya başladı. Uzun zamandır bakımıyla kimsenin ilgilenmediği yaşlı bahçe bu sabah ne kadar da genç ve zarif görünüyordu!

Büyükanne uyanmıştı. Saşa yontulmamış bas sesiyle öksürmeye devam ediyordu. Alt katta semaverin hazırlandığı, masa ve sandalyelerin yerleştirildiği duyuluyordu. Saatler çok ağır ilerliyordu. Nadya çoktan kalkmış, bahçede geziniyordu, ama hâlâ sabahtı.

İşte, elinde madensuyu dolu bardağı ve ağlamaktan kızarmış gözleriyle Nina İvanovna gözüktü. Nina İvanovna ruh çağırma ve homeopathi ile uğraşan, çok okuyan, kafasını kurcalayan şeyler üzerine tartışmasını seven bir kadındı. Nadya, annesinin ilgilendiği bütün bu şeylerin derin ve gizemli anlamlar taşıdığını düşünüyordu. Nadya annesini öptükten sonra onunla yan yana yürümeye başladı.

"Ağlamışsın anne, neden?" diye sordu ona.

"Dün gece, yaşlı bir adamla kızını anlatan uzun bir hikâye okumaya başladım," diye cevap verdi Nina İvanovna. "İhtiyar, bir yerde memurluk yapıyor, çalıştığı yerin müdürü ihtiyarın kızına âşık. Hikâyeyi bitiremedim, ama orada bir yer var ki, insan okuyunca gözyaşlarını tutamıyor."

Bardağından bir yudum madensuyu içtikten sonra devam etti:

"Bu sabah o sayfayı yeniden anımsadım ve yine ağladım."

"Bu sıralar hiç keyfim yok," dedi Nadya. Kısa bir suskunluğun ardından, "Geceleri niye uyuyamıyorum acaba?" diye ekledi.

"Bilmiyorum, meleğim. Ben uyuyamadığım zamanlar gözlerimi sımsıkı kapar, işte şöyle, hayalimde Anna Karenina'yı, onun yürüyüşünü, konuşmasını canlandırırım. Bazen de antik dünyaya ait tarihsel bir şeyleri gözümün önüne getiririm."

Nadya, annesinin kendisini anlamadığını ve anlayamayacağını hissetti. Bu duyguyu hayatında ilk kez yaşıyordu; bundan ürküntü duydu. Saklanıp gizlenmek istiyordu, çıkıp odasına kapandı.

Saat ikide öğle yemeğine oturuldu. Günlerden çarşambaydı, perhiz günüydü. Bu nedenle büyükanneye yağsız borşçla yanına kaşa konmuş çapakbalığı vermişlerdi. Saşa büyükanneyi kızdırmak için hem kendi etli çorbasını, hem de yağsız perhiz çorbasını içti. Yemek boyunca durmadan espri yapıyordu, mutlaka bir ahlak dersinin vurgulandığı bu uzun ve yorucu espriler insanlara hiç de komik gelmiyordu. Her söze başlayışta o upuzun, zayıf, sanki cansızmış gibi gözüken parmaklarını yukarı doğru uzatıyordu. Çok hasta olduğunu, büyük bir olasılıkla bu dünyada fazla bir zamanının kalmadığını anımsayınca ona acıyordunuz, gözleriniz yaşarıyordu.

Yemek bitince büyükanne dinlenmek üzere odasına çekildi. Nina İvanovna biraz piyano çaldı, sonra o da çıktı odadan.

"Ah, tatlı Nadya, keşke siz beni dinleseydiniz! Keşke!" diyerek her zamanki yemek sonrası konuşmasına başladı Saşa. Nadya antika koltuğa iyice gömülmüş, gözlerini kapamıştı. Saşa ise odada bir köşeden ötekine sakin sakin gidip geliyordu.

"Keşke şehre okumaya gitseydiniz!.." diye devam etti Saşa. "Yalnızca eğitimli, bilgili insanlarla, günahsız, temiz insanlar ilginçtir ve sadece onlar lüzumludur. Bu tür insanların sayısı ne kadar çok artarsa, tanrının cenneti yeryüzüne o kadar çabuk inecektir. İşte o zaman sizin şehrinizde de yavaş yavaş her şey yıkılacak, taş taş üstünde kalmayacak, her şey temelinden sarsılıp havalara uçacak, tıpkı bir sihirbazın eli değmişçesine her şey değişecektir. Ve o zaman

burası kocaman görkemli evlerle, çok güzel bahçelerle, harikulâde çeşmelerle, mükemmel insanlarla dolacaktır... Fakat asıl önemli olan bu değil, şudur: Bugün taşıdığı anlamıyla bu insan sürüleri, bu kötülük o zaman mevcut olmayacaktır. Çünkü her insan inanacak ve ne için yaşadığını bilecek; hiç kimse basit halk yığını içinde kendine payanda aramayacaktır. Sevgili dostum, çekip gidin! Bu durağan, renksiz ve günahkâr hayatın sizi canınızdan bezdirdiğini herkese gösterin! Hiç olmazsa bunu kendiniz için yapın."

"Olamaz, Saşa. Ben evleneceğim."

"Haydi canım! Başka işiniz yok mu?"

Bahçeye çıkıp bir süre gezindiler.

Saşa konuşmasına kaldığı yerden devam etti:

"Bu anlamsız hayatın ne kadar pis ve ahlakdışı olduğunu düşünmek ve anlamak gerek, sevgili Nadya. Örneğin, eğer siz, anneniz ya da büyükanneniz hiçbir iş yapmıyorsanız, bu, sizin için bir başkasının çalıştığı anlamına gelir, yani, siz bir başkasının ömrünü tüketiyorsunuz. Bu sanki hoş mu, pis bir şey değil mi?"

"Evet, doğru söylüyorsunuz," diye cevap vermek istedi Nadya, fakat gözlerinde yaşlar belirdi, ansızın durgunlaştı, bütün vücudu kasıldı. Koşarak odasına çıktı.

Akşamüzeri Andrey Andreyiç geldi; her zamanki gibi yine uzun uzun keman çaldı. Genel olarak konuşkan bir insan değildi; keman çalmayı, enstrüman çalarken konuşmamak mümkün oluyor diye seviyordu belki de. Saat on birde gitmek üzere kalkıp paltosunu giydikten sonra Nadya'yı kucakladı, onun yüzünü, omuzlarını, ellerini tutkuyla öpmeye başladı.

"Sevgili meleğim, bir tanem!" diye fısıldadı. "Oh, ne kadar da mutluyum! Sevinçten çıldırıyorum!"

Nadya bütün bunları sanki çok çok eskiden duymuştu, ya da bir yerlerde, yaprakları yırtılmış, uzun zamandan beri yüzüne kimsenin bakmadığı eski bir romanda okumuştu.

Saşa salonda masanın başında oturmuş, bir eliyle çay içiyor, ötekiyle de fincanın tabağını tutuyordu. Büyükanne iskambil falı ba-

kıyor, Nina İvanovna ise kitap okuyordu. Yanan kandilden çat çat diye sesler çıkıyordu. Her şey yolunda gözüküyordu. Nadya nişanlısı ile vedalaşarak yukarıya, odasına çıktı, yatağına girdi, hemen de uyudu. Fakat yine dün geceki gibi, tan yeri daha yeni ağarmaya başlamıştı ki, uyandı. Uyumak istemiyordu, içinde bir huzursuzluk vardı. Yatağının içinde oturdu, başını dizlerinin üzerine koydu. Nişanlısını, düğünü düşünmeye başladı. Nedense, annesinin, şimdi artık hayatta olmayan kocasını sevmediğini, hiçbir şeye sahip olmadığını ve büyükannenin emri altında yaşadığını hatırladı.

Nadya, nasıl olup da o ana kadar annesinde ilginç, olağanüstü bir şeyler gördüğüne, bu basit, sıradan, zavallı bir kadını daha önce niçin tanıyamadığına şaşıyor, buna bir türlü akıl erdiremiyordu.

Saşa da aşağıda uyanıktı, öksürmeleri işitiliyordu. Nadya, bu tuhaf ve saf adamda, onun hayallerinde, o harikulâde bahçelerinde, olağanüstü güzellikteki çeşmelerinde insana saçma gelen bir şeyler var, diye düşünüyordu.

'Ama,' diyordu Nadya, 'onun o saflığında, o saçmalıklarında bile nedense çok güzel bir taraf var. İşte, acaba okumaya şehre gitsem mi diye daha düşünmeye başlar başlamaz, bütün kalbimi, göğsümü bir serinlik dolduruyor, içim sevinç ve heyecanla dolup taşıyor.' Sonra, 'Neyse, bunu hiç düşünmemek daha iyi, bunu düşünmeye gerek yok,' diye mırıldandı.

Yine uzak bir yerlerden bekçi, tik-tok, tik-tok... diye bir şeye vurarak tıkırtılar çıkarıyordu.

III

Saşa haziran ayının ortalarına doğru ansızın sıkılmaya başladı ve Moskova'ya yola çıkma hazırlığına koyuldu.

"Bu kentte yaşayamam," diyordu somurtarak. "Ne su şebekesi var burada, ne de kanalizasyon! Sofrada yemek yerken midem ağzıma geliyor, mutfaktaki pislik akıllara ziyan..."

Büyükanne onu her nedense fısıltıyla konuşarak ikna etmeye çalışıyordu:

"Biraz sabret, asi çocuk! Ayın yedisinde düğün var."

"İstemiyorum."

"Hani, eylüle kadar burada kalacaktın?"

"Şimdi artık kalmak istemiyorum. Çalışmam gerek."

Yaz rutubetli ve soğuk geçiyordu. Ağaçlar ıslak, bahçede her şey asık suratlı ve hüzünlüydü. Gerçekten insanın canı çalışmak istiyordu. Evin her iki katındaki bütün odalardan birtakım yabancı kadın sesleri duyuluyor, büyükannenin odasında dikiş makinası çalışıyordu. Çeyiz telaşıydı bütün bunlar, Nadya'nın çeyizinde sırf altı tane kürk manto vardı. Bunların en ucuzu babuşkanın dediğine bakılırsa üç yüz ruble değerindeydi. Evdeki telaş ve koşuşturma Saşa'yı öfkelendiriyordu; hep odasında oturuyor ve boyuna kızıyordu. Fakat yine de onu kalmaya ikna edebildiler. Temmuzun birinde gideceğine, daha erken gitmeyeceğine dair söz verdi.

Zaman çok çabuk geçiyordu. Petrov günü öğleden sonra Nadya ile Andrey Andreyiç, Moskova Caddesinde kendileri için kiralanan ve hazırlığı çoktandır tamamlanan evi bir kez daha görmeye gittiler. Ev iki katlıydı, ama şimdilik yalnızca üst kat döşenmişti. Salonun cilalı parke döşemesi pırıl pırıl parıldıyordu. Salonda Viyana tarzı sandalyeler, piyano ve keman sehpası vardı. Ortalık boya kokuyordu. Duvarda altın çerçeveli yağlıboya büyük bir tablo asılıydı. Resimde, çıplak bir kadın ve onun yanında da sapı kırılmış leylak renkli bir vazo vardı.

Andrey Andreyiç hayran hayran iç geçirerek;

"Şahane bir tablo," dedi. "Ressam Şişmaçevski'nindir."

Biraz ötede, içerisinde yuvarlak bir masa, bir kanepe ve parlak mavi kumaşla kaplanmış koltukların bulunduğu misafir odası bulunuyordu. Kanepenin üzerinde Andrey'in babasına ait büyük bir foto portre asılıydı. Pederin yakasında çeşitli nişanlar, başında da din adamlarının giydiği başlık vardı. Daha sonra içinde bir büfe bulunan yemek odasına, oradan da yatak odasına geçtiler. Loş yatak odasının ortasında yan yana iki karyola duruyordu. Bu odayı, âdeta, "burada daima güzel günlerin yaşanacağı, bunun

aksinin asla mümkün olamayacağı" düşüncesinden hareketle döşemişlerdi.

Andrey Andreyiç Nadya'ya bütün odaları gösterdi; bu sırada elini onun belinden hiç ayırmıyordu. Nadya ise kendini hep zayıf ve suçlu hissediyor, bu odalardan, karyolalardan, koltuklardan tiksiniyordu. Tablodaki çıplak kadın onun midesini bulandırmıştı. Andrey Andreyiç'ten soğuduğu, belki de onu hiçbir zaman sevmediği şimdi ona apaçık bir gerçek olarak görünüyordu. Ama bunu kime ve nasıl anlatabilirdi? Gece gündüz hep bu konuyu düşündüğü halde gerçeği nasıl olmuştu da görememişti?

Andrey şu anda kendi öz evinde, kolunu nişanlısının beline dolamış geziniyor, alçakgönüllü bir edayla tatlı tatlı konuşuyor... öylesine mutlu ki... Nadya ise buradaki her şeyde yalnız budalaca, safça, dayanılmaz bir bayağılık görüyor, nişanlısının belindeki kolu ona soğuk ve sert bir halka gibi geliyordu. Her an oradan kaçabilir, hüngür hüngür ağlayabilir, kendisini pencereden aşağı atabilirdi. Andrey Andreyiç onu evin banyosuna götürdü. Duvara yerleştirilmiş musluğu çevirdi, su akmaya başladı.

Gülümseyerek:

"Nasıl?" dedi. "Tavan arasına yüz kovalık bir depo yaptırdım, suyumuz devamlı akacak."

Evin avlusunu da dolaştıktan sonra caddeye çıktılar, bir fayton çevirdiler. Tozlar yoğun bulutlar halinde uçuşuyordu, neredeyse yağmur yağacaktı.

Andrey Andreyiç tozdan korunmak için gözlerini kısarak;

"Üşümüyorsun ya?" diye sordu.

Nadya ona cevap vermedi. Andrey kısa bir sessizlikten sonra:

"Hatırlıyor musun, dün Saşa hiçbir iş yapmıyorum diye beni ayıplamıştı," dedi. "Tamamen haklı! Hiçbir şey yapmıyorum ve yapamıyorum da. Sevgilim, bunun sebebi nedir dersin? Günün birinde resmî üniforma giyip devlet hizmetine girmek, düşünce olarak bile beni tiksindiriyor, neden? Niçin bir avukat, bir Latince öğretmeni ya da bir şehir meclisi üyesi görünce keyfim kaçıyor?

Ah, Rusya ana! Ah, Rusya ana, hâlâ ne kadar da çok avare, yararsız insan taşıyorsun üzerinde! Benim gibi daha niceleri var senin bağrında, ey cefakâr ülke!"

Andrey Andreyiç kendisinin bir işle uğraşmamasından bir genellemeye gidiyor, bu durumu çağın bir özelliği olarak görüyordu.

"Evlendikten sonra birlikte köye gidelim, orada çalışalım, sevgilim," diye devam etti. "Kendimize nehir kenarında bahçeli küçük bir ev satın alır, canla başla çalışırız. Hayatı yakından tanırız... Oh, ne güzel olacak!"

Andrey Andreyiç şapkasını çıkarıp eline aldı, rüzgâr saçlarını savuruyordu. Nadya ise onu dinliyor, içinden, 'Ah tanrım, eve gitmek istiyorum!' diye geçiriyordu.

Tam eve yaklaşırlarken Peder Andrey'e rastladılar, onu geçtiler.

Andrey Andreyiç sevinç içinde şapkasını sallayarak:

"Bak, babam da geliyor," diye bağırdı. "Sevimli ve iyi yürekli bir ihtiyarcıktır o."

Nadya, evin bütün akşam misafirlerle dolup taşacağını, onlarla ilgilenmek, yüzlerine gülümsemek gerekeceğini, nişanlısının kemanını ve bir sürü deli saçmalıklarını dinlemek zorunda kalacağını, konuşmaların yalnızca düğünle ilgili olacağını düşünerek öfkeli ve keyifsiz bir halde girdi içeriye.

Büyükanne ipek elbiselerini giymiş, ciddi ve misafirlerin yanında takındığı o her zamanki mağrur tavrıyla semaverin yanında oturuyordu. Yüzünde kendine özgü kurnaz gülümseyişiyle Peder Andrey kapıdan içeri girdi.

Büyükanneye:

"Sizi sağlıklı görmekten memnunluk duyuyor, bundan ilahi bir teselli buluyorum," dedi. Pederin şaka mı yaptığını yoksa ciddi mi söylediğini kestirmek zordu.

IV

Rüzgâr ıslık çalarak pencereleri ve çatıyı takırdatıyor, domovoy sobanın içinde insanı hüzne ve can sıkıntısına boğan şarkısını mı-

rıldanıyordu. Saat gecenin biriydi, evde herkes yatağına girmiş ama henüz kimse uyumamıştı. Nadya'ya sanki alt katta keman çalıyorlarmış gibi geldi. Sonra şiddetli bir gürültü duyuldu, pencerelerin dış kanatlarından birisi kopmuş olmalıydı. Bir dakika sonra, elinde mum, geceliği içinde Nina İvanovna girdi Nadya'nın odasına.

"Ne sesiydi o, Nadya?" diye sordu.

Tek örgüde toplanmış saçları ve ürkek gülümseyişiyle annesi Nadya'ya, bu fırtınalı gecede daha yaşlı, daha kısa boylu ve çirkin göründü. Nadya, kısa bir zaman önce annesini nasıl olağanüstü bir kadın olarak gördüğünü, onun ağzından çıkan her sözü nasıl gururla dinlediğini anımsadı. Şimdi onun eskiden nelerden söz ettiğini bir türlü çıkaramıyordu, anımsadıkları hep boş, gereksiz şeylerdi.

Sobadan odaya bas seslerden oluşan koronun söylediği bir şarkı yayılıyordu. Hatta sözleri bile seçiliyordu: "A-ah, bo-oje moy!"* Nadya yatağının içinde doğrularak oturdu, ansızın saçlarını elleriyle kavradı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Anneciğim, anneciğim, bana neler olduğunu ah bir bilebilsen!" dedi. "Ne olur, yalvarırım, bana izin ver gideyim buradan. Ayaklarına kapanırım!"

Söylenenlerden bir şey anlamayan Nina İvanovna;

"Nereye? Nereye gidecekmişsin?" diye sorarken karyolanın kenarına oturdu.

Nadya uzun uzun ağladı, tek sözcük bile etmedi. Sonunda;

"Bu şehirden gitmeme izin ver," dedi. "Düğün olmamalı ve olmayacak da, anlıyor musun? Ben bu adamı sevmiyorum... Ondan söz etmeye bile tahammülüm yok."

Dehşete kapılan Nina İvanovna hızlı hızlı konuşarak:

"Hayır, kuzum, hayır," dedi. "Sakin ol! Bu, içindeki antipatiden ileri geliyor. Böyle şeyler olur. Geçer, aldırma! Herhalde Andrey'le kavga ettiniz, ama sevgililerin kavgası onları sadece eğlendirir."

Nadya hıçkırarak ağladı:

* (Ru.) "Ah, tanrım!" -*çev.*

"Haydi, git anne, git!" dedi.

Nina İvanovna bir süre sustuktan sonra:

"Evet," dedi. "Daha dün bir çocuk, bir genç kızdın; şimdi ise artık nişanlısın. Doğada nesnelerin sürekli dönüşümü söz konusudur. Nasıl ana olduğunun, sonra nasıl ihtiyar bir kadına dönüştüğünün farkına bile varamayacaksın. Senin de benimki gibi dikbaşlı bir kızın olacak."

"Sevgili, iyi yürekli anneciğim," dedi Nadya. "Akıllı kadınsın ya, zavallısın, çok zavallısın. Niçin böyle boş şeyler konuşuyorsun. Tanrı aşkına, niçin?"

Nina İvanovna bir şeyler söylemek istedi, ama tek kelime çıkaramadı ağzından. Hıçkırarak ağlamaya başladı, kızının yanından ayrıldı, odasına gitti. Sobanın içindeki bas sesler yeniden uğuldamaya başladı. Ortalık, ansızın, insana korku verici bir hal almıştı. Nadya yatağından fırlayarak hızla annesine koştu. Ağlamaktan gözleri kızarmış olan Nina İvanovna mavi bir battaniye ile örtülü yatağına uzanmıştı; elinde de bir kitap vardı.

"Anneciğim, bir dakikacık beni dinle," dedi Nadya. "Yalvarırım, düşün ve anlamaya çalış! Yalnızca, hayatımızın ne kadar sığ ve aşağılık olduğunu anla yeter! Benim gözlerim açıldı, şimdi artık her şeyi görüyorum. Hem senin o Andrey Andreyiç'in de kaç paralık bir adam? Hiç de akıllı biri değil! Ne olur, anla artık anneciğim, o bir aptal!"

Nina İvanovna, yatağının içinde öfkeyle doğrulup oturdu.

"Sen ve büyükannen bana eziyet çektiriyorsunuz," diye hıçkırdı.

Yumruğuyla iki kez göğsüne vurarak:

"Ben de yaşamak istiyorum! Yaşamak!" diye yineledi. "Bana da özgürlük verin! Daha gencim, yaşamak istiyorum; siz ise beni bir kocakarı yapıp çıktınız."

Nina İvanovna acı acı ağladı, battaniyesinin altına girip kıvrıldı, yumak gibi oldu. O anda öylesine acınacak, ufak tefek, aptalca bir görünüşü vardı ki...

Nadya odasına döndü, giyindi ve pencerenin önünde oturarak sabahı beklemeye başladı. Bütün gece öyle yerinden kımıldamadan

durdu, düşündü. Ona, sanki dışarıda birisi pencere kanatlarını tıkırdatıyor ve ıslık çalıyor gibi geldi.

Sabahleyin büyükanne; "Gece fırtına bahçedeki bütün elmaları yerinden söküp koparmış, yaşlı erik ağacını devirmiş..." diyerek ah vah ediyordu.

Rutubetli, donuk, neşesiz bir gündü; ateşin çevresinde oturanlar bile soğuktan şikâyet ediyordu. Yağmur durmadan camları dövüyordu.

Nadya sabah çayını içtikten sonra Saşa'nın odasına gitti. Hiçbir şey söylemeden köşedeki koltuğun yanına diz çöküp oturdu, yüzünü elleriyle kapadı.

"Ne oldu?" diye sordu Saşa.

"Yapamıyorum..." dedi Nadya. "Burada şimdiye kadar nasıl yaşayabildiğime şaşıyorum, akıl erdiremiyorum. Nişanlımdan da kendimden de nefret ediyorum. Bütün bu boş, anlamsız hayattan iğreniyorum."

Ne olup bittiğini anlayamayan Saşa:

"Hadi, hadi..." dedi. "Hiç de fena bir şey değil bu... İyi bir şey."

"Bu hayat beni bezdirdi," diye devam etti Nadya. "Burada artık bir gün bile kalamam; yarın gidiyorum bu evden. Tanrı aşkına beni de beraberinde götür, ne olur!"

Saşa, bir an için Nadya'nın yüzüne hayretle baktı, sonunda her şeyi anlamıştı. Bir çocuk gibi sevindi. Sevinçten, sanki dans ediyormuş gibi kollarını çırpmaya, ayaklarını yere vurmaya başladı. Ellerini ovuşturarak:

"Mükemmel!.." dedi. "Tanrım, ne kadar iyi oldu bu!"

Nadya, sevgi dolu kocaman gözlerini hiç kırpmadan Saşa'ya hayran hayran bakıyor, onun kendisine anlamlı ve önemli bazı sözler söylemesini bekliyordu. Saşa o anda bir şey söylemedi, ancak Nadya, önünde daha önce asla bilmediği yeni ve engin bir ufkun açıldığını hissediyordu. Tepeden tırnağa umut dolu, ucunda ölüm bile olsa her şeye hazır bir halde Saşa'yı seyretmeye devam etti.

Saşa, biraz düşündükten sonra:

"Ben yarın buradan ayrılıyorum," dedi. "Beni geçirmek bahanesiyle istasyona gelirsiniz. Sizin eşyalarınızı ben kendi bavuluma koyarım, biletinizi de alırım. Trenin son zili çaldığında vagona atlarsınız, böylece çekip gideriz. Moskova'ya kadar birlikte yolculuk ederiz; ondan sonra da siz Petersburg'a tek başınıza devam edersiniz. Nüfus kâğıdınız var mı?"

"Var."

Saşa, heyecan içinde:

"Yemin ederim ki, hayıflanmayacaksınız, pişman olmayacaksınız," dedi. "Gidin, okuyun, ondan sonrasını varsın yazgınız çizsin. Hayatınıza yeni bir yön verdikten sonra, göreceksiniz, her şey değişecek. Esas olan hayatın yönünü değiştirmektir, gerisi önemli değil. O halde yarın gidiyoruz, öyle mi?"

"Oh, evet! Tanrı aşkına!"

Nadya'ya, içinde büyük bir telaş ve daha önce hiç yaşamadığı bir sıkıntı varmış, buradan ayrılacağı ana kadar çok ıstırap çekmek ve acı verici düşüncelere katlanmak durumunda kalacakmış gibi geldi. Üst kattaki odasına kadar güçlükle yürüdü, yatağına uzandı ve hemen de uykuya daldı. O günün akşamına kadar derin bir uyku uyudu. Gözyaşlarıyla ıslanmış yüzü gülümsüyordu.

V

Fayton çağırmak için bir adam gönderildi. Nadya şapkasıyla paltosunu giyinmişti bile. Kendisine ait eşyalara ve annesine son bir kez daha bakmak için üst kata çıktı. Odasının orta yerinde, henüz soğumamış yatağının yanında durdu. Çevreye göz gezdirdi, sonra annesinin odasına gitti. Nina İvanovna uyuyordu, oda sessizdi. Nadya annesini öptü, onun saçlarını düzeltti. İki dakika kadar öyle ayakta durdu. Sonra hiç acele etmeksizin yavaş yavaş aşağıya indi.

Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Her yanı yağmurdan ıslanmış fayton, üstlüğü örtük durumda kapıda hazır bekliyordu.

Hizmetçiler bavulları yerleştirirken, büyükanne:

"Nadya, sen Saşa'yla bu faytona sığamazsın," dedi. "Böyle bir havada yolcu uğurlama hevesine de nereden kapıldın? Gitmeseydin keşke, bak nasıl yağıyor."

Nadya bir şeyler söylemek istedi ama başaramadı.

İşte, Saşa Nadya'nın yerleşmesine yardım ediyor, onun dizlerini şalla örtüyor. İşte, kendisi de onun yanına oturdu bile...

Büyükanne eşikten bağırıyor:

"Uğurlar olsun! Tanrının duası üzerine olsun. Moskova'dan bize yaz, Saşa!"

"Peki, elveda, Babulya!"

"Meryem Ana korusun seni!"

"Hele şu havanın haline bak," dedi Saşa.

Nadya, şimdi yalnızca ağlıyordu. Buradan ebediyen ayrıldığına artık inanmaya başlamıştı. Annesinin yüzünü seyrederken, büyükanneyle vedalaşırken bu fikre ne de olsa tam olarak ısınamamıştı. Elveda şehir! Belleğinde her şey birdenbire canlandı. Andrey de, peder de, yeni ev de, vazolu çıplak kadın resmi de gözünün önünden gelip geçti. Bunlar artık onu korkutmuyor, rahatsız etmiyordu. Basit ve önemsiz şeylerdi hepsi ve geriye, hep geriye doğru uzaklaşıyor, kayboluyorlardı.

Kompartımana oturup da tren hareket edince, Nadya, bütün geçmişinin, ona öylesine ciddi ve kocaman gözüken geçmişinin küçülüp minnacık bir top haline geldiğini, o ana kadar öylesine az fark edilen o engin, uçsuz bucaksız geleceğin ise önünde açılıp serildiğini hissetti.

Yağmur, kompartımanın camlarını dövüyordu. Dışarıda sadece yeşil tarlalar gözüküyor, telgraf direkleriyle teller üzerindeki kuşlar bir görünüp bir kayboluyordu. Nadya, özgürlükle buluşmaya gittiğini, okumaya gittiğini anımsadı, sevinçten ansızın nefesi tutuldu.

'Bir zamanlar, çok çok eskiden "Kazaklık yapmaya gitmek"* de-

* 18. yüzyıldan itibaren Rusya'nın sınırlarının korunmasında gönüllü olarak görev alan maaşlı Kazak askerleri kastediliyor. *–çev.*

nilen şeye benziyor' diye düşündü. Hem gülüyor, hem ağlıyor, hem de dua ediyordu.

Saşa, kıs kıs gülerek:

"Aldırmayın, bir şey değil..." diyordu.

VI

Sonbahar, onun ardından da kış geldi geçti. Nadya ailesini iyice özlemişti. Her gün annesini, büyükannesini, Saşa'yı düşünüyordu. Evden, sakin ve iyi bir ruh haliyle yazılmış mektuplar alıyordu. Her şeyin bağışlandığı ve unutulduğu anlaşılıyordu.

Nadya, sınavlardan sonra, mayıs ayında ailesini ziyaret etmek üzere yola çıktı. Sağlık ve neşe doluydu. Moskova'da Saşa ile görüştü. Saşa tıpkı geçen yaz nasılsa yine öyleydi. Saçı başı birbirine karışmıştı, sakallıydı. Üzerinde aynı ceket ve yine o yelken bezinden pantolonu vardı. Kocaman, güzel gözleriyle yine o Saşa'ydı. Ancak hasta ve bitkin gözüküyordu. Geçen yıldan beri daha yaşlanmış, daha zayıflamıştı; durmadan öksürüyordu. Saşa Nadya'ya her nedense taşralı ve bilgisiz biri gibi göründü.

Saşa, neşeli bir kahkaha atarak:

"Aman Tanrım, Nadya gelmiş!.." diye bağırdı. "Aziz dostum, canım ciğerim!"

Taş baskı atölyesinde oturdular. Burası sigara dumanı ile dolu, insanı zehirleyecek kadar keskin çini mürekkebi ve boya kokan bir yerdi. Sonra Saşa'nın odasına gittiler. Her yerde küller, sigara izmaritleri, tükürükler vardı; masanın üzerindeki soğuk semaverin yanında içinde yanmış kâğıt parçaları bulunan kırık bir tabak duruyordu. Masanın üzeri ve yerler ölü sineklerle doluydu. Saşa'nın kendi özel hayatına özen göstermediği, her türlü konforu hor görerek nasıl denk gelirse öyle yaşadığı buradaki her şeyden belliydi. Birisi Saşa ile onun özel hayatı ve mutluluğu üzerine konuşmaya kalkışsa ya da ona olan sevgisinden bahsetse, bundan hiçbir şey anlamaz, yalnızca gülerdi.

Nadya, hızlı hızlı:

"Zararı yok, her şey yolunda gitti," diye anlatıyordu. "Sonbaharda annem bana, Petersburg'a geldi. Büyükannemin bana kızmadığını, ancak sık sık odama girip duvarlara doğru haç çıkardığını söylüyor."

Saşa'nın bakışları çevreye neşe saçıyordu; ama durmadan öksürüyordu, sesi de çatlak çıkıyordu. Onu dikkatli bakışlarıyla süzen Nadya, dostunun gerçekten hasta mı, yoksa kendini öyle mi gösterdiğine bir türlü karar veremedi.

"Saşa, aziz dostum, bak hastasın," dedi.

"Yok canım, boş ver. Hastayım ama çok değil."

"Oh Tanrım!" dedi Nadya telaşlanarak. "Niye tedavi görmüyorsunuz? Sağlığınıza niye dikkat etmiyorsunuz? Sevgili Saşa!"

Gözyaşlarını tutamayan Nadya'nın hayalinde, nedense, ansızın Andrey Andreyiç, vazolu çıplak kadın, şimdi ona çok uzaklarda, ta çocukluğunda kalmış gibi gelen geçmişi canlanıverdi. Saşa'nın ona artık, geçen yılki gibi yeniliklerle dolu, ilginç ve entelektüel biri olarak gözükmemesine üzüldü, ağladı.

"Sevgili Saşa, hastasınız," dedi. "Böyle solgun ve zayıf olmamanız için her şeyimi verirdim. Size öyle çok şey borçluyum ki... Benim için ne kadar çok şey yaptığınızı asla tasavvur edemezsiniz. Benim güzel Saşa'm! Şu anda bana en yakın insan sizsiniz, en içten dostumsunuz."

Oturup sohbetlerini sürdürdüler. Konuşmalarıyla, gülümseyişiyle, bütün görünümüyle Saşa, şimdi –Nadya'nın Petersburg'da geçirdiği kıştan sonra– ömrünü tamamlamış, modası geçmiş, çoktan eskimiş ve hatta geçmişe karışmış bir şeyleri anımsatıyordu.

"Yarın değil öbür gün Volga'ya gidiyorum," dedi Saşa. "Sonra da kımız tedavisine... Kımız içmek istiyorum. Bir arkadaşımla birlikte gidiyorum, karısı da bizimle geliyor. Eşsiz bir insandır onun karısı. Okula gitmesi için onu ikna etmeye, aklını çelmeye çalışıyorum. Hayatının yönünü değiştirmesini istiyorum ondan."

Konuşa konuşa tren istasyonuna geldiler. Burada Saşa Nadya'ya

çay ısmarladı, elma satın aldı. Tren hareket ettiğinde Saşa gülümsüyor ve mendil sallıyordu. Çok hasta olduğu, bu dünyada sayılı günlerinin kaldığı titreyen bacaklarından bile belli oluyordu.

Nadya doğduğu kente öğle zamanı vardı. İstasyondan eve gelirken caddeler ona çok geniş, evlerse çok küçük ve basık göründü. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Yalnızca, akortçu Alman'a rastladı, üzerinde pas rengi bir palto vardı. Tüm evler tozla kaplıydı. Yine eskisi gibi şişman ve çirkin olan büyükanne artık iyice yaşlanmıştı. Nadya'yı kucakladı, yüzünü onun omzuna dayayarak uzun uzun ağladı. Ondan bir türlü ayrılamıyordu. Nina İvanovna da iyice yaşlanmış ve çirkinleşmişti; avurtları içeri çökmüştü. Ama eskisi gibi korsesi yine sıkı, parmaklarında yine pırlantalar parıldıyordu. Bütün gövdesiyle titreyerek:

"Meleğim benim!.." dedi. "Tatlım!"

Oturdular, sessizce ağladılar. Babuşkanın da, annesinin de geçmişi geri dönmemek üzere, ebediyen kaybettiklerini anladıkları belli oluyordu. Toplumdaki eski yerleri, onurları artık kalmamıştı, evlerine misafir çağıramıyorlardı. Hani, aile rahat içinde tasasız bir hayat sürerken, bir gece ansızın polis evi basar, arama yapar, aile reisinin bir sahtekâr olduğu, zimmetine para geçirdiği ortaya çıkar ve o rahat, tasasız hayata ebediyen elveda denir ya, işte öyle...

Nadya üst kata, odasına çıktı. Yatak, beyaz ve hafif perdeler, pencereler hep aynıydı. Pencerelerden yine aynı bahçe, güneşli, neşeli ve gürültülü bahçe görünüyordu. Masasına dokundu, oturup düşüncelere daldı. Sonra iyi bir öğle yemeği yedi, tadı hoş yağlı krema ile çay içti. Fakat ona bir şeyler eksik geliyor, odalarda bir boşluk hissediyordu. Sanki tavanlar alçalmıştı. Akşam yatağına girip yorganı başına çektiğinde, bu sıcak ve yumuşacık yatakta yatmak nedense ona komik geldi.

Biraz sonra içeriye Nina İvanovna girdi. Bir suçlu gibi, etrafını kollayarak, ürkek ürkek oturdu. Bir an sustuktan sonra:

"Ee, nasılsın Nadya?" diye sordu. "Hayatından memnun musun? Çok mu memnunsun?"

"Memnunum, anne."

Nina İvanovna ayağa kalkarak pencerelere doğru haç çıkardı, Nadya'yı kutsadı.

"Bense gördüğün gibi dine verdim kendimi," dedi. "Biliyor musun, şimdi artık hep felsefeyle uğraşıyorum. Düşünüyorum, durmadan düşünüyorum... Pek çok şey benim için artık gün gibi aydınlandı, apaçık oldu. Bana öyle geliyor ki, her şeyden önce, hayatın bir prizmadan geçirilmesi gerek."

"Büyükannemin sağlığı nasıl, anne?"

"Zararsız. Sen Saşa'yla gittiğinde, telgrafını okur okumaz yere yığılıp kaldı. Üç gün öyle kımıldamadan yattı. Sonra durmadan tanrıya dua etti ve ağladı. Şimdi fena değil."

Nina İvanovna ayağa kalktı, odada dolaşmaya başladı. Bekçinin sopasıyla bir şeye vurarak çıkardığı tik-tok, tik-tok sesleri duyuluyordu.

"Hayatın, her şeyden önce, âdeta bir prizmadan geçirilmesi gerek," diye yineledi Nina İvanovna. "Yani, başka bir deyişle, hayatın bilincimizde en ufak ögelerine ayrıştırılması gerek, tıpkı yedi temel rengin ayrıştırılması gibi... Sonra bu ögelerin her birini ayrı ayrı ele alıp incelemeli."

Nadya, annesinin daha başka neler söylediğini ve ne zaman gittiğini bilmiyordu, çünkü hemen uykuya dalmıştı.

Mayıs ayı geride kalmış, haziran gelip çatmıştı. Nadya artık eve alışmıştı. Büyükanne derin derin soluyor, zamanını semaveri hazırlamakla geçiriyordu. Akşamları felsefi görüşlerini anlatan Nina İvanovna, evde, eskiden olduğu gibi, yine bir sığıntı gibi yaşıyor, yirmi beş kapik için bile büyükanneye başvurmak zorunda kalıyordu. Evde sinekten geçilmiyordu. Odaların tavanları sanki her gün biraz daha alçalıyordu. Büyükanne ile Nina İvanovna, pederle ve Andrey Andreyiç'le karşılaşmamak için sokağa çıkmıyorlardı. Nadya, bahçede, caddede dolaşıyor, evleri, külrengi duvarları seyrediyordu. Ona öyle geliyordu ki, bu şehirdeki her şey artık eskimiş, ömrünü tamamlamıştı, yerlerini bırakmak için yepyeni, yeni

doğmuş bir şeyleri bekliyordu. Oh, keşke bu yeni ve temiz hayat bir an önce gelseydi de, insanoğlu gözünü kırpmadan, doğruca kendi yazgısı üzerine yürüyebilseydi; kendini özgür, neşeli ve haklı hissedebilseydi! Böyle bir hayat er ya da geç gelecekti! Büyükannenin evinden, dört hizmetçinin bodrum katında, küçük bir odada pislik içinde yaşamaya mahkûm edildiği bu evden geriye hiçbir izin kalmayacağı, bu evin tamamen unutulacağı, hiç kimsenin onu hatırlamayacağı günler gelecekti!

Nadya'nın ilgisini, sadece, komşu evin avlusunda oynayan çocuklar çekiyordu. Nadya bahçede dolaşırken, çocuklar gülüşerek bahçe duvarına vuruyor, "Nişanlı kız, nişanlı kız!" diye bağırarak onu kızdırmaya çalışıyordu.

Saşa'nın Saratov'dan bir mektubu geldi. Sevimli, oynak yazısıyla, Volga gezisinin çok başarılı geçtiğini, ancak Saratov'da biraz rahatsızlandığını, sesini kaybettiğini ve iki haftadan beri de hastanede yattığını yazıyordu. Nadya bunun ne anlama geldiğini hemen anladı. Kesinliğe yakın bir önsezi doğdu içinde. "Saşa'nın ölümü" düşüncesinin onu eskiden olduğu gibi telaşlandırmamasına canı sıkıldı. İçinde kuvvetli bir yaşama tutkusu duydu, canı Petersburg'da olmak istedi. Saşa'yla dostluğu artık ona tatlı, fakat çok çok uzak geçmişe ait bir olay olarak görünüyordu. Nadya, bütün gece boyunca uyumadı. Sabahleyin pencerenin önünde oturmuş çevreye kulak kabartıyordu. Alt kattan bazı sesler geldi. Büyükanne telaşla, çabuk çabuk bir şeyler soruyordu. Sonra birisi ağlamaya başladı. Nadya aşağı indiğinde, büyükanne yaşlı gözlerle köşede ayakta dua ediyordu. Masanın üzerinde bir telgraf vardı.

Nadya, büyükannenin ağlayışını dinleyerek odada uzun uzun gezindi. Sonra telgrafı eline alarak okudu. Telgraf, Aleksandr Timofeiç'in, kısa adıyla Saşa'nın dün sabah Saratov'da veremden öldüğünü bildiriyordu.

Büyükanne ile Nina İvanovna ayin düzenlemek üzere kiliseye gittiler, Nadya ise daha uzun süre odalarda dolaşarak düşündü. Saşa'nın da istediği gibi, hayatına yeni bir yön verdiğinin, burada

artık bir yabancı, bir fazlalık olduğunun farkındaydı. Yalnızdı. Buradaki hiçbir şey ona gerekli değildi. Bütün geçmişi ondan kopmuş, âdeta yanıp kül olmuş, külleri de rüzgârda savrulmuştu. Saşa'nın odasına gitti, durup çevresine bakındı.

"Elveda, sevgili Saşa!" diye geçirdi içinden.

Gözünün önünde yeni, ferah, uçsuz bucaksız bir hayatın hayali canlandı. Henüz berraklıktan uzak, sırlarla dolu bu hayat onu cezbediyor, kendine çağırıyordu.

Nadya toparlanmak üzere üst kata, odasına çıktı. Ertesi sabah ailesiyle vedalaştı, neşeli ve hayat dolu bir ruh hali içinde şehri terk etti. Buralardan ebediyen ayrıldığını düşünüyordu.

1903

Seçkiye Dâhil Edilen Hikâyeler Üstüne Notlar

Nuri Yıldırım

Çavuş Prişibeyev (Унтер Пришибеев; 1885)

Genç Çehov'un, mahkeme salonunda geçen güldürücü fakat aynı zamanda sosyal hiciv yönü ağır basan, düşündürücü kısa hikâyelerinden biridir. Emekli çavuşun jurnalciliğe varan gönüllü düzen bekçiliği insanlardaki güce ve otoriteye tapınma eğiliminin dışa vurumudur. Genç Çehov toplumun özgürleşmesinin önünde ciddi bir potansiyel engel oluşturan bu eğilime dikkat çekmektedir. Çehov hikâyeyi ilk önce "Kadrosuz Gardiyan" (Сверхштатный блюститель) başlığıyla *Осколки* (Kırıntılar) dergisi yönetmeni N. A. Leykin'e gönderdi, ancak sansür metni fazla liberal bularak basılmasına izin vermedi. Hikâye küçük değişikliklerle *Jurnalcı* (Кляузник) adıyla *Peterburgsaya Gazeta*'nın 5 Ekim 1885 (No:273) sayısında A. Çehonte imzasıyla yayınlandı. Daha sonra derleme içinde yeniden basılırken Çehov hikâyenin adını "Çavuş Prişibeyev" olarak değiştirdi*.

Cadı (Ведьма, 1886)

Çehov'un derin psikolojik analiz ve etkileyici, şiirsel doğa tasviri yeteneğinin parlak örneklerinden biri olan "Cadı", A. Çehonte'nin A. Çehov'a dönüşümünü simgeleyen hikâyelerden biridir. Çehov

* Aksi belirtilmedikçe, burada verdiğimiz bilgilerin esas kaynağı Nauka Yayınları (Moskova) tarafından 1979-1985 arasında basılan 30 ciltlik *A. P. Çehov, Toplu Eserleri ve Mektupları* (Rusça) adlı koleksiyonda her cildin sonunda yer alan editör notlarıdır.

1885 ve 1886 yıllarında yazdığı "Yeger", "Agafya" ve "Büyücü" adlı hikâyelerinde kadının duygusal ve bedensel tatminsizlik yaşadığı sevgisiz evlilikler, ilgisiz, soğuk koca temasını işledi. "Cadı", Suvorin'in dergisi *Novoe Vremya*'nın (Yeni Zaman) 8 Mart 1886 sayısında A. Çehov imzasıyla yayınlandı, büyük beğeniyle karşılandı. Yazar Viktor V. Bilibin, Çehov'a yazdığı 14 Mart 1886 tarihli mektubunda yazılışındaki ustalık dolasıyla hikâyeyi büyük bir hazla okuduğunu, doğa (kar fırtınası) tasvirini büyüleyici bulduğunu, ancak temayı (diyaçoğun karısı Larisa'nın cinsel arzularına gem vuramaması kastediliyor, N.Y.) onaylamadığını belirtti. "Ben de gerçekçilik akımı yanlısıyım, ama diyaçoğun kirli ayaklarının anlatılması beni rencide ediyor" dedi. Ünlü mimar ve tiyatro sahne tasarımcısı F. O. Şehtel 12 Mart 1886 tarihli mektubunda Çehov'a diyaçoğun tasvirindeki natüralist ayrıntıların her türlü "Zolaizm"den daha güçlü bulduğunu yazdı. Çehov'un yeteneğinin baştan beri farkında olan ve onu ağırbaşlı, ciddi yapıtlar yazmaya teşvik eden yazar Dmitri V. Grigoroviç "Cadı"yı çok beğendiğini, fakat gerçeğe sadakatin, realizmin diyaçoğun kirli ayakları ya da göbek deliği gibi ayrıntıları yazmayı gerektirmediğini, bunların hikâyenin sanatsal güzelliğini bozduğunu belirterek, bu tür hatalardan kaçınmasını öğütledi (Çehov'a 25 Mart 1886 tarihli mektubu). "Cadı"nın 1887'de "Alacakaranlık" adlı derleme kitabında yeniden yayımlanması üzerine *Peterburgskaya Gazeta*'nın eleştirmeni Çehov'un "Cadı"daki kar fırtınası tasvirinin C. Dickens'ın en güzel tasvirlerini anımsattığını, nesir yazmasına rağmen Çehov'un bir şair olduğunu yazdı (10 Eylül 1887). Gerçekten de Çehov hikâyede atmosfer yaratmak için doğadan en çok yararlanan yazarlardan biridir, bunu "Step"te, "Cinayet"te açıkça görmekteyiz. "Cadı"da kar fırtınası (tipi) hikâyeye karakterlerden biri olarak girmekte, arzulanan atmosferin yaratılmasında önemli bir işlev görmektedir.

Şair, edebiyat ve tiyatro eleştirmeni Viktor P. Burenin "Cadı" için şunları yazdı: "Genç edebiyatçılar arasında Çehov kadar, hem doğa resimlerini, hem çok farklı karakterleri böylesine canlı ve parlak, böylesine ince, üstelik birkaç fırça darbesiyle çizen başka kimse yoktur," (*Novoe Vremya*, 25 Eylül 1887).

Kaştanka (Каштанка, 1887)

Novoe Vremya'nın 25 Aralık 1887 sayısında *V Uçönom Obşçestve* (Eğitilmişler Arasında) başlığı altında A. Çehov imzasıyla yayınlandı. 1892 yılında yapılan ayrı baskıda hikâyenin adı "Kaştanka" olarak değiştirildi. 1904'te ressam D. Kardovski'nin çizimleriyle çocuklar için ayrı bir baskı yapıldı. Hikâye büyük beğeni kazandı. Şair Yakov P. Polonski, Çehov'a gönderdiği 8 Ocak 1888 tarihli mektubunda şunları yazdı: "Bize yeni yılda iki hikâye, 'Kaştanka' ve 'Doğu Masalı'nı armağan ettiniz, burada herkesin iki hikâyeyi de çok sevdiğini size bildirmekten mutluluk duyuyorum. ... Dil renkliliği mekâna, zamana ve karakterlere tam uyuyor. Yalnız, 'Kaştanka'nın sonuç bölümü yorgun anınıza denk gelmiş ya da aceleye gelmiş gibi bir izlenim bırakıyor. Son sahnede sanki eksik kalmış bir şey var". Yazar ve dramaturg İvan L. Leontiev-Şçeglov, Çehov'a, "Kaştanka'nız gerçekten son derece sempatik (kulağa hitap ediyor!). Eğer sonuç kısmı aceleye getirilmeseydi ve ayrıntılarda bazı rötuşlar yapılsaydı başyapıtlarınızdan biri olabilirdi" diye yazdı (31 Aralık 1887 tarihli mektubu). Gazeteci, yazar, Rus milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden Mihail O. Menşikov ise 5 Nisan 1896 tarihli mektubunda Çehov'a şöyle yazıyordu: "'Kaştanka'yı büyük bir zevkle bir kez daha okudum (Siz *metempsychosis* geçirerek daha önce hiç İvan İvanoviç, Fyodor Timofeiç, teyze ya da marangozun müşterisi oldunuz mu? Başka türlü, hikâyenizdeki psikolojik gerçekçiliği izah etmek çok zor!)" *Novosti Dnya* (Günün Haberleri) adlı gazetenin 28 Şubat 1892 sayısında çıkan bir yazıda, "Kaştanka"nın İvan İvanıç'ın (kaz) ölümünü anlatan dokunaklı "Huzursuz Gece" bölümüyle "Sıkıcı Bir Hikâye"de profesörün sıkıntılı gecesinin (serçe gecesi) benzerliğine dikkat çekildi. "Kaştanka" çocukların da büyük beğenisini kazandı. Çehov, kardeşi Mihail'e yazdığı 15 Mart 1888 tarihli mektupta Suvorin'in evindeki yemeği şöyle anlatıyordu: "...çocuklar gözlerini benden alamıyor, zekice bir şeyler söylememi bekliyorlardı. Onlara göre bir dâhiydim, çünkü 'Kaştanka'yı yazmıştım."

D. S. Mirsky, "Kaştanka"nın mizah ve şiirin harikulade bir karışımı olduğunu, sirk hayvanlarının aşırı duygusal ve insanî varlıklar haline getirilmesinin hikâyenin bir başyapıt olarak görülmesini engellemediğini yazdı.* Eleştirmenler "Kaştanka"nın politikayla ilgili sembolik bir anlamı olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler geliştirdi**. Sarhoş marangozun çarlık yönetimini, Kaştanka'nın halkı, insancıl palyaçonun Avrupa yanlısı Rus entelektüellerini temsil ettiği öne sürüldü. Hikâyenin özellikle şu satırları politik yorumlara kapıyı açık bırakıyordu: "Kaştanka bütün insanlığı efendiler ve müşteriler olarak eşit olmayan iki sınıfa ayırmıştı. İki sınıf arasında esaslı bir fark vardı; efendiler onu, yani Kaştanka'yı dövme hakkına, Kaştanka ise müşterileri baldırlarından ısırma hakkına sahipti."

Sıkıcı Bir Hikâye (Yaşlı Bir Adamın Anılarından)
(Скучная история, 1889)

Mirsky'nin, "Hiçbir yazar insanların aşılması güç ortak tecridini ve birbirlerini anlamalarının imkânsızlığını tasvirde Çehov'u geçemez,"*** cümlesinin en iyi kanıtı "Sıkıcı Bir Hikâye"dir. Çehov kardeşi Nikolay'ın ölümünün ardından Temmuz 1889'da Yalta'ya gitti, olgun Çehov döneminin başlangıcı sayılan ve en etkileyici hikâyelerinden biri olan "Sıkıcı Bir Hikâye"yi içinde bulunduğu karamsar ruh haliyle orada yazdı. Pleşçeyev'e 3 Ağustos 1889 tarihli mektubunda "...hikâye neredeyse hazır. ...motif yeni, büyük bir olasılıkla ilgiyle okunacaktır" diye yazıyordu. Çehov son ana kadar, insanlar arası iletişimsizliğin ana motif olarak alındığı hikâyesinin okuyucu ve eleştirmenlerin gözünde başarı kazanacağından kuşku duydu. Leontiev-Şçeklov'a, "Hikâye değil tez! Sadece sıkıcı, ağır şey-

* D. S. Mirsky, *A History of Russian Literature*, Northwestern Uni. Press, 1958, s. 374.

** Bkz. Vladimir B. Katayev, *Yirminci Yüzyılda Kaştanka*, *Russkaya Slovestnost*, No:6, 1994.

*** Mirsky, age., s. 377

ler okumayı sevenlerin zevkine uygun bir şey oldu" diye yazıyordu (18 Eylül 1889 tarihli mektubu). Çehov'un 24 Eylül'de "Size 'Sıkıcı Bir Hikâye'yi gönderiyorum, hikâye gerçekten sıkıcı ve anlatış da ustaca değil!" notu eşliğinde *Severniy Vestnik*'e gönderdiği yeni hikâyesi derginin Kasım 1889, No:11 sayısında yayımlandı. Çehov hikâyeyi basılmadan müsveddesinden okuyan Pleşçeyev'den çok olumlu bir tepki aldı: "Bu kadar güçlü ve derin bir şey daha önce yazmamıştınız. ... (yaşlı bilim adamının) yüzü okuyucunun gözü önünde sanki canlıymış gibi duruyor. Katya da mükemmel işlenmiş. Motifin tamamen yeni olması bir yana, pek çok doğru, hatta yer yer derin düşünce ve yorumlar var" (27 Eylül 1889 tarihli mektubu). Pleşçeyev'in "Profesör niçin Katya'nın gönül serüvenlerine bu kadar ilgisiz?" şeklindeki sorusuna Çehov: "Kahramanım, çevresindeki kimseler mızmızlık ettikleri, ağlaştıkları, hata yaptıkları, yalan söyledikleri zaman onların iç dünyalarına son derece ilgisizce yaklaşmaktadır (bu onun esas özelliklerinden biridir)... Başka bir yaradılışta olsaydı belki de Liza ve Katya bu şekilde mahvolmayacaktı" diye yanıt verdi (30 Eylül 1889 tarihli mektubu).

Hikâyeyi sübjektif bulan Suvorin, profesörün söylem ve öğütlerinde yazarın kendi görüşlerinin yankı bulduğunu yazdı, Çehov bu iddiayı şiddetle reddederek, "Hikâyede sadece üçkağıtçı damat Gnekker'in 'ihtiyar aklını kaçırdı' sözüne katılıyorum, geriye kalan her şey salt düşünce ve hayal ürünüdür" diye yanıt verdi (17 Ekim 1889 tarihli mektubu). Hikâyeyi müsveddesinden okuyan aktör, yazar ve Çehov'un yakın arkadaşı Pavel Svobodin "Moskova dönüşü yolda 'Sıkıcı Bir Hikâye'yi okuyup bitirdim, okurken içimden 'Tolstoy boşuna Çehov için derin düşünebilen adam' dememiş diye geçirdim, çok çok güzel!" diye yazdı (*Toplu Eserler*, c.7, s.674). Hikâye Kasım başında yayımlanınca büyük yankı uyandırdı. Pleşçeyev 5 Kasım 1889 tarihli mektubunda Çehov'a şöyle yazıyordu: "Hikâyeniz hakkında dört bir yandan, farklı görüşteki kimselerden, çok farklı çevre ve kamplardan coşkulu övgüler duyuyorum. Hatta bazıları şu ana kadar yazdıklarınızın en iyisi olduğunu söylüyor, bir başkaları hikâyenin okuyucuda çok derin etki bıraktığından, kimileri motifin

tamamen yeni oluşundan bahsediyor..." Yazar ve dramaturg Pyotr D. Boborıkin, "Okuyucunun hikâyeyi sıkıcı bulacağını düşünüyordum, itiraf edeyim, ama hiç öyle olmadı. ...Sizin yeteneğinizden herkes çok şey bekliyor. Bu hikâyenizde sadece ileriye doğru adım attığınızı değil, ağırbaşlı ve derin içerikli çalışmalara dönüş yaptığınızı görüyor okuyucu" diye yazdı (*Slovo, Sb. 2*, s.275-276). Çehov'un A. Çehonte imzalı kısa komik hikâyelerini yayınlayan mizah dergisi *Oskolki*'nin (Kırıntılar) yayıncısı yazar Nikolay A. Leykin 17 Kasım 1889 tarihli mektubunda "Sizin profesörü okudum, harikulâde! Hikâyelerinizin en güzeli" diye yazdı.

Bazı eleştirmenler profesörün, "görüşlerimde birleştirici genel bir öz (ideal) yok" şeklindeki şikayetini dile getirdiği şu satırları öne çıkardı: "Her duygu, her düşünce içimde diğerlerinden ayrı olarak tek başına yaşıyor; en usta analist bile, benim bilim, tiyatro, edebiyat ve öğrencilerim üzerine beyan ettiğim görüşlerimin ve hayal gücümün çizdiği resimlerin hiç birinde 'genel öz' ya da yaşayan insanın 'tanrı'sı denen şeyi bulamayacaktır (s. 131)".

Russkoe Bogatstvo (Rus Zenginliği) dergisinin yayımcısı felsefeci ve eleştirmen Leonid Y. Obolenski profesörün çağrısını Çehov'un kendi görüşüymüş gibi ele alarak, "İnanç olmadan, rehberlik edecek bir fikir olmadan yaşamanın mümkün olamayacağı... yüce, birleştirici bir fikrin, yani dinin egemenliği olmadan, sırf bilime ve uzmanlaşmaya dayanan gerçek, makul bir hayattan söz edilemeyeceği" şeklinde yorumladı (*Russkoe Bogatstvo*, 1890, No:1). Çehov'un şiddetle reddetmesine rağmen, R. Disterlo, Vladimir L. Kign-Dedlov, Y. N. Govoruha-Otrok gibi yazar ve eleştirmenler de hikâyede profesörün çağdaş edebiyat, üniversite, tiyatro, gazetecilik üzerine belirttiği görüşlerin genç yazarın kendi görüşleri olduğunda ısrar ettiler (Bkz. *Toplu Eserler*, c. 7, s.675-676). Şair ve eleştirmen Pyotr P. Pertsov "genel, birleştirici bir fikrin yokluğu"nun Çehov'un bütün eserlerinin ortak bir özelliği olduğu, dolayısıyla, yazarın profesörün ağzıyla kendi özlemini dile getirdiğini iddia etti (*Russkoe Bogatstvo*, 1893, No:1). "Sıkıcı Bir Hikâye"yi Çehov'un o ana kadarki en iyi ve en önemli eseri ve onun yaratıcı sanatında belli bir

değişimin başlangıcı olarak gören Narodnik düşünür Mihaylovski de diğer eleştirmenler gibi, profesörün şikayet ettiği birleştirici genel bir fikirden yoksunluğun Çehov için de geçerli olduğunu öne sürdü. "'Sıkıcı bir Hikâye' her şeyden önce, yazarın 'genel öz' ya da yaşayan insanın 'tanrı'sı diye adlandırdığı özlemin, Çehov yeteneğinin bir özleminin ürünüdür; yazar kendi yürek sızısını kattığı için hikâye böylesine güzel ve canlı olmuştur" diye yazdı (*Russkie Vedomosti*, 1890, No:104).

Çehov'un kesin bir dünya görüşü olmadığını ileri süren bu eleştirilere Yevgeni A. Solovyev, Aleksandra V. Bogdanoviç, Aleksandr S. Glinka gibi eleştirmenlerden sert tepki geldi. Solovyev, "Çehov'un 'genel öz (ideal)' özlemi ve arayışı sadece 'Sıkıcı Bir Hikâye'de değil, bütün eserlerinde ifade bulmuştur" diye yazdı. Glinka, "Eğer Çehov'da bu olağanüstü yüksek ideal bulunmasaydı, ... gerçekliğin bütün bu bayağı, sefil, kasvetli yanlarını hiç görebilir miydi?" diye sordu. V. V. Kuzmin profesörün Çehov'un sözcüsü olmadığını savunarak, hikâye kahramanlarının büyük bir psikolojik ustalıkla tasvir edildiğini, bu kişilerin 1880'lerin Rus hayatını, zamanın ruhunu mükemmel yansıttığını vurguladı, eserdeki karakter, toplumsal konum zenginliğine dikkat çekti. F. Y. Paktovski, hikâyede Çehov'un yeni bir tip insan, mücadele yerine çekiştirme, dedikodu ile vakit geçiren "acizliğinin kurbanı olmuş" insan tipi çizdiğini yazdı.

"Sıkıcı Bir Hikâye"nin Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* (1886) ile benzerliği Leontiev-Şçeglov gibi bazı eleştirmenlerce dile getirildi. Ancak iddia fazla ciddiye alınmadı. D. Strunin benzerliğin taklit olmadığını, Rus toplumunda yaygın olarak rastlanılan "atalet" (eylemsizlik) içindeki insanın iki ayrı yazar tarafından gerçekçi biçimde tasvir edildiğini belirtti. Kign-Dedlov ise, "Bir başkasının iç dünyasını beklenmedik bir şekilde yeni ve inandırıcı bir gerçeklikle anlatma yeteneği bakımından Çehov, Tolstoy'un hısımıdır" diye yazdı (Kaynaklar için bkz., *Toplu Eserler*, c. 7, s. 677-679).

Kara Keşiş (Черный монах, 1894)

Çehov'un 1892 yılında başlayan, en güzel hikâyelerini yazdığı verimli Melihovo döneminin ilk ürünlerinden biridir. Hikâyeyi 1893 yazında burada yazdı. Suvorin'e yazdığı 18 Aralık 1893 tarihli mektubunda "*Artist* dergisinin ocak sayısında büyüklük kuruntusu hastalığından mustarip genç bir adamın hikâyesini okuyacaksınız; 'Kara Keşiş' adını taşıyor" diye yazdı. Leontiev-Şçeglov hatıralarında *Artist* dergisi editörü yazar F. A. Kumanin'le konuşmasını şöyle aktarır: "Ona dergisi için Çehov'un hikâye gönderip göndermediğini sordum, 'Gönderdi, ... ama önemlice bir şey değil. Oldukça renksiz ve anormal (tabiat dışı). Fakat, biliyorsunuz işte, ne de olsa Çehov, isim!.. Basmamak yakışık almaz!' dedi. Okuyunca basbayağı çığlık attım, bu 'Kara Keşiş'ti, başka bir deyişle, ince şiirselliğin son haddinin ve yaratıcı samimiyetin özü, cevheri olan 'Kara Keşiş'! ... Böylesi bir inceliği, giriftliği hissedecek burun yoktu Kumanin'de" (*Birjevıe Vedomosti*, 1910, 16 Ocak).

"Kara Keşiş"te Çehov ailesinin Melihovo hayatından izler vardır. Küçük kardeşi Mihail'in hatıralarında Çehov'un her sabah erkenden bahçeye çıktığını, her fidanı tek tek gözden geçirdiğini, sık sık misafirliğe gelen Lika'nın (Lidiya S. Mizinova) piyanoda Braga'nın *Legenda Vallacca* serenadını çalıp söylediğini yazdı. "Serenatta yatağında yatan hasta kız çocuğu gökten meleklerin şarkısını duyar, annesinden balkona çıkıp bu seslerin nereden geldiğini öğrenmesini ister. Çehov bu serenatta hep mistik bir şey bulurdu. 'Kara Keşiş'in yazılmasında esin kaynağı oldu. Evde, ışığın havada kırılmasıyla oluşan seraptan ikinci, üçüncü ve böylece sonsuz sayıda başka serapların oluşup oluşamayacağını konuşurduk." (*Çehov'un Çevresinde*, s.244). Yazış sürecinde iç sıkıntısı, depresyon yaşadı, yalnızlıktan ve berbat bir psikoloji içinde olmasından şikayet ediyordu.. 28 Temmuz 1893 tarihli Suvorin'e mektubunda şöyle diyordu: "Derhal size gelmek isterdim, şu anda böyle bir ruh hali içindeyim, fakat 20 verst ötede kolera..."

Hikâyeyi yazdığı dönemde psikiyatriyle ilgilendi, tanınmış psi-

kiyatrist V. İ. Yakovenko ile ilişkiye geçti. Hikâye büyük yankı uyandırdı: Menşikov, Çehov'a gönderdiği 1 Şubat 1894 tarihli mektubunda, kahramanın psikolojik hastalığının, halüsinasyonlarının bu denli olağanüstü inandırıcı şekilde tasvirinin insanı hayretler içinde bıraktığını yazdı. S. A. Petrov ve M. V. Kisileva, Çehov'a övgü dolu mektuplar yazdı, S. A. Andreyevski hastalığın ve tiplerin çok canlı tasvir edildiğini vurguladı. Gavril A.Rusanov, Tolstoy'la 2 Nisan 1894 günü yaptığı sohbette büyük yazarın "Kara Keşiş" için *prelest* (büyüleyici, enfes) sözcüğünü kullandığını ifade etmektedir (Rusanov'un Çehov'a 14 Şubat 1895 tarihli mektubu).

Her hikâyeden açık bir mesaj bekleyen eleştirmenler, örneğin, edebiyat tarihçisi ve eleştirmen Aleksandr M. Skabiçevski, delilik sürecinin çok ilginç bir şekilde tasvir edildiğini, ancak okuyucunun hikâyeden herhangi bir sonuç, bir fikir çıkaramadığını yazdı (*Novosti i Birjevaya Gazeta*, 17 Şubat 1894). Mihail N. Albov, Çehov'un "Sıkıcı Bir Hikâye"de olduğu gibi burada da "genel bir öz (ideal)" aradığını, yazarın, sadece hayal kurmanın ve bir ideal uğruna koşmanın, ki bu deliliğe varsa bile, hayatı sevinçli hale getirebileceğini, gerçekliğin can sıkıcılığından bunun daha iyi olduğunu savunduğunu iddia etti. (*Mir Bojiy*, 1903, No:1).

Öğrenci (Студент, 1894)

Yazarın "en sevdiğim hikâyelerimden biri" dediği bu dört sayfalık felsefi, lirik, minyatür hikâye *Russkie Vedomosti* dergisinin 1894, No:104 (Nisan, 1894) sayısında "Akşamleyin" başlığıyla yayınlandı. Çehov'un "Öğrenci"yi 1894'ün Mart ayını geçirdiği Yalta'da yazdığı anlaşılmaktadır. Öğrenci için şair ve eleştirmen Sergey A. Andreyevski, "Ruhban okulu öğrencisi gencin ilham verici, şiirsel imgesi, dinî vaazının gücüne beslediği canlı, coşkulu inancıyla birlikte, Tolstoy tadında, ne de güzel tasvir edilmiş!" diye yazdı (*Novoe Vremya*, 17 Ocak 1895). Mihail N. Albov ise, *Mir Bojiy* dergisinde çıkan 27 Ocak 1903 tarihli makalesinde "Öğrenci"yi Çehov'un yaratıcı çalışmalarında bir dönüm noktası olarak gördüğünü belirtti; Çehov'un

eserlerinde "Yeni, canlı, yaşam sevinciyle dolu, okuyucuyu derinden heyecanlandıran ve bazen alışılmışın ötesinde cesur" unsurlar gördüğünü ve bunların ilk kez "Öğrenci"de ifade edildiğini belirtti.

"Öğrenci"de yazarın insanlık tarihine bütünsel, kesiksiz bir süreç olarak bakışını ifade eden şu satırlar özellikle dikkat çekmektedir: "Ve öğrencinin içinde aniden bir sevinç dalgası yükseldi, öyle ki, derin bir nefes almak için bir anlığına yürümeyi kesti. Birbirleri içinden doğan olayların oluşturduğu kesiksiz bir zincir, diye düşündü, geçmişi şimdiye bağlıyor. Ona, sanki biraz önce bu zincirin iki ucunu görmüş gibi geldi; bir ucuna dokunduğunda öteki ucu kımıldıyordu." (s. 179).

Russkaya Mısl (Rus Düşüncesi) dergisinden M. V. Lavrov, Çehov'a yazdığı 18 Mart 1899 tarihli mektubunda yazara eserlerinde en can alıcı soruları ortaya attığı için hayranlığını belirttikten sonra şöyle demektedir: "Hikâyelerinizde herkese acı veren bir yan var, çoğu kimse bunu açıkça idrak edemiyor, ama hissediyor, durumlarının neden bu kadar ağır ve berbat olduğunu anlamıyorlar. ... Ve hepsi de sizi can kulağıyla dinliyor, fakat hiçbiri yanıt beklemiyor, yalnız, sizin, soğuk gecede avdan evine dönen öğrenciye dair hikâyenizin onlar için ne kadar değerli olduğunu bir bilseniz!" "Öğrenci"nin Yasnaya Polyana'da da ilgi gördüğünü biliyoruz. Sofya A. Tolstaya'nın 16 Ağustos 1903 tarihli güncesinde "Akşamleyin Çehov'un 'Öğrenci' sini okudular" diye bir not düşülmüştür.

Edebiyat Öğretmeni (Учитель словесности, 1894)

Hikâyenin ilk bölümü 1889 da *Novoe Vremya* dergisinde *Obıvateli* (Küçük Burjuvalar) adıyla, son bölümü ise uzun bir aradan sonra 1894'te *Russkie Vedomosti* dergisinde (No:188) "Edebiyat Öğretmeni" başlığı altında yayımlandı. Eleştirmenlerden övgü aldı. Hikâyede hayata yepyeni, taze bir bakış tarzı vardı, anlatım da yeni bir biçim çerçevesinde verilmişti. Leontiev-Şçeglov, Pleşçeyev, Lazarevski gibi eleştirmenler hikâyedeki tazeliğe, şiirselliğe, nesnelliğe vurgu yaptılar. Çaykovski'nin kardeşi, oyun ve opera metin yazarı Modest İ. Çay-

kovski, Çehov'a yazdığı 17 Ağustos 1903 tarihli mektubunda, "Edebiyat Öğretmeni"ni onun en iyi hikâyelerinden biri olarak niteledi. V. F. Lazurski'nin anılarına göre (11 Temmuz 1894 tarihli not),Tolstoy hikâyeyi ev halkına yüksek sesle okumuş, bitirince, hikâyeyi çok beğendiğini, lüzumsuz tek bir satırın bile bulunmadığını, bunun, eserin sanat değerinin yüksekliğinin bir emaresi olduğunu söylemiştir. Hikâyeyi idil olarak görenler de oldu.

Hikâyeye yöneltilen en önemli eleştiri, öğretmen Nikitin'in hayat görüşündeki ani değişmenin yeterince gerçekçi gözükmemesiydi. Sonuç bölümünün açık bırakılması, Nikitin'in yeni hayatında nasıl bir insan olacağı konusunda hiçbir ipucu verilmemesi de eleştirmenlerce dikkate getirildi. Ancak, G. Kaçarets, finalin açık bırakılmasının Çehov sanatının karakteristik bir özelliği olduğunu, bayağılıktan tiksinen ve ondan kaçan birinin nasıl bir hayat yaşayacağını merak edenlerin başka bir yazara başvurması gerektiğini yazdı (*Opıt* [Deneyim], M., 1902).

Hikâyenin, yalnızca "Volga, Hazar Denizi'ne dökülür" türünden tersi iddia edilemez doğruları dile getiren tarih ve coğrafya öğretmeni İppolit İppolitoviç tipi Rus edebiyatının günlük hayatta sık sık anılan önemli karakterlerinden biridir.

Cinayet (Убийство, 1995)

Russkaya Mısl dergisinin 1895, No:11 sayısında yayımlanan "Cinayet"in konusunu Çehov'un Sahalin'den getirdiği Mariya ve Mihail Çehov kardeşlerin hatıralarından görülebilmektedir. Çehov'un *Sahalin Adası* kitabının VIII. bölümü cinayet işleyen suçlulara ayrılmıştı ve orada Terehov soyadlı biri vardı. Sahalin gözlemleri hikâyenin çeşitli yerlerinde kullanılmıştır, ayrıca Due'de Tatar Körfezi'nin sert ikliminin ve sarp kıyılarının hikâyede tasvir edilişi tamamıyla gezi izlenimlerine dayanmaktadır. İç karartıcı taşra hayatının dekor olarak kullanıldığı hikâyede fanatik dindarlığın nereye varabileceği gösterilmektedir. Sonuç bölümünde Yakov Terehov'un iç dünyasındaki dinî çatışmanın çözümü ve kahramanın katorgada-

ki dönüşümü, yeniden doğuşu verilmektedir. Çehov'un çocukluğu (kilise korosunda ilahi söylemesi, evdeki dindar hava) ve kilise hayatına her zaman gösterdiği ilgi hikâyede iz bırakmıştır.

Sekter dinî akımlar, eski ritüeller 19. yüzyılın son çeyreğinde Rus edebiyatında, özellikle N. S. Leskov'un *Soboryane* (1872) adlı romanında genişçe işlenmiştir. Aleksandr İ. Ertel'in *Smena* (Değişim) adlı romanında (1891) dinî metinleri "Cinayet"in kahramanı Matvey Terehov gibi serbestçe yorumlayan, eğitimsiz köylüler üzerinde hipnotizmaya benzer bir etki bırakan bir karakter tasvir edilmektedir.

Ertel "Cinayet"i büyük bir coşkuyla karşıladı, Çehov için "Güçlü, içten, derinliği olan bir yetenek ve ne büyük bir zeka!" diye yazdı (Goltsev'e 17 Aralık 1895 tarihli mektubu). Govoruha-Otrok hikâye üzerine iki ayrı makale yazarak, Çehov'un, kendisi için de yeni olan bu temayı, halkın dinî yanıyla tasvirini, amcaoğulları arasındaki tartışmayı, cinayeti, "haşin gerçeklik"i ne denli sanatsal bir üslupla anlattığını vurguladı (*Moskovskie Vedomosti*, 1895, 23 Kasım). Skopinski ve Zaletnıy gibi eleştirmenler kahramanların yaşadıkları ıstırapların psikolojik inandırıcılığına, karakterlerin özgünlüğüne dikkat çekti. Pek çok Çehov hikâyesinde olduğu gibi finalin belirsiz bırakılması eleştirmenlerin dikkatinden kaçmadı.

Yazar Rostislav İ. Sementkovski, "Cinayet"i Polonyalı yazar Henryk Sienkiewicz'in romanlarına benzeterek, "ancak inanç Sienkiewicz'de hayattan kopmuş insanların yeni meşgale aracı olurken, Çehov'da inanç, cehaletin karanlığıyla kuşatılmış, hiçbir yerde herhangi bir gün ışığı bulamayan, fakat hâlâ kendilerini insan olarak hisseden... kişilerin zaruri gıdası, kurtuluş çıpasıdır. ...İşlediği cinayet Yakov'u şu basit gerçeğe, inancın özünün ritüellerde değil, inananın hangi duygularla Tanrıya yakardığında bulunduğu gerçeğine ulaştırdı" diye yazdı (*Niva*, 1896, No:1).

Mujikler (Мужики, 1997)

Çehov'un et etkileyici hikâyelerinden biri olan *Mujikler* Melihovo'da yazıldı. Kardeşi Mihail'in anılarına göre hikâyenin her

sayfasında Melihovo'dan resim ve kişilerin izine rastlanır. 1895'te Melihovo'da çıkan yangın hikâyedeki yangının prototipidir. Yazar ve dramaturg Boris K. Zaytsev, Çehov'un garson Nikolay Çikideyev karakterini sık sık kaldığı Büyük Moskova Oteli'ndeki (5 numaralı oda her zaman yazara ayrılırdı) garsonlardan Bıçkov'u model alarak yarattığını söyler.* "Mujikler" *Russkaya Mısl* dergisinin 1897, No:4 (Nisan) sayısında yayımlandı. Köylülerin dinle ve iktidarla ilgili konuşmaları sansürce budandı. 20 formadan kalın derlemelere daha hafif bir sansür uygulandığı için Suvorin 1897 Haziran'ında "Hayatım" ve "Mujikler"i bir arada kitap halinde yayınladı. İlk tepki Menşikov'dan geldi, 12 Nisan 1897 tarihli mektubunda Çehov'a şöyle yazıyordu: "'Mujikler'i okuduk. Lidiya Veselitskaya mest oldu, bu ağır tablo karşısında aklım durdu. Büyük bir ustalık ürünü. Sizin en güçlü hikâyelerinizden biri". Yazar Y. M. Şavrova da 22 Nisan 1897 mektubunda, "'Mujikler'i okudum, ardından bir kez daha okudum. Ne kadar güzel olduğunu tarif edemeyeceğim" diye yazdı. Genellikle Çehov'un kapsamlı, uzun hikâyelerine ihtiyatla yaklaşan Leykin, 29 Nisan 1897 tarihli mektubunda izlenimini bu kez şöyle dile getiriyordu: "'Mujikler'i okudum, hem de ne büyük bir zevkle! Gece okudum, daha sonra uzun süre uyuyamadım". Nemiroviç-Dançenko mayıs başında Çehov'a yazdığı mektupta, "'Mujikler'i büyük bir gerilim içinde okudum" diyordu. Tihanov- Lugovoy ise, 10 Mayıs 1897 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu: "... Sizi, 'Mujikler'de kasıtlı olarak meselenin sadece kötü yanlarını alıp, aydınlık yanları konusunda susmakla suçluyorlar. Tam bir saçmalık! Sanatçı, objektif bir sanatçı olabilmek için, mutlaka o anda bilgisi dâhilinde olmayan olayları, gerçekleri araştırıp bulmak zorundadır".

Moskova Küçük Tiyatrosu'nun etkili isimlerinde A. İ. Sumbatov (Yujin) 1897 Mayıs'ında yazara şöyle yazıyordu: "...Son yirmi yılın en güçlü iki eseri, Sienkiewicz'in *Dogma Olmadan*'ı ve Korolenko'nun *Kör Müzisyen*'i 'Mujikler'in yanında sönük kalıyor. 'Mujikler'de sergilediğiniz yetenek şaşılacak kadar yüksek ve yekpare. Ne en ufak

* B. K. Zaytsev, *Literaturnaya Biografiya* (Edebî Biyografi), N. Y., 1954, s.161-162.

bir sulugözlülük, ne herhangi bir taraflılık emaresi! Hikâye baştan sona gerçeğin emsalsiz trajik bir tasviri, doğal (kendiliğinden), Shakespearevari resmin karşı konulmaz gücü; sen bir yazar değil, âdeta doğanın ta kendisisin!" Ekonomi profesörü İ. İ. İvanyukov 10 Ekim 1897 tarihli Çehov'a mektubunda: "Son hikâyeniz 'Mujikler' sadece kültürel merkezlerde değil, Kaluga gibi ıssız köşelerde bile çok güçlü bir etki yarattı. (İnsanlar) onu okudu, üzerinde düşündü ve aralarında uzun uzun tartıştılar. Hikâyenin doğurduğu etki şoke ediciydi, yıldırım çarpmışa döndürüyor insanı" diye yazıyordu. M. M. Kovalevski günlüğüne (Ekim-Kasım 1897) şu kaydı düştü: "'Mujikler' Çehov'un işlediği temaların en derini, Narodnik anlayışın Rus köyünde görmek istediği düzenin bir eleştirisidir. *Russkoe Bogatstvo* dergisi eleştirmenlerinin hikâyeye öfkeyle saldırmaları şaşırtıcı değil. Eser kaşa değil doğrudan doğruya göze nişan almış". Potanenko ise *Novoe Vremya* dergisinde (1897, 20 Nisan) şöyle yazıyordu: "Çehov'un bu kısa denemesi, son yıllarda edebiyatımıza dâhil olan eserler içinde en iyisidir. Tolstoy'un sadece tasvir etmekle kalmayıp bizzat vaaz verdiği, görüşüne herkesin katılmasını talep ettiği 'Efendi ve İşçi' adlı hikâyesinin tersine, 'Mujikler'de hayatın gerçeği, sanatsal bağımsızlık hissi, köydeki yoksulluğun, karanlığın, çaresizliğin 'korkunç tablosu' yalnızca tablo olarak verilmektedir. Yazar size hiçbir zorunlu sonuç önermemektedir. O sonucu, dünya görüşünüze ve ruh halinize uygun olarak kendiniz çıkarınız." Potanenko, 'Mujikler'deki köy tasvirinin, Narodniklerin, aydınların köylü hayatının bilgeliklerini öğrenmek üzere köye koşmalarını salık veren "eski masallar"ını tamamen çürüttüğünü belirtti. "'Mujikler'i okuyun, o zaman köye öğrenmek için değil, öğretmek için gitmek gerektiğine milyon kere ikna olacaksınız" diye yazdı. Moskova dergisi *Russkie Vedomosti*'nin eleştirmeni İ. N. İgnatov: "Çehov'un tasvir ettiği köyde hiçbir çıkış görünmüyor ve hikâyede tasvir edilen iç karatıcı ve ümitsiz durum Tolstoy'un *Karanlığın Hükümranlığı*'nı çok geride bırakıyor. Çehov'un hikâyesinde kahramanların eylem ve davranışlarında herhangi bir olağanüstü dehşet, suç, cürüm unsuru yok; asıl dehşet şurada ki, anlatılan her şey sıradan, alelade (gündelik) ve kor-

kunç!" diye yazdı (*Russkie Vedomosti*, 1897, 19 Nisan).

İ. İ. Yasinski, Çehov'un özgünlüğünü vurgulayarak, "'Mujikler'de Tolstoyvari bir yan var, hikâye insanı düşündürüyor ve tüylerini diken diken ediyor" diye yazdı (*Birjevie Vedomosti*, 1897, 3 Mayıs). Menşikov eseri sokak gürültüleri arasından yayılan "haşin bir rekuem", Çehov'u ise, hikâyenin daracık boyutuna kocaman bir içerik sığdırabilen "dev bir yazar" olarak selamladı (*Knijki Nedeli*, 1897, No:5). Menşikov aynı derginin 1900, No:3 sayısında, Çehov'un köy hikâyelerini "bilimsel tez", "halkın gündelik yaşamı üzerine çok titiz bir inceleme", "günümüz köy hayatının durumu hakkında Rus toplumuna hitaben oldukça derin düşünülmüş bir söylev" olarak niteledi. *Severniy Vestnik* dergisi (1897, No:5), 'Mujikler'i E. Zola'nın *La Terre* (Toprak, 1887) adlı eseriyle karşılaştırdı ve Çehov'daki tüyleri diken diken eden gerçekçiliğin Zola'nınkini fersah fersah geçtiğini vurguladı.

"Mujikler", serfliğin 1861'de kaldırılması sonrası köy ve köylülük hakkında ütopik idealler besleyen, Rus köyünde büyük potansiyel gören *Narodnik* ve *Slavyanofil* edebiyata büyük bir meydan okumaydı. Sonradan anti-Bolşevik cepheye geçen Marksist iktisatçı ve felsefeci Pyotr B. Struve (1870-1944), serfliğin kaldırılması sonrasında Rus yazarlarının artık toplumsal fikirleri kendilerine kılavuz edinmediklerini ve bu yeni nesil yazarlar içinde Çehov'un "en seçkin" yazar olduğunu, "Mujikler"in edebiyatın yeniden doğmasını sağladığını yazdı. Struve, hikâyenin toplumsal öneminin resmin korkunçluğunda değil, köylülerle garson Çikildeyev'in şehirde yetişen ailesi (karısı ve kızı) arasındaki uçurumda olduğunu, Çehov'un bu uçurumu çok "parlak" bir şekilde tasvir ettiğini yazdı. Eğitimsizliklerine rağmen Çikildeyev ailesi bireyleri köylülere kıyasla çok daha yüksek bir kültürel gelişme düzeyini temsil etmekte, kişisel haklardan bahsetmekte, memnuniyetsizliklerini dile getirip koşulları protesto edebilmektedir. Hikâyeden eğer bir sonuç çıkarılacaksa, bu noktanın, aydınlanmanın gerekliliği ve aydınların halka karşı borcu tezinden çok daha geniş ve daha anlamlı olduğunu yazdı. ... Hikâyeden çıkarılacak temel ders, eserin ahlaki yönü, insan kişili-

ğinin gelişimi ve kişilik haklarının kabulünde yatmaktadır (*Novoe Slovo*, 1897, No:8). Marksist Angel I. Bogdanoviç çok büyük bir toplumsal anlam ve önem ifade eden "Mujikler"in kişisel ahlak sorununa indirgenemeyeceğini yazdı. Ayrıca Çehov'un tasvir ettiği resmin en korkunç tarafının durumun ümitsiz oluşu, köyde dönüşümü sağlayacak iç dinamiğin bulunmayışı olduğunu, kapıların dünyaya açılmasını ancak dışarıdan gelecek bir gücün sağlayabileceğini vurguladı. Bogdanoviç de tıpkı Struve gibi hikâyenin anlamını şehrin geliştirici kültürel etkisini açığa vurmasında buluyor, edebiyatta bu etkinin daha önce ele alınmadığını söylüyordu. Narodnik edebiyatta ise tam tersine şehir her zaman yıkıp yok ediyor, köy ise kurtarıyordu (*Mir Bojiy*, 1897, No:6).

Narodnik eleştirmen N. K. Mihaylovski, hikâyenin Marksist yazarlarca övülen yanına, şehrin ilerici rolüne karşı çıktı; şehir ve köy hayatının dengesiz bir şekilde tasvir edildiğini, Çehov'un gözlemlerinin yüzeysel olduğunu iddia etti. "Mujikler"in iç karartıcı, pis resminin ortasında bir ışık izi gibi tasvir edilen Olga tipinin gerçekçi olmadığını söyledi. Şehrin idealize edilmesine karşı çıkarak, Petersburg işçilerinin yaşam koşullarını, garson Çikildeyev'in kırk yıldan beri çalışmasına karşılık ailesinin başını sokacak bir yeri olmamasını örnek gösterdi (*Russkoe Bogatstvo*, 1897, No:6). Yine, Narodnik eleştirmen M. A. Protopopov, Çehov'un köy ve köylü meselesinin özüne inemediğini, konuyu sırf dış görünüş olarak ele aldığını, "Hayatım" ile şehre, "Mujikler" ile de köye karamsar bir bakışla baktığını yazdı (*Odesskie Novosti*, 1897, 16 Ekim). Marksist Struve ile Mihaylovski arasında bu konuda uzun polemik yaşandı. Narodnikler, Çehov'u, hayatını köy yaşamı üzerine çalışmalara adayan Gleb İ. Uspenski (1843-1902) ile karşılaştırarak Çehov'u halka inanmamakla suçladılar.

"Mujikler", "Hayatım", "Çukurda" (Dere İçinde) gibi toplumsal içeriği zengin, düzene yönelik çarpıcı eleştiriler getiren hikâyeler peş peşe yayınlanınca Çehov'un genel bir hayat idealinden, dünya görüşünden yoksun olduğu tezi iyice inandırıcılığını kaybetmeye başladı, hatta Çehov'un Marksist görüşleri savunduğu söylentisi yayıldı. İ. N. Altşuller'in hatıralarına göre, Çehov, şaka yollu, sosyal demokrat M.

İ. Vodovozova'nın kendisine, "Her ne kadar henüz bilincinde değilseniz de siz gerçek bir Marksist oldunuz" dediğini ve bunu kanıtlamaya çalıştığını söylemiştir (*Literaturnoe Nasledstvo*, 1897, s.688).

Mir Bojiy dergisi redaktörü Batyuşkov, Çehov ile Balzac'ın *Köylüler* romanındaki anlatım arasında benzerlikler buldu. Fakat Balzac'tan farklı olarak Çehov'da fazla söz, konu dışına çıkışlar, geri dönüşler, karmaşık entrikalar olmadığını belirtti. Çehov neredeyse tasvir etmiyor, duyumsuyor ve büyük aralıklar bırakarak kalın, rölyefli çizgilerle yazıyor, aralıkları bazen tamamen beklenmedik fakat tabiattan alınmış canlı küçük ayrıntılarla beziyordu. Bu parıltılı, süslü pullar hikâyeye olağanüstü bir hayatiyet, canlılık kazandırıyor, bazen ufak bir çizgi kocaman bir fikrin yerini alıyordu. Sonuçta tasvir değil, o anda tek seçenek olan anlık hayat izlenimleri ortaya çıkıyordu. Batyuşkov'a göre, bu bakımdan Çehov sanatı empresyonist tarza sahipti, ancak, diğer bakımlardan tamamen kendine özgüydü.*

Küçük Üçlü: Kılıflı Adam (Человек в футляре, 1898), **Bektaşiüzümü** (Крыжовник, 1898) ve **Aşk Üzerine** (О любви, 1898)

Çehov'un Melihovo döneminin sonuna doğru yazdığı, "Kılıflı Adam", "Bektaşiüzümü" ve "Aşk Üzerine" adlı hikâyelerinden oluşan *küçük üçlü* ve tema olarak bu hikâyelerin devamı sayılan "İoniç" gerek taşıdıkları hayat felsefesi, gerek biçim yönünden Çehov sanatının doruğu sayılabilir.** Çehov bu hikâyelerde kendi görüşlerini anlatıcının ağzından diğer eserlerinde olmadığı kadar açık ve net olarak söyler. Üç ayrı kişinin ağzından anlatılmasına rağmen olağanüstü bir bütünlük oluşturan ve tadına doyulmaz bir lirizm sergileyen üçlü, Tolstoy'un, "Çehov, düzyazının Puşkin'idir" yargısının ne kadar yerinde olduğunu kanıtlayan en güzel örnektir. *Russkaya*

* *Pamyati V. G. Belinskovo* (V. G. Belinski'nin anısına), Derleme, M. 1899

** "Kılıflı Adam" ve "İoniç" adlı hikâyeler Hasan Âli Ediz'in çevirisiyle, A. Çehov, Seçme Öyküler 2 (Taşra Hikâyeleri), Yordam Edebiyat, 2017 içinde yer almaktadır.

Mısl dergisinin 1898, No:8 sayısında yayınlanan "Bektaşiüzümü"nün konusunu Çehov daha 1895'te defterine kaydetmişti. Hikâyelere ilk tepki Nemiroviç-Dançenko'dan geldi; Çehov'a yazdığı 27 Eylül 1898 tarihli mektupta, "Şimdi 'Aşk Üzerine' ve 'Bektaşiüzümü'nü okuyup kitabı kapadım. Güzel... Güzel, zira hem genel üslubu ve dekorunda, hem dilinde senin özgün boyan, renk tonların var; ayrıca çok güzel fikirler dile getirilmiş" diyordu.

Aleksandr A. İzmaylov Üçlü'de yeni bir Çehov gördü. Ona göre, objektif, tasvir ettiği nesneye kayıtsız bakan eski Çehov artık değişmişti. Üçlü'de anlatıcının şahsında cisimleşmiş tam bir sübjektiflik egemendi. Hayatın abuk sabukluklarını hastalık derecesinde bir incelikle hisseden, fikrini saklama gücünü gösteremeyen bir yazar vardı. Çehov'un iç dünyasında yeni bir şey acı vererek olgunlaşıyor, onun yaratıcı sanatında ciddi bir değişim oluyordu. Son yıllardaki tüm hikâyelerinde dramatik, hatta bazen aşırı trajik bir atmosfer hissediliyordu. İzmaylov bu tür bir dönüşümün diğer büyük Rus yazarlarında da görüldüğünü, ancak Çehov'da bunun çok erken ortaya çıktığını yazdı. Bu dönüşümde sanatsal problemlerin arka plana düştüğünü, ahlakî (etik) ve dinî problemlerin öne çıktığını, gerçekliğin sakince tasvirinin yerini hayatın felsefi düşüncelerle irdelenmesine bıraktığını vurguladı (*Birjevie Vedomosti*, 1898, 28 Ağustos). Çehov'un son yıllardaki değişimini Mihaylovski de fark etti, Marks tarafından yayınlanan *Toplu Eserleri*'nin ilk cildi çıktığında şöyle yazdı: "Şimdi Çehov artık sadece sıradan bayağılıklarla *(poşlıst)* meşgul olmuyor, gerçekten ağır dramatik durumlarla, gerçek acı ve ıstıraplarla ilgileniyor. ... 'Kılıflı Adam'da olduğu gibi günlük bayağılıkları yazdığında da artık ona komik geldiği için değil, en azından komikliğinin yanında korkunç geldiği için yazıyor."(*Russkoe Bogatstvo*, 1900, No:4).

A. İ. Bogdanoviç, Üçlü'yü oluşturan hikâyelerin birbiriyle bağlantıları üzerine şunları yazdı: "'Bektaşiüzümü'nün, 'Kılıflı Adam' ile doğrudan bir bağlantısı yokmuş gibi gözükmesine rağmen, yine de, sanki 'Bektaşiüzümü'nde 'Kılıflı Adam'ın hüküm sürdüğü ortam resmediliyormuş gibi geliyor insana. ...'Aşk Üzerine' de diğer ikisi gibi yüreğe, hüzünlü, acıtıcı bir nağme gibi nüfuz ediyor, hikâye, oku-

yucuda oluşan, kahramanı çevreleyen hayatın anormalliği, en basit ilişkilerin karmaşık hale getirilmiş oluşu, insan ilişkilerinin katılığı, insanca yaşamayı beceremememeleri izlenimini güçlendiriyor. ...Konu ve bağ olarak ilişkisiz bu üç hikâyeyi her üçünün de esasını oluşturan hüzün ve can sıkıntısı birleştiriyor". James N. Loehlin ise, üç hikâye arasındaki ortak yanı kahramanların kendi kabuklarına çekilmelerinde görüyor: "... Fakat her üç hikâyede de, kahramanların, farklı şekillerde, kendi içlerine kapanma ve tecritleri, 'kılıf' (mahfaza, *futlyar*) içine hapsolma halleri ele alınmaktadır"*.

Bogdanoviç de İzmaylov gibi Çehov'un bir değişim geçirdiğini, hikâyelerinde artık sadece bir sanatçı olarak kalamadığını, istemeden Tolstoy ya da Garşin gibi ahlakçı (moralist) ve ifşa edici (suçlayıcı) olmaya başladığını yazdı (*Mir Bojiy*, 1898, No:10). A. L. Volınski, Üçlü'nün soyut, ahlaki ve felsefi nasihat tarzına, didaktik yönüne dikkat çekti. "Belikov karakteri sisli çizilmesine ve alegorik yanı ağır basmasına rağmen okuyucuda derin bir etki bırakıyor" diye yazdı. 'Aşk Üzerine'yi empresyonist tarzın bir örneği olarak gören Volınski hikâyedeki yüksek sanat gücünü vurguladı: "(Hikâyede) hüzün, Rus hayatının geniş düz ovaları üzerinde alacakaranlık bir sis halinde yayılarak ilerliyor. Gri boyalarla gri fon üzerine Çehov'unki gibi bir tabloyu yapabilmek için ne kadar büyük, içten bir yetenek ve ne kadar canlı bir hayalgücü gerek"**.

Eleştirmen Voljski-Glinka, Üçlü'yü, Çehov külliyatının renkli galerisinin birleştirici "genel fikri", sanatsal genellemesi ve yaratıcı sentezi olarak gördü. Voljski-Glinka'ya göre, bu genel fikir "gerçekliğin egemenliği" ya da "günlük hayatın bayağılıklarının egemenliği" anlamına geliyordu. "'Kılıflı Adam', Çehov sanatının yaratıcı sentezinin özel bir kudretle ifade edildiği doruk noktadır. ...Belikov, Çehov külliyatının genel sonucu, genel hükmüdür; onun her hikâyesinde duygu, düşünce, dünya görüşü olarak Belikov'a benzeyen tipler var-

* James N. Loehlin, *The Cambridge Introduction to Chekhov*, Cambridge University Press, 2010, s.95.

** A. L. Volınski, *Borba za idealizma* (İdealizm Mücadelesi), St. Petersburg, 1900.

dır" diye yazdı.*

Yazar Lidya A. Avilova (1864-1943), "Aşk Üzerine"nin kendisi ile Çehov arasında on yıl süren kimsenin bilmediği gönül serüvenini yansıttığını iddia etti; *Hayatımda A. P. Çehov* adıyla 1910'da yayınladığı anılarda bulunmayan bu iddia kitabın 1930'lardaki baskısında yer aldı.

Tatlım (Душечка, 1899)

Kasım-Aralık 1898 döneminde yazılan "Tatlım" Ocak 1899 da *Semya* (Aile) dergisinde yayınlandı. Hikâyenin konusuyla ilgili notlar 1893-1894 yıllarına ait not defterinde mevcuttur. Çehov, Suvorin'e yazdığı 27 Ocak 1899 tarihli mektubunda hikâyenin mizahi nitelikte olduğunu vurguladı. Tolstoy'un en sevdiği Çehov hikâyesidir, kahramanı kendi ideal kadın anlayışına uygun bulduğunu söyler. Kızı Tatyana Tolstaya 30 Mart 1899 tarihli mektubunda Çehov'a şöyle yazıyordu., "'Tatlım' adlı hikâyeniz muhteşem! Babam art arda dört akşam yüksek sesle okudu... 'Tatlım'da kendimi gördüm, hatta utandım. Ama sizin 'Ariadne' adlı hikâyenizde insanın kendini görmesi kadar utanılacak bir şey değil." Tıp profesörü A. B. Foht'un anılarına göre, Tolstoy okuma görevini ona veriyor, okuma bitince çok beğendiğini söylüyor ve "Çehov kadın karakterini komik bir tip olarak yaratmak istemiş ama yeteneği buna izin vermemiş, ortaya sempatik, doğal bir kadın tipi çıkmış, çocuksu iyi yüreklilikle dolu bir tip" diyor Tolstoy. Okumalardan birine katılan P. A. Sergeyenko, okuma bittikten sonra Tolstoy'un şöyle dediğini yazıyor: "Telgrafçının dilini Çehov ne kadar büyük bir isabetle ve güzellikle yakalamış! Kadınlara özgü bu gerçek duyguyu öylesine özlü, öylesine ustaca ifade etmiş ki! Büyüleyici bir hikâye!"

"Tatlım"a çok farklı tepki ve değerlendirmeler geldi. Bazı feminist kadın okuyucular tipi olumsuz buldu. Örneğin, okuyucu Y. Lamakina mektup yazarak Çehov'dan, "... Siz bu hikâye ile esas olarak

* Voljski-Glinka, *Oçerki o Çehova* (Çehov Üstüne Deneme Yazıları), St. Petersburg, 1903.

ne söylemek istediniz?" diye açıklama istedi (4 Ocak 1899). Kadın karaktere aptallığa varan bir saf yüreklilik atfedildiği, olaylara ve hayata hep erkeğin gözüyle bakan bir kadın yaratıldığı gibi eleştiriler geldi. Çehov'un etrafına, "Bana öfke dolu mektuplar yazıyorlar" dediği çeşitli anılarda zikredilmektedir. Kadın yazarlardan tipi olumlu bulanlar da oldu, örneğin, Y. M. Şavrova, Olga Semenovna karakterini heyecan verici, sempatik buldu.

Nemiroviç-Dançenko, 7 Kasım 1903 tarihli mektubunda Çehov'a, "'Tatlım'ı ilk kez birkaç gün önce okudum, ne harika bir şey! Bu bir karakter değil, başlı başına bir tür. Bütün kadınlar 'Tatlım' karakteriyle başka bir kadının karışımıdır, fakat 'Tatlım'ın ağırlığı yüzde 95, diğer kadınınki ise sadece yüzde 5 oranındadır" diye yazıyordu. İ. İ. Gorbunov-Posadov, 24 Ocak 1899 tarihli mektubunda, "Bu tamamen Gogolvari bir hikâye! 'Tatlım' tıpkı Gogol tipleri gibi edebiyatımızda hep yaşayacaktır" diye yazdı. Lenin, sık sık görüş değiştiren Menşevik liderlerden A. N. Potresov için "Sosyal demokrat Duşeçka (Tatlım)" başlıklı bir yazı yazmıştır (*Toplu Eserler*,c.11, s.281).

Noel Haftasında (На святках, 1900)

1899 Noel'i öncesinde yazılan "Noel Haftasında", *Petersburgskaya Gazeta*'nın 1900, No:1 (1 Ocak) sayısında yayımlandı. Çehov'un 1899 yazında ziyaret ettiği Yalta ve Taganrog'daki SPA ve suyla tedavi merkezlerinden (masaj ve buhar odaları, Charcot duşu, kuru hava ve elektrikle tedavi vs.) edindiği izlenimler hikâyeye yansımıştır. Hikaye, küçük insanın köle mantalitesini, cahil, vurdumduymaz insanların kabalığı, bayağılığı karşısındaki çaresizliğini olağanüstü bir psikolojik incelikle tasvir eder. Okuma yazması olmayan yaşlı çifte parayla mektup yazan küstah er Yegor hikâyede şöyle tasvir edilir: "Bayağılığın ta kendisiydi; kabalığı, kibri, alt edilemezliği temsil ediyordu. Meyhanede doğup meyhanede büyüdüğü için gurur duyuyordu. Vasilisa bayağılığın ta kendisiyle muhatap olduğunu iyi anlıyordu, fakat tepkisini bir türlü sözcüklerle ifade edemiyordu," (s. 327).

"Noel Haftasında"yı İvan Bunin Çehov'un en iyi hikâyelerinden biri sayar (*Literaturnoe nasledstvo*, cilt 68, s.677). D. S. Mirsky, "Uyku"yu (Spat hoçetsa, 1888)* ve Noel Haftasında"yı Çehov'un kısa (ekonomik) anlatım ustalığının en iyi örnekleri olarak gösterir.**

Piskopos (Архиерей, 1902)

Çehov'un son iki hikâyesinden biri olan "Piskopos", *Jurnal Dlya Vceh* (Herkes için Dergi)'nin 1902, No:4 sayısında yayımlandı. Hikâyenin konusu ve planıyla ilgili not defteri kaydı 1899 sonbaharı tarihini taşımaktadır. Hastalığı nedeniyle aksamalara uğrayan yazım süreci neredeyse iki yıl sürdü, Çehov'un hiçbir eserinin yazımı bu denli uzamamıştı. Sansür birçok yeri keserek metni bozdu.

"Piskopos" pek çok bakımdan yazarın 1880'lerin sonu ile 1890'ların başı civarında yazdığı hikâyeleri, özellikle de "Sıkıcı Bir Hikâye"yi (1889) hatırlatmaktadır. Başarılı kariyerinin sonuna gelmesine rağmen piskopos da tıpkı yaşlı profesör gibi henüz başaramadığı bir şeylerin olduğunu düşünmekte, geçmişi özlemekte, içinde bulunduğu zamandan memnuniyetsizlik, yalnızlık, çevreyle iletişimsizlik sorunları yaşamaktadır. Kendisini hapseden, ağır görev ve ritüelin oluşturduğu katı "mahfaza"yı, kabuğu yararak hayatın gerçek, asıl anlamını görmeye çalışmaktadır.

İlk yayımlandığında okuyucular Kırım başrahibinin prototip olarak alındığını iddia etti, Çehov o rahibi tanımadığını söyleyerek iddiayı kesinlikle reddetti. Hikâyede otobiyografik pek çok öğe vardır. Çehov'un bu hikâyeyi yazdığı dönemdeki yaşam koşulları hikâyeye büyük ölçüde yansımıştır. İyice ilerleyen hastalığı nedeniyle Çehov kahramanıyla aynı durumdadır, bir başka deyişle, ölmekte olan bir yazar ölüm döşeğindeki bir karaktere hayat vermektedir. Ölüm önsezisi, yalnızlık, çalışmasını engelleyen bir sürü ıvır zıvır, ziyaretçi bolluğu, üstelik bunların içinde konuşacağın, yüreğini açacağın bir kişinin bile bulunmaması... Bunlar Çehov'un 1899-1902 Yalta mek-

* Bkz., A. Çehov, Seçme Öyküler 2, Çev. Hasan Ali Ediz, Yordam Kitap, 2016.

** D. S. Mirsky, age, s. 373.

tuplarında (Karısı Olga Knipper ve diğer kişilerle yazışmalar) en çok yakındığı şeylerdi ve piskoposun durumuyla neredeyse tamamen örtüşüyordu. Bu otobiyografik nitelik "Piskopos"a özel bir içtenlik, lirizm, kişisel ton vermektedir.

Çehov'un son yıllarda yazdığı diğer eserlerde de ("Küçük Köpekli Kadın", 1899; "Üç Kız Kardeş", 1900) "Piskopos"taki aynı sıkıcı taşra havası hakimdir, boş konuşmalar, durmadan çay içmeleri vs...

"Piskopos" hikâyesine büyük hayranlık duyan İvan Bunin, Boris Zaytsev'e, başkarakterin Kırım piskoposlarından Mihail (M. Gribanovski) ile Çehov'un kendi özelliklerinin bir karışımı olduğunu, anne karakterinin ise Çehov'un annesi Yevgeniya Yakovlevna'dan (1835-1919) izler taşıdığını aktarmıştır*. Bunin, Çehov'un son yıllarda yazdıklarında büyük bir mükemmelliğe ulaştığını, örneğin, "Piskopos"un inanılmaz (güzellikte) yazıldığını, bu hikâyenin bütün güzelliğini ancak edebiyatla uğraşanların, o cehennem azabını bizzat yaşayanların anlayabileceğini belirtti.** A. İzmaylov ise "Piskopos" için, "Eski ustaların sadeliği kokan, zarif bir lirizmle dopdolu, insanda fevkaladelik ve kusursuzluk izlenimi bırakan kısa bir hikâye. Çehov'un son dönem hikâyeleri içinde en güzel ve en zarif olanlarından biri" diye yazdı (*Birjevie Vedomosti*, 1902, No:129).

"Piskopos"un Yasnaya Polyana'da kitap okuma toplantılarında sık sık okunduğunu, Tolstoy'un hikâyeyi sevdiğini D. N. Anuçin'in anılarından ve Mirolyubov'un Çehov'a yazdığı 14 Ekim 1902 tarihli mektubundan biliyoruz.

Nişanlı Kız (Невеста, 1903)

Çehov'un son hikâyesi olan "Nişanlı Kız" iyimser, cesur finaliyle diğer Çehov hikâyelerinden ayrılır. *Jurnal Dlya Vseh* dergisinin 1903, No:12 sayısında yayımlandı. Hikâyenin kahramanı Nadya nişanı bozar ve sıkıcı, aylak kasaba hayatını reddederek daha ilginç yeni bir

* Zaytsev'in *Çehov* biyografisi, 1954, s.257-258.

** A. K. Baboreko, *Çehov i Bunin* (Çehov ve Bunin), *Literaturnoe nasledstvo*, cilt 68, s. 406.

hayatın özlemiyle Petersburg'a okumaya gider. Hikâyenin finalinin Çehov sanatı için büyük bir yenilik olarak gören yazar, dramaturg Vladimir F. Botsyanovski, Nadya'nın evden kaçarak yeni bir hayata yelken açışını bunu başaramayan daha önceki Çehov kahramanlarının (örneğin, "Sıkıcı Bir Hikâye", "Üç Kız Kardeş", "Vanya Dayı"nın kahramanları) özlemlerine bir gönderme olabileceğini düşünüyor. (*Rus*, 1904, No:22, 3 Ocak). Bogdanoviç de finalin büyük önem taşıdığını vurgulayarak "Nişanlı Kız" hakkında şunları yazdı: "Bu güzel hikâyenin enerjik, güçlü finali, okuyucunun yüreğinde bir zafer çığlığı, sıkıcı, bayağı, iç karartıcı, gündelik tekdüzeliğe karşı hayatın zafer çığlığı olarak yankılanıyor. ... 'Nişanlı Kız', canlı, başkaldıran, iç karartıcı taşra hayatının köhnemiş çerçevesine artık sığmayan ne varsa hepsinin canlı ve göz kamaştırıcı bir sembolü" (*Mir Bojiy*, 1904, No:1, s.7-8). Çehov'daki iyimserliği ülkedeki toplumsal değişmelere bağlayan İ. Djonson ise şöyle yazdı: "Çehov'un yeni hikâyesinden okuyucunun üstüne doğru bir enerji rüzgârı, bir canlılık, insanın gücüne inanış, uzak olmayan geleceğin fethinin mümkün olabilirliği ruhu esiyor. Yakın geçmişteki eserlerinde tamamen terk edilen bir ruhtur bu. Hikâyedeki bu yeni üslup, yeni ruh hali, ülkedeki toplumsal değişmelere paralel olarak Çehov'un değişen ruh haliyle yakından ilişkilidir." (*Pravda*, 1904, No:5, s. 243).

Hikâyenin iyimser mesajına rağmen son cümlesindeki "(Nadya) buralardan ebediyen ayrıldığını düşünüyordu" cümlesi eleştirmenlerin dikkatinden kaçmadı. Botsyanovski, Çehov'un kötümserliği ve şüpheciliği kolay kolay bırakamayacağını ileri sürdü, ancak bu ürkek şüpheciliğin hikâyenin yeni, diri gücünü felç etmeye yetmeyeceğini ekledi (*Rus*, 1904, No:22).

Çehov öykücülüğünün en iyi örneklerinden "Bektaşiüzümü", "Sıkıcı Bir Hikâye", "Öğrenci", "Cinayet", "Mujikler", "Noel Haftasında", "Piskopos" gibi hikâyelerin yer aldığı bu özel seçki, Çehov'la yeni tanışacak okurlar için iyi bir başlangıç noktası olmanın yanı sıra Çehovseverler için de doyurucu bir okuma vaat ediyor.

Anton Çehov'un piskopostan mujiğe, öğretmenden çavuşa, nişanlı bir kızdan bir tüccara, keşişe, öğrenciye hatta köpeğe uzanan karakter çeşitliliğini, Tolstoy'a bile "Puşkinvari" gelecek bir dil zenginliği ile aktarışına tanık olmak için...

Çehov'un öykülerini okumak, Rusya'nın geçmişinde baş döndürücü bir gezi yapmaktır, her şeyi gösteren ama hiçbir yorumda bulunmayan soğuk ve uyanık bir rehberle.
Henri Troyat

Sanki bütün dünya gizlenmiş, bana bakarak benim onu anlamamı bekliyor.
Anton Çehov

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
YordamKitap

25 TL. KDV'den muaftır
ISBN 978-605-172-337-2